

DZIEJE ŻURAWICY

STUDIA 5
I MATERIAŁY

DZIEJE ŻURAWICY

STUDIA I MATERIAŁY
tom 5

ŻURAWICA 2025

Recenzja naukowa: ks. prof. dr hab. Stanisław Nabywaniec

Redakcja tekstu: ks. Marian Hofman (e-mail: marian.hofman@wp.pl), Maciej Duda

Redakcja techniczna i projekt okładki: Józef Hordowski

Mapy: Łukasz Gąsior

Na okładce: Szkoła w Żurawicy w latach 60. XX w. źródło: Kronika Szkolna

Na stronie tytułowej: 1937 r. Uroczystości harcerskie na stadionie w Żurawicy. źródło: Kronika Szkolna

© Copyright Parafia pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy

Wydawnictwo opublikowano dzięki finansowemu wsparciu:

**WYDANIE OBJĘTE MECENATEM
BOŻENY RYCZAN
STAROSTY PRZEMYSKIEGO**

GMINA ŻURAWICA

Wszystkie materiały są chronione (bez ograniczeń czasowych i/lub terytorialnych) prawem autorskim i/lub prawami pokrewnymi. Zabronione jest wykorzystywanie, kopiowanie, modyfikowanie części i/lub całości materiałów, bez względu na cel takich działań, bez zgody wydawcy.

Wydawca: Parafia pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy

Druk: KMSTUDIO Drukarnia - Wydawnictwo Sp. z o.o.

ISBN: 978-83-67108-21-8

SPIS TREŚCI

Przedmowa	6
Historia szkolnictwa w Żurawicy do 2001 roku – <i>Maciej Duda</i>	9
Granice jurysdykcji parafii Żurawica na przestrzeni wieków – <i>ks. Marian Hofman</i>	157
Powstanie parafii unickiej (greckokatolickiej) w Żurawicy oraz jej majątek ziemski do początku XX wieku – <i>William Lecyk</i>	169
Duchowni rzymskokatolickiej parafii Żurawica w latach 1782–1899 – <i>Maciej Duda</i>	197
Liczba wiernych oraz życie sakramentalne w rzymskokatolickiej parafii Żurawica do roku 1945 – <i>Maciej Duda</i>	227
Powstanie dekanatu przemyskiego zamiejskiego, przynależne parafie oraz jego dziekani – <i>ks. Marian Hofman</i>	273
Powołanie do istnienia dekanatu żurawickiego i parafie do niego należące na przestrzeni historii oraz dziekani tego dekanatu – <i>ks. Marian Hofman</i>	289
Ksiądz Michał Miksiewicz proboszcz parafii Żurawica w latach 1900–1941 – <i>Elżbieta Dybek, Agata Wołk-Potoczna</i>	305
Adolf Ebenberger 1840–1910. Powstaniec, patriota, społecznik, gospodarz – <i>Maciej Duda</i>	351

NASZE DZIEDZICTWO

Pisanie kolejnych części dziejów Żurawicy to zadanie, które z chwilą ukończenia – już staje się załazkiem nowego pomysłu na kolejny tom. To specyfika tych wszystkich, którzy zgłębiając jakiś temat nie tylko czują się w obowiązku dostarczyć czytelnikom zgromadzone informacje, ale także uwzględniać ich wskazówki i oczekiwania. Historia lokalna ma to do siebie, że jest *wiecznie i ciągle żywa*. Nie tylko z racji toposu, który jest przedmiotem opisu, analizy czy interpretacji, ale także ze względu na osoby, które tę historię lokalną tworzyły bądź nadal w jakiejś mierze uczestniczą w jej pisaniu. Bo historia lokalna związana jest z ludźmi, miejscami i wydarzeniami, które nadal żyją w świadomości. Są świadkowie pewnych wydarzeń, żyją jeszcze niektórzy jej uczestnicy, wiele wspomnień i historii nie zostało jeszcze opowiedzianych. Dzięki takim publikacjom mają one szansę ujrzeć światło dzienne. W wielu naszych domach znajdują się w sekretnych kuferkach zdjęcia, które zachowały nieraz odległą przeszłość. Na wielu takich zdjęciach można nie tylko odnaleźć swoich przodków i znajomych, ale także rozpoznać siebie. Stare fotografie wydobywają piękno świata minionego – tego bez cyfrowego nadmiaru zdjęć jednakowych, wielokrotnie powtórzonych. Tamte zdjęcia są jedyne w swoim rodzaju – może technicznie niedoskonałe, niezbyt wystrzone, czasami prześwietlone, ale zawsze z duszą. Niepowtarzalne. Takie są też zdjęcia w niniejszej publikacji. Stanowią nie tylko uzupełnienie opisu, ale wzbogacają odbiór treści.

W V tomie „Dziejów Żurawicy” znalazły się opracowania dotyczące niezwykle istotnych kwestii społecznych. Region pogranicza kulturowego i konfesyjnego jest szczególnym miejscem, w którym przenikają się rozmaite tradycje, zwyczaje i obrzędy. Przez wiele wieków na tych terenach koegzystowały mniejsze lub większe wspólnoty chrześcijańskie obrządku łacińskiego, grekokatolickiego, prawosławnego a także nieliczne, ale zauważalne rodziny żydowskie. Również pod względem narodowościowym struktura ludności wskazywała na różnorodność. O ile w przypadku Polaków identyfikacja przebiegała w zasadzie bez problemów, o tyle kwestia przynależności do innych narodowości sprawia już nieco więcej kłopotów. Obecni na naszych ziemiach Rusini bardzo często identyfikowani są z Ukraińcami, ale nie zawsze było to zgodne z samoidentyfikacją mieszkańców. I chociaż nie mamy badań dotyczących samooceny identyfikacyjnej mieszkańców Żurawicy (np. ankiet), to na podstawie pewnych lokalnych analogii oprócz wyżej wymienionych narodowości daje się zauważyć nieliczną reprezentację osób narodowości niemieckiej. To wszystko składa się na bogatą mozaikę narodowościową, kulturową i religij-

na, która nie stanowiła nigdy większej przeszkody w poprawnym ułożeniu stosunków sąsiedzkich.

Tematyką, która poruszona została w niniejszym zbiorze artykułów jest także edukacja. Tym niezwykle istotnym, ważnym i bogato udokumentowanym zjawiskiem zajął się Maciej Duda. Od wielu już lat jego zaangażowanie w kolejne tomy „Dziejów Żurawicy” pozwalają przekazać w ręce naszych Czytelników historię funkcjonowania placówek oświatowych na terenie naszej miejscowości.

Nie byłoby tego dzieła, gdyby nie dobry duch, patron tego przedsięwzięcia, ks. dr Marian Hofman. Dziekan żurawicki to nie tylko regularny Autor artykułów publikowanych w tej serii, ale przede wszystkim kopalnia wiedzy o historii lokalnej i regionalnej. Korzystanie ze źródeł surowych pozwala Autorowi nie tylko na zdobycie podstawowej wiedzy, ale także na samodzielność wyciągania wniosków i zaskakujących niekiedy analiz, nad którymi przechodzimy nieraz bez głębszej refleksji. Powiązania z lokalnymi wspólnotami parafialnymi i ich związki w obrębie diecezji przemyskiej, to również doskonała okazja do zapoznania się z historią nie tylko dekanatu żurawickiego, ale także jego ewolucją i postaciami, które były zaangażowane w jego funkcjonowanie.

Historia lokalna to także ludzie, którzy ją tworzą. Dzięki wysiłkom i staraniom dr Elżbiety Dybek i mgr Agaty Wołk-Potocznej możemy dowiedzieć się o jednym z wybitnych proboszczów żurawickich, ks. Michale Miksiewiczzu. Osobny artykuł poświęcony jest Adolfowi Ebenbergowi, powstańcowi styczniowemu spoczywającemu na cmentarzu w Kosienicach. Na naszym cmentarzu w Żurawicy również spoczywają powstańcy styczniowi. Być może kiedyś i oni doczekają się takiego upamiętnienia. W tym wydaniu po raz pierwszy podjęto temat greckokatolickiej parafii w Żurawicy, który przybliżył William Lecyk.

Dziękując wszystkim zacnym Autorom, którzy poświęcili wiele czasu na przygotowanie materiałów do niniejszej publikacji, ponawiam nasz apel do wszystkich, którzy mają jakieś pamiątki z przeszłości. Możemy historię naszych miejscowości pisać nadal, ciągle odkrywając nieznane jej fragmenty. Ta historia to nie tylko przeszłość ukryta w artefaktach, ale także wspomnienia i obrazy, które tyle będą trwały w pamięci, ile będą mogły zostać udostępnione kolejnym pokoleniom.

Tomasz Szeleszczuk
Wójt Gminy Żurawica

WPROWADZENIE DO TOMU PIĄTEGO

Bogata historia miejscowości i parafii Żurawica doczekała się wielu opracowań oraz wydania materiałów źródłowych. Wśród nich należałoby wskazać m.in. te, które zostały opublikowane w serii *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*. Mimo że wydano już cztery tomy *Dziejów...* to wciąż opracowywane są nowe dziedziny życia parafialnego i społecznego Żurawicy. Stąd zrodziła się myśl zredagowania kolejnego, piątego tomu, który pragniemy oddać czytelnikom do rąk. Szczególnie tym, których pasjonuje lokalna historia.

Publikacja składa się z 9 artykułów, których wspólnym mianownikiem jest historia miejscowości i parafii Żurawica. Prezentują one kolejne dziedziny życia kościelnego i społecznego. Pierwszy z nich omawia edukację w Żurawicy, która była prowadzona od bardzo dawna. Na pewno pierwszą istniejącą szkołą w Żurawicy była szkoła przy parafii rzymskokatolickiej. Historia oświaty żurawickiej została przedstawiona przez Macieja Dudę do końca XX w.

Drugi artykuł jest autorstwa ks. Mariana Hofmana i opisuje granice jurysdykcji rzymskokatolickiej parafii żurawickiej na przestrzeni wieków. Opracowanie to zostało już wcześniej opublikowane w Roczniku Przemyskim. Ponieważ czasopismo to jest znane wąskiemu gronu, dlatego postanowiono udostępnić tekst mieszkańcom Żurawicy przez zamieszczenie go w tej publikacji. Dzięki niemu można prześledzić rozwój terytorialny parafii, ale również z biegiem czasu powstawanie nowych parafii, które wyodrębniły się z parafii macierzystej.

Oprócz społeczności narodowości polskiej, Żurawicę w przeszłości zamieszkiwali również Rusini, dzisiaj nazywani Ukraińcami. Narody te przez wiele wieków funkcjonowały w sąsiedztwie. Taka sytuacja trwała do czasu przesiedleń po II wojnie światowej. Mieli oni w Żurawicy również swoją parafię. Najpierw wyznania prawosławnego, a po przyjęciu unii, obrządku greckokatolickiego. Tymi kwestiami zajmuje się drugi artykuł autorstwa Williama Lecyka.

Kolejne opracowanie prezentuje duchowieństwo parafii rzymskokatolickiej z XIX w. Maciej Duda, który jest jego autorem, nie tylko przedstawia kolejnych proboszczów parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy z tego okresu, ale również wymienia administratorów parafii, którzy kierowali nią w czasie, kiedy beneficjum proboszczowskie nie było obsadzone oraz wikariuszy, którzy posługiwali w parafii pomagając w prowadzeniu duszpasterstwa.

Następny artykuł jest również autorstwa Macieja Dudy. Przedstawia problematykę ludności parafii rzymskokatolickiej do 1945 r. Materiał ten został opracowany na podstawie ksiąg metrykalnych parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy, jak również schematyzmów diecezjalnych z tego czasu. Elaborat niniejszy ukazuje bogactwo życia sakramentalnego z tego okresu.

Parafia rzymskokatolicka w Żurawicy w historii swojego istnienia zawsze należała do (archi)diecezji przemyskiej. Wynikało to z bezpośredniego są-

siedztwa z Przemyślem, ze stolicą diecezji. Natomiast w ciągu wieków miała różną przynależność dekanalną. Te zagadnienia prezentują dwa kolejne artykuły autorstwa ks. Mariana Hofmana. Pierwszy z nich omawia przynależność parafii Żurawica do dekanatu przemyskiego zamiejskiego, drugi zaś do dekanatu żurawickiego. Przy tej okazji zaprezentowano zmiany zachodzące w poszczególnych okresach w przynależności dekanalnej poszczególnych parafii oraz sylwetki dziekanów.

Kolejny artykuł przedstawia historię duszpasterstwa parafii Żurawica za czasów proboszczowania ks. Michała Miksiewicza. Obejmuje czasy od początku XX w. do śmierci kapłana, która nastąpiła w 1941 r. Autorkami materiału są dr Elżbieta Dybek i mgr Agata Wołk-Potoczna. Opracowanie mówi o historii parafii w dwóch bardzo ważnych momentach dziejowych. Najpierw I wojny światowej, odbudowy niepodległej Polski, a następnie początkowych latach II wojny światowej. Był to również okres wyposażania nowo wybudowanej świątyni, którą wraz z parafianami wznosił w ostatnich latach XIX w. ks. Teofil Dzierżyński.

Ostatni artykuł przedstawia biografię Adolfa Ebenbergera. Był on powstańcem styczniowym, a także nowoczesnym gospodarzem i działaczem społecznym. Przybliżenia jego życia podjął się w swoim opracowaniu Maciej Duda.

Oddając do rąk czytelnika kolejny tom *Dziejów Żurawicy*, pragnę skierować słowa wdzięczności do konkretnych osób, które przyczyniły się do realizacji powyższego zamierzenia. Chciałbym bardzo serdecznie podziękować władzom samorządowym, najpierw powiatu przemyskiego, szczególnie Staroście Bożenie Ryczan oraz Gminy Żurawica na czele z Wójtem Gminy Tomaszem Szeleszczukiem, za życzliwe podejście do realizacji tego przedsięwzięcia i przyznanie wsparcia finansowego. W swoim podziękowaniu pragnę wyróżnić ks. dr. Henryka Borcza oraz ks. dr. Marcina Kapłona z Archiwum Archidiecezjalnego w Przemyślu. To dzięki ich zgodzie i życzliwości oraz pomocy można było korzystać z materiałów archiwalnych. Pracę nad publikacją mogliśmy realizować dzięki zaangażowaniu Józefa Hordowskiego, który podjął się składu i korekty tekstu oraz przygotowania fotografii do druku. Słowa wdzięczności kieruję do autorów: dr Elżbiety Dybek i mgr Agaty Wołk-Potocznej oraz mgr. Macieja Dudy i mgr. Williama Lecyka za przygotowanie do druku materiałów na wybrane tematy. Wszystkim, którzy swoją radą i życzliwym słowem pomogli mi w realizacji tego przedsięwzięcia składam serdeczne podziękowanie – Bóg zapłać.

ks. Marian Hofman
e-mail: marian.hofman@wp.pl

Historia szkolnictwa w Żurawicy do 2001 roku

Maciej Duda

Wstęp

Początki szkolnictwa na terenie Żurawicy są trudne do ustalenia. Powszechnie przyjmuje się, że szkoła w Żurawicy musiała powstać wkrótce po erygowaniu parafii łacińskiej w 1406 r., gdyż już w 1440 r. do Akademii Krakowskiej zapisał się pochodzący z Żurawicy Marcin Król.

Według Romana Pelczara, który specjalizuje się w badaniach szkolnictwa terenu Galicji, pierwsza wzmianka o szkole w Żurawicy pochodzi z 1615 r., a orientacyjny czas powstania placówki określił on na XVI w.¹

Do tej pory jedyną publikacją dotyczącą historii żurawickiej oświaty jest książka z 2010 r. Wówczas szkoła w Żurawicy świętowała 100-lecie nadania imienia Królowej Jadwigi. Z tej okazji wydano publikację *Szkoła Podstawowa Nr 1 im. Świętej Jadwigi Królowej Polski w Żurawicy. Jubileusz 100-lecia nadania imienia Szkole Podstawowej w Żurawicy 1910–2010*². Redaktorem wydania była ówczesna dyrektor szkoły Krystyna Raba–Opacka, natomiast część historyczną opracowali Elżbieta Jaroch–Chlastawa i Maciej Duda. W tym samym roku w gminnym kwartalniku „Wiadomości Żurawickie” ukazał się artykuł *Zarys historii Szkoły Podstawowej w Żurawicy*³ autorstwa Macieja Dudy.

Źródłami do najstarszych informacji o historii szkolnictwa w Żurawicy są wizytacje przeprowadzane przez biskupów przemyskich obrządku łacińskiego oraz diecezjalne schematyzmy. Ponadto informacje o szkole z czasów zaborów można znaleźć w szematyzmach i dziennikach urzędowych.

¹ R. Pelczar, *Sieć łacińskich szkół parafialnych w ziemi przemyskiej i sanockiej od XIV w. do 1772 r.*, w: *Rocznik Przemyski*, Tom 28 (1991/1992) s. 76.

² *Szkoła Podstawowa Nr 1 im. Świętej Jadwigi Królowej Polski w Żurawicy. Jubileusz 100-lecia nadania imienia Szkole Podstawowej w Żurawicy 1910–2010* [dalej cyt. *Zarys historii SP w Żurawicy*], red. K. Raba–Opacka, Żurawica 2010.

³ M. Duda, *Zarys historii Szkoły Podstawowej w Żurawicy*, „Wiadomości Żurawickie” [dalej cyt. *Zarys historii szkoły*, „WŻ”], nr 2 (23), 2010 r., s. 32–33.

wych wydawanych przez władze państwowe i szkolne dla Galicji. Bardzo ważnymi źródłami są Księga Uchwał Rady Szkolnej Miejscowej w Żurawicy z lat 1889–1927 oraz akta dotyczące szkoły w Żurawicy w zasobie Centralnego Państwowego Historycznego Archiwum Ukrainy we Lwowie z lat 1873–1912. Bazę źródłową uzupełniają kroniki szkolne, które z pewnymi przerwami prowadzone były od 1918 do 1983 r. oraz relacje osób prywatnych.

Jako datę końcową autor przyjął rok 2001. Wówczas w wyniku reformy edukacji Zespół Szkół w Żurawicy został podzielony na trzy osobne placówki. Były to Szkoła Podstawowa nr 1 im. Świętej Jadwigi Królowej Polski, Szkoła Podstawowa nr 2 i Gimnazjum w Żurawicy.

Autor składa serdeczne podziękowania wszystkim osobom, które udostępniły materiały oraz przyczyniły się do powstania niniejszego wydania. Szczególnie kieruję słowa podziękowań dla księdza dr. Mariana Hofmana, Jana Semkowa, Renaty Drewniak, Jolanty Beer, Małgorzaty Bandury, Marii Gąsior, Teresy Olszańskiej, Elżbiety Jaroch-Chlastawy, Doroty Beber, Agnieszki Józwy, Aldony Kasper, Marcina Wardęgi, Barbary Siostrzewitowskiej, Grzegorza Potoczno, Łukasza Gąsiora, Stanisława Gawłowskiego, Anny Chrostowskiej i Rafała Korczyńskiego.

Szkoła w okresie staropolskim

Jak wspomniano we wstępie, Roman Pelczar w swoich badaniach odnalazł wzmiankę o istnieniu szkoły w Żurawicy w 1615 r. Potwierdzeniem istnienia szkoły w XVII stuleciu jest zapis w wizytacji biskupa Pawła Piaseckiego z 1646 r. Wynika z niego, że proboszcz *Fryderyk Alembek przekazał z własnego majątku 69 złotych na budowę szkoły. Ponieważ tylko 30 złotych zostało wydanych na budowę szkoły, nakazał on, aby pozostała suma została wydana na ozdobienie tego kościoła, a budynek szkoły bardzo odpowiedni jest też już wzniesiony. Kierownik szkoły człowiek dobry, skromny i odpowiedni dla tego stanowiska*⁴. Oznacza to, że szkoła była budowana za czasów posługi księdza Fryderyka Alembeka, a ten był proboszczem w Żurawicy w latach 1624–1672. Może to oznaczać, że był to nowy budynek w stosunku do poprzedniego wskazywanego w roku 1615.

Zdzisław Budzyński w swoich badaniach podaje, że podczas potopu szwedzkiego w 1657 r. Żurawica została najechna przez wojska księcia Jerzego Rakoczego. Wchodzące w skład jego wojsk oddziały węgierskie zniszczyły w Żurawicy szpital i szkołę. Przed opisywaną wojną, szkołą parafialną w Żurawicy miał kierować rektor Szymon Pióro (Piórowicz)⁵.

⁴ Wizytacja parafii Żurawica z roku 1645 za biskupa przemyskiego Pawła Piaseckiego, w: *Dzieje Żurawicy – Studia i materiały*, Tom 4, red. M. Hofman [dalej cyt. *Dzieje Żurawicy* 4], Żurawica 2023 s. 199–200.

⁵ Z. Budzyński, *Stan i struktura społeczna ludności Żurawicy w świetle spisu parafialnego z 1662 r.*, w: *Przemyskie Zapiski Historyczne*, R. IV–V, Przemyśl 1987, s. 60–61.

Kolejna wizytacja parafii Żurawica, sporządzona została przez samego księdza Fryderyka Alembeka w 1662 r. Znajduje się w niej krótki rozdział numerowany jako dziewiętnasty, który jest poświęcony szkole. *Budynek szkoły znajduje się naprzeciwko bramki cmentarza. Jest przy nim ogród, który leży od strony północnej budynku szkoły, ale na szerokość rozciąga się od tej drogi, która od drogi publicznej i wioski prowadzi do dworu, aż do ogrodu, inaczej trójkątnej części pola, który został przyznany kościołowi dla poprawienia jego stanu na podstawie późniejszego układu. Od strony północnej jest zamknięty ogrodem przytułku*⁶.

Tekst ten potwierdza istnienie szkoły przy żurawickim kościele. Jednak XVII w., to liczne wojny, w tym najazdy tatarskie. Możliwe, że podczas jednego z nich ucierpiała szkoła, gdyż kolejna wizytacja z 1699 r. podaje informację, że *szkoła ma być wzniesiona od fundamentu*⁷. Oznacza to, że w tym czasie budynek szkoły nie istniał.

Kolejną informację posiadamy z 1728 r. Wówczas wizytację parafii Żurawica przeprowadził ksiądz Jakub Arakielowicz na polecenie biskupa Aleksandra Fredry. Znajduje się tam opis sporządzony przez ówczesnego proboszcza Zygmunta Drohojowskiego, który pełnił posługę w Żurawicy w latach 1705–1746. *Zbudowałem nowy budynek szkoły naprzeciwko bramy cmentarza, stary bowiem budynek znajdujący się w tym miejscu został bowiem częściowo ograbiony, a następnie spalony i zniszczony. Do tego budynku należny ogród, który leży na północ od niego, ale rozciąga się na szerokość od drogi, która prowadzi od głównej drogi i wioski do dworu, aż do ogrodu parafialnego, który przypadł kościołowi z racji umowy polepszającej jego uposażenie*⁸.

Podsumowując w 1699 r. budynku szkoły nie było, a ksiądz Drohojowski zbudował nowy, który w 1728 r. już funkcjonował.

W 1774 r. prawdopodobnie nie było szkoły w Żurawicy, gdyż w wizytacji biskupa Sierakowskiego z 1744 r. znajduje się zapis, że był kiedyś w parafii przełożony szkoły, co zaczerpnięte zostało z wizytacji księdza Fryderyka Alembeka. Ponadto wspomniano, że dawny ogród szkolny użytkował organista⁹.

Podczas kwerendy autor nie odnalazł żadnych informacji świadczących o funkcjonowaniu nauczania przy prawosławnej, a później greckokatolickiej parafii w Żurawicy do II wojny światowej.

⁶ *Status Ecclesiae Parochialis Żorawicensis In Anno Domini praesenti 1662*, w: *Dzieje Żurawicy – Studia i materiały*, Tom 2, red. M. Hofman, Żurawica 2013, s. 99.

⁷ M. Hofman, *Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim ze szczególnym uwzględnieniem wizytacji biskupa Jerzego Albrechta Doenhoffa (1640–1702)*, w: *Dzieje Żurawicy* 4, s. 196.

⁸ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry przeprowadzona przez księdza Jakuba Arakielowicza*, w: *Dzieje Żurawicy* 4, s. 248.

⁹ *Wizytacja biskupa Sierakowskiego parafii Żurawica z roku 1744*, w: *Dzieje Żurawicy – Studia i materiały*, Tom 3, red. M. Hofman [dalej cyt. *Dzieje Żurawicy* 3], s. 75–76.

Czasy zaborów

Od 1772 r. Żurawica znalazła się w zaborze austriackim i to ten kraj od tej pory ustanawiał prawodawstwo szkolne dla opisywanego terenu¹⁰.

Podczas wizytacji parafii Żurawica w 1783 r., w dziale poświęconym szkole, zapisano tylko jedno zdanie: *organista zapisał dwóch chłopców*¹¹. Trudno z tego wpisu wyciągnąć stan faktyczny. Można się jedynie domyślać, że organista miał być równocześnie nauczycielem i zapisał do szko-

¹⁰ W 1774 r. cesarzowa Maria Teresa wydała tak zwaną „ordynację szkolną”. Według niej w każdej wiosce miała powstać szkoła trywialna. Koszt powstania takiej placówki miały ponieść gminy i właściciele wiosek. Taka szkoła miała być podstawą funkcjonowania szkolnictwa ludowego na terenie Cesarstwa Austriackiego. Obowiązek szkolny dotyczył wszystkich dzieci do 6 do 13 roku życia (więcej w: S. Gruński, *Galicyjska szkoła ludowa i szkoła powszechna II Rzeczypospolitej*, Rzeszów 2023, s. 9).

W 1784 r. cesarz Józef II dodał proboszczów jako odpowiedzialnych z gminą i właścicielem wsi za utworzenie szkoły. 11 sierpnia 1805 r. cesarz Franciszek I wydał „polityczną ustawę szkolną”. Według niej w każdej miejscowości, gdzie był ksiądz i prowadzone były metryki parafialne, powinna powstać szkoła trywialna. Ponadto należało je zakładać w miejscowościach, gdzie w promieniu pół godziny drogi było 100 dzieci w wieku szkolnym. Szkoły trywialne były przeznaczone dla dzieci wiejskich i miejskich, z rodzin które zarabiały na swe utrzymanie pracą fizyczną. W tym typie szkoły nauczano w bardzo skromnym zakresie. W programie były religia, czytanie, pisanie i rachunki. Ponadto nauczyciel mógł udzielać praktycznych wskazówek, jak pisać niektóre listy oraz dołączyć naukę przędzenia i wyplatania. Nauka była skupiona na ćwiczeniu pamięci, uczniowie mieli zapamiętywać przekazane treści (więcej w: *Dzieje Szkolnictwa Ludowego w Galicyi, część I, (czasy przed zaprowadzeniem autonomii 1772–1861)*, [dalej cyt. S. Gruński, *Galicyjska szkoła 1772–1861*], Lwów 1916, s. 19–23).

Szkoła trywialna miała być 1-klasowa, ale składała się z dwóch oddziałów: starszego i młodszego. Wprowadzono przepis, że nauka ma się odbywać po niemiecku (więcej w: K. Falkiewicz, *Rozwój szkolnictwa ludowego w Galicyi w latach 1848–1898*, Lwów 1899 [dalej cyt. K. Falkiewicz, *Rozwój szkolnictwa 1848–1898*], s. 25).

27 września 1826 r. rozszerzono przymus nauki także na dzieci od 12 do 15 roku życia. Miała to być nauka uzupełniająca, której udzielać mieli w niedzielę lub sobotę nauczyciel i proboszcz. Nauka trwała 2 godziny i była osobna dla chłopców i dziewcząt. Co ciekawe szkoła austriacka była płatna, oprócz nauki uzupełniającej, a opłaty były niskie w wysokości 3 centów tygodniowo. Pobrał je nauczyciel. Natomiast jego pensja była ustalana przez właściciela wsi, proboszcza i gminę, co powodowało, że była bardzo niska, ale też zróżnicowana w całym kraju. Nauczyciel szkoły trywialnej miał otrzymać mieszkanie z ogrodem warzywnym i owocowym. Pomocnicy nauczyciela również otrzymywali mieszkanie i mieli zapewnione wyżywienie. Jednak pensję pomocnikowi miał już zapewnić nauczyciel etatowy. Służba nauczyciela szkół trywialnych była bardzo często łączoną ze służbą organisty i kościelnego (więcej w: S. Gruński, *Galicyjska szkoła 1772–1861*, s. 24–26; 60–61; K. Falkiewicz, *Rozwój szkolnictwa 1848–1898*, s. 65).

Początkowo Austriacy starali się ograniczać wpływ kościoła na szkoły i przed 1815 r. nadzór nad szkołami sprawowała nadworna komisja szkolna, a w poszczególnych obwodach wykonywali ten nadzór starostowie. W 1815 r. nadzór nad szkolnictwem ludowym przeszedł na konsystorz danej diecezji. W ten sposób szkoły kontrolowali księża, którzy zostali inspektorami szkółek w obwodach. Generalnie szkół wiejskich było mało. Właściciele niezbyt kwapili się, by finansować tworzenie szkół, a chłopci nie rozumieli potrzeby kształcenia dzieci (więcej w: S. Gruński, *Galicyjska szkoła 1772–1861*, s. 22–28).

¹¹ Archiwum Archidiecezji Przemyskiej Obrządku Łacińskiego [dalej cyt. AAPrz], Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1993, Visitati Beneficii in Pago Żurawica peracta die 19 Octobris 1783tis, s. 259, 261.

ły wspomnianych dwóch chłopców. Jednak nie wiemy, czy nauka się odbywała.

Za czasów proboszcza księdza Gabriela Jakubowskiego, który posługiwał w Żurawicy w latach 1795–1804, dokonano wielu remontów w kościele, plebanii i budynkach gospodarczych. Z tego okresu zachował się dokument opisujący stan parafii, jednak bez daty jego sporządzenia. Wymieniany jest stan poszczególnych budynków oraz informacja, że szpital wówczas już nie istniał. Natomiast nie ma żadnej wzmianki o szkole w Żurawicy¹².

Według danych z 1816 r. nadal nie było szkoły w Żurawicy¹³. W 1825 r. znajdujemy zapis, że *szkoły nie było, ani w przyszłości nie będzie*¹⁴. Podobnie brzmi dokument z 1827 r., jednak pojawia się w nim zdanie, że *o ile starczy czasu w niedziele i święta to administrator parafii będzie katechizował dzieci*¹⁵. Warto wspomnieć, że w latach 1825–1831 parafia Żurawica nie miała swojego proboszcza, tylko administratora, którym w latach 1825–1829 był ksiądz Szymon Musiewicz, będący na co dzień proboszczem w Ujkowicach. Dlatego trudno mu było uczyć religii w Ujkowicach i jeszcze w Żurawicy.

W 1828 r. odbyła się wizytacja kanoniczna parafii Żurawica. W specjalnym kwestionariuszu zapisano, że szkoły nie było¹⁶.

Według zachowanej Kroniki Żurawicy, w której opisane są różne wydarzenia historyczne, legendy i zwyczaje ludowe, w 1839 r. w Żurawicy była szkoła parafialna. Nauczyciel, który równocześnie był pisarzem gminnym, uczył 48 chłopców. Jego roczny dochód wynosił 200 florenów (złotych reńskich)¹⁷. Jednak w kolejnym zdaniu jest zapisane, że zapewne powstała ona dzięki staraniom księdza Romana Stojalowskiego, proboszcza żurawickiego. Jednak jest to niemożliwe, gdyż wspomniany kapłan objął probostwo w Żurawicy dopiero 8 czerwca 1843 r.¹⁸

¹² AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1993, Specyfikacja Wszelkich Realności i Praw do Kościoła Parafialnego Żurawickiego pod Tytułem S. S. Mateusza i Katarzyny Obrządku Łacińskiego we wsi Żurawicy w Dekanacie Przemyskim w Cyrkule Przemyskim Należących, s. 425–428.

¹³ AAPrz, Teczka parafii Żurawica sygn. 1992, Wyszczególnienie tablicowe stanu benef., parafii jak też opis prob (prob. Stefan Dzianott) z 5 października 1816 r., s. 165.

¹⁴ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Consignationes tabellaricae Super statu Beneficii et Ecclesiae Parochialis ritus latini in Pago Żurawica, Diocesis, Circuli et Decanatus Premisliensis. Nec non Descriptio characteristica Administratoris Spiritualium penes eandem Ecclesiam. Pro Anno Militari 1825, s. 169.

¹⁵ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Consignationes tabellaricae Super statu Beneficii et Ecclesiae Parochialis ritus latini in Pago Żurawica, Diocesis, Circuli et Decanatus Premisliensis. Nec non Descriptio characteristica Administratoris Spiritualibus penes eandem Ecclesiam. Pro Anno Solari 1827, s. 177.

¹⁶ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Wizytacja kanoniczna z 18 czerwca 1828 r., s. 94.

¹⁷ Archiwum Parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy [dalej cyt. APŻ], Kronika Żurawicy, rękopis, bez numeracji stron.

¹⁸ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Consignationes tabellaricae super statu Beneficii et Ecclesiae Parochialis r. l. in pago Żurawica, Diocesis, Circuli Premisliensis Decanatus Premisliensis extra urban, nec non Descriptio characteristica Curati ejusdem Ecclesiae. Pro a. D. 1844, s. 192–193.

Podczas kwerendy w Archiwum Parafii pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Żurawicy, udało się odnaleźć dokument, którego autorem jest prawdopodobnie ksiądz Teofil Dzierżyński, opisujący jej dzieje w XIX w. Znajduje się w nim zapis, że w 1841 r. nauczycielem szkoły w Żurawicy był Aleksander Grochowski¹⁹. Oznaczałoby to, że w tym roku szkoła funkcjonowała. Jednak ani informacji z 1839 r., ani tej z 1841 r. nie potwierdzają schematyzmy diecezjalne i szematyzmy szkół ludowych z tego okresu.

Szkoła w Żurawicy na pewno istniała w 1843 r. Uczył w niej ksiądz Michał Czerniawski, a uczęszczało do niej 30 uczniów²⁰. Kolejne informacje o istnieniu szkoły pojawiają się w wizytacji z 1844 r. Według przytaczanego źródła, szkoła nie miała jednak dokumentu fundacyjnego. Uczęszczało do niej 26 uczniów, a uczył ich organista. Podstawowy program obejmował nauczanie religii, czytania, pisanie i liczenia. Jak zaznaczono uczniowie robili postępy w nauce²¹. Z tego zapisu można wnioskować, że skoro uczniowie czynili postępy, to szkoła już dłuższy czas istniała.

Z tego samego roku zachował się diecezjalny szematyzm szkolny, który również potwierdza istnienie szkoły, ale jako nauczyciela podaje księdza proboszcza Romana Stojalowskiego, a o organiście nie wspomina²². Co ważne, mimo iż jest to szematyzm na 1844 r., został on już wydany w 1843 r., czyli podawał dane z tego właśnie okresu. Stąd na pewno szkoła istniała już w 1843 r.

Szematyzmy szkolne z kolejnych lat podają, że placówka cały czas miała status parafialnej. Potwierdzają to informacje, które znajdujemy w wizytacji kanonicznej parafii Żurawica z 1858 r. Zapisano w niej, że w Żurawicy była szkoła parafialna, a zajęcia katechetyczne prowadził proboszcz. Uczęszczało na nie 48 młodych mieszkańców przez 7 miesięcy w roku. Wynagrodzenie nauczyciela wynosiło 200 florenów²³.

Inna informacja znajduje się w „Dodatku do Gazety Lwowskiej”. Według niej w roku szkolnym 1858 i 1859 w Żurawicy była szkoła trywialna, a roczna dotacja na nią wynosiła 188 zł i 50 centów (krajcarów)²⁴. Kolejna informacja o działaniu w Żurawicy szkoły trywialnej pochodzi z diecezjal-

¹⁹ APŻ, Historia parafii spisana przez księdza Teofila Dzierżyńskiego, mps., s. 4.

²⁰ Status Scholarum Nationalium in Dioecesi Premisliensi Ritus Latini Anno 1843, s. 5.

²¹ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Consignationes tabellaricae super statu Beneficii et Ecclesiae Parochialis r. l. in pago Żurawica, Diocesis, Circuli Premisliensis Decanatus Premisliensis extra urban, nec non Descriptio characteristica Curati ejusdem Ecclesiae. Pro a. D. 1844, s. 189.

²² Schematismus der Volksschulen und des Lehrpersonals in der Przemysler Lat. Diözese für das Jahr 1844, Przemyśl 1843, s. 4.

²³ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Quaestiones en occasione Visitationis canonica Paroco Żuravicensi propoisitae, ac pet eundem solutae, 6 maja 1858 r., s. 203.

²⁴ Dodatek tygodniowy przy *Gazecie Lwowskiej*, nr 33, 18 sierpnia 1860 r., s. 130. W tamtym okresie oficjalną walutą był gulden zwany złotym reńskim. Dzielił się on na 100 krajcarów. Natomiast krajcary bardzo często były nazywane centami.

nego szematyzmu szkolnego z 1860 r., natomiast szematyzmy galicyjskie potwierdzają ten fakt od 1861 r.²⁵

Ostatecznym potwierdzeniem, że szkoła parafialna w Żurawicy została przekształcona w trywialną jest informacja z 8 marca 1859 r. w „Gazecie Lwowskiej”. Znajdujemy tam informacje, że w gminie Żurawica założono szkołę trywialną i na utrzymanie nauczyciela ofiarowano następujące kwoty: Gmina Żurawica 178 zł 50 centów na wieczne czasy i proboszcz rzymskokatolicki Roman Stojałowski 10 zł 50 centów. Ponadto Gmina Żurawica zobowiązała się urządzić dom parafialny znajdujący się pod numerem 5 na szkołę. Oznacza to, że szkoła mieściła się w obiekcie parafialnym. Ponadto gmina miała zaopatrzyć szkołę we wszystkie potrzebne sprzęty i utrzymywać je zawsze w jak najlepszym stanie. Miała też zatrudnić szkolnego stróża oraz oddawać gminny ogród każdorazowemu nauczycielowi do własnego użytku. Na zakup opału gmina miała na początku każdego roku dać w gotówce 21 zł²⁶.

Szkoła w Żurawicy zmieniała swoje nazwy i struktury organizacyjne, ale potwierdzona jest ciągłość jej istnienia przynajmniej od 1843 r., a być może od 1839 r. W szematyzmach galicyjskich do 1859 r. miała status parafialnej, później do 1873 r. trywialnej, a w 1874 r. ludowej. Następnie w latach 1875–1885 była nazywana jednoklasową, w latach 1886–1910 dwuklasową (wiemy jednak o przekształceniu jej w 2–klasową dopiero w 1892 r.), a od 1911 r. czteroklasową²⁷.

W tym samym czasie nie było nauczania przy cerkwi greckokatolickiej w Żurawicy. W wizytacji z 1814 r. znajduje się zapis: *Nie działa szkoła parafialna*²⁸. Natomiast kolejna wizytacja z 1843 r. zawiera informacje: *10. a) Budynku szkolnego nie ma żadnego – a zatem żadnych rekwizytów. b) żadnych dochodów nauczyciela c) Dochody rejen-ta są tak szczupłe, że się z nich utrzymać nie może – i tylko z łaski [...] służbę robi d) Prowizora szkolnego nie ma. ... 12. a) Urzędnicy i prze-łożeni są wszyscy łac. Ob. b) nauczyciela nie ma, ... 15. a) Młodzie-ży do katechizmu obowiązana 57 b) na katechizm chodzą wszyscy c) Dzieci do szkoły zdolne 60 d) Dzieci do szkoły nie chodzą, ponieważ nauczyciela nie ma e) katechizm pojmują f) – g) Aktów szkolnych tożsa-mo nie ma żadnych*²⁹.

²⁵ Szematyzm Szkół Ludowych i Ich Nauczycieli pod Kierunkiem Konsystorza Przemyskiego Obr. Łac. na Rok 1860, Jasło 1859, s. 6; Handbuch des Statthaltereii-Gebietes in Galizien für das Jahr 1861, Lwów, s. 272.

²⁶ *Przegląd*, „Gazeta Lwowska”, rok 49, nr 55, Lwów 8 marca 1859 r., s. 1.

²⁷ Szkolne Szematyzmy Diecezjalne z lat 1843–1863. Szematyzmy galicyjskie z lat 1860–1914.

²⁸ Archiwum Państwowe w Przemyślu [dalej cyt. APP], Zespół Archiwum Biskupstwa Grecko-katolickiego w Przemyślu [dalej cyt. ABGK], sygn. 313, Visitatio canonica decanatus premisliensis 1814, s. 39. Materiał udostępniony przez Williama Lecyka.

²⁹ APP, ABGK, sygn. 410, Visitatio canonica dec. Przemyśl 1843, s. 348–349. Materiał udostępniony przez Williama Lecyka.

26 lipca 1861 r. władze austriackie zgodziły się na polonizację szkolnictwa w szkołach trywialnych³⁰. Jednak dopiero po uzyskaniu tzw. autonomii galicyjskiej, Ustawa Sejmu Krajowego Galicji z 22 czerwca 1867 r. wprowadziła do szkół ludowych i średnich język polski jako wykładowy³¹.

³⁰ W myśl rozporządzenia nauka czytania miała rozpoczynać się w szkołach czysto polskich w języku polskim, a w szkołach mieszanych narodowo w języku większości dzieci. Po uzyskaniu biegłości w czytaniu, miała rozpocząć się nauka drugiego języka krajowego, czyli w zamyśle niemieckiego. Język niemiecki wprowadzono jako obowiązujący w drugim półroczu klasy drugiej, ale w drugiej i trzeciej klasie szkół wiejskich wolno było nie udzielać nauki języka niemieckiego, jeśli z danej szkoły wiejskiej dzieci praktyczne nie szły dalej się uczyć do szkół średnich. Szkoły trywialne w tym czasie dzielono na uregulowane nazywając je często parafialne lub filialne oraz nieuregulowane. Miały one być przeznaczone dla dzieci jednego wyznania, w szczególnych wypadkach zezwalano jednak na łączenie w szkole dzieci wyznających różne religie (więcej w: S. Gruński, *Galicyjska szkoła 1772–1861*, s. 52–55).

W 1869 r. wprowadzono przepis, że gdy w rejonie oddalonym o godzinę drogi znajdzie się ponad 40 dzieci w wieku szkolnym, czyli od 6 do 12 lat i gdy dzieci do istniejącej szkoły mają ponad pół mili drogi, to trzeba tam założyć szkołę. W 1883 r. zmieniono tę odległość na 4 km. W 1873 r. pozwolono na zakładanie szkół filialnych. Mieli w nich uczyć nauczyciele nadetatowi albo młodszy z sąsiedniej szkoły. Nadzór na nią miał też sprawować kierownik najbliższej szkoły etatowej. W 1885 r. usunięto zapis, że uczą w niej nauczyciele sąsiedniej szkoły. Wprowadzono zasadę, że w szkole filialnej uczyć miał nauczyciel młodszy, bez powiązania z inną szkołą. Ze względu na braki nauczycieli i słaby poziom szkół filialnych w 1895 r. postanowiono tworzyć osobne szkoły etatowe zamiast filialnych. Do 1869 r. na nauczyciela przypadało do 100 dzieci. Dopiero, gdy było ich więcej należało zapewnić nauczycielowi pomocnika. W 1869 r. zmniejszono liczbę dzieci przypadającą na jednego nauczyciela do 80.

Plan naukowy w szkołach trywialnych był aż do 1855 r. dwustopniowy. Dzieci pierwszego i drugiego roku nauki tworzyły klasę pierwszą, zwaną klasą „mniejszych” (der Kleineren), a 4 dalsze lata nauki stanowiły klasę drugą, „większych” (der Grösseren). W 1855 r. szkoły trywialne stały się trzystopniowe, a materiał nauki podzielono na 3 grupy. Należy więc pamiętać, że nazwa *szkoła 2. lub 3. klasowa* oznacza stopnie nauki, a nie liczbę klas. Natomiast dalej obowiązek szkolny trwał 6 lat. Nauka cały czas ograniczała się do czytania, pisania i rachunków oraz nauki religii.

Dopiero w 1869 r. wprowadzono przepis, że nauka w każdej szkole ludowej powinna obejmować przynajmniej następujące przedmioty: religię, język, rachunki, najważniejsze wiadomości z nauk przyrodniczych, geografii i historii ze szczególnym uwzględnieniem ojczyzny i jej ustawodawstwa, pisanie, naukę o formach geometrycznych, śpiew, gimnastykę. Dziewczętom należało udzielać nauki kobiecych robót ręcznych i gospodarstwa domowego. Zakres, w jakim przedmioty nauki miały być udzielane, zależał od stopnia, na jakim stoi każda szkoła, ze względu na liczbę nauczycieli. W 1875 r. według ustawodawstwa austro-węgierskiego i autonomii galicyjskiej szkoła 3–klasowa, miała trzy stopnie, a każdy dzielił się na dwa oddziały. Szkoła 3–klasowa różniła się od 2–klasowej tym, że wprowadzała w klasie III (piaty i szósty rok nauki) język niemiecki w wymiarze 6 godzin tygodniowo. Jeżeli chodzi o szkoły 4–klasowe to klasa I obejmowała dwa lata nauki, klasy II i III po jednym roku nauki, a klasa IV dwa lata nauki.

W 1893 r. podzielono szkoły na pospolite ludowe i wydziałowe. Do pierwszego typu należały szkoły od 1–klasowych do 8–klasowych w zależności od liczby uczących tam nauczycieli. W 1895 r. wprowadzono zasadę, że szkoły wiejskie miały być 4–klasowe. Od tej pory w szkole jedno, dwu, trzy i czteroklasowej były 4 stopnie nauki: pierwszy i drugi obejmowały po roku nauki, a trzeci i czwarty po dwa lata nauki. Łącznie 6 lat nauki (więcej w: K. Falkiewicz, *Rozwój szkolnictwa 1848–1898*, s. 26–60).

³¹ P. Juśko, H. Sommer, *Galicyjska szkoła ludowa i szkoła powszechna II Rzeczypospolitej – polskie dziedzictwo edukacyjne i kulturowe*, Rzeszów 2023, s. 11.

W 1873 r. uchwalono ustawę o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół ludowych i obowiązku posyłania do nich dzieci³². Od tej pory główny obowiązek zakładania i utrzymywania szkół został przeniesiony na gminy, a w dalszej kolejności na obszary dworskie³³. Każda gmina miała obowiązek utworzyć fundusz szkolny miejscowy. Należały do niego grunty nadane szkole, zabudowania szkolne, kapitały, zapisy i darowizny prywatne. Jeżeli te środki były niewystarczające to dodatkowe środki miały wnieść gmina i obszar dworski. Pierwsza instytucja do wysokości 12% podatków bezpośrednich opłacanych w gminie, a obszary dworskie do 4% płaconych podatków bezpośrednich³⁴. Gdyby nadal brakowało środków to wówczas gmina miała wnioskować o pomoc z funduszy szkolnych okręgowych i krajowych³⁵. Środki na wystawienie budynków szkolnych, ich utrzymanie oraz zapewnienie nauczycielom mieszkań miała zapewnić gmina, a w dalszej kolejności obszar dworski³⁶.

Funduszem szkolnym miejscowym zarządzała Rada Szkolna Miejscowa, a pieniądze miały być przeznaczone przede wszystkim na płace nauczycieli³⁷. Dzięki temu ci ostatni nie musieli już pobierać pensji od władz gmin³⁸.

Wspomniane Rady Szkolne Miejscowe zostały utworzone na podstawie ustawy o władzach nadzorczych miejscowych i okręgowych dla szkół ludowych³⁹. W jej skład wchodził przedstawiciel miejscowego duchowieństwa (w przypadku Żurawicy jeden religii rzymskokatolickiej i jeden grekokatolickiej), gminy (od dwóch do pięciu), kierownik szkoły i przedstawiciel obszaru dworskiego. Ten ostatni pod warunkiem, że ponosił przynajmniej 1/10 kosztów utrzymania szkoły⁴⁰. Członkowie rady wybierali spośród siebie przewodniczącego na okres 3 lat⁴¹. Zadaniem rady było czuwanie nad wypłatami pensji dla nauczycieli, nadzorowanie odpowiedniego utrzymania szkoły przez gminy, zakup pomocy dydaktycznych, nadzorowanie procesu dydaktycznego, a także wybór zatrudnianych nauczycieli, proponowanych przez Radę Szkolną Okręgową⁴². Nie wiemy, kiedy powstała Rada Szkolna Miejscowa w Żurawicy, ale organizacyjnie mia-

³² Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, Rok 1873, Część XXVIII, nr 250, s. 181–192.

³³ Tamże, art. 14, s. 184.

³⁴ Tamże, art. 18, s. 185.

³⁵ Tamże, art. 19, s. 185–186.

³⁶ Tamże, art. 24–25, s. 186–187.

³⁷ Tamże, art. 20–22, s. 186.

³⁸ B. Baranowski, *Szkolnictwo ludowe w Galicji w swym rozwoju liczebnym od roku 1868 do roku 1909 z uwzględnieniem stosunków higienicznych* [dalej cyt. *Szkolnictwo ludowe w Galicji 1868–1909*], Lwów 1911, s. 9.

³⁹ Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, Rok 1873, Część XXXI, nr 255, s. 215–229.

⁴⁰ Tamże, Tamże, § 3–8, s. 216–218.

⁴¹ Tamże, § 11, s. 219.

⁴² Tamże, § 9–19, s. 217–220.

ła podlegać pod Radę Szkolną Okręgową w Przemyślu⁴³. Natomiast jak wspomniano wyżej, najstarsze informacje o radzie miejscowej w Żurawicy posiadamy z 1889 r.

W połowie XIX w. budynek szkoły mieścił się na zachód od kościoła. Dziś jest to teren od ronda im. ks. prałata Stanisława Burczyka, ciągnący się na południe wzdłuż ulicy Wojska Polskiego. W 1873 r. obszar ten składający się z parceli budowlanej nr 8 i parcel gruntowych nr 24 i 25, został sprzedany przez reprezentującego szkołę księdza Feliksa Smoleńskiego, kościelnemu funduszowi szpitalnemu. Natomiast szkoła dostała w zamian jako darowiznę od właściciela dóbr w Żurawicy – Adama Sapiehy, parcelę budowlaną nr 86 i parcelę gruntową 158⁴⁴. Nowa działka to dzisiejszy teren należący do szkoły. Porównując ten zapis z mapą katastralną Żurawicy z 1852 r. numery parcel jak i lokalizacja zgadzają się⁴⁵.

27 lipca 1873 r. wychodząc naprzeciw nowej ustawie szkolnej, Gmina Żurawica postanowiła wydać akt fundacyjny szkoły. Nie zachował się oryginał wspomnianego dokumentu, a jedynie jego odpis. Z niego dowiadujemy się, że gmina zobowiązała się oddać do użytku wybudowany w 1873 r. budynek szkolny pod numerem 64. Wedle opisu składał się on z dwóch sal naukowych i mieszkania dla nauczyciela. Ponadto gmina zobowiązała się dostarczyć sprzęty potrzebne do nauki szkolnej i wraz z budynkiem szkolnym utrzymywać je w dobrym stanie. Dla potrzeb szkoły przekazano grunt o powierzchni 1 morgi i 514 sążni, z przeznaczeniem na założenie ogrodu szkolnego. Nauczyciel miał zarabiać 300 zł rocznie, a wypłata miała być co miesiąc. Gmina na swój koszt miała dostarczyć i porąbać 6 sagów drzewa na opał, zatrudnić stróża szkolnego, a na drobne wydatki szkolne przeznaczyć 5 zł. Równocześnie stwierdzono, że gmina odstępuje prawo prezentowania nauczyciela łacińskiemu proboszczowi z Żurawicy. Powyższy dokument podpisali Wójt Gminy Jan Szumelda, Zastępca Wójta Ignacy Kucharski, radni Jakub Szustal, Wawrzyniec Głowacz oraz jako świadkowie Kornel Rastawiecki i Stanisław Sburzyński. Ze strony Rady Szkolnej Okręgowej podpisał się Eladiusz Petryka – inspektor. 14 sierpnia 1873 r. powyższy akt zatwierdziła Rada Szkolna Krajowa we Lwowie⁴⁶.

30 października 1873 r. wspomniany inspektor szkolny sporządził protokół, który miał być podstawą do uznania szkoły w Żurawicy za etatową,

⁴³ Tamże, § 21, s. 221.

⁴⁴ I. Fac, *Fundacja szpitalna Rudolfa Horodyskiego*, w: *Dzieje Żurawicy* 3, s. 116.

⁴⁵ APP, Zespół Archiwum Geodezyjne, Dorf Żurawica in Galizien Przemysler Kreis, sygn. 56/126/0.

⁴⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie) [dalej cyt. СРНАУ], Фонд (Fond) 178 Крайова шкільна рада, м. Львів (Rada Szkolna Krajowa m. Lwów), Опис (Opis) 2, sygnatura 692, Справа про реорганізації початкової школи та асигнування коштів виділення на її утримання в с. Журавиці (Sprawa o reorganizację szkoły podstawowej i zapewnienie środków przeznaczonych na jej utrzymanie we wsi Żurawica) [dalej cyt. Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Akta szkoły w Żurawicy], Odpis aktu fundacyjnego szkoły z dnia 30 października 1873 r.

czyli ludową. Wówczas w Żurawicy nadal była szkoła trywialna z jednym nauczycielem. Z protokołu dowiadujemy się następujących rzeczy. Wartość budynku szkolnego wynosiła 2200 zł. Ponadto była stajnia i drewnotnia o wartości 250 zł oraz ogród o powierzchni 1 morgi 514 sążni o wartości 350 zł. Z tego ogrodu można było osiągnąć dochód w wysokości 25 zł. Gmina miała zapewnić 6 sagów drzewa twardego na opał o wartości 60 zł. Inwentarz szkolny był wart 78 zł, a w jego skład wchodziły: ławki, szafa, liczydła, stolik, tablica, 3 obrazy i inne środki. Dochody nauczyciela wynosiły 300 zł. Podatek od gruntu szkolnego opłacała gmina. Dzieci w wieku szkolnym było 148 w tym 72 chłopców i 76 dziewcząt. Jednak nie wszyscy uczęszczali do niej. W roku szkolnym 1870/1871 było 52 uczniów (w tym odpowiednio 32 chłopców i 20 dziewcząt), rok później 45 uczniów (20 i 25), a w roku szkolnym 1872/1873 – 60 uczniów (25 i 35). Cała Żurawica liczyła wówczas 1391 mieszkańców⁴⁷.

Wspomniany nauczyciel to Michał Rozumiłowski. Urodził się 16 listopada 1832 r. w Przemyślu. Był wyznania rzymskokatolickiego. Miał żonę i 9 małoletnich dzieci. Ukończył 4 klasy gimnazjum i uzyskał kwalifikacje nauczycielskie. Pracę w szkole w Żurawicy rozpoczął 1 sierpnia 1856 r. Natomiast po raz pierwszy mianowany na mocy prezenty na stanowisko nauczyciela został 5 września 1859 r. Zatwierdzony w zawodzie nauczycielskim został 19 stycznia 1863 r. Jego pracę oceniono bardzo negatywnie. Stwierdzono, że zamiłowania i chęci do pracy nie miał żadnej. Nie dbał o rozwój szkoły. Nie zyskał zaufania gminy i uczniów. W 1871 r. otrzymał nagane od Rady Szkolnej Okręgowej, a w 1873 r. przeciw niemu toczyła się sprawa w Radzie Szkolnej Krajowej. Zarabiał on 189 zł rocznie, jednak gmina rozpiła konkurs na stanowisko nauczyciela oferując 300 zł rocznie. Te wyższe zarobki były jednak przeznaczone dla nowego nauczyciela, od którego oczekiwano wyższego poziomu nauczania. We wnioskach Rada Okręgowa stwierdziła, że Michał Rozumiłowski otrzymał nagane pisemną za swoją pracę i w tym nowym konkursie nie może być brany pod uwagę⁴⁸.

11 czerwca 1874 r. Rada Szkolna Krajowa na mocy ustawy z 1873 r., posiadając opisany wyżej protokół i akt fundacyjny, uznała szkołę w Żurawicy za etatową. Oznacza to, że spełniała ona wszystkie wymagania, aby być traktowana jako pełnoprawna szkoła publiczna zwana wówczas ludową. Według orzeczenia nr 6590 szkołę miały utrzymywać Gmina Żurawica i obszar dworski. To na tych dwóch podmiotach ciążył obowiązek utrzymywania budynku szkolnego i mieszkania nauczyciela w dobrym stanie i dbanie o wewnętrzne urządzenie szkoły wedle obowiązujących przepisów. Ponadto gmina i obszar dworski miały dostarczać drewna bukowego na opał lub odpowiednią ilość drewna miękkiego, węgla kamiennego albo

⁴⁷ CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Akta szkoły w Żurawicy, Protokół z dnia 30 października 1873 r.

⁴⁸ Tamże.

okłotów słomy. Dodatkowo miały dbać o oświetlenie szkoły i obsługę według zarządzeń władz szkolnych. Proporcje wydatków ustalono następująco. Na 100 zł kosztów, 87 zł 64 centów miała pokrywać gmina, a 12 zł 36 centów obszar dworski. Wspomniano też, że według dawnych zobowiązań gmina ma dostarczać 6 sągów drzewa twardego na opał wraz z przywiezieniem i porąbaniem o wartości 60 zł⁴⁹.

Nauczyciel szkoły miał prawo do bezpłatnego zamieszkiwania, a jego roczny dochód miał wynosić 310 zł. Z tej kwoty miało być 300 zł płatne w gotówce, a pozostałe 10 zł wyliczano jako jego dochód z ogrodu szkolnego o powierzchni 1 morgi 514 sążni. Przybory szkolne miała dostarczać Rada Szkolna Okręgowa, która zapewnić miała nauczycielowi 10 zł rocznie na kredę, gąbkę, papier, atrament i inne potrzeby szkolne i urzędowe. Ponadto miała ona ogłosić konkurs na stanowisko nauczyciela, aby już od 1 września 1874 r. mógł zostać zamianowany. Rada Szkolna Miejskowa miała natomiast prawo do wskazania wybranego nauczyciela w przypadku konkursu⁵⁰.

Z powyższych informacji wynika, że w 1873 r. budynek szkolny przy kościele został sprzedany na szpital, a równocześnie wybudowano nowy obiekt dydaktyczny, na działce do dzisiaj należącej do szkoły.

Z kronikarskiego obowiązku autor przytacza także inne informacje o budowie szkoły, które jednak wobec powyższych danych, nie są wiarygodne co do daty. Według zapisów zachowanej Kroniki Żurawicy, do 1882 r. budynek szkolny mieścił się blisko kościoła. W opisie zastosowano nawet określenie „szkółka”, co świadczyło o bardzo małych rozmiarach tego obiektu. Natomiast w 1882 r. wybudowano nowy drewniany budynek o trzech salach lekcyjnych. Znajdował się on nieco na wschód od dzisiejszej żurawickiej szkoły i miał kształt podkowy. W środkowej części było mieszkanie kierownika i jedna sala szkolna. Po bokach były dwie duże sale szkolne z osobnymi wejściami z podwórza. Według relacji byłej długoletniej nauczycielki Zofii Smolarskiej, te dwie sale wyglądały na dobudowane w późniejszym czasie do części środkowej obiektu. Były one bardzo zimne⁵¹.

Trochę inne informacje podał w swoich wspomnieniach Jan Boryło. Według niego do 1881 r. w Żurawicy w połowie wsi stała szkoła drewniana, a w latach 1881–1882 wybudowano nową trzyklasową szkołę. Dalej stwierdził on, że poziom w żurawickiej szkole był słaby, a uczęszczali do niej dzieci narodowości polskiej i ruskiej. Razem uczono się języka polskiego i ruskiego oraz w małym zakresie innych przedmiotów. Przed 1890 r. do szkół średnich w Przemyśle uczęszczało niewielu uczniów z Żurawicy. Jan Boryło podaje ich liczbę od 2 do 4 i byli to uczniowie rodziców, którzy przybyli z zewnątrz i zamieszkali w Żurawicy. Nie były więc

⁴⁹ Tamże, Orzeczenie Rady Szkolnej Krajowej nr 6590 z dnia 11 czerwca 1874 r.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Kronika Żurawicy, rękopis, bez numeracji stron.

Capit. Akt fundacyjny. Imiona Kurawice w powiecie prus-
myśkim położona, postanowiła, jak świadocy wyżej z księgi uchwał
rada gminnej dotychczasowej szkóły miejscowej uogólnić
i w tym celu zobowiązała się: 1° Oddać do użytku szkolnego bu-
dynek szkolny pod nr. 64. w bieżącym roku wystawiający, skła-
dający się z dwóch sal naukowych i mieszkania dla nauczycie-
la, oraz dostarczyć potrzebne do nauki szkolnej sprzęty i takowe
urządzić i budownictwem xawozie w dobrym stanie utrzymywać.
2° Oddać do użytku szkolny, względnie na założenie ogrodu szkol-
nego grunt, położony pod nr. tem. 64. w przekształceniu jednej morgi
i 579⁰. 3° Wypłacić chętnemu nauczycielowi tytułem
płacy rocznej trzysta złr. w a. w ratach miesięcznych. 4° Do-
starczyć na opał szkolny corocznie sześć sągów drewna, takowe utra-
conym kosztom zwrócić i rządzić. 5° Stawiać szkolnego utrzymywać
stałym kosztom. 6° Na drobne wydatki szkolne przeznaczając
rocznie pięć złr. w a. 7° Prawo procentowania nauczyciela
zobowiązuje gmina chętnemu proboszczowi obr. iac. w Ku-
rawicy. Akt ten fundacyjny szkóły ludowej w Kurawicy dobro-
wolnie uchwalony w przytomności świadków uproszonych przy
wyćwiczeniu pisowni gminnej z tym rygorem podpisujemy, iż
w razie niedotrzymania któregokolwiek z powyższych na siebie
zobowiązań politycznej egzekucji się poddajemy. Działo się
w Kurawicy dnia 27 lipca 1873 (trzy). Jan Kuonolda Wójt
Piszc. + Ignacy Kucharski zastępca wójta w Kurawicy podpisa-
tem Mł. Upoważnieni Radni Jan Józef Skutal + Marcin
Głowacz podpisaniem Młko. Jan świadek: Kornej Paster-
wicki Marcin Skuczyński. Ze strony sk. Rady szk. okr.
E. Petycha c.k. inspektor okr. L. 7126. Prada szkolna krajo-
wa stwierdza w całej sonowii niniejszy akt fundacyjny. Kwie-
dnia 14 sierpnia 1873 W zastępstwie Karasinski. Piszc.

Spis treści ogólny, oryginalny
z treści ofiarowej.

Przejęty 2. 20/10. 1873.

Jan Kuonolda
sk. inspektor

Krajowa rada szkolna.

Liczba Prot.

Wniesiono dnia

1874

z dnia 11 listopada 1873 L. 1489

Referent *Wł. Borkowski*
c. k. Rada Namiestnicza

Exhibit z 4 załącznikami

Przemysła obywatela
rada szkolna przedstawia
aktę reorganizacji szkoły
w Żurawicy.

Exp. I.

Orzeczenie

c. k. krajowej rady szkolnej, wydane na
mocy ustaw szkolnych z dnia 2. maja 1873
w sprawie szkoły pospolitej w

Żurawicy.

Zbadawszy wszystkie okoliczności, dotyczące
się dotychczasowej szkoły w *Żurawicy*,
i wysłuchawszy wniosków
c. k. rady szkolnej okręgowej, orzeka c. k. kra-
jowa rada szkolna co następuje:

I. Szkołę pospolitą w *Żurawicy*
uznaje się za etatową i przysługują
się jej do szkoły etatowej w

II. Gmina *Żurawica*
tutaj też należący do niej obszar dworski
tworzą jeden ~~określenie~~ szkolny i mają
wspólnie szkołę w *Żurawicy* utrzymywać.

Do ekspedytu dnia

Odpisano dnia

Kolejowność dnia

Odesłało dnia

Do biura rachunkowego

Z biura rachunkowego

Do registry dnia

Orzeczenie Rady Szkolnej Krajowej z 11 czerwca 1874 r. o uznaniu szkoły w Żurawicy za etatową.
źródło: CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692

to dzieci miejscowej ludności tylko napływowej. Dopiero później, stopniowo coraz więcej dzieci po skończeniu żurawickiej szkoły, kontynuowało naukę w Przemyśle. Związane było to z czerpaniem wzorców od osób wysyłających dzieci do szkół przemyskich, wzrosła też stopa życiowa ludności i świadomość potrzeby wykształcenia swoich dzieci⁵².

W 1882 r. na terenie parafii łacińskiej Żurawica były 4 szkoły. Spośród nich w Żurawicy i Bolestraszczykach uczono religii rzymskokatolickiej. W tej drugiej szkole ksiądz Teofil Dzierżyński uczył przez 4 dni w miesiącu⁵³. Pozostałe szkoły były w Buszkowicach i Małkowicach⁵⁴.

Bardzo ciekawe informacje prasowe zachowały się z 1887 r. Dwie lwowskie gazety podały, że Cesarz Franciszek Józef z własnych środków przekazał gminie Żurawica 100 złotych na budowę szkoły⁵⁵. Jednak żadne inne dokumenty nie potwierdzają, aby wtedy budowano w Żurawicy szkołę.

Z lat 1889–1927 dysponujemy bardzo cennym źródłem, którym jest Księga Uchwał Rady Szkolnej Miejscowej w Żurawicy. Była to instytucja, która sprawowała nadzór nad szkołą w kwestiach finansowych i organizacyjnych. Dzisiejszym językiem można by ją nazwać organem prowadzącym, jakim dla dzisiejszych szkół podstawowych są gminy⁵⁶. Najstarszy dostępny protokół z posiedzenia wspomnianej rady pochodzi z 7 sierpnia 1889 r. Jej Przewodniczącym był ksiądz Teofil Dzierżyński⁵⁷. Funkcję tę pełnił do 2 marca 1893 r., gdy złożył rezygnację, a nowym przewodniczącym wybrano Władysława Sapiechę. Wybór ten zatwierdziła następnie 13 kwietnia 1893 r. Rada Szkolna Okręgowa w Przemyśle⁵⁸.

Żurawica pod koniec XIX w. bardzo się rozwijała. Wzrastała liczba ludności i co za tym idzie liczba posyłanych dzieci do szkoły. Wiemy, że od 1886 r. uczyło w Żurawicy dwoje nauczycieli, w tym kierownik szkoły Jakub Trela⁵⁹. W związku z tym 9 lipca 1892 r. orzeczeniem nr 11368 Rada Szkolna Krajowa przekształciła od roku szkolnego 1892/1893 szkołę w Żurawicy z 1-klasowej w 2-klasową⁶⁰. Natomiast 8 sierpnia 1892 r. mianowa-

⁵² J. Boryło, *Mój Pamiętnik. Dzieje i tradycje wsi Żurawica, część pierwsza, W Imię Boże!* [dalej cyt. *Mój Pamiętnik*], s. 27–28, mps.

⁵³ AAPrz, sygn. TPS 330/1 Żurawica, Wizytacja parafii Żurawica z 1882 r.

⁵⁴ Szematyzmy galicyjskie z lat 1860–1914.

⁵⁵ *Kronika*, „Dziennik Polski”, Rok XX, nr 28, Lwów 28 stycznia 1887 r., s. 2; *Kronika*, „Przegląd polityczny, społeczny i literacki”, Rok 1887, nr 23, Lwów 29 stycznia 1887 r., s. 2.

⁵⁶ APŻ, Liber Natorum aeque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. latini Żuravicensis pro pago Żurawica ab a. 1864–1881, Tom VI, Pismo Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle do Rady Szkolnej Miejscowej w Żurawicy z dnia 18 stycznia 1893 r. (Dokument jest włożony jako luźna kartka do wymienionej księgi metrykalnej).

⁵⁷ APŻ, Księga Uchwał Rady Szkolnej Miejscowej w Żurawicy, Tom I, 1889 [dalej cyt. Księga Szkolna Żurawica], Protokół z dnia 7 sierpnia 1889 r.

⁵⁸ Tamże, Protokół z dnia 2 marca 1893 r.; Protokół z dnia 29 kwietnia 1893 r.

⁵⁹ Szematyzmy galicyjskie z lat 1860–1914.

⁶⁰ Szkolnictwo Ludowe: organ nauczycieli ludowych [dalej cyt. Szkolnictwo], nr 15, Rocznik II, Nowy Sącz 5 sierpnia 1892 r., s. 243. Od 1895 r. wydawnictwo skróciło nazwę na Szkolnictwo Ludowe na Szkolnictwo.

ła Władysława Tarasowicza kierownikiem szkoły w Żurawicy⁶¹. Przy okazji analizy dokumentów dowiadujemy się, że w Żurawicy w zasadzie już od 1883 r. szkoła funkcjonowała jako dwuklasowa, jednak bez urzędowego uregulowania⁶².

Zgodnie z decyzją Rady Szkolnej Krajowej od 1 września 1893 r. oficjalnie w żurawickiej szkole miało być dwóch nauczycieli. Drugiego z nich nazywano młodszym. Obaj mieli zarabiać po 300 zł rocznie. Pierwszy z nauczycieli miał być kierownikiem placówki i dostawać z tego tytułu dodatkowe 50 zł. Zwiększone wydatki miały być pokrywane z funduszu szkolnego przez Radę Okręgową. Oznacza to, że nie obarczono kosztami utrzymania drugiego nauczyciela gminy, ani obszaru dworskiego w Żurawicy. Ponadto Rada Okręgowa miała zwiększyć dodatek kancelaryjny dla szkoły z 10 do 15 zł⁶³.

Dwa lata później władze gminy postulowały o zmianę zasad finansowania szkoły i powiązania wydatków gminy na ten cel z wysokością pobieranych podatków. Ostatecznie Rada Szkolna Krajowa wydała 28 listopada 1894 r. nowe orzeczenie nr 25125 w tej sprawie. Gmina i obszar dworski nadal były zobowiązane finansować szkołę. Stosunek wydatków określono w następujący sposób. Na 100 zł kosztów, 64 zł 96 centów miała pokryć gmina, a 35 zł i 4 centy obszar dworski. W stosunku do orzeczenia z 1874 r. było to zwiększenie wydatków dworu, a zmniejszenie po stronie gminy. Zasady te miały obowiązywać od 1 stycznia 1895 r.⁶⁴

Na początku 1893 r. Koło Pań z Towarzystwa Szkół Ludowych zorganizowało w żurawickiej szkole „choinkę” dla ubogich dzieci. 250 dzieci otrzymało wówczas suknie, buty i przybory szkolne. Dary rozdzielały Władysława Sapieżyna z Krasieczyna, pani Madejska z Żurawicy oraz panie Jaworska i Schulcowa z Przemyśla⁶⁵.

1 kwietnia 1893 r. Rada Szkolna Okręgowa w Przemyśle ogłosiła konkurs na posadę nauczyciela młodszego szkoły w Żurawicy z płacą roczną 300 złotych. Przy okazji konkursu stwierdzono, że językiem wykładowym w żurawickiej szkole był polski⁶⁶. W wyniku jego rozstrzygnięcia, 11 września 1893 r. Rada Szkolna Krajowa mianowała młodszą nauczycielką w Żurawicy Marię Golińską⁶⁷. Trzy lata później nadal była wymienia-

⁶¹ Szkolnictwo, nr 16, Rocznik II, Nowy Sącz 20 sierpnia 1892 r., s. 260; *Owoce Sześćioletniej Pracy III. Szkoły*, „Gazeta Przemyśka”, Rok 1893, nr 6, s. 3.

⁶² CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Akta szkoły w Żurawicy, Pismo zwierzchności gminy Żurawica do Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle z dnia 30 marca 1892 r.

⁶³ Tamże, Orzeczenie Rady Szkolnej Krajowej z dnia 9 lipca 1892 r.

⁶⁴ Tamże, Protokół zarządu gminnego z dnia 18 lipca 1894 r.; Deklaracja zarządu gminy Żurawica z dnia 15 lipca 1894 r., Orzeczenie Rady Szkolnej Krajowej nr 25125 z dnia 28 listopada 1894 r.

⁶⁵ *Kronika*, „Gazeta Przemyśka”, Rok 1892, nr 86, s. 2.

⁶⁶ Szkolnictwo, nr 2, Rocznik III, Nowy Sącz 5 maja 1893 r., s. 32.

⁶⁷ Szkolnictwo, nr 12, Rocznik III, Nowy Sącz 5 października 1893 r., s. 191.

na jako nauczycielka w Żurawicy, razem z kierownikiem Władysławem Tarasowiczem⁶⁸.

20 września 1893 r. w żurawickiej szkole odbyło się spotkanie członków przemyskiego oddziału Towarzystwa Pedagogicznego. Gospodarzem zebrania był kierownik szkoły w Żurawicy Władysław Tarasowicz, który następnie przygotował dla wszystkich gości poczęstunek⁶⁹.

28 listopada 1894 r. szkoła w Żurawicy została urzędowo zorganizowana. Nie wiemy jednak jaka była to forma organizacji, a zachowała się jedynie wspomniana data⁷⁰.

Podczas posiedzenia Rady Szkolnej Miejskowej 15 stycznia 1895 r. uchwalono budżet potrzebny do utrzymania szkoły. Wynosił on 66 złotych. Jednak ciekawą rzeczą jest jego konstrukcja. Najpierw wymieniono utrzymanie budynku, mycie podłóg, bielenie, czyszczenie kominów i ubezpieczenia, co miało kosztować 54 zł. Natomiast osobno wpisano 12 zł z przeznaczeniem na drugą salę szkolną. Możliwe, że ta wspomniana sala była w jakiś sposób oddzielona od reszty szkoły. Natomiast na pewno były wówczas dwie sale lekcyjne⁷¹.

Obie miały długość 11 m, szerokość 6,3 m i wysokość 3 m, co dawało kubaturę 207,9 m³. Ponadto wymieniono dwa pokoje, każdy z nich miał 6 m długości, 4,6 m szerokości i 3 m wysokości), czyli 55,2 m³ (prawdopodobnie podano błędnie wysokość 3 m, a powinno być 2 m, gdyż tylko wówczas kubatura osiągnie 55,2 m³). Wspomniane dwa pokoje, były najprawdopodobniej mieszkaniem kierownika i nauczycielki. Według poczynionych wówczas wyliczeń, do ogrzania wszystkich pomieszczeń potrzebne było 28 m³ drewna twardego i 43 m³ drewna miękkiego⁷².

Ze względu na zwiększającą się liczbę uczniów Rada Szkolna Okręgowa w Przemyśle zobowiązała Radę Szkolną Miejskową w Żurawicy do zorganizowania trzeciej sali szkolnej. Dyskutowano o tym na posiedzeniu 3 marca 1897 r. Jednak nie znaleziono rozwiązania. Stwierdzono, że nie ma możliwości wynajęcia nowej sali. Pod uwagę brano także przerobienie mieszkania nauczycielki, jednak okazało się ono za niskie na salę szkolną. Ostatecznie poproszono Radę Szkolną Okręgową o wycofanie się z pomysłu tworzenie trzeciej sali lekcyjnej⁷³. Na tym samym posiedzeniu ponownie na funkcję przewodniczącego wybrano Władysława Sapiechę⁷⁴.

Rada Szkolna Okręgowa w Przemyśle nadal utrzymała swoje polecenie, utworzenia trzeciej sali szkolnej, a nazwano ją nadetatową. Miała ona po-

⁶⁸ *Kalendarz „Szkolnictwa”: organu nauczycieli ludowych na rok Pański 1896, który jest rokiem przestępnym mającym dni 366.*, R. 1, Nowy Sącz 1896, s. 102.

⁶⁹ *Ruch Stowarzyszeń*, „Gazeta Przemyska”, Rok 1893, nr 79, s. 5.

⁷⁰ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Pismo Rady Szkolnej Powiatowej w Przemyśle do Rady Szkolnej Miejskowej w Żurawicy z dnia 5 lipca 1924 r.

⁷¹ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 15 stycznia 1895 r.

⁷² Tamże.

⁷³ Tamże, Protokół z dnia 3 marca 1897 r.

⁷⁴ Tamże.

wstać we wspomnianym mieszkaniu nauczycielki. Przy okazji władze okręgu przydzieliły do Żurawicy dwie nauczycielki Karolinę Hermann, jako nauczycielkę nadetatową i Marię Zaleską jako nauczycielkę tymczasową⁷⁵.

W 1898 r. w Galicji obchodzono tzw. Uroczystości Mickiewiczowskie, związane z setną rocznicą urodzin polskiego wieszczki narodowego. Towarzystwo Szkół Ludowych zaplanowało jedną z imprez w Żurawicy. Rano 24 maja ksiądz proboszcz Teofil Dzierżyński odprawił nabożeństwo w kościele, a po południu uroczystości odbywały się w obszernej sali szkolnej. Została ona przystrojona przez nauczycielki w zieleni, chorągiewki i kolorowe proporce, a przy wejściu do szkoły był napis: *Dziś już pieśń Twa gościła i do zamku i do chatki*. Na uroczystości przybyli uczniowie z rodzicami i przedstawiciele inteligencji. Na początek słowo wstępne wygłosił ksiądz Dzierżyński, po czym zaczęły się występy chóru przemyskiego, odczyty i deklamacje żurawickich dzieci. Wszystkim podziękował kierownik szkoły Władysław Tarasowicz. Opisana impreza jest dowodem na to, że mimo zaborów w żurawickiej szkole uczono patriotyzmu i było duże przywiązanie do polskości⁷⁶.

30 listopada 1899 r. Rada Szkolna Okręgowa w Przemyśle ogłosiła konkurs na stanowisko młodszego nauczyciela w szkole w Żurawicy. Od kandydatów wymagano uprawnień do bycia nauczycielem szkół ludowych i uzdolnienia do udzielania drugiego języka krajowego. Podania należało składać do 24 stycznia 1900 r.⁷⁷

15 grudnia 1900 r. nowym przewodniczącym Rady Szkolnej Miejscowej w Żurawicy został wybrany ksiądz Michał Miksiewicz⁷⁸.

24 lutego 1902 r. zmarła Stanisława Władysława tymczasowa młodsza nauczycielka w Żurawicy. Śmierć nastąpiła w szpitalu w Przemyśle z powodu gruźlicy. Jako przyczynę podano *nedżne odżywianie się*. Miała tylko 20 lat⁷⁹. Trudno dziś stwierdzić, czy wynikało to ze złych warunków płacowych i bytowych stworzonych przez władze szkolne, czy z innych powodów.

⁷⁵ Tamże, Protokół z dnia 13 sierpnia 1897 r.

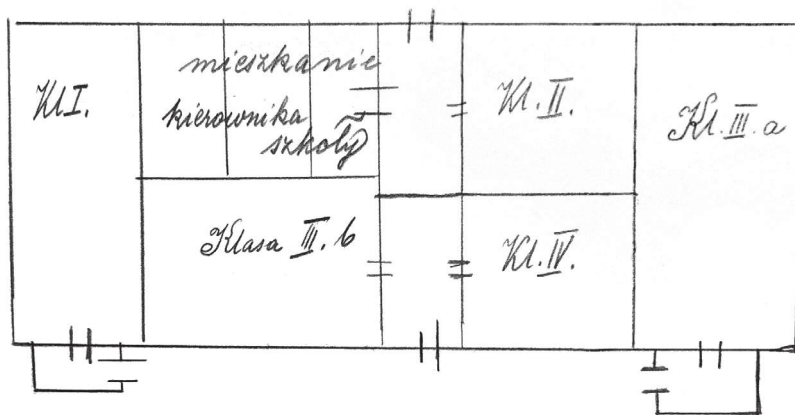
⁷⁶ *Kronika*, „Echo Przemyskie: organ Stronnictwa Katolicko-Narodowego” [dalej cyt. *Echo Przemyskie*], Rok 1898, nr 40, s. 3; *Korespondencya*, „Echo Przemyskie”, Rok 1898, nr 44, s. 2; *Obchody Mickiewiczowskie po wsiach*, „Echo Przemyskie”, Rok 1898, nr 45, s. 3. Przy okazji korespondent tygodnika *Echo Przemyskie* podał ciekawą relację o tym, że pojawił się w Żurawicy nowy krzyż upamiętniający 50. rocznicę zniesienia pańszczyzny. Ponadto opisał, że podczas wizyty w Żurawicy był przy kaplicy św. Floriana. Jeśli chodzi o istniejącą dziś kapliczkę św. Floriana, jest na niej data 1910, ale widocznie jest ona starsza. Potwierdza to także serwis Narodowego Instytutu Dziedzictwa zabytek.pl/pl/obiekty/kapliczka-z-figura-sw-f-788842 [dostęp: 05.11.2024 r.]

⁷⁷ Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicji, w zakresie szkół ludowych, Lwów 13 grudnia 1899 r., s. 5–6.

⁷⁸ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 15 grudnia 1900 r.

⁷⁹ Szkolnictwo, nr 8, Rocznik XII, Nowy Sącz 15 marca 1902 r., s. 65; *Kronika*, „Echo Przemyskie”, Rok 1902, nr 18, s. 3.

Szkic planu szkoły w Żurawicy

Plan starego budynku szkolnego w 1909 r. źródło: CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692

W kwietniu 1902 r. ukazał się artykuł, w którym wskazywano na potrzebę rozszerzania nauczania w poszczególnych miejscowościach. Podano tam Żurawicę jako przykład szkoły 2-klasowej, która powinna być na wyższym poziomie organizacyjnym, w domyśle 4-klasowym⁸⁰. W innym artykule w bardzo złym świetle przedstawiono gospodarowanie funduszami przez Radę Szkolną Okręgową w Przemyśle. Zarzucono jej, że zalega szkołom z wypłatami pieniędzy. Jako przykład podano szkołę w Żurawicy, która nie otrzymała za rok 1901 – 100 koron 75 halerzy, a za 1902 r. – 225 koron 75 halerzy⁸¹.

17 grudnia 1902 r. Rada Szkolna Okręgowa w Przemyśle ogłosiła konkurs na posadę nauczyciela w 2-klasowej szkole w Żurawicy. Podkreślając, że jest to szkoła z polskim językiem nauczania. Podania wraz z tabelą kwalifikacyjną i wykazem lat służby należało złożyć do Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle, najpóźniej do dnia 15 lutego 1903 r.⁸² 28 marca 1903 r. Rada Szkolna Miejskowa zatwierdziła zatrudnienie stałej nauczycielki Ludwiny (Ludwiki) Engel. Ponadto postanowiono na gruncie szkolnym wybudować studnię⁸³. Co ciekawe już w 1904 r. Rada Szkolna Krajowa przeniosła w stan spoczynku nauczycielkę Ludwikę Englową⁸⁴. 14 li-

⁸⁰ Szkolnictwo, nr 11, Rocznik XII, Nowy Sącz 15 kwietnia 1902 r., s. 91.

⁸¹ *Gospodarka w przemyskiej Radzie szkolnej okręgowej*, „Echo Przemyskie”, Rok 1902, nr 95, s. 2.

⁸² Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi, Rocznik 1902, Lwów 1903, s. 625.

⁸³ Tamże, Protokół z dnia 28 marca 1903 r.

⁸⁴ Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi, Rocznik 1904, Lwów 1905, s. 336. Prawdopodobnie chodzi o tę samą osobę, która we wspomnianym wyżej źródle występowała pod imieniem Ludwina.

stopada 1904 r. ogłoszony został kolejny konkurs na stanowisko nauczyciela w Żurawicy, a podania można było składać do C.K. Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle do 15 stycznia 1905 r.⁸⁵

W 1905 r. religia nauczana była przez księdza Michała Miksiewicza w Żurawicy 2 razy w tygodniu, a w Bolestraszcach raz w tygodniu. Dodatkowo od Wielkanocy do oktawy Bożego Ciała były codziennie nauki dla dzieci, aby uzupełnić to, co nie dało się nauczyć w szkole⁸⁶.

11 marca 1905 r. Rada Szkolna Miejskowa powierzyła funkcję młodszej nauczycielki Zofii Smolarskiej, która wcześniej pracowała w powiecie samborskim⁸⁷. Pracę rozpoczęła ona 1 września 1905 r. Tak opisała ówczesny system nauki, we wspomnieniu z 12 czerwca 1948 r.: *Kierownikiem był podówczas p. Władysław czy Włodzimierz Tarasowicz – Rusin, starego typu – nieszkodliwy. Prócz nas dwojga stałych nauczycieli w szkole wówczas dwuklasowej, była jeszcze trzecia siła w charakterze tymczasowej nauczycielki p. Zofia Klimkowska, córka tutejszego gospodarza rolnika.*

Podział nauki mieliśmy stały z roku na rok. Najmłodsza siła uczyła 1 i 2 rok nauki, ja prowadziłam 3 i 4 rok, a kierownik 5 i 6-ty rok. Prócz tego kierownik i ja w zimowych miesiącach od listopada do kwietnia mieliśmy 2 razy w tygodniu, po 2 godz. nauki tzw. dopełniającej. Kurs dopełniający trwał 3 lata, a obowiązywał młodzież po ukończeniu nauki codziennej, o ile, które z niej nie przeszło do szkół wyższych w mieście lub do terminu.

Zaznaczyć muszę, że w pierwszych latach po moim tu przybyciu, nie zauważyłam prawie żadnego pędu do wyższego kształcenia się. Odpływ uczniów do szkół przemyskich był znikomy. W późniejszych latach już nieco większy, ale w każdym razie jak na taką dużą, zamożną i prawie podmiejską wieś zbyt mały.

Przybyłam tu do Żurawicy ze świeżym nieużytym zapale, mimo, że miałam już za sobą 12 lat służby spędzonej niestety w ruskich szkołach z językiem wykładowym ruskim (nazwa ukraiński jeszcze nie istniała).

Marzyłam od dawna o pracy w polskiej szkole. Trafiłam tu nieźle. Kierownik nie mieszał się do niczego, nic go w ogóle nie obchodziło poza godzinami w klasie... Bał się inspektora, bał się proboszczów, więcej naturalnie polskiego, bał się uczniów swych, gdy chodziło o jakieś skarcenie, twierdząc, że gdy taki dorośnie, to mu głowę kamieniem rozbije. Mam wrażenie, że bał się także i mnie, więc zostawiał mi wolną rękę w nauczaniu⁸⁸.

Z 1907 r. zachowała się informacja, że Towarzystwo Szkół Ludowych planowało otworzyć nową czytelnię w Żurawicy. Jej otwarcie nastąpiło 13 grudnia 1908 r. W relacji prasowej zaznaczono, że bardzo dużą rolę w powstaniu polskiej czytelnicy odegrał ksiądz Michał Miksiewicz, który wraz

⁸⁵ Tamże, s. 524.

⁸⁶ AAPrz, sygn. TPS 330/1 Żurawica, Wizytacja kanoniczna parafii Żurawica z 1905 r.

⁸⁷ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 11 marca 1905 r.

⁸⁸ Kronika Żurawicy, rękopis, bez numeracji stron.

Tab. 1. Liczba dzieci w szkole z podziałem na wyznanie i płeć oraz wykaz nauczycieli w roku szkolnym 1909/1910

Stopnie	Zapisało się dzieci						Razem	Nauczyciel	Uczy na stopniu	Razem godzin
	Ob. łac.		Ob. gr.		Wyz.mojż.					
	chł.	dz.	chł.	dz.	chł.	dz.				
pierwszy rok nauki	23	28	9	15	2	–	77	Zofia Smolarska	Pierwszym i drugim wszystkich przedmiotów i rysunki na IV stopniu	33
drugi rok nauki	18	20	8	5	1	3	55	Maria Borucka	Trzeci stopień (3 rok nauki) wszystkich przedmiotów i naukę dopełniającą dziewcząt	30
trzeci i czwarty rok nauki	37	34	9	15	1	4	100	Maria Skrzyżowska	Trzeci stopień (4 rok nauki) i na pierwszym wszystkich przedmiotów i roboty na czwartym stopniu	34
piąty i szósty rok nauki	16	15	6	7	–	–	44	Władysław Tarasowicz	Czwartym wszystkich przedmiotów, wyjąwszy rysunki roboty oraz naukę dopełniającą	24

CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Akta szkoły w Żurawicy, Pismo kierownika szkoły w Żurawicy do Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle z dnia 12 września 1909 r.

z panem Midowiczem zapewnił bezpłatny lokal⁸⁹. Podobne akcje świadczyły o wzroście patriotyzmu wśród mieszkańców. Kolejnym dowodem na to było zorganizowanie w Żurawicy 9 maja 1909 r. obchodów rocznicy Konstytucji 3 Maja⁹⁰.

W 1907 r. Rada Szkolna Miejskowa stwierdziła, że należy wynająć dodatkową salę szkolną i zatrudnić nową nauczycielkę. Spowodowane było to bardzo dużą liczbą dzieci zapisanych do szkoły. Było ich łącznie 145, w tym 78 na pierwszym stopniu nauki, a 77 na drugim⁹¹. Ponieważ nie udało się znaleźć w Żurawicy odpowiedniego pomieszczenia, postanowiono przerobić spiżarnię na salę szkolną. Jak zaznaczono miała to być czwarta sala lekcyjna⁹². Natomiast nie podano wprost, gdzie znajdowała

⁸⁹ *Kronika*, „Gazeta Przemyśla, Rok 1907, nr 42, s. 3; *Kronika*, „Gazeta Przemyśla, Rok 1908, nr 99, s. 3; *Kronika*, „Gazeta Przemyśla, Rok 1908, nr 100, s. 3.

⁹⁰ *Kronika*, „Gazeta Przemyśla, Rok 1909, nr 42, s. 3;

⁹¹ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 14 września 1907 r.

⁹² Tamże, Protokół z dnia 29 października 1907 r.

się ta spiżarnia, należy się domyślać, że w istniejącym wówczas budynku szkolnym. Wspomniana czwarta sala została uruchomiona, o czym świadczy zapis w budżecie szkoły na rok szkolny 1907/1908. Wymieniono w nim koszt utrzymania sal „po 20 koron”, a łączną kwotę wpisano 80 koron⁹³.

Liczba uczniów nadal wzrastała. Zachował się dokument wysłany przez kierownika szkoły Władysława Tarasowicza do Rady Szkolnej Okręgowej. Z jego lektury wynika, że na polecenie tej rady w roku szkolnym 1909/1910 w Żurawicy wprowadzono plan szkoły 4-klasowej. Prawdopodobnie z tego powodu starano się utworzyć kolejną klasę nadetatową. Miała ona znajdować się w budynku szkolnym, a dzięki temu doszłoby do podziału stopnia III nauki, na którym było ponad 100 dzieci. Jako załącznik do pisma wysłano plan budynku szkolnego. Z niego wynika, że szkoła składała się z 5 sal lekcyjnych i mieszkania kierownika, które znowu składało się z 3 pomieszczeń. Szkoła posiadała 4 osobne wejścia. Z dwóch bocznych wchodziło się bezpośrednio do skrajnych pomieszczeń. Na środku budynku było wejście do krótkiego korytarza, a z niego dwa wejścia do dwóch klas. Z drugiej strony budynku identyczne wejście z korytarzem, a z niego wejście do jednej sali lekcyjnej i mieszkania kierownika. Drugim załącznikiem był rozkład pracy nauczycieli z wykazem liczby uczniów w poszczególnych etapach nauki. Szkoła realizowała plan 4-klasowy, a klasy były nazywane stopniami nauki. Pierwszy stopień trwał rok, drugi również rok, a trzeci i czwarty po dwa lata nauki. Czyli dzieli były w szkole 6 lat. Było to zupełnie inaczej niż współcześnie, gdzie każda klasa, trwa jeden rok nauki (tab. 1).

Z tabeli wyraźnie wynika, że w całej szkole było 276 uczniów, a uczyło ich tylko 4 nauczycieli! Łatwo się domyśleć, że efekty pracy z tak dużą liczbą dzieci nie mogły być dobre. Dlatego też na porządku dziennym było stosowanie kar cielesnych, aby w tak licznych klasach utrzymać dyscyplinę. Trzy zatrudnione nauczycielki uczyły od 30 do 34 godzin tygodniowo, a kierownik szkoły 24 godziny, co zdecydowanie przewyższa dzisiejsze normy. Nauczycielka Zofia Smolarska sama uczyła I i II stopień nauki, a na nich było łącznie 122 uczniów! Tak przepracowany nauczyciel, bez nowoczesnych pomocy dydaktycznych był w bardzo trudnej sytuacji i nie było mu łatwo pracować w tamtych szkołach.

W żurawickiej szkole przeważały dzieci wyznania rzymskokatolickiego, których było 191 (69%). Grekokatolików zliczono 74 (27%) i 11 (4%) dzieci żydowskich. W przypadku każdego wyznania minimalnie więcej było dziewcząt niż chłopców. Łącznie na 130 chłopców (47%) było 146 dziewcząt (53%).

⁹³ CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Akta szkoły w Żurawicy, Pismo kierownika szkoły w Żurawicy do Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyślu z dnia 12 września 1909 r.; Pismo Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyślu do Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie z dnia 1 października 1909 r.

Rada Szkolna Krajowa zapoznała się z powyższymi załącznikami i pismem z 14 października 1909 r. zezwoliła na utworzenie trzeciej klasy nadetatowej w 2-klasowej szkole w Żurawicy. Przy okazji ponownie zaznaczono, że szkoła realizuje plan szkoły 4-klasowej. Oznacza to, że łącznie pracowano w 5 klasach⁹⁴.

Z protokołów Rady Szkolnej Miejscowej w Żurawicy w 1909 r. po raz pierwszy można stwierdzić pewien spór polsko-rusiński. Proboszcz greckokatolickiej parafii w Żurawicy Bazyli Zaleski wstrzymał się od głosu podczas wyboru władz rady i wybieranych delegatów, gdyż nie znaleźli się w niej przedstawiciele wyznania greckokatolickiego. Ponadto zażądał wpisania swojego stanowiska do protokołu⁹⁵.

Ponieważ szkoła w Żurawicy nadal oficjalnie była tylko 2-klasowa starano się o jej przekształcenie w 4-klasową. W 1910 r. wnioskowała o to Rada Szkolna Okręgowa, która zaznaczyła w piśmie, że w Żurawicy ma być utworzony dopełniający kurs rolniczy. Jednak odpowiedź ze Lwowa była dziwna, gdyż kazano ponowić prośbę z końcem roku szkolnego 1911/1912, czyli dopiero za ponad dwa lata⁹⁶. Równocześnie starano się o budowę nowego obiektu dydaktycznego. Decyzja o budowie zapadła najprawdopodobniej w 1909 r., gdyż pod koniec 1908 r. planowano pokrycie dachu szkolnego blachą. Jej koszt liczone po 3 korony za 1 m². Łącznie uchwalono na ten cel 1500 koron, co dawało 500 m² dachu⁹⁷. Możliwe, że taką powierzchnię dachu miał stary budynek szkoły. Ostatecznie tej inwestycji nie wykonano, gdyż wkrótce zapadła decyzja o budowie nowej murowanej szkoły w Żurawicy. Postanowiono wówczas wspomniany dach pokryć papą, a zaoszczędzone pieniądze przekazać na budowę nowej szkoły⁹⁸.

Pomysł budowy związany był zapewne z nowym ustawodawstwem. W 1894 r. wprowadzono możliwość ubiegania się miejscowych władz o dofinansowanie budowy szkoły od władz krajowych⁹⁹. Jednak początkowo pula środków była niewystarczająca. Dopiero 12 marca 1907 r. Sejm Krajowy zaciągnął pożyczkę w kwocie 10 milionów koron na bezzwrotne zasilki na budowę nowych szkół. Zainteresowanie było ogromne i w grudniu 1910 r. fundusz ten był już na wyczerpaniu¹⁰⁰. Prawdopodobnie z tych środków została wybudowana nowa murowana szkoła w Żurawicy.

5 czerwca 1909 r. Rada Szkolna Okręgowa w Przemyśle przyznała bezwrotny zasiłek z funduszu szkolnego w wysokości 30 000 koron, na wy-

⁹⁴ Tamże, Pismo Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie do Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle z dnia 14 października 1909 r.

⁹⁵ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 28 czerwca 1909 r.

⁹⁶ CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Akta szkoły w Żurawicy, Pismo Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle do Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie z dnia 31 marca 1910 r.; Pismo Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie do Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle z dnia 8 maja 1910 r.

⁹⁷ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 2 listopada 1908 r.

⁹⁸ Tamże, Protokół z dnia 23 października 1909 r.

⁹⁹ B. Baranowski, *Szkolnictwo ludowe w Galicyi 1868–1909*, s. 17.

¹⁰⁰ Tamże, s. 18.

budowanie nowego murowanego budynku szkolnego w Żurawicy¹⁰¹. Inwestycja rozpoczęła się bardzo szybko. W październiku 1909 r. uchwalono budżet szkoły na 1910 r. w kwocie 952 korony 60 halerzy. Przewidziano w nim utrzymanie czterech sal lekcyjnych¹⁰². Jednak już w styczniu 1910 r. Przewodniczący Rady Szkolnej w Żurawicy ks. Michał Miksiewicz przygotował plan stałego budżetu szkolnego na kwotę 1250 koron. Uwzględniono w nim zakup opału dla 5 sal lekcyjnych¹⁰³. Były one najprawdopodobniej w nowej szkole. Jednak Rada Szkolna Okręgowa w Przemyśle nie ustosunkowała się do tej prośby. Stąd w listopadzie 1910 r., gdy zastanawiano się nad budżetem na 1911 r. podnoszono kwestię zwiększonych kosztów wyposażenia nowej szkoły i proponowano budżet w wysokości 1465 koron i 40 halerzy¹⁰⁴.

5 kwietnia 1910 r. do Komitetu Budowy Szkoły został wybrany przedstawiciel Rady Szkolnej w Żurawicy Andrzej Bartnicki. Wybór dokonano na polecenie Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle z dnia 9 marca 1910 r.¹⁰⁵ Kolejnym zadaniem dla miejscowej rady był wybór patrona szkoły. Na posiedzeniu 9 lutego 1911 r. jednogłośnie podjęto decyzję o nadaniu szkole imienia Królowej Jadwigi. Tego samego dnia postanowiono powierzyć prace stolarskie w szkole, stolarzowi z Małkowic. Decyzja o wyborze patronki szkoły została przesłana do Rady Szkolnej Okręgowej, a ta przekazała sprawę dalej do Rady Szkolnej Krajowej, która 1 kwietnia 1911 r. zatwierdziła wybór patrona szkoły¹⁰⁶.

W 1910 r. w stan spoczynku przeniesiony został kierownik szkoły Władysław Tarasowicz¹⁰⁷. Natomiast pełniącą obowiązki kierownika została nauczycielka Zofia Smolarska. Właśnie ona w październiku 1910 r. zwróciła się z prośbą do Rady Szkolnej Okręgowej o przydzielenie do Żurawicy jeszcze jednego nauczyciela, gdyż na IV. stopniu nauki było zbyt dużo uczniów i należało ten stopień rozdzielić na dwóch nauczycieli. Rada Okręgowa przesłała prośbę do Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie, dodatkowo uzasadniając, że będzie to kolejna klasa nadetatowa, która będzie się uczyła w dawnym mieszkaniu kierownika. Wynikało to z przejścia na emeryturę Władysława Tarasowicza, który w czerwcu 1910 r. opuścił mieszkanie służbowe, a pełniącą obowiązki kierownika Zofia Smolarska, nie korzystała z tego lokalu, gdyż miała swoje mieszkanie w Żurawicy. Rada Szkolna Krajowa przystała na tę argumentację i od 1 listopada 1910 r. zgodziła się utworzyć czwartą klasę nadetatową w 2-klasowej

¹⁰¹ Tamże.

¹⁰² APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 23 października 1909 r.

¹⁰³ Tamże, Pismo z 8 stycznia 1910 r.

¹⁰⁴ Tamże, Protokół z dnia 12 listopada 1910 r.

¹⁰⁵ Tamże, Protokół z dnia 5 kwietnia 1910 r.

¹⁰⁶ Tamże, Protokół z dnia 9 lutego 1911 r.; CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Akta szkoły w Żurawicy, Pismo Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle do Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie z dnia 28 marca 1911 r.; decyzja Rady Szkolnej Krajowej z dnia 1 kwietnia 1911 r.

¹⁰⁷ Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi, Rocznik 1910, Lwów 1910, s. 599.

Tab. 2. Liczba dzieci w szkole z podziałem na wyznanie i płeć oraz wykaz nauczycieli w roku szkolnym 1909/1910

Stopnie	Zapisało się dzieci						Razem	Nauczyciel	Uczy na stopniu	Razem godzin	Uwaga
	Ob. łac.		Ob.grec.		Wyz. mojz.						
	chł.	dz.	chł.	dz.	chł.	dz.					
I A	15	25	10	8	1	–	59	Maria	I A po południu	33	
II A	13	16	5	6	1	–	41	Skrzyszowska	II A przed południem		
I B	15	24	9	9	–	1	58	Ludmiła	I B po południu	33	
II B	14	15	7	5	1	–	42	Hönlówna	III. II B przed południem		
III – 3 rok nauki	14	21	6	7	1	3	52	Antonia Krukierkowa	III – 3 rok nauki, wszystkich przedmiotów i naukę dopełniającą dziewcząt	30	
III – 4 rok nauki	22	18	3	6	1	2	52	Maria Borucka	III – 4 rok nauki wszystkich przedmiotów	26	
IV – 5 rok nauki	17	19	3	7	–	–	46	Zofia Smolarska	IV wszystkich przedmiotów i naukę dopełniającą chłopców	30	Razem uczyla 91 uczniów
IV – 6 rok nauki	15	17	5	6	–	2	45				

CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Pismo Zarządu szkoły w Żurawicy do Rady Szkolnej Okręgowej w Przemysłu z dnia 2 października 1910 r.

szkole w Żurawicy. 9 lutego 1911 r. został ogłoszony konkurs na nowego kierownika szkoły, którą nadal określano jako dwuklasowa. Kandydaci do zarządzania żurawicką placówką musieli posiadać uzdolnienia do nauczania języka niemieckiego i prowadzenia kursu rolniczego. Aplikować na tę posadę można było do końca marca 1911 r.¹⁰⁸

W trakcie budowy nauka odbywała się w starym obiekcie, a pracowało w szkole 5 nauczycieli. Zachował się przydział czynności wraz z liczbą uczniów w poszczególnych klasach i latach nauki (tab. 2).

W szkole uczyło się aż 395 uczniów. Był to ogromny wzrost w stosunku do poprzedniego roku szkolnego, kiedy było ich 276. W żurawickiej szkole nadal przeważały dzieci wyznania rzymskokatolickiego, których było 280 (71%). Uczniów obrządku grekokatolickiego było 102 (26%) i 13 (3%) dzieci żydowskich. W porównaniu do poprzedniego roku szkolnego liczba uczniów z każdego wyznania wzrosła. Natomiast zwiększył się udział rzymskokatolików o 2%, a spadł po 1% udział dzieci grekokatolickich i żydowskich w stosunku do ogólnej liczby uczniów. Nadal w każdej grupie było więcej dziewcząt niż chłopców, ale różnica zwiększyła się. Chłopców było 178 (45%), a dziewcząt 217 (55%).

Na pierwszym i drugim stopniu uczyło się aż po 100 dzieci, dlatego zostały one rozdzielone na dwa oddziały (IA, IB, IIA, IIB). Dwie nauczycielki uczące w tych oddziałach miały łącznie po 33 lekcje w tygodniu. Trzeci stopień nauki trwający dwa lata miał osobne nauczycielki. Miały one po 52 uczniów, a to i tak był największy komfort w żurawickiej szkole. Pełniąc funkcję kierownika Zofia Smolarska uczyła oba roczniki na ostatnim stopniu nauki, mając aż 91 uczniów. Pracowała 30 godzin w tygodniu, a do tego wiele godzin poświęcała na prowadzenie kancelarii szkolnej.

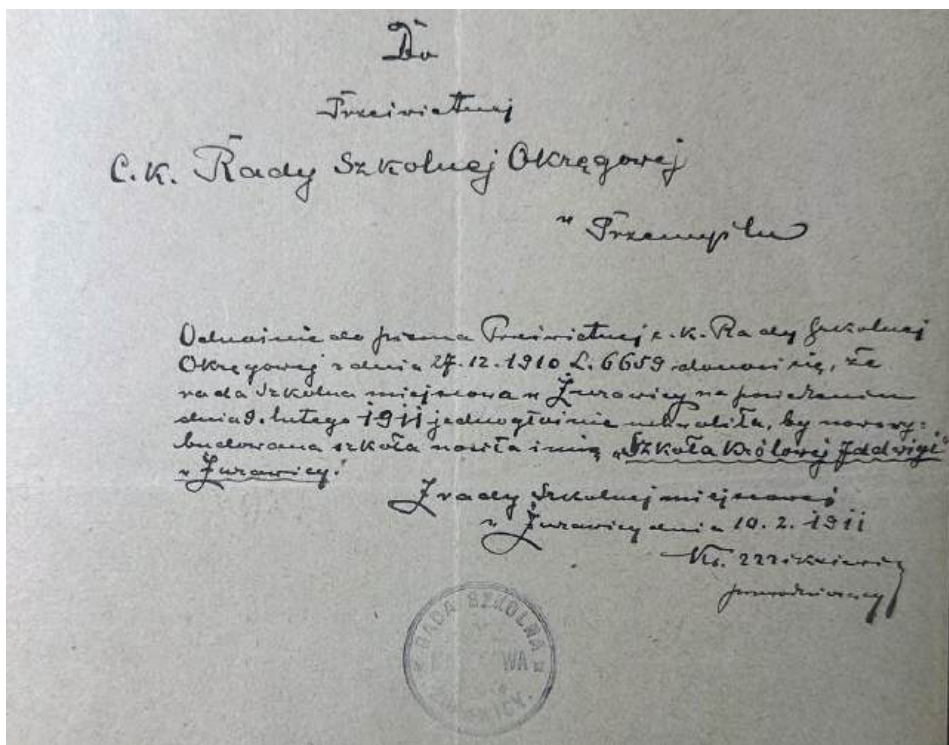
W trakcie roku szkolnego 1910/1911 nowym kierownikiem szkoły został Jan Marian Fedyk. Jego wybór zatwierdzono 4 kwietnia 1911 r.¹⁰⁹ Z zachowanych protokołów nie wynika, kiedy zakończyła się budowa nowej szkoły. 29 lipca 1911 r. postanowiono jednak o sprzedaży starego budynku z obowiązkiem jego rozebrania do 15 sierpnia¹¹⁰. Świadczy to jednoznacznie, że nowa placówka musiała już być ukończona. Rozbiórka starej szkoły została wykonana szybko, bo już 29 września dwójka członków Rady Szkolnej Józef Midowicz i Józef Wardęga, została wybrana do sprawdzenia jaki materiał z rozbiórki nadaje się do sprzedania. Równocześnie pozytywnie oceniano stan budynków gospodarczych, które budował Piotr Włoch¹¹¹.

¹⁰⁸ Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi, Rocznik 1911, Lwów 1911, s. 57; CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Akta szkoły w Żurawicy, Pismo Zarządu szkoły w Żurawicy do Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyślu z dnia 2 października 1910 r.; Pismo Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyślu do Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie z dnia 5 października 1910 r., Decyzja Rady Szkolnej Krajowej z 14 października 1910 r.

¹⁰⁹ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 4 kwietnia 1911 r.

¹¹⁰ Tamże, Protokół z dnia 19 lipca 1911 r.

¹¹¹ Tamże, Protokół z dnia 20 września 1911 r.

Informacja z 9 lutego 1911 r. o wyborze Królowej Jadwigi na patrona szkoły w Żurawicy. źródło: CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692

Wraz z budową szkoły, ponownie podjęto działania w celu oficjalnego przekształcenia żurawickiej placówki w szkołę 4-klasową¹¹². W tym celu Rada Szkolna Okręgowa wysłała pismo do Rady Szkolnej Krajowej w tej sprawie. Jako uzasadnienie podano wybudowanie nowej szkoły z siedmioma salami naukowymi oraz umiejscowienie w Żurawicy Dopełniającego Kursu Rolniczego. Ponadto podano, że w szkole i tak funkcjonowały już 4 klasy nadetatowe. Podano też daty od kiedy zaczęły funkcjonować (1 września 1905 r., 1 listopada 1907 r., 1 września 1909 r. i 1 września 1910 r.) Mając takie argumenty oraz zgodę Gminy Żurawica i obszaru dworskiego Cesarsko Królewska Rada Szkolna Krajowa orzeczeniem L. 5396, przekształciła od roku szkolnego 1911/1912 2-klasową szkołę w Żurawicy na 4-klasową, a decyzja zapadła 9 czerwca 1911 r. W dokumencie stwierdzono, że w szkole uczy kierownik i trzech nauczycieli stałych. Na potrzeby kancelaryjne szkoła miała od 1 września 1911 r. otrzymywać 50 zł rocznie¹¹³.

¹¹²Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi, Rocznik 1911, Lwów 1911, s. 217.

¹¹³APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Pismo Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle do Rady

C. k. Rada szkolna okręgowa
w Przemyślu. - 28./3. 1911

L. 930.

Nadanie szkole w Żurawicy
imienia Królowej Jadwigi.

C. k. Rada szkolna krajowa!

W załączeniu /- przedkładam uchwałę Rady
szkolnej miejscowej w Żurawicy z 9./3. br. w spra-
wie nadania tamtejszej szkole imienia, Królo-
wy Jadwigi do dalszego postanowienia
i prośbę o zatwierdzenie tej uchwały.

Przewodniczący c. k. Radya Kamienistwa:

Vunznilf

Zgoda Rady Szkolnej Krajowej z 28 marca 1911 r. na nadanie szkole w Żurawicy imienia Królowej Jadwigi. źródło: CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692

Oznacza to, że wzrost liczby uczniów, a przede wszystkim budowa nowego obiektu dydaktycznego, przesądziły o podniesieniu stopnia organizacji szkoły. 29 sierpnia 1911 r. ustalono szczegóły, jak będzie wyglądało poświęcenie nowego budynku szkolnego. Księża proboszczowie Michał Miksiewicz i Bazyli Zaleski postanowili zorganizować nabożeństwa w swoich świątyniach. Wspomniane nabożeństwa odbyły się w kościele i cerkwi 3 września 1911 r. o godzinie 9:00¹¹⁴. Następnie procesje ze swią-

Szkolnej Miejskowej w Żurawicy z dnia 5 lipca 1924 r.; CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Akta szkoły w Żurawicy, Pismo Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyślu do Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie z dnia 31 maja 1911 r., Decyzja Rady Szkolnej Krajowej z 9 czerwca 1911 r.

¹¹⁴Tamże, Protokół z dnia 29 sierpnia 1911 r.

tyń ruszyły do szkoły, która była pięknie udekorowana. Aktu poświęcenia dokonali proboszcz łaciński ks. Michał Miksiewicz i greckokatolicki Bazyli Zaleski. Kolejnym punktem były przemówienia, które zakończył inspektor o nazwisku Zaborniak. Aby wskazać doniosłość wydarzenia strzelano z moździerzy, a wśród gości był Władysław Sapieha z rodziną. Budynek szkolny określono jako jeden z najwspanialszych w okręgu przemyskim. Zaznaczono, że wkrótce ma przy szkole powstać dopełniający kurs rolniczy. Gmina dostarczyła już wówczas gruntu na pole doświadczalne, a na ukończeniu była budowa budynków gospodarczych¹¹⁵.

Ponieważ dotychczasowa szkoła 2-klasowa została przekształcona w 4-klasową, pojawiła się potrzeba zatrudnienia większej liczby stałych nauczycieli. W grudniu 1911 r. postanowiono powierzyć dotychczasowej nauczycielce Zofii Smolarskiej posadę stałego nauczyciela. Ponieważ jej pracę oceniano bardzo pozytywnie, zwrócono się z prośbą do Rady Okręgowej, aby zatrudnić ją bez ogłaszania konkursu¹¹⁶. Podobnie 19 czerwca 1912 r. pozytywnie oceniono powierzenie funkcji kierownika nowej 4-klasowej szkoły Janowi Fedykowi, czyli dotychczasowemu kierownikowi. Równocześnie bardzo pozytywnie oceniono pracę nauczycielki Marii Boruckiej i postanowiono zatrudnić ją na stałe. Jako szczególną zasługę tej nauczycielki wskazano prowadzenie kursu wyrobów słomkowych¹¹⁷.

9 sierpnia 1912 r. Rada Szkolna Krajowa wydała orzeczenie, w którym określiła budżet szkoły w Żurawicy. Ustalono, że na funkcjonowanie szkoły potrzeba rocznie 2000 koron. Na tę kwotę składały się następujące pozycje: utrzymanie budynku 390 koron, utrzymanie urządzeń 140 koron, na usługę szkolną 500 koron oraz na opał 970 koron. Ze względu na to, że Gmina Żurawica miała obowiązek dostarczania na wspomniany opał sześć sagów drewna twardego z przywózką i porąbaniem to wartość tego oceniono na 280 koron i o tę kwotę zmniejszono zobowiązania po stronie gminy¹¹⁸.

Tuż po przekształceniu szkoły w 4-klasową podjęto działania, aby utworzyć w niej kolejną klasę nadetatową, gdyż uczniów było coraz więcej. Przy tym okazało się, że aby znaleźć pomieszczenie dla kolejnej grupy uczniów, dokonano przeróbek w świeżo oddanym budynku szkoły. Z jednego pokoju zajmowanego przez kierownika szkoły utworzono siódmą salę lekcyjną. Ponadto między klatką schodową, a jedną z klas lekcyjnych utworzono kancelarię, a na piętrze nad kancelarią pomieszczenie na przybory naukowe. Oprócz tego w szkole był gabinet kierownika. Powyższe informacje przesłała Rada Szkolna Okręgowa do Rady Szkolnej Krajowej, a ta 19 października 1911 r. zgodziła się na otwarcie wspomnianej

¹¹⁵ *Kronika*, „Echo Przemyskie”, Rok 1911, nr 74, s. 2.

¹¹⁶ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 11 grudnia 1911 r.

¹¹⁷ Tamże, Protokół z dnia 19 czerwca 1912 r.

¹¹⁸ CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Akta szkoły w Żurawicy, Orzeczenie Rady Szkolnej Krajowej nr 7239 z 9 sierpnia 1912 r.

cztery klasy nadetatowej w Żurawicy. Czyli od tego momentu oprócz czterech standardowych klas wynikających z funkcjonowania 4-klasowej szkoły, istniały jeszcze trzy klasy nadetatowe, dzięki czemu nauczyciele mogli pracować na lekcji z mniejszą liczbą uczniów, co zdecydowanie poprawiało komfort i efekty pracy¹¹⁹.

15 grudnia 1911 r. znów ogłoszono konkurs na posadę nauczyciela w Żurawicy. Wyraźnie zaznaczono w ogłoszeniu, że była to szkoła 4-klasowa. Kandydaci musieli posiadać kwalifikacje do nauczania języka niemieckiego. Podania można było składać do końca lutego 1912 r.¹²⁰ W 1912 r. Rada Szkolna Krajowa powołała na kurs koszykarstwa galanteryjnego w Krajowej Centralnej Szkole Koszykarstwa we Lwowie nauczycielkę Zofię Smolarską z Żurawicy¹²¹. Z tego samego roku mamy informację, że Barbara Smolarska nauczycielka 2-klasowej szkoły w Żurawicy została przeniesiona na równorzędną posadę do 4-klasowej szkoły w Żurawicy¹²². Wyda się, że jest to błąd w imieniu i chodzi o Zofię a nie Barbarę. 14 lutego 1912 r. rozpisano konkurs na stanowisko nauczyciela w Żurawicy. Ponownie wskazywano na konieczność posiadania umiejętności uczenia języka niemieckiego. Podania można było składać do końca kwietnia 1912 r.¹²³ W tym samym roku ogłoszono, że nauczycielką w Żurawicy została Antonina Krukierkowa¹²⁴. Wygrała ona zapewne jeden z ogłoszonych wcześniej konkursów. W 1912 r. Rada Szkolna Krajowa dokonała formalnego przeniesienia Jana Fedyka kierownika 2-klasowej szkoły w Żurawicy na równorzędną posadę do 4-klasowej szkoły w Żurawicy¹²⁵.

23 września 1912 r. Rada Szkolna Krajowa zorganizowała orzeczeniem L. 10.476 dopełniający kurs rolniczy o charakterze ogrodniczo-pszczelnicznym przy 4-klasowej szkole w Żurawicy. Kurs miał funkcjonować od 1 października 1912 r. W dokumentach Rady Szkolnej Miejskowej nazywano go jako dopełniający kurs rolniczo-sadowniczy. Co ważne w całej Galicji było tylko 8 takich kursów. Kierownikiem kursu został kierownik szkoły Jan Fedyk, który miał za tę dodatkową funkcję otrzymać 100 koron, płatne w dwóch ratach. Zajęcia kursu miały się odbywać w jednej z sal szkolnych, a koszty z tym związane miała pokryć gmina Żurawica i obszar dworski. Równocześnie podniesiono ryczałt na kredę, gąbkę i inne pomoce z 50 do 60 koron rocznie. Praktyczna nauka zwozu miała odbywać się na działce należącej do szkoły o powierzchni 70 arów oraz w ogrodzie szkolnym. Gmina z obszarem dworskim zostały także zobowiązane

¹¹⁹ Tamże, Pismo Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyślu do Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie z 29 września 1911; Decyzja Rady Szkolnej Krajowej z 19 października 1911 r.

¹²⁰ Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicji, Rocznik 1912, Lwów 1912, s. 22.

¹²¹ Tamże, s. 46.

¹²² Tamże, s. 81.

¹²³ Tamże, s. 86–87.

¹²⁴ Tamże, s. 463.

¹²⁵ Tamże, s. 381.

1911

C. k. Rada szkolna krajowa.

3664

Liczba prot. 5396 1911

Wniesiono dnia 9/6 1911

na posiedzeniu Sekcji I.

z dnia
podano

31. maja 1911 L. 3102

8. czerwca.

Exhibit z 3. załącznikami

Referent c. k. Starosta Niesiołowski

Przed mundowaniem

Odziałowi rachunkowemu do zapłaty

14808/1911/102

Lwów, dnia 8 czerwca 1911.

Eksp. I.

Do

c. k. Rady szkolnej okręgowej

w

Przemysłu

Załatwiają sprawozdanie z dnia 31.

maja 1911 L. 3102

postanowiła c. k. Rada szkolna krajowa zreorga-

nizowaną łubejszem orzeczeniem z dnia 18.

listopada 1894 L. 25125

szkołę 2-klasową w Żurawicy

przekształcić na extero-klasową.

Wskutek tego zmienia się postanowienie

ustępu III. wymienionego orzeczenia reorganiza-

cyjnego o ile dotyczy etatu i poborów nauczy-

cieli w następujący sposób:

Do Ekspedycji dnia

Opisano dnia

Kolejnym dnia

Odesłano dnia

Do biura rachunkowego

Do biura rachunkowego

Do registry

Orzeczenie Rady Szkolnej Krajowej z 9 czerwca 1911 r. o przekształceniu szkoły w Żurawicy na 4-klasową źródło: CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692

Z c.k.Rady szkolnej krajowej.

L.10.476/II.

Lwów, dnia 24.września 1912.

Do

c.k. RADY SZKOLNEJ OKRĘGOWEJ

w

Przemysłu.

Zwracając załączniki sprawozdania z dnia 18.sierpnia 1912 L.4763, udziela się c.k.Radzie szkolnej okręgowej orzeczenie z dnia dzisiejszego do L.10476/II w sprawie założenia przy czteroklasowej szkole mieszanej w Żurawicy dopełniającego kursu rolniczego o charakterze ogrodniczo - pszczelniczym.

Jeden egzemplarz tego orzeczenia przechowa c.k.Rada szkolna okręgowa we własnych aktach, a po jednym egzemplarzu doręczy za rewersami gminie, właścicielowi obszaru dworskiego i Radzie szkolnej miejscowej w Żurawicy.

Z dniem 1.października 1912 grono nauczycielskie rzeczonyj szkoły składać się będzie z kierownika, czterech nauczycieli stałych i trzech nauczycieli nadetatowych.

Zarazem poleca się c.k.Radzie szkolnej okręgowej, aby przedłożyła c.k.Radzie szkolnej krajowej projekt zagospodarowania całego gruntu przeznaczonego do praktycznej nauki na rzeczonym kursie z uwzględnieniem potrzeb tego kursu o charakterze ogrodniczo - pszczelniczym, tudzież wykaz potrzebnych środków naukowych i narzędzi.-

Za c.k.Namiestnika :

Orzeczenie Rady Szkolnej Krajowej z 24 września 1912 r. o utworzeniu w Żurawicy Kursu Rolniczego. źródło: CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692

do dokupienia gruntu, aby wspomniane zajęcia praktyczne mogły się odbywać w większym zakresie. W piśmie stwierdzono również, że kadra pedagogiczna szkoły będzie się składała z kierownika, czterech nauczycieli etatowych i trzech nadetatowych¹²⁶.

Zobowiązanych do uczestniczenia w kursie jako nauki dopełniającej było 108 dzieci w tym 57 chłopców i 51 dziewcząt. Jednak zapisano tylko 61 osób, w tym 32 chłopców i 29 dziewcząt. Ostatecznie uczęszczało na niego 60 osób, gdyż z zapisanych nie pojawiał się jeden chłopiec¹²⁷.

30 października 1912 r. ogłoszono kolejny konkurs na stanowisko nauczyciela w Żurawicy, przy identycznych wymaganiach, podania należało składać do 15 grudnia 1912 r.¹²⁸ Już 9 listopada 1912 r. znów ogłoszono konkurs. Tym razem od kandydatów wymagano dowodu dokładnej znajomości ogrodnictwa, warzywnictwa i pasiecznictwa, względnie innej gałęzi przemysłu domowego oraz kwalifikacji do uczenia języka niemieckiego. Termin składania podań upływał 15 lutego 1913 r. Przy tych wszystkich konkursach zaznaczano, że językiem wykładowym jest polski, ale nauczany jest także język ruski¹²⁹. 9 kwietnia 1913 r. stałą posadę nauczyciela otrzymała Maria Krupowa z Boruckich. W jej przypadku doceniono dotychczasową pracę w Żurawicy. Prawdopodobnie wygrała jeden z powyżej wymienianych konkursów, gdyż zapisano, że tylko ona odpowiadała stawianym w nim warunkom¹³⁰.

Pod koniec 1912 r. postanowiono urządzić jedną salę lekcyjną w ten sposób, aby ławki były dwuosobowe. Trwały także przygotowania do uruchomienia przy szkole w Żurawicy kursu rolniczego¹³¹. Natomiast w 1913 r. zajęto się ogrodzeniem ogrodu szkolnego, a koszt miał wynieść 503 korony¹³². Na początku 1913 r. nauczyciel Jan Krupa został powołany przez Radę Szkolną Krajową na kurs pszczelniczy we Lwowie, który miał odbyć się w dniach 27 marca do 5 kwietnia 1913 r.¹³³ W grudniu tego roku w Przemyśle przy ulicy Wodnej zorganizowano szkolną wystawę. Wyróżniały się na niej przedmioty wysłane ze szkoły w Żurawicy. Wśród dziedzin, w których były nadsyłane prace wymieniono: koszykarstwo, ogrodnictwo natu-

¹²⁶ Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi, Rocznik 1912, Lwów 1912, s. 486; CPHAU, Fond 178, Opis 2, sygnatura 692, Akta szkoły w Żurawicy, Pismo Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie do Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle z 24 września 1912; Orzeczenie Rady Szkolnej Krajowej z 23 września 1912 r.; Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1911/1912, Lwów 1913, s. 38.

¹²⁷ Tamże.

¹²⁸ Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi, Rocznik 1912, Lwów 1912, s. 517.

¹²⁹ Tamże, s. 603.

¹³⁰ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 9 kwietnia 1913 r.

¹³¹ Tamże, Protokół z dnia 14 grudnia 1912 r.

¹³² Tamże, Protokół z dnia 26 marca 1914 r.

¹³³ Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi, Rocznik 1913, Lwów 1913, s. 109.

ralne i stosowane, jarzyniarstwo, sadowina. Najprawdopodobniej wykonali je uczestnicy kursu rolniczego działającego w Żurawicy¹³⁴.

Rozwój szkoły i zaangażowanie kadry nauczycielskiej znajdują wyraz w artykule z 1913 r. w tygodniku Ziemia Przemyska. Autor podkreśla, że nauczyciele z Żurawicy wybijali się na czoło pracy społecznej w powiecie przemyskim. Organizowali oni ruch czytelnicy, współpracę w ramach kółek rolniczych i kasach Raiffeisena¹³⁵. W Żurawicy założona została także w 1909 r. Drużyna Bartoszwowa, ale po kilku występach w Przemyśle przestała istnieć. Od 1910 r. działało Koło Gospodyń¹³⁶, a według danych z tego roku czytelnia w Żurawicy posiadała na stanie 70 dzieł i 4 pisma. O zaangażowaniu nauczycieli świadczy też uroczysta akademicka z okazji rocznicy Konstytucji 3 Maja. Odbyła się ona 8 maja 1914 r. Połowa wsi, wzięła udział w obchodzie. Rano odbyło się nabożeństwo, a po południu w obszernej sali czytelniczej przystrojonej zielenią i emblematami narodowymi zebrano się 300 osób. Dzieci szkolne odegrały sztukę „Raclawice”, deklamowały 7 wierszy patriotycznych, a wszyscy śpiewali pieśni patriotyczne. Całość zakończył wykład przemyskiego delegata Koła Towarzystwa Szkoły Ludowej, profesora Dominika Żelaka. Przedstawił on dzieje i znaczenie Konstytucji 3 Maja oraz omówił ówczesny stan polityczny i społeczny narodu polskiego. Z wielkim uznaniem i słowami podziękowań odniesiono się do kadry nauczycielskiej i kierownika szkoły Jana Fedyka, którego określono gorliwym pracownikiem na niwie narodowej¹³⁷. Kierownik szkoły był także aktywnym działaczem Towarzystwa Kółek Rolniczych¹³⁸.

22 stycznia 1914 r. Rada Szkolna Okręgowa w Przemyśle ogłosiła konkurs na dwie posady nauczycieli 4-klasowej szkoły połączonej z dopełniającym kursem rolniczym w Żurawicy. Podania należało składać do końca marca 1914 r. Ponownie należało się wykazać umiejętnościami nauczania języka niemieckiego¹³⁹. W czerwcu 1914 r. Rada Szkolna Miejskowa w Żurawicy wydała pozytywne opinie w sprawie zatrudnienia dwóch kolejnych stałych nauczycieli. Pierwszym z nich był Jan Krupa, który jak zapisano pełnił już funkcję nauczyciela tymczasowego. Dał się poznać jako gorliwy pracownik, a przede wszystkim był pszczelarzem, co przydawało się przy kursie rolniczym. Można z tego wywnioskować, że wspomniany kurs na pewno wówczas funkcjonował. Drugim nauczycielem miał być Wiktor Dę-

¹³⁴ „Nowy Głos Przemyski”, nr 36, s. 3.

¹³⁵ Praca społeczna a nauczycielstwo ludowe, „Ziemia Przemyska”, Rok 1913, nr 6, s. 2.

¹³⁶ Drużyny Bartoszwowe w Ziemi przemyskiej, „Ziemia Przemyska”, Rok 1913, nr 9, s. 4; Drużyny Bartoszwowe, „Gazeta Przemyska”, Rok 1909, nr 34, s. 1; Z Tow. Kółek rolniczych, „Gazeta Przemyska”, Rok 1910, nr 20, s. 1.

¹³⁷ Głosy z okolicy, „Ziemia Przemyska”, rok 1914, nr 21, s. 3; Kronika, „Ziemia Przemyska”, Rok 1914, nr 22, s. 5; Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej. Dwudziestolecie Towarzystwa Szkoły Ludowej 1891–1910, Kraków 1911, s. 308.

¹³⁸ K. Jakubowski, Działalność Tow. Kółek rolniczych, „Ziemia Przemyska”, rok 1914, nr 8, s. 4.

¹³⁹ Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicji, z dnia 18 lutego 1914 r., s. 44.

L. 793/Rso

Przemyśl, d. 22/2 1915

Do

Pana Jana Fedyka
kierownika szkoły
w Żurawicy

L. k. Rada Szkolna okręgowa przyjęła z zado-
woleniem do wiadomości sprawozdanie L. k.
Inspektora szkolnego okręgowego o podjętych
ze skutkiem zabiegach, celem uruchomienia
szkoły. —
O tem mity mi Panu stosownie do uchwały
pełnej Rady z dnia 20 września t. r. zawiadomio.

L. k. Rady Szkolnej okręgowej

Przewodniczący
C. k. Rady Namiestnik:

[Signature]

Informacja o uruchomieniu szkoły po okresie walk o Twierdzę Przemyśl. źródło: Kronika Szkolna

bicki¹⁴⁰. Nie mamy pewności czy do zatrudnienia dwóch nowych nauczy-
cieli faktycznie doszło, gdyż w sierpniu 1914 r. wybuchła I wojna świato-
wa. Rozpoczęły się przygotowania do obrony Twierdzy Przemyśl, a Żura-
wica położona była wewnątrz pierścienia twierdzy.

W dniach 6 lipca–22 sierpnia 1914 r. w Krakowie zorganizowany zo-
stał kurs nauki zręczności, modelowania i snycerstwa. Na kurs zręczności
skierowany został nauczyciel Leon Buśko z Żurawicy¹⁴¹.

Warto przytoczyć słowa, cytowanego już Jana Boryły, który w swych
wspomnieniach zapisał, że w szkole w Żurawicy im. Królowej Jadwi-
gi, wybudowanej w latach 1909–1910, nauka była postawiona na wyż-
szym poziomie. Uczyło w niej 6–7 nauczycieli, a dzieci po jej ukończeniu
miały większą szansę na przyjęcie do średniej szkoły. Do wybuchu woj-
ny wzrosła też zdecydowanie liczba dzieci posyłanych do dalszego kształ-
cenia. Według niego na wyróżnienie za zasługi w szerzeniu oświaty i na-
uki w Żurawicy należy zaliczyć kierownika szkoły Jana Fedyka. Wraz
z dobrymi nauczycielami postawił on szkolnictwo w Żurawicy na bardzo
wysokim poziomie. Ponadto wprowadził naukę o różnych zawodach ta-
kich jak koszykarstwo, kapelusznictwo, pszczelarstwo, uczył muzyki, pro-

¹⁴⁰ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 9 czerwca 1914 r.

¹⁴¹ Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi, z dnia 20 lipca 1914 r., s. 288.

wadził młodzieżowy chór szkolny i pozaszkolny. Służył ludziom poradą w różnych sprawach gospodarczych i spółdzielczych. Dążył do wybudowania młyna gospodarczego w Żurawicy. Niestety z powodu złośliwych zarzutów postawionych przez pewne osoby, przeniósł się na teren Wielkopolski. Według Jana Boryły, w niedługiej przyszłości stratę tego zacnego kierownika szkoły ludność w Żurawicy bardzo odczuła. Z jego wspomnień dowiadujemy się także, że działania wojenne z lat 1914–1915 doprowadziły do uszkodzenia budynku szkolnego¹⁴².

Wspomniany budynek szkolny był jednopiętrowy i stanowił połowę obecnego budynku szkoły od strony południowej. W placówce było sześć sal lekcyjnych i dwie pomocnicze. Ponadto w budynku było mieszkanie kierownika szkoły (trzy pokoje, kuchnia, spiżarnia i piwnica). W czasie wakacji budynek bielono wapnem, a zniszczoną podłogę zapuszczano ropą naftową¹⁴³.

Prawdopodobnie jesienią 1915 r. rozpoczęła się ponownie nauka szkolna w Żurawicy. Świadczy o tym pismo Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle do kierownika Jana Fedyka, w którym wyrażono zadowolenie z podjętych działań w celu uruchomienia szkoły¹⁴⁴. W 1916 r. w stan spoczynku została przeniesiona nauczycielka Antonina Krukierkowa¹⁴⁵.

Szkoła w okresie międzywojennym

W roku szkolnym 1918/1919 kierownikiem szkoły był Stefan Tarnawski, a placówka nosiła nazwę Szkoła Ludowa 4-klasowa mieszana im. Królowej Jadwigi. Kierownika szkoły opisano jako mężczyznę średniego wzrostu, otyłego, ciemnego blondyna o owalnej, pełnej twarzy. Zawsze był opanowany i spokojny, miał żonę i mieszkał w budynku szkolnym¹⁴⁶.

Po odzyskaniu niepodległości w różnych częściach Polski nadal funkcjonowały systemy szkolne odziedziczone po zaborcach. 8 lutego 1921 r.

¹⁴² J. Boryło, *Mój Pamiętnik*, s. 28–29, 70.

¹⁴³ E. Jaroch-Chlastawa, M. Duda, *Zarys historii Szkoły Podstawowej w Żurawicy*, w: *Szkoła Podstawowa Nr 1 im. Świętej Jadwigi Królowej Polski w Żurawicy. Jubileusz 100-lecia nadania imienia Szkole Podstawowej w Żurawicy 1910–2010* [dalej cyt. *Zarys historii SP w Żurawicy*], red. Krystyna Raba-Opacka, Żurawica 2010, s. 4; M. Duda, *Zarys historii szkoły*, „WŻ”, nr 2 (23), 2010 r., s. 32.

¹⁴⁴ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Pismo Okręgowej Rady Szkolnej do kierownika Jana Fedyka z dnia 29 września 1915 r.

¹⁴⁵ Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi, Rocznik 1915 i 1916, Lwów 1917, s. 104.

¹⁴⁶ Kronika Publicznej 7-Klasowej Szkoły Powszechnej w Żurawicy. Założona dnia 23.II.1948 r. [dalej cyt. *Kronika Szkoły 1948–1973*], bez numeracji stron. We wstępie kroniki kierownik szkoły Wojciech Malec zaznaczył, że w okresie międzywojennym kronikę szkoły prowadził Stefan Ducheński, ale uległa ona zniszczeniu w czasie II wojny światowej. Jej odtworzenia podjął się Piotr Bartnicki, jednak ze względu na chorobę i śmierć, nie dokończył swojej pracy. Jego zapiski w większości uległy zniszczeniu, podobnie jak wspomnienia Zofii Smolarskiej. Ocalałe materiały wytworzone przez te osoby zostały spisane i powstała w ten sposób kronika pod nazwą *Kronika Żurawicy*. Wojciech Malec nazywa ją jako Tom I. Natomiast autorem *Kroniki Szkoły* z lat 1948–1973 jest Wojciech Malec, który nazywa ją *Tomem II*.

wydane zostało rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w przedmiocie tymczasowego ustroju władz szkolnych na obszarze byłej Galicji. W dużej mierze utrzymano istniejący system nadzoru nad szkołami. W skład rady szkolnej miejscowej miał wchodzić od tej pory jeden przedstawiciel gminy, chyba że szkoła, obejmowała kilka gmin, to przedstawiciele każdej z nich. Ponadto kierownik szkoły i dwaj przedstawiciele ludności wybrani przez Radę Szkolną Okręgową. Kadencja rady trwała 2 lata, a spośród siebie wybierała ona przewodniczącego. Nie mógł być nim jednak kierownik szkoły¹⁴⁷.

W 1920 r. w stan spoczynku została przeniesiona nauczycielka Zofia Smolarska¹⁴⁸. 4 czerwca 1920 r. Rada Szkolna Okręgowa w Przemyśle ogłosiła konkurs na stanowisko nauczyciela szkoły w Żurawicy z dopełniającym kursem rolniczym. Podania należało składać do dnia 31 sierpnia 1920 r.¹⁴⁹ Świadczy to o tym, że wspomniany kurs ciągle w Żurawicy funkcjonował.

Kolejny protokół szkolny zachował się dopiero z 20 grudnia 1920 r. Wówczas Rada Szkolna Miejsowa w Żurawicy miała dokonać wyboru kierownika szkoły ze zgłoszonych kandydatur. Jednogłośnie postanowiono powierzyć tę funkcję dotychczasowemu tymczasowemu kierownikowi Stanisławowi Tarnawskiemu¹⁵⁰. W 1922 r. nauczycielką w Żurawicy była Stefania Łazorówna¹⁵¹.

25 września 1921 r. na posiedzeniu rady dokonano wyboru przewodniczącego, którym ponownie został ksiądz Michał Miksiewicz. Na jego zastępcę wybrano kierownika szkoły Stefana Tarnawskiego. Uchwalono również budżet szkoły na rok szkolny 1921/1922. Wynosił on 52 000 marek polskich¹⁵². 12 marca 1922 r. przedstawiono nowy plan budżetu, w którym uwzględniono zakup drzewa na opał, przez co wydatki wzrosły aż do 263 000 marek polskich¹⁵³. Jednak należy mieć na uwadze szalejącą wówczas inflację, tak więc wartość pieniądza spadała bardzo szybko. Budżet na rok szkolny 1922/1923 wynosić miał 333 500 marek polskich¹⁵⁴, a na rok 1923/1924 już 8 690 000 marek polskich¹⁵⁵. Natomiast po reformie walutowej, budżet na rok szkolny 1924/1925 wyniósł 1030 zł¹⁵⁶. Kolejne budżety uchwalano już na rok kalendarzowy. W 1926 r. wynosił 1145 zł, a w 1927 r. 1365 zł¹⁵⁷.

¹⁴⁷ Dz. U. 1921 nr 16 poz. 97.

¹⁴⁸ Dziennik Urzędowy Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie, 10 maja 1920 r., nr 6, s. 202.

¹⁴⁹ Dziennik Urzędowy Rady Szkolnej Krajowej we Lwowie, 30 czerwca 1920 r., nr 9, s. 278.

¹⁵⁰ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 20 grudnia 1920 r.

¹⁵¹ „Ziemia Przemyska”, Rok 1922, nr 35, s. 3.

¹⁵² APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 25 czerwca 1921 r.

¹⁵³ Tamże, Protokół z dnia 12 marca 1922 r.

¹⁵⁴ Tamże, Protokół z dnia 27 czerwca 1922 r.

¹⁵⁵ Tamże, Odpis z dnia 11 czerwca 1923 r.

¹⁵⁶ Tamże, Protokół z dnia 17 czerwca 1924 r.

¹⁵⁷ Tamże, Protokół z dnia 28 czerwca 1926 r.

16 kwietnia 1924 r. ksiądz Michał Miksiewicz został po raz kolejny wybrany przewodniczącym Rady Szkolnej Miejscowej w Żurawicy¹⁵⁸. Natomiast od roku szkolnego 1924/1925 szkoła w Żurawicy została przekształcona z 4-klasowej w 6-klasową. Decyzję podjęło Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego 22 czerwca 1924 r., a informacja została przekazana przez Radę Szkolną Okręgową w Przemyśle. Placówka miała mieć sześć etatów, w tym kierownika i 5 nauczycieli¹⁵⁹.

W 1924 r. ukazał się drukiem spis nauczycieli w okręgu lwowskim. Według wydawnictwa w Żurawicy była szkoła 7-klasowa¹⁶⁰. Językiem wykładowym był polski, budynek był murowany, a szkoła była jego właścicielem. Posiadała siedem sal lekcyjnych, a ponadto prowadzony był w niej kurs rolniczy. Szkoła miała ogród o powierzchni 800 m² na którym znajdowało się również boisko. Kierownik szkoły miał do dyspozycji 4700 m² ogrodu i 2 morgi pola. W rubryce mieszkanie służbowe zaznaczono, że kierownik szkoły takiego nie posiadał¹⁶¹. Wymieniono również nauczycieli, którzy pracowali w żurawickiej szkole. Przy każdym podano rok urodzenia, wyznaczenie, narodowość, stan cywilny, datę rozpoczęcia pracy jako nauczyciel i poziom wykształcenia. Przy wszystkich zaznaczono, że byli narodowości polskiej i wyznania rzymskokatolickiego. Wówczas kadra pedagogiczna przedstawiała się następująco: Józef Czechowicz ur. w 1874 r., żonaty. Pracę w szkolnictwie rozpoczął 1 września 1901 r. i posiadał egzamin kwalifikacyjny. Aleksandra Drekslerowa ur. w 1886 r., zamężna. Pracę rozpoczęła 1 sierpnia 1907 r. i posiadała egzamin kwalifikacyjny. Zofia Reszkówna ur. w 1888 r., samotna. Pracę rozpoczęła 1 października 1910 r. i posiadała egzamin kwalifikacyjny. Jadwiga Stankiewiczówna ur. w 1892 r., samotna. Pracę rozpoczęła 1 sierpnia 1912 r. i posiadała egzamin kwalifikacyjny. Janina Wymetalowa ur. w 1872 r., zamężna. Pracę rozpoczęła 1 listopada 1920 r. i posiadała egzamin dojrzałości. Helena Zlamalowa ur. w 1886 r., wdowa. Pracę rozpoczęła 1 września 1909 r. i posiadała egzamin kwalifikacyjny. Maria Klara Jedliczkowa z Janickich ur. w 1889 r., samotna. Pracę rozpoczęła 15 października 1921 r. i posiadała egzamin dojrzałości. Stefania Wanda Tarnawska ur. w 1888 r., zamężna. Pracę rozpoczęła 19 października 1908 r. i posiadała egzamin kwalifikacyjny. Stefan Tarnawski ur. w 1875 r., żonaty. Pracę rozpoczął 1 sierpnia 1895 r., posiadał egzamin kwalifikacyjny i pełnił funkcję kierownika szkoły¹⁶².

¹⁵⁸ Tamże, Protokół z dnia 16 kwietnia 1924 r.

¹⁵⁹ Tamże, Pismo Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyśle do Rady Szkolnej Miejscowej w Żurawicy z dnia 5 lipca 1924 r.

¹⁶⁰ Dokumenty Rady Szkolnej Miejscowej podają, że placówka była 6-klasowa. Możliwe, że to pomyłka związana z tym, że w szkole było 7 sal lekcyjnych i stąd wpisano 7-klasowa.

¹⁶¹ *Szkoły powszechne, publiczne i prywatne i seminaria nauczycielskie*, opracował Seweryn Lehnert, Lwów 1924, s. 40.

¹⁶² *Spis nauczycieli publicznych szkół powszechnych i państwowych seminarjów nauczycielskich oraz spis szkół w okręgu szkolnym Lwowskim obejmującym województwa Lwowskie, Tarnopolskie i Stanisławowskie*, opracował Seweryn Lehnert, Lwów 1924, s. 46–51.

Dzieci i nauczycielka przed szkołą w Żurawicy około 1934 r. Fot. ze zbiorów Anny Chrostowskiej

Kolejny spis ukazał się w 1926 r. Według niego szkoła była 6-klasowa i posiadała 7 sal lekcyjnych. Językiem wykładowym był polski, a budynek był własny i murowany. W placówce uczyło 7 nauczycieli. W porównaniu z danymi sprzed dwóch lat, stan osobowy kadry nauczycielskiej uległ małej zmianie. Nie uczyli już Józef Czechowicz i Helena Zlamalowa, a doszedł Bronisław Kowalski. Urodził się on w 1896 r., był wyznania rzymskokatolickiego, narodowości polskiej i nie miał żony. W szkolnictwie pracował od 1 września 1921 r., posiadał też egzamin kwalifikacyjny. Ponadto Maria Klara Jedliczkowa z Janickich zdołała w między czasie uzyskać egzamin kwalifikacyjny¹⁶³.

W 1926 r. został rozpisany konkurs na kierownika szkoły 6-klasowej w Żurawicy. Placówkę opisano jako rozwojową z polskim językiem nauczania. Budynek szkolny był piętrowy, murowany. W skład mieszkania służbowego przyszłego kierownika miało wchodzić trzy pokoje, kuchnia i duży ogród szkolny. O wspomnianą posadę mogli się ubiegać kandydaci z egzaminem wydziałowym z którejkolwiek grupy¹⁶⁴.

Wspomniany konkurs rozpięła Rada Szkolna Okręgowa w Przemyśle i 21 lipca tego roku zwróciła się z prośbą o opinię do Rady Szkolnej Miejscowej w Żurawicy. Przewodniczący rady ksiądz Michał Miksiewicz odczytał, że zgłosiło się sześciu kandydatów. Jednak okazało się, że na liście nie było ówczesnego kierownika Stefana Tarnawskiego. Dlatego rada

¹⁶³ *Szkoły powszechnie, publiczne i prywatne i seminarja nauczycielskie. Spis szkół i nauczycieli w okręgu szkolnym lwowskim obejmującym województwa lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie*, opracował Seweryn Lehnert. Lwów 1926, s. 85.

¹⁶⁴ *Dziennik Urzędowy Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lwowskiego, Rocznik 1926, Lwów 1926, s. 281.*

miejscowa postanowiła odesłać pismo z prośbą o uzupełnienie listy kandydatów, gdyż Stefan Tarnawski zapewniał, że złożył swoje podanie w terminie¹⁶⁵. 21 sierpnia przyszła odpowiedź z powiatu, z której wynikało, że Stefan Tarnawski nie spełnia kryteriów na funkcję kierownika. Rada w Żurawicy nie zgadzała się z tym i odpisała, że jest za tym, aby nadal był on kierownikiem szkoły. Jako argumenty podano, że właśnie Rada Szkolna Okręgowa mianowała go wcześniej na tę funkcję, a władze szkolne odznaczały go i chwaliły. Bardzo pozytywnie wypowiadali się o nim także rodzice i uczniowie szkoły w Żurawicy. Wydaje się jednak, że członkowie Rady Szkolnej Miejscowej w Żurawicy zdawali sobie sprawę, że ich sprzeciw nic nie da, bo w tym samym piśmie wskazali trzech kandydatów, których opiniują pozytywnie na funkcję kierownika. Jako pierwszego wpisano Ludwika Kruczka, drugiego Stefana Ducheńskiego, a trzeciego Jana Kolanko¹⁶⁶. Ostatecznie od roku szkolnego 1926/1927 kierownikiem Powszechnej Szkoły Sześcioklasowej w Żurawicy został Stefan Ducheński, który wcześniej był kierownikiem szkoły w Dubiecku¹⁶⁷. Natomiast Stefan Tarnawski od 1 września 1926 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Przemyśle¹⁶⁸. Dwa lata później na emeryturę przeszedł nauczyciel Bronisław Kowalski¹⁶⁹.

Nauczyciel Wojciech Malec w kronice szkolnej przybliżył sylwetki uczących wówczas w Żurawicy nauczycieli. Warto poznać ich skrócone biografie. Stefan Ducheński urodził się w 1887 r. Ukończył seminarium nauczycielskie i posiadał dodatkowe przygotowanie do nauczania robót ręcznych. Podczas pracy w Żurawicy mieszkał w szkole. Był żonaty, miał trzy córki i syna. Najstarsza jego córka Jadwiga, zginęła tragicznie we Lwowie, co bardzo przeżył. Stefan Ducheński był mężczyzną wysokiego wzrostu, szczupły, kościsty, siwy o surowych rysach twarzy. Mówił nieco przez zęby, był bardzo silny fizycznie i wytrwały. Nie jadał masła i mleka, a jedynie spożywał je dodane do innych potraw. Nałogowo palił papierosy, które sam sobie wytwarzał. Jego pasją było myślistwo. Był człowiekiem bardzo towarzyskim i podczas spotkań, chętnie opowiadał różne anegdoty. Był świetnym stolarzem, sam zbudował łódź, którą wraz z Wojciechem Malcem dopłynął aż do Puław. W zimie jeździł na nartach, a ponadto grywał na skrzypcach. Uwielbiał czytać książki, gdy nie miał nowych lektur, to po raz kolejny czytał trylogię Henryka Sienkiewicza. Posiadał pogodne usposobienie, ale potrafił walczyć o swoje. Był prezesem Ogniska ZNP i przewodniczącym konferencji rejonowych. Był także prezesem Ka-

¹⁶⁵ APŻ, Księga Szkolna Żurawica, Protokół z dnia 31 lipca 1926 r.

¹⁶⁶ Tamże, Protokół z dnia 4 sierpnia 1926 r. (data na pewno błędna, gdyż w protokole jest odniesienie do pisma z powiatu z dnia 21 sierpnia 1926 r., dlatego ten protokół mógł powstać najwcześniej dnia 21 sierpnia 1926 r.).

¹⁶⁷ Kronika Żurawicy, rękopis, bez numeracji stron.

¹⁶⁸ Kronika Szkoły 1948–1973.

¹⁶⁹ Dziennik Urzędowy Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lwowskiego, Rocznik 1928, Lwów 1928, s. 521.

Pamiętka z klasy V 1934 r. z koleżankami i kolegami z derektorem, p. Wojnarowską, z ks. kat. Ryżem i rus. ks. Panasem – oryginalny podpis z fotografii. Ze zbiorów Barbary Siestrzewitowskiej

1936 r. grono pedagogiczne szkoły, zdjęcie wykonane w szkolnym ogrodzie od strony wschodniej. Stoją od lewej: Ludmiła Wojnarowska, ks. Sylwester Krupa, Stefan Ducheński – kierownik szkoły. W środkowym rzędzie od lewej: Aleksandra Osadowa, Wojciech Malec, Jadwiga Mamczurówna. W dolnym rzędzie do lewej: praktykantka, Zofia Krsekowa, Jadwiga Krogulecka, Helena Wolfówna. źródło: Kronika Szkolna

sy Stefczyka i radnym gminnym. Walczył o rozbudowę żurawickiej szkoły. Za swoje zaangażowanie w 1937 r. został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi za działalność na polu przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego¹⁷⁰.

W czasie II wojny światowej, 15 stycznia 1942 r. został aresztowany przez przemyskie Gestapo. Po kolejnych dwóch miesiącach wywieziono go do Jasła, a następnie do obozu w Oświęcimiu. Tam przebywał 11 miesięcy. W 1944 r. został przewieziony przez Niemców do Leonbergu, gdzie pracował w fabryce produkującej części stalowe do samolotów. Wraz ze zbliżaniem się armii ZSRR został przewieziony do Bawarii i tam odzyskał wolność. Po zakończeniu wojny powrócił do Żurawicy i 1 września 1945 r. objął funkcję kierownika szkoły, równocześnie przeszedł jednak na urlop chorobowy. Według relacji Wojciecha Malca, po powrocie z obozu był „zupełnie załamany”. Następnie wyjechał do Gliwic, gdzie zmarł w 1954 r. na gruźlicę, której nabawił się w czasie pobytu w obozie¹⁷¹.

Ponadto w szkole uczyła żona kierownika Michalina Ducheńska, która 31 października 1932 r. przeszła na emeryturę. Po wojnie wyjechała do córki Romany. Razem z małżeństwem Ducheńskich mieszkał ojciec Stefana – Franciszek. Urodził się 7 października 1831 r. Był on powstańcem styczniowym, a w okresie dwudziestolecia międzywojennego pieszo chodził do Przemyśla, by z okazji święta 3 Maja oglądać defilady wojskowe. Posiadał szczupłą budowę i był niskiego wzrostu, do tego miał ostre rysy twarzy i długie siwe włosy. Całe lato spędzał pracując w ogrodzie i przy pszczołach. Do końca życia czytał bez okularów. Zmarł 13 lutego 1942 r. w wieku blisko 111 lat, a jego grób do dziś znajduje się na żurawickim cmentarzu¹⁷².

Nauczycielem była także Ludmiła Wojnarowska, która uczyła śpiewu i wychowania fizycznego. Pracowała w Żurawicy od 30 marca 1931 r. do wybuchu wojny. W zimie przyjeżdżała do szkoły z Przemyśla na własnej roboty nartach. Zmarła w czerwcu 1941 r. w wyniku wybuchu pocisku.

Piotr Bartnicki uczył w szkole od 1 września 1936 r. do wojny. Wcześniej pracował w Wielkim Komorsku, powiat świecki¹⁷³. Na własną prośbę został przeniesiony do Żurawicy, a na jego miejsce w drugą stronę została delegowana z Żurawicy nauczycielka Maria Jadwiga Krogulecka¹⁷⁴.

Przyrody w szkole uczyła Helena Wolfówna (po mężu Mnichowska). Pochodziła ze Stanisławowa, a w Żurawicy mieszkała w domu Antoniego Głowacza. Języka polskiego i historii uczył pochodzący ze Lwowa Jó-

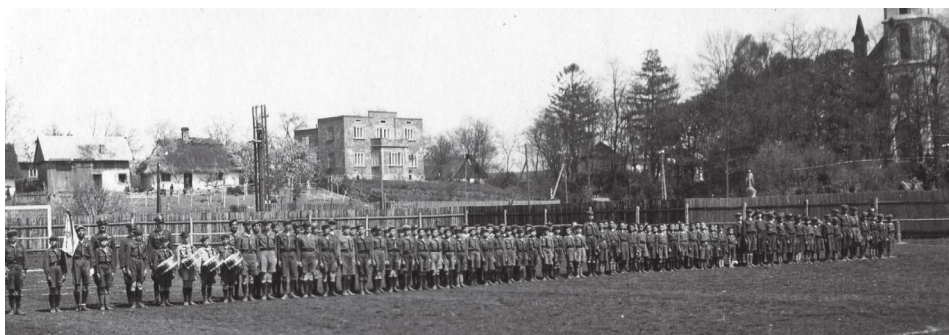
¹⁷⁰ *Odnaczenia osób pracujących na ziemiach południowo-wschodnich*, „Wschód: Lwów, Stanisławów, Tarnopol: życie miast i wsi województw południowo-wschodnich”, R. 2, nr 69, Lwów 1937, s. 18.

¹⁷¹ Kronika Szkoły 1948–1973; Kronika Żurawicy.

¹⁷² Tamże.

¹⁷³ Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego, nr 6, 25 maja 1936 r., s. 284.

¹⁷⁴ Tamże, nr 6, 25 czerwca 1936 r., s. 232.

1937 r. Uroczystości harcerskie na stadionie i przed Domem Harcerza w Żurawicy. źródło: Kronika Szkolna

3 maja 1937 r. poświęcenie sztandaru harcerskiego. źródło: Kronika Szkolna

21 listopada 1937 r. poświęcenie Domu Harcerza, który znajdował się w miejscu dzisiejszego budynku Urzędu Gminy. Widoczna stojąca do dziś kapliczka św. Floriana. Po lewej wręczenie drużynie harcerskiej radioodbiornika i 300 książeczek oszczędnościowych. źródło: Kronika Szkolna

zef Paliński. Prywatnie pasjonował się piłką nożną. W klasach starszych uczyła Jadwiga Mamczurówna. Zmarła 16 stycznia 1947 r. W młodszych klasach uczyły jeszcze Aleksandra Osadowa, Zofia Krsekowa i Maria Jaciowa¹⁷⁵.

Przed budynkiem szkolnym znajdowało się niewielkie podwórze, które było pokryte gliną, co powodowało, że po deszczach stawało się bardzo błotniste. Ubikacje znajdowały się na zewnątrz w murowanym obiekcie położonym na północny–zachód od szkoły. Za nimi była gnojownia i dwa budynki gospodarcze: stajnie i stodoła. Kierownicy szkoły zajmowali się gospodarką rolną i oprócz ogrodu uprawiali 1,17 ha ziemi położonej tuż za drogą zagumienną (dziś ulica Armii Krajowej). Pas ziemi ciągnący się od szkoły aż do drogi fortecznej (przedłużenie dzisiejszej ulicy Czarnieckiego) należał do Sapiehów, ale był on dzierżawiony przez różnych gospodarzy, w tym kierownika szkoły. W 1924 r. Sapiehowie sprzedali chłopom te działki. Teren używany przez kierownika miał być przeznaczony dla szkoły, jednak jak zrelacjonowano w kronice szkolnej wójt Stanisław Majcher przekonał sprzedawców, że szkoła nie potrzebuje gruntu i nabył go dla siebie. Spotkało się to z ostrą reakcją Rady Gminnej, która doprowadziła do usunięcia go z urzędu. Nie podano jednak, czy szkoła odzyskała grunt¹⁷⁶.

Wspomniane budynki gospodarcze były w bardzo złym stanie i zostały rozebrane. W ich miejscu wybudowano drewnutnię. Cała działka szkolna była otoczona parkanem i zniszczoną siatką drucianą. W ogrodzie rosło kilka starych jabłoni i trzy orzechy. W północno–wschodnim krańcu znajdował się stebnik dla pszczół, a od południa rosły na nim porzeczki. Większa część ogrodu była używana pod uprawę. Wspomniane drzewa owocowe zasadził bardzo szanowany i mile wspominany kierownik Jan Fedyk. Uczył on sadownictwa, poprzez prowadzenie szkółki drzewek. Szczepił je i pielęgnował. Obsadzał nimi obie strony drogi od szkoły do kościoła. W 1973 r. rosła jeszcze jedna taka jabłoń. Zakładał on również sady owocowe u żurawickich gospodarzy¹⁷⁷.

W placówce nauczano następujących przedmiotów: języków polskiego, rosyjskiego i niemieckiego, religię, rachunki i geometrię, przyrodę, geografie, historię, rysunki, roboty, śpiew oraz gry i gimnastykę. Od klasy piątej poszczególnych przedmiotów uczyli różni nauczyciele, a w młodszych klasach jeden nauczyciel. Szkoła liczyła 10 oddziałów, w których uczyło się 392 uczniów¹⁷⁸.

Od roku szkolnego 1930/1931 szkoła zmieniła nazwę na Publiczna Szkoła Powszechna w Żurawicy im. Królowej Jadwigi. Nadal w szkole

¹⁷⁵ Tamże.

¹⁷⁶ Tamże.

¹⁷⁷ Tamże.

¹⁷⁸ Kronika Szkoły 1948–1973; E. Jarocho–Chlastawa, M. Duda, *Zarys historii SP w Żurawicy*, s. 4–6; M. Duda, *Zarys historii szkoły „WŻ”*, s. 32–33.

funkcjonowało 10 oddziałów, z tym, że klasy od 1 do 4 liczyły pod dwa oddziały, natomiast klasy 5 i 6 po jednym oddziale. Co ciekawe do klas pierwszych uczęszczało ogółem aż 141 uczniów, a do piątej już tylko 61 uczniów. W roku szkolnym 1932/1933 szkoła liczyła 507 uczniów w 11 oddziałach. Klasy 1–5 miały po dwa oddziały, a klasa 6 jeden oddział. Niestety ówczesne warunki materialne i egzystencjalne, nie pozwalały niektórym uczniom na regularne uczęszczanie na zajęcia. Z tego też powodu w wymienionym roku szkolnym liczba uczniów spadła do 483, z czego promowano 379 uczniów, 45 skończyło z oceną niedostateczną, a 59 było niesklasyfikowanych. Warto podkreślić, że system szkolny w tamtym okresie przewidywał szkoły siedmioklasowe, dlatego po skończeniu szkoły w Żurawicy, uczniowie, którzy chcieli ukończyć szkołę w pełnym wymiarze, musieli do klasy siódmej uczęszczać do Przemyśla¹⁷⁹.

Dopiero od roku szkolnego 1933/1934 w Żurawicy zaczęła funkcjonować szkoła siedmioklasowa. Pełna nazwa placówki brzmiała: Publiczna Szkoła Powszechna 7-klasowa im. Królowej Jadwigi w Żurawicy. Od tej pory uczęszczali do niej uczniowie z Ujkowic, Orlów, Orzechowic, Małkowic i Bolestraszczyk, którzy chcieli skończyć szkołę siedmioklasową. Z tym, że najczęściej naukę rozpoczynali w swych rodzinnych miejscowościach, gdzie po skończeniu ostatniej klasy w miejscowej szkole, kontynuowali naukę w Żurawicy¹⁸⁰. Od 1935 r. funkcjonowała w szkole biblioteka, do której książki zakupiło dowództwo mieszczącego się w żurawickich koszarach 2. Batalionu Pancernego. Była to jedyna biblioteka na terenie Żurawicy. W drugiej połowie lat trzydziestych, aż do wybuchu II wojny światowej, liczba uczniów w szkole oscylowała w granicach 400–500. Z powodu zniszczenia dokumentacji szkolnej, podanie precyzyjnej liczby jest niemożliwe. Budynek szkolny składał się z sześciu sal lekcyjnych, dwóch izb pomocniczych oraz mieszkania kierownika. W skład tej ostatniej części wchodziły trzy pokoje, kuchnia, spiżarnia i piwnica. W okresie wakacji pomieszczenia szkolne bielono wapnem, a podłogę impregnowano ropą naftową. Do szkoły nie było utwardzonej drogi ani chodnika, stąd wewnątrz było bardzo dużo kurzu. Liczba sal lekcyjnych była mniejsza niż liczba oddziałów, stąd na potrzeby szkoły wynajmowano dwie sale od Franciszka Maksyma mieszkającego naprzeciwko szkoły i Władysława Włocha¹⁸¹.

Z 1935 r. posiadamy informację, że na terenie dekanatu przemyskiego zamiejskiego wizytatorami nauki religii rzymskokatolickiej byli księża Michał Miksiewicz, dziekan z Żurawicy i ks. Wojciech Prugar, wicedziekan z Babic. Kapłanów tych wyznaczyła Kuria Biskupia Obrządku Łacińskiego w Przemyśle pismem z dnia 30 marca 1935 r. L. 1369/35¹⁸².

¹⁷⁹ Tamże.

¹⁸⁰ Tamże.

¹⁸¹ Kronika Szkoły 1948–1973; E. Jaroń-Chlastawa, M. Duda, *Zarys historii SP w Żurawicy*, s. 4–6; M. Duda, *Zarys historii szkoły „WŻ”*, s. 32–33.

¹⁸² Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego, nr 11, 25 listopada 1935 r., s. 499.

W szkole działały liczne organizacje, które były bezpłatnie prowadzone przez nauczycieli. Najbardziej rozwinięte było harcerstwo, ale oprócz niego funkcjonowały również: samorząd szkolny, PCK (Polski Czerwony Krzyż), Liga Morska, LOPP (Liga Ochrony Powietrznej i Przeciwgazowej), Towarzystwo Budowy Szkół Powszechnych oraz chór. Nie było wówczas znanego z późniejszych lat Komitetu Rodzicielskiego. W okresie świąt Bożego Narodzenia rodzice urządzali dla dzieci opłatek w szkole, połączony z zabawą. Wspomniane harcerstwo rozpoczęło działalność w 1934 r. Natomiast od 1937 r. mieściło się w Domu Harcerza, czyli drewnianym budynku stojącym w miejscu dzisiejszego Urzędu Gminy Żurawica. Było w nim 5 pomieszczeń. Harcerze organizowali wieczornice, uczestniczyli w obozach, wycieczkach, prowadzili intrologatornię i hodowlę pszczół¹⁸³. Poświęcenie i przekazanie harcerzom sztandaru miało miejsce 3 maja 1937 r. W obecności ks. Michała Miksiewicza, pułkownik Marian Strażyc przekazał sztandar kierownikowi szkoły Stefanowi Ducheńskiemu. Następnie wręczył krzyże harcerskie 16 druhom, którzy złożyli przyrzeczenie. W tym samym roku harcerze przebywali na obozie w Bojanowie¹⁸⁴.

Poświęcenie wspomnianego Domu Harcerza w Żurawicy miało miejsce 21 listopada 1937 r. Powstał on dzięki inicjatywie i staraniom dowódcy miejscowego Batalionu Pancernego przy dużym zaangażowaniu opiekunów drużyn harcerskich państwa Wierzbickich oraz bezinteresownej pomocy fachowej inżynierów Pollaka i Klepackiego. W relacji prasowej podkreślono, że tego typu obiekt był jedynym na wsi w województwie lwowskim, a może i w całej Polsce. Podczas uroczystości najpierw odbyła się Msza święta, a później ks. Michał Miksiewicz dokonał poświęcenie nowego obiektu. Przemówił on także do harcerzy i harcerek i podkreślał zasługi inicjatora budowy domu. Delegat Centralnej Dyrekcji PKO z Warszawy Jankowski wręczył drużynom radioodbiornik oraz rozdał między druhny i druhów przeszło 300 książeczek oszczędnościowych, na które PKO wpłaciło po jednej złotówce. Następnie starosta Remiszewski złożył w imieniu Wydziału Rady Powiatowej 150 zł na cele kulturalne harcerstwa w Żurawicy. Oprócz wymienionych na uroczystość przybyli także delegacja Dowództwa Okręgu Korpusu Nr X (stacjonującego w Przemyśle), Rodzina Wojskowa, inspektor szkolny Paradysz, dyrektor szkoły Stefan Ducheński, korpus oficerski i podoficerski miejscowego batalionu pancernego, wójt gminy Józef Turczynski i władze oraz delegacja przemyskiego hufca harcerskiego¹⁸⁵.

Podczas wakacji 1937 r. miała miejsce półkolonia dla dzieci w Żurawicy. Całość została zorganizowana przez Koło Gospodyń Wiejskich w Żu-

¹⁸³ Tamże.

¹⁸⁴ Kronika Z.H.P. I Drużyna Harcerzy im. Stanisława Żółkiewskiego w Żurawicy [dalej cyt. Kronika Harcerzy].

¹⁸⁵ Kronika, „Ziemia Przemyska”, Rok 1937, nr 51, s. 3; *Poświęcenie Domu Harcerskiego w Żurawicy*, „Głos Narodu”, Kraków 6 grudnia 1937 r., nr 335, s. 4.

Koniec lat 30. XX w., uczestnicy nieznanej uroczystości. W dolnym rzędzie siedzi piąty od lewej ksiądz Andrzej Sapieha, na prawo do niego nauczycielka Helena Wolfówna, i Wójt Gminy Żurawica Józef Turczyński. Ostatni siedzący z prawej to Franciszek Jedliczka. Nad nim Wojciech Malec, a na lewo od niego Stefan Politowski i Franciszek Żyjewski. źródło: Kronika Szkolna

rawicy, któremu przewodziła pani Kasprzycka. Kierowniczką półkolonii była naczelniczka „Sokoła” w Przemyśle M. Kukulanka. Uroczyste zakończenie miało miejsce 8 sierpnia w Polskim Domu Katolickim. Dzieci deklamowały wiersze, tańczyły oraz śpiewały. Przez cały czas trwania półkolonii otrzymywały również posiłek¹⁸⁶.

6 grudnia 1937 r. starsza drużyna harcerska urządziła tradycyjnego św. Mikołaja. Zebrani w Domu Harcerza otrzymali prezenty, a Mikołajowi towarzyszył diabeł. Za pierwszego z nich przebrał się druh kapitan Zachariasz Wierzbicki, a za drugiego druh Krzyk¹⁸⁷. 3 lutego 1938 r. podpisano uchwałę, wedle której w przypadku likwidacji drużyny harcerskiej w Żurawicy, cały jej sprzęt pozostanie własnością Koła Rodziny Wojskowej w Żurawicy. Wspomniane Koło miało go przeznaczyć na użytek miejscowych organizacji młodzieżowych ze wsi i gminy Żurawica. Pod dokumentem podpisali się Waleria Krzyżanowska – delegat Koła Rodziny Wojskowej, Janina Wierzbicka – opiekunka drużyny żeńskiej ZHP, Andrzej

¹⁸⁶ *Kronika*, „Ziemia Przemyska”, Rok 1937, nr 38–39, s. 4.

¹⁸⁷ *Kronika Harcerzy*, sprawozdanie z dnia 10 grudnia 1937 r.

Sapieha – Prezes Towarzystwa Przyjaciół 2. Batalionu Pancernego, ppłk dypl. Marian Strażyc – dowódca 2. Batalionu Pancernego, Józef Turczyński – Wójt Gminy Żurawica, kpt. Zachariasz Wierzbicki opiekun drużyny męskiej ZHP i Stefan Ducheński – kierownik szkoły¹⁸⁸.

Harcerstwo uchodziło za najbardziej aktywną organizację szkolną w Żurawicy. Składało się z drużyn męskiej, żeńskiej i zuchowej. Te zaś dzieliły się na zastępy, z których każdy miał swój proporzec. Poszczególne drużyny posiadały sztandar i kronikę. Harcerze i zuchowie zdobywali stopnie i sprawności. Na mundurach harcerskich nosili barwy batalionu pancernego, czyli pomarańczowo-czarne. Jako drużynowi wyróżniali się Helena Wojnarowiczówna (po mężu Chmura) i Maria Durzecka¹⁸⁹.

W styczniu 1937 r. z funkcji Przewodniczącego Rady Szkolnej Miejscowej w Żurawicy zrezygnował Ludwik Ziółkowski. Na jego miejsce Rada Gromadzka wybrała 28 kwietnia 1937 r. Jana Wojtaszka, byłego sołtysa¹⁹⁰.

Żurawica na początku lat trzydziestych XX w., była wsią liczącą już ponad 3000 mieszkańców. 23 marca 1933 r. Sejm II Rzeczypospolitej uchwalił ustawę o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego, dostosowując w ten sposób funkcjonowanie samorządu polskiego do wymogów konstytucji marcowej. Odkładało się to tak późno, gdyż unifikacja prawa samorządowego natrafiała na liczne protesty ludności. Nie mniej jednak ustawa ta dała podstawę do powstania jednostki samorządu terytorialnego, czyli gminy. Do 1934 r. wszystkie wsie położone w najbliższej okolicy Przemyśla stanowiły samodzielne gminy wiejskie. Wspomniana ustawa wprowadziła pojęcie gminy zbiorowej, która zrzeszała kilka wsi. Żurawica jako duża miejscowość stała się siedzibą gminy zbiorowej, w skład której wchodziły następujące wioski (gromady): Bolestraszyce, Buszkowice, Buszkowiczki, Wilcza (obecna dzielnica Przemyśla), Wyszatyce i Żurawica. Co ważne kompetencjom gmin nie podlegały obszary dworskie¹⁹¹.

Rada gminy była wybierana na pięcioletnią kadencję, a pierwsza kadencja w Żurawicy przypadła na lata 1935–1940. Planowano w tym czasie elektryfikację miejscowości, budowę mostu oraz regulację potoku Mazurka (obecna Żurawianka). Jednak dwoma najważniejszymi inwestycjami na terenie Żurawicy miały być budowa szkoły i domu ludowego. Niestety, wtedy zaczęły się ukazywać różnice pomiędzy interesami mieszkańców Żurawicy Dolnej i Górnej. Ci drudzy domagali się budowy szkoły i domu ludowego w swojej części wsi, gdyż jak argumentowali, wszystkie ważne

¹⁸⁸ Kronika Szkoły 1948–1973.

¹⁸⁹ Tamże.

¹⁹⁰ APP, Zespół Akta gminy Żurawica powiat Przemyśl, 2 Księga protokołów Rady Gromadzkiej 1936–1938, sygn. 56/212/0/–/2, Protokół z dnia 18 stycznia 1937 r.; Protokół z dnia 28 kwietnia 1937 r.

¹⁹¹ Tamże; APP, Zespół Akta gminy Żurawica powiat Przemyśl, Księga protokołów Rady Gminnej, sygn. 56/212/0/–/1; Księga protokołów posiedzeń członków Rady Gminnej, sygn. 56/212/0/–/2; Księga protokołów posiedzeń członków Rady Gminnej, sygn. 56/212/0/–/3.

instytucje znajdują się tylko po stronie Żurawicy Dolnej. Taki sam argument przedstawiali ich oponenci, twierdząc, że nie ma sensu budować domu ludowego i szkoły w Żurawicy Górnej, skoro poczta i kolej są w innej części wsi. Na tych sporach upływała kadencja rady gminy¹⁹².

25 listopada 1936 r. na wniosek kierownika szkoły Stefana Ducheńskiego, który był równocześnie radnym gromadzkim, członkowie Rady Gromadzkiej w Żurawicy uchwalili wzięcie pożyczki w Towarzystwie Popierania Budowy Szkół Powszechnych w kwocie 15 000 zł na rozbudowę szkoły w Żurawicy. Pożyczkę te należało spłacić w ciągu trzech kolejnych lat, ale nie była ona oprocentowana¹⁹³. W kolejnych protokołach nie ma jednak wzmianek o pożyczce, więc wydaje się, że ostatecznie nie została ona zaciągnięta.

Na posiedzeniu Rady Gromadzkiej 29 lipca 1937 r. rozpatrywano pismo z Inspektoratu Szkolnego. Wynikało z niego, że do szkoły w Żurawicy przydzielony został kolejny nauczyciel i inspektor wniósł prośbę o znalezienie przez gromadę nowej sali lekcyjnej. Dzięki temu nowy nauczyciel mógłby uczyć w niej daną grupę dzieci. Podczas obrad zaproponowano, aby ze względu na nieobecność kierownika Stefana Ducheńskiego, punkt ten przenieść na kolejne posiedzenie rady. Tak też uczyniono i sprawą zajęto się dopiero 9 września 1937 r. Wójt Gminy Józef Turczyński przedstawił dane, że na 570 dzieci obowiązanych do chodzenia do szkoły, mieści się w niej około 300, a reszta musi uczęszczać na zajęcia popołudniowe. Te drugie natomiast nie dają dobrych rezultatów. Dalej stwierdził, że już od 1936 r. jedna sala szkolna mieści się z konieczności w budynkach należących do 2. Batalionu Pancernego. Nie podał jednak czy chodzi o koszary w Żurawicy Dolnej czy Górnej. Następnie poinformował zebranych, że dzień wcześniej spotkał się z dowódcą 2. Batalionu Pancernego ppłk. dypl. Marianem Strażycem. Dostał od niego propozycję budowy siedmioklasowej szkoły, między koszarami na Dolnej Żurawicy a posterunkiem policji państwowej. Czyli przy dzisiejszej ulicy Wojska Polskiego. W imieniu wojska zaoferował *pomoc moralną i materialną*. W nowym budynku oprócz szkoły powszechnej miała się także mieścić szkoła majstrów wojskowych, do której planowano przyjmować co roku około 40 osób. Wojsko dało także warunek, że pomoże w budowie, jeżeli Rada Gromadzka weźmie na ten cel kredyt w wysokości 15 000–20 000 zł i odda parcele na ten cel. W toku dyskusji zaplanowano sprzedawać działki gromadzkie w celu zebrania części środków na budowę szkoły. Zastanawiano się także nad sprzedażą części pastwisk, jednak w tej sprawie spodziewano się sprzeciwu mieszkańców. Radni jednogłośnie uchwalili potrzebę budowy szkoły i powołali komisję, która miała zająć się sprzedażą gruntów, aby zebrać środki na ten cel. Wybrano także Komitet Honorowy Budowy Szkoły i Komitet Wy-

¹⁹² Tamże.

¹⁹³ APP; Zespół Akta gminy Żurawica powiat Przemyśl, Księga protokołów posiedzeń członków Rady Gminnej, sygn. 56/212/0/–/2, Protokół z dnia 25 listopada 1936 r.

Klasa IVa, rok szkolny 1938–1939. Przy nauczycielce z prawej strony siedzi Weronika Spelina-Stefanik. Fot. ze zbiorów Barbary Sistrzewitowskiej

konawczy. Na tym samym posiedzeniu jednogłośnie uchwalono, aby szkołę budować naprzeciw posterunku policji¹⁹⁴.

W październiku 1937 r. przedstawiono wykaz działek planowanych do sprzedaży. Z tego tytułu planowano uzyskać 7622 zł na budowę szkoły. Resztę środków planowano pozyskać ze sprzedaży pastwisk¹⁹⁵. Nie wiadomo, jak toczyły się dalsze prace nad pozyskaniem środków, natomiast w kwietniu 1938 r. z członkostwa w Komitecie Honorowym Budowy Szkoły zrezygnował pomysłodawca przedsięwzięcia ppłk dypl. Marian Strażyc¹⁹⁶. 12 czerwca 1938 r. wybrano członków Komitetu Wykonawczego Budowy Szkoły. Zostali nimi: sołtys Jan Wojtaszek, Stefan Ducheński, Ludwik Ziółkowski, Stanisław Majcher, Wojciech Partyka, Stanisław Głowacz, Antoni Fac, Franciszek Smuczek, Jan Kucharski, Teodor Kołodziej i Michał Mazurek¹⁹⁷. Natomiast 17 listopada 1938 r. na przewodniczącego tego komitetu wybrano Jana Boryłę¹⁹⁸. Niedługo później, bo 29 listopada na posiedzeniu Rady Gromadzkiej ponownie toczyła się dyskusja o budowie szkoły. Wynika z niej, że w międzyczasie powstały plany budowy szkoły obok istniejącego już budynku. Część radnych opowiadała się natomiast

¹⁹⁴ Tamże, Protokół z dnia 29 lipca 1937 r.; Protokół z dnia 9 września 1937 r.

¹⁹⁵ Tamże, Protokół z dnia 3 października 1937 r.

¹⁹⁶ Tamże, Protokół z dnia 19 kwietnia 1938 r.

¹⁹⁷ Tamże, Protokół z dnia 12 czerwca 1938 r.

¹⁹⁸ Tamże; Zespół Akta gminy Żurawica powiat Przemyśl, 3 Księga protokołów Rady Gromadzkiej 1938–1939, sygn. 56/212/0/–/3, Protokół z dnia 17 listopada 1938 r.

za budową szkoły na Górnej Żurawicy, gdyż dzieci z tych rejonów miałyby bardzo daleko do szkoły. Wówczas wójt poinformował, że dowództwo 2. Batalionu Pancernego udostępniło dwie sale w koszarach na Górnej Żurawicy na potrzeby szkoły¹⁹⁹. Ostatecznie nauka w koszarach na Górnej Żurawicy nie ruszyła, gdyż było za mało dzieci. Cały czas nie było jednak jednomyślności, gdzie ma stanąć nowa szkoła²⁰⁰. Wiosną 1939 r. okazało się, że teren koło posterunku policji trzeba drenować, bo bez tego nie będzie zgody na budowę szkoły. To wywołało kolejne dyskusje radnych, którzy stwierdzili, że będzie to za duży koszt. Ostatecznie doszło do głosowania i stosunkiem głosów 17 do 5 postanowiono budować szkołę obok starego budynku szkolnego. Pod tym budynkiem był już zgromadzony materiał na budowę²⁰¹. W lipcu 1939 r. dalej budowa nie ruszyła, dodatkowo okazało się, że gmina zużyła część materiałów, które miały być przeznaczone na nową szkołę²⁰².

Według kroniki szkolnej 15 grudnia 1938 r. zatwierdzono plan rozbudowy szkoły, w czym duża zasługa kierownika Stefana Ducheńskiego. Jednak analizując protokoły Rady Gromadzkiej, która dopiero w czerwcu 1939 r. wybrała lokalizację szkoły, trudno określić o jakie plany i w jakiej lokalizacji chodziło. Ostateczny plan budowy był bardzo ambitny. Nowy budynek miał posiadać 6 sal lekcyjnych i co ważne salę gimnastyczną. Znajdować się miał na północ i wschód od istniejącego oraz miał być połączony z już istniejącym za pomocą korytarza. Gmina Żurawica zakupiła około 70 tys. cegieł, zagaszono wapno, przywieziono piasek i drewno. Wszystko było gotowe do inwestycji. Niestety, dla tych planów było już za późno. Przez kilkuletnie kłótnie i spory stracono cenny czas, a budowa nie ruszyła²⁰³.

Czasy II wojny światowej

We wrześniu 1939 r. wybuchła wojna, przerywając w brutalny sposób funkcjonowanie żurawickiego samorządu i szkoły, a zgromadzone materiały na budowę szkoły zostały zabrane przez Niemców na własne potrzeby. Hitlerowcy zajęli Żurawicę 12 września i na budynku szkoły wywiesili flagę ze swastyką. Z powodu wybuchu wojny, a następnie okupacji niemieckiej, naukę w szkole w roku szkolnym 1939/1940 rozpoczęto dopiero od grudnia 1939 r. Skład grona nauczycielskiego uległ zmianom. Do pracy nie wrócili Maria Hammerschmidt, Helena Mnichowska, Wojciech Malec i Ludmiła Wojnarowska. Natomiast nauczycielami byli kierownik Stefan Ducheński, Jadwiga Mamczurówna, Zofia Krsekowa i Emil Czerny²⁰⁴.

¹⁹⁹ Tamże, Protokół z dnia 297 listopada 1938 r.

²⁰⁰ Protokół z dnia 7 lutego 1939 r.

²⁰¹ Protokół z dnia 16 czerwca 1939 r.

²⁰² Protokół z dnia 8 lipca 1939 r.

²⁰³ Kronika Szkoły 1948–1973; E. Jaroń–Chlastawa, M. Duda, *Zarys historii SP w Żurawicy*, s. 4–6; M. Duda, *Zarys historii szkoły „WŻ”*, s. 32–33.

²⁰⁴ Kronika Szkoły 1948–1973.

Jednak budynek szkoły zajęty był przez Niemców, a pod koniec wojny urządzono w nim szpital. Zajęcia szkolne odbywały się w Domu Kółka Rolniczego i w prywatnych mieszkaniach. Z powodu braku opału naukę przerwano 22 stycznia 1940 r. W tym roku szkolnym nie nauczano historii i geografii oraz nie było podręczników. Przez kolejne lata w zimie następowała przerwa w nauczaniu z powodu braku opału. W 1941 r. od 18 lutego, następnie w dniach 13 grudnia 1942–3 marca 1943. W roku szkolnym 1940/1941 i 1943/1944 uczniów klasyfikowano tylko raz na zakończenie roku szkolnego. Z tego ostatniego okresu posiadamy fragmentaryczne dane o liczbie uczniów. Do klasy III zapisano 52 uczniów, klasyfikowanych było 50, a promowanych do następnej klasy 42. W starszych klasach było odpowiednio: IV – 59, V – 63 i w VI – 45 uczniów²⁰⁵.

15 stycznia 1943 r. aresztowany został przez Niemców długoletni kierownik szkoły Stefan Ducheński. Ostatni jego podpis w dokumentach szkolnych pochodzi z 4 listopada 1942 r. Natomiast przy spisie inwentarza szkolnego z 3 marca 1943 r. widnieje już podpis nowego kierownika szkoły Ludwika Hartfeldera²⁰⁶, który w 1923 r. był kierownikiem szkoły w Orzechowcach²⁰⁷. Według wspomnianego inwentarza szkoła wyposażona była bardzo ubogo. Na stanie były: 53 duże ławki, 18 małych ławek, 5 tablic, 2 szafy, po jednym taborecie, stole i księdze protokołów. Ponadto wyszczególniono 36 obrazów bez oprawy, 5 krzyży, 2 pieczętki i księgę protokołów czynności. Z pomocy szkolnych wymienione są jedynie przybory do fizyki i jeden globus. 5 września 1943 r. pożyczono do placówki 8 starych ławek, 2 stoły bez szuflad i 2 taborety ze szkoły św. Jana Kantego w Przemyśle. W czasie okupacji inspektorem szkolnym z ramienia Niemców był, pochodzący ze Śląska, Polak o nazwisku Pietruszka, który zmienił nazwisko na Preus. Mimo iż mówił po polsku, to gdy przybył do szkoły używał tylko niemieckiego. Nauczyciele byli zmuszani przez okupantów do robienia dla nich różnych opisów, wykazów, a młodzież musiała zbierać zioła lecznicze. 29 września 1942 r. z pracy nauczycielskiej odszedł Emil Czerny, natomiast 15 kwietnia 1943 r. pracę w Żurawicy podjął Władysław Skupień z Wyszatyc, a 12 sierpnia 1943 r. Stanisława Kulon i Elżbieta Grochowicz²⁰⁸.

W czasie roku szkolnego 1943/1944 dzieci z klasy VII przez trzy dni chodziły sadzić koksagiz do dworu. W lutym, marcu i kwietniu 1944 r. szkoła została zajęta przez wojsko i nauka nie odbywała się. W maju natomiast wznowiono naukę w wynajętej izbie, ale odbywała się ona tylko w co drugi dzień²⁰⁹.

²⁰⁵ Tamże.

²⁰⁶ Tamże.

²⁰⁷ *Kronika*, „Ziemia Przemyska”, Rok 1923, nr 33, s. 5

²⁰⁸ *Kronika Szkoły 1948–1973*; E. Jaroch–Chlastawa, M. Duda, *Zarys historii SP w Żurawicy*, s. 4–6; M. Duda, *Zarys historii szkoły „WŻ”*, s. 32–33.

²⁰⁹ *Kronika Żurawicy*.

GENERALGOUVERNEMENT FÜR DIE BESETZTEN POLNISCHEN GEBIETE
GENERALNE GUBERNATORSTWO DLA OKUPOWANYCH POLSKICH OBSZARÓW

Nr. 18 Siedunio -klassige öffentliche polnische Volksschule
-klasowa polska publiczna szkoła powszechna
Name — im. Sw. Jadwigi
in Żurawicy Kreis Breunysl
w powiat
Nr. Schuljahr 1939/40
Rok szkolny

SCHULZEUGNIS
ŚWIADECTWO SZKOLNE

Opelina Edward
geboren den 10. lutego 1931 r. in Żurawicy
urodzony 4 dnia Breunysl w
Kreis powiat Konfession rym - kat
wyznania
besuchte die Klasse und erhielt für das Schuljahr 1939/40 nachstehendes Zeugnis:
uczestniczył do klasy III otrzymał za rok szkolny następujące świadectwo:

Beträgen <u>gut</u>	sprawowanie <u>dobry</u>
Religion <u>gut</u>	religia <u>dobry</u>
Polnische Sprache <u>gut</u>	język polski <u>dobry</u>
Sprache <u>gut</u>	język <u>dobry</u>
Geschichte <u>gut</u>	historia <u>dobry</u>
Erdkunde <u>gut</u>	geografia <u>dobry</u>
Naturkunde <u>gut</u>	nauka o przyrodzie <u>dobry</u>
Rechnen u. Raumlehre <u>gut</u>	arytmetyka z geometrią <u>dobry</u>
Zeichnen <u>gut</u>	rysunki <u>dobry</u>
Werkunterricht <u>genügend</u>	zajęcia praktyczne <u>dostateczny</u>
Gesang <u>gut</u>	śpiew <u>dobry</u>
Leibesübungen <u>gut</u>	ćwiczenia cieleśne <u>dobry</u>
Weibliche Handarbeiten <u>gut</u>	roboty kobiece <u>dobry</u>

Versäumte Stunden 24
Liczba opuszczonych godzin

davon unentschuldigt 1/2
w tym nieusprawiedliwionych

Auf Grund dieses Zeugnisses wird der Schüler- die Schülerin in die Klasse versetzt.
Na podstawie powyższego świadectwa uczeń-uczennica przechodzi do klasy.

Żurawica den 30. czerwca 1940 r.
dnia

Flarntfeldor Ludwik
Klassenlehrer — opiekun klasy

Flarntfeldor Ludwik
Schulleiter — kierownik szkoły

Urteile: sehr gut, gut, genügend, nicht genügend.
Skala ocen: bardzo dobry, dobry, dostateczny, niedostateczny.

Dwujęzyczne świadectwo szkolne (Schulzeugnis) z 1940. Na pieczęcie nazwa szkoły Polska Publiczna Szkoła Powszechna Żurawica. Ze zbiorów Barbary Siestrzewitowskiej

Żurawica została wyzwolona spod niemieckiej władzy przez Armię Czerwoną, która wkroczyła do miejscowości 26 lipca 1944 r. Co ważne Sowieci ostrzelali Żurawicę od strony północnej, a kilka pocisków uszkodziło budynek szkoły. Łącznie było sześć dziur w ścianach oraz uszkodzony dach. Ponadto z okien wyleciały szyby. Prace murarskie, mające naprawić wyrządzone szkody wykonał Stanisław Partyka. Wstawiono wybite szyby, jednak w większości matowe. Maciej Gałuszka przywiózł do szkoły ławki pochodzące z pożydowskich szkół przemyskich. Z inicjatywy kierownika Ludwika Hartfeldera powstał Komitet Rodzicielski z przewodniczącym Karolem Dolinym, sekretarzem Jadwigą Partyką i skarbnikiem Tadeuszem Filipowiczem²¹⁰.

W roku szkolnym 1944/1945 zapisanych było 458 uczniów, którzy uczyli się w 12 oddziałach. Klasy IV i VII były jednooddziałowe, a pozostałe liczyły po dwa oddziały. W każdej z klas wszystkich przedmiotów z wyjątkiem religii uczył tylko jeden nauczyciel. Do szkoły uczęszczali uczniowie z Żurawicy, ale w starszych klasach uczyły się również dzieci z: Buszkowic, Buszkowiczek, Małkowic, Duńkowiczek i Orlów. Starsi uczniowie rozpoczynali zajęcia rano, a młodsi przychodzili na drugą zmianę. Przez 25 dni tego roku szkolnego zajęcia się nie odbyły. Powodem był podobnie jak w latach wcześniejszych brak opału, a dodatkowo Sowieci zajęli na krótki czas szkołę na szpital. Warto podkreślić, że już w 1944 r. w szkole zaczęły funkcjonować: PCK, kółko teatralne, samorząd szkolny, biblioteka szkolna licząca ponad 400 woluminów, Szkolne Koło Odbudowy Warszawy, Spółdzielnia Uczniowska Zgoda i drużyna harcerska im. Stanisława Żółkiewskiego. Co istotne w 1944 r. rozpoczęcie nauki poprzedziło nabożeństwo, a w szkole obchodzono jeszcze święto 11 listopada i 3 maja oraz zrobiono pogadankę o patronce szkoły Królowej Jadwidze. W opisywanym roku szkolnym gmina przeznaczyła na potrzeby placówki papier kancelaryjny, 2 kg kredy, sfinansowała naprawę dachu i przekazała 6,5 sága opału. 13 października 1944 r. ze szkoły odeszła nauczycielka Janina Kruczkowska, a Stanisław Strójwąg został przeniesiony do Wyszatyc.

Wspomniana Spółdzielnia Uczniowska „Zgoda” powstała w szkole 28 listopada 1944 r. Prowadziła ona zbiór ziół leczniczych i na koniec roku szkolnego zebrała 4273 zł 20 gr. Jej opiekunem był Władysław Skupień²¹¹.

Bardzo ciekawa informacja pochodzi z Kroniki Żurawicy. Według tego źródła, w czasie II wojny światowej, działała w Żurawicy szkoła ukraińska. W roku szkolnym 1939–1940 nazywana była ona Jednoklasową Szkołą Ukraińską – mieszaną. Kierownikiem był Ol. Kuszyński, a do placówki uczęszczało 88 uczniów. W poszczególnych klasach liczba uczniów była następująca: I – 17, II – 23, III – 13, IV – 10, V – 14, VI – 7, VII – 4. Rok później liczba uczniów spadła do 86, a w poszczególnych klasach wyglądała następująco: I – 12, II – 23, III – 13, IV – 10, V – 13, VI – 7, VII 8. W ro-

²¹⁰ Tamże.

²¹¹ Tamże.

Dzieci z Żurawicy w czasie II wojny światowej. W tle widoczny sklep – obecnie budynek stoi przy skrzyżowaniu drogi krajowej nr 77 (ul. Rzeszowska) z drogą powiatową (ul. Jana Pawła II). Ze zbiorów Zuzanny Pstrąg z d. Zamorska

ku szkolnym 1941/1942 we wspomnianym źródle nazwano ją już dwuklasową. Liczba uczniów wynosiła wówczas – 93, a w klasach przedstawiała się następująco: I – 20, II – 11, III – 20, IV – 17, V – 9, VI – 7, VII – 9. W latach 1942/1943 i 1943/1944 jako kierownik wymieniany był Zenon Pawłyk. Liczba uczniów cały czas zmieniała się i wynosiła w roku szkolnym 1942/1943 – 86, w tym w poszczególnych klasach: I – 20, II – 16, III – 9, IV – 15, V – 13, VI – 8, VII – 5. Rok później liczba uczniów spadła do 78, a w rozbiciu na klasy przedstawiała się tak: I – 14, II – 15, III – 19, IV – 6, V – 12, VI – 7, VII – 5. W latach szkolnych 1943/1944 i 1944/1945 jako nauczycielka występuje Natalia Klisz. Ten drugi rok był ostatnim, kiedy szkoła ukraińska w Żurawicy działała. Miała ona status jednoklasowej, a uczyło się w niej 59 uczniów. W poszczególnych klasach te liczby wyglądały następująco: I – 11, II – 12, III – 23, IV – 13. Nie było więc już wówczas klas V–VII. Można mieć wątpliwości czy nowe polskie władze pozwoliły Ukraińcom dokończyć ten rok szkolny²¹².

Powstanie tej szkoły, było zapewne związane z sympatiami proniemieckimi wśród Ukraińców, stąd zgoda okupantów na założenie takiej

²¹² Kronika Żurawicy.

placówki szkolnej. Zagadką pozostaje, gdzie mieściła się ta szkoła. Możliwe, że działała w tym samym budynku szkolnym co polska szkoła. Trzeba jednak podkreślić, że temat ten wymaga dalszych badań, gdyż informacja o ukraińskiej szkole występuje tylko w jednym źródle.

Żurawicka oświata w latach 1945–2001

Po powrocie z obozu do szkoły wrócił były kierownik Stefan Ducheński, jednak od 19 września 1945 r. przeszedł na urlop chorobowy, a od 1 stycznia 1948 r. na emeryturę. Ludwik Hartfelder pełnił funkcję kierownika szkoły do 14 listopada 1945 r., a następnie został kierownikiem szkoły w Orzechowcach. Od 15 listopada 1945 r. do 31 grudnia 1947 r. obowiązki kierownika szkoły w Żurawicy pełnił Piotr Bartnicki w zastępstwie urlopowanego Stefana Ducheńskiego²¹³.

21 grudnia 1944 r. Prezydium Gminnej Rady Narodowej w Żurawicy podjęło decyzję, aby przekazać dworek na Górnej Żurawicy wraz z ogrodem na potrzeby Szkoły w Żurawicy²¹⁴. Tego samego dnia zatwierdziła tę decyzję Gminna Rada Narodowa w Żurawicy. Ustanowiła ona zarządcą przekazanego szkole terenu nauczyciela Romana Kotowicza²¹⁵.

W żurawickiej szkole rok szkolny 1945/1946 rozpoczęto od nabożeństwa, a w placówce uczyło już 14 nauczycieli. Nadal obchodzono święto patronki szkoły. Okręg szkolny obejmował Żurawicę, Orzechowce, Buszkowice, Buszkowiczki, Małkowice, Duńkowiczki i Orły. Dla uczniów z tych miejscowości szkoła w Żurawicy była szkołą zbiorczą, w której mogli oni ukończyć klasę VI i VII. Liczba uczniów na początku roku szkolnego wyniosła 513. Szkoła liczyła aż 15 oddziałów, dlatego osiem z nich miało naukę od rana, a kolejne siedem przychodziło na drugą zmianę. Oprócz zajęć dla dzieci, placówka przygotowała również kurs dokształcający dla dorosłych, który od 3 listopada 1945 r. do 12 kwietnia 1946 r. ukończyło 27 osób. W tym czasie trwała w Żurawicy reforma rolna, jednak w wyniku parcelacji gruntów folwarcznych, szkoła nie otrzymała nowych przydziałów ziemi. W szkole ponownie zaczęło działać harcerstwo. Drużyna odbyła 11 zbiórek i 8 wycieczek. Ponadto uczestniczyła w opłatku harcerskim, nabożeństwie, defiladzie oraz biegu. Zorganizowała także festyn, z którego dochód przeznaczono na organizację letniego obozu. Wiosną 1946 r. w dworku w Żurawicy Dolnej zorganizowano Średnią Szkołę Rolniczą²¹⁶.

W kronice szkolnej znajdują się wzmianki o częstych alarmach nocnych w Żurawicy. Widać było łuny pożarów w sąsiednich wioskach. Za-

²¹³ Kronika Szkoły 1948–1973; E. Jaroń-Chlastawa, M. Duda, *Zarys historii SP w Żurawicy*, s. 4–6; M. Duda, *Zarys historii szkoły „WŻ”*, s. 32–33.

²¹⁴ APP, Zespół 212, Akta gminy Żurawica powiat Przemyśl, 7 Księga Protokołów Prezydium Gminnej Rady Narodowej 1944–1948, sygnatura 7, Protokół z 21 grudnia 1944 r.

²¹⁵ Tamże, Protokół nr 3 Rady Narodowej Gminy Żurawica z dnia 21 grudnia 1944 r.

²¹⁶ Kronika Szkoły 1948–1973.

12 kwietnia 1946 r. Państwowa Komisja Egzaminów Nadzwyczajnych w Szkołach Powszechnych przeprowadziła egzamin dla 24 stojących na zdjęciu uczniów klasy VII. Siedzą od lewej członkowie komisji: Piotr Bartnicki, Stefan Ducheński, Józef Michalewicz, Franciszek Zajdel, Stanisław Gajewski. W tle dawne wejście do szkoły, które w latach późniejszych zamieniono na gabinet lekarski.
źródło: Kronika Szkolna

pewne było to związane z działalnością ukraińskich nacjonalistów i napadami UPA²¹⁷.

W kolejnym roku szkolnym liczba nauczycieli wzrosła do 16, a wśród nauczanych przedmiotów pojawił się język francuski. Zachował się kwestionariusz osobowy kadry nauczycielskiej, który wówczas przedstawiał się następująco. Stefan Ducheński kierownik szkoły na płatnym urlopie (1887, 1907, 1926). Daty podane w nawiasie oznaczają rok urodzenia, a następnie rok rozpoczęcia pracy nauczycielskiej i rok rozpoczęcia pracy w szkole w Żurawicy. Nauczycielami byli: Piotr Bartnicki (1894, 1923, 1936), Eugenia Buchtalarz (1908, 1930, 1944), Michalina Ducheńska (1887, 1906, 1926) – powróciła z emerytury po 13 latach, Maria Fornal (1909, 1930, 1944), Stanisław Gajewski (1911, 1930, 1944), Maria Klara Jedliczka (12.08.1889, 1921, 1944), Wiktoria Kaczmarz (1908, 1930, 1944), Kamila Krzyżanowska (1909, 1930, 1943), Michalina Leńczyk (1904, 1925, 1944), Bronisława Mech (1904, 1925, 1944), Władysław Skupień (1911, 1943, 1943), Janina Skupień (1912, 1934, 1944), Stefania Szulc (1898, 1921, 1939), Zofia Włoch (1911, 1932, 1945), ks. Jan Obara (1914, 1939, 1945). Zdecydowana większość nauczycieli miała ukończone

²¹⁷ Tamże.

seminarium pedagogiczne i zdany egzamin nauczycielski. Jedynie Piotr Bartnicki miał wpisane gimnazjum i egzamin uzupełniający, a Władysław Skupień gimnazjum pedagogiczne. Płatny urlop zaznaczono przy Władysławie Skupieniu, a pozostali pracowali czynnie. Ksiądz Jan Obara był traktowany jako tymczasowy katecheta, Michalina Ducheńska, jako nauczyciel kontraktowy opłacany od godziny, a reszta była stałymi nauczycielami. Zarobki kadry pedagogicznej kształtowały się od 1640 zł do 2550 zł. W kwestionariuszu dopisano także stróża szkolnego Kazimierza Sławińskiego. Urodził się w 1908 r., a pracę w szkole rozpoczął w 1945 r. i zarabiał 100 zł. Stefan i Michalina Ducheńscy mieszkali w szkole, a reszta nauczycieli miała wpisany status „dochodzący”. 30 listopada 1946 r. pracę w szkole rozpoczęła Irena Weiss jako nauczycielka kontraktowa²¹⁸.

W opisywanym roku szkolnym naukę rozpoczęło 486 uczniów, a ukończyło 411, z tym, że promowanych do wyższych klas było tylko 348 uczniów. W szkole działało m.in. Koło Ligi Morskiej. Od 1 listopada 1946 r. przy szkole funkcjonowała świetlica dla młodzieży, która była czynna we wtorki i czwartki od 18:00 do 20:00. Obwód szkolny pozostał bez zmian, ale jak wskazano w kronice szkolnej, większość uczniów z Buszkowic, Buszkowiczek i Bolestraszczyk wolała dojeżdżać do Przemyśla, ze względu na bliskość i łatwy dojazd koleją. W tym czasie Królowa Jadwiga zniknęła z nazwy szkoły, ale nadal wspominano ją w specjalnych akademiach. 15 października 1946 r. zorganizowano na jej cześć uroczysty poranek. Ponadto obchodzono w szkole święto Chrystusa Króla, św. Stanisława Kostki, a rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego poprzedzone były Mszą św. Pojawiły się już jednak w szkole wykłady dla nauczycieli o historii wojska polskiego, prowadzone przez oficerów, a 9 maja obchodzono dzień wolności, jako pamiątkę odzyskania niepodległości. Był to ewidentnie okres przejściowy, gdy stare święta jeszcze były obchodzone w szkole, ale pojawiały się już nowe związane z przejściem władzy przez komunistów. Na początku 1947 r. wystąpił problem związany z brakiem węgla na ogrzewanie szkoły. Wójt Gminy w piśmie z 15 stycznia tego roku informował kierownika szkoły, że gmina nie posiada węgla, a kierownik powinien zgłaszać ewentualne braki opału do zarządu gminy co najmniej 14 dni wcześniej. W ciągu wspomnianego roku szkolnego zajęcia nie odbyły się przez 5 dni. Przez dwa dni przyczyną były mrozy, kolejne dwa do wiosenne roztopy, a jeden to akcja wysiedleńcza na Ziemi Odzyskanej (2 maja 1947 r.), wyniku której wyjechało troje uczniów²¹⁹.

Pod koniec 1947 r. Komitet Rodzicielski zakupił dla szkoły pierwszą maszynę do pisania marki Mercedes. Od 1 stycznia 1948 r. kierownikiem szkoły został Wojciech Malec, który zastąpił Piotra Bartnickiego. Natomiast Stefan Ducheński po urlopie zdrowotnym, od tego dnia przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Gliwicach. Spisano wówczas protokół przekaza-

²¹⁸ Tamże.

²¹⁹ Tamże; Pismo wójta gminy do kierownika szkoły z dnia 21 stycznia 1947 r.

12 maja 1946 r. Kurs dla dorosłych z zakresu 7 klas szkoły powszechnej w Żurawicy.
Fot. ze zbiorów Marii Gąsior

25 czerwca 1949 r. Stoją od lewej Piotr Bartnicki, Wojciech Malec, NN, NN, ks. Jan Obara, Stanisław Gajewski, Wiktoria Kaczmarz. W dolnym rzędzie od lewej Zofia Włoch, NN, NN, NN, Stefania Malec. Ze zbiorów Marii Gąsior

nia kierownictwa szkoły. Dowiadujemy się z niego, że gdy Piotr Bartnicki objął funkcję pełniącego obowiązki kierownika, to nie spisano wówczas takiego protokołu. Szkoła była murowana jednopiętrowa, obok była drewniana drewnutnia i murowane ubikacje. Ogród kierownika z podwórzem szkolnym miały powierzchnię 45 000 m², a jego ogrodzenie było zniszczone. W budynku szkolnym było: 11 stołów, 10 krzeseł, 29 ławek 4-osobowych, 47 ławek 3-osobowych, 26 ławek 2-osobowych, 7 ław, 3 ławki bez pulpitów, 4 szafy, 8 tablic ze stojakami, liczydło, 4 miednice i wiadro. Z ob-

razów wymieniono 8 godeł państwowych bez ram, 17 portretów bez ram, 8 krzyży. Jeśli chodzi o pomoce naukowe to wyszczególniono: wagę 5 kg z odważnikami w komplecie, 3 kątomierze, 2 cyrkle, 2 ekierki, kątownicę, linie metrową, ponadto rurę drewnianą, walec, ostrosłup, stożek, prostopadłościan, sześcián graniastósłup, globus, po dwie mapy Polski, Europy, planigloby oraz po jednej mapie Ameryki Południowej, Północnej, Afryki, Azji, Australii, areometr, 12 obrazów historycznych, 24 obrazki religijne i 3 obrazy do prac ręcznych. Z dokumentów wymieniono księgi ocen z lat 1926/1927, 1930/1931 i 1932/1933, księgę protokołu czynności, 51 egzemplarzy różnych ksiąg ocen klasowych, 13 teczek arkuszy ocen, 2 teczki specjalne, teczkę z kartami zdrowia i listami roczników, książkę zarządzeń, książkę urlopów, 14 arkuszy spostrzeżeń, 11 egzemplarzy Dzienników Urzędowych, zapiski i akta organizacji szkolnych. Spółdzielnia Zgoda miała towar o wartości 13000 zł, a stan gotówki 3565 zł. Ponadto przekazano pieczęć okrągłą i podłużną. Na koniec protokołu dodano, że w czasie ostatniej wojny zniszczone lub rozkradzione zostały: księga inwentarzowa, kronika szkolna, większość ksiąg ocen uczniów, księgi protokołów rady pedagogicznej, gabinet przyrodniczo-fizyczny i narzędzia do nauki prac ręcznych. Po podpisaniu protokołu dopisano jeszcze do pomocy szkolnych mikroskop duży w skrzynce, zbitý termometr, 11 ręczników i apteczkę PCK, po czym ponownie podpisano protokół. W tym czasie szkoła funkcjonowała pod nazwą Publiczna Szkoła Powszechna w Żurawicy, a na pieczęcie widnieje przed podaną nazwą słowo „Polska”, w ten sposób szkoła straciła w nazwie swą dawną patronkę Królową Jadwigę²²⁰.

W ciągu 1947 r. do obwodu szkolnego oprócz Żurawicy zaliczano już tylko część Bolestraszczy (Łysą Górę), podobnie w latach 1947–1948. Od 1948 r. działał w szkole chór prowadzony przez Stanisława Gajewskiego. Uczniowie śpiewali na uroczystościach szkolnych, państwowych i okolicznościowych. Nadal był to okres przejściowy. Z jednej strony była Msza św. na rozpoczęcie roku szkolnego, a w trakcie roku szkolnego obchodzono rocznicę śmierci generała Karola Świerczewskiego czy Święto Pracy. Podczas wizytacji pytano uczniów o stosunek do ZSRR, a następnie wizytator tłumaczył, że łączą nas stosunki współpracy i przyjaźni. W klasach wisiały godło, portrety Bolesława Bieruta i marszałka Michała Żymierskiego oraz krzyż. Mieszały się więc sprawy religijne z początkami indoktrynacji komunistycznej. Ponadto Komitet Polskiej Partii Robotniczej w Żurawicy przekazał kierownikowi szkoły 2000 zł. Połowę sumy na zakup pomocy dydaktycznych, a drugą część na nagrody dla biednych uczniów. Na polecenie wójta Adama Cichobłazińskiego uczniowie sadzili młode lipy wzdłuż drogi do kościoła. Niestety nie zostały one zabezpieczone i krowy pasące się na pastwiskach zniszczyły wszystkie sadzonki. 20 czerwca 1948 r. zor-

²²⁰ Kronika Szkoły 1948–1973.

ganizowano festyn, podczas którego uczniowie zaprezentowali kilka tańców ludowych i zaśpiewali cztery pieśni²²¹.

Na początku roku szkolnego 1948/1949 do szkoły uczęszczało 380, a na końcu 361 uczniów, z których 30 nie przeszło do następnej klasy. Dał się więc zauważyć spadek ich liczby, spowodowany zapewne wysiedleniem ludności ukraińskiej w ramach Akcji „Wisła”. Statystyki dotyczące uczniów podano też na dzień 1 marca 1949 r. Wśród nich było: 137 pochodzenia robotniczego, a 129 chłopskiego. Pozostałych 103 miało pochodzenie inteligenckie lub inne. Co ciekawe w okresie od 14 października 1948 r. do 31 maja 1949 r. szkoła przeprowadziła kurs dla milicjantów, kończący się egzaminem na poziomie siódmej klasy. Zajęcia odbywały się trzy razy w tygodniu. Ponadto w roku szkolnym 1948/1949 z inicjatywy kierownika Wojciecha Malca zorganizowano dwa kursy nauki czytania i pisanie dla analfabetów. W dniach 7–9 września 1948 r. 15 uczniów wyjechało na wycieczkę do Wrocławia na Wystawę Ziem Odzyskanych²²².

W szkole nadal działało harcerstwo, nad którym opiekę przejął kierownik Wojciech Malec. Koło teatralne występowało podczas wszystkich szkolnych uroczystości, a uzupełniał je uczniowski chór, który założył Stanisław Gajewski. Liczył on 32 członków i miał próby dwa razy w tygodniu oraz dodatkowe przed uroczystościami. W ciągu roku szkolnego chór opiewał 20 pieśni, w tym dwu i trzygłosowe. Uczniowie śpiewali dziewięć razy podczas uroczystości w szkole i Domu Ludowym. Nie było występu podczas świąt religijnych, a dominowały uroczystości typowo komunistyczne takie jak: rocznica rewolucji październikowej, poranek z okazji połączenia PPS i PPR, czy święta Armii Radzieckiej. 16 października 1948 r. uczniowie i władze gminy na skrzyżowaniu dróg Jarosław–Przemysł i Żurawica–Pruchnik w Żurawicy oczekiwali na przejazd marszałka Michała Roli-Żymierskiego. Przygotowano transparent „Witamy Marszałka Polski” i akademię. Jednak samochody szybko pomknęły do Przemysła, nie zatrzymując się. Równocześnie mimo rządów nowej władzy, odbyła się Msza na rozpoczęcie roku szkolnego, obchodzono dzień patronki Królowej Jadwigi i 150. urodziny Adama Mickiewicza, a w dniach 11–13 kwietnia odbyły się rekolekcje dla uczniów. Ponadto przed Świętem Zmarłych młodzież porządkowała groby na cmentarzu i składała kwiaty, szczególnie na części wojskowej²²³.

Od 16 stycznia 1949 r. uczniowie szkoły w Żurawicy mogli korzystać z Biblioteki Gminnej, którą otwarto w sali obok Domu Ludowego. Prowadziła ją nauczycielka Wiktoria Kaczmarz. Dzięki wsparciu rodziców 23 lutego 1949 r. szkoła otrzymała odbiornik radiowy marki Aga, następnie został w szkole zainstalowany telefon. Rozmowy łączył pracownik poczty w Żurawicy. Mieszkańcy mogli w nagłych przypadkach

²²¹ Tamże; Orzeczenie Inspektoratu Szkolnego w Przemysłu z dnia 16 lipca 1948 r.

²²² Kronika Szkoły 1948–1973.

²²³ Tamże.

Druga połowa lat 40. XX w. Dzieci z przedszkola w Żurawicy Górnej wraz z siostrą zakonną. Fot. ze zbiorów Zuzanny Pstrąg z d. Zamorska

skorzystać z tego telefonu w dzień i w nocy. W tym samym czasie Marszałkiem Polski został mianowany Konstanty Rokossowski. Nauczyciele musieli zapoznać uczniów z jego biografią, a w każdej sali lekcyjnej zawieszono jego portret. Od marca 1949 r. w szkole działało oficjalnie Koło Rodzicielskie. Co ciekawe na pieczętce przy nazwie szkoły wymieniono Królową Jadwigę. Dzięki działalności koła w latach 1949–1950 wykonano ogrodzenie siatką szkoły na podmurówce. Bramy do szkoły wykonał miejscowy kowal Edward Krzyk²²⁴.

²²⁴ Tamże.

W listopadzie 1949 r. wszystkie szkoły musiały obowiązkowo uczcić 70. urodziny Józefa Stalina. W opisie roku szkolnego 1949/1950 nie występuje już Msza św. na rozpoczęcie roku szkolnego ani obchody patronki szkoły Królowej Jadwigi. W roku szkolnym 1949/1950 szkoła liczyła 10 oddziałów (podwójne były klasy: 3, 5 i 6). Wszystkich uczniów na początku roku szkolnego było 372 w tym 195 chłopców i 177 dziewcząt. Podobna liczba uczęszczających do szkoły dzieci utrzymywała się przez najbliższych kilka lat. Warto dodać, że blisko 1/3 uczniów korzystała z dożywiania. Od tego roku szkolnego wprowadzono jako przedmiot język rosyjski, którego uczyli Piotr Bartnicki i Wiktoria Kaczmarz. W szkole zorganizowano 3 kursy nauki początkowej dla analfabetów. Łącznie zapisało się na nie 71 osób. Trwały one od listopada 1949 r. do końca marca 1950 r.²²⁵

Warto w tym miejscu dodać ciekawostkę, gdyż w opisywanym okresie funkcjonowała w Żurawicy inna szkoła. Była to założona w 1946 r. Średnia Szkoła Rolnicza, która mieściła się w dworku w Żurawicy Dolnej. Przyjmowano do niej uczniów po 7 klasie podstawówki, a nauka trwała dwa lata. Pierwszym kierownikiem była Anna Załubska, następnie Mieczysław Sylwester i Marian Piątkowski. Szkoła prowadziła 8-hektarowe gospodarstwo połączone z hodowlą trzody. Przy szkole działało Koło Gospodyń, które w 1950 r. zorganizowało 2-tygodniową wycieczkę, podczas której zwiedzono Kraków, Warszawę, Częstochowę, Poznań, Gdańsk, Gdynię i Szczecin. W kronice szkoły określono to koło najlepszym w powiecie, a jego prezeską była Anna Gałuszka. Żywot wspomnianej szkoły rolniczej był jednak krótki, gdyż z końcem roku szkolnego 1949/1950 tego typu szkoły rolnicze w Polsce zostały zlikwidowane²²⁶.

Spora część dzieci była objęta dożywianiem. Posiłki dla nich gotowała Józefa Bal, a sprzątaczką w szkole była Wiktoria Baryła. W maju 1951 r. Wojciech Malec otrzymał rządowy dyplom uznania za zasługi w walce z analfabetyzmem, w lipcu został mianowany gminnym pełnomocnikiem dla spraw szkolnych, a w sierpniu 1952 r. otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi. W dniach 9–14 czerwca 1952 r. miały miejsce egzaminy pisemne i ustne dla uczniów klas VII. W pierwszym dniu odbyło się dyktando, w drugim dniu wypracowanie z języka polskiego, w trzecim egzamin z matematyki, a dwa ostatnie dni to egzaminy ustne. Tematy do wyboru podczas pisania wypracowania były następujące: 1. Napisz opowiadanie o życiu Janka Muzykanta. 2. Jak uczciliśmy 60-lecie urodzin Bolesława Bieruta i 1 maja w naszej szkole? 3. List do kolegi o Związku Radzieckim. Tematy te doskonale pokazują, jak władza wpływała na kształtowanie postaw młodzieży²²⁷.

Zgodnie z orzeczeniem Piotra Grochmalickiego, kierownika Wydziału Oświaty przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszo-

²²⁵ Tamże.

²²⁶ Tamże.

²²⁷ Tamże.

wie, z dnia 8 kwietnia 1952 r. w Żurawica miała działać Publiczna Szkoła Ogólnokształcąca stopnia podstawowego z oddziałami równoległymi, a do obwodu szkolnego należeć miała tylko miejscowość Żurawica²²⁸.

Już od 1945 r. podejmowane były próby utworzenia przedszkola na terenie Żurawicy. 8 czerwca 1945 r. Zarząd Gromady Żurawica, na czele z wójtem i sołtysem, zwrócił się do matki generalnej zgromadzenia sióstr służebniczek w Starej Wsi z prośbą o otwarcie domu (ochronki) prowadzonej przez wspomniane siostry. W dalszej części pisma informowano matkę generalną, że po wysiedleniu ludności ukraińskiej i wyjeździe zakonnic greckokatolickich, pozostał po nich dom i 86 arów ziemi. Proponowano więc ten dom jako siedzibę dla sióstr i przedszkola. Budynek kosztem gromady i opieki społecznej został oczyszczony, dzięki czemu nadawał się do zamieszkania. Odpowiedź była pozytywna i 4 września 1945 r. siostry Karolina Golec i Irena Furmańczyk wysiedlone z Dublan, przybyły do Żurawicy. Już od 12 do 14 września 1945 r. do ochronki zostało zapisanych 62 dzieci. Wkrótce pojawił się także pomysł, aby utworzyć filię ochronki w budynku dworku na Górnej Żurawicy. Działało tam przedszkole państwowe, ale mieszkańcy Żurawicy woleli, aby zajęcia przedszkolne prowadziły siostry zakonne, a nie pracownicy świeccy. Z tego powodu zdarzało się wcześniej, że wożono dzieci do przedszkola w Żurawicy Dolnej, bo tam pracowały zakonnice. Jednak sala przewidywana w nim była na 20 dzieci, a dziennie przebywało ich nawet 75. Wobec tego dzieci podzielone były na dwie grupy i przychodziły co drugi dzień. Po licznych staraniach, siostra Irena Furmańczyk od września 1946 r. zaczęła prowadzić zajęcia z dziećmi również na Górnej Żurawicy. Natomiast 5 stycznia 1947 r. ks. Tadeusz Kostka poświęcił w Żurawicy Górnej budynek przedszkola, mieszczący się w dawnym dworku. Liczba miejsc stałych w nim wynosiła 40 oraz 5 dodatkowych. Wkrótce pracowało tam 5 zakonnic. W 1948 r. siostry zorganizowały kurs kroju i szycia, na który uczęszczały zarówno pan-ny, jak i kobiety zamężne. Na ten cel siostry zakupiły maszynę do szycia za 25 000 zł. Prężne funkcjonowanie przedszkola w Żurawicy Górnej przerwała decyzja z 26 lutego 1949 r. Wówczas przedszkole to przekazano personelowi świeckiemu, ale rodzice przestali wówczas wysyłać do niego dzieci. Ostatecznie placówka została zlikwidowana 25 października 1949 r., a siostronom zostało tylko przedszkole w Żurawicy Dolnej²²⁹.

4 marca 1951 r. w świetlicy Związku Młodzieży Polskiej w Żurawicy Górnej odbyło się spotkanie w sprawie uruchomienia przedszkola w tej części wsi. Na spotkanie przybyły władze gminy, powiatowej komisji oświatowej i 52 mieszkańców. W toku dyskusji ustalono, że jeżeli nie będzie chętnych do posyłania dzieci do przedszkola, to budynek (w domyśle dawny dworek

²²⁸ APP, Zespół 212, Akta gminy Żurawica powiat Przemyśl, Sprawy socjalno-kulturalne, sygnatura 108, Orzeczenie Wydziału Oświaty przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie z dnia 8 kwietnia 1952 r.

²²⁹ M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach 1945–1967*, w: *Rocznik Przemyski*, T. 54, z. Historia, Przemyśl 2018, s. 251–253.

Złoty Krzyż Zasługi dla Stanisława Gajewskiego; po prawej uczniowie szkoły – 8 maja 1951 r. Fot. ze zbiorów Marii Gąsior

na Górnej Żurawicy) zostanie przeznaczony na inny cel i wówczas już na pewno przedszkole nie powstanie. Z protokołu można wywnioskować, że przedszkole miało już wcześniej funkcjonować, ale rodzice nie chcieli posyłać do niego dzieci. Z wypowiedzi zebranych można zauważyć zastrzeżenia do pracy nauczycielki, jednak nie podano konkretnych zarzutów. Po dyskusji ustalono, że 6 marca 1951 r. o godz. 9:00 rozpocznie pracę przedszkole. Zrobiono też listę chętnych, na którą wpisano 30 dzieci. Ponieważ część ludzi żyła na bardzo skromnym poziomie finansowym i nie miała w co ubrać dzieci, władze spółdzielni Samopomoc Chłopska w Żurawicy obiecały, że rodzice, którzy zapiszą dzieci do przedszkola, w pierwszej kolejności otrzymają odzież dla nich. Ponadto zobowiązały się do przekazania przedszkolu 1 tony węgla na opał²³⁰. Przedszkole rozpoczęło działalność, o czym świadczy zorganizowanie w nim akademii pierwszomajowej 30 kwietnia 1951 r. oraz akademii z okazji 7. Rocznicy Wyzwolenia Narodowego 23 lipca 1951 r.²³¹

Jeśli chodzi o przedszkole w Żurawicy Dolnej to w 1947 r. wójt Gminy Żurawica podjął w Urzędzie Ziemskim starania, aby budynek po siostrach greckokatolickich, ogród, sad i 2 hektary ziemi przeszedł na ich własność. Natomiast w 1948 r. przedszkole w Żurawicy Dolnej zostało upaństwowione bez wiedzy i zgody siostr, a 9 lipca 1949 r. wójt skierował do siostr pismo, by do 1 września opuściły dom, grunty i sale przedszkolne. Miały być one

²³⁰ APP, Zespół 212, Akta gminy Żurawica powiat Przemyśl, Sprawy socjalno-kulturalne, sygnatura 108, Protokół z dnia 4 marca 1951 r.

²³¹ Tamże, Protokół z akademii pierwszomajowej; Sprawozdanie sołtysa Franciszka Zamorskiego z dnia 23 lipca 1951 r.

1952 r. klasa I z nauczycielką Wiktorią Kaczmarsz. Fot. ze zbiorów Marii Olszańskiej z d. Raba

przekazane świeckiej przedszkolance. Jednak w wyznaczonym terminie nikt się nie zgłosił i siostry nadal prowadziły przedszkole. Wiosną 1950 r. po wizytacji z Inspektoratu Szkolnego i Kuratorium Oświaty przedszkole zamknięto, argumentując tę decyzję brakiem wykwalifikowanej przedszkolanki, sprzętów, przyborów i złymi warunkami higienicznymi. Jednak dzięki działaniom przemyskiej kurii, udało się temu zapobiec²³².

W październiku 1950 r. liczba dzieci wynosiła 30, a w kolejnych miesiącach wzrastała. Od kwietnia 1951 r. dzieci w przedszkolu otrzymywały drugie śniadanie i obiad. Od maja do końca sierpnia 1951 r., w szkole zawodowej w Przemyśle zakupiono 4 stoliki do jadalni mieszczące 8 dzieci, 40 krzesełek, stelaże na zabawki, szafę na wieszaki, umywalnię na kran, 40 talerzy głębokich, płytkich i tyleż samo garnuszków. W ramach renowacji obiektu usunięto piec chlebowy i kuchnię, załatano dziurę w suficie na strychu, wstawiono przenośny piecyk, pomalowano drzwi, salę jadalną i ściany oraz pokój sióstr. W 1953 r., w przedszkolu pracowały dwie siostry opłacane przez „Caritas”, a uczęszczało do niego 35 dzieci. Siostry starały się prowadzić działalność nie tylko opiekuńczą, ale i wychowawczą. Było to widoczne chociażby w przygotowaniu dzieci do odegrania przedstawień z okazji Wielkanocy, Bożego Narodzenia, Świętego Mikołaja czy Dnia Matki. Organizowano też wycieczki m.in. w maju 1957 r. do muzeum w Łańcucie²³³.

²³² M. Kapłon, *dz. cyt.*, s. 253.

²³³ Tamże, s. 253–254.

Klasa VIa, rok szkolny 1958–1959. Fot. ze zbiorów Marii Gąsior

Cały czas istniała groźba likwidacji przedszkola przez władze komunistyczne pod pretekstem jego złego stanu technicznego. Dodatkowo liczba dzieci zapisywanych do przedszkola wzrastała, dlatego siostry zwróciły się z prośbą do proboszcza parafii Żurawica ks. Tadeusza Kostki o wynajęcie sześciu pokoi na parterze w Polskim Domu Katolickim. W odpowiedzi wyjaśnił on, że budynek jest wynajęty zgodnie z umową na okres nieograniczony, ale obiecał wypowiedzieć ją Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej (GRN). Pretekstem do tego było nie uiszczanie czynszu i brak remontu obiektu. Sprawa jednak nie była łatwa do załatwienia²³⁴.

Ponieważ warunki w przedszkolu były trudne, 21 marca 1959 r. Wojewódzka Stacja Epidemiologiczna, podczas kontroli sanitarnej podkreśliła nieodpowiednie urządzenie przedszkola pod względem usytuowania pomieszczeń. Zwrócono uwagę, że jadalnia i szatnia mieściły się w jednym lokalu, brakowało ustępów, a teren wokół przedszkola był zabłocony. Protokół pokontrolny przekazano do Oddziału Wojewódzkiego „Caritas”, a Inspektorat Oświaty Prezydium PRN w Przemyśle podczas inspekcji w kwietniu 1959 r. podał do wykonania zaleceń termin 31 maja tego roku, zastrzegając sobie w przeciwnym razie likwidację przedszkola. W odpowiedzi na to urzędnicy „Caritas” postanowili dobudować szatnię, kancelarię i ustępy. Przy szczupłych funduszach przystąpiono do pracy. Zakupiono 15 000 sztuk cegły rozbiórkowej i zaczęto prace. Początkowo rodzice

²³⁴ Tamże, s. 254–255.

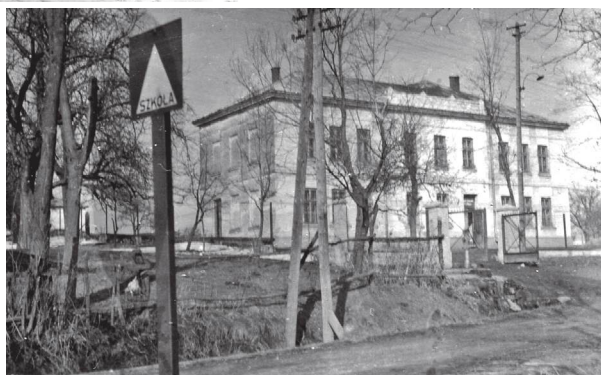

Stary budynek szkoły przed rozbudową, a przed nim uczniowie raz z nauczycielami. Siedzą od lewej: NN, NN, Zofia Włoch, Stefania Małec, ks. Jan Obara, Wojciech Małec, Stanisław Gajewski, Piotr Bartnicki, Kazimiera Michalska, Wiktoria Kaczmarz. źródło: Kronika Szkolna

niechętnie włączali się w nie, ale z czasem bardzo się zaangażowali. Komitet rodzicielski przegrodził ustępy i urządził spiżarkę. Budynek przedszkola wewnątrz i na zewnątrz pomalowano, założono rynny i odgromniki. Mimo ogromnego wkładu w remont budynku przedszkola, nie uchroniło go to przed likwidacją. 17 kwietnia 1961 r. Kuratorium Okręgu Szkolnego w Rzeszowie zarządziło, że od 1 września 1961 r. w przedszkolach nie będą mogły pracować wychowawczynie bez pełnych kwalifikacji, a na ich miejsce miały być zaangażowane osoby świeckie. Wobec tego siostry służebniczki musiały zlikwidować kilka przedszkoli, a więc i domów zakonnych, w tym również w Żurawicy. Dom ten przestał istnieć 30 grudnia 1961 r. Od tego czasu przedszkole w Żurawicy Dolnej było prowadzone przez osoby świeckie²³⁵.

Tymczasem Publiczna Szkoła Powszechna w Żurawicy czekała na rozbudowę i powstanie nowego budynku dydaktycznego. Plany inwestycyjne istniały jeszcze przed wojną, ale okupacja, jak i pierwsze lata Polski pod rządami komunistów, nie sprzyjały takim wydatkom. Władze szkoły starały się o rozbudowę według planu przedwojennego. Zakładał on budowę nowego budynku szkolnego na północny wschód od istniejącego. Miał on mieć salę gimnastyczną i być połączony korytarzem z istniejącym budynkiem szkolnym. W tym celu 16 kwietnia 1952 r. szkoła była wizytowana przez przedstawicieli Państwowego Komitetu Planowania Gospodarcze-

²³⁵ Tamże, s. 256.

1952 r. budynek szkoły przed rozbudową. źródło: Kronika Szkolna

go w Warszawie i Kuratorium Oświaty w Rzeszowie. Po tej wizji lokalnej stwierdzono, że liczba dzieci i istniejące warunki lokalowe, kwalifikują szkołę do koniecznej rozbudowy i zostanie ona uwzględniona w planie na 1953 r. Jednak według relacji zapisanej w kronice szkolnej, kuratorium wysłało do Warszawy listę szkół do budowy i rozbudowy, w której nie wpisano Żurawicy. Dopiero po interwencji Z. Osińskiej, która z ramienia Państwowego Komitetu Planowania Gospodarczego w Warszawie, była wcześniej w Żurawicy na wizji lokalnej, dopisano szkołę do planów rozbudowy. Polecono także kuratorium w Rzeszowie przygotowanie odpowiednich planów. Władze kuratorium odrzuciły jednak przedwojenny plan i zleciły Biuru Projektów w Przemyślu, wykonanie nowego. Uwzględnił on dobudowanie od północnego wschodu takiej samej części budynku jaka już istniała. Według planu piwnice miały być niższe i nie było w projekcie sali gimnastycznej. Zaprotestował przeciwko temu kierownik Wojciech Malec, ale w odpowiedzi usłyszał, że jeśli wniesie zastrzeżenia to Żurawica wypadnie z planu rozbudowy²³⁶.

Wiosną 1953 r. rozpoczęto pierwsze prace budowlane, polegające na odkopaniu fundamentów starej szkoły. Wykonali je w czynnie społecznym mieszkańcy zmobilizowani przez przewodniczącego Komitetu Rodzicielskiego Jakuba Bułkę. Przy tym okazało się, że fundamenty od strony wschodniej były bardzo płytkie. Dalsze prace prowadziło Budowlane Przedsiębiorstwo Powiatowe „Bep”, które jednak zwlekąło z rozpoczęciem robót, gdyż nie posiadało odpowiedniej ilości wykwalifikowanych pracowników. Kierownikiem budowy był Józef Hatato, ale w rzeczywistości budowę nadzorował Józef Szumowski. W pierwszym roku wybudowano piwnice i parter, a w kolejnym roku powstało piętro, dach i elewacja. Przy betonowaniu dwóch stropów pomogli żołnierze z jednostki w Żurawicy. W pracach porządkowych i lekkich pracach budowlanych pomagali również uczniowie. Wybielono cały budynek, a w ścianach zamontowano instalację do głośników radiowych. W starej części szkoły wymieniono także okna. Mimo trudności z dostępem materiałów oraz ręcznym wynoszeniu zaprawy, oddanie do użycia powiększonej szkoły odbyło się 31 grudnia 1954 r. Niestety oszczędności czynione przez kuratorium i Wydział Oświaty w Rzeszowie sprawiły, że nie wybudowano sali gimnastycznej. Nie powstało również centralne ogrzewanie, a firma odpowiedzialna za wykonanie, nie dostarczyła parkietu i nie wykonała natrysków. Jako ciekawostkę trzeba podać fakt, że miały to być dwa budynki z osobnymi wejściami, ale dzięki inicjatywnie Józefa Szumowskiego, zorganizowano grupę mieszkańców, która przebiła połączenie na parterze i piętrze. Dzięki temu stary i nowy budynek zostały połączone. Mimo tych ciężkich warunków nowa część szkoły, połączona ze starą została oddana do użytku. Wielu prac nie udało się wykonać, gdyby nie praca społeczna przy budowie mieszkań-

²³⁶ Tamże.

ców i uczniów oraz ofiarność mieszkańców Żurawicy, którzy przekazywali datki na budowę szkoły²³⁷.

W czasie budowy cały czas odbywała się nauka, a nawet zorganizowano w szkole zebranie wiejskie i głosowanie w wyborach do sejmiku. Największe zasługi w budowie nowego budynku mieli Józef Szumowski i inspektor Wasiewicz, a także ze strony Gminnej Rady Narodowej sekretarz Józef Marszałek. Bardzo przysłużyli się przedstawiciele rodziców Jakub Bułka razem z Mirosławem Zabłockim, chodzili oni po miejscowości i zbierali datki na budowę. Szukali także furmanek i robotników do pracy. Duże wsparcie okazywał także Tadeusz Filipowicz. Dobudowana część budynku wraz z klatką schodową kosztowała około 1 600 000 zł. Podczas uroczystości otwarcia młodzież pod kierunkiem Zofii Włoch przygotowała program artystyczny. Cały czas wyrażano nadzieję, że w kolejnych latach dobudowana zostanie jeszcze sala gimnastyczna²³⁸.

Uczniowie żurawickiej szkoły odnieśli sukcesy w III Powiatowych Letnich Igrzyskach Harcerskich, które odbyły się 22 maja 1955 r. w Przemyśle. Pierwsze miejsce zajęli chłopcy w gimnastyce i łucznictwie oraz drugie w piłce ręcznej i sztafecie, co dało im łącznie pierwsze miejsce w powiecie. Dziewczęta były drugie w gimnastyce oraz pierwsze w sztafecie, a łącznie drugie w ogólnej klasyfikacji powiatu. Następnie drużyna chłopców zajęła trzecie miejsce w piłce ręcznej podczas zawodów rejonowych²³⁹.

W połowie lat 50. XX w. oddano do użytku Dom Nauczyciela przy dzisiejszej ulicy Jana Pawła II. Zbudowano go przy użyciu nowatorskiej metody. Jego ściany zewnętrzne są z betonu keramzytowego. Zawiera on keramzyt – kruszywo wypalane z gliny, użyte w betonie zamiast piasku lub żwiru. Natomiast ściany wewnętrzne i piwniczne są z cegły. Mieszkała w nim nauczycielka Teresa Suszyło oraz w latach 1960–1966 nauczyciel Marian Kielar z rodziną. Natomiast po nim mieszkanie przejął Stanisław Gajewski²⁴⁰.

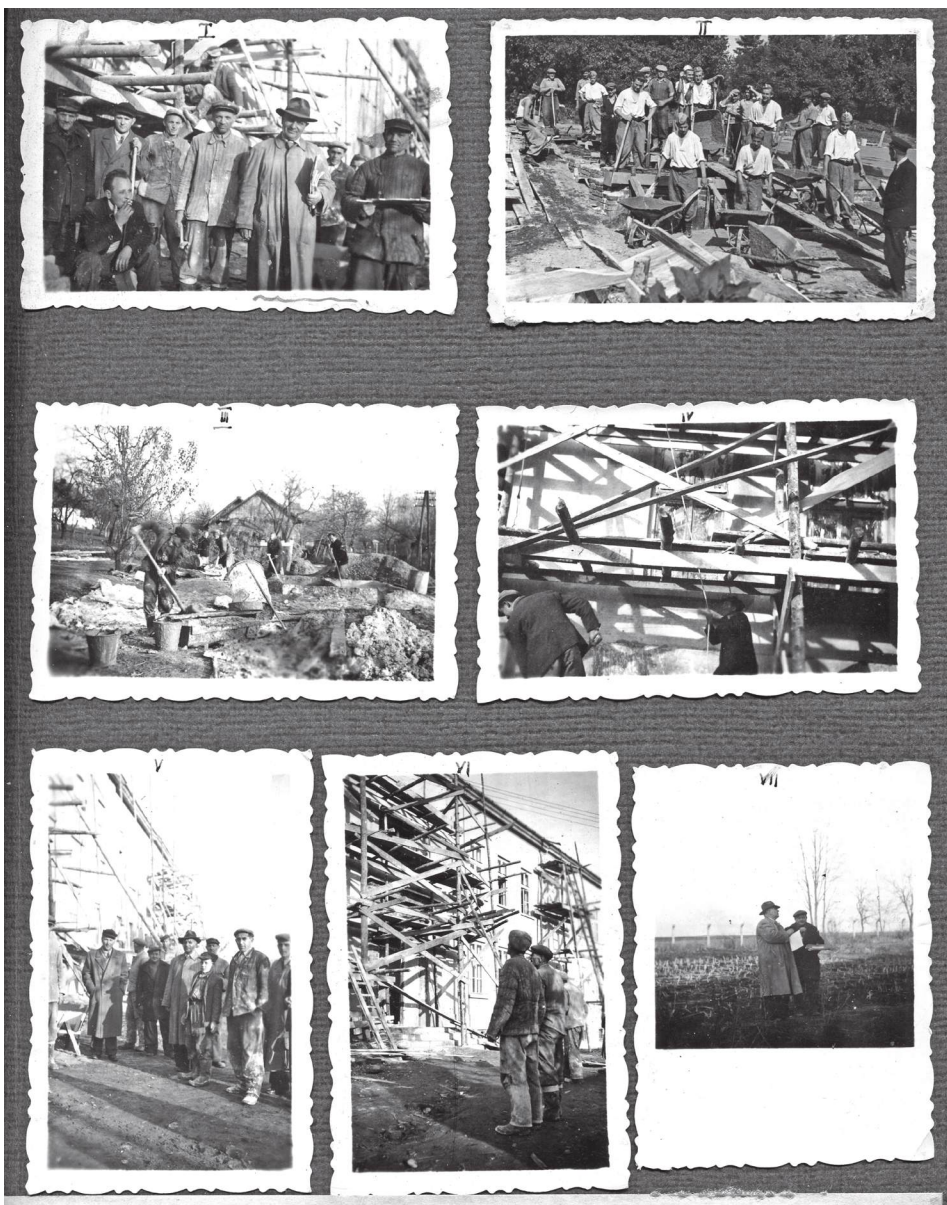
Od roku szkolnego 1953/1954 zmieniono pieczętunki szkolne na których wpisana była nazwa: Szkoła Podstawowa. Natomiast od roku szkolnego 1954/1955 zaprzestano w szkole modlitwy przed i po lekcjach, a wszyscy uczniowie zostali objęci ubezpieczeniem w PZU. Ogromną rolę w rozwoju szkoły odgrywał wówczas Komitet Rodzicielski, który prowadził także dożywianie około 200 dzieci. W zimie 1956 r. uczniowie szkoły odnieśli sukcesy w Powiatowych Igrzyskach Zimowych. Antoni Krzyk, Zbigniew Fac i Tadeusz Posacki zajęli pierwsze miejsca, a na trzecim była Barbara Wilowska. Od 1955 r. liczba uczniów w szkole ponownie przekraczała 400. Wszystkie klasy z wyjątkiem siódmej były podwójne, co dawało łączną liczbę 13 oddziałów, w których uczyło 13 nauczycieli. W kolejnych latach

²³⁷ Tamże.

²³⁸ Tamże.

²³⁹ Tamże.

²⁴⁰ Tamże. Relacja córki Marian Kielara Małgorzaty Morawskiej; Relacja Marii Gąsior; Relacja Łukasza Gąsiora.

Lata 1953–1954, rozbudowa szkoły. I – od prawej stoją Przewodniczący Komitetu Rodzicielskiego Tadeusz Filipowicz oraz budowniczzy i inspektor nadzoru Józef Szumowski. II – przy budowie pomagali żołnierze z żurawickiej jednostki wojskowej. III – prace przy budowie szkoły. IV–VI – stawianie rusztowań, VII – od lewej inspektor Józef Szumowski i blacharz Horwath. źródło: oryginalny skan z Kroniki Szkolnej

w szkole działało wiele organizacji i kółek zainteresowań: samorząd szkolny, harcerstwo, Szkolna Kasa Oszczędności (SKO), Koło Polskiego Czerwonego Krzyża (PCK), Koło Przyjaciół Związku Radzieckiego, Szkolne Koło Odbudowy Warszawy, Szkolne Koło Sportowe (SKS), kółka matematyczne, biologiczne, polonistyczne, geograficzne, techniczne, fizyczno-chemiczne, muzyczne. Szczególne osiągnięcia miało SKO, które w styczniu 1958 r. zdobyło nagrodę na najlepiej oszczędzające koło szkolne w województwie rzeszowskim. Za zajęcie pierwszego miejsca otrzymało pałeczkę sztafetową, która była symbolem grupy najlepiej oszczędzającej. Pałeczkę wystawiono w holu szkolnym na parterze, a jako nagrodę od delegacji z Rzeszowa szkoła otrzymała trylogię Henryka Sienkiewicza. Funkcjonująca cały czas w szkole biblioteka osiągnęła w 1958 r. liczbę ponad 2300 woluminów. Od roku szkolnego 1957/1958 biblioteka szkolna w Żurawicy została wytypowana przez Wydział Oświaty w Przemyśle na bibliotekę przykładową dla szkół powiatu przemyskiego. Było to wielkim uznaniem dla pracy szkoły, a przede wszystkim bibliotekarki Stefanii Malec. Została ona powołana do Warszawy na kurs I stopnia dla bibliotekarzy bibliotek przykładowych. Ukończyła go w kolejnym roku, kiedy liczba woluminów w żurawickiej bibliotece wyniosła 2476. Następnie ukończyła podobny kurs II i III stopnia. Wiosną 1958 r. drużyna chłopców zajęła I miejsce w powiatowych zawodach w piłkę ręczną²⁴¹.

Od września 1957 r. w szkole nie wywieszano symboli religijnych, a od 12 lutego 1958 r. na budynku szkoły widniał napis *Szkoła Podstawowa w Żurawicy*. Placówka miała problem z kadrą nauczycielską, dla której brakowało mieszkań. Dlatego w czerwcu 1958 r. wystosowano prośbę o przydział działki budowanej pod budowę bloku mieszkalnego dla nauczycieli. Jednak Zarząd Rolnictwa w Przemyśle, do którego się zwrócono, nie dał żadnej odpowiedzi. W 1958 r. liczba uczniów żurawickiej szkoły wyniosła 521. Łącznie było aż 16 oddziałów w tym klasy 1 i 5 były potrójne, a we wszystkich klasach uczyło łącznie 17 nauczycieli. 22 lipca 1958 roku uchwałą Rady Państwa Stanisław Gajewski został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (legitymacja nr C-28079). Wręczenie krzyża nastąpiło we wrześniu 1958 r. Podczas posiedzenia rady pedagogicznej w dniu rozpoczęcia roku szkolnego, wręczenia krzyża dokonał Franciszek Karpiński – Przewodniczący Powiatowej Rady Narodowej w Przemyśle. W wyniku klasyfikacji rocznej w czerwcu 1959 r. aż 59 uczniów nie przeszło do następnej klasy. Aby bardziej zmobilizować ich do pracy, a także poprawić komunikację z rodzicami wprowadzono obowiązkowe dzienniczki ucznia, do których były wpisywane oceny. Nie dało to jakiejś widocznej poprawy, gdyż w roku szkolnym 1959/1960 na 543 uczniów, promocji nie uzyskało 51²⁴².

²⁴¹ Kronika Szkoły 1948–1973; E. Jaroń-Chlastawa, M. Duda, *Zarys historii SP w Żurawicy*, s. 4–6; M. Duda, *Zarys historii szkoły „WŻ”*, s. 32–33.

²⁴² Kronika Szkoły 1948–1973.

1956 r. klasa V wraz z ks. Janem Obarą i nauczycielką języka polskiego Józefą Pieczek. Fot. ze zbiorów Marii Olszańskiej z d. Raba

W roku szkolnego 1960/1961 liczba oddziałów wzrosła do 18, a biblioteka szkolna przekroczyła liczbę 3000 woluminów. Na liście nauczycieli nie było żadnego księdza, prawdopodobnie wówczas zaprzestano nauczania religii w szkole. Dotychczas wymieniano księdza Jana Obarę, razem z innymi nauczycielami. Od tego roku szkolnego na wspomnianej liście pojawiła się jako sekretarka Maria Morozko. Kierownik szkoły Wojciech Malec w corocznych sprawozdaniach podkreślał, że szkoła, która była największa w powiecie, posiadała za mało izb lekcyjnych i pomocy naukowych, a przede wszystkim nie miała sali gimnastycznej. Nie było również pracowni do prac ręcznych. Ponadto kierownik uważał, że jako największa szkoła w powiecie powinna otrzymać aparat projekcyjny i stałą higienistkę. Placówka otrzymała hektar ziemi koło szkoły, gdzie planowano utworzyć boisko szkolne i poletka doświadczalne dla dzieci. Ponownie sukces odniosła grupa SKO, która zdobyła nagrodę w kwocie 25000 zł za wygranie pierwszego etapu Konkursu SKO „Szlakiem Sztafety Oszczędnych”. Od 1 stycznia 1961 r. wszyscy nauczyciele mieli potrącanie 1% poborów na Społeczny Fundusz Budowy Szkół, natomiast uczniowie mieli na ten cel zebrać 1750 zł. W styczniu tego roku uczniowie wyjechali do Przemyśla na film „Krzyżacy”, a w kwietniu brali udział w akcji sadzenia lasu²⁴³.

Od roku szkolnego 1961/1962 liczba uczniów wzrosła do 602, podzielonych na 19 oddziałów. W kronice szkolnej zaznaczono, że rozpoczęcie roku szkolnego odbyło się na boisku szkolnym. Jednak zbyt mały budynek

²⁴³ Tamże.

20 czerwca 1959 r. grono nauczycielskie. Stoją w górnym rzędzie do lewej: Zbigniew Zatwarski, Wojciech Malec – kierownik, Stanisław Gajewski, Jan Kramarz. W środkowym rzędzie od lewej: Piotr Bartnicki, Tatiana Hasko, Józefa Partyka, Stefania Malec. W dolnym rzędzie od lewej: Eugenia Buchtalarz, Anna Dzikowska, Józefa Pieczek, Cecylia Kasjan, Stanisława Kasper, Zofia Włoch. Fot. ze zbiorów Marii Gąsior

zmuszał do pracy na dwie zmiany, w ten sposób 12 oddziałów rozpoczynało naukę rano, a 7 przychodziło na drugą zmianę. Od września 1961 r. na wyposażenie szkoły wszedł odbiornik radiowy, a od maja 1962 r. w szkole otwarto gabinet stomatologiczny dla uczniów. Był on czynny trzy razy w tygodniu. Rok później Komitet Rodzicielski zakupił dla szkoły pierwszy telewizor marki „Klejnót”. Kosztował on 13 194 zł²⁴⁴.

Od roku szkolnego 1962/1963 przeprowadzono reformę programów nauczania, która była wstępem do planów wydłużenia trwania szkoły podstawowej do ośmiu klas. Najpierw zmieniono programy nauczania w klasach 1–3, od roku szkolnego 1963/1964 także w klasach 4–5, a od następnego w szóstych²⁴⁵.

W budynku istniejącej placówki powstała Szkoła Przysposobienia Rolniczego. Orzeczenie o jej powołaniu wydał Wydział Oświaty i Kultury w Przemyślu, dnia 1 listopada 1962 r. Zapisano się do niej 38 uczniów, w tym siedmiu chłopców i 31 dziewcząt. Kierownikiem szkoły był Wojciech

²⁴⁴ Tamże.

²⁴⁵ Tamże.

Rok szkolny 1959/1960 uczniowie szkoły wraz z księdzem Stanisławem Matułą. Fot. ze zbiorów Marii Olszańskiej z d. Raba

19 czerwca 1959 r. zakończenie roku szkolnego. Klasa Ia z wychowawczynią Stanisławą Kopleńską i księdzem Janem Obarą. Fot. ze zbiorów Aldony Kasper

Malec, a przedmiotów zawodowych uczyła inż. Teresa Krężałek. Uczono w niej takich zagadnień jak uprawa roślin, chów i użytkowanie zwierząt, organizacja i prowadzenie gospodarstwa. Ponadto uczniowie mieli zajęcia praktyczne w gospodarstwach. Z przedmiotów ogólnych nauczano języka polskiego, matematyki, fizyki i chemii, a ponadto uczono kroju i szycia oraz zasad racjonalnego żywienia. Do tej szkoły przyjmowano uczniów po ukończeniu siódmej klasy podstawówki, a nauka trwała dwa lata. Zajęcia w szkole odbywały się od listopada do kwietnia, a przez kolejne pół roku trwały praktyki w gospodarstwach²⁴⁶.

Przez cały czas szkoła miała bardzo dobre relacje z wojskiem. Dowódcy i przedstawiciele jednostki wojskowej w Żurawicy często byli gośćmi w szkole, a młodzież i nauczyciele byli zapraszani na różne wydarzenia do koszar wojskowych. Dzięki tej współpracy szkoła otrzymała dwa hydrofony, a w przypadku awarii sieci wodociągowej lub elektrycznej, pracownicy wojska zawsze przychodzili z pomocą. Zima 1963 r. była bardzo mroźna. Z powodu niskich temperatur zajęcia w szkole odwołano w dniach 21–26 stycznia i 31 stycznia–2 lutego. Na wiosnę 1963 r. rozegrano zawody piłki ręcznej w ramach Powiatowej Spartakiady Szkół Podstawowych w Przemyśle z okazji 1000-lecia Państwa Polskiego i miasta Przemyśla. Zarówno chłopcy jak i dziewczęta uplasowały się na trzecim miejscu²⁴⁷.

Poziom nauczania w Żurawicy był coraz wyższy, o czym świadczy mianowanie kilku nauczycieli powiatowymi instruktorami metodycznymi. Dzięki temu mieli oni niższą godzinę w tygodniu do 10. W ten sposób wyróżnieni zostali: Jan Kramarz z biologii, Zbigniew Zatwarski z fizyki i chemii, Teresa Suszyło z zajęć plastycznych i praktyczno-technicznych, a Marian Kielar z muzyki. Wiosną 1964 r. uczniowie wyjechali na dwudniową wycieczkę do Krakowa i Nowej Huty²⁴⁸.

Od 1964 r. rada pedagogiczna postanowiła podjąć starania o rozbudowę budynku szkolnego. Stale wzrastająca liczba uczniów spowodowała, że dwie klasy zostały przeniesione z budynku szkoły i swoje zajęcia odbywały w budynku przedszkola w Żurawicy Górnej. Uczyły się tam oddziały IC i IIC²⁴⁹.

15 września 1964 r. w Żurawicy powstała kolejna szkoła. W związku z dużym wyżem demograficznym, powiatowe władze oświatowe wystąpiły z inicjatywą otwarcia Zasadniczej Szkoły Zawodowej dla Pracujących przy Wojskowym Zakładzie Naprawy Sprzętu Elektromechanicznego w Żurawicy. Podobnie jak przy założonej dwa lata wcześniej Szkole Przysposobienia Rolniczego kierownikiem placówki został kierownik Szkoły Podstawowej w Żurawicy Wojciech Malec. W pierwszym roku szkolnym przyjęto 41 uczniów, absolwentów siódmej klasy z Przemyśla i powiatu. Wszystkim

²⁴⁶ Tamże.

²⁴⁷ Tamże.

²⁴⁸ Tamże.

²⁴⁹ Tamże.

zapewniono pracę w zakładzie, a pełna nazwa szkoły brzmiała: Zasadnicza Szkoła Zawodowa dla Pracujących WZNSE w Żurawicy. Zajęcia odbywały się w żurawickiej szkole podstawowej, przedmiotów ogólnych uczyli miejscowi nauczyciele, a zawodowych kadra zakładu wojskowego. Po ukończeniu szkoły, uczniowie posiadali specjalizację monter automatyki przemysłowej²⁵⁰.

Od września 1964 r. w szkole działał gabinet dentystyczno-lekarski. Wszyscy uczniowie Szkoły Podstawowej i Szkoły Przysposobienia Rolniczego, zostali przebadani pod kątem stanu uzębienia i mieli możliwość leczenia zębów w szkole. Stomatolog Ewa Gaczyńska przyjmowała trzy razy w tygodniu, a lekarz Emil Fussek raz w tygodniu. 30 maja 1965 r. odbyły się wybory do rad narodowych. Kierownik Wojciech Malec został wybrany radnym Powiatowej Rady Narodowej. Tuż przed zakończeniem roku szkolnego odbyła się trzydniowa wycieczka do Krakowa i Wieliczki²⁵¹.

W 1965 r. zmarł długoletni nauczyciel i kierownik szkoły w Żurawicy Piotr Bartnicki. Dosyć obszerny jego biogram w kronice szkolnej zamieścił kierownik Wojciech Malec. Piotr Bartnicki urodził się 11 października 1894 r. jako syn Franciszka i Wiktorii. W 1905 r. ukończył 4 klasy szkoły w Żurawicy i podjął naukę w Gimnazjum na Zasaniu, gdzie pieszo chodził przez 8 lat i w 1913 r. zdał maturę. Następnie dostał się na studia prawnicze na Uniwersytecie Lwowskim, jednak wszystko przerwał wybuch I wojny światowej. Wraz z rodziną został wysiedlony do Czech, gdzie pracował w cukrowni, a potem przebywał w obozie w Choceniu. W 1915 r. został zmobilizowany do armii Austro-Węgier i walczył na froncie włoskim. Po powrocie w 1918 r. wstąpił do polskiego wojska. Służbę zakończył w 1921 r. Wrócił do Żurawicy i pracował w towarzystwie ubezpieczeniowym, a od 1923 r. podjął pracę jako nauczyciel w Suraziu powiat krzemieniecki, następnie w Jamielniku powiat brodnicki 1923–1925, Wielkim Komorsku powiat świecki 1925–1936, a od 1 września 1936 r. w Żurawicy. We wrześniu 1939 r. został zmobilizowany do polskiego wojska i następnie przebywał w obozach dla internowanych na Węgrzech. Do Żurawicy powrócił 8 maja 1945 r., a od 1 września tego roku do końca 1947 r. pełnił obowiązki kierownika szkoły w Żurawicy. Następnie pracował jako zwykły nauczyciel.

Był mężczyzną wysokiego wzrostu, szczupły, o podłużnej głowie, szatynem z rzadkimi włosami. Nie pił alkoholu i nie palił papierosów. Za to nałogowo czytał książki. Miał encyklopedyczną pamięć, czym zadziwiał innych nauczycieli. Mówił zawsze cicho i spokojnie, był opanowany i uprzejmy. Mimo iż wojna nie pozwoliła mu skończyć studiów, znał kilka języków obcych: łacinę, grekę, angielski, francuski, węgierski, czeski i rosyjski. Zawsze był chętny do pracy społecznej i pomocy innym. Był wielkim miłośnikiem przyrody, lubił pracować w ogrodzie. W 1964 r. zachorował, a zmarł

²⁵⁰ Tamże.

²⁵¹ Tamże.

14 czerwca 1961 r. grono nauczycielskie. Stoją od lewej: Eugenia Buchtalarz, Zofia Włoch, Zbigniew Zatwarski, Józefa Partyka, Anna Dzikowska, Stefania Malec, Urszula Kuczma, Tacjana Haško, Cecylia Kasjan, Maria Morozko – sekretarka, Ryszarda Kubicka, Walentyna Miciak. W środkowym rzędzie od lewej: Stanisława Szumelda, Maria Korytko i Stanisława Kopleńska. Siedzą od lewej: Piotr Bartnicki, Marian Kiełar, Wojciech Malec – kierownik, Stanisław Gajewski i Jan Kramarz.
źródło: Kronika Szkolna

Zakończenie roku szkolnego 1960/1961. Fot. ze zbiorów Marii Gąsior

26 czerwca 1965. Został pochowany na cmentarzu w Żurawicy na wprost kaplicy cmentarnej²⁵².

W 1965 r. odeszło z pracy w Żurawicy także kilku zasłużonych nauczycieli. Jednym z nich był Jan Kramarz, który wedle kroniki szkolnej był pierwszym, który uzyskał tytuł magistra w dziedzinie przyrody. Opisał go jako jednego z najzdolniejszych i najlepszych nauczycieli. Nic dziwnego, że wkrótce został przeniesiony do pracy w przemyskich szkołach, a następnie na funkcje podinspektora szkolnego w przemyskim Wydziale Oświaty. Inny z nauczycieli Marian Kielar, który na wysokim poziomie prowadził chór szkolny oraz uczył gry na różnych instrumentach, został kierownikiem szkoły w Buszkowicach. Z kolei Wanda Rudasiewicz odeszła na stanowisko kierownika szkoły w Grochowcach²⁵³.

W 1966 r. liczba woluminów w szkolnej bibliotece wzrosła do 6376, jednak problemem był brak większego pomieszczenia dla biblioteki, izb lekcyjnych, pokoju nauczycielskiego oraz sali gimnastycznej. Szkoła aktywnie uczestniczyła w obchodach Tysiąclecia Państwa Polskiego. We wszystkich klasach były apele, spotkania z wojskowymi, pogadanki i gazetki. Uczeń Kazimierz Studnicki zajął drugie miejsce w Powiatowej Olimpiadzie Matematycznej w Przemyśle. Natomiast w czerwcu tego roku uczniowie wyjechali na 3-dniową wycieczkę do Krakowa, Wieliczki i Nowej Huty²⁵⁴.

Od roku szkolnego 1966/1967 wprowadzono, w myśl wspomnianej wyżej reformy oświaty, ósmą klasę w szkołach podstawowych. Taka sytuacja miała miejsce także w Żurawicy, gdzie nową ósmą klasę stanowiło 29 uczniów. Łącznie szkoła liczyła 640 uczniów a uczyło w niej 23 nauczycieli. Liczba oddziałów wynosiła 22, gdyż klasy 1–7 były potrójne, a ósma pojedyncza. Klasy Ic, IIc, IIIc i IVc uczyły się w budynku przedszkola na Górnej Żurawicy, czyli w dawnym dworku. Należy także dodać, że w głównym budynku szkolnym uczyły się również trzy klasy Zasadniczej Szkoły Zawodowej i dwie klasy Szkoły Przysposobienia Rolniczego. W sprawozdaniu kończącym rok szkolny 1966/1967, kierownik szkoły Wojciech Malec ponownie podkreślał zbyt małą bazę lokalową w stosunku do liczby uczniów. Dodatkowo, stwierdził, że w czterech klasach znajdowały się jeszcze ławy z czasów austriackich. Generalnie szkoła wymagała remontu, przeciekał dach i wymienić trzeba było 50m² jego powierzchni. Należało przestawić cztery piece, pomieszczenia wymagały pobielenia, a okna i drzwi lakierowania. Kierownik zwracał też uwagę na potrzebę remontu dwóch sal lekcyjnych w przedszkolu na Górnej Żurawicy. W szkole działały różne organizacje, między innymi: harcerstwo, Towarzystwo Przyjaźni Polsko Radzieckiej, PCK, Koło Filatelistyczne²⁵⁵.

²⁵² Tamże.

²⁵³ Tamże.

²⁵⁴ Tamże.

²⁵⁵ Tamże.

Wycieczka do Wieliczki 15 lipca 1965 r. Fot. ze zbiorów Barbary Siestrzewitowskiej

Rok szkolny 1966/1967. Klasa IIb z wychowawczynią Ireną Weiss. Fot. ze zbiorów Marii Ryzner-Feduniewicz

31 grudnia 1966 r. z funkcji przewodniczącego Komitetu Rodzicielskiego zrezygnował Tadeusz Filipowicz. Był oddanym szkole społecznikiem, wieloletnim członkiem i przewodniczącym wspomnianego komitetu. Pracował przy usuwaniu zniszczeń wojennych, angażował się w rozbudowę szkoły. Dokonywał społecznie licznych napraw w budynku szkolnym. Zmarł 17 listopada 1974 r. Jako były żołnierz został pochowany w części wojskowej cmentarza w Żurawicy²⁵⁶.

17 lutego 1967 r. w szkole powstała Podstawowa Organizacja Partyjna, do której zapisało się 5 nauczycieli. Wiosną 1967 r. odbyło się kilka wycieczek szkolnych, między innymi do Oświęcimia, Wieliczki, Łańcuta i w Bieszczady²⁵⁷.

Ponieważ od lat wzrastała liczba uczniów w szkole, istniała pilna potrzeba jej rozbudowy. W tamtym okresie władze zgodziły się jedynie na budowę czteroizbowego pawilonu, który do czasu rozbudowy szkoły miał pomóc w poprawie warunków lokalowych. W 1966 r. powołano Społeczny Komitet Budowy Pawilonu, na czele którego stanął wspomniany już Tadeusz Filipowicz. Zwieziono 80 m³ kruszywa, 40 m³ piasku, 1500 pustaków i 10 ton cementu. Niestety władze oświatowe z Przemyśla, uparły się na budowę mniejszego trzyizbowego pawilonu i tylko na taką budowlę zgodziły się dać pieniądze. Dla Żurawicy taki budynek był niewystarczający, dlatego na okres 2 lat wstrzymano ostateczną decyzję o rozpoczęciu budowy. W międzyczasie we wrześniu 1967 r. pojawił się plan, aby zamiast pawilonu dobudować skrzydło do istniejącego budynku szkoły. Miało ono być połączone z dotychczasowym budynkiem wiszącym przejściem. Planowany koszt wynosił około miliona złotych, dlatego szybko wycofano się z projektu i wrócono do planu postawienia pawilonu²⁵⁸.

Z informacji zawartych w lokalnej prasie w 1967 r., możemy wyczytać, że budowę lub rozbudowę szkół w tym w Żurawicy planowano zrealizować w kolejnej „pięciolatce” lub później²⁵⁹. Zapewne chodziło o lata 1971–1975 lub późniejsze.

12 września 1967 r. rada pedagogiczna podjęła decyzję o wprowadzeniu jednolitego stroju dla wszystkich uczniów. Chłopcy mieli nosić granatowy mundur, a dziewczęta granatowe fartuszki. Wszyscy mieli mieć tarcze szkolne na lewym ramieniu. 16 listopada tego roku nauczyciele zaproponowali, aby patronem szkoły został Tadeusz Kościuszko. Początkiem 1968 r. szkoła była wizytowana. Została oceniona pozytywnie. Dowodem na to może być sukces na Zawodach Matematycznych. Dwaj uczniowie szkoły Wiesław Czekierda i Jan Lenczowski zakwalifikowali się do finału wojewódzkiego i tam zajęli wysokie drugie miejsce. Ten drugi zajął także pierwsze miejsce w Powiatowym Konkursie Recytatorskim. 19 ma-

²⁵⁶ Tamże.

²⁵⁷ Tamże.

²⁵⁸ Tamże.

²⁵⁹ E. Busz, *Szkole trzeba pomóc*, „Życie Przemyskie”, nr 3, 22 listopada 1967 r., s. 1.

Absolwenci w roku szkolnym 1968/1969, w środku wychowawczynie Teresa Suszyło. Ze zbiorów Barbary Siestrzewitowskiej

Uczniowie wraz z wychowawczynią Aleksandrą Perkun, początkiem lat 70. XX w. źródło: Kronika Szkolna

Spółeczność szkolna pod koniec lat 60. XX w. Fot. ze zbiorów Barbary Sistrzewitowskiej

ja 1968 r. wystąpił w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Przemyśle w gronie laureatów XIV Ogólnopolskiego Konkursu Recytatorskiego „Żywym Słowem”. W tym samym okresie zorganizowano wycieczkę do Zakopanego, Krakowa i Szczawnicy, a wzięło w niej udział 40 uczniów²⁶⁰.

Rok szkolny 1968/1969 rozpoczęło 641 uczniów, a uczyło ich 24 nauczycieli. Od 1 września 1968 r. pracę w Żurawicy rozpoczął późniejszy dyrektor Janusz Jezierski, który wcześniej uczył w szkole w Rybotyczach. 1 października 1968 r. zostało zorganizowane w szkole spotkanie z poetą Władysławem Włochem²⁶¹, pochodzącym z Żurawicy.

Uczniowie żurawickiej szkoły odnosili kolejne sukcesy. Uczennica Maria Jaroń zajęła pierwsze miejsce w Powiatowych Zawodach Metodycznych i zakwalifikowała się na zawody okręgowe. Tam zdobyła nagrodę i dyplom zwalniający ją z egzaminu wstępnego do szkół średnich z matematyki. W zawodach sportowych również było sporo sukcesów. Jesienią 1968 r. Marek Kowieszko wygrał powiatowe zawody w skoku wzwyż i rzucie dyskiem, Adam Piątek był najlepszy w biegu na 300 metrów, a Kazimierz Ku-

²⁶⁰ Z notatnika reportera, „Życie Przemyśkie”, nr 22, 29 maja 1968 r., s. 3; Kronika Szkoły 1948–1973.

²⁶¹ Władysław Włoch ur. 28.03.1941 r. w Żurawicy, gdzie uczęszczał do szkoły podstawowej. Debiutował w 1966 r. w miesięczniku „Poezja”. Wiersze publikował w wielu pismach literackich. W 1971 r. wydał tomik wierszy „Żywiół pokątny”. Za swoją twórczość był wielokrotnie nagradzany. Został laureatem Literackiej Nagrody im. Juliana Przybosa w 1979 r., Literackiej Nagrody Miasta Rzeszowa w 1994 r. oraz Nagrody Marszałka Województwa Podkarpackiego w dziedzinie kultury w 2004 r. Więcej informacji w: Kronika Szkoły 1948–1973; https://pl.wikipedia.org/wiki/Władysław_Włoch [dostęp: 23.05.2024 r.]

kulka w pchnięciu kulą. Ogólnie w klasyfikacji drużynowej triumfowała szkoła w Żurawicy. Wiosną uczniowie zdobyli pierwsze miejsce w powiecie w czwórboju i drugie miejsce w siatkówce. Natomiast drużyna piłkarska zdobyła tytuł mistrza województwa rzeszowskiego. Następnie szkolni piłkarze zajęli drugie miejsce w półfinale w Końskim i awansowali do ogólnopolskiego finału w Warszawie. Tam odnieśli ogromny sukces, zostając czwartą drużyną w Polsce w kategorii szkół podstawowych. W nagrodę wzięli udział 22 lipca 1969 r. w warszawskiej defiladzie z okazji 25-lecia PRL-u²⁶².

W czasie roku szkolnego 1968/1969 blacharz Zbigniew Zieliński dokonał wymiany 70 m³ blachy na dachu od strony północnej, wymienił rynny i dokonał napraw na pozostałej połaci dachu. Całość prac kosztowała 6000 zł. 5 lipca 1969 r. rozpoczęto w końcu prace przy budowie trzyizbowego pawilonu. Mimo iż planowano skończyć budowę przed zimą, to jednak z powodu braku materiałów, budowa przeciągnęła się do jesieni 1970 r. Uroczyste otwarcie pawilonu i oddanie do użytku odbyło się 23 listopada 1970 r. Budowa kosztowała 350 000 zł, a dużą pomoc udzieliła jednostka wojskowa w Żurawicy. Przekazała ona gromadzie Żurawica 150 000 zł, a przy budowie pomagali żołnierze. Jednak od początku było wiadome, że jego wielkość jest niewystarczająca jak na potrzeby Żurawicy i nie rozwiąże on problemów lokalowych szkoły²⁶³.

W roku szkolnym 1969/1970 szkoła, liczyła 21 oddziałów. Klasy drugie, trzecie i ósme były podwójne, a pozostałe potrójne. Cztery oddziały z klas od I do IV pobierały naukę w dwóch salach przedszkola na Górnej Żurawicy²⁶⁴.

5 marca 1970 r. zmarł długoletni nauczyciel i zastępca kierownika żurawickiej szkoły Stanisław Gajewski²⁶⁵. Jego biogram opisał w szkolnej kronice kierownik Wojciech Malec. Urodził się on 3 stycznia 1911 r. w Przemyślu. Ukończył szkołę podstawową w Przemyślu, a następnie Prywatne Męskie Seminarium Nauczycielskie. Od 1 września 1930 r. do wybuchu wojny pracował jako nauczyciel w Rawie Ruskiej. W czasie wojny uczył między innymi w szkole średniej z polskim językiem nauczania. Z powodu zbrodni UPA musiał uciekać do Przemyśla. Od 1 września 1944 r. podjął pracę w szkole w Żurawicy. Kilkakrotnie otrzymał propozycję zostania kierownikiem innych szkół, ale odmawiał. Był mężczyzną średniego wzrostu o pełnej, owalnej twarzy, ciemnym blondynem, zawsze elegancko uczesany. Prywatnie był bardzo religijny. Całe swoje życie poświęcił szkole. Przyjeżdżał do pracy nawet na wakacjach. Był pracowity, dokładny, skrupulatny, lekcje miał zawsze starannie przygotowane. Wielokrotnie był wyróżniany podczas wizytacji, ale ciągle się doksztalał. 26 sierpnia

²⁶² Kronika Szkoły 1948–1973.

²⁶³ Tamże.

²⁶⁴ Tamże.

²⁶⁵ Tamże.

1 maja około 1970 r. nauczycielka Stanisława Kasper wraz z uczniami pod pomnikiem w Żurawicy.
Fot. ze zbiorów Aldony Kasper

Spółeczność szkolna podczas uroczystości Święta Pracy – 1 Maja około 1970 r. Fot. ze zbiorów Aldony Kasper

nia 1953 r. uchwałą Rady Państwa Stanisław Gajewski został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (legitymacja nr 196370), a jak wspomniano wyżej w 1958 r. Złotym Krzyżem Zasługi. W 1961 r. został zastępcą kierownika szkoły, ale niestety rok później, ze względu na pogarszający się stan zdrowia odszedł na rentę inwalidzką. Zmarł 5 marca 1970 r. Pochowany został na cmentarzu w Przemyśle przy ulicy Słowackiego²⁶⁶.

20 września 1970 r. społeczność szkolna brała udział w odsłonięciu Pomnika Ofiar Hitleryzmu w Żurawicy (przy obecnym budynku Urzędu Gminy). Zaproszenie zostało wystosowane przez Powiatowy Komitet Frontu Jedności Narodu, Powiatowy Oddział Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (ZBoWiD) i społeczny Komitet Budowy Pomnika przy kole ZBoWiD w Żurawicy. Uroczystości rozpoczęły się od odegrania hymnu państwowego i odczytania Apelu Poległych. Następnie miały miejsce przemówienia, odsłonięcie pomnika i składanie wieńców. Na zakończenie odśpiewano „Międzynarodówkę”, co oddaje ducha tamtych czasów. Po południu uroczystość uświetnił występ miejscowego zespołu muzycznego²⁶⁷.

Pod koniec 1968 r. planowano rozpocząć budowę dwurodzinnego domu nauczyciela w Żurawicy, położonego przy obecnej ulicy Armii Krajowej. Koszt inwestycji miał wynieść 300 000 zł. Szkoła borykała się z brakiem chętnych do pracy nauczycieli. Jak już tacy się znaleźli, oczekiwali oni, że otrzymają mieszkanie. W tym czasie pojawiły się projekty jednorodzinnych domów nauczycielskich i na tej podstawie postanowiono wybudować taki obiekt w Żurawicy. Jednak jego powierzchnia miała być bardzo mała. Wnętrze składać się miało z dwóch pokoiów i kuchni. Związane było to z limitem 300 000 zł, za który miał być postawiony dom wraz z obejściem i budynkiem gospodarczym. W 1970 r. z inicjatywy kierownika szkoły Wojciecha Malca, Komitet Rodzicielski opłacił wykonanie planów o nieco większej powierzchni. Z trudem udało się uzyskać zatwierdzenie tych zmienionych planów, jednak aby pozyskać dofinansowanie, trzeba było natychmiast społecznie rozpocząć wykopy. Problemem była późna jesień, ale szczęśliwie pogoda dopisała i od 26 listopada 1970 r. zaczęto prace. Uczniowie Zasadniczej Szkoły Zawodowej wykonali wykopy i przystąpiono do betonowania. Cała inicjatywa była możliwa, dzięki pożyczce na budowę 3150 cegieł przez Mieczysława Gałuszkę i cementu przez mieszkańca Żurawicy o nazwisku Lupa (niestety nie podano jego imienia). Prace te kosztowały ponad 50 000 zł, a pokrył je Komitet Rodzicielski. Dzięki temu w 1971 r. uzyskano dotację w kwocie 200 000 zł na dalsze prace. Dużą pomocą służyło wojsko, dzięki czemu budowa postępowała. Trwała ona w kolejnych latach. Warto podkreślić duże zaangażowanie kilku osób: Henryka Partyki, Franciszka Włocha, podpułkownika Edwarda Kalinowskiego i sierżanta Stanisława Szerszenia. Co istotne pierwotnie budynek miał stać na północ od budynku szkoły, jednak z uwagi

²⁶⁶ Tamże.

²⁶⁷ Tamże.

na ewentualne potrzeby szkoły, budowę przeniesiono na działkę szkolną przy dzisiejszej ulicy Armii Krajowej. Roboty kontynuowano w 1971 r., a w 1972 r. wykonano prace blacharskie. Ciągłe jednak były problemy z materiałami i chętnymi do pracy²⁶⁸.

Podsumowując rok szkolny 1970/1971, kierownik Wojciech Malec zapisał w kronice, że szkoła była przeznaczona do kapitalnego remontu, dlatego nie planowano malować ścian, a jedynie poprawić urządzenia wodociągowe, elektryczne i lamperię. W trakcie roku szkolnego na emeryturę przeszło kilku nauczycieli. W tym długoletnia nauczycielka Eugenia Buchtalarz. Pracowała w Żurawicy od 1 września 1944 r. do 5 października 1970 r. Ponadto Irena Marko nauczycielka w Żurawicy w latach 1961–1970 i żona kierownika szkoły Stefania Malec. Ta ostatnia pracowała w Żurawicy od 1 września 1948 r. do 30 listopada 1970 r. Przez lata prowadziła szkolną bibliotekę, która zwiększyła liczbę woluminów z 2337 do 8538. Podejmowała liczne akcje promujące czytelnictwo i dbała o stan książek. Ponadto dzięki niej ogród szkolny i sama szkoła była ozdobiona przez lata pięknymi kwiatami²⁶⁹.

W trakcie roku szkolnego 1970/1971 na emeryturę odeszła kolejna długoletnia nauczycielka Zofia Włoch, która pracowała w Żurawicy od 1 września 1945 r. do 30 września 1971 r. Ponadto w latach 1964–1970 pełniła obowiązki zastępcy kierownika placówki²⁷⁰.

We wrześniu 1971 r. szkoła liczyła 569 uczniów, którzy uczyli się w 18 oddziałach. Klasy pierwsze i szóste były potrójne, a pozostałe podwójne. Klasy IC i IIB pobierały naukę w przedszkolu na Górnej Żurawicy. W 1972 r. drużyna piłkarska żurawickiej szkoły ponownie zajęła I miejsce w Wojewódzkich Igrzyskach Młodzieży. W marcu 1972 r. utworzono w szkole ognisko przedszkolne dla dzieci, które w przyszłym roku szkolnym miały przejść do I klasy. Zajęcia prowadziła Stanisława Kasper w dwóch grupach po 9 godzin tygodniowo. Przygotowywały one dzieci do zajęć w klasie pierwszej. Od 1 maja 1972 r. zmieniono tytułowanie kadry kierowniczej w szkołach. Od tej pory zamiast funkcji kierownika, wprowadzono stanowisko dyrektora szkoły²⁷¹.

Wraz z zakończeniem roku szkolnego 1972/1973 na emeryturę odszedł długoletni dyrektor szkoły Wojciech Malec. Od 1 września 1973 r. Żurawicy rozpoczęła funkcjonowanie Zbiorcza Szkoła Gminna²⁷², której dyrektorem został Stanisław Kotliński. Wspomniany dyrektor pełnił nadzór nad wszystkimi szkołami w gminie, a swój gabinet miał w żurawickiej podstawówce. Równocześnie Szkoła Podstawowa w Żurawicy miała swojego

²⁶⁸ Tamże; A. Wiechowa, *Nauczyciel poza szkołą*, „Życie Przemyskie”, 7 lutego 1968 r., s. 4.

²⁶⁹ Tamże.

²⁷⁰ Tamże.

²⁷¹ Tamże.

²⁷² Tamże; Zarządzenie Kuratora Okręgu Szkolnego przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie z dnia 27 sierpnia 1973 r.

20 maja 1972 r. wycieczka do Warszawy. Dolny rząd od prawej strony siedzą: w czapce Barbara Kosmowska, Bogusława Baran, kierowca, dziecko nauczycielki, mąż pani Mielnik, Eugeniusz Partyka, Adam Wereszczyński, Andrzej Salaniuk, Ewa Kucharska. Drugi rząd stoją od lewej Barbara Klisko, Stanisława Miasowicz, Irena Cap, Zdzisława Czekierda, Jan Wojtaszek, Marzena Osiewicz, Ludwika Rama, Jan Górka, Anna Wojtaszek, Halina Drapała, Elżbieta Bielas, nauczycielka Janina Podgórska, przewodnik, nauczycielka Anna Mielnik, Bogusława Kucharska, Janina Grzyb, Maria Napora. Trzeci rząd od prawej Irena Gręda, Romana Gałuszka, Maria Studnicka, wyżej stoją od prawej strony: Bożena Wardęga, Maria Partyka, Maria Ryzner, Janusz Małajewicz, Ryszarda Brzuzgo, Beata Majka. Fot. ze zbiorów Marii Ryzner-Feduniewicz

1972 r. Klasa VIa wraz z nauczycielami. Siedzą od lewej Zbigniew Osiadacz, Maria Mazurek, Janina Podgórska, Janusz Jezierski. Fot. ze zbiorów Aldony Kasper

Klasa VIa wychowawczynią Walentyną Miciak. Rok szkolny 1973/1974. Górny rząd przy ścianie stoją od prawej strony: Artur Jasiński, Mariusz Domański, Kazimierz Zubik, Bogusław Batycki, Zbigniew Kubiszyn, Bronisław Cywiński, Jerzy Szerszeń, Sławomir Woźniak, Jerzy Krzyk. Stoją w drugim rzędzie od prawej strony: Wiesław Bąk, Eugeniusz Posacki, Stanisław Kisełyczka, Barbara Stefanik, Jadwiga Spylczyn, Urszula Juszczyk, Elżbieta Hnatowska, Waldemar Gońka, Bogusław Gnojek, Ryszard Spelina. Siedzą od prawej strony: Maria Król, Agnieszka Slisz, Krystyna Partyka nauczycielki Maria Mazurek i Walentyna Miciak, Beata Karpiak, Anna Pstrąg, Ryszarda Smuczek, Kazimiera Kosmowska. Fot. ze zbiorów Barbary Siestrzewitowskiej

dyrektora, którym została Maria Mazurek. Warto jednak zaznaczyć, że w oficjalnych dokumentach była ona wpisywana jako zastępca dyrektora szkoły zbiorczej²⁷³.

Historia szkoły z lat 1948–1973 znana jest z kroniki spisanej przez Wojciecha Malca. We wstępie zaznaczył on, że przepisał ją z posiadanych zapisków w 1974 r., a w podpisie wstawił datę 21 stycznia 1974 r. Na zakończenie kroniki dyrektor Malec dokonał podsumowania działalności placówki z lat 1948–1973. Do pozytywów zaliczył rozbudowę budynku szkolnego, powstanie pawilonu, domu nauczyciela nr 1 (budynek przy dzisiejszej ulicy Jana Pawła II) i drugiego w stanie surowym. Jednak te inwestycje nie rozwiązały problemów lokalowych, gdyż cały czas brakowało sali gimnastycznej i boiska z prawdziwego zdarzenia. Nie udało się także zamontować centralnego ogrzewania²⁷⁴.

W podsumowaniu Wojciech Malec wspominał, że nie udało się wybudować także drugiego piętra w szkole, o czym jednak wcześniej w kronice nie

²⁷³ Relacja Jana Semkowa.

²⁷⁴ Kronika Szkoły 1948–1973.

Klasa VIIIb, rok szkolny 1971/1972. Siedzą od lewej: Beata Majka, Barbara Janeczko, Maria Ryzner, Jadwiga Lemantowicz, nauczycielki Marta Szczotka, Anna Mielnik Barbara Pawlus, Ludwika Rama, Maria Kierkało, Stanisława Miąsowicz. Drugi rząd stoją od prawej: Krystyna Płachta, Irena Zabroni, Maria Napora, Bogusława Kucharska, Halina Drapała, Zdzisława Czekierda, Janina Grzyb, Wiesława Łacina, Elżbieta Bielas, Stanisława Olszewska. Trzeci rząd stoją od lewej: Janusz Miąso, Tadeusz Róg, Józef Głowacz, Eugeniusz Partyka, Jan Górka, Jan Wojtaszek, Andrzej Salaniuk, Marian Lupa. Czwarty rząd stoją od prawej strony: Adam Wereszczyński, Marek Giżyński, Mieczysław Lis, Marek Majcher, Jan Śliwa, Janusz Gręda, Zbigniew Krzyk, Jan Pohoryło. Fot. ze zbiorów Marii Ryzner-Feduniewicz

wspominał. Ponadto zapisał, że były już gotowe plany budowy sali gimnastycznej, ale Wydział Oświaty nie wyraził zgody na inwestycję, argumentując to brakiem wykonawców. Do pozytywów zaliczył także powiększenie działki szkolnej, zasadzenie drzew owocowych w ogrodzie szkolnym, otwarcie gabinetu dentystyczno-lekarskiego, wyposażenie pracowni do fizyki, chemii, przyrody i prac praktycznych oraz przygotowanie zastępczej sali gimnastycznej. Sukcesem było także wyposażenie szkolnej biblioteki. W pozostałych klasach brakowało jednak sprzętów i pomocy dydaktycznych. Pozytywnie ocenił pracę i zaangażowanie nauczycieli, szczególnie w ciężkich latach powojennych. Dobrze układała się także współpraca z wojskiem i rodzicami. Zaznaczył, że od 1 października 1957 r. do 7 lipca 1973 r. sekretarką szkoły była Maria Morozko. Zawsze z pełnym zaangażowaniem pilnowała szkolnych papierów i dokumentacji, będąc wielkim wsparciem dla dyrektora²⁷⁵.

²⁷⁵ Tamże.

W roku szkolnym 1974/1975 funkcję dyrektora Zbiorczej Szkoły Gminnej w Żurawicy pełnił Stanisław Kotliński, a jego zastępcą był Stefan Ryglowski. Z okazji Dnia Nauczyciela pracownicy szkoły otrzymali nagrody. Zbigniew Zatwarski został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Maria Korytko otrzymała nagrodę Ministerstwa Oświaty i Wychowania, a Szczepan Barszczowski nagrodę Kuratora Okręgu Szkolnego. Niedługo później rozpoczęła się trwająca 1,5 miesiąca wizytacja wszystkich gminnych szkół. Protokół z wizytacji odczytał dyrektor Stanisław Kotliński podczas Gminnej Rady Pedagogicznej, w której uczestniczyli wszyscy nauczyciele z gminy. Generalnie wszystkie szkoły zostały pozytywnie ocenione. W opisywanym roku szkolnym po raz pierwszy ferie zimowe odbyły się w nowym terminie. Uczniowie mieli wolne od 23 do 28 grudnia oraz po zakończeniu semestru od 21 stycznia do 3 lutego 1975 r.²⁷⁶

W olimpiadach przedmiotowych bardzo dobrze wypadli żurawiccy uczniowie. Ewa Chudzio zajęła drugie miejsce w powiecie i trzecie w województwie z języka polskiego. Z pozostałych przedmiotów zorganizowano tylko konkursy powiatowe i tam drugie miejsce z fizyki, chemii i matematyki zajęła Małgorzata Horodecka, trzecie miejsca zdobyły z biologii Ewa Mazur, a z historii Grażyna Schabowska. 9 maja 1975 r. pod pomnikiem w Żurawicy odbyło się uroczyste przyrzeczenie harcerskie. Uczestniczyli w nim harcerze z Żurawicy, Buszkowic, Wyszatyc i Orzechowiec²⁷⁷.

W maju 1975 r. oddano w końcu do użytku budowany od kilku lat dwurodzinny dom nauczyciela, znajdujący się przy dzisiejszej ulicy Armii Krajowej. W tym samym czasie na obszarze podległym Gminnej Szkole Zbiorczej wykonano wiele inwestycji sportowych. W Żurawicy powstały dwa boiska do piłki ręcznej, dwa do siatkówki, bieżnie i skocznie. Obiekty sportowe powstały również w Bolestraszcach, Wyszatycach, Kosienicach i Maćkowicach, a budowa trwała wówczas w Buszkowicach²⁷⁸.

Na zakończenie roku szkolnego 1974/1975 nauczyciele otrzymali kolejne odznaczenia. Stanisław Kotliński, Józefa Partyka, Stanisława Szumelda, Jadwiga Łuszczki i Stanisława Kasper otrzymali Złote Krzyże Zasługi. Ponadto odchodząca do pracy w Przemyśle dyrektorka żurawickiej szkoły Maria Mazurek, dostała nagrodę Ministerstwa Oświaty i Wychowania²⁷⁹.

Rok szkolny 1975/1976 rozpoczął się już 20 sierpnia, a wszystkie dzieci 6-lętnie zostały objęte wychowaniem przedszkolnym. Związane to było z wprowadzaniem w Polsce 10-lętniej szkoły wzorowanej na ZSRR. Nauczyciele do 35 roku życia zostali zobowiązani do podjęcia studiów magisterskich, a starsi mieli zdać egzamin kwalifikacyjny, równoważny z ukończeniem wspomnianych studiów. Po odejściu do Przemyśla Marii Mazurek, dyrektorem Szkoły Podstawowej w Żurawicy został Janusz

²⁷⁶ Kronika Szkoły Podstawowej w Żurawicy [dalej cyt. Kronika 1974–1983], bez numeracji stron.

²⁷⁷ Kronika 1974–1983.

²⁷⁸ Tamże.

²⁷⁹ Tamże.

Wycieczka uczniów Szkoły Podstawowej i Zasadniczej Szkoły Zawodowej w Żurawicy do Warszawy i Wilanowa w 1974 r. Fot. ze zbiorów Aldony Kasper

Klasa VIIIa dziewczęta, rok szkolny 1975/1976, wychowawczyni Ewa Usowska, fot. Janusz Jezierski. Pierwszy rząd od góry widoczne tylko głowy od prawej strony: Agnieszka Slisz, Maria Król, Ewa Rachwał. Drugi rząd stoją od prawej strony: Elżbieta Hnatowska, Beata Karpiak, Anna Pstrąg, Jadwiga Spylczyn, Urszula Juszczyk. Siedzą od prawej strony Kazimiera Kosmowska, Krystyna Partyka, Bożena Konrad, Maria Baranowska, Barbara Stefanik. Fot. ze zbiorów Barbary Siestrzewitowskiej

Jezierski (podobnie jak poprzedniczka w oficjalnych dokumentach tytułowany zastępcą dyrektora), natomiast przy Zbiorczej Szkole Gminnej w Żurawicy utworzona została klasa przysposabiająca do zawodu elektryka. W ciągu roku szkolnego nauczyciele po raz kolejny otrzymali odznaczenia. Złotym Krzyżem Zasługi zostali wyróżnieni: Walentyna Miciak, Maria Korytko i Zbigniew Zatwarski. Natomiast Jadwiga Łuszczki i Stefan Ryglowski otrzymali nagrodę Ministerstwa Oświaty i Wychowania²⁸⁰.

Wspomniany rok szkolny przyniósł dwa ważne wydarzenia z dziedziny historii. Uczennica Bożena Konrad zajęła szóste miejsce w wojewódzkiej olimpiadzie z tego przedmiotu. Natomiast w kwietniu 1976 r. otwarto w szkole Izbę Pamięci Narodowej. Zawierała ona wiele eksponatów, przede wszystkim militarnych. Zebrali je uczniowie przy pomocy nauczycieli Marii Korytko i Jadwigi Łuszczki. Dzięki wystawie łatwiej było uczyć o historii najnowszej i kształcić postawy obywatelskie. Funkcję przewodnika po wystawie pełnił uczeń Grzegorz Zamorski²⁸¹.

W tym okresie szkoła w Żurawicy została objęta patronatem przez jednostkę wojskową, co było kontynuacją wieloletniej współpracy. Placówka otrzymywała pomoc materialną, a dzieci odwiedzały żołnierzy z programami artystycznymi. Wiosną 1977 r. zorganizowany został Festiwal Kulturalny Szkół. Przez trzy niedziele placówki szkolne rywalizowały ze sobą przedstawiając program artystyczny. Występ żurawickich uczniów miał tytuł „Piękna nasza Polska cała”. Przygotowania prowadzili różni nauczyciele, ale w kronice szkolnej szczególnie wymieniono Marię Korytko. Ostatecznie szkoła zajęła trzecie miejsce i zdobyła nagrodę w wysokości 6000 zł. W czerwcu 1977 r. nauczycielka Helena Wróbel otrzymała Złoty Krzyż Zasługi, a Aleksandra Perkun nagrodę Ministerstwa Oświaty i Wychowania²⁸².

Od roku szkolnego 1977/1978 komendantem Gminnym ZHP został Jan Semków. Prężnie w szkole działała Spółdzielnia Uczniowska pod kierunkiem Marii Ryglowskiej. Prowadziła ona sklepik szkolny, a w konkursie na najlepiej pracujące spółdzielnie zajęła pierwsze miejsce w województwie przemyskim w 1977 r. Dużą w tym zasługą uczennic: Krystyny Lupy, Małgorzaty Paradowskiej, Teresy Partyki i Weroniki Kalinowskiej²⁸³. Od 1977 r. zmieniono regulamin Festiwalu Kulturalnego Szkół. Od tego roku rozgrywano najpierw zawody sportowe, których wyniki liczyły się do ogólnej punktacji szkoły. Wspomniane zawody sportowe na szczeblu gminnym wygrała żurawicka szkoła. Następnie w rywalizacji artystycznej ponownie

²⁸⁰ Tamże.

²⁸¹ Tamże; T. Ziembowska, *Dzieło uczniowskich rąk i serca*, „Życie Przemyskie”, 27 kwietnia 1977 r., s. 2.

²⁸² Tamże.

²⁸³ Tamże.

Klasa VI około 1975 r. wraz z nauczycielką Małgorzatą Ekiert. Fot. ze zbiorów Bogusławy Majcher

triumfowała Żurawica²⁸⁴. W 1977 r. patronat nad przedszkolem w Żurawicy Górnej sprawowała Spółdzielnia Kółek Rolniczych (SKR) w Żurawicy²⁸⁵.

W lutym 1978 r. wielki sukces odnieśli żurawiccy harcerze, reprezentowani przez Bożenę Jankowską, Grzegorza Zamorskiego i Dorotę Kasprzyk. Zdobyli pierwsze miejsce w wojewódzkim finale IX Turnieju Wiedzy Obywatelskiej chorągwi przemyskiej. Nagrodą był wyjazd na finał centralny do Warszawy oraz Międzynarodowy Obóz w Czechosłowacji. W tym czasie kolejne sukcesy odnieśli uczniowie w olimpiadach przedmiotowych. Czwarte miejsce w województwie z języka polskiego zdobyła Dorota Kasprzyk. Ponadto w finałach wojewódzkich wystąpili: Renata Hańkiewicz, Małgorzata Maksym, Lucyna Drapała, Bożena Jankowska, Grzegorz Zamorski i Henryk Fudali. Warto wspomnieć, że Dorota Kasprzyk była finalistką z języka polskiego, rosyjskiego, matematyki i chemii, a Henryk Fudali z fizyki i chemii. Małgorzata Maksym była wśród 20 najlepszych uczniów województwa z historii.²⁸⁶ Cały czas szkoła borykała się z problemami lokalowymi. O potrzebie jej rozbudowy wypowiedział się w wywiadzie prasowym Jan Wielgosz I Sekretarz Komitetu Gminnego PZPR²⁸⁷.

²⁸⁴ Kronika 1974–1983.

²⁸⁵ A. Bogusławska, *Lżej – łatwiej – efektywniej. Nie tylko dla pań*, „Życie Przemyskie”, 7 grudnia 1977 r., s. 6.

²⁸⁶ Kronika 1974–1983.

²⁸⁷ *Dziś Żurawica, Umieję łączyć własny interes z potrzebami kraju*, „Życie Przemyskie”, 1 marca 1978 r., s. 2.

Klasa I w roku szkolnym 1976/1977. Fot. ze zbiorów Lucyny Wojdyłak

Drużyna piłki ręcznej Gminnej Szkoły Zbiorczej w Żurawicy końcem lat 70. XX w. Stoją od lewej: Mariusz Beer, Paweł Lubiński, Piotr Ryczan, Witold Partyka, Mariusz Rop. W środkowym rzędzie od lewej: Paweł Pstrąg, Krzysztof Ryczan, Wojciech Smuczek. W dolnym rzędzie od lewej: Chuchra, Grzegorz Zamorski, Edward Pitula. Fot. ze zbiorów Pawła Pstrąga

W zachowanych materiałach z tamtego okresu bardzo rzadko wspominało o działającej szkole rolniczej w Żurawicy. Z 1979 r. pochodzi informacja, że była ona filią Zespołu Szkół Rolniczych w Przemyśle²⁸⁸.

W roku szkolnym 1978/1979 szczególny nacisk kładziono na naukę w klasach pierwszych, gdyż zaczęły one realizować program 10-letniej szkoły. W zimie 1979 r. zorganizowano natomiast zimowisko harcerskie,

²⁸⁸ *Nowoczesne rolnictwo – nowocześni ludzie*, „Życie Przemyskie”, 21 marca 1979 r., s. 3.

1979 r., klasa Va. W środku nauczyciele Jadwiga Łuszczki, Janusz Jezierski i Agata Semków. Fot. ze zbiorów Jana Semkowsa

a udział w nim wzięło 98 harcerzy. Jeśli chodzi o sukcesy to czołowe miejsce w olimpiadzie przedmiotowej zajęła Bożena Jankowska, a Lidia Wardęga wygrała Wojewódzką Spartakiadę Młodzieży w tenisie stołowym w kategorii młodzików²⁸⁹. Po zakończeniu roku szkolnego na emeryturę odeszła długoletnia nauczycielka Irena Weiss²⁹⁰.

Podczas wakacji w 1979 r. Komenda Hufca ZHP w Żurawicy organizowała Nieobozową Akcję Letnią. Były to dwa obozy harcerskie w Jastkowicach. Została ona bardzo wysoko oceniona przez władze chorągwi przemyskiej. Żurawicki hufiec otrzymał dyplom uznania oraz sprzęt obozowy o wartości 20 000 zł. Harcerstwo cały czas było bardzo aktywną organizacją w szkole. Co roku odbywały się tzw. Alerty ZHP, podczas których harcerze wykonywali przydzielone im zadania. Przykładowo w 1980 r. alert trwał 3 dni. W pierwszym dniu na zadanie było przygotowanie informacji na temat dzieci w krajach trzeciego świata i zrobienie na ten temat gazetki. Drugiego dnia były zawody sprawnościowe składające się z biegu na 400 metrów, bieg sztafetowy, skok przez kozła, przejście po równoważni, skok przez płotki, rzut granatem i skok w dal. W ostatnim dniu harcerze mieli wykonać „czyn alertowy”. Jedni sprzątaли teren szkoły i pawilonu, inni okolice boiska, a np. harcerze z klasy VIa mieli wręczyć wiązanki kwiatów dowódcy jednostki wojskowej w Żurawicy²⁹¹.

²⁸⁹ *Sygnaly*, „Życie Przemyskie”, 27 czerwca 1979 r., s. 7.

²⁹⁰ Kronika 1974–1983.

²⁹¹ Tamże; Kronika Naszego Szczepu Szkoła Podstawowa w Żurawicy [dalej cyt. Kronika Szczepu 1973–1983]. Wspomniane źródło jest kroniką, w której dominują fotografie z życia szkolnych drużyn harcerskich z lat 1973–1983.

7 listopada 1980 r. w Zbiorczej Szkole Gminnej w Żurawicy założono NSZZ „Solidarność”. Zapisali się do niego większość nauczycieli. W marcu 1981 r. wzięli oni udział w czterogodzinnym strajku ostrzegawczym, który był protestem przeciwko brutalnej interwencji milicji i ZOMO w Bydgoszczy. W kraju panowały nastroje antykomunistyczne, dlatego w 1981 r. w Żurawicy nie zorganizowano tradycyjnego pochodu pierwszomajowego. W tym trudnym momencie szkoła mogła pochwalić się kolejnym sukcesem naukowym, ponieważ uczeń Bogdan Wereszczyński zajął trzecie miejsce w wojewódzkiej olimpiadzie z chemii²⁹².

Od roku szkolnego 1981/1982 władze wycofały się z wzorowanej na ZSRR reformy edukacji. W Żurawicy z funkcji dyrektora szkoły zrezygnował Janusz Jezierski, który ukończył zaoczne studia magisterskie z wychowania fizycznego, a jego miejsce zajął Jan Semków. W dalszym ciągu dyrektorem Zbiorczej Szkoły Gminnej w Żurawicy był Stanisław Kotliński, a zastępcą Stefan Ryglowski oraz wspomniany Jan Semków. W związku z wprowadzeniem stanu wojennego w Polsce, od 13 grudnia 1981 r. do 4 stycznia 1982 r. nauka w kraju była zawieszona. Z tego powodu później nie było ferii zimowych. Zabroniono działania związkom zawodowym, a sprawy pracownicze miała obsługiwać Komisja Socjalna przy Zbiorczej Szkole Gminnej. Zawieszono też kompetencje rady pedagogicznej²⁹³.

W tym trudnym czasie ponownie sukcesy odnosili żurawiccy uczniowie. W wojewódzkiej olimpiadzie z chemii pierwsze miejsce zajęła Beata Ryczan, drugie Joanna Radziejowska, a trzecie Lucyna Winczura. W zawodach tenisa stołowego pierwsze miejsce w województwie zajął Piotr Urban, a piąte Leszek Urban. Drużyna chłopców zajęła czwarte miejsce w czwórboju, a dziewczęta trzecie w piłce ręcznej. Największym sukcesem był natomiast tytuł mistrza Polski Szkolnego Związku Sportowego, który zdobyli Robert Dmitrzyk i Zygmunt Górka. Ten pierwszy był uczniem żurawickiej szkoły, a drugi jej absolwentem. Okazali się najlepsimi w kraju w akrobatyce sportowej podczas IX Ogólnopolskiej Spartakiady Młodzieży w Drzonkowie koło Zielonej Góry. Wystąpili oni w duecie, gdzie Zygmunt był zawodnikiem startującym „na dole”, a Robert ze względu na szczupłą sylwetkę „na górze”. Obu do akrobatyki namówił Wojciech Smuczek. Najpierw startowali w Czuwaju Przemyśl, gdzie trenerem był Zbigniew Fac, a później reprezentowali Międzyszkolny Klub Sportowy. Swoją wysoką dyspozycję potwierdzili już wcześniej podczas Mistrzostw Polski seniorów w grudniu 1981 r., gdzie także zajęli pierwsze miejsce²⁹⁴.

Wraz z zakończeniem roku szkolnego 1981/1982 na emeryturę przeszedł dyrektor Zbiorczej Szkoły Gminnej w Żurawicy Stanisław Kotliński. Nowym dyrektorem gminnym została Krystyna Mroczek. Styczeń 1983 r. przyniósł kolejne sukcesy sportowe. W dniach 19–20 stycznia dru-

²⁹² Tamże.

²⁹³ Tamże.

²⁹⁴ Tamże; *Nasi medaliści. Dwójka na piątkę*, „Życie Przemyskie”, 8 grudnia 1982, s. 15.

1 maja 1975 r. harcerze podczas pochodu pierwszomajowego. źródło: Kronika Szkolna

1 maja 1977 r. uczniowie szkoły podczas pochodu pierwszomajowego. źródło: Kronika Szkolna

1975 r. przyrzeczenie harcerskie pod Pomnikiem Ofiar Hitleryzmu w Żurawicy. źródło: Kronika Szkolna

żyna dziewcząt zdobyła drugie miejsce, a chłopcy piąte miejsce w województwie w piłce ręcznej. 22 stycznia Małgorzata Wardęga zdobyła pierwsze miejsce w województwie w tenisie stołowym, a na trzeciej pozycji była Dorota Sobejko. W tej samej dyscyplinie również trzecie miejsce zajął Piotr Urban. Na wiosnę tego roku drużyna dziewcząt zajęła trzecie miejsce, a chłopców piąte w wojewódzkich zawodach w czwórboju lekkoatletycznym. W zawodach z wieloboju specjalistycznego chłopcy zdobyli trzecie miejsce, a dziewczęta piąte w województwie. Leszek Urban zdobył pierwsze miejsce w województwie w pchnięciu kulą, Andrzej Domański był pierwszy w rzucie oszczepem, a Maria Filipowicz druga w biegu na 600 metrów. Uczniowie ci zakwalifikowali się do zawodów makroregionalnych, gdzie Leszek Urban zajął ponownie pierwsze miejsce, Maria Filipowicz drugie miejsce, a Andrzej Domański trzecie miejsce w swych konkurencjach²⁹⁵.

W kwietniu 1983 r. odbył się Przegląd Piosenki Harcerskiej i Zuchowej w Przemyśle. Drużyna ze Szkoły Podstawowej w Żurawicy zajęła w nim trzecie miejsce. Wiosna 1983 r. przyniosła także kolejne sukcesy w olimpiadach przedmiotowych. Agnieszka Ryglowska zdobyła pierwsze miejsce z biologii i trzecie miejsce z historii, Beata Ryczan trzecie miejsce z matematyki, Lucyna Winczura trzecie miejsce z matematyki, a Joanna Radziejowska i Iwona Makarowska trzecie miejsce z biologii²⁹⁶. W roku szkolnym 1983/1984 ponownie zastępcą dyrektora był Janusz Jezierski²⁹⁷.

9 maja 1984 r. 89. Drużyna Zuchowa „Mali Przyrodnicy” w Żurawicy otrzymała odznakę chorągwaną „Harcerska Służba Ziemi Przemyskiej”²⁹⁸. W tym samym roku sukcesy odniosły reprezentantki żurawickiej szkoły w zawodach tenisa stołowego. W mistrzostwach województwa 2 miejsce zajęła Małgorzata Wardęga, a 3 – Ewa Pstrąg. Wśród chłopców pierwszy był Piotr Urban, a w młodszej grupie wygrał Ireneusz Urban²⁹⁹. Ponownie sukces w akrobatyce sportowej odniósł Robert Dmitrzyk. Zdobyl on srebrny medal w skokach akrobatycznych na ścieżce podczas XI Ogólnopolskiej Spartakiady Młodzieży. Jego trenerem klubowym był Zbigniew Fac³⁰⁰.

W 1984 r. nastąpiła kolejna reorganizacja systemu oświaty. W jej wyniku zlikwidowano w Polsce Gminne Szkoły Zbiorcze, a w ich miejsce powstały Inspektoraty Oświaty i Wychowania. W gminie Żurawica funkcję inspektora objął Jan Semków, a od 1 września 1984 r. dyrektorem Szkoły Podstawowej w Żurawicy został Janusz Jezierski. Jego zastępcą do 1987 r.

²⁹⁵ Kronika 1974–1983.

²⁹⁶ Tamże.

²⁹⁷ Relacja Jana Semkowa.

²⁹⁸ Kronika Szczepu 1973–1983, Pismo nr 405/ZO/84 Zastępcy Komendanta Chorągwi ZHP w Przemyśle do 89. Drużyny Zuchowej „Mali Przyrodnicy” w Żurawicy z dnia 24.04.1984 r.

²⁹⁹ *Ze sportu szkolnego*, „Życie Przemyskie”, 14 marca 1984 r., s. 14.

³⁰⁰ *Trochę lepiej ale do radości daleko*, „Życie Przemyskie”, 8 sierpnia 1984 r., s. 15.

1 września 1977 r. pasowanie pierwszoklasistów podczas uroczystego rozpoczęcia roku szkolnego.
źródło: Kronika Szkolna

Festiwal Kulturalny Szkół w 1978 r. Konferansjer – uczeń Grzegorz Zamorski i tancerki z klas III i IV. źródło: Kronika Szkolna

Lata 80. XX w. Dyrektor Jan Semków wraz ze społecznością szkolną podczas rozpoczęcie roku szkolnego przy szkole w Żurawicy Górnej. Fot. ze zbiorów Jana Semkowskiego

1982 r. wycieczka ministrantów (ucniów żurawickiej szkoły) z księdzem Tadeuszem Woźniakiem do Krakowa, Wieliczki, Oświęcimia i Kalwarii Zebrzydowskiej. Fot. ze zbiorów Grzegorza Rabki

była Krystyna Książek, następnie w latach 1987–1991 Maria Palus i Jan Semków w okresie od 1991 do 1994 r.³⁰¹

Sportowcy z żurawickiej szkoły po raz kolejny zajęli czołowe miejsca w 1985 r. Ireneusz Urban i Małgorzata Wardega zostali mistrzami województwa przemyskiego w tenisie stołowym³⁰². Uczennica żurawickiej szkoły Maria Filipowicz, która reprezentowała wówczas klub Czujaw Przemyśl, zwyciężyła w biegu na 1000 metrów w kategorii młodziczek w zawodach o „Błękitną wstęgę Sanu”³⁰³. W 1986 r. dwie uczennice szkoły zdobyły mistrzostwo województwa przemyskiego w wielobojach. Zawody szybkościowe wygrała E. Zagaja, a skocznościowe Renata Filipowicz³⁰⁴.

Z lat 80. XX. zachowało się bardzo mało informacji o funkcjonowaniu szkoły. W 1985 r. klasa Va wyjechała wraz z wychowawczynią na wycieczkę do Łańcuta. Natomiast w wakacje tego roku harcerze z Żurawicy uczestniczyli w obozie w Rebizantach na Roztoczu³⁰⁵.

W połowie lat osiemdziesiątych nadal dawały o sobie znać problemy lokalowe. Pierwszym kłopotem była zbyt mała liczba pomieszczeń w głównym budynku szkoły, a drugim coraz gorszy stan przedszkoli. Jedno z nich

³⁰¹ Kronika 1974–1983; Relacje Jana Semkova i Marii Gąsior.

³⁰² *Ze sportu szkolnego*, „Życie Przemyskie”, 20 marca 1985 r., s. 15.

³⁰³ *O Błękitną wstęgę Sanu, Nie dopisała tylko pogoda*, „Życie Przemyskie”, 27 marca 1985 r., s. 11.

³⁰⁴ *Najlepsi wieloboiści*, „Życie Przemyskie”, 25 czerwca 1986 r., s. 15.

³⁰⁵ *Dziękujemy!*, „Życie Przemyskie”, 3 lipca 1985 r., s. 16; *Spotkanie nad Tanwią*, „Życie Przemyskie”, 28 sierpnia 1985 r., s. 6.

Klasa VIIIb w roku szkolnym 1986/1987. Fot. ze zbiorów Grzegorza Rabki

określane jako Przedszkole nr 2, mieściło się w nieistniejącym już obiekcie przy dzisiejszej ulicy Marcina Króla, na wprost stadionu, a obok dawnej cerkwi. Drugie Przedszkole nr 1, było zlokalizowane w również nieistniejącym już starym dworcu na Górnej Żurawicy (obecnie odbudowany na nowo). Już od końca lat 70. XX w. przedszkole mieszczące się w dworcu na Górnej Żurawicy było negatywnie oceniane pod względem sanitarnym i lokalowym przez przemyski „Sanepid”. 7 czerwca 1977 r. wydał on decyzję o tym, że najpóźniej w terminie 5 lat, czyli do 31 sierpnia 1982 r. do obiektu należy doprowadzić bieżącą wodę, wybudować sanitariaty i werandę. Dyrektor Gminnej Szkoły Zbiorczej Stanisław Kotliński odpierał zarzuty ze strony „Sanepidu” twierdząc, że remont starego budynku nie ma sensu, a przedszkole zostanie przeniesione do budynku po hotelu Przedsiębiorstwa Górnictwa Narty i Gazu, który mieścił się przy dzisiejszej ulicy 3 Maja. Jednak „Sanepid” ponownie twierdził, że takie obietnice składane były już kilka lat wcześniej i nic z nich nie wyszło, podobnie jak ze wspomnianego remontu dworku. W lutym 1981 r. Naczelnik Gminy Ewa Batowska zobowiązała się zlecić wykonanie dokumentacji adaptującej wspomniany hotel na przedszkole. Następnie Dyrektor Kotliński miał wystąpić do kuratorium o środki na wykonanie potrzebnych prac. Żadnych prac jednak nie wykonano. Co prawda wykonano dokumentację, ale kiedy „Sanepid” wniósł do niej poprawki, sprawa stanęła. Minęło 5 lat, bieżącej wody nadal nie było, a sanitariaty znajdowały się na zewnątrz

1990 r. wycieczka klasy IIIa do Łańcuta z wychowawczynią Marią Korytko

budynku. W październiku 1982 r. nadal nie rozpoczęto prac adaptacyjnych w dawnym hotelu, natomiast podjęto się malowania ścian w starym przedszkolu. Równocześnie nowa Dyrektor Gminnej Szkoły Zbiorczej Krystyna Mroczek zapewniła, że od wiosny 1983 r. przedszkole powinno przenieść się do nowego obiektu. We wspomnianym dworcu uczyły się dwie klasy szkoły podstawowej oraz około 30 dzieci przedszkolnych³⁰⁶. Do sprawy odniósł się również Kurator Oświaty Franciszek Szymański. Stał on w obronie władz oświatowych w Żurawicy twierdząc, że wina leży po stronie gminy. Jej władze miały wykwaterować z byłego hotelu dwóch lokatorów. Nie zrobiły tego, a dodatkowo dokwaterowały jeszcze jedną osobę. Kuratorium natomiast od 1980 r. zabezpieczało pieniądze na remont, jednak ze względu na działanie władz gminy, nie doszło do niego. Zaproponowano wówczas zmniejszenie przyszłego przedszkola z trzy do jednooddziałowego i zajęcie na ten cel tylko części budynku hotelu³⁰⁷.

Powyższy fragment pokazuje z jakimi problemami lokalowymi spotykali się uczniowie i nauczyciele. W 1985 r. w artykule prasowym w „Życiu Przemyskim” wymieniono Żurawicę jako jedną z miejscowości, gdzie

³⁰⁶ W. Wojcieszonek, *Wiejskie dziecko – też dziecko*, „Życie Przemyskie”, 20 października 1982 r., s. 1–2.

³⁰⁷ *Śladem naszych publikacji*, „Życie Przemyskie”, 8 grudnia 1982 r., s. 12.

Rok szkolny 1986/1987, klasa III wraz z wychowawczynią Helena Kaweńską. W tle dworek na Górnej Żurawicy. źródło: Kronika Szkolna SP 2 w Żurawicy

była najgorsza sytuacja ze względu na małą liczbę miejsc w przedszkolach³⁰⁸. Dopiero w roku szkolnym 1985/1986 Przedszkole nr 1 w Żurawicy przeniosło się do nowego budynku w dawnym hotelu. Natomiast w budynku dworku na Górnej Żurawicy, oprócz klas I–III, otwarto oddział zerówki. Szkoła nosiła nazwę Szkolny Punkt Filialny w Żurawicy Górnej³⁰⁹. W czerwcu 1986 r. zorganizowano wycieczkę do Soliny, skansenu w Sanoku i Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu. Natomiast rok później miała miejsce 3-dniowa wycieczka do Zakopanego. Od roku szkolnego 1987/1988 szkoła na Górnej Żurawicy była tytułowana jako Szkoła Podstawowa nr 2 w Żurawicy, a uczyły się w niej 4 oddziały: zerówka i klasy I–III. Dyrektorem była Helena Włoch, a po niej Helena Kaweńska. Uczniowie po ukończeniu placówki, kontynuowali naukę w klasach IV–VIII w szkole w Żurawicy Dolnej. W październiku 1987 r. powstała na Górnej Żurawicy drużyna zuchowa „Bajkowe Ludki”, której członkowie na początku 1988 r. złożyli obietnicę zuchową. W tym czasie teren szkoły został ogrodzony, a budynek otynkowany. Następnie postawiono na nowo piece,

³⁰⁸ *Oświata w liczbach*, „Życie Przemyskie”, 16 października 1985 r., s. 7.

³⁰⁹ Kronika Szkoły Podstawowej nr 2 w Żurawicy. Wspomniane źródło składa się dwóch ksiąg, które opisują lata 1985–2002. Prowadziła ją przez lata nauczycielka Helena Plebankiewicz, a później Teresa Olszańska.

1990 r. klasa IVa

1990 r. Klasa IIIb z wychowawczynią Teresą Sas. Fot. ze zbiorów Macieja Dudy

wymieniono instalację elektryczną i oświetlenie. Wyremontowano podłogi, ściany i zamki w drzwiach. Zakupiono także nowe meble i biurka³¹⁰.

Z 1986 r. zachowała się informacja prasowa, że w Żurawicy przygotowano dokumentację pod budowę przedszkola na Górnej Żurawicy. Budynek miał pomieścić 4 oddziały, a jego budowa miała ruszyć w 1987 r.³¹¹ Jednak plany te nie zostały zrealizowane³¹². Możliwe, że w artykule w nie-

³¹⁰ Kronika Szkoły Podstawowej nr 2 w Żurawicy.

³¹¹ J. Makara, *Być ze społeczeństwem*, „Życie Przemyskie”, 1 października 1986 r., s. 4.

³¹² Relacja Jana Semkowa.

1992 r. dzieci w parku obok szkoły na Górnej Żurawicy. źródło: Kronika Szkolna SP 2 w Żurawicy

1995 r. Dyrektor Janusz Jezierski i pasowanie na uczniów. źródło: Kronika Szkolna SP 2 w Żurawicy

zbyt precyzyjny sposób przedstawiono zamierzenia. Być może ta budowa, była w rzeczywistości adaptacją dawnego budynku hotelu na przedszkole.

W szkole podstawowej na Górnej Żurawicy, w roku szkolnym 1989/1990, rodzice na własny koszt wyremontowali salę przy szkole i religii uczył tam ks. Andrzej Szajnar. Odbywała się na przemian z lekcjami szkolnymi, tak więc można powiedzieć, że już wtedy religia wróciła do tej szkoły. W czerwcu 1990 r. uczniowie klas II i III wyjechali na wycieczkę do Łańcuta. W kolejnym roku szkolnym na emeryturę odeszła zasłużona żurawicka nauczycielka Helena Włoch. Ponadto uczniowie zdobyli wyróżnienie w Festiwalu Muzycznym Szkół, a następnie zatańczyli w jednostce wojskowej w Żurawicy, podczas uroczystej akademii z okazji święta Konstytucji 3 Maja. 20 października 1991 r. miało miejsce poświęcenie kościoła pod wezwaniem św. Andrzeja Boboli w Żurawicy Górnej. Podczas tego wydarzenia uczniowie szkoły, recytowali wiersze i włączyli się w przygotowanie uroczystości. W czerwcu uczniowie Szkoły Podstawowej nr 2 wyjechali na wycieczkę do Bóbrki, Krosna, Rezerwatu Prządki i Żarnowca³¹³.

Dla uczniów i nauczycieli szkoły na Górnej Żurawicy ważną datą jest 27 stycznia 1994 r. Wówczas po wielu latach starań, doszło do otwarcia nowego budynku szkolnego, który mieścił się w byłej Spółdzielni Rolniczej. Społeczność szkolna mogła opuścić klimatyczne, ale w niestety bardzo złym stanie pomieszczenia dworku i przenieść się do nowego obiektu. Remont obiektu sfinansowały władze Gminy Żurawica, rodzice i sponsorzy. Szkołę poświęcił ks. proboszcz Stanisław Burczyk, a uroczystą wstęgę przecięli Kazimiera Skóra i Dyrektor Szkoły Podstawowej nr 1 Janusz Jezierski³¹⁴.

Wiosną 1995 r. uczniowie szkoły w Żurawicy Górnej wraz z nauczycielami wyjechali na wycieczkę do Krakowa, Częstochowy i Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Niedługo później odwiedzili Bieszczady. Rok później uczestniczyli w 3-dniowej wycieczce do Zakopanego. W styczniu 1997 r. wystawili natomiast Misterium Bożonarodzeniowe, które odegrali aż 4 razy. Zaczęli od Przeglądu Harcerskich Zespołów w Przemyśle, a następnie w kościele Andrzeja Boboli w Żurawicy, szpitalu w Żurawicy i podczas zabawy choinkowej we własnej szkole. W roku szkolnym 1997/1998 szkołę odwiedził biskup przemyski Stefan Moskwa. Zuchowie ze szkoły zajęli drugie miejsce w Festiwalu Piosenki Zuchowej, a wiosną uczniowie uczestniczyli w wycieczce w Bieszczady³¹⁵.

Zuchy z Żurawicy Górnej startowały w Konkursie Recytatorskim „Strofy o Ojczyźnie”. Edyta Woźniak i Piotr Godzień zajęli pierwsze miejsce i zakwalifikowali się do kolejnego etapu w Rzeszowie, gdzie zajęli trzecią pozycję. W maju 1999 r. wyjechali na 3-dniową pielgrzymkę do Częstochowy. W tym samym miesiącu szkoła z Żurawicy Górnej zorganizowała

³¹³ Kronika Szkoły Podstawowej nr 2 w Żurawicy.

³¹⁴ Tamże.

³¹⁵ Tamże.

1994 r. klasa VIIIA. Fot. ze zbiorów Marcina Wardęgi

1994 r. Półfinał Turnieju Piłkarska Kadra CzeKa. Reprezentacja szkoły z nauczycielem Rafałem Korczyńskim. Fot. ze zbiorów Rafała Korczyńskiego

wyjazd do Krakowa i Wieliczki. Gromada zuchów cały czas aktywnie działała i w listopadzie 2000 r. przygotowała akademię z okazji odzyskania przez Polskę niepodległości. Opiekunem zuchów była nauczycielka Helena Plebankiewicz³¹⁶.

27 stycznia 2001 r. miało miejsce otwarcie sali gimnastycznej w szkole w Żurawicy Górnej. Odbyło się to dokładnie 7 lat od otwarcia nowego budynku szkoły. Wraz z końcem roku szkolnego 2000/2001 na emeryturę odeszła Kierowniczką Punktu Filialnego w Żurawicy Górnej Helena Kałęńska³¹⁷.

W latach 80. XX w. funkcjonujące w Żurawicy Wojskowe Zakłady Uzbrojenia podjęły się budowy trzech bloków mieszkalnych, które dziś nazywane są Osiedlem „Wiarus” oraz przedszkola. Budowa trwała do końca lat 80., gdy zatrzymały ją zmiany polityczno-gospodarcze w Polsce. Aby ją kontynuować całość inwestycji przejęła na siebie Spółdzielnia Mieszkaniowa „Wiarus” z prezesem Stanisławem Gawłowskim i wiceprezesem Henrykiem Wojdylakiem na czele. Jednak i ona nie mogła udźwignąć kosztów budowy przedszkola. Spółdzielnia ratowała się kredytem, ale wobec potężnej inflacji, wartość pieniędzy szybko spadała. Ratunkiem okazało się nawiązanie współpracy z Gminą Żurawica i Kuratorium Oświaty w Przemyśle. 29 września 1989 r. zawarto trójstronną umowę, na mocy której Spółdzielnia „Wiarus” była nazwana inwestorem bezpośrednim, Gmina Żurawica została inwestorem udziałowcem, a Kuratorium Oświaty i Wychowania w Przemyśle instytucją zabezpieczającą środki finansowe. Spółdzielnię reprezentowali wspomniani już Stanisław Gawłowski i Henryk Wojdyłak, gminę naczelnik Zbigniew Sękański i inspektor Oświaty i Wychowania Jan Semków, a kuratorium Franciszek Szymański – kurator, Elżbieta Stempak – główny księgowy i specjalista do spraw inwestycji Franciszek Zarański. Treść umowy była następująca. Spółdzielnia zobowiązała się przygotować i przekazać gminie budynek 4-oddziałowego przedszkola. Gmina zobowiązała się do wyposażenia obiektu w potrzebne sprzęty szkolne oraz spłaty kredytu, które zaciągnęła na budowę spółdzielni na kwotę 433 995 000 zł wraz z odsetkami. Ponadto wszelkie wyższe koszty związane z inflacją i sytuacją w kraju również miała pokryć gmina. Wiązało się to z wzięciem przez nią kolejnego kredytu³¹⁸.

18 grudnia 1989 r. Spółdzielnia wzięła kredyt na budowę przedszkola w wysokości 426 831 000 zł. Koniec prac przewidziano na 28 lutego 1991 r. Początkiem 1991 r. prace na pewien czas zostały jednak wstrzymane, a 13 grudnia 1991 r. przedłużono termin oddania budynku do 28 maja 1993 r. W listopadzie 1991 r. wciąż nie były spłacone wszystkie kredyty banko-

³¹⁶ Tamże.

³¹⁷ Tamże.

³¹⁸ Archiwum Spółdzielni Mieszkaniowej „Wiarus” w Żurawicy; Relacja Stanisława Gawłowskiego.

we, ale zapewniono, że w 60% spłaci je gmina, a w 40% kuratorium. Natomiast od 1992 r. koszty budowy miało ponosić kuratorium. W styczniu tego roku przekazano ponownie plac budowy wykonawcy, a 10 maja 1992 r. Spółdzielnia „Wiarus” zawarła umowę z kuratorium, na mocy której nazwa zadania została zmieniona na „Budowa Szkoły”. We wrześniu 1992 r. podpisano również nową umowę z wykonawcą robót, w której dokonano pewnych zmian w związku z przeznaczeniem budynku na szkołę. Wszystko to było związane z tym, że kuratorium zgodnie z prawem mogło finansować budowę szkoły, a z przedszkolem był już kłopot³¹⁹.

W 1993 r. został ostatecznie spłacony kredyt na budowę przedszkola. Łącznie koszty kredytów sięgnęły ponad miliard starych złotych (1 225 021 000 zł). W latach 1990–1991 koszty budowy po stronie spółdzielni i gminy wyniosły 1 425 020 566 zł. W kolejnym gmina przeznaczyła 400 000, a kuratorium 16 462 738 00 i 353 543 000 w 1993 r. Łączny koszt budowy zamknął się w kwocie ponad 3,8 mld zł. Była to suma o blisko miliard wyższa niż planowano, ale przyczyną była wspomniana inflacja³²⁰.

24 marca 1993 r. miał miejsce odbiór inwestycji po zakończonych pracach. Wówczas stało się jasne, że dzięki współpracy i zaangażowaniu wielu osób i instytucji obiekt nadaje się do użytkowania przez szkołę. Dzięki temu od 1 września 1993 r. w budynku rozpoczęły naukę klasy I–III (po jednym oddziale), „zerówka” i przedszkole. Budynek nazywano od tej pory Szkołą Filialną na osiedlu „Wiarus”³²¹. Ta historia nie miałaby swojego szczęśliwego finału, gdyby nie zaangażowanie wymienianych powyżej osób zarówno ze strony spółdzielni, gminy, zakładów wojskowych jak i kuratorium.

Wyż demograficzny powodował, że ciągle brakowało miejsca w placówce. W tym samym czasie w coraz gorszym stanie był wspomniany dworek na Górnej Żurawicy. Warunki pracy w nim były ciężkie, o czym świadczy artykuł prasowy z 1993 r. Funkcję kierownika pełniła w nim Helena Kaweńska. W dworku uczyło się 58 uczniów z klas I–III oraz 10 z ogniska przedszkolnego. Sale były ciasne, ale zadbane w czym duża zasługa rodziców. Mieszkańcy Żurawicy Górnej chcieli mieć szkołę ośmioklasową, ale nie pozwalały na to warunki lokalowe. Gmina Żurawica mając na uwadze stan dworku, rozpoczęła remont budynku po dawnym SKR, aby przystosować go do warunków szkolnych. Od zimy 1993 r. uczniowie mieli przenieść się do niego. Koszt remontu opiewał na 150 milionów złotych. Biorąc pod uwagę kwoty przeznaczane na oświatę Gmina Żurawica wypadła korzystnie, co podkreślono we wspomnianym artykule prasowym w „Pograniczu”³²².

³¹⁹ Tamże.

³²⁰ Tamże.

³²¹ Tamże.

³²² Z. Szeliga, *Oświata na gminnym mundurku*, „Pogranicze”, 12 października 1993 r., s. 1, 4.

1994 r. wycieczka do Zamościa klasy VIIa z wychowawczynią Marią Pączek

Lata osiemdziesiąte i dziewięćdziesiąte to okres licznych sukcesów sportowych uczniów szkoły. Dzięki tym wynikom szkoła cieszyła się dużą renomą w województwie. W 1991 r. uczniowie żurawickiej szkoły ponownie odnieśli sukcesy w zawodach tenisa stołowego. Mistrzem województwa została Anna Jędruch, a wicemistrzem Marcin Wardęga³²³. Rok później w turnieju o puchar Prezydenta Miasta Przemyśla w kategorii klas 5–6 zwyciężył Marcin Wardęga, a w 1993 r. Anna Jędruch wygrała w kategorii kadetek turniej w Przemyślu³²⁴. Od tego roku żurawicki uczniowie startowali również w zawodach pływackich. Joanna Wertepny zajęła trzecie miejsce stylem grzbietowym, a drużynowo Żurawica była na czwartym miejscu. Warto dodać, że kilku żurawickich uczniów reprezentowało w zawodach Juwenię Przemyśl, gdzie na co dzień trenowali³²⁵. Rok później w stylu grzbietowym triumfowali Sabina Fac i Bartosz Klepacki, a Piotr Motyka był najlepszy w stylu dowolnym³²⁶. W 1995 r. odbyły się zawody

³²³ *Szkolne mistrzostwa*, „Życie Przemyskie”, nr 3, 22 stycznia 1992, s. 10.

³²⁴ *Pingpongowy narybek*, „Pogranicze”, 15 czerwca 1993 r., s. 6.

³²⁵ *„Podstawówki” na basenie pływają, jak ryby*, „Pogranicze”, 18 maja 1993 r., s. 6.

³²⁶ *Pływackie debiuty*, „Pogranicze”, 31 maja 1994 r., s. 6.

1994 r. klasa VIIIa. Fot. ze zbiorów Marcina Wardegi

1994 r. mecz uczniowie – nauczyciele na boisku szkolnym. Drużyna nauczycieli, siedzą od lewej dyrektor Janusz Jezierski, ks. Adam Dziadowicz, ks. Stanisław Śliwa, Lucjan Fac, Rafał Korczyński, ks. Wiesław Słysz. Fot. ze zbiorów Rafała Korczyńskiego

plywackie zorganizowane przez zarząd Międzyszkolnego Klubu Sportowego Juvenia. W wyścigu na 100 m stylem grzbietowym ponownie najlepsza była Sabina Fac³²⁷.

11 października 1992 r. Iza Głogowska z Żurawicy zajęła 1 miejsce w biegu na 400 metrów, podczas „Biegu Orła”. Rok później w kolejnej edycji tych zawodów drugi w biegu na 1500 m był Arkadiusz Slisz, a 5 miejsce na 400 metrów zajęła Dorota Plebankiewicz³²⁸.

Nadal sukcesy odnosili uczniowie w konkursach przedmiotowych. Wiosną 1992 r. dwie uczennice szkoły zostały laureatkami w Wojewódzkim Konkursie Języka Polskiego w kategorii szkół podstawowych. Aneta Żurawska i Monika Pac świetnie poradziły sobie pisząc wypracowanie i rozwiązując test z nauki o języku polskim³²⁹. Rok później laureatkami wojewódzkiego konkursu przedmiotowego z biologii zostały Justyna Lewicka i Katarzyna Brzuzgo. Natomiast z matematyki taki sam sukces odnieśli Marcin Gręda i Bernadeta Gałuszka³³⁰.

Janusz Jezierski funkcję dyrektora szkoły pełnił przez 10 kolejnych lat, a w 1994 r. odbył się pierwszy konkurs na to stanowisko. W rezultacie posadę dyrektora Szkoły Podstawowej w Żurawicy objął Jan Semków, a Janusz Jezierski został jego zastępcą. Podczas wakacji 1994 r. harcerze z Żurawicy wzięli udział w Akcji Letniej, która odbyła się w kilku miejscach województwa w tym w Żurawicy³³¹. Dwa lata później w harcerskim ośrodku wypoczynkowym w Ruszelczycach spędziło wakacje blisko 60 dzieci z gminy Żurawica. Organizatorem wypoczynku była Komenda Hufca ZHP, którą wsparły władze gminy Żurawica, dzięki czemu pojechało na wypoczynek 25 dzieci z rodzin pozostających w ciężkiej sytuacji materialnej. Ze strony żurawickiej szkołą całą organizacją zajął się Jan Semków³³².

W 1994 r. bardzo duży sukces odniosła w Turnieju Piłkarska Kadra CzeKa, drużyna piłkarska prowadzona przez Rafała Korczyńskiego. Chłopcy zwyciężyli w turnieju półfinałowym w Dynowie, a w finale wojewódzkim zajęli drugie miejsce. W składzie zespołu grali między innymi: Mariusz Kozłowski, Jarosław Juszczyk, Daniel Kustra, Wojciech Olszański, Krzysztof Czerwiński, Krzysztof Kamler, Mariusz Przystasz, Marcin Dmirtyk, Arkadiusz Slisz, Maciej Gałuszka, Mariusz Lenczowski, Arkadiusz Siczak, Tomasz Romanowski, Marcin Wardęga, Bogumił Lechowicz, Sebastian Szeleszczuk, Maciej Bąk, Michał Stadnicki, Marcin Kamiński. W tym samym roku chłopcy z klasy 6 i młodszych wygrali zawody rejonowe w piłce nożnej. W drużynie grali między innymi: Maciej Bąk, Sebastian

³²⁷ „Życiówki” w wodzie, „Pogranicze”, 7 lutego 1995 r., s. 6.

³²⁸ *Biegnąc z „ORLEM”*, „Pogranicze”, 27 października 1992 r., s. 6; *Biegi, biegi, biegi...*, „Życie Przemyskie”, 21 października 1992 r., s. 13; *„Bieg Orła” po raz dwunasty*, „Życie Przemyskie”, 27 października 1993 r., s. 13; *Udana impreza w Orlach*, „Pogranicze”, 26 października 1993 r., s. 6.

³²⁹ *Laureaci I*, „Pogranicze”, 9 czerwca 1992 r., s. 4.

³³⁰ *Laureaci I*, „Pogranicze”, 11 maja 1993 r., s. 5; *Laureaci III*, „Pogranicze”, 25 maja 1993 r., s. 5.

³³¹ *Harcerskie remanenty*, „Pogranicze”, 18 października 1994 r., s. 15.

³³² *Udany turnus w Ruszelczycach*, „Pogranicze”, 23 lipca 1996 r., s. 8; Relacja Jana Semkowa.

Szeleszczuk, Łukasz Wardęga, Piotr Plebankiewicz, Łukasz Bąk, Daniel Gręda. Rok później chłopcy zajęli czwarte miejsce w finale województwa przemyskiego w Mini Piłce Nożnej. Drużyna wystąpiła wówczas w składzie: Tomasz Barski, Paweł Majewski, Jarosław Bykowski, Bartłomiej Hadała, Marcin Szustal, Krzysztof Tywoniuk, Mateusz Seryło, Krzysztof Gawłowski, Robert Gawłowski, Bartosz Wardęga. W 1996 r. chłopcy zagraли w finale krajowym Mistrzostw Polski w piłce nożnej czteroosobowej w Elblągu. Drużyna prowadzona przez Rafała Korczyńskiego i Józefa Krucana zagrała w składzie: Bogusław Fac, Krzysztof Gawłowski, Jarosław Gawłowski, Krzysztof Tywoniuk, Bartosz Krucan, Paweł Dutko³³³.

W maju 1995 r. uczeń Michał Kozak zdobył wyróżnienie w plastycznym konkursie o Obronie Cywilnej³³⁴, a w czerwcu 1995 r. uczniowie żurawickiej szkoły wystąpili w przemyskim finale zwodów „Piłkarska Kadra Cze-ka”, zajmując ostatecznie 3 miejsce³³⁵.

Jesienią 1996 r. w finałach wojewódzkich w tenisie stołowym świetnie zaprezentowały się siostry Diawoł. Anna zajęła drugie, a Małgorzata trzecie miejsce. Wśród chłopców pierwszy był Mateusz Oleksiński, a drugi Jakub Solarczyk³³⁶. Wiosną 1997 r. wielki sukces odniosły dziewczęta ze szkoły w Żurawicy. Siostry Małgorzata i Anna Diawoł zostały mistrzyniami województwa przemyskiego w drużynowych zawodach tenisa stołowego³³⁷. Następnie reprezentowały województwo przemyskie w Mistrzostwach Makroregionu szkół podstawowych w tenisie stołowym, które odbyły się w Gorlicach, gdzie zajęły drugie miejsce³³⁸. Jesienią tego roku w Jarosławiu odbył się Wojewódzki Turniej Klasyfikacyjny juniorów i kadetów. Pierwsze miejsce zajęła, absolwentka żurawickiej szkoły Małgorzata Diawoł, a 2 miejsce zajął Mateusz Oleksiński³³⁹.

Kolejne sukcesy tenisowe odnieśli żurawiccy uczniowie, reprezentujący UKS Żurawica. W mistrzostwach województwa przemyskiego rozgrywanych w 1998 r., 4 miejsce w kategorii zaków zajął Grzegorz Jędruch, w młodzikach triumfowała Agnieszka Oleksińska, a w młodzikach pierwszy był Jacek Solarczyk, a drugi Mateusz Oleksiński. Obaj zajęli także pierwsze miejsce w grze podwójnej. W kategorii senierek trzecia była absolwentka żurawickiej szkoły Małgorzata Diawoł, reprezentująca Nurt Przemyśl, szósta natomiast była zawodniczka UKS Żurawica Kamila Bagniuik. W grze podwójnej M. Diawoł w parze z H. Kurasz były drugie, a K. Bagniuik z A. Oleksińską czwarte³⁴⁰. W marcu tego roku pod patronatem Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS ro-

³³³ Relacja Rafała Korczyńskiego.

³³⁴ *Konkurs o OC rozstrzygnięty!*, „Pogranicze”, 4 lipca 1995 r., s. 2.

³³⁵ *Skoloszów z pucharem*, „Pogranicze”, 27 czerwca 1995 r., s. 7.

³³⁶ *Szkolne mistrzostwa pingpongistów*, „Pogranicze”, 19 listopada 1996 r., s. 6.

³³⁷ *Mistrzowie szkolnego ping-ponga*, „Pogranicze”, 17 czerwca 1997 r., s. 9.

³³⁸ *Kalejdoskop sportowy*, „Życie Przemyskie”, 9 lipca 1997 r., s. 19.

³³⁹ *Puchary, awanse, punkty*, „Życie Przemyskie”, 19 listopada 1997 r., s. 23.

³⁴⁰ *Mistrzostwa pingpongistów*, „Pogranicze”, 3 marca 1998 r., s. 9.

zegrano w Jarosławiu Wojewódzkie Igrzyska Szkół Podstawowych w tenisie stołowym. W turniejach indywidualnych drugie miejsce zajęła Kamila Bagniuł, a 4 – Agnieszka Oleksińska. Drużynowo w zawodach rocznika 1985, dziewczęta z Żurawicy były bezkonkurencyjne, a chłopcy zajęli drugie miejsce³⁴¹. Agnieszka Oleksińska i Mateusz Oleksiński wystąpili również w makroregionalnym turnieju młodzików, gdzie oboje w swoich kategoriach zajęli miejsca 5–6³⁴². W 1999 r. ponownie czołowe miejsce zajął Mateusz Oleksiński, który w turnieju z okazji Międzynarodowego Dnia Dziecka w Przemysłu zajął 3 miejsce³⁴³. Wiosną tego roku dziewczęta ze szkoły podstawowej zajęły pierwsze miejsce w powiecie i drugie w rejonie, czyli na terenie dawnego województwa przemyskiego w Igrzyskach Młodzieży Szkolnej w tenisie stołowym³⁴⁴. Warto dodać, że nie byłoby tych sukcesów w dziedzinie tenisa stołowego, gdyby nie ogromne zaangażowanie i praca trenera tej dyscypliny sportu Franciszka Wardęgi, który w Żurawicy odkrył i wyszkolił wiele tenisowych talentów. Prowadził treningi w sali Banku Spółdzielczego w Żurawicy, w starej szkolnej sali gimnastycznej, w szkole na Osiedlu „Wiarus”, a nawet w szkole w Bolestraszczykach³⁴⁵.

Jesienią 1996 r. żurawicka szkoła wzięła również udział w Mistrzostwach Województwa Szkół Podstawowych w Sztafetowych Biegach Przełajowych, które odbyły się w Młodowie. Dziewczęta biegały 8×1000 metrów, a chłopcy 10×1000 metrów, zajmując odpowiednio ósme i dziesiąte miejsce w województwie³⁴⁶. 22 października 1997 r. w Korzeniach koło Pruchnika odbyły się finały wojewódzkich biegów przełajowych. Drużyna ze szkoły w Żurawicy zajęła w nich czwarte miejsce³⁴⁷.

Jesienią 1998 r. w przemyskim parku odbył się finał Wojewódzkich Igrzysk Młodzieży Szkolnej w sztafetowych biegach przełajowych. Chłopcy z Żurawicy zajęli czwarte miejsce drużynowo³⁴⁸. Uczniowie z Żurawicy odnosili nie tylko sukcesy sportowe o czym świadczy świetny występ Marty Sistrzewitowskiej w Turnieju Satyry im. Ignacego Krasickiego „O Złotą Szpilę”. W kategorii recytatorskiej zdobyła ona wyróżnienie³⁴⁹. Ponadto uczniowie zostawali także laureatami konkursów przedmiotowych. Uzyskany tytuł zwalniał ich z egzaminu wstępnego podczas rekrutacji do szkół średnich. Katarzyna Dzierżawin została dwukrotnie laureatką z biologii w 1996 r. i 1997 r. oraz z historii w 1997 r. Ponadto tytuły laureatów z biologii uzyskały: Katarzyna Kuc i Anita Ryczan³⁵⁰.

³⁴¹ *Z boisk I hal*, „Pogranicze”, 17 marca 1998 r., s. 9.

³⁴² *Makroregion młodzików*, „Życie Przemyskie”, 29 kwietnia 1998 r., s. 22.

³⁴³ *Nurt na topie*, „Pogranicze”, 9 czerwca 1999 r., s. 22.

³⁴⁴ *Nadrabianie zaległości*, „Życie Podkarpackie”, 19 maja 1999 r., s. 23.

³⁴⁵ Relacja Marcina Wardęgi.

³⁴⁶ *Kalejdoskop sportu szkolnego*, „Życie Przemyskie”, 11 grudnia 1996 r., s. 16.

³⁴⁷ *Na przełajowych trasach*, „Pogranicze”, 5 listopada 1997 r., s. 9.

³⁴⁸ *Z boisk I hal*, „Pogranicze”, 3 listopada 1998 r., s. 9.

³⁴⁹ *Złota szpila*, „Pogranicze”, 8 grudnia 1998 r., s. 5.

³⁵⁰ Relacja Katarzyny Dzierżawin.

Dyrektor szkoły Jan Semków
prezentuje sztandar szkolny. Fot.
ze zbiorów Jana Semkowa

W „Tygodniku Pogranicze” ukazał się w 1996 r. anonimowy list pokazujący szkołę w Żurawicy w bardzo złym świetle. Odpowiedział na niego ówczesny dyrektor Jan Semków, który przedstawił kwestię remontów i działalności szkoły. Od 1 stycznia 1996 r. Gmina Żurawica przejęła prowadzenie szkół na swoim terenie. Główny budynek szkoły w Żurawicy wymagał remontu i inwestycji. W budżecie gminy przyznano na remont 100 000 zł oraz 40 000 z subwencji. Za te środki zaplanowano kapitalny remont obiektu. Prace rozpoczęły się 1 lipca 1996 r. Polegały na naprawie i wymianie zniszczonej części dachu i rynien, wymianie stolarki okiennej i adaptacji pomieszczenia do zorganizowania pracowni komputerowej. Wcześniej firma Inżbud podłączyła nieodpłatnie do szkoły wodociąg. W 1997 r. planowano wykonanie instalacji odprowadzającej wody opadowe i rozebranie starych budynków gospodarczych. Oprócz remontów wspomniano, że szkoła uzyskuje wysokie wyniki podczas różnych kontroli, a uczniowie zdobywają tytuły laureatów różnych konkursów. Z artyku-

Poświęcenie tablicy upamiętniającej nadanie szkole imienia Królowej Jadwigi. Od lewej ks. Andrzej Panek, bp. Bolesław Taborski. Fot. ze zbiorów Jana Semkowa

Uczniowie występujący w akademii z okazji nadania szkole imienia. Fot. ze zbiorów Jana Semkowa

łu można się dowiedzieć, że na początku lat 90. nauczyciel historii Lucjan Fac urządził pomieszczenie przeznaczone na Izbę Pamięci Narodowej³⁵¹.

Połowa lat 90. to przygotowania szkoły do przywrócenia imienia Królowej Jadwigi. Same uroczystości zostały poprzedzone licznymi remontami i zmianami w wyglądzie placówki. W 1996 r. podłączono do szkoły kanalizację. Również w tym roku rozpoczęto wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, odnowiono także elewację budynku. Remont kapitalny przeszły także szkolne wnętrza. Wyrównano i pomalowano ściany, parkiet w pomieszczeniach i na korytarzach przeszedł gruntowną renowację i konserwację. W szkole wyremontowano także sanitariaty. Tak odnowiona szkoła była przygotowana by godnie nosić imię swej dawnej patronki. Aby porównać jakie zmiany zaszły w sprawach sanitarnych, warto wspomnieć, że wcześniej woda była dostarczana ze studni głębinowej znajdującej się na zachód od szkoły. Natomiast jeśli chodzi o kanalizację, to szkoła posiadała 3 osadniki, z których za pomocą przekopu pod drogą (dzisiejsza ulica Jana Pawła II), nieoczyszczone ścieki były odprowadzane do potoku. Co istotne było to zgodne z ówczesnymi normami sanitarnymi³⁵².

Główne uroczystości nadania imienia Świętej Jadwigi Królowej Polski odbyły się 15 listopada 1997 r. Poprzedzone były symposium naukowym dotyczącym dziejów patronki szkoły. W ramach głównych uroczystości odbyła się Msza święta, którą koncelebrowali bp Bolesław Taborski i bp Kazimierz Ryczan. W czasie Mszy św. Przewodniczący Rady Gminy Żurawica Jan Raba przekazał na ręce dyrektora Jana Semkowa sztandar szkolny, który wcześniej został poświęcony. Sztandar został zaprojektowany przez Jana Jawornickiego, a wyhaftowany przez siostry bazylianki z przemyskiego zakonu. Dalsza część uroczystości odbyła się w budynku szkolnym. Na szkolnym korytarzu odsłonięto i poświęcono pamiątkową tablicę, którą wykonał artysta plastyk Dariusz Jasiewicz. Jej poświęcenia dokonał bp Bolesław Taborski. Następnie w szkolnej sali gimnastycznej uczniowie zaprezentowali akademię, po czym głos zabrali zaproszeni goście. W drzewiec sztandaru wbijali oni pamiątkowe gwoździe oraz wpisywali się do książki pamiątkowej. Warto podkreślić, że głównym organizatorem uroczystości był dyrektor Jan Semków, któremu pomagali zastępca dyrektora Janusz Jezierski z całym gronem pedagogicznym oraz rodzice z Przewodniczącym Rady Rodziców Stanisławem Gawłowskim. Ze strony gminy wielką rolę odegrali Przewodniczący Rady Gminy Żurawica Jan Raba, ówczesny wójt Janusz Szabaga i Dyrektor Gminnego Zespołu Ekonomiczno-Administracyjnego Szkół Maria Mazurek³⁵³.

³⁵¹ J. Semków, *Argumenty nie trafione i niesprawiedliwe*, „Pogranicze”, 6 sierpnia 1996 r., s. 12; *Obrazki z żurawickiej szkoły*, „Tygodnik Pogranicze”, 16 lipca 1996 r., s. 3.

³⁵² Relacja Jana Semkowa.

³⁵³ E. Jaroch-Chlastawa, M. Duda, *Zarys historii SP w Żurawicy*, s. 13–14; M. Duda, *Zarys historii szkoły „WŻ”*, s. 32–33; *Tydzień w skrócie*, „Życie Przemyskie”, 19 listopada 1997 r., s. 3; Relacja Jana Semkowa.

W tym czasie zaczęły pojawiać się plany budowy pełnowymiarowej hali sportowej w Żurawicy. Miała ona stać na miejscu istniejącego pawilonu. Dlatego przed rozpoczęciem budowy należało go rozebrać. To z kolei rodziło kolejny kłopot, bo we wspomnianym budynku mieściły się 3 klasy szkolne. Aby pomieścić wszystkich uczniów, zostało zawarte porozumienie z Parafią pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy, w sprawie umieszczenia kilku klas w budynku Domu Katechetycznego, który należał do parafii. W 1998 r. wykonano niezbędne prace adaptacyjne i od roku szkolnego 1998/1999 rozpoczęła się w nim nauka. To umożliwiło w dalszej kolejności rozbiórkę pawilonu, którego ściany i fundamenty okazały się bardzo silne. Sprawiało to pewne kłopoty przy wyburzaniu. Następnie w tym miejscu rozpoczęto budowę hali sportowej³⁵⁴.

W 1999 r. weszła w życie reforma edukacji, w wyniku której uczniowie po ukończeniu 6 klasy szkoły podstawowej, szli do trzyletniego gimnazjum. Od roku szkolnego 1999/2000 żurawicka szkoła zmieniła natrzywę na Zespół Szkół w Żurawicy. Sytuacja oświaty w gminie Żurawica była oceniana bardzo dobrze. W artykule prasowym podkreślono, że gmina przeznaczyła bardzo duże pieniądze na remont żurawickiej szkoły, a jej wizytówką stała się założona w 1998 r. przy niej młodzieżowa orkiestra dęta³⁵⁵.

Zupełnie inaczej przedstawiono finanse szkolne we wrześniu 2000 r. Podczas spotkania w Urzędzie Gminy Żurawica zwracano uwagę, że po reformie szkolnictwa, sytuacja samorządów się pogorszyła, gdyż przybyło wydatków, na co nie wystarczają subwencje. Mimo tych problemów w Zespole Szkół poczyniono szereg działań w kwestii wyposażenia szkoły. Dokonano renowacji sal lekcyjnych i wykonano elewację zewnętrzną, urządzono teren wokół obiektu, utworzono pracownię internetową dla szkoły podstawowej i gimnazjum. Wykonano również część prac przy budowie pełnowymiarowej hali sportowej. W szkolnym punkcie filialnym w Żurawicy Górnej adaptowano pomieszczenia dydaktyczne oraz oddano do użytku salę gimnastyczną³⁵⁶.

Wspomniana orkiestra uświetniła XII Zjazd Hufca ZHP w Przemyśle, który związany był z 60. rocznicą powstania „Szarych Szeregów”³⁵⁷. Orkiestra liczyła wówczas 25 członków. Kierował nią dyrektor szkoły Jan Semków, kapelmistrzem był Jan Łaskarzewski, a instruktorem muzycznym Tomasz Jakubik. Wielu członków orkiestry rozpoczęło również naukę w szkole muzycznej. Próby orkiestry odbywały się dwa razy w tygodniu. Prawie wszyscy młodzi muzycy rozpoczynali naukę gry na instrumentach dętych od podstaw. W lipcu 1999 r. orkiestra przebywała na obozie szkoleniowym w Sieniawie k. Rymanowa-Zdroju. Przygotowywała

³⁵⁴ Relacja Jana Semkowskiego.

³⁵⁵ H. Lewkowicz, *Mądrze, czysto, pięknie*, „Pogranicze”, 6 kwietnia 1999 r., s. 12.

³⁵⁶ *Debata nad oświatą*, „Życie Podkarpackie”, 20 września 2000 r., s. 9; *Historia, współczesność, nadzieje*, „Pogranicze”, 26 września 2000 r., s. 12.

³⁵⁷ *XII Zjazd Hufca ZHP w Przemyśle*, „Pogranicze”, 2 listopada 1999 r., s. 2.

1999 r. wycieczka ze szkoły na Górnej Żurawicy do Wieliczki. źródło: Kronika Szkolna SP 2 w Żurawicy

2000 r. rowerowa wycieczka do Arboretum w Bolestraszczykach. Ksiądz Marek Boratyn i uczniowie ze szkoły w Żurawicy Górnej, źródło: Kronika Szkolna SP 2 w Żurawicy

1999 r. Turniej Makroregionalny Piłkarska Kadra CzeKa Dziewcząt. Rafał Korczyński z reprezentacją szkoły – stoją od lewej: Anna Beer, Magda Kuciel, Monika Kucharska, Elżbieta Zamorska, Agnieszka Smuczek, w dolnym rzędzie od lewej: Beata Fiołek, Małgorzata Krawczyk, Joanna Oszurek, Joanna Tywoniuk, Alina Bublewicz Fot. ze zbiorów Rafała Korczyńskiego

oprawę muzyczną uroczystości państwowych i kościelnych w gminie Żurawica i w Przemyślu. Brała udział w obchodach 600–lecia parafii Kosienice oraz 60. rocznicy wybuchu II wojny światowej pod pomnikiem w Żurawicy. Działalność harcerskiej orkiestry była możliwa dzięki pomocy Rady Gminy w Żurawicy, która zatrudniała instruktorów oraz na bieżąco pomagała w zakupie brakujących instrumentów. Ponadto wsparcie udzielił muzykom także starosta przemyski. Ważnym momentem dla rozpoczęcia działalności było natomiast przekazanie instrumentów muzycznych przez przemyską Komendę Hufca ZHP³⁵⁸.

Już w pierwszych trzech latach istnienia, orkiestra wyrobiła sobie ogromną renomę, tak że trudno było sobie wyobrazić uroczystości gminne czy powiatowe bez jej udziału. Powstała w połowie 1998 r., a już w 1999 r. wystąpiła 20 razy, a w 2000 r. 27 razy. W maju tego roku zagrała na Jasnej Górze podczas Mszy świętej w cudownej kaplicy, a trębacze odegrali hejnał jasnogórski w trakcie odsłonięcia obrazu Matki Bożej Częstochow-

³⁵⁸ B. Juszczyk, *Harcerskie „Dęciaki” z Żurawicy*, „Pogranicze”, 23.11.1999 r., s. 12.

2000 r. Gromada Zuchowa „Bajkowe Ludki” wraz z nauczycielką Heleną Plebankiewicz. źródło: Kronika Szkolna SP 2 w Żurawicy

skiej. W 2001 r. skład orkiestry powiększył się do 40 osób, a 18 z nich zapisało się do szkoły muzycznej³⁵⁹.

Zespół Szkół w Żurawicy wygrał ogólnopolski konkurs „Bezpieczna szkoła, bezpieczne przedszkole”. W nagrodę placówka otrzymała Telewizor Philips wraz z magnetowidem o łącznej wartości 5000 zł. Indywidualnie została również wyróżniona Teresa Sas, która była kierownikiem Szkolnego Punktu Filialnego na Osiedlu „Wiarus”, za popularyzację ubezpieczeń i zasad ruchu drogowego wśród dzieci i młodzieży. Fundatorami nagród była Grupa PZU S.A. w Warszawie. 7 grudnia 1999 r. jej przedstawiciele: Stanisław Stawarz Dyrektor Oddziału Okręgowego w Rzeszowie oraz Jan Raba Dyrektor Inspektoratu w Przemyśle i jednocześnie Przewodniczący Rady Gminy w Żurawicy, uroczyście wręczyli wspomniane nagrody³⁶⁰.

W dalszym ciągu sukcesy odnosili szkolni sportowcy. W 1999 r. drużyna chłopców wygrała wojewódzki turniej Piłkarska Kadra CzeKa w Szówsku, a następnie w finale podkarpackim zajęła III miejsce. Warto dodać, że aby dostać się do Szówska, chłopcy wraz z nauczycielem Rafałem Korczyńskim, pojechali pociągiem do Jarosławia, a następnie autobusem kursowym do Szówska. W składzie tej drużyny grali między innymi: Tomasz

³⁵⁹ *Jedyna harcerska dęta*, „Życie Podkarpackie”, 16 maja 2001 r., s. 14.

³⁶⁰ *PZU uczy dzieci zasad ruchu drogowego*, „Pogranicze”, 14 grudnia 1999 r., s. 8.

Barski, Paweł Majewski, Jarosław Bykowski, Bartłomiej Hadała, Marcin Szustal, Krzysztof Tywoniuk, Daniel Kamler, Mateusz Seryło, Krzysztof Gawłowski, Robert Gawłowski, Bartosz Wardęga. W tym samym turnieju ogromny sukces odniosły dziewczęta, która zakwalifikowały się aż na turniej makroregionalny w Limanowej. W zespole dziewcząt grały między innymi: Anna Beer, Magda Kuciel, Monika Kucharska, Elżbieta Zamorska, Agnieszka Smuczek, Beata Fiolek, Małgorzata Krawczyk, Joanna Oszurek, Joanna Tywoniuk, Alina Bublewicz³⁶¹.

W rozgrywanej jesienią 1999 r. kolejnej edycji „Biegu Orła” 2 miejsce na dystansie 400 m zajął Kamil Sośnicki, Beata Fiolek była czwarta, a Małgorzata Krawczyk szósta w powiecie na 1500 metrów, a w biegu na 2000 metrów chłopców trzecie i czwarte miejsce zajęli odpowiednio Piotr Szczypel i Grzegorz Kucharski³⁶².

Wiosną 2000 r. odbył się finał rejonowy gimnazjady w piłce nożnej chłopców. Drużyna ze Szkoły Podstawowej w Żurawicy zajęła w nim czwarte miejsce. Podobny turniej rozegrano w Żurawicy dla rocznika 1985–1986. Rywalizowano w jedenastoosobowych składach. Gospodarze prowadzeni przez Rafała Korczyńskiego okazali się najlepsi i pewnie wygrali turniej powiatowy oraz awansowali do zawodów rejonowych³⁶³. Generalnie po podsumowaniu wyników sportowych w roku szkolnym 1999/2000 w kategorii gimnazjum triumfowała szkoła w Żurawicy³⁶⁴.

Jesienią 2000 r. szkoła zanotowało kolejne czołowe lokaty, tym razem w lekkiej atletyce. W Powiatowych Igrzyskach Młodzieży Szkolnej Beata Łapa i Katarzyna Horodecka zajęły odpowiednio drugie i trzecie miejsce w biegu na 60 m. Na tym samym dystansie drugą pozycję zajął Łukasz Maksym. W biegu na 1000 metrów triumfował Tomasz Wardęga, Krzysztof Partyka wygrał konkurs skoku w dal, a Wojciech Kosakowski był drugi w rzucie piłeczką palantową³⁶⁵. W innych lekkoatletycznych zawodach w kategorii gimnazjum Małgorzata Krawczyk wygrała biegi na 100 i 300 metrów, Barbara Rybak była trzecia w skoku w dal, a dziewczęta zajęły drugie miejsce w sztafecie 4×100 metrów. Wśród chłopców bieg na 100 metrów wygrał Piotr Tłuścick, Marcin Baran był drugi w skoku w dal, a w sztafecie 4×100 metrów chłopcy byli na drugim miejscu³⁶⁶. 1 października 2000 r. 320 osób wzięło udział w XIX Masowym Biegu nad Sanem o Memoriał Andrzeja Cieszyńskiego. Uczniowie ze szkoły w Żurawicy byli najliczniejszą grupą, gdyż było ich aż 31, co stanowiło blisko 10% uczestników³⁶⁷.

³⁶¹ Relacja Rafała Korczyńskiego.

³⁶² *Międzynarodowo w Orlach*, „Pogranicze”, 26 października 1999 r., s. 17.

³⁶³ *Futbol i szczypiorniak*, „Życie Podkarpackie”, 31 maja 2000 r., s. 30.

³⁶⁴ *Podsumowanie*, „Życie Podkarpackie”, 21 czerwca 2000 r., s. 30.

³⁶⁵ *Żurawica i Stubno wiodły prym*, „Życie Podkarpackie”, 11 października 2000 r., s. 20.

³⁶⁶ *Rywalizowali gimnazjaliści*, „Życie Podkarpackie”, 25 października 2000 r., s. 20.

³⁶⁷ *Pamięć żywa*, „Życie Podkarpackie”, 4 października 2000 r., s. 20.

Pierwsza pracownia komputerowa w szkole. Zajęcia podczas zimowiska w 2000 r. Fot. ze zbiorów Jana Semkowa

28 listopada 2000 r. w Birczy rozegrano finały rejonowe zawodów tenisa stołowego. Chłopcy w składzie Jacek Solarczyk i Mateusz Oleksiński reprezentujący klasy gimnazjalne zajęli pierwsze miejsce³⁶⁸.

Kolejne sukcesy sportowe żurawicka szkoła, odniosła w grudniu 2000 r. w zawodach piłki ręcznej. Dziewczeta zajęły trzecie miejsce, a chłopcy drugie miejsce. Takie same wyniki zanotowano w kategorii szkół podstawowych i gimnazjów³⁶⁹.

W lutym 2001 r. uczniowie reprezentujący klasy gimnazjalne wzięli udział w finale powiatowym w koszykówkę. Dziewczeta zajęły tam 3 miejsce, a chłopcy byli na drugiej pozycji³⁷⁰. W kategorii szkół podstawowych

³⁶⁸ *Rejonowa gimnazjada*, „Życie Podkarpackie”, 6 grudnia 2000 r., s. 30.

³⁶⁹ *Turniej mikołajkowy*, „Życie Podkarpackie”, 13 grudnia 2000 r., s. 30.

³⁷⁰ *Basket gimnazjalny*, „Życie Podkarpackie”, 7 marca 2001 r., s. 29.

2001 r. Hala sportowa w czasie budowy. Fot. ze zbiorów Jana Semkowa

chłopcy w minikoszykówce i w minipiłce ręcznej również zajęli 3 pozycje w powiecie³⁷¹.

Zespół wokalny złożony z dziewcząt z Żurawicy wystąpił w II. Gali Piosenki Dziecięcej „Wiosna 2001”. Według relacji prasowej wykonały one w brawurowy sposób przebój „Trzynastego”³⁷². 30 marca 2001 r. Aneta Skalska zajęła II miejsce w III Wojewódzkim Konkursie Recytatorskim „Sacrum w literaturze”. Do konkursu przygotowały ją nauczycielki Helena Plebankiewicz i Jolanta Beer³⁷³. Również w marcu 2001 r. w Przemyśle odbył się turniej koszykówki dla klas gimnazjalnych. Drużyna Żurawicy prowadzona przez Rafała Korczyńskiego zajęła 2 miejsce. Dodatkowo Mateusz Ziemniak został wybrany najlepszym zawodnikiem turnieju³⁷⁴. Wszystkie te sukcesy sportowe spowodowały, że w kategorii gimnazjum, szkoła w Żurawicy, wygrała klasyfikację szkół z terenu powiatu przemyskiego w roku szkolnym 2000/2001, natomiast w kategorii szkół podstawowych uczniowie zajęli 9 miejsce³⁷⁵.

³⁷¹ *Szkolnych mistrzów coraz więcej*, „Życie Podkarpackie”, 22 marca 2000 r., s. 29.

³⁷² *Śpiew zamiast wagarów*, „Pogranicze”, 27 marca 2001 r., s. 11.

³⁷³ Kronika Szkoły Podstawowej nr 2 w Żurawicy.

³⁷⁴ *UKS Jordan górą*, „Życie Podkarpackie”, 21 marca 2001 r., s. 29.

³⁷⁵ *Podsumowali zmagania*, „Życie Podkarpackie”, 13 czerwca 2001 r., s. 30.

Harcerska Orkiestra Dęta w 2001 r. Fot. ze zbiorów Jana Semkowa

Zakończenie

W powyższym opracowaniu autor przedstawił dzieje żurawickiej oświaty do końca sierpnia 2001 r. Całość została wzbogacona skanami oryginalnych dokumentów i unikatowymi fotografiami. Najstarsze ze zdjęć pochodzą z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Absolwenci żurawickiej szkoły i mieszkańcy Żurawicy posiadają w swoich prywatnych zbiorach wiele cennych fotografii. Warto w tym miejscu zaapelować do wszystkich czytelników, aby przeszukali swoje domowe archiwa i ocalili od zniszczenia i zapomnienia wiele dokumentów i zdjęć ukazujących dzieje żurawickiej szkoły. Mogą one zostać wykorzystane w przyszłości do kolejnych publikacji, wzbogacających żurawicką bibliografię historyczną.

Na żurawickim cmentarzu znajduje się wiele grobów byłych nauczycieli. Spoczywają tutaj między innymi zasłużona nauczycielka, poetka, autorka zagubionej niestety kroniki Zofia Smolarska i kierownik szkoły Piotr Bartnicki. Na Cmentarzu Głównym w Przemyśle pochowany został wieloletni kierownik szkoły i autor kroniki szkolnej Wojciech Malec. Dziś na jego grobie nie ma nawet inskrypcji, ale wiele osób ma wiedzę, gdzie dokładnie został pochowany. Wydaje się, że warto, aby żurawicka szkoła podjęła starania o ustawienie pamiątkowej tablicy na jego nagrobku. W ten sposób możemy ocalić grób i pamięć o byłym dyrektorze Wojciechu Malcu.

W bardzo złym stanie znajduje się także nagrobek wspomnianej nauczycielki Zofii Smolarskiej. Słynęła ona z pisania licznych okolicznościowych wierszy. Zmarła 12 stycznia 1958 r. w wieku 84 lat. Na jej grobie umieszczono inskrypcję, a na niej przejmujący wiersz, wspaniale oddający jej życie:

*Na wszelkie okazje wiersze pisała,
więc gdy się wreszcie z tym światem rozstała,
my ja też wierszem na wieki żegnamy
i tą tablicę z wdzięczności stawiamy*

Gmina Żurawica we współpracy ze Szkołą Podstawową im. Świętej Jądwigi Królowej Polski od lat organizuje kwesty, na ratowanie i odnawianie nagrobków na żurawickim cmentarzu. Warto przeznaczyć najbliższą kwestę w 2025 r. na odnowienie nagrobka tej zasłużonej nauczycielki.

Na zakończenie autor chce przytoczyć słowa z kroniki szkolnej pisanej przez Wojciecha Malca. Na wstępie umieścił on fragment „Pieśni IV” Konstantego Ignacego Gałczyńskiego, który doskonale ukazuje wielopokoleniową pracę nauczycieli:

*Z dnia na dzień tkaninę tkamy
wzorzystą dla pokolenia.
Chciałbym i blask naszej lampy
ocalić od zapomnienia.*

Na kolejnej stronie Wojciech Malec wspominając, że wcześniejsze kroniki zostały zniszczone w czasie II wojny światowej, napisał: *Może czas przyszły będzie łaskawszy dla kroniki szkoły i zachowa ją na długie lata. Żurawica, dnia 21 stycznia 1974 r.*

Autor wyraża nadzieję, że niniejsze wydanie przyczyni się do zachowania historii żurawickiej szkoły i, podobnie jak wspomniana kronika, przetrwa wiele kolejnych lat, realizując tym samym życzenie kierownika Wojciecha Malca.

Aneks 1

Nauczyciele, siostry zakonne i księża pracujący w żurawickiej oświacie do końca roku szkolnego 2000/2001

1. Szymon Pióro (Piórowicz)
2. Aleksander Grochowski
3. Ks. Michał Czerniawski
4. Ks. Roman Stojalowski
5. Jakub Marczewski
6. Stefan Zaręba
7. Michał Rozumiłowski
8. Jan Rozumiłowski
9. Michał Niemirowski
10. Teresa Roszkiewicz
11. Bazyli Stefanyszyn
12. Jakub Trela
13. Jadwiga Lewicka
14. Paulina Malicka
15. Ks. Teofil Dzierżyński
16. Waleria Stelmachniewicz
17. Wanda Chrzanowska
18. Władysław Tarasowicz
19. Leopoldyna Hełczyńska
20. Maria Golińska
21. Maria Zaleska
22. Karolina Hermann
23. Waleria Hermann
24. Maria Olearska
25. Stanisława Władyka
26. Zofia Trelanka
27. Helena Hierowska
28. Ludwina Engel
29. Ks. Michał Miksiewicz
30. Zofia Klimkowska
31. Zofia Smolarska
32. Zofia Walaszkowa
33. Olga Myszeńków
34. Maria Skrzyszowska
35. Maria Borucka (po mężu Krupowa)
36. Antonina Krukierkowa
37. Ludmiła Hönlówna
38. Jan Marian Fedyk
39. Felicja Kwaśniewska

40. Józef Szlagor
41. Zofia Róg
42. Jan Maziak
43. Jan Krupa
44. Maria Wawrówna
45. Wiktor Dębicki
46. Leon Buśko
47. Edward Lech
48. Stefania Kolanówna
49. Z. Daszyńska
50. Wilhelmina Kling
51. Ks. Józef Żurek
52. Stefan Tarnawski
53. Stefania Tarnawska
54. Helena Zlamalowa
55. Stefania Śniakiewiczówna
56. Ks. Tomasz Murdza
57. Ks. Bazyli Zaleski
58. Stefania Łazorówna
59. Janina Wymetalowa
60. Bronisław Kowalski
61. Aleksandra (Eugenia) Drekslerowa
62. Józef Czechowicz
63. Stefanicka
64. Maria Jedliczkowa
65. Ks. Ludwik Wasylewicz
66. B. Kowalski
67. Stefan Ducheński
68. Helena Błotnicka
69. Michalina Ducheńska
70. Zofia Reszkówna
71. Eugenia Złotnicka
72. Ks. Antoni Szkodziński
73. Ks. Jan Karnasiewicz
74. Jadwiga Mamczurówna
75. Zofia Korolówna
76. Ludmiła Wojnarowska
77. J. Kulikowska
78. Kulikowski
79. Stanisława Sasówna
80. Jadwiga Stankiewiczowa
81. Michalina Bartkiewiczowa
82. Kazimierz Paprocki
83. Helena Wolfówna (po mężu Mnichowska)
84. Aleksandra Osadowa

85. Ks. Mykoła Panas
86. Wojciech Malec
87. Z. Kruclowa
88. Maria Jadwiga Krogulecka
89. Ks. Sylwester Krupa
90. Piotr Bartnicki
91. Maria Annecka
92. Ks. Stanisław. Szpytma
93. Maria Hammerschmidt
94. Maria Jaciowa
95. Zofia Krsekowa
96. Józef Paliński
97. Irena Kotowicz
98. Ludwik Hartfelder
99. Emil Czerny
100. Zofia Kosak
101. Władysław Skupień
102. Jadwiga Mamczar
103. Stanisława Kulon
104. Kamila Krzyżanowska
105. Ks. Dominik Bialic
106. Elżbieta Grochowicz
107. Eugenia (Janina) Krackowska
108. Wiktoria Kaczmarz
109. Maria Szulc
110. Stanisław Kotowicz
111. Eugenia Buchtalarz
112. Maria Fornal
113. Stanisław Gajewski
114. Roman Kotowicz
115. Stanisław Strójwąg
116. Michalina Leń(n)czyk
117. Bronisława Mech
118. Janina Kwaśnicka
119. Stanisława Szumelda
120. Ks. Jan Obara
121. Anna Załubska
122. Mieczysław Sylwester
123. Marian Piątkowski
124. S. Karolina Golec
125. S. Anna Bogacz
126. S. Maria Buła
127. S. Irena Furmańczyk
128. S. Janina Homel
129. S. Katarzyna Piątek
130. S. Weronika Stępień

131. S. Katarzyna Ślipko
132. S. Zofia Urban
133. S. Antonina Wanielista
134. S. Aleksandra Wojtaszek
135. Irena Weiss
136. Janina Skupień
137. Stefania Malec
138. Bronisław Jodłowski
139. Taczana Haśko
140. Stanisław Kaczmarz
141. Stanisława Wardęga
142. Józef Kamieniecki
143. Stanisława Kasper
144. Zygmunta Rabiej
145. Maria Skwirzyńska
146. Ks. Józef Kluz
147. Ks. Stanisław Matuła
148. Irena Klisko
149. Jan Kramarz
150. Kazimiera Michalska
151. Anna Dzikowska
152. Walentyna Miciak
153. Józefa Pieczek
154. Franciszek Jedliczka
155. Cecylia Kasjan
156. Józefa Partyka
157. Urszula Kuczma
158. Janina Rebizak
159. Marian Kielar
160. Maria Korytko
161. Ryszarda Kubicka
162. Irena Marko
163. Zbigniew Osiadacz
164. Teresa Suszyło
165. Zofia Włoch
166. Zbigniew Zatwarski
167. Wanda Andrusiewicz
168. Anna Krzywiecka
169. Anna Mielnik
170. Barbara Popczyńska
171. Mirosława Wcisło
172. Barbara Wilowska
173. Krystyna Kowalska
174. Aleksandra Perkun
175. Helena Włoch
176. Barbara Heba

177. Ryszard Kuciel
178. Maria Mazurek
179. Bożena Nestor
180. Janusz Jezierski
181. Janina Podgórska
182. Ewa Usowska
183. Janina Zwirn
184. Danuta Demkiewicz
185. Małgorzata Ekiert
186. Zbigniew Brożyniak
187. Maria Jezierska
188. Czesława Opryszko
189. Stanisław Kotliński
190. Stefan Ryglowski
191. Maria Mazurek
192. Igor Czyż
193. Maria Ryglowska
194. Jadwiga Łuszczki
195. Szczepan Barszczowski
196. Agata Baszak
197. Maria Kołacz
198. Ryszard Kołodziej
199. Stanisława Stecyk
200. Barbara Barszczowska
201. Halina Kokorudz
202. Jan Semków
203. Halina Biały
204. Maria Pączek
205. Kazimierz Saładiak
206. Anna Szpak
207. Wanda Jucha
208. Teresa Sas
209. Kazimiera Bielas
210. Krystyna Książek-Filonienko
211. Maria Kaudzyszyn
212. Kazimiera Górecka
213. Krystyna Mroczek
214. Helena Kaweńska
215. Agata Semków
216. Grażyna Tarnawska-Sienkiewicz
217. Maria Palus
218. Stanisław Kotliński
219. Stefan Ryglowski
220. Zofia Leszczyńska
221. Jolanta Zalewska
222. Bożena Ciesielska

- 223. Agnieszka Garbowska
- 224. Teresa Fac
- 225. Irena Kurasz
- 226. Małgorzata Bandura
- 227. Maria Gąsior
- 228. Maria Żygała
- 229. Teresa Partyka
- 230. Ewa Szmyd
- 231. Barbara Solarska
- 232. Renata Wróbel
- 233. Elżbieta Świta
- 234. Irena Stadnik
- 235. Krystyna Radoń
- 236. Sabina Jurijków
- 237. Mariola Kroczek
- 238. Anna Radochońska-Kiselyczko
- 239. Katarzyna Kurpiel
- 240. Bogusława Diak
- 241. Helena Plebankiewicz
- 242. Monika Bielas
- 243. Ks. Andrzej Szajnar
- 244. Ks. Tadeusz Żygłowicz
- 245. Ks. Stanisław Śliwa
- 246. Ks. Zenon Bieszczad
- 247. Elżbieta Perczyk
- 248. Mariola Ryczan
- 249. Marta Plebankiewicz
- 250. Elżbieta Świta
- 251. Halina Harań-Kokorudz
- 252. Katarzyna Wolańska
- 253. Krystyna Kroczek
- 254. Jolanta Beer
- 255. Joanna Królikowska
- 256. Maria Bieniasz
- 257. Lucyna Madejowska-Ziemniak
- 258. Renata Drewniak
- 259. Barbara Stadnicka
- 260. Anna Trzeciak
- 261. Lucjan Fac
- 262. Krzysztof Składowski
- 263. Elżbieta Jaroch-Chlastawa
- 264. Elżbieta Fiń
- 265. Anna Skiba
- 266. Helena Michałuszko
- 267. Antoni Michałuszko
- 268. Marek Parol

- 269. Jarosław Trzeciak
- 270. Maria Kondryszyn
- 271. Leszek Bojko
- 272. Rafał Korczyński
- 273. Piotr Matyja
- 274. Beata Majka
- 275. Józef Krucan
- 276. Mariusz Zamirski
- 277. Bernadeta Sielska
- 278. Jerzy Sielski
- 279. Krzysztof Zalewski
- 280. Marek Frankowski
- 281. Ewa Piechota
- 282. Maria Korczyńska
- 283. Beata Chodorowska-Mytnik
- 284. Dorota Cwynar
- 285. Marta Szczotka
- 286. Elżbieta Granda
- 287. Ks. Marek Boratyn
- 288. Ks. Bogusław Grędyś
- 289. Ks. Wiesław Słysz
- 290. Ks. Adam Dziadowicz
- 291. Ks. Paweł Konieczny
- 292. Anna Wielgosz
- 293. Marta Lubas
- 294. Krystyna Lewicka
- 295. Teresa Olszańska
- 296. Krystyna Kruczek
- 297. Ks. Andrzej Panek
- 298. Ks. Edward Sobolak
- 299. Ks. Paweł Pelc

Źródło: dokumenty, kroniki szkolne do 1983 r., archiwalia, opracowania i relacje osób zawarte w przypisach niniejszego opracowania. Listę ustalono bez analizy akt osobowych pracowników. Autor dziękuje wszystkim, którzy pomogli w postawianiu tej listy. Ponieważ pamięć ludzka, jak i zapisy kronik są często zawodne, niektóre nazwiska i imiona mogą nie odpowiadać stanowi faktycznemu. Z tego samego powodu, może się zdarzyć, że na liście brakuje niektórych osób. Autor podjął się trudu weryfikacji powyższych danych, jednak nie wszystko dało się potwierdzić, za co przeprasza ewentualnie pokrzywdzone osoby. Nawet, gdyby lista była niepełna lub błędna w małym stopniu, to i tak stanowi ogromną bazę pracowników żurawickiej oświaty, dlatego postanowiono ją opublikować.

Aneks 2

Informacje o szkole w Żurawicy i najbliższej okolicy zawarte w *Szematyzmach Szkół Ludowych i Ich Nauczycieli* pod Kierunkiem Konsystorza Przemyskiego Obrządku Łacińskiego, Szematyzmach Galicyjskich i Kronice Żurawicy

W czasach zaborów publikowane były *Szematyzmy Szkół Ludowych i Ich Nauczycieli pod Kierunkiem Konsystorza Przemyskiego Obrządku Łacińskiego* oraz *Szematyzmy Galicyjskie*. Autor zebrał dane z poszczególnych roczników i przedstawił je w postaci tabel stanowiących aneks. Składa się on z kilku tabel, które podają urzędowe informacje o rodzaju danej szkoły i obsadzie kadrowej. We wspomnianym okresie szkoła w Żurawicy była najwyżej zorganizowaną szkołą, dlatego zdarzało się, że uczniowie z sąsiednich miejscowości kończyli właśnie w Żurawicy rozpoczęta w swojej wiosce naukę. Szczególnie, że do 1868 r. szkoła w Żurawicy była jedyną na terenie łacińskiej parafii Żurawica. Dlatego autor postanowił przytoczyć w poniższym aneksie informacje o szkołach, które funkcjonowały wówczas we wspomnianej rzymskokatolickiej parafii Żurawica. Dane te mają jedynie charakter publikacji źródła. Nie zawsze okazywały się one prawdziwe. Autor uznał jednak, że warto przedstawić je jako aneks.

Szkoła w Żurawicy w latach 1843–1914 według Szematyzmów Galicyjskich i Szematyzmów Szkół Ludowych i ich Nauczycieli pod Kierunkiem Konsystorza Przemyskiego Obrządku Łacińskiego

Rok	Nazwa szkoły	Nauczyciele	Uwagi
1843	parafialna	Michał Czerniawski	Do szkoły uczęszczało 30 uczniów
1844	parafialna	Ks. Roman Stojałowski	Do szkoły uczęszczało 22 uczniów, a 26 na nauki niedzielne
1845	parafialna	Ks. Roman Stojałowski	Do szkoły uczęszczało 26 uczniów, a 23 na nauki niedzielne
1846	parafialna	Jakub Marczewski – organista	Do szkoły uczęszczało 32 uczniów, a na nauki niedzielne 25
1847	parafialna	Jakub Marczewski – organista	Do szkoły uczęszczało 39 uczniów, a na nauki niedzielne 26
1848	parafialna	Jakub Marczewski – organista	Do szkoły uczęszczało 32 uczniów, a na nauki niedzielne 25
1849	parafialna	Jakub Marczewski – organista	Do szkoły uczęszczało 30 uczniów, a na nauki niedzielne 24
1850	parafialna	Jakub Marczewski – organista	Do szkoły uczęszczało 21 uczniów, a na nauki niedzielne 10
1851	parafialna	Jakub Marczewski – organista	Do szkoły uczęszczało 12 uczniów, a na nauki niedzielne 7
1852	parafialna	Stefan Zaręba – nauczyciel tymczasowy	Do szkoły uczęszczało 17 uczniów, a na nauki niedzielne 4
1853	parafialna	Stefan Zaręba	Do szkoły uczęszczało 15 uczniów, a na nauki niedzielne 7
1854	parafialna	Stefan Zaręba	Do szkoły uczęszczało 19 uczniów, a na nauki niedzielne 7
1855	parafialna	Stefan Zaręba	Do szkoły uczęszczało 19 uczniów, a na nauki niedzielne 7
1856	parafialna	Ks. Roman Stojałowski	Do szkoły uczęszczało 26 uczniów
1857	parafialna	Ks. Roman Stojałowski	Do szkoły uczęszczało 31 uczniów
1858	parafialna	Ks. Roman Stojałowski Michał Rozumiłowski	Do szkoły uczęszczało 48 uczniów, a na nauki niedzielne 11
1859	parafialna	Michał Rozumiłowski	Do szkoły uczęszczało 48 uczniów, a na nauki niedzielne 14. Roczny dochód szkoły wynosił 160 złotych reńskich.
1860	trywialna	Michał Rozumiłowski	Do szkoły uczęszczało 47 uczniów, a na nauki niedzielne 8. Roczny dochód szkoły wynosił 178 złotych reńskich 50 krajcarów.
1861	trywialna	Michał Rozumiłowski	Do szkoły uczęszczało 60 uczniów na 130 w wieku szkolnym. 8 uczniów chodziło na nauki niedzielne. Roczny dochód szkoły wynosił 178 zł reńskich 50 krajcarów.

1862	trywialna	Michał Rozumiłowski	Do szkoły uczęszczało 50 dzieci na 82 w wieku szkolnym. Roczny dochód szkoły wynosił 178 złotych reńskich 50 krajcarów. Schematyzm diecezjalny podaje 67 uczniów s. 6.
1863	trywialna	Michał Rozumiłowski	Do szkoły uczęszczało 46 uczniów na 88 w wieku szkolnym.
1864	trywialna	Michał Rozumiłowski	Do szkoły uczęszczało 51 dzieci na 94 w wieku szkolnym
1865	trywialna	Jan Rozumiłowski	Do szkoły uczęszczało 47 dzieci na 118 w wieku szkolnym. Szematyzm szkolny diecezjalny podaje 51 uczniów. Roczny dochód szkoły wynosił 178 złotych reńskich 50 krajcarów.
1866	trywialna	Jan Rozumiłowski	Do szkoły uczęszczało 49 dzieci na 112 w wieku szkolnym. Szematyzm szkolny diecezjalny podaje 51 uczniów i 20 na nauki niedzielne. Roczny dochód szkoły wynosił 178 złotych reńskich 50 krajcarów.
1867	trywialna	Michał Rozumiłowski	Do szkoły uczęszczało 42 uczniów i 20 na nauki niedzielne. Roczny dochód szkoły wynosił 178 złotych reńskich 50 krajcarów.
1868	trywialna	Michał Rozumiłowski	Do szkoły uczęszczało 60 dzieci na 120 w wieku szkolnym oraz 30 uczniów na nauki niedzielne. Roczny dochód szkoły wynosił 178 złotych reńskich 50 krajcarów.
1869–1873	trywialna	Michał Rozumiłowski	
1874	ludowa	Michał Rozumiłowski	
1875–1879	jednoklasowa	Michał Niemirowski	
1880	jednoklasowa	Teresa Roszkiewicz	
1881–1882	jednoklasowa	Bazyli Stefanyszyn	
1883–1885	jednoklasowa	Jakub Trela	
1886	dwuklasowa	Kierownik Jakub Trela, Jadwiga Lewicka	
1887	dwuklasowa	Kierownik Jakub Trela	
1888	dwuklasowa	Jakub Trela, nauczyciel młodszy Paulina Malicka	
1889–1890	dwuklasowa	Kierownik Jakub Trela, Waleria Stelmachniewicz nauczyciel nadetatowy	
1891	dwuklasowa	Jakub Trela kierownik, Wanda Chrzanowska nauczyciel nadetatowy	

1892–1893	dwuklasowa	Władysław Tarasowicz kierownik, Leopoldyna Hełczyńska
1894–1897	dwuklasowa	Władysław Tarasowicz kierownik, Maria Golińska młodszy nauczyciel
1898–1900	dwuklasowa	Władysław Tarasowicz kierownik, Maria Zaleska młodszy nauczyciel, Hermann Karolina
1901	dwuklasowa	Władysław Tarasowicz kierownik, Hermann Waleria młodszy nauczyciel, Hermann Karolina nauczyciel Władysław nadetatowy
1902	dwuklasowa	Władysław Tarasowicz kierownik, Maria Olearska młodszy nauczyciel, Stanisława Władyka nauczyciel nadetatowy
1903	dwuklasowa	Tarasowicz Władysław kierownik, Zofia Trelanka i Helena Hierowska nadetatowa
1904	dwuklasowa	Władysław Tarasowicz kierownik, Ludwina Engel, Helena Hierowska nadetatowa
1905	dwuklasowa	Władysław Tarasowicz kierownik, Helena Hierowska i Zofia Klimkowska nauczyciele nadetatowi
1906–1908	dwuklasowa	Władysław Tarasowicz kierownik, Zofia Smolarska, Zofia Klimkowska nauczyciel nadetatowy
1909	dwuklasowa	Władysław Tarasowicz kierownik, Zofia Smolarska, Zofia Walaszkowa i Olga Myszeńków nauczyciele nadetatowi
1910	dwuklasowa	Władysław Tarasowicz kierownik, Zofia Smolarska, Maria Skrzyszowska, Maria Borucka
1911	czteroklasowa mieszana	Władysław Tarasowicz kierownik, Zofia Smolarska, Maria Skrzyszowska, Antonina Kronierkowa, Ludmiła Hönlówna, Maria Borucka nauczycielka nadetatowa, Katecheza – duchowieństwo miejscowe
1912	czteroklasowa mieszana	Jan Marian Fedyk kierownik, Zofia Smolarska nauczycielka stała, Antonina Kronierkowa z Rimeszów, Maria Borucka, Maria Skrzyszowska, Ludmiła Hönlówna, Felicja Kwaśniewska nauczycielki tymczasowe Katecheza – duchowieństwo miejscowe
1913	czteroklasowa mieszana	Jan Marian Fedyk kierownik, Zofia Smolarska nauczycielka stała, Antonina Kronierkowa z Rimeszów, Maria Borucka nauczyciel tymczasowy, Józef Szlagor, Zofia Róg, Felicja Kwaśniewska nauczyciele nadetatowi Katecheza – duchowieństwo miejscowe
1914	czteroklasowa mieszana	Jan Marian Fedyk kierownik, Zofia Smolarska nauczycielka stała, Antonina Kronierkowa z Rimeszów, Maria Krupowa z Boruckich nauczyciel tymczasowy, Maria Wawrówna, Leon Buśko Józef Szlagor, nauczyciele nadetatowi Katecheza – duchowieństwo miejscowe

Rok szkolny	Nazwa szkoły	Nauczyciele
1913/1914	Szkoła Ludowa Czteroklasowa mieszana Szkoła z dopełniającym kursem rolniczym (z 5 i 6 rokiem nauki)	Jan Fedyk – kierownik, Jan Maziak – prowadzący kurs rolniczy, Jan Krupa
1915/1916	Szkoła Ludowa Czteroklasowa mieszana	Zofia Smolarska, Edward Lech, Stefania Kolanówna, ks. Michał Mikiewicz
1916/1917	Szkoła Ludowa Czteroklasowa mieszana	Stefania Kolanówna,
1917/1918	Szkoła Ludowa Czteroklasowa mieszana	Z. Daszyńska, Wilhelmina Kling, ks. Józef Żurek.
1919/1920		Stefan Tarnawski – kierownik, Helena Zlamalowa, Stefania Śniakiewiczówna, ks. Tomasz Murdza, ks. Bazyl Zaleski.
1920/1921	Szkoła ludowa czteroklasowa z planem szkoły pięcioletniej	Stefan Tarnawski – kierownik, Helena Zlamalowa, Wilhelmina Kling.
1921/1922	Szkoła ludowa czteroklasowa z planem szkoły pięcioletniej	Stefan Tarnawski – kierownik, Helena Zlamalowa,
1922/1923	Szkoła ludowa czteroklasowa z planem szkoły pięcioletniej	Stefan Tarnawski – kierownik, Helena Zlamalowa, Aleksandra Drekslerowa
1923/1924	Szkoła ludowa czteroklasowa z planem szkoły pięcioletniej	Stefan Tarnawski – kierownik, Helena Zlamalowa, Aleksandra Drekslerowa, J. Czechowicz
1924/1925	Szkoła Powszechna 6–Klasowa Mieszana im. Królowej Jadwigi	Stefan Tarnawski – kierownik, Helena Zlamalowa, Stefanicka, ks. Bazyl Zaleski, Maria Jedliczkowa, ks. Ludwik Wasylewicz
1925/1926	Szkoła Powszechna 6–Klasowa Mieszana im. Królowej Jadwigi	Stefan Tarnawski – kierownik, B. Kowalski
1926/1927	Szkoła Powszechna 6–Klasowa Mieszana im. Królowej Jadwigi	Stefan Duchęński – kierownik, Helena Zlamalowa, Michalina Duchęńska, Zofia Reszkońska, Eugenia Złotnicka, Aleksandra Drekslerowa, ks. Antoni Szkodziński

1930/1931	Szkoła Powszechna 7–klasowa mieszana im. Królowej Jadwigi	Stefan Duchęński – kierownik, Jadwiga Marczunówna, Zofia Korolówna, Ludmiła Wojnarowska, J. Kulikowska, Zofia Reszkówna, Stanisława Sasówna, ks. Karnasiewicz
1932/1933	Szkoła Powszechna 7–klasowa mieszana im. Królowej Jadwigi	Stefan Duchęński – kierownik, Michalina Bartkiewiczowa, Ludmiła Wojnarowska,
1933/1934	Szkoła Powszechna 7–klasowa mieszana im. Królowej Jadwigi	Stefan Duchęński – kierownik, Zofia Reszkówna, Kazimierz Paprocki, Stanisława Sasówna, Jadwiga Mamczurówna, Helena Wolfówna (potem zamężna Mnichowska), Aleksandra Osadowa, Ludmiła Wojnarowska, Michalina Bartkiewiczowa, Wojciech Malec
1934/1935	Szkoła Powszechna 7–klasowa mieszana im. Królowej Jadwigi	Stefan Duchęński, Wojciech Malec, Michalina Bartkiewiczowa, Z. Krucłowa
1936/1937	Szkoła Powszechna 7–klasowa mieszana im. Królowej Jadwigi	Stefan. Duchęński, Piotr Bartnicki
1937/1938	Szkoła Powszechna 7–klasowa mieszana im. Królowej Jadwigi	Stefan. Duchęński, Maria Annecka, P. Bartnicki, ks. Stanisław Szpytma, Helena Mnichowska, Maria Hammerschmidt
1938/1939	Szkoła Powszechna 7–klasowa mieszana im. Królowej Jadwigi	Stefan Duchęński, Józef Paliński, Irena Kotowicz, Wojciech Malec, Piotr Bartnicki, ks. Stanisław Szpytma.
1940/1941		Stefan Duchęński – kierownik do 15 stycznia 1941 r., Ludwik Hartfelder – kierownik od 15 stycznia 1941 r.
1941/1942		Ludwik Hartfelder – kierownik, Emil Czerny, Zofia Kosak
1942/1943		Ludwik Hartfelder – kierownik, Władysław Skupień, Jadwiga Mamczar
1943/1944		Ludwik Hartfelder – kierownik, Stanisława Kulonowa, Kamila Krzyżanowska, Władysław Skupień, ks. Dominik Białic, Elżbieta Grochowicz, Jadwiga Mamczar, Eugenia Kruczkowska od 1 stycznia 1944 r.
1944/1945		Ludwik Hartfelder – kierownik, Wiktoria Kaczmarz, Maria Jedlińska, Maria Szulcowa, Stanisław Kotowicz, Władysław Skupień,
1945/1946		Stefan Duchęński – kierownik, Wiktoria Kramarz

Informacje o szkole w Bolestraszczykach z galicyjskich szematyzmów

Rok	Nazwa szkoły	Nauczyciele
1869	trywialna	Jakub Nabak
1870–1873	trywialna	Atanazy Hyk
1874	ludowa	Atanazy Hyk
1875–1895	jednoklasowa	Atanazy Hyk
1896–1897	jednoklasowa	Helena Maszczykowska
1898	jednoklasowa	Bazyli Dzikowski kierownik, Katarzyna Stachurska nauczyciel nadetatowy
1899–1900	jednoklasowa	Bazyli Dzikowski kierownik, Antonina Chłopecka nauczyciel nadetatowy
1901	jednoklasowa	Bazyli Dzikowski kierownik, Eugenia Herwy młodszy nauczyciel, Eliasz Kryliński nauczyciel nadetatowy
1902	dwuklasowa	Bazyli Dzikowski kierownik, Eliasz Kryliński, Eugeniusz Herwy nauczyciel nadetatowy w szkole w bolestraszczyckiej Woli
1903	dwuklasowa	Bazyli Dzikowski kierownik, Eugeniusz Herwy młodszy nauczyciel, Eliasz Kryliński nauczyciel nadetatowy
1904	dwuklasowa	Bazyli Dzikowski kierownik, Eugeniusz Herwy, Eugenia Włodarczyk nauczyciel nadetatowy
1905–1906	dwuklasowa	Bazyli Dzikowski kierownik, Paulina Męcińska, Julia Liliówna
1907–1908	dwuklasowa	Bazyli Dzikowski kierownik, Paulina Męcińska
1909	dwuklasowa	Bazyli Dzikowski kierownik, Sabina Męcińska, Aniela Zuczkowska
1910	dwuklasowa	Bazyli Dzikowski kierownik, Sabina Męcińska, Aniela Łuczkowska, Helena Nowicka nauczyciel nadetatowy
1911	dwuklasowa	Ludwik Barszczyński kierownik, Paulina Męcińska, Helena Nowicka, Aniela Łuczkowska nauczyciel nadetatowy w Woli Bolestraszczyckiej
1912	dwuklasowa	Ludwik Barszczyński kierownik tymczasowy Olga Ziembówna nauczyciel tymczasowy, Herlena Nowicka nauczyciel tymczasowy w klasie z językiem polskim w Woli Bolestraszczyckiej, Aniela Łuczkowska nauczyciel tymczasowy w klasie z językiem ruskim w Woli Bolestraszczyckiej

1913	dwuklasowa	Sylwester Żuk kierownik, Stanisława Żukowa z Doboszów, Olga Klimczykowa z Ziembów nauczyciel nadetatowy w klasie z językiem ruskim w Woli Boleszasyckiej, Halina Złamałowa z Nowickich nauczyciel nadetatowy w klasie z językiem polskim w Woli Boleszasyckiej
1914	dwuklasowa	Sylwester Żuk kierownik, Stanisława Żukowa z Doboszów, Stanisława Prohazkówna, Wilhelmina Kling nauczyciel nadetatowy w klasie z językiem polskim w Woli Boleszasyckiej

Informacje o szkole w Buszkowicach z galicyjskich szematyzmów

Rok	Nazwa szkoły	Nauczyciele
1869	trywialna	Adam Mrzygłocki
1870	trywialna	Jędrzej Wisłocki
1871	trywialna	Bazyli Stańko
1872	trywialna	nieobsadzona
1873–1874	parafialna	Bazyli Stańko
1875–1877	filialna	Piotr Łoziński
1878	filialna	Józef Fasnacht
1879	jednoklasowa	Józef Fasnacht
1880–1881	jednoklasowa	Maria Pelczar
1882–1888	jednoklasowa	Maria Radlmesser
1889	jednoklasowa	Maria Radwan
1890	jednoklasowa	Paulina Malicka
1891–1903	jednoklasowa	Eugenia Witoszyńska
1904–1907	jednoklasowa	Eugenia Witoszyńska, Stefania Issajczuk nauczyciel nadetatowy
1908–1910	jednoklasowa	Józef Pleszkiewicz
1911	jednoklasowa	Józef Pleszkiewicz, Michalina Uruska nauczyciel nadetatowy
1912	jednoklasowa	Maria Kaszewska, Józefa Prohazka nauczyciel tymczasowy
1913	jednoklasowa	Helena Welde nauczyciel tymczasowy
1914	jednoklasowa	Wanda Jaworska

Informacje o szkole w Małkowicach z galicyjskich szematyzmów

Rok	Nazwa szkoły	Nauczyciele
1869–1872	trywialna	Jan Wojtów
1873–1874	parafialna	Jan Wojtów
1875–1876	jednoklasowa	Jan Wojtów
1877	filialna	Dymitr Pych
1878	filialna	Adela Niedźwiedź
1879	jednoklasowa	Michał Krupa
1880	jednoklasowa	Jędrzej Olszański
1881–1890	jednoklasowa	Michał Rejnerowicz
1891	jednoklasowa	Jaworski Józef
1892–1897	jednoklasowa	Michał Miejski
1898	jednoklasowa	Michał Miejski, zastępca Kozak Jan
1899–1901	jednoklasowa	Jan Kozak
1902–1904	jednoklasowa	Jan Kozak, Anna Łohinówna nauczyciel nadetatowy
1905	jednoklasowa	Jan Kozak, Maria Krupianka nauczyciel nadetatowy
1906–1914	jednoklasowa	Jan Kozak, Maria Kozakowa nauczyciel nadetatowy

Informacje o szkole w Buszkowiczach z galicyjskich szematyzmów

Rok	Nazwa szkoły	Nauczyciele
1912	jednoklasowa	Michalina Uruska nauczyciel tymczasowy
1913–1914	jednoklasowa	Olga Gocka

Informacje o szkole w Duńkowiczach z galicyjskich szematyzmów

Rok	Nazwa szkoły	Nauczyciele
1911	jednoklasowa	Julia Englówna
1912	jednoklasowa	Maria Superatówna nauczyciel tymczasowy
1913	jednoklasowa	Maria Stanisława Krzysiówna nauczyciel tymczasowy
1914	jednoklasowa	Olga Klimczykowa z Ziębów

Ołtarz Najświętszego Serca Pana Jezusa w kościele Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy.
Fot. RAVA Studio Rafał Czepiński

Granice jurysdykcji parafii Żurawica na przestrzeni wieków

ks. Marian Hofman

Pierwsze źródłowe wzmianki o miejscowości Żurawica pochodzą z roku 1387¹. Wtedy to królowa Jadwiga Andegaweńska (około 1373–1399) nadała Jaśkowi ze Sprowy m.in. wieś Żurawica, a rok później król Władysław Jagiełło (zm. 1434) zezwolił na jej lokację na prawie niemieckim². W owym czasie funkcjonowała od kilkudziesięciu lat diecezja przemyska. Jej stolicą był Przemyśl, który graniczył ze wsią Żurawica. Diecezja przemyska ma swoją bardzo bogatą, prawie siedemsetletnią historię. Celem artykułu nie jest jej przedstawienie, ale warto wskazać, że istniała ona już w pierwszej połowie XIV w. O początkach jej istnienia jest wiele opracowań. Dość obszernie to zagadnienie omawia Grzegorz Klebowicz w swojej pracy *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XVI wieku*³, w której również znajduje się bogata literatura przedmiotu z wcześniejszego okresu⁴. 30 lipca 1406 r. doszło do erygowania w Żurawi-

¹ *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasiowa, cz. IV, Wrocław, 1969, nr 1074, s. 225–226.

² *Przywilej lokacyjny wsi Żurawica z 15 września 1388 roku*, oprac. E. Dybek, Przemyśl 2009; E. Dybek, *Lokacja Żurawicy na prawie niemieckim*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 15–23.

³ G. Klebowicz, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XVI wieku*, Lublin 2013, s. 15–51.

⁴ Zajmując się tym zagadnieniem warto zwrócić uwagę na następującą literaturę: F. Pawłowski, *Premisla sacra sive et gesta episcoporum r. l. Premisli*, Cracoviae 1869; W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrządku łacińskiego*, cz. 1, Przemyśl 1903; J. Kwolek, *Początki biskupstwa przemyskiego*, „Nasza Przyszłość” 43 (1975), s. 7–25; H.E. Wyczawski, *Diecezja przemyska w 600. rocznicę bulli Grzegorza XI „Debitum pastoralis officii”*, STV 12 (1974), nr 2, s. 161–208; H. Borcz, *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 79 (2003), s. 33–119.

cy parafii rzymskokatolickiej⁵. Do naszych czasów nie zachował się w oryginale dokument erekcyjny parafii. Istnieje natomiast jego kopia – odpis znajduje się w wizytacji parafii Żurawica z 1728 r., przeprowadzonej za biskupa przemyskiego Aleksandra Antoniego Fredry (1674–1734), wizytatorem był ksiądz Jakub Arakielowicz (zm. 1729)⁶. W dokumencie tym można przeczytać, że *dla pamięci ludzkiej, żeby nie zostało zapomniane, dlatego zostało to utrwalone na piśmie, że Dobiesław i Piotr ze Sprowy uposażają w swojej wiosce Żurawica pod Przemyślem, kościół parafialny pod wezwaniem świętego Mateusza Ewangelisty oraz świętej Katarzyny Dziewicy i Męczennicy*⁷. Powołując do istnienia parafię uposażają ją jednym łanem frankońskim, leżącym przy kościele, łąką w Kostomostach, stawem rybnym, dziesięcinami z pól rolnych oraz mesznym w wysokości jednej kłody żyta i jednej owsa od każdego łanu w wiosce Żurawica. Fundację tę potwierdził ówczesny biskup przemyski Maciej⁸.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie granic jurysdykcji parafii Żurawica na przestrzeni wieków. Zagadnienie to nie było podejmowane przez badaczy, odnaleźć można nieliczne odniesienia do tej kwestii przy okazji omawiania zagadnienia granic parafii w okresie duszpasterzowania proboszczów dwudziestego wieku. Wspominała o tym Agata Wołk-Potoczna omawiając parafię Żurawica w okresie proboszczowania ks. Michała Miksiewicza⁹, następnie Marcin Kapłon prezentując historię parafii w czasie II wojny światowej oraz duszpasterzowania ks. Tadeusza Kostki¹⁰, a także Elżbieta Dybek wspomina o tym przy opisie działalności ks. prałata Stanisława Burczyka¹¹.

Z przywołanego wyżej dokumentu erekcyjnego wynika, że na początku parafia obejmowała tylko wieś Żurawicę. Jednak w ciągu wieków te-

⁵ *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1997. Album*, s. 524; *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. V, Wrocław 1970, nr 1196, s. 59; *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry przeprowadzona przez księdza Jakuba Arakielowicza*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023, s. 209; G. Klebowicz, dz. cyt., s. 315–316.

⁶ Archiwum Archidiecezji Przemyskiej (dalej AAPrz), sygn. 161, *Visitatio generalis decanatus Premisliensis sub regimine Alexandri Fredro Ep. Premisliensis A. D. 1728*, s. 193. Tekst tej wizytacji został przetłumaczony i wydany drukiem w 2023 r.

⁷ Po wybudowaniu kościoła murowanego w 1890 r. został zmieniony tytuł kościoła na Niepokalanego Poczęcia NMP, św. Józefa Oblubieńca NMP oraz św. Mateusza. Po Soborze Watykańskim II wezwanie kościoła ograniczono tylko do Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Józefa Oblubieńca NMP. Zob. M. Hofman, *Kościół w Żurawicy, jego poświęcenie, wezwanie oraz związany z tym odpust*, „Resovia Sacra” 24 (2017), s. 156–157.

⁸ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra ...*, s. 207–209.

⁹ A. Wołk-Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, Kraków 2002, s. 17 oraz 29–32 (mps Archiwum Parafii Żurawica).

¹⁰ M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, „Rocznik Przemyski”, t. 53, z. 1 (20) 2017, s. 157–158; M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach 1945–1967*, „Rocznik Przemyski”, t. 54, z. 1 (21) 2018, s. 230–231.

¹¹ E. Dybek, *Ksiądz prałat Stanisław Burczyk budowniczy kościoła w Żurawicy Górnej*, w: *Ksiądz prałat Stanisław Burczyk 1921–2007*, red. M. Duda, Żurawica 2019, s. 58.

rytorium parafii rozszerzało się również na inne miejscowości. W aktach wizytacyjnych bardzo często znajdowały się odwołania do dokumentów, które wskazywały na przynależność poszczególnych wsi do parafii. Natomiast wizytacja z 1728 r. nie tylko nawiązuje do nich, ale i owe dokumenty prezentuje. Akt z 1492 r. poświadcza, że wieś Bolestraszyce¹² przynależy do parafii Żurawica¹³. Kolejny, z 1495 r. odnosząc się do wsi Małkowie¹⁴ i Duńkowiczki¹⁵ stwierdza, że *Adam Łowcy wraz ze swoim dworem w Duńkowiczkach, na podstawie odwiecznego zwyczaju, należy do kościoła parafialnego w Żurawicy i przyjmuje w tym kościele sakramenty, z racji przyjmowania tych sakramentów jest słusznie zobowiązany do dziesięciny z każdego zboża uprawianego na polach folwarków w Duńkowiczkach i Małkowicach na rzecz kościoła w Żurawicy i jego proboszcza, tak jak to przekazywał i dawał przez wiele lat*¹⁶. Zaś dokument z 1602 r. wskazuje na przynależność Orzechowiec¹⁷ i Hnatkowic¹⁸ do parafii Żurawica¹⁹.

Wracając do poszczególnych tekstów wizytacyjnych należy zaznaczyć, że z wizytacji parafii Żurawica z 1646 r. przeprowadzonej za biskupa przemyskiego Pawła Piaseckiego (1579–1649) wynika, iż w skład parafii wchodziły również miejscowości: Bolestraszyce, Orzechowce, Duńkowiczki, Wielboryże (również Wielboryzy²⁰), Małkowie²¹.

Kolejne informacje zawiera *Status Ecclesia Parochialis Zoravicensis In Anno Domini prasenti 1662*, którego autorem jest ks. Fryderyk Alembek (1598–1672), proboszcz parafii Żurawica oraz kanonik kapituły katedralnej w Przemyśle. Został on wyznaczony przez biskupa przemyskiego Andrzeja Szołdrskiego (około 1583–1650), a później biskupa Piotra

¹² Wieś leżąca około 5 km na północny wschód od Przemyśla, nad Sanem. Od zachodu graniczy z Buszkowiczami i Żurawicą. Od południa, przez San z Hureczkiem i Hurkiem. Od wschodu z Medyką. Od północnego wschodu z Wyszatcami, a północnego zachodu z Małkowicami.

¹³ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra...*, s. 209–210.

¹⁴ Wieś w powiecie przemyskim około 10 km na północny wschód od Przemyśla. Od południa graniczy z Żurawicą. Od południowego wschodu z Bolestraszczykami. Od wschodu z Wyszatcami i Walawą. Od północy z Nizinami i Orlami. Od zachodu z Duńkowiczkami i Orzechowcami.

¹⁵ Wieś w powiecie przemyskim około 8 km na północ od Przemyśla. Graniczy od południa i południowego zachodu z Żurawicą, od wschodu z Małkowicami, od północy i północnego zachodu z Orzechowcami.

¹⁶ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry...*, s. 211.

¹⁷ Wieś w powiecie przemyskim około 8 km na północ od Przemyśla. Od południa graniczy z Żurawicą. Od południowego wschodu z Duńkowiczkami. Od północnego wschodu z Małkowicami. Od północy z Hnatkowicami. Od północnego zachodu z Batyczami, a od zachodu z Ujkowicami.

¹⁸ Wieś w powiecie przemyskim ok. 14 km na północ od Przemyśla. Graniczy od południa z Orzechowcami, od wschodu z Orlami, od północy z Drohojowem i Trójczycami, a od zachodu z Batyczami.

¹⁹ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra ...*, s. 226–228.

²⁰ Miejscowość dzisiaj nieistniejąca. Była usytuowana na południe od Żurawicy, nad rzeką San. Obecnie na tym terenie znajduje się miejscowość Buszkowiczki. Nazwa miejscowości miała różne brzmienia: Wirbokrzyzy, Wyrbochryzy, Wirbohryzy, Wyelbohrysy oraz Vyelbohryzy. Zob. W. Makarski, *Nazwy miejscowości dawnej ziemi przemyskiej*, Lublin 1999, s. 293.

²¹ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1646 za biskupa przemyskiego Pawła Piaseckiego*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023, s. 200.

Gembickiego (1585–1657) do wizytacji diecezji²². Pisząc w swoim opracowaniu o jurysdykcji parafialnej ks. Alembek wymienia następujące miejscowości: Żurawica, Duńkowiczki, Batycze²³, Orzechowce, Hnatkowice, Małkowice, Bolestraszyce, Buszkowice²⁴ Kanonickie, Buszkowice Żurawickie oraz Wielboryże²⁵.

Z wizytacji przeprowadzonej za czasów biskupa Jerzego Albrechta Doenhoffa (1640–1702) z 1699 r. wynika, że jurysdykcją parafialną były objęte wioski: Żurawica, Duńkowiczki, Orzechowce, Hnatkowice, Małkowice, Bolestraszyce, Buszkowice, Wielboryże, zatem uposażenie parafii zmniejszyło się o miejscowość Batycze. Sakramenty udzielane były także w Hureczku²⁶.

Analiza wizytacji za czasów biskupa Aleksandra Antoniego Fredry przeprowadzonej przez ks. Jakuba Arakielowicza wskazuje, że jurysdykcja parafii Żurawica rozciągała się na wsie: Żurawica, Duńkowiczki, Orzechowce, Małkowice, Bolestraszyce, Buszkowice Kanonickie, Buszkowiczki i tu autor dookreśla inaczej Wielboryże. To poniekąd wyjaśnia dlaczego w niektórych wcześniejszych wykazach miejscowości brak jest jednej lub

²² M. Hofman, *Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim ze szczególnym uwzględnieniem wizytacji biskupa Jerzego Albrechta Doenhoffa (1640–1702)*, „Resovia Sacra” 29 (2022), s. 184.

²³ Wieś w powiecie przemyskim około 14 km na północ od Przemyśla. Graniczą od południowego wschodu z Orzechowcami. Od południowego zachodu z Ujkowicami. Od zachodu z Małkowicami. Od wschodu z Hnatkowicami, a od północy z Trójczycami.

²⁴ Wieś w powiecie przemyskim, nad Sanem granicy od południa i zachodu z Przemyślem. Od północy z Żurawicą. Od wschodu z Buszkowiczami. Miejscowość ta ma dookreślenie Kanonickie, ponieważ ta część była uposażeniem kanoników Kapituły Katedralnej w Przemyśle oraz Żurawickie, ponieważ ta część była związana z Żurawicą.

²⁵ F. Alembek, *Status Ecclesiae Parochialis Zoravicensis in anno Domini præsenti 1662*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 2, red. M. Hofman, Żurawica 2013, s. 98; G. Klebowicz, dz. cyt., s. 316–317; Z. Budzyński, *Statystyka ludności rzymskokatolickiej w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XVII i XVIII w.*, „Rocznik Przemyski”, t. 26 (1988), s. 238; G. Klebowicz, M. Juran, *Mapy. Okręgi parafialne diecezji przemyskiej w 1600 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej (Archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko-lubaczowska ok. 1340–2018*, red. H. Gapski, Lublin 2019, s. 154.

²⁶ M. Hofman, *Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim...*, s. 189–190. G. Klebowicz, dz. cyt., s. 305–306; Z. Budzyński, dz. cyt., s. 238. Wieś ta leży ok. 6 km na wschód od Przemyśla. Od północy, przez rzekę San graniczy z Buszkowiczami i Bolestraszcami. Od wschodu z Hurkiem. Od południa z Siedliskami, a od zachodu z Przemyślem. Wieś Hureczko jest wymieniona jako należąca do parafii Żurawica tylko w tej wizytacji. Wcześniej jest zaliczana do parafii przemyskiej, a później do parafii Medyka. Kwestię różnej przynależności parafialnej Hureczka tłumaczy Z. Budzyński w następujący sposób: *Pewności nie było także wobec wsi Hureczko, którą raz zaliczano do Przemyśla, a innym razem do Żurawicy lub Medyki. W tym przypadku zmiany okręgu parafialnego były jednak podyktowane warunkami terenowymi, (...) kapryśny w tym miejscu San przesunął co jakiś czas swoje koryto, przez co wieś wędrowała z jednego brzegu rzeki na drugi.* Zob. Z. Budzyński, *Ludność parafii przemyskiej obrządku łacińskiego w świetle rejestrów metrykalnych z lat 1592–1635. Struktura demograficzna*, „Przemyskie Zapiski Historyczne” 6–7 (1989–1990), s. 90–91.

Granice jurysdykcji parafii Żurawica w 1660 r.

drugiej nazwy²⁷. W tekście podkreślono przynależność parafialną miejscowości Małkowiec i Hnatkowiec na korzyść parafii żurawickiej²⁸.

O jurysdykcji parafialnej wspominał również biskup Wacław Hieronim Sierakowski (1700–1780) w wizytacji parafii Żurawica, którą przeprowadził 3 czerwca 1744 r. W swojej relacji informuje o następujących wioskach należących do parafii: Żurawica, Orzechowce, Duńkowiczki, Małkowiec, Bolestraszyce oraz Buszkowice²⁹. W innym miejscu tego dokumentu można przeczytać, że proboszczowie żurawickcy rościli sobie prawa również do miejscowości Hnatkowiec i Batycze, ale sprawa ta nie została jednoznacznie wyjaśniona³⁰. Rozwikłaniem tej wątpliwości może być adnotacja znajdująca się w kronice parafii Ujkowice, która podaje, że ks. biskup Jan Bokum (1666–1721) pismem z dnia 11 lipca 1718 r. przyłączył luźne

²⁷ Szerzej tę kwestię wyjaśnia T. Filozof, *Stosunki społeczno-gospodarcze w okręgu żurawickim w czasach nowożytnych w świetle dokumentów proveniencji podatkowej*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 79.

²⁸ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry...*, s. 247–248; Z. Budzyński, *Statystyka ludności rzymskokatolickiej w diecezji przemyskiej...*, s. 238.

²⁹ *Wizytacja biskupa Sierakowskiego parafii Żurawica z roku 1744*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 3, red. M. Hofman, Żurawica 2014, s. 73–74; Z. Budzyński, *Statystyka ludności rzymskokatolickiej w diecezji przemyskiej...*, s. 238.

³⁰ *Wizytacja biskupa Sierakowskiego...*, s. 69.

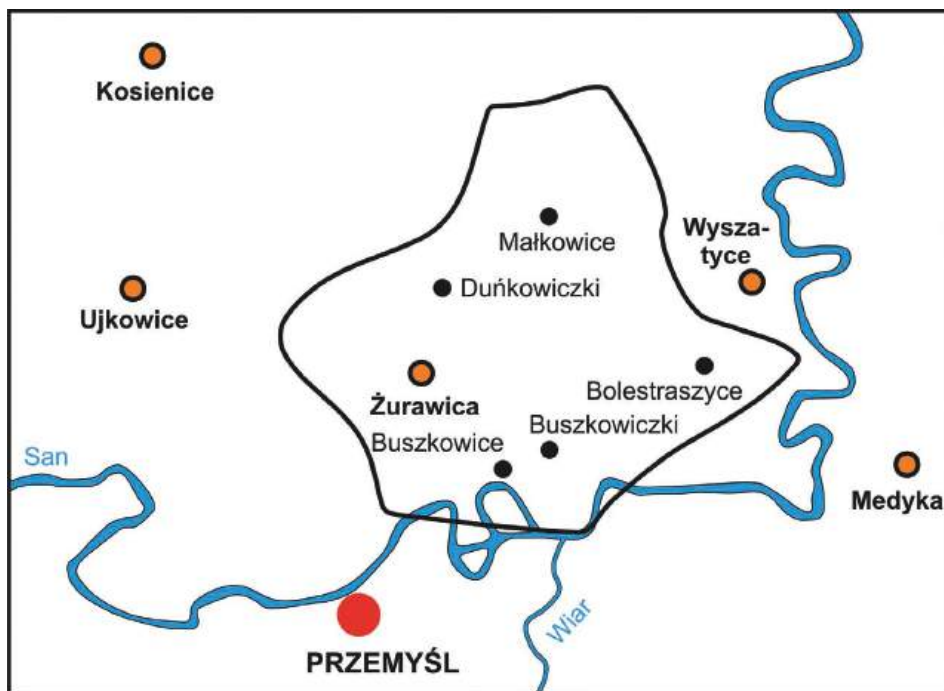
Granice jurysdykcji parafii Żurawica w 1772 r.

dotąd wsie Hnatkowice, Lipowica i Batycze do parafii Ujkowice³¹. *Consignatio generalis ecclesiae parochialum* z 1785 r., prezentując parafię Żurawica, w jej jurysdykcji wymienia Żurawicę, Buszkowice, Bolestraszyce, Małkowice, Orzechowce i Duńkowiczki. Natomiast miejscowości Hnatkowice i Batycze są już umieszczone wśród należących do parafii Ujkowice³².

Wskazując na *Consignatio generalis ecclesiae parochialum* z 1785 r. warto zaznaczyć, że dokument ten powstał za czasów biskupa Antoniego Betańskiego (1715–1786). Po rozbiorze Polski w 1772 r. terytorium diecezji przemyskiej znalazło się pod panowaniem austriackim. Władze wiedeńskie wprowadzając swoje „porządki kościelne” chciały doprowadzić do reorganizacji struktur diecezjalnych i dlatego nakazały przygotowanie określonych dokumentów. Wynikiem tych poczynań był między innymi wspomniany dokument. Czasy józefińskie charakteryzowały się mocną in-

³¹ Archiwum Parafii Ujkowice (dalej APUj), b. sygn. *Liber memorabilium ab anno 1874*, s. 19.

³² AAPrz, sygn. 224, *Consignatio generalis ecclesiae parochialum z 1785 roku*; Z. Budzyński, *Statystyka ludności rzymskokatolickiej...*, s. 238; G. Klebowicz, R. Kozyrski, M. Juran, *Mapy. Okręgi parafialne diecezji przemyskiej w 1772 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej (Archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko-lubaczowska ok. 1340–2018*, dz. cyt., s. 171–172.

Granice jurysdykcji parafii Żurawica w 1870 r.

gerencją państwa w sprawy kościelne, stąd również wpływ tych władz na granice parafii³³.

We wspomianej kronice parafii Ujkowice można także znaleźć kolejną informację o odłączeniu od parafii Żurawica wsi Orzechowce i przyłączeniu jej do parafii Ujkowice. Stało się to dekretem gubernialnym ze Lwowa z 20 marca 1845 r. komisji mieszanej, który zaczął obowiązywać 13 grudnia tegoż roku³⁴. Schematyzmy diecezjalne, które były wydawane od początku XIX w.³⁵, w pierwszych kilkudziesięciu latach zawierały tylko podstawowe informacje takie jak dekanat, parafia, dane dotyczące proboszcza parafii (nazwisko, imię, rok urodzenia, święceń kapłańskich), względnie dane wikariusza(y) oraz liczbę parafian. Od 1829 r. w schematyzmach była także podawana liczba miejscowości należących do parafii i odległość od wioski do kościoła w milach. Jednak nie były podawane nazwy osad. Przy Żurawicy jest zawarta adnotacja, że do parafii należy sześć miejsc-

³³ S. Wojnar, *Stan prawny parafii w diecezji przemyskiej za rządów biskupa Antoniego Golaszewskiego w świetle ustaw józefińskich*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 1(1992), s. 137–159.

³⁴ APUj, *Liber memorabilium*..., s. 19.

³⁵ Najstarszy znany schematyzm pochodzi z 1805 roku zob. *Catalogus cleri Diaecesis Premisliensis anno 1805*, Premislae [1804] [b.r. i m. w.], Typis Joannis Gołębiowski Ep. Typographi.

wości. Trzy z nich ma $\frac{1}{4}$ mili odległości do kościoła parafialnego, dwie $\frac{1}{2}$ a jedna jedną milę³⁶. Dopiero w schematyzmie z roku 1850 znajduje się informacja o miejscowościach należących do parafii. W tym roku przy parafii Żurawica znajdowały się oprócz Żurawicy: Bolestraszyce, Buszkowice, Buszkowiczki, Duńkowiczki i Małkowice, a miejscowość Orzechowce jest wyszczególniona w składzie parafii Ujkowice³⁷. Natomiast gdy sięgnie się do ksiąg metrykalnych, to zarówno w księdze chrztów, ślubów i zgonów miejscowości Orzechowce można stwierdzić, że do końca 1845 r. wprowadzali wpisy proboszczowie parafii Żurawica, a od 1846 r. – proboszczowie parafii Ujkowice³⁸. Ponadto w księdze ochrzczonych na końcu wpisów z 1845 r. znajduje się adnotacja, że zgodnie z dekretem z dnia 20 marca 1845 r. o wydzieleniu Orzechowiec z parafii Żurawica i przyłączeniu do parafii Ujkowice, księgi metrykalne wspomnianej wsi zostały do nowej parafii przekazane³⁹. Należy więc przyjąć, że informacja z kroniki parafii Ujkowice jest wiarygodna.

Kolejną zmianę w przynależności do parafii można zauważyć na początku XX w. (w 1914 r.), kiedy w schematyzmie diecezjalnym pojawia się przy miejscowości Bolestraszyce dopisek z Wolą. Zatem oprócz Żurawicy, Buszkowic, Buszkowiczek, Duńkowiczek, Małkowic i Bolestraszyce pojawia się Wola⁴⁰, która jest z Bolestraszcami łączona⁴¹.

W latach 20. XX w. (od roku 1924) pojawia się kolejny dopisek przy wykazie miejscowości należących do parafii Żurawica, tym razem przy miejscowości Małkowice. Odtąd mamy więc Żurawicę, Bolestraszyce z Wolą, Buszkowice, Buszkowiczki, Duńkowiczki i Małkowice z Kolonią⁴². W latach 30. do parafii Żurawica należały oprócz samej Żurawicy: Bolestra-

³⁶ *Catalogus universi cleri Dioecisani Premisliensis tum saecularis tum regularis ritus latini anno salutis 1829*, [b. r. i m. w.], s. 12.

³⁷ *Schematismus universi venerabiles cleri saecularis et regularis dioeceseos ritu latini premisliensis pro anno Domini 1850*, Ressorviae 1850, s. 19; J. Kumor–Mielnik, M. Juran, *Mapy. Okręgi parafialne diecezji przemyskiej w 1870 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej (Archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko–lubaczowska ok. 1340–2018*, dz. cyt., s. 194–195.

³⁸ APUj, b. sygn., *Parochia ritus latini Ujkovice Liber Baptisatorum pagi Orzechovce ab anno 1785 ad annum*, Tomus IV, s. 69–70; Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy, b. sygn., *Księga małżeństw Orzechowce od 1826–1945*, s. 26–27; Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy, b. sygn., *Księga zgonów Orzechowce od 1785–1945*, s. 44.

³⁹ APUj, b. sygn., *Parochia ritus latini Ujkovice Liber Baptisatorum pagi Orzechovce ab anno 1785 ad annum*, Tomus IV, s. 69.

⁴⁰ Dzisiaj to północno–wschodnia część Bolestraszyce, graniczy z Wyszatycami.

⁴¹ *Schematismus universi venerabiles cleri saecularis et regularis dioeceseos ritu latini premisliensis pro anno Domini 1914*, Przemyśl 1913, s. 45.

⁴² *Elenchus Cleri Dioeceseos Rit[us] Lat[ini] Premisliensis 1924*, Przemyśl 1924, s. 15.

szyce z Wola, Buszkowiczki, Buszkowice, Duńkowiczki, Małkowice z Kolonią⁴³ i część Orłów⁴⁴.

Po zakończeniu wojny, wraz z przesiedleniami ludności ze wschodu na zachód, doszło do zmiany struktury narodowościowej w miejscowościach należących do parafii Żurawica. Mieszkańcy tych wiosek, którzy w dużej części byli pochodzenia ukraińskiego i obrządku unickiego, zostali wysiedleni przez władze państwowe na wschodnie tereny, gdzie utworzono ukraińską republikę ZSRR, natomiast z tamtych terenów odłączonych od Polski, przesiedlono na tutejsze tereny ludność pochodzenia polskiego⁴⁵. Do Bolestraszczyk przybyła ludność polska. W budynku plebanii w Bolestraszczykach po proboszczu greckokatolickim zamieszkał również ks. Ignacy Jarek, kapłan diecezji przemyskiej, wcześniejszy administrator z Łomnej. Ksiądz biskup Franciszek Barda (1880–1964) 17 listopada 1945 r. ustanowił we wsi Bolestraszyce wikariat eksponowany⁴⁶. Tego rodzaju jednostka duszpasterska tworzona była przede wszystkim tam, gdzie władze państwowe lub inne okoliczności nie pozwalały erygować parafii. Wikariat taki jest samodzielną i niezależną od macierzystej parafii placówką duszpasterską, z własnym duszpasterzem, który na mocy dekretu ordynariusza miejscowego ma pełnię władzy proboszczowskiej; pod względem praw i obowiązków jest zrównany z proboszczem⁴⁷.

Dnia 25 sierpnia 1951 r. kuria biskupia w Przemyśle utworzyła wikariat eksponowany w Małkowicach⁴⁸, obejmujący tę miejscowość i część Orłów. Do niego 5 lutego 1957 r. włączono Duńkowiczki. Należy dodać, że erygowanie tej jednostki duszpasterskiej miało charakter oficjalny, gdyż formalnie już od 1945 r. w Małkowicach rezydował kapłan, który za zgodą

⁴³ Kolonia Małkowska to osiedle powstałe w północno-zachodniej części Małkowic. Miejscowość Orły powstała z trzech osiedli nazywanych koloniami: Kolonią Małkowską, Kolonią Hnatkowską oraz Kolonią Drohojowską, które administracyjnie należały do miejscowości na gruntach, których powstały. Stąd należałoby przyjąć, że Małkowice z Kolonią Małkowską, czyli inaczej częścią Orłów. Zob. J. Dyrda, *Poznajemy miejscowości naszej gminy. Orły – trudne początki – okresy międzywojenny*, „Orły moja gmina” 2021, nr 2, s. 19.

⁴⁴ *Rocznik diecezji przemyskiej ob. łac. na rok 1938*, Przemyśl, s. 38; A. Wołk–Potoczna, dz. cyt., s. 17 oraz 29–32.

⁴⁵ G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji przemyskiej XIV–XXI w.*, Przemyśl 2020, s. 228–229.

⁴⁶ AAPrz, b. sygn., Teczka parafii Bolestraszyce, *Dekret kurii biskupiej w Przemyśle ustanawiający wikariat eksponowany w Bolestraszczykach z dnia 17 XI 1945 r.*; M. Marekwica, *Parafia rzymskokatolicka Bolestraszyce w latach 1945–2004*, Kraków 2006 [mps w AAPrz], s. 40; M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, s. 157; G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji ...*, s. 231; S. Bober, *Losy greckokatolickich świątyn w diecezji przemyskiej*, „Nasza Przyszłość” 118 (2012), s. 162; J. Musiał, *Stan prawny i sytuacja faktyczna świątyn unickich na terenie diecezji przemyskiej w latach 1945–1985*, w: *Polska – Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*, t. 1, Przemyśl 1990, s. 258–259.

⁴⁷ F. Bączkowicz, *Prawo kanoniczne*, t. 1, Opole 1957, s. 577.

⁴⁸ G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji ...*, s. 232.

proboszcza żurawickiego ks. Tadeusza Kostki, troską duszpasterską otoczył mieszkańców tych miejscowości⁴⁹.

Proboszcz parafii Przemyśl–Błonie, ks. Franciszek Twardzicki w 1957 r. wyszedł z propozycją zmiany granic między jego i żurawicką parafią. Sprawa dotyczyła włączenia części gromady Przekopanej położonej po lewej stronie Sanu (tzw. Przerwy), do parafii w Żurawicy. Zwrócił się z tą prośbą do kurii biskupiej w Przemyślu 19 lutego 1957 r. Mieszkańcy przysiółka Przerwy do tej pory byli pod jego opieką duszpasterską. Ksiądz Twardzicki uzasadniał swój wniosek tym, że w trakcie wojny niemiecko–sowieckiej w 1941 r. została zniszczona łódka, która służyła do przewozu ludzi. Poza tym ludność polska, która tu obecnie zamieszkała i tak uczęszcza do kaplicy pocerkiewnej w Buszkowicach (parafia Żurawica). Także swoje dzieci posyłają na religię do tamtejszej szkoły. Problemem była przeprawa przez rzekę San. Zmiany należało dokonać dla ułatwienia życia religijnego wiernych, którzy w przypadku wezbrania Sanu i niemożliwości przeprawy przez rzekę, aby dotrzeć do kościoła parafialnego musieli jechać drogą lądową kilkanaście kilometrów, a do kościoła w Buszkowicach było niewiele ponad kilometr. Proponował również, aby z racji na popaździernikową „odwilż” sprawę regulacji granic parafii uprawomocnić również przez administrację cywilną⁵⁰. Tydzień później proboszcz z Żurawicy, ks. Tadeusz Kostka wyraził na to zgodę⁵¹. Gdy kuria biskupia skierowała prośbę w tej sprawie do odpowiednich władz państwowych, one także dały pozytywną odpowiedź. Na tej podstawie kuria wydała dekret, który wiernych z przysiółka „Przerwa” gromady Buszkowice odłączał od parafii Przemyśl–Błonie, a przyłączał do parafii Żurawica. Od tej pory granica między tymi parafiami biegła wzdłuż rzeki San. Taki stan trwał przez ponad dziesięć lat. Biskup Ignacy Tokarczuk (1918–2012) 31 grudnia 1967 r. z parafii żurawickiej wyłączył Buszkowice i Buszkowiczki, ustanawiając przy kościele w Buszkowicach samodzielny ośrodek duszpasterski⁵².

Po powstaniu parafii w Buszkowicach, parafię żurawicką tworzyła praktycznie sama Żurawica. Przy parafii żurawickiej pozostał mały przysiółek tzw. Lisia Góra, który administracyjnie należał do Bolestraszczyk. Ponieważ miejscowość była rozległa i niektórzy mieszkańcy, szczególnie z Żurawicy Górnej mieli dość dużą odległość do pokonania, aby uczestniczyć w niedzielnych nabożeństwach w kościele, dlatego w latach 80. XX w. pojawiła się myśl budowy kościoła dojazdowego w Górnej Żurawicy. Tę myśl podjął i zrealizował wraz z parafianami ks. prał. Stanisław Burczyk, budując tam kościół w latach 1990–1991. 20 października 1991 r. nastą-

⁴⁹ M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej...*, s. 158.

⁵⁰ AAPrz, sygn. TPND 330/z Żurawica, Teczka parafii Żurawica, Pismo ks. Franciszka Twardzickiego do kurii biskupiej w Przemyślu z dnia 19 II 1957 r.

⁵¹ Tamże, *Pismo ks. Tadeusza Kostki do kurii biskupiej w Przemyślu z dnia 26 II 1957 r.*

⁵² M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach 1945–1967*, s. 230–231; G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji...*, s. 246.

piło uroczyste poświęcenie kościoła⁵³. 4 sierpnia 1992 r. ksiądz arcybiskup Ignacy Tokarczuk erygował parafię pod wezwaniem św. Andrzeja Boboli w Żurawicy Górnej⁵⁴. Nowa parafia obejmowała zachodnią część Żurawicy. Jej granicą od strony parafii macierzystej była międzynarodowa droga E4 prowadząca z Jarosławia do Przemyśla. Natomiast od północy parafia Małkowice i Orzechowce, a od zachodu parafia Ujkowice, a od południa parafia przemyskie, tak jak to było wcześniej.

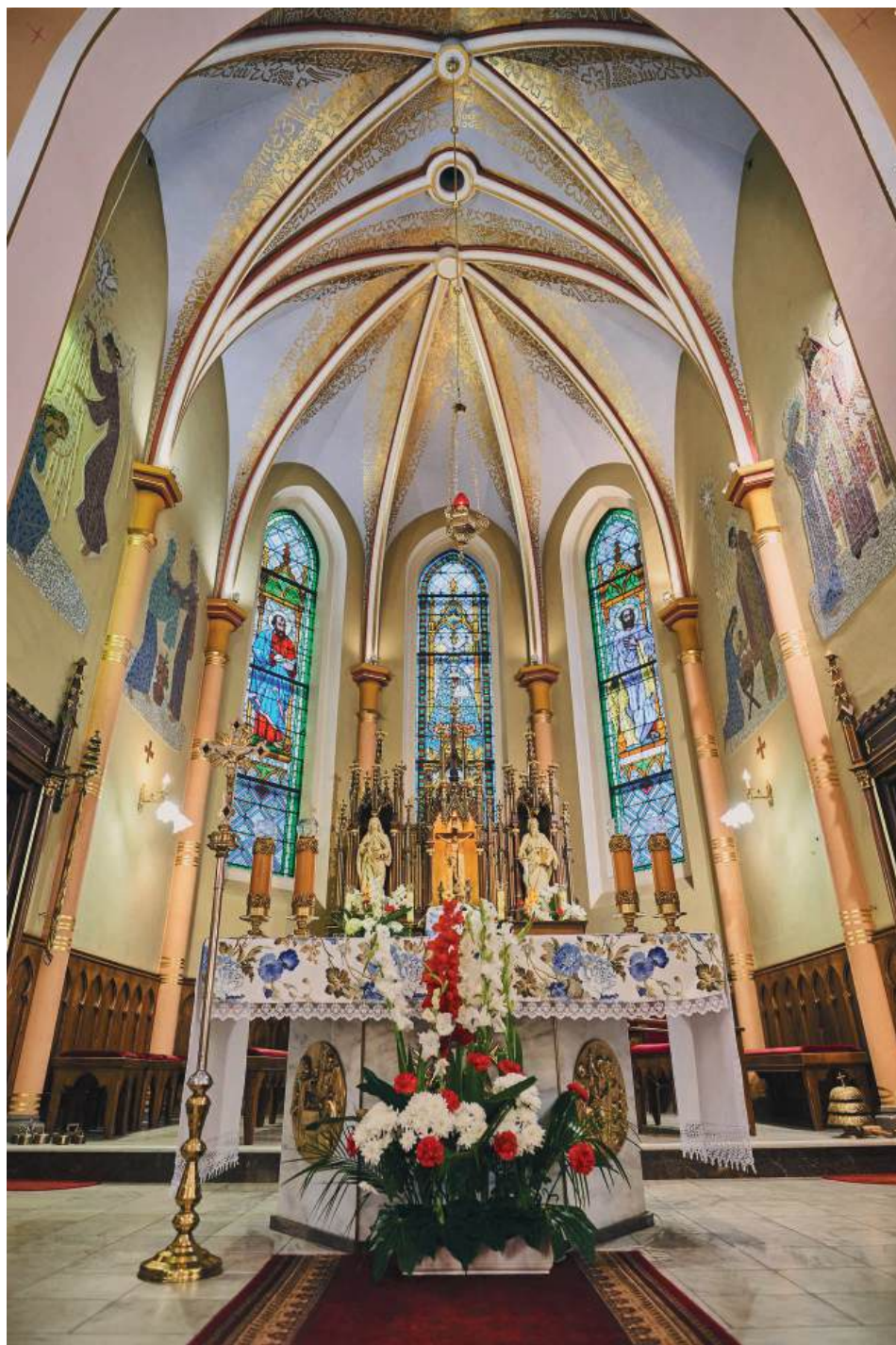
Pozostała część, która tworzy parafię macierzystą od zachodu, ma wyznaczoną granicę na drodze międzynarodowej E4 prowadzącej z Jarosławia do Przemyśla, od północy graniczy z parafią Małkowice, od wschodu z parafią Bolestraszyce, od południa z parafią Buszkowice i przemyską parafią pw. św. Józefa Sebastiana Pelczara (przy szpitalu wojewódzkim na osiedlu Monte Cassino)⁵⁵.

Patrząc na historię rzymskokatolickiej parafii Żurawica, wypada stwierdzić, że w okresie jej największego rozwoju terytorialnego, w jej skład wchodziły miejscowości: Żurawica, Bolestraszyce (z Wola), Buszkowice, Buszkowiczki (na tych samych terenach występowała miejscowość Wielboryże), Duńkowiczki, Małkowice (z Kolonia), część Orłów, Orzechowce, Batycze i Hnatkowice. Obecnie, z tej jednej parafii powstało kilka rzymskokatolickich parafii: Bolestraszyce, Buszkowice, Małkowice, Orzechowce. Hnatkowice tworzą jedną parafię wraz z Trójczycami i Waclawicami. Natomiast z części Orłów, po rozwoju tej miejscowości w XX w. i połączeniu jej z Zadąbrowiem, powstała parafia Orły-Zadąbrowie oraz druga parafia żurawicka pw. św. Andrzeja Boboli. Z przeprowadzonej analizy wynika, że przez stulecia parafia Żurawica była dość rozległa. Dopiero zmiany demograficzne i polityczne w XX w. przyspieszyły proces wyodrębniania się nowych parafii, by sprostać oczekiwaniom społecznym i potrzebom duszpasterskim.

⁵³ E. Dybek, *Ksiądz pralat Stanisław Burczyk budowniczy kościoła w Żurawicy Górnej*, s. 52–58; J. Bar, A. Szal, *Nowe kościoły diecezji przemyskiej*, Przemyśl 1993, s. 415.

⁵⁴ Archiwum Parafii Żurawica, b. sygn., *Dekret metropolity przemyskiego z dnia 4 VIII 1992 r.*; G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji...*, s. 252; A. Szypuła, *Historia nowych kościołów w Diecezji Przemyskiej 1966–1993*, Rzeszów 1998, t. 4, s. 266.

⁵⁵ E. Chomentowska, R. Kozyrski, S. Mielnik, O. Nicińska, *Mapy. Okręgi parafialne metropolii przemyskiej w 2018 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej (Archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko-lubaczowska ok. 1340–2018*, dz. cyt., s. 233.

Prezbiterium kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy. Fot. RAVA Studio Rafał Czepiński

Powstanie parafii unickiej (greckokatolickiej) w Żurawicy oraz jej majątek ziemski do początku XX wieku

William Lecyk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9958-5840>

Wprowadzenie

W okresie nowożytnym Żurawicę zamieszkiwała ludność zarówno pochodzenia polskiego, jak i ruskiego (ukraińskiego). Życie tych społeczności w wymiarze religijno-kulturalnym, a w pewnym stopniu i gospodarczym, koncentrowało się w ramach funkcjonujących tutaj parafii rzymskokatolickiej oraz prawosławnej, która w XVII w. zmieniła swą przynależność wyznaniową na katolicyzm obrządku unickiego (greckokatolickiego). Wspomniane parafie swoim zasięgiem nie obejmowały jednak samej Żurawicy, lecz w jej skład wchodziło, w zależności od okresu, kilka sąsiednich miejscowości. Dane, które posiadamy dla lat 80. XVIII w. pokazują, że do parafii rzymskokatolickiej należeli również mieszkańcy tego obrządku z Bolestraszczyk, Buszkowic, Buszkowiczek, Duńkowiczek, Małkowic i Orzechowiec¹. Natomiast w przypadku parafii unickiej, do końca tego stulecia, społeczność greckokatolicką tworzyli wierni żyjący w Żurawicy oraz kilka rodzin z Lipowicy, która wchodziła wówczas w skład gminy katastralnej Ujkowice². Jednakże na początku XIX stulecia, w wyniku zachodzącego wówczas w Galicji procesu regulacji sieci parafialnej, wspólnota greckokatolicka powiększyła się o ludność ruską (ukraińską) zamieszkującą Buszkowice i Buszkowiczki³.

¹ Z. Budzyński, *Ludność pogranicza polsko-ruskiego w drugiej połowie XVIII wieku*, t. 2, *Dokumentacja, statystyczna i demograficzna*, Przemyśl–Rzeszów 1993, s. 422.

² Tamże.

³ Patrz przypisy 71 i 72.

Żurawica doczekała się już wielu przyczynków naukowych, a także wydań źródłowych, dzięki którym kolejni historycy mogą kontynuować badania nad dziejami tej miejscowości. Duża część z nich została opublikowana w ramach serii wydawniczej *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, której pierwszy tom ukazał się w 2010 r. Na jej kartach autorzy podejmowali różnego rodzaju problemy i aspekty takie jak: pradzieje tego obszaru, geneza powstania wsi, stosunki gospodarczo-społeczne w okresie nowożytnym, czy też funkcjonowanie garnizonu wojskowego. Jednakże, stosunkowo najwięcej miejsca w tej serii poświęcono przeszłości parafii rzymskokatolickiej. Z najważniejszych prac można wymienić przyczynki naukowe autorstwa ks. Henryka Hazika, Elżbiety Dybek, ks. Marcina Hofmana czy Macieja Dudy⁴. Wydano również źródła takie jak rękopis historii kościoła i parafii z 1662 r. autorstwa jej ówczesnego proboszcza, ks. Fryderyka Alembeka, XVII i XVIII-wieczne protokoły wizytacyjne oraz materiały związane z Polskim Domem Katolickim⁵. Na tym tle zaskakujący wydaje się brak badań nad dziejami parafii greckokatolickiej funkcjonującej w Żurawicy od XVII w. do końca II wojny światowej.

Celem niniejszego tekstu jest więc wypełnienie tej luki badawczej, a zarazem podniesienie tej problematyki w historiografii i dyskursie o dziejach wsi. Ponieważ temat ten nie był dotychczas przedmiotem analizy historycznej, autor postanowił zacząć od wyjaśnienia genezy powstania parafii unickiej. Z kolei w następnych podrozdziałach podjęto problem ekonomicznych podstaw jej funkcjonowania, skupiając się przede wszystkim na jednym z jej najważniejszych elementów jakim było beneficjum ziemskie. Tekst wieńczy Aneks 1, w którym zawarto podstawowe informacje na temat duszpasterzy greckokatolickich, posługujących w okresie funkcjonowania parafii.

⁴ H. Hazik, *Proboszczowie żurawiccy okresu staropolskiego*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały* (dalej: DŻ), t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, 25–45; tenże, Ks. Fryderyk Alembek (1598–1672), w: tamże, s. 47–65; E. Dybek, *Stowarzyszenie Polski Dom Katolicki w Żurawicy w latach 1929–1939*, w: tamże, s. 93–106; taż, *Kościół w Żurawicy w latach 1662–1774*, w: DŻ, t. 3, red. M. Hofman, Żurawica 2014, s. 107–112; Taż, *Polski Dom Katolicki w Żurawicy*, w: DŻ, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023, s. 165–180; M. Hofman, *Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim ze szczególnym uwzględnieniem wizytacji biskupa Jerzego Albrechta Doenhoffa (1640–1702)*, w: tamże, s. 181–196; tenże, *Kościół w Żurawicy, jego poświęcenie, wezwanie oraz związany z tym odpust*, w: tamże, s. 263–276; M. Duda, *Losy żurawickich nekropolii. Dawne nekropolie w Żurawicy*, w: DŻ, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 127–163; tenże, *Parafia rzymskokatolicka w Żurawicy w czasie posługi księdza proboszcza Aleksandra Zajęca 1996–2006*, w: DŻ, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023, s. 277–304.

⁵ F. Alembek, *Status Ecclesiae Parochialis Zoravicensis in Anno Domini praesenti 1662*, w: DŻ, t. 2, red. M. Hofman, Żurawica 2013; *Wizytacja biskupa Sierakowskiego parafii Żurawica z roku 1744*, tłum. P. Kuta, w: DŻ, t. 3, red. M. Hofman, Żurawica 2014, s. 7–79; *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1645 za biskupa przemyskiego Pawła Piaseckiego*, tłum. P. Kuta, w: DŻ, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023, s. 197–200; *Książka protokołów z posiedzeń stowarzyszenia budowy Polskiego Domu Katolickiego w Żurawicy*, w: tamże, s. 23–164.

W artykule zastosowano pojęcia z zakresu terminologii Kościołów wschodnich. Najczęściej używanymi w tekście były terminy *parochia*, *paroch* i *eparchia*, które kolejno oznaczają *parafię*, *proboszcza* i *diecezję*. Zamiennie stosowano również termin *Kościół* i *Cerkiew* w rozumieniu instytucji i wspólnoty w obrządkach wschodnich. Dodatkowo, w Kościele prawosławnym i grekokatolickim, w odniesieniu do biskupów diecezjalnych używa się terminu *władyka* lub *eparcha*.

Podstawę źródłową stanowią przede wszystkim materiały archiwalne zgromadzone w Archiwum Państwowym w Przemyślu i Centralnym Państwowym Archiwum Ukrainy we Lwowie. Dużą rolę w opracowaniu początków funkcjonowania parafii miały też źródła drukowane, z których najważniejszymi były XVII-wieczne rejestry poborowe, wspomniana wcześniej praca ks. Alembeka i opisy wizytacyjne parafii łacińskiej. W tym miejscu autor chciałby złożyć podziękowanie Panu mgr. Maciejowi Dudzie, jednemu z inicjatorów badań nad dziejami Żurawicy, za udostępnienie skanów archiwaliów z wymienionego wcześniej, lwowskiego archiwum. Dzięki tym materiałom udało się w kompleksowy sposób przedstawić problem posiadania i użytkowania przez duchowieństwo beneficjum ziemskiego.

Parafia prawosławna w Żurawicy (XVI w.)

Początek funkcjonowania i organizacji Kościoła wschodniego na terenach ziemi przemyskiej nie został jak dotąd precyzyjnie określony. W historiografii istnieje kilka stanowisk co do czasu i okoliczności, w których to miało dojść do erygowania prawosławnego biskupstwa. Najbardziej prawdopodobna wydaje się hipoteza, że nastąpiło to w XII w., w chwili, gdy na omawianym obszarze funkcjonowało Księstwo Przemyskie zarządzane przez książąt z rodu Rościszłowiczów⁶.

Dane, dzięki którym możliwa jest rekonstrukcja sieci cerkiewnej, pochodzą dopiero z początków XVI w. Są to rejestry poborowe ziemi przemyskiej, stanowiące spisy pobranych podatków z miast i wsi⁷. Według analizującego to źródło Zdzisława Budzyńskiego, na przełomie XV i XVI stulecia prawosławna eparchia przemyska mogła liczyć ok. 550–600 parochii⁸. W najstarszym, zachowanym do naszych czasów, rejestrze poborowym dla terenów województwa ruskiego z 1507 r. pojawia się również pierwsza wzmianka o parafii prawosławnej w Żurawicy⁹. Jej treść, choć ogra-

⁶ A. Krochmal, *Archiwum historyczne eparchii przemyskiej*, Warszawa–Przemyśl 2016, s. 30–32, 34.

⁷ Zob.: T. Związek, *Mechanizmy poboru podatków nadzwyczajnych na początku XVI wieku na przykładzie kaliskich rejestrów poborowych*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2022, t. 70, z. 1, s. 4.

⁸ Z. Budzyński, *Sieć parafialna prawosławnej diecezji przemyskiej na przełomie XV i XVI wieku. Próba rekonstrukcji na podstawie rejestrów podatkowych ziemi przemyskiej i sanockiej*, w: *Polska–Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*, t. 1, red. S. Stępień, Przemyśl 1990, s. 138–139.

⁹ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), zespół 7 Archiwum Skarbu Koronnego. Rejestry podatkowe (dalej: ASK I), sygn. 20, Rejestry poborowe woj. ruskiego 1507–1589, k. 15 r. Z. Budzyński, *Sieć parafialna...*, s. 152.

nicza się tylko do wspomnienia o uiszczeniu podatku przez miejscowego popa, potwierdza zarazem istnienie w tamtym czasie cerkwi. Świadczy to też o nieco wcześniejszej genezie parafii prawosławnej, sięgającej najprawdopodobniej końca XV w. Jest to częściowo zgodne z ustaleniami XVII-wiecznego historyka, a zarazem proboszcza parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy (w latach 1624–1672) ks. Fryderyka Alembeka¹⁰. Duchowny w swojej pracy poświęconej dziejom miejscowej parafii i kościoła wskazywał, że Rusini nie byli ludnością autochtoniczną, lecz zasiedlili opustoszałą w wyniku najazdów wołoskich i tatarskich wieś, na przełomie XV i XVI w.¹¹ Ustalenia te potwierdza fakt pobierania przez proboszczy ob. łacińskiego mesznego z pól, wcześniej należących do rzymskich katolików, a użytkowanych przez ludność prawosławną¹². Krytycznie należy jednak ocenić twierdzenie Alembeka, jakoby cerkiew, dająca początek istnieniu parafii prawosławnej, została wybudowana w Żurawicy między 1540 a 1550 rokiem, bowiem przeczy temu wspomniany rejestr z 1507 r. Duchowny powoływał się przy tym na informację uzyskaną od mieszkańców wsi w pierwszych latach sprawowania przez niego funkcji proboszcza: (...) *i wtedy też przekazywano, że cerkiew ruska została wybudowana za ledwie przed siedemdziesięciu laty*¹³. Nie zaprzeczając wiarygodności ówczesnych mieszkańców Żurawicy, różnicę w datacji tego wydarzenia, która występuje pomiędzy pamięcią zbiorową a zachowanym źródłem, można wyjaśnić na dwa sposoby. Pierwszym wytłumaczeniem może być zwyczajna niedoskonałość pamięci ludzkiej, która mogła się łatwo objawić w społeczności niepiśmiennej, nieużywającej kalendarza i nieposiadającej innych sposobów utrwalania wiedzy o przeszłości. Niewykluczone jednak, że data budowy cerkwi, obliczona przez ks. Alembeka w oparciu o przekaz ustny potomków czy nawet bezpośrednich świadków tamtego wydarzenia jest wiarygodna. Oznaczałoby to, że świątynię rzeczywiście wybudowano między 1540 a 1550 r., jednak byłaby ona drugą z kolei, wystawioną w miejsce poprzedniej, która uległa zniszczeniu w wyniku naturalnie postępującej dewastacji czy klęski elementarnej.

Początki funkcjonowania parafii unickiej (XVII w.)

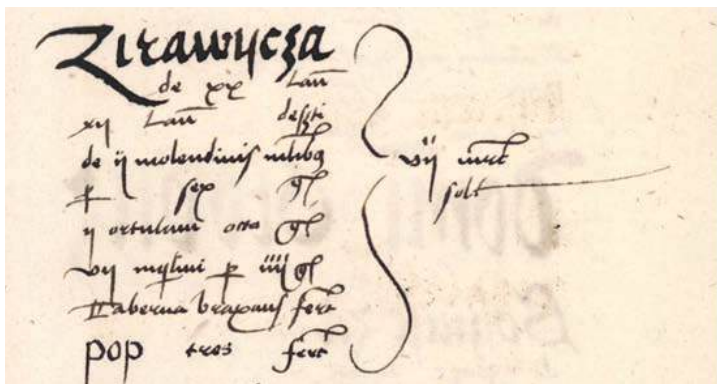
W 1596 r. na synodzie, zwołanym przez prawosławnego metropolitę kijowskiego Michała Rahożę, do Brześcia nad Bugiem, hierarchia cerkiewna przyjęła unię z Kościołem rzymskokatolickim. Na jej mocy Kościół prawosławny w Rzeczypospolitej uznał prymat i zwierzchnictwo papieża, a także dogmaty obowiązujące w Kościele rzymskokatolickim, przy jednoczesnym zachowaniu obrządku i zwyczajów charakterystycznych dla ry-

¹⁰ H. Hazik, Ks. Fryderyk Alembek..., s. 57.

¹¹ F. Alembek, dz. cyt., s. 67–68.

¹² Tamże, s. 96.

¹³ Tamże, s. 69.

Fragment rejestru poborowego ziemi przemyskiej z 1507 r. z wykazem podatku pobranego ze wsi Żurawica. W ostatnim wersie widoczne jest słowo „pop”, wskazujące na istnienie parafii prawosławnej. Źródło: AGAD, ASK I, sygn. 20, k. 15

tu wschodniego¹⁴. W ten sposób powstała Cerkiew unicka, zwana od końca XVIII w. Kościołem greckokatolickim¹⁵, który nie objął jednak swoim zasięgiem wszystkich, ówczesnych wyznawców prawosławia. Unia spotkała się bowiem z oporem wśród części szlachty ruskiej, niższego duchowieństwa, bractw cerkiewnych, czy też mnichów bazylikańskich. Przeciw jedności z Kościołem rzymskokatolickim wystąpił władca przemyski Michał Kopysteński oraz lwowski Gedeon Bałaban, popierani przez potężnego magnata, księcia Konstantego Ostrońskiego, zwolennika i protektora prawosławia na ziemiach polskich¹⁶. W przypadku eparchii przemyskiej oznaczało to początek, trwających niemal sto lat, sporów i walk pomiędzy zwolennikami unii a ich przeciwnikami, których zaczęto nazywać „dyzunitami”¹⁷.

Ustalenie, kiedy parafia prawosławna w Żurawicy zaczęła funkcjonować jako parafia unicka nie jest rzeczą łatwą. W przypadku parochii znajdujących się w dobrach prywatnych do zmiany przynależności wyznaniowej mogło dojść wówczas, gdy dotychczasowy duchowny prawosławny przyjął unię lub, w przypadku wakatu, stanowisko parocha zostało obsadzone kapłanem unickim¹⁸. Do przekazów pozwalających określić przynależność wyznaniową danej parochii w tym okresie należą więc dokumen-

¹⁴ B. Kumor, *Geneza i zawarcie unii brzeskiej*, w: *Unia Brzeska: geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, red. R. Łużny, F. Ziejka, A. Kępiński, Kraków 1994, s. 35–38.

¹⁵ T. Śliwa, *Kościół greckokatolicki w zaborze austriackim (1772–1815)*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 1, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań–Warszawa 1979, s. 294.

¹⁶ H. Dylągowa, *Dzieje Unii Brzeskiej (1596–1918)*, Warszawa–Olsztyn 1996, s. 17–19; W. Zielecka-Mikołajczyk, *Gdzie Wschód spotkał się z Zachodem. Dzieje i organizacja unickiej diecezji przemysko-samborskiej w latach 1596–1772*, Toruń 2021, s. 34–36.

¹⁷ S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska obrządku wschodniego w okresie sporów prawosławno-unickich*, w: *Polska–Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*, t. 3, red. S. Stępień, Przemyśl 1996, s. 39; H. Dylągowa, dz. cyt., s. 18.

¹⁸ J. Krochmal, *Duchowieństwo unickie eparchii przemysko-samborskiej w latach 1596–1609*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2013, t. 20, s. 148, 152.

ty nadań, cesji lub sprzedaży popostwa konkretnemu duchownemu¹⁹. Ich wystawcami, w zależności od tego czy dana parochia znajdowała się w dobrach królewskich, prywatnych czy kościelnych, mogli być: król, szlachta lub duchowieństwo. Niestety najwcześniejszy, znany autorowi dokument tego typu pochodzi dopiero z 1693 r., kiedy to właściciel Żurawicy Antoni Karol Korniakt sprzedał popostwo Stefanowi Kaczanowiczowi²⁰. Dokładnie w tym samym roku odbył się synod eparchii przemyskiej, na którym władca Innocenty Winnicki, wraz z podległym mu duchowieństwem, uroczyście potwierdzili chęć przyjęcia unii, wyrażoną już dwa lata wcześniej w Samborze²¹. Dlatego też, nie ma wątpliwości, że wspomniany w dokumencie Korniakta duchowny był już unitą.

Wcześniejszymi źródłami, które wspominają o parochii w Żurawicy, są dokumenty proveniencji skarbowej. Chodzi tutaj o rejestry poborowe, z których chronologicznie, najwcześniejszy pochodzi z 1628 r. Zawiera on jednak tylko wzmiankę o uiszczeniu przez popa (lub popów²²) podatku z użytkowanej przez nich ziemi, której areal wynosił 3 ćwierci²³. Kolejny rejestr poborowy, tym razem pochodzący z 1651 r., niewiele wnosi, jeśli chodzi o próbę ustalenia przynależności wyznaniowej parochii żurawickiej. Oprócz informacji o wielkości beneficjum cerkiewnego, rejestr podaje, że tutejsza cerkiew była zwolniona z podatku („sinagoga libera”) ²⁴. Wzmianka ta nie pozwala jednak na określenie czy cerkiew w Żurawicy była w tamtym momencie unicka czy prawosławna. Na mocy konstytucji sejmowej z 1647 r. z uiszczania podatku zostały zwolnione świątynie zarówno pozostające przy prawosławiu, jak i te należące do Kościoła unickiego²⁵. Rejestr z 1658 r. w zasadzie powieliła informacje zawarte w dwóch wcześniejszych spisach²⁶.

¹⁹ J. Krochmal, *Duchowieństwo unickie eparchii przemysko-samborskiej...*, s. 139.

²⁰ APP, ABGK, sygn. 3535, Opisane wszelkich realności, przychodów i użytków parafii greckokatolickich 1798–1799, s. 315.

²¹ E. Piwowar, *Pierwszy synod unicki eparchii przemyskiej (1693)*, w: *Polska–Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*, t. 1, red. S. Stępień, Przemysł 1996, s. 158; W. Pajtasz, *Historyczne znaczenie dzieła biskupa Innocentego Winnickiego*, w: *Polska–Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*, t. 3, red. S. Stępień, Przemysł 1996 s. 57.

²² Początkowo w Cerkwi prawosławnej, a później i unickiej, w przypadku zarządzania parochią przez dwóch lub więcej duchownych, każdy z nich miał takie samo prawo do pełnienia posługi duszpasterskiej i korzystania z beneficjum. Takich księży nazywano „komparochami”, czyli współproboszczami; W. Zielecka–Mikołajczyk, dz. cyt., s. 493.

²³ *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 roku*, wyd. Z. Budzyński, K. Przyboś, Rzeszów 1997, s. 174.

²⁴ *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1651 roku*, wyd. Z. Budzyński, K. Przyboś, Rzeszów 1997, s. 132.

²⁵ Z. Budzyński, *Sieć cerkiewna ziemi przemyskiej w świetle rejestru poborowego z 1651 roku*, „Prace Historyczno–Archiwalne” 1997, t. 5, s. 17; Ksiądz Henryk Hazik, opierając się na wspomnianym rejestrze, błędnie uznał zapis o zwolnieniu z podatku od cerkwi w Żurawicy, za potwierdzenie jej przejścia na unię przed tą datą; H. Hazik, Ks. Fryderyk Alembek..., s. 56.

²⁶ *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1658 roku*, wyd. Z. Budzyński, K. Przyboś, Rzeszów 2000, s. 203.

Wątpliwości nie rozwiązują informacje znajdujące się w źródłach proveniencji kościelnej. Wzmianka o popie żurawickim pojawia się na kartach wizytacji parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy z 1645 r. Dotyczy ona oddawania na rzecz księdza łacińskiego mesznego z pól należących do kmieci, także tych narodowości ruskiej oraz miejscowego popa²⁷. Autor opisu nie podał jednak przynależności wyznaniowej duchownego. O popie ruskim wspominał również łaciński proboszcz Żurawicy ks. Alembek, w opracowanym przez siebie *Stanie kościoła parafialnego żurawickiego z 1662 r.* Na kartach tej pracy pojawiły się wzmianki o początkach parochii ruskiej, użytkowaniu przez nią części gruntu o nazwie „Skotnik” oraz płaceniu przez popa, na równi z innymi mieszkańcami Żurawicy, mesznego²⁸. Niestety, zapis ks. Alembeka również, tak jak w przypadku wizytacji z 1645 r., nie pozwala na określenie czy wspomniany duchowny był prawosławnym czy unitą.

Jacek Krochmal, historyk badający duchowieństwo unickie eparchii przemyskiej w XVII w., zaproponował metodę analizy kontekstu historycznego, w celu przybliżonej identyfikacji wyznaniowej popów, a co za tym idzie parochii, którymi zarządzali. Ma ona zastosowanie wówczas, gdy przekazy źródłowe nie informują wprost o wyznaniu danego duchownego. Podstawą analizy w tej metodzie jest fakt, że decydujący wpływ na obsadę beneficjów cerkiewnych (przede wszystkim wiejskich) mieli właściciele dóbr, na terenie których się znajdowały. Jeśli owi właściciele byli zwolennikami unii, można przyjąć, że dążyli oni na obszarze swoich włości do nadawania lub sprzedaży popostw duchownym unickim²⁹. Aby więc w przybliżeniu ustalić czas przejścia parochii w Żurawicy z prawosławia na unię, należy przyjrzeć się jej XVII-wiecznym właścicielom.

Na przełomie XVI i XVII w. dobra żurawickie znajdowały się w posiadaniu Sebastiana Lubomirskiego (około 1546–1613), kasztelana małego-skiego i wojnickiego³⁰. Był on jednym z lojalnych stronników, najpierw króla Stefana Batorego, a później Zygmunta III Wazy. Z ostatnim władcą był związany najbardziej. Poparł jego kandydaturę w czasie elekcji w 1587 r., udzielał mu pożyczek pieniężnych, a także stanął w jego obronie w 1607 r., kiedy to wybuchł antykrólewski rokosz Zebrzydowskiego. Król wdzięczny Lubomirskiemu obdarzył go w 1609 r. intratnym staro-

²⁷ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1645...*, s. 200.

²⁸ F. Alembek, dz. cyt., s. 87, 96.

²⁹ J. Krochmal, *Duchowieństwo unickie...*, s. 148–149; tenże, *Kapłani unicy w eparchii przemysko-samborskiej za rządów biskupa Atanazego Krupeckiego (1610–1652)*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2014, t. 21, s. 163, 165; tenże, *Unia kościelna w eparchii przemysko-samborskiej za czasów biskupa Prokopa Chmielewskiego (1652–1664)*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2015, t. 22, s. 197–200.

³⁰ K. Przyboś, *Lubomirscy herbu Drużyna*, „Almanach Muszyny” 2005, t. 15, s. 93–94; T.J. Filozof, *Stosunki społeczno-gospodarcze w okręgu żurawickim w czasach nowożytnych w świetle dokumentów proveniencji podatkowej*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i Materiały*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 80.

stwem sandomierskim³¹. Po jego śmierci w 1613 r. klucz żurawicki dzierżył jeszcze przez kilka lat jego syn Stanisław, jednak już w roku 1617 jego właścicielką wzmiankowana jest Anna z Ziemieckich, wdowa po słynnym Stanisławie „Diabie” Stadnickim³². Od 1619 r. Żurawica znajdowała się w posiadaniu możnego rodu Korniaktów³³. Po śmierci w 1624 roku Konstantego (znanego z konfliktu z wspomnianym wcześniej Stadnickim) klucz żurawicki przeszedł na własność syna Franciszka Karola i pozostawał w jego rękach aż do śmierci w 1672 r.³⁴ Po nim zarząd nad wspomnianymi włościami objęła wdowa po nim – Katarzyna z Bełżeckich, która powtórnie zawierając związek małżeński wyszła za Stanisława Antoniego Fredrę³⁵. Było to związane, jak słusznie zauważył Tomasz J. Filozof, z opieką nad małoletnimi dziedzicami Karola Franciszka, bowiem w późniejszym okresie jako właściciela Żurawicy spotykamy jednego z jego synów, wspomnianego wcześniej, Antoniego Karola³⁶.

Nakreślenie powyższej charakterystyki właścicieli miejscowości pozwalała na postawienie kilku hipotez co do ustalenia przybliżonego momentu, od którego w Żurawicy zaczęła funkcjonować parafia unicka.

Nie można wykluczyć, że do zmiany przynależności wyznaniowej parochii doszło już w początkowym okresie po ogłoszeniu unii brzeskiej, gdy właścicielem wsi był wspomniany wcześniej Sebastian Lubomirski. Argumentem przemawiającym za tą hipotezą jest fakt, iż Lubomirski należał do bliskich stronników Zygmunta III. Mógł więc popierać politykę króla, także co do stopniowego wprowadzania unii, poprzez nominacje duchownych unickich również na terenie swoich dóbr. Tym co osłabia tę hipotezę jest jednak fakt, że nazwisko Lubomirskiego nie pojawia się wykazie osób, które aktywnie wspierały unię na tym obszarze w początkowym okresie³⁷. Może to jednak wynikać z braków źródłowych, a niekoniecznie z faktu, że wspomniany magnat mógł nie prowadzić działalności prounijnej.

³¹ K. Przyboś, dz. cyt., s. 93–96.

³² T. J. Filozof, dz. cyt., s. 80.

³³ W literaturze przedmiotu występują rozbieżności co do własności Żurawicy po roku 1617. Wydawcy rejestru poborowego ziemi przemyskiej Zdzisław Budzyński i Kazimierz Przyboś podają, że Żurawica została w 1617 r. sprzedana Annie Poniatowskiej (primo voto Stadnickiej) przez Sebastiana Lubomirskiego. Następnie wieś miała zostać przez nią odstąpiona Konstantemu Korniaktowi w 1619 r.; *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 roku...*, s. 173, przyp. 1057. Natomiast T. J. Filozof, w opracowaniu poświęconym warunkom społeczno-gospodarczym Żurawicy w okresie nowożytnym, uważa, że wieś została na mocy działów rodzinnych przekazana przez Annę swojemu synowi Zygmuntovi Stadnickiemu, który utracił ją na rzecz Piotra Cieciszowskiego. Według niego Konstanty Korniakt miał przejąć prawa do wsi w 1619 roku, a ostatecznie wejść w jej posiadanie trzy lata później. Autor nie podał jednak źródeł swoich ustaleń; T. J. Filozof, dz. cyt., s. 80.

³⁴ T. J. Filozof, dz. cyt., s. 81.

³⁵ W. Urban, *Korniakt (Korniyath) Karol Franciszek h. Crucini (ur. po 1612 – 1672)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 14, red. E. Rostworowski i in., Warszawa–Kraków–Wrocław 1969, s. 82.

³⁶ T. J. Filozof, dz. cyt., s. 81; APP, ABGK, sygn. 3535, s. 315.

³⁷ J. Krochmal, *Duchowieństwo unickie...*, s. 149–159.

Bardziej prawdopodobne wydaje się, że parochia żurawicka przeszła na unię w okresie, gdy jej właścicielem był Karol Franciszek Korniakt. Za tą teorią przemawia fakt, iż wspomniany szlachcic należał do grona osób, które aktywnie wspierały unię w eparchii przemyskiej. Warto przytoczyć tutaj chociażby fakt, że Korniakt wraz z Fredrami i Krasickimi, wsparł militarnie unickiego biskupa Prokopa Chmielewskiego, gdy ten we wrześniu 1652 r., przystąpił do odzyskiwania siłą zagarniętych wcześniej, przez swojego adwersarza Antoniego Winnickiego, dóbr stołowych³⁸. Przywoływany wcześniej J. Krochmal, uważa, że w okresie od 1652 do 1664 r., unicy występowali przede wszystkim w dobrach królewskich i prywatnych, należących do Fredrów, Korniaktów, Krasickich, Lubomirskich, Sieniawskich i Zamoyskich³⁹. Można więc na tej podstawie domniemywać, że początek funkcjonowania parochii unickiej w Żurawicy przypadł na koniec pierwszej połowy XVII w.

Materialne podstawy funkcjonowania parochii – beneficjum ziemskie

W czasach nowożytnych parafia funkcjonowała nie tylko w wymiarze religijnym, kulturalnym czy społecznym, lecz także gospodarczym. Sprawowanie posługi duszpasterskiej przez duchownych wiązało się z zapewnieniem im odpowiedniego uposażenia, które zabezpieczyłoby ich byt i materialną egzystencję. Niemniej ważnym aspektem było również utrzymanie świątyni oraz zapewnienie jej odpowiedniego wyposażenia w przedmioty liturgiczne, takie jak naczynia, szaty, obrusy, księgi, a także wino, chleb, воск i świece. Aby więc prawidłowo funkcjonować parafie posiadały określony majątek (beneficjum), na które składała się ziemia oraz dochody z obowiązkowych świadczeń składanych przez parafian⁴⁰. Dodatkowo z tytułu wykonywania posługi duszpasterskiej przysługiwało parochom prawo do pobierania określonych sum (tzw. prawo stłuły „iurae stolae”) za udzielanie chrztów czy sprawowanie pogrzebów⁴¹.

Głównym elementem uposażenia duchowieństwa parafialnego w Kościele prawosławnym i unickim była ziemia. W okresie nowożytnym na terenie eparchii przemyskiej obszary ziemi cerkiewnej liczyły średnio 2–3 ćwierci łanowe i było to o około 3,5 razy mniej od sąsiadujących z nimi beneficjów łacińskich⁴². Mała ilość gruntów stanowiących podstawę utrzymania parocha i jego rodziny, a także zasadniczo mniejsze uposażenie

³⁸ Tenże, *Unia kościelna w eparchii przemysko-samborskiej ...*, s. 178.

³⁹ Tamże, s. 201.

⁴⁰ A. Kołbuk, *Życie codzienne na probostwie unickim na ziemiach nadbużańskich w XVIII–XIX wieku*, Lublin 2005, s. 89; J. Półciwarteł, *Z badań nad rolą gospodarczo-społeczną plebanii na wsi pańszczyźnianej ziemi przemyskiej i sanockiej w XVI–XIX wieku*, Rzeszów 1974, s. 41–42, 85; L. Bieńkowski, *Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce*, w: *Kościół w Polsce*, t. 2, red. J. Kłoczowski, Kraków 1969, s. 823–824.

⁴¹ J. Półciwarteł, dz. cyt., s. 87.

⁴² Tamże, s. 17, 29–30.

charakterystyczne dla wyznania prawosławnego i obrządku unickiego, warunkowały tym samym sposób życia oraz prowadzenia gospodarstwa plebańskiego. Ziemia była użytkowana najczęściej przez samego duchownego i członków jego rodziny⁴³. Do rzadkości należały sytuacje, kiedy to na gruncie cerkiewnym osadzeni byli chłopci, będący jednocześnie poddanyami cerkiewnymi⁴⁴. Można więc stwierdzić, że pod względem wielkości gospodarstwo plebańskie w parafiach prawosławnych i unickich nie różniło się wiele od gospodarstw kmieczy⁴⁵.

Tym co decydowało o słabszej pozycji ekonomicznej parochii, oprócz ilości ziemi, był jej specyficzny status prawny. W Kościele prawosławnym, a później unickim, proces erygowania parafii był o wiele łatwiejszy i nie wymagał podejmowania skomplikowanych działań. Wystarczyła w zasadzie chęć patrona-kolatora lub wiernych, którzy decydowali się na wystawienie cerkwi oraz zapewnienie uposażenia duchownemu. Władze cerkiewne niemal nie uczestniczyły w procesie powstawania parochii, co negatywnie wpływało na ich możliwości ekonomiczne. Brak kontroli z ich strony powodował, że patroni-kolatorzy nie musieli zwracać uwagi na to, czy nadania dla cerkwi i duchownych będą wystarczające, aby zapewnić utrzymanie świątyni i rodziny kapłańskiej⁴⁶. Częstym zjawiskiem było też to, że właściciele ziemscy, którzy uposażyli daną świątynię uważali beneficjum za część swoich dóbr. Dlatego też z tytułu użytkowania ziemi należącej do plebanii pobierali oni od parochów czynsze oraz inne świadczenia, które jeszcze bardziej uszczuplały ich dochody⁴⁷. Do tego dochodził sam system obejmowania parochii (funkcjonujący jeszcze do początku XVIII w.) polegający na „niepełnej odsprzedaży” praw do beneficjum przez patrona-kolatora kandydatowi na parocha⁴⁸.

W początkowym okresie funkcjonowania parafii unickiej w Żurawicy, czyli w połowie XVII w., beneficjum ziemskie wynosiło 3 ćwierci łanowe⁴⁹. Nie jest to jednak wartość pełna, nie tylko z powodu braku precyzyjności ówczesnych miar. Źródła skarbowe, w których znajdują się informacje o wielkości ziemi cerkiewnej, podają przede wszystkim areal gruntów ornych. Warto więc przypomnieć, że do pojedynczej ćwierci należały także niewielkie obszary łąk czy przymiarków, wobec czego faktyczna wielkość beneficjum była nieco większa⁵⁰. W przeliczeniu na współczesny system metryczny wartości podawanych w rejestrach poborowych, przy założeniu,

⁴³ Tamże, s. 30, 36.

⁴⁴ Tamże, s. 30; L. Bieńkowski, dz. cyt., s. 825.

⁴⁵ J. Półciwartecki, dz. cyt., s. 85.

⁴⁶ L. Bieńkowski, dz. cyt., s. 820–823.

⁴⁷ J. Półciwartecki, dz. cyt., s. 80.

⁴⁸ Tamże; I. Szaraniewicz, *Rzut oka na beneficjary Kościoła ruskiego za czasów Rzeczypospolitej Polskiej pod względem historyi, a przede wszystkim o stosunku świeckiego duchowieństwa ruskiego w Galicyi do ziemi w tym okresie*, Lwów 1875, s. 8.

⁴⁹ *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1651 roku...*, s. 174; *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1658 roku...*, s. 203.

⁵⁰ I. Szaraniewicz, dz. cyt., s. 6.

że nadanie gruntów oparte było na systemie ładu większego (frankońskiego), parochia żurawicka mogła posiadać około 18,5–19 ha ziemi ornej⁵¹.

Pod koniec XVII w. doszło do przejściowego uszczuplenia gruntów, stanowiących podstawę jej uposażenia. W przywoływanym już wcześniej dokumencie prezenty z 1693 r. dla Stefana Kaczanowicza dowiadujemy się, że otrzymał on Antoniego Korniakta *prawo na popostwo w Żurawicy*, które zawierało w sobie „dwie ćwierci pola”⁵². Wyjaśnienie ubytku w gruntach parafialnych podawał jednak sam wystawca, informując w dalszej części dokumentu, że: *z ćwierci zaś Skotnik nazywanej powinien mu będzie dwór zawsze płacić co rok złt. pol. 12, które pomieniony Pop na potrzeby cerkiewne obracać powinien będzie*⁵³. Zagarnięcie przez dwór części gruntów było w istocie częstą praktyką w tamtym czasie, wynikającą ze specyficznego statusu prawnego ziemi cerkiewnej. Grunty parochialne były często traktowane przez szlachtę w dobrach prywatnych jako jej własność, którą odsprzedawała za określoną sumę kandydatowi na parocha. Wobec tego duchowny stawał się dziedzicznym użytkownikiem ziemi oraz praw związanych z pełnieniem urzędu⁵⁴. Nie inaczej było w przypadku parochii w Żurawicy, ponieważ wspomniany wcześniej ks. Kaczanowicz, musiał zapłacić za *prawo na popostwo* sumę 512 złp i 24 gr. Został przy tym zobowiązany do płacenia corocznego czynszu na rzecz dworu w wysokości 50 złp⁵⁵. Wielkość ziemi musiała być jednak dla parocha niewystarczająca, ponieważ już w 1699 r. wydzierżawił od Korniakta ćwierć pola, wraz z kawałkiem łąki i ogrodu, za które zapłacił 100 złp oraz zobowiązał się do płacenia z niej czynszu w wysokości 52 złp i 15 gr⁵⁶. W ten sposób wielkość gruntów parafialnych użytkowanych przez parochów żurawickich wróciła do stanu z XVII stulecia i utrzymała się przynajmniej do połowy XVIII w.⁵⁷

Parafia unicka w Żurawicy w świetle metryki józefińskiej (1785–1789)

Kolejne informacje dotyczące majątku ziemskiego parochii w Żurawicy pochodzą z lat 80. XVIII w., kiedy to tereny ziemi przemyskiej, w wyniku pierwszego rozbioru (1772), znalazły się w granicach Austrii. W tamtym czasie cesarz Józef II polecił opracowanie katastrów gruntowych, zawierających pomiary gruntów dworskich (dominikalnych) i chłopskich (rusty-

⁵¹ Założenie oparto na fakcie, że łąn frankoński powszechnie występował na ziemiach czerwonoruskich; J. Półćwiartek, dz. cyt., s. 99; Jeden łąn większy liczył ok. 25 ha, natomiast mniejszy, zwany chełmińskim, ok. 16,8 ha; A. Kołbuk, dz. cyt., s. 96.

⁵² APP, ABGK, sygn. 3535, s. 315.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ J. Półćwiartek, dz. cyt., s. 80; W. Kołbuk, *Z dziejów patronatu w Cerkwi unickiej*, „Roczniki Humanistyczne” 1999, t. 47, z. 7, s. 107–108.

⁵⁵ APP, ABGK, sygn. 3535, s. 315.

⁵⁶ Tamże, sygn. 47, Wizyta albo rewizja dekanatu przemyskiego wprowadzona roku Pańskiego 1747 (ad 1754), k. 44r–44v.

⁵⁷ Tamże, k. 44r.

Tab. 1. Rodzaje, wielkość i położenie gruntów należących do greckokatolickiej parafii w Żurawicy w latach 1785–1788

Położenie	Rodzaje gruntów	Wielkość		Procent [%] z całości
		Morgi	Sążnie	
Żurawica	Role	31	1254	85,9
	Ogrody	2	238	5,8
Bolestraszyce	Łąki	3	137 1/2	8,3
ŁĄCZNIE		37	29 1/2	100%

Opracowano na podstawie: APP, ABGK, sygn. 3535, s. 314; CPAHUL, f. 19, op. 13, spr. 352, k. 36v, 37v–38r, 89v–90r, 91v–92r, 94v–95r, 96v–98r.

kalnych), w poszczególnych krajach i regionach monarchii habsburskiej. Było to związane z chęcią wprowadzenia jednolitego systemu podatkowego, opartego na bardziej precyzyjnych niż wcześniej obliczeniach dochodów z gruntu⁵⁸. Projekt tej reformy, zwanej urbarialną, który miał wejść w życie 1 listopada 1789 r., został jednak zarzucony z powodu oporu szlachty i ostatecznie zaniechany wraz ze śmiercią cesarza w 1790 r.⁵⁹ Niemniej, w latach 1785–1788⁶⁰ na obszarze zaboru, nazywanego już „Królestwem Galicji i Lodomerji”, władze austriackie przeprowadziły pomiary gruntów, których opracowane wyniki znane są pod nazwą Metryki Józefińskiej.

W przypadku parafii greckokatolickiej w Żurawicy dane zawarte w Metryce uzupełniają zapisy z „Konsygnacji”, czyli opisanie dochodów parafii z 1798 r. Dzięki temu mamy możliwość weryfikacji zawartych w niej informacji, a także uzupełnienia ich o dane nie występujące w tym źródle. Wykaz gruntów przedstawiony w tabeli nr 1 nie obejmuje jednak nieużytków, tzn. gruntów nieprzynoszących dochodów, takich jak: drogi, cmentarze, działki budowlane czy zakrzaczone pola⁶¹. W przypadku parochii w Żurawicy do nieużytków zaliczają się parcele, na których znajdowała się cerkiew wraz z cmentarzem i dzwonnica, gospodarstwo plebańskie oraz przytułek (szpital)⁶².

⁵⁸ D. K. Nowak, *Austriackie katastry gruntowe na terenie Galicji. Metryka Józefińska (1785–1789), Metryka Franciszkańska (1819–1820) i Stały Kataster Galicyjski (1844–1854). Studium Źródłoznawcze*, Krosno 2020, s. 20.

⁵⁹ S. Grodziski, *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772–1848*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971, s. 72.

⁶⁰ D. K. Nowak, dz. cyt., s. 93, przyp. 155.

⁶¹ Tamże, s. 31, 41–42.

⁶² APP, ABGK, sygn. 3535, s. 314. Były to parcele u numerach: 382 „Cerkiew z Smėtarzem i Dzwonnicȧ”, 386 „Dom duchownego Ritus Graeci”, 388 „Szpital dla ubogich”; Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej: CPAHUL), fond 19, Metryka Józefińska, opis 13, Cyркуł przemyski, spr. 352, Metryka Józefińska wsi Żurawica 1785–1788, k. 36v, 37v.

Dane dla końca XVIII w. zawarte w powyższej tabeli pozwalają na dokładniejszą charakterystykę beneficjum ziemskiego. Wielkości poszczególnych rodzajów (kultur) gruntu zostały wyrażone w miarach austriackich: morgach i sążniach kwadratowych⁶³. Przeliczając łączną sumę wielkości gruntów parafialnych na współczesną miarę powierzchni rolnej to wynosi ona około 21,3 hektara⁶⁴.

W zależności od sposobu użytkowania Metryka Józefińska rozróżniała kilka rodzajów gruntów. Oprócz wymienionych w tabeli były to także: odłogi i ugory, pastwiska oraz lasy. Największą część gruntów parafii w Żurawicy stanowiły role (85,9%), czyli pola orne, na których uprawiano głównie zboże (pszenica, jęczmień lub żyto)⁶⁵. W następnej kolejności były to łąki (8,3%), do których zaliczano te użytki zielone, z których dwa razy do roku zbierano siano⁶⁶. Najmniejszą część stanowiły ogrody (5,8%), pod którymi rozumiano najlepszą i najwartościowszą kategorią użytków zielonych, przeznaczoną pod uprawę jarzyn, zieleniny, czy owoców⁶⁷.

Grunty parafialne nie tworzyły jednolitego areалу. Dzięki zastosowaniu w Metryce Józefińskiej podziałowi na niwy⁶⁸ wiemy, że znajdowały się one w kilku miejscach na terenie wsi. Największa część (22 morgi 920 $\frac{1}{2}$ sążni²) położona była w niwie „Zaguminki Ruskie”, zlokalizowanej w południowo-wschodniej części wsi. Od zachodu graniczyła ona z niwą „Załużne”, w której z kolei znajdował się drugi co do wielkości kawałek gruntów parafialnych (7 morgów 582 $\frac{1}{2}$ sążni²). Trzecia część (1 mórg 1351 sążni²) położona była w granicach niwy „Średnie Ruskie”, która najprawdopodobniej znajdowała się na południe od „Zaguminek Ruskich”. Wskazane powyżej lokalizacje dotyczyły przede wszystkim gruntów orných (rol), bowiem ogrody znajdowały się tuż przy cerkwi, plebanii i szpitalu (2 morgi 238 sążni²). Z podanego opisu wynika, że choć grunty parafialne nie tworzyły zwartej obszar, to znajdowały się w swoim bliskim sąsiedztwie, co z pewnością ułatwiało uprawę i zbiór plonów⁶⁹.

Z powodu niedokładności miar stosowanych w okresie staropolskim trudno jest porównać ze sobą dane oparte na bardziej precyzyjnych obliczeniach Metryki Józefińskiej. Wydaje się, jednak, że w okresie między 1747 a 1798 rokiem, doszło do niewielkiego powiększenia gruntów para-

⁶³ 1 mórg dolnoaustriacki zawierał w sobie 1 600 sążni kwadratowych (wiedeńskich); I. Ihnatowicz, *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*, t. 1, Warszawa 1967, s. 39.

⁶⁴ W obliczeniach przyjęto następujące wartości: 1 mórg = 5755,4 m², 1 sążeń wiedeński = 3,597145 m²; tamże, s. 39.

⁶⁵ D. K. Nowak, dz. cyt., s. 29.

⁶⁶ Tamże, s. 30.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ „(...) niwą była część miejscowości, ograniczona przeszkodami naturalnymi, na której stosowano ten sam system uprawy ziemi”, cyt. za. tamże, s. 25.

⁶⁹ CPAHUL, f. 159, Galicyjska Prokuratoria Finansowa, op. 9, spr. 1624, Opis majątku nieruchomości, wiadomości dotyczące dochodów oraz historii cerkwi we wsi Żurawica 1796–1804, k. 7r–7v.

Tab. 2. Zestawienie gruntów przyłączonych w 1806 r. do parochii w Żurawicy

Położenie	Rodzaje gruntów	Wielkość		Procent % z całości
		Morgi	Sążnie ²	
Buszkowice	Role	13	130 1/2	90,6
	Ogrody	1	562 1/2	9,4
	Łąki	–	–	–
ŁĄCZNIE		14	693	100%

Opracowano na podstawie: APP, ABGK, sygn. 3535, s. 6–7.

fialnych. Świadczy o tym posiadanie łąki położonej w Bolestraszcach (zwanej od niwy, na której leżała „Czeremoszna”), jak i uposażenia dla przycerkiewnego przytułku (szpitala), o których wcześniejsze źródła milczą. W tym ostatnim przypadku nie wiadomo jednak, czy ogród należący do owego „szpitala”, został wydzielony z gruntów parafialnych, kupiony przez parocha, czy też przekazany przez gromadę⁷⁰.

O wiele większe zmiany w uposażeniu zaszły w chwili likwidacji parochii w Buszkowicach i przyłączeniu jej do parafii w Żurawicy, co nastąpiło po śmierci jej ostatniego duszpasterza ks. Jana Witoszyńskiego w styczniu 1806 r.⁷¹ Połączenie obu parafii było planowane już od 1787 r. i było wynikiem tzw. akcji regulacyjnej, podjętej przez władze austriackie jeszcze w latach 80. XVIII w.⁷² W przypadku Kościoła greckokatolickiego w Galicji owa regulacja zmierzała do redukcji mniejszych parochii poprzez łączenie ich z większymi. Wynikało to z chęci poprawy sytuacji materialnej duchowieństwa poprzez łączenie beneficjów, a co za tym idzie, zwiększenia jego dochodów. Nie bez znaczenia pozostawała również kwestia zapewnienia opieki duszpasterskiej wiernym, poprzez zmniejszenie odległości do cerkwi, a także wypełnienia wakatów na stanowiskach parocha⁷³.

W wyniku przyłączenia Buszkowic do parochii w Żurawicy, beneficjum ziemskie powiększyło się o 14 morgów i 693 sążnie² i liczyło w sumie 51 morgów 722 ½ sążni². Z pewnością więc proces regulacji, w przypadku parafii w Żurawicy, doprowadził do znacznego zwiększenia dochodów pracujących w nich duszpasterzy.

W tamtym okresie, mimo ogólnego powiększenia się areалу gruntów parafialnych, doszło także do utraty jego części w samej Żurawicy. Wyda-

⁷⁰ Ogród należący do tego szpitala był położony niedaleko zabudowań plebańskich i liczył 474 ½ sążni kwadratowych; APP, ABGK, sygn. 3535, s. 314.

⁷¹ Tamże, sygn. 7596, Kopie ksiąg metrykalnych parafii Żurawica z filiami Buszkowice, Buszkowiczki, Lipowica 1784–1843, s. 259.

⁷² S. Nabywaniec, *Plany józefińskiej regulacji parafii w greckokatolickiej diecezji przemyskiej*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2000, t. 7, s. 88.

⁷³ Tamże, s. 75–76; T. Śliwa, dz. cyt., s. 289–290.

rzyło się to na skutek działań jednego z parafian, niejakiego Iwana Dudka (Dutka), który zagarnął część gruntu cerkiewnego, przylegającego do jego gospodarstwa. Zachowane źródła nie podają dokładnie, kiedy do tego doszło ani jaka część ziemi została zajęta⁷⁴. Z pewnością miało to miejsce w okresie posługi ks. Piotra Kaczanowskiego (zm. 13 października 1810 r.) parocha Żurawicy z rodziny Kaczanowskich, której przedstawiciele zarządzali tą parafią od końca XVII w.⁷⁵ Ze świadectwa złożonego przez syna księdza – Stefana, mieszczanina przemyskiego wiadomo, że przez wiele lat Dudek spierał się parochem „o miedzę”. Według niego sąsiad dokonał bezprawnego przywłaszczenia ziemi stanowiącej własność cerkwi i plebanii: [...] *co większa do gruntów poświętnych samowładnie wdzierał się i do swoich samowładnie coraz więcej przyczyniał się, poza miedzę płoty grodził a stare wierzby wycinał w miejscach granic oznaczających, a tym sposobem także i drzewa rodzajne do swego gruntu, z gruntów poświętnych samowładnie przywłaszczył*⁷⁶.

Ów spór z czasem przybrał na sile i przerodził się w konflikt pomiędzy plebanią a częścią parafian, którzy za namową „sąsiada” nie chcieli składać obowiązkowych danin, stanowiących element uposażenia duchownego i jego rodziny. Warto dodać, że konflikt zwolenników Dudka z plebanią trwał również z jednym z kolejnych parochów Żurawicy, księdzem Janem Łukasiewiczem⁷⁷.

Grunt parafialne w świetle dokumentacji Stałego Katastru Galicyjskiego (1844–1854)

Z połowy XIX w. pochodzą kolejne, a zarazem dokładniejsze, dane dotyczące gruntów parafialnych. Powstały one dzięki obliczeniom wykonanym w ramach prac nad stałym katastrem gruntowym, które na terenie Galicji przeprowadzono w latach 1844–1854. Precyzja pomiarów wynikała z zatrudnienia do prac wykwalifikowanych geometrów i zastosowania metody tzw. triangulacji trygonometrycznej⁷⁸.

Dane zebrane w tab. 3 ukazują znaczny wzrost areалу gruntów parafialnych położonych w Żurawicy. Główną przyczyną tego stanu rzeczy było ujęcie w stałym katastrze działek należących formalnie do cerkwi (kirche), ale w praktyce zarządzanych przez urzędujących parochów. Nasuwa się jednak w tym miejscu pytanie: skąd pojawiły się owe działki, skoro w poprzednich wykazach ich nie ujmowano? Ze wspomnianego już wcześniej opracowania łacińskiego proboszcza Żurawicy ks. Fryderyka Alem-

⁷⁴ Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. Wasyla Stefanyka we Lwowie (dalej: LNNBU), f. 103, Archiwum Sapiechów z Krasiczyna, op. 11, Archiwum Dominium Krasiczyńskiego, sygn. 937, Akta dominium Żurawicy i Łętowni 1824–1831, k. 12 r.

⁷⁵ APP, ABGK, sygn. 7596, s. 103; tamże, sygn. 5747, Catastrum cleri dioec. Rit. Gr. cath. Prem. In vivis existens et vita functi ad ultimam dec. 1836 ductum, s. 28.

⁷⁶ LNNBU, f. 103, op. 11, sygn. 937, k. 12 r.

⁷⁷ Tamże, k. 4r–4v.

⁷⁸ D. K. Nowak, dz. cyt., s. 125, 127, 136.

Tab. 3. Zestawienie gruntów parafialnych dla miejscowości Żurawica według danych z dokumentacji katastralnej z 1852 r.

Położenie	Rodzaje gruntów	Wielkość		Procent % z całości
		Morgi	Sążnie ²	
Żurawica	Pola orne	43	830	90,65
	Łąki	2	391	4,67
	Ogrody (sady)	1	150	2,27
	Pastwiska	1	239	2,40
ŁĄCZNIE		48	10	100%

Opracowano na podstawie: APP, zespół 126, Archiwum Geodezyjne (dalej: AG), sygn. 1595.4, Oryginal Grund Parzellen Protocoll der Gemeinde Żurawica 1852, passim; tamże, sygn. 1595.8, Alphabetisches Verzeichniß der Gemeinde Żurawica 1852, s. 114–115.

beka wiadomo, że cerkiew w Żurawicy posiadała ćwierć z większej części gruntu zwanego „Skotnikiem”, a dochody z niej były przeznaczone na utrzymanie świątyni⁷⁹. Została ona jednak zajęta przez miejscowy dwór już w końcu XVII w., i na co wskazują dane pochodzące z końca następnego stulecia, część ta nie była w pełni użytkowana przez parochię⁸⁰. Do jej częściowego odzyskania doszło najprawdopodobniej w drugiej połowie XVIII w. Świadczą o tym zapisy w Metryce Józefińskiej, gdzie dwa kawałki gruntu o wielkości nieco ponad 5 morgów, leżące w niwie „Średnie Ruskie” określano mianem „skotnika”⁸¹. W pierwszej połowie XIX w. z nieznanych powodów część ta nie była użytkowana w pełnym wymiarze, o czym świadczy uwaga zapisana w wizytacji parochii z 1843 r.: *Cerkiew ma uposażenia gruntu 4 morgi, Skotnik zwanego, lecz bardzo pusty, dlatego żadnego stałego dochodu z niego rachować nie można*⁸². Analiza dokumentacji katastralnej Żurawicy z połowy XIX w. wskazuje, że musiało dojść między dworem a plebanią greckokatolicką do uregulowania kwestii dotyczących własności gruntów. Najprawdopodobniej w zamian za zrzeczenie się praw do reszty z ćwierci „Skotnika” cerkiew otrzymała zagon ziemi przylegający bezpośrednio do gruntów plebańskich na „Zaguminkach Ruskich” o powierzchni 9 morgów 1241 sążni⁸³. Z wcześniejszych źródeł wiemy, że była to pustka, która nosiła swoją lokalną nazwę

⁷⁹ F. Alembek, dz. cyt., s. 86–87.

⁸⁰ APP, ABGK, sygn. 3535, s. 314–315.

⁸¹ CPAHUL, f. 19, op. 13, spr. 352, k. 91v, 94v.

⁸² APP, ABGK, sygn. 410, Visitatio canonica decanatus premisliensis 1843, s. 347.

⁸³ Dokonując obliczeń powierzchni gruntów parafialnych dla tabeli nr 3 pominięto parcele nr 464 i 532, o łącznej powierzchni 1303 sążni kw. Ponieważ oznaczono je jako „pustki”, a więc pola nie przynoszące żadnego dochodu; APP, AG, sygn. 1595.4, s. 48–49, 54–55.

Tab. 4. Zestawienie gruntów beneficjalnych należących do parafii greckokatolickiej w Żurawicy w 1852 r.

Położenie	Rodzaje gruntów	Wielkość		Procent % z całości
		Morgi	Sążnie ²	
Żurawica	Pola orne	58	844	86,94
	Łąki	3	1437	5,80
Buszkowice	Ogrody (sady)	1	150	1,62
Bolestraszyce	Pastwiska	3	1281	5,64
ŁĄCZNIE		67	512	100%

Opracowano na podstawie: APP, AG, sygn. 1595.3, Oryginal Bau Parzellen Protocoll der Gemeinde Żurawica 1852, s. 24; tamże, 1595.4, s. 48–49, 52–53, 54–55, 76–77, 132–135, 180–183; tamże, sygn. 1595.8, s. 114–115; tamże, sygn. 132.1, Original Grund Parzellen Protocoll der Gemeinde Buszkowice 1852, k. 1v–2r, 22v–23r; tamże, sygn. 132.2, Berechnungs Protokoll Buszkowice 1852–1853, s. 16; tamże, sygn. 132.4, Alphabetisches Verzeichniss der Gemeinde Buszkowice 1852, s. 4, 33; tamże, sygn. 80.1, Original Grund Parzellen Protocoll der Gemeinde Bolestraszyce 1852, k. 4v–5r; tamże, sygn. 80.5, Alphabetisches Verzeichniss der Gemeinde Bolestraszyce 1852–1853, s. 113; tamże, sygn. 80.10, Feldskitzen der Gemeinde Bolestraszyce 1852, s. 29.

„Serbina”⁸⁴. Ponadto, parafia zyskała również dwie nowe działki położone w północno–zachodniej części wsi w niwach „Dąbrowa” i „Zagrody Polskie” o łącznej wielkości 3 morgów i 571 sążni². Należy tu jednak zaznaczyć, że w katastrze zapisano je jako własność plebanii (pfarre)⁸⁵. W 1890 r. doszło do formalno–prawnego scalenia własności poprzez wpisanie działek cerkiewnych do arkusza posiadłości gruntowej plebanii⁸⁶.

Informacje ze stałego Katastru gruntowego pozwalają na dokładne określenie wielkości beneficjum ziemskiego parochii w Żurawicy w połowie XIX w. Jeśli do wielkości areалу, wyrażonego w tabeli nr 3, dodamy grunty leżące w Buszkowicach i Bolestraszycach, to otrzymamy sumę 67 morgów i 512 sążni². Zestawienie całości gruntów użytkowych z podziałem na kultury rolne ukazuje tab. 4.⁸⁷

⁸⁴ O jej pozyskanie na rzecz parafii zabiegał już ks. Jan Łukasiewicz w początkowych latach posługi duszpasterskiej, o czym świadczą pytania wizytatora o status tego gruntu; APP, ABGK, sygn. 313, Visitatio canonica decanatus Przemyśl, s. 39, 65.

⁸⁵ APP, AG, sygn. 1595.4, s. 54–55; tamże, sygn. 1595.8, s. 115.

⁸⁶ CPAHUL, f. 146, C. k. Namiestnictwo Galicyjskie we Lwowie, op. 1, spr. 11144, Raporty, listy, pisma i inne dokumenty dotyczące stanu parafii greckokatolickiej we wsi Żurawica powiatu przemyskiego, tom I: 1822–1894, k.123r – 128r.

⁸⁷ W dokumentacji katastralnej wsi Bolestraszyce błędnie zapisano wymienioną parcelę jako będącą w posiadaniu parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy, na co wskazuje porównanie z wcześniejszymi źródłami (wymienionymi w tekście), jak i późniejszymi spisami podatkowymi, w których ta działka figuruje jako własność parafii greckokatolickiej w Żurawicy; CPAHUL, f. 146, op. 1, spr. 11146, k. 47v–48r.

Dane zawarte w powyższej tabeli uwiadcniają znaczący wzrost areалу ziemi uprawnej w połowie XIX w. stosunku do początku tego stulecia. Proces ten został już częściowo wyjaśniony powyżej. Komentując jednak tabelę nr 4 należy dodać, że ilość ziemi cerkiewnej w Buszkowicach powiększyła się o niecałe 2 morgi. Natomiast, jeśli chodzi o Bolestraszyce, to wielkość gruntu pozostała taka sama. Zmianie uległa jedynie jej kultura rolna, ponieważ w dokumentacji katastralnej z 1852 r. ów kawałek należący do parochii żurawickiej pełnił funkcję pola ornego. Podsumowując powyższe dane należy stwierdzić, że w wyniku zmian, które zaszły w pierwszej połowie XIX w., charakter plebańskiego gospodarstwa rolnego nie uległ znaczącym zmianom. W dalszym ciągu pola orne stanowiły ponad 85% użytków ziemskich, zaś w przypadku pozostałych kultur zmiany były niewielkie lub, jak w przypadku ogrodów, nie wystąpiły wcale.

Beneficjum ziemskie na przełomie XIX i XX w.

Kolejne zmiany w gruntach beneficjum parafialnego nastąpiły na przełomie XIX i XX w. Wynikały one przede wszystkim z rozbudowy infrastruktury wojskowej, związanej z budową w latach 1882–1886 Fortu XII „Werner”, stanowiącego jeden z elementów powstającej Twierdzy Przemyśl⁸⁸.

Dane zawarte w powyższej tabeli, choć niepełne, pokazują, że największą część utraconych gruntów stanowiły te, które zostały wykupione przez armię austro-węgierską. Wydawać by się mogło, że obszar ten, obejmujący około 7 morgów⁸⁹, nie był duży i nie mógł w znaczący sposób wpłynąć na dochody płynące z gruntu. Jednak wykupione działki, przeznaczone na budowę baraków, magazynu amunicyjnego i drogi dojazdowej, znajdowały się w bezpośrednim pobliżu gospodarstwa plebańskiego i reszty pól należących do parafii⁹⁰. Lokalizacja wskazanej inwestycji, jak i sam zakup ziemi przez armię, wywołał kontrowersje nie tylko wśród społeczności żurawickiej, ale i władz samorządowych. C. k. Starostwo Powiatowe w Przemyślu wszczęło w 1896 r. dochodzenie czy ofiarowana przez wojsko kwota na wykup działek należących była odpowiednia. Wezwana na tę okoliczność do siedziby Starostwa delegacja mieszkańców, na czele z wójtem Janem Jasińskim⁹¹, wskazywała, że kwota 2709,78 złr⁹² za grunty wyku-

⁸⁸ *Historia fortu*, <http://www.fortwerner.pl/historia%E2%80%9393fortu/>, dostęp (23.09.2024); F. Forstner, *Twierdza Przemyśl*, tłum. J. Bańbor, Warszawa 2000, s. 81; T. Idzikowski, *Twierdza Przemyśl. Powstanie, rozwój, technologie*, Krosno 2014, s. 86–92.

⁸⁹ CPAHUL, f. 146, op.1, spr. 11147, k. 46r.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ W skład delegacji wchodził jeszcze tzw. „mężowie zaufania” Iwan Domaradzki i Szymon Włoch; tamże.

⁹² Od 1857 roku w wyniku reformy monetarnej przeprowadzonej na terenie monarchii habsburskiej zmieniono wartość 1 złotego reńskiego, który od tego momentu dzielił się na 100 krajcarów. Wcześniej złoty reński dzielił się na 60 krajcarów, 20 groszy cesarskich lub 480 feningów; A. Gilewicz, *Stosunki pieniężne w Galicji w latach 1772–1914*, Przemyśl 1958, s. 16; I. Ihnatowicz, dz. cyt., s. 91–93.

Tab. 5. Wykaz gruntów utraconych przez parafię greckokatolicką w Żurawicy w latach 1889–1902. Objasnienia: b.d. – brak danych

Lp.	Data	Położenie gruntu	Wielkość		Powód ubytku
			Morgi	Sążnie ²	
1.	14.07.1889	Żurawica	1	1568	Odsprzedaż na cele wojskowe
2.	22.03.1893		b.d.	b.d.	Odsprzedaż na cele wojskowe
3.	1894	Buszkowice	b.d.	b.d.	Zajęcie przez c.k. Kolej państwową
4.	1895		b.d.	b.d.	Ubytek spowodowany budową budynków
5.	1896	Żurawica	3	1402	Odsprzedaż na cele wojskowe
6.	1902		–	1499	Odsprzedaż na cele wojskowe

Źródło: CPAHUL, f. 146, op. 13, spr. 11145, Raporty, listy, pisma i inne dokumenty dotyczące stanu parafii greckokatolickiej we wsi Żurawica powiatu przemyskiego, tom II: 1894–1896, k. 6r, 23r, 134r. tamże, spr. 11146, Raporty, listy, pisma i inne dokumenty dotyczące stanu parafii greckokatolickiej we wsi Żurawica powiatu przemyskiego, tom III: 1897–1900, k. 47v–48r; tamże, spr. 11147, Raporty, listy, pisma i inne dokumenty dotyczące stanu parafii greckokatolickiej we wsi Żurawica powiatu przemyskiego, tom IV: 1901–1907, k. 88r.

pione w 1889 r. była wysoce niewystarczającą i powinna wynosić 6242 złr. Opinię tę argumentowano tym, że: [...] *z powodu wielkich uciążliwości w gospodarstwie, gdyż zabrane zostały najlepsze grunta i to pod plebanią, które były tak jak ogrodem, żołnierze depczą ścieżki po gruncie pozostałym i w ogóle już gospodarstwo sąsiedztwem koszar tak uciążzone, iż przez to nawet probostwo nie jest obsadzone, bo nikt się nie chce ubiegać teraz o to probostwo*⁹³.

Mniejsze ubytki w beneficjum ziemskim wystąpiły w Buszkowicach, gdzie niewielka część gruntu została wykupiona przez skarb państwa na rzecz kolei oraz z powodu budowy własnych budynków, prawdopodobnie zabudowań gospodarczych. Zmiany te nie były jednak duże i całość zajętego gruntu nie przekraczała kilkuset sążni kwadratowych⁹⁴.

W okresie, w którym doszło do wymienionych powyżej zmian, trwał jednocześnie proces zamiany gruntów pomiędzy parochią greckokatolicką a księciem Adamem Stanisławem Sapiehą, właścicielem dóbr dworskich w Żurawicy. Kontrakt wymiany został zawarty 23 kwietnia 1892 r., a w imieniu parafii podpisał go ks. Konstanty Birecki⁹⁵. Nie mógł on jed-

⁹³ CPAHUL, f. 146, op. 1, spr. 11145, k. 145r.

⁹⁴ Tamże, k. 47v–48r.

⁹⁵ Tamże, k. 129r–130r; D. Blazejowskyj, *Historical shematism of the eparchy of Peremysl including The Apostolic Administration of Lemkivscyna (1828–1939). Published in commemoration of the 400th anniversary of the Union of Brest*, Lviv 1995, s. 586.

nak wejść w życie od razu, bowiem obowiązujące przepisy prawne wymagały potwierdzenia transakcji przez greckokatolicki konsystorz biskupi w Przemyślu oraz C. k. Namiestnictwo Galicyjskie we Lwowie, co nastąpiło w maju 1903 r.⁹⁶

Zamiana okazała się być korzystna dla parafii, która zyskała dodatkowo niemal 1,19 ha, co w przeliczeniu na wcześniej stosowaną miarę wynosiło około 1 mórg 1200 sążni kwadratowych. Dla parafii oznaczało to utratę gruntów położonych na niwach „Załużne”, „Dąbrowa” i „Zagrody Polskie”, w zamian za nieco większy obszar położony bliżej plebanii na „Zaguminkach Ruskich”⁹⁷.

Dostępne źródła nie pozwalają stwierdzić, czy poza opisanymi wcześniej zmianami doszło jeszcze przed wybuchem I wojny światowej do ingerencji w wielkość i położenie beneficjum ziemskiego w Żurawicy. Wiadomo, że u progu XX w. kolejny paroch żurawicki ks. Bazyli Zaleski starał się o poszerzenie beneficjum parafialnego poprzez zakup ziemi w Bolestraszczykach od tamtejszej dziedziczki Marii Łempickiej. Plan zakładał zakup aż 30 morgów ziemi w Bolestraszczykach z pieniędzy uzyskanych z wcześniejszej sprzedaży gruntów wojsku i kolei. Inwestycja ta jednak nie doszła do skutku z powodu wycofania się Łempickiej we wrześniu 1906 r.⁹⁸

Obok spraw związanych z wykupem i zamianą gruntów parafialnych dochodziło do problemów związanych z użytkowaniem gruntów cerkiewnych. Tak jak w przypadku żołnierzy stacjonujących w barakach nieopodal greckokatolickiej plebanii, do kłopotów z uprawianiem ziemi mogło dojść w wyniku innych działań. Ksiądz Zaleski wniósł 30 sierpnia 1903 r. skargę do starostwa przemyskiego na Jana Nogę, właściciela młyna w Buszkowicach. Według niego młynarz, bez uzyskania odpowiednich zezwoleń, zmienił bieg „młynówki” doprowadzającej wodę do budynku co było powodem zalania gruntów należących do parafii⁹⁹. Zachowane źródła nie wymieniają, jaki dokładnie areal ziemi został zniszczony oraz jakie straty z tego tytułu poniosła parochia. Noga nie przyznawał się do winy, a nawet wskazywał, że działki, które miały ulec zalaniu nie są własnością parafii. Paroch nie chciał eskalacji konfliktu i dążył do zawarcia jakiejś formy ugody lub odszkodowania od właściciela młyna, o czym świadczy stwierdzenie urzędnika, że: *ks. Zaleski jednak sprawy tej więcej tutaj [w starostwie – przyp. W.L.] nie poruszał, można więc było przypuszczać, iż strony pogodziły się dobrowolnie (...)*¹⁰⁰. Sprawa jednak ruszyła na nowo osiemnaście miesięcy później, w lutym 1905 r. Paroch żurawicki złożył wówczas ponowną skargę, wobec czego urząd wszczął jeszcze raz po-

⁹⁶ CPAHUL, f. 146, op. 1, spr. 11145, k. 66r.

⁹⁷ APP, AG, sygn. 1595.4, s. 72–73, 76–77, 132–135.

⁹⁸ CPAHUL, f. 146, op. 1, spr. 11147, k. 38r–40r, 143r.

⁹⁹ CPAHUL, f. 146, op. 1, sygn. 11147, k. 111r.

¹⁰⁰ Tamże, k. 97r.

Tab. 6. Zestawienie gruntów wymienionych pomiędzy ks. Adamem S. Sapięgą a greckokatolicką parafią w Żurawicy

Właściciel	Miejscowość	Numery parcel gruntowych	Powierzchnia		
			hektary	ary	metry ²
Adam Stanisław ks. Sapięha	Żurawica	717, 718/1	9	50	98
Parafia grecko- katolicka w Żurawicy	Żurawica	753, 754, 755, 756, 1302, 1327	8	41	54
	Buszkowice	18, 431			
RÓŻNICA			1	9	44

Źródło: CPAHUL, f. 146, op. 13, spr. 11147, k. 66r–66v.

stępowanie administracyjne¹⁰¹. Można więc przypuszczać, że porozumienie pomiędzy ks. Zaleskim a Janem Nogą zostało zerwane lub też doszło do ponownego zalania pól należących do parafii. W kilka miesięcy później do Buszkowic udała się komisja, której celem było zbadanie tej sprawy na miejscu. Nie przyniosło to jednak pożądanego rezultatu, wobec czego starostwo w lipcu tego roku zarządziło przesłuchanie dodatkowych świadków i sprawa przewlekła się przez dłuższy czas¹⁰². Zachowane źródła nie pozwalają jednak na ustalenie, kiedy doszło do zamknięcia postępowania i jak brzmiały jego końcowe warunki. Z pewnością nie nastąpiło to szybko, ponieważ zachowana dokumentacja świadczy o tym, że jeszcze w czerwcu 1906 r. sprawa ta nie była wyjaśniona¹⁰³.

Podsumowanie

Parafia greckokatolicka w Żurawicy, będąca tematem niniejszego tekstu, swoimi początkami sięga połowy XVII w. Była ona w prostej linii przedłużeniem, istniejącej tu od początku XVI w., parochii prawosławnej. Zmiana przynależności wyznaniowej dokonała się w czasie, gdy na obszarze ziemi i eparchii przemyskiej trwał spór pomiędzy zwolennikami i przeciwnikami unii kościelnej zawartej w 1596 r. Analiza źródeł i kontekstu historycznego pozwala na wniosek, że parafia unicka funkcjonowała w Żurawicy od około połowy XVII w., gdy właścicielem wsi był Karol Franciszek Korniakt.

¹⁰¹ Tamże.

¹⁰² Tamże, k. 111, 118r.

¹⁰³ Tamże, k. 133r.

W okresie nowożytnym, aby móc funkcjonować, parafie posiadały uposażenie, które określa się mianem beneficjum. Składały się na nie przede wszystkim ziemia oraz obowiązkowe świadczenia w naturze, nazywane w Kościołach wschodnich skopczyzną i proskórny. W niniejszym artykule skupiono się na omówieniu i analizie pierwszego z tych elementów, czyli majątku ziemskiego. Dzięki ukazaniu, w długiej perspektywie czasowej (XVII–XX w.), zmian w strukturze i wielkości posiadanych gruntów a także problemów związanych z ich użytkowaniem, udało się częściowo zrekonstruować gospodarczy aspekt funkcjonowania parochii.

Powyższy tekst z pewnością nie wyczerpuje problemu dziejów parafii greckokatolickiej w Żurawicy. Zgromadzona baza źródłowa umożliwia bowiem zbadanie także innych obszarów jej funkcjonowania. Dalszej analizy wymaga kwestia materialnych podstaw funkcjonowania parafii poprzez opisanie kolejnych źródeł dochodów i zmian, które w nich zachodziły w drugiej połowie XIX w. Osobnego opracowania wymagają również cerkwie parafialne, ich wygląd, wyposażenie oraz otoczenie. Podobnie rzecz ma się z opisem życia religijno–kulturalnego oraz struktury demograficznej społeczności greckokatolickiej. Ważne wydaje się również zbadanie dziejów parafii w okresie Wielkiej Wojny, następnie dwudziestolecia międzywojennego, II wojny światowej, aż do momentu rzeczywistej i formalnej likwidacji parochii w związku z wysiedleniami ludności ukraińskiej w latach 1944–1947.

Wielość zasygnalizowanych tutaj wątków i problemów badawczych pokazuje jak mało zgłębnionym tematem są dzieje parafii greckokatolickiej w Żurawicy, dlatego też autor niniejszego tekstu ma nadzieję, że opublikowane tutaj wyniki badań, będą stanowić solidną podstawę dla kolejnych opracowań i historycznych analiz.

Cerkiew w Żurawicy podczas II wojny światowej. Ze zbiorów Macieja Dudy

Inskrypcja na grobie księdza Bazylego Ljubicza Zaleskiego. Fot. Maciej Duda

Aneks 1

Wykaz duchownych posługujących w parafii greckokatolickiej w Żurawicy od XVII do XX w.

Nr	Imię i nazwisko	Stanowisko	Lata posługi/ data wzmianki źródłowej
1.	Stefan Kaczanowicz ¹⁰⁴	paroch	1693–?
2.	Mikołaj Kaczanowski ¹⁰⁵	paroch	1747
3.	Piotr Kaczanowski	paroch	1761–1810
4.	Daniel Kaczanowski	paroch	1810–1814
5.	Jan Łukasiewicz	paroch	1814–1835
6.	Bazyli Jabłonowski	administrator	1835–1842
		paroch	1842–1851
7.	Jakub Łukasiewicz	paroch	1852–1866
8.	Omelian Męciński	paroch	1866–1873
9.	Konstantyn Birecki	paroch	1873–1894
10.	Franciszek Szczepkowicz	wikariusz	1893–1894
		administrator	1894–1895
11.	Szczęśny Rastawiecki	administrator	1895–1896
12.	Bazyli Zaleski	paroch	1896–1935
13.	Mykoła Panas	wikariusz	1933–1935
14.	Wołodymyr Łoziński	administrator	1935–1936
15.	Sylwester Krupa	Paroch	1936–1945

Źródło: APP, ABGK, sygn. 47, s. 44r–44v; tamże, sygn. 3535, s. 315; tamże, sygn. 3564, Protokollum beneficiorum vacantium dioecesis grec. Premisliensis iterata possessioni expositorum ab a. 1786, s. 92–93, 102–103; tamże, sygn. 79supl. Liber ordinationum 1758–1775, s. 58; D. Błazejowskyj, dz. cyt., s. 586.

¹⁰⁴ Nazwisko „Kaczanowicz” wskazuje na mieszczańskie lub chłopskie pochodzenie założyciela „dynastii” kapłańskiej. Często ze względów prestiżowych w kolejnych pokoleniach członkowie rodzin duchownych dodawali do nazwiska sufiks –ski lub –cki; W. Bobryk, *Duchowieństwo unickiej diecezji chełmskiej w XVIII wieku*, Lublin 2005, s. 55. W przypadku ks. Stefana Kaczanowicza wiadomo, że już w kilka lat po objęciu parochii zaczął używać formy „Kaczanowski”, o czym świadczy dokument kupna–sprzedaży ćwierci gruntu od Antoniego Karola Korniaкта z 1699 r.; APP, ABGK, sygn. 47, k. 44r.

¹⁰⁵ Przed rokiem 1747 w parochii posługiwało dwóch duchownych unickich. Tożsamość drugiego z nich nie jest jednak znana: *Wizytacja biskupa Sierakowskiego parafii Żurawica z roku 1744*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i Materiały*, t. 3, red. M. Hofman, Żurawica 2014, s. 76–77.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W PRZEMYŚLU

Zespół 142: Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu

- sygn. 47, Wizyta albo rewizya dekanatu przemyskiego wprowadzona roku pańskiego 1747 (ad 1754).
- sygn. 313, Visitatio canonica decanatus Przemyśl 1814.
- sygn. 410, Visitatio canonica decanatus premisliensis 1843.
- sygn. 3535, Opisanie wszelkich realności, przychodów i użytków parafii greckokatolickich 1798–1799.
- sygn. 3564, Protokollum beneficiorum vacantium dioecesos grec. Premisliensis iterata possessioni expositorum ab a. 1786.
- sygn. 5747, Catastrum cleri dioec. Rit. Gr. cath. Prem. In vivis existensis et vita functi ad ultimam dec. 1836 ductum.
- sygn. 7596, Kopie ksiąg metrykalnych parafii Żurawica z filiami Buszkowice, Buszkowiczki, Lipowica 1784–1843.
- sygn. 79supl. Liber ordinationum 1758–1775.

Zespół 126: Archiwum Geodezyjne

- sygn. 80.1, Original Grund Parzellen Protocoll der Gemeinde Bolestraszyce 1852
- sygn. 80.5, Alphabetisches Verzeichniss der Gemeinde Bolestraszyce 1852–1853
- sygn. 80.10, Feldskitzen der Gemeinde Bolestraszyce 1852.
- sygn. 132.1, Original Grund Parzellen Protocoll der Gemeinde Buszkowice 1852.
- sygn. 132.2, Berechnungs Protokoll Buszkowice 1852–1853.
- sygn. 132.4, Alphabetisches Verzeichniss der Gemeinde Buszkowice 1852.
- sygn. 1595.3, Oryginal Bau Parzellen Protocoll der Gemeinde Żurawica 1852.
- sygn. 1595.4, Oryginal Grund Parzellen Protocoll der Gemeinde Żurawica 1852.
- sygn. 1595.8, Alphabetishes Verzeichuiss der Gemeinde Żurawica 1852.
- sygn. 1868M, Dorf Żurawica in Galizien Kreis 1852.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie

- Fond 19: Metryka Józefińska, opis 13: cyrkuł przemyski.
- spr. 352, Metryka Józefińska wsi Żurawica 1785–1788.
- Fond 146: C. k. Namiestnictwo Galicyjskie we Lwowie, opis 13.
- spr. 11144, Raporty, listy, pisma i inne dokumenty dotyczące stanu parafii greckokatolickiej we wsi Żurawica powiatu przemyskiego, tom I: 1822–1894.
- spr. 11145, Raporty, listy, pisma i inne dokumenty dotyczące stanu parafii greckokatolickiej we wsi Żurawica powiatu przemyskiego, tom II: 1894–1896.

– spr. 11146, Raporty, listy, pisma i inne dokumenty dotyczące stanu parafii greckokatolickiej we wsi Żurawica powiatu przemyskiego, tom III: 1897–1900.

– spr. 11147. Raporty, listy, pisma i inne dokumenty dotyczące stanu parafii greckokatolickiej we wsi Żurawica powiatu przemyskiego, tom IV: 1901–1907.

Fond 159: Galicyjska Prokuratoria Finansowa, opis 9.

– spr. 1624, Opis majątku nieruchomego, wiadomości dotyczące dochodów oraz historii cerkwi we wsi Żurawica 1796–1804.

Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. Wasyla Stefanyka we Lwowie

Fond 103: Archiwum Sapiehów z Krasieczyna, opis 11: Archiwum Dominium Krasieczyńskiego:

– sygn. 937, Akta dominium Żurawicy i Łętowni 1824–1831.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Zespół 7: Archiwum Skarbu Koronnego. Rejestry podatkowe

– sygn. 20, Rejestry poborowe woj. ruskiego 1507–1589.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Alembek F., Status Ecclesia Parochialis Zoravicensis in Anno Domino praesenti 1662, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 2, red. M. Hofman, Żurawica 2013.

Książka protokołów z posiedzeń stowarzyszenia budowy Polskiego Domu Katolickiego w Żurawicy, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023.

Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 roku, wyd. Z. Budzyński, K. Przyboś, Rzeszów 1997.

Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1651 roku, wyd. Z. Budzyński, K. Przyboś, Rzeszów 1997.

Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1658 roku, wyd. Z. Budzyński, K. Przyboś, Rzeszów 2000.

Wizytacja parafii Żurawica z roku 1645 za biskupa przemyskiego Pawła Piaseckiego, tłum. P. Kuta, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i Materiały*, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023.

Wizytacja biskupa Sierakowskiego parafii Żurawica z roku 1744, tłum. P. Kuta, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i Materiały*, t. 3, red. M. Hofman, Żurawica 2014.

Opracowania

Blazejowskyj D., Historical shematism of the eparchy of Peremysl including The Apostolic Administration of Lemkivscyna (1828–1939). Published in commemoration of the 400th anniversary of the Union of Brest, Lviv 1995.

Bobryk W., Duchowieństwo unickiej diecezji chełmskiej w XVIII wieku, Lublin 2005.

Budzyński Z., Sieć cerkiewna ziemi przemyskiej w świetle rejestru poborowego z 1651 roku, „Prace Historyczno–Archiwalne” 1997, t. 5.

Budzyński Z., Sieć parafialna prawosławnej diecezji przemyskiej na przełomie XV i XVI wieku. Próba rekonstrukcji na podstawie rejestrów podatkowych ziemi przemyskiej i sanockiej, w: Polska–Ukraina 1000 lat sąsiedztwa, t. 1, red. S. Stępień, Przemyśl 1990.

Duda M., Losy żurawickich nekropolii. Dawne nekropolie w Żurawicy, w: Dzieje Żurawicy. Studia i materiały, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010.

Duda M., Parafia rzymskokatolicka w Żurawicy w czasie posługi księdza proboszcza Aleksandra Zająca 1996–2006, w: Dzieje Żurawicy. Studia i materiały, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023.

Dybek E., Kościół w Żurawicy w latach 1662–1774, w: Dzieje Żurawicy. Studia i materiały, t. 3, red. M. Hofman, Żurawica 2014.

Dybek E., Polski Dom Katolicki w Żurawicy, w: Dzieje Żurawicy. Studia i materiały, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023.

Dybek E., Stowarzyszenie Polski Dom Katolicki w Żurawicy w latach 1929–1939, w: Dzieje Żurawicy. Studia i materiały, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010.

Dylągowa H., Dzieje Unii Brzeskiej (1596–1918), Warszawa–Olsztyn 1996.
Filozof T. J., Stosunki społeczno–gospodarcze w okręgu żurawickim w czasach nowożytnych w świetle dokumentów proveniencji podatkowej, w: Dzieje Żurawicy. Studia i Materiały, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010.

Forstner F., Twierdza Przemyśl, tłum. J. Bańbor, Warszawa 2000.

Gilewicz A., Stosunki pieniężne w Galicji w latach 1772–1914, Przemyśl 1958.

Grodziski S., Historia ustroju społeczno–politycznego Galicji 1772–1848, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971.

Hazik H., Ks. Fryderyk Alembek (1598–1672), w: Dzieje Żurawicy. Studia i materiały, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010.

Hazik H., Proboszczowie żurawiccy okresu staropolskiego, w: Dzieje Żurawicy. Studia i materiały, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010.

Historia fortu, <http://www.fortwerner.pl/historia-fortu>, dostęp (23.09.2024).

Hofman M., Kościół w Żurawicy, jego poświęcenie, wezwanie oraz związany z tym odpust, w: Dzieje Żurawicy. Studia i materiały, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023.

Hofman M., Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim ze szczególnym uwzględnieniem wizytacji biskupa Jerzego Albrechta Doenhoffa (1640–1702), w: Dzieje Żurawicy. Studia i materiały, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023.

Idzikowski T., Twierdza Przemyśl. Powstanie, rozwój, technologie, Krosno 2014.

Ihnatowicz I., Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku, t. 1, Warszawa 1967.

Kołbuk A., Kołbuk W., Życie codzienne na probostwie unickim na ziemiach nadbużańskich w XVIII–XIX wieku, Lublin 2005.

Kołbuk W., Z dziejów patronatu w Cerkwi unickiej, „Roczniki Humanistyczne” 1999, t. 47, z. 7, s. 107–108.

Krochmal A., Archiwum historyczne eparchii przemyskiej, Warszawa–Przemyśl 2016.

Krochmal J., Duchowieństwo unickie eparchii przemysko–samborskiej w latach 1596–1609, „Miscellanea Historico–Archivistica” 2013, t. 20.

Krochmal J., Kapłani unicy w eparchii przemysko–samborskiej za rządów biskupa Atanazego Krupeckiego (1610–1652), „Miscellanea Historico–Archivistica” 2014, t. 21.

Krochmal J., Unia kościelna w eparchii przemysko–samborskiej za czasów biskupa Prokopa Chmielewskiego (1652–1664), „Miscellanea Historico–Archivistica” 2015, t. 22.

Kumor B., Geneza i zawarcie unii brzeskiej, w: Unia Brzeska: geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich, red. R. Łużny, F. Ziejka, A. Kępiński, Kraków 1994.

Nabywaniec S., Diecezja przemyska obrządku wschodniego w okresie sporów prawosławno–unickich, w: Polska–Ukraina 1000 lat sąsiedztwa, t. 3, red. S. Stępień, Przemyśl 1996.

Nabywaniec S., Plany józefińskiej regulacji parafii w greckokatolickiej diecezji przemyskiej, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno–Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2000, t. 7.

Nowak D. K., Austriackie katastry gruntowe na terenie Galicji. Metryka Józefińska (1785–1789), Metryka Franciszkańska (1819–1820) i Stały Kataster Galicyjski (1844–1854). Studium Źródłoznawcze, Krosno 2020, s. 20.

Pajtasz W., Historyczne znaczenie dzieła biskupa Innocentego Winnickiego, w: Polska–Ukraina 1000 lat sąsiedztwa, t. 3, red. S. Stępień, Przemyśl 1996.

Piowar E., Pierwszy synod unicki eparchii przemyskiej (1693), w: Polska–Ukraina 1000 lat sąsiedztwa, t. 1, red. S. Stępień, Przemyśl 1996.

Półciwarteł J., Z badań nad rolą gospodarczo–społeczną plebanii na wsi pańszczyźnianej ziemi przemyskiej i sanockiej w XVI–XIX wieku, Rzeszów 1974.

Przyboś K., Lubomirscy herbu Drużyna, „Almanach Muszyny” 2005, t. 15.

Szaraniewicz I., Rzut oka na beneficja Kościoła ruskiego za czasów Rzeczypospolitej Polskiej pod względem historyi, a przedewszystkiem o stosunku świeckiego duchowieństwa ruskiego w Galicyi do ziemi w tym okresie, Lwów 1875.

Śliwa T., Kościół greckokatolicki w zaborze austriackim (1772–1815), w: Historia Kościoła w Polsce, t. 2, cz. 1, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań–Warszawa 1979.

Urban W., Korniać (Kornyath) Karol Franciszek h. Crucini (ur. po 1612 – 1672), w: Polski Słownik Biograficzny, t. 14, red. E. Rostworowski i in., Warszawa–Kraków–Wrocław 1969.

Zielecka–Mikołajczyk W., Gdzie Wschód spotkał się z Zachodem. Dzieje i organizacja unickiej diecezji przemysko–samborskiej w latach 1596–1772, Toruń 2021.

Związek T., Mechanizmy poboru podatków nadzwyczajnych na początku XVI wieku na przykładzie kaliskich rejestrów poborowych, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2022, t. 70, z. 1.

Duchowni rzymskokatolickiej parafii Żurawica w latach 1782–1899

Maciej Duda

Wstęp

Parafia Żurawica posiada swoją długą ponad 600-letnią historię. Dzieje żurawickiej parafii w opisywanym przez autora przedziale czasu, poruszono dotychczas w kilku artykułach. Elżbieta Sawuła opisała historię budowy i wyposażania obecnego kościoła parafialnego w Żurawicy¹, dr Izabela Fac przedstawiła Fundację Szpitalną Rudolfa Horodyskiego², ks. dr Marian Hofman opisał poświęcenie, wezwania i nadanie odpustów kościołom żurawickim³, a Maciej Duda przedstawił historię żurawickich cmentarzy⁴. Tematykę przedrozbiorowej historii żurawickiej parafii poruszyła dr Elżbieta Dybek, w artykule Kościół w Żurawicy w latach 1662–1744⁵, natomiast ks. dr Marian Hofman opisał staropolskie wizytacje parafii⁶. Ponadto stosunki społeczno-gospodarcze w okręgu żurawickim przedstawił Tomasz Filozof⁷, tematykę historii Żurawicy w okresie rozbiorów poruszali dr Lucjan Fac, który opisał historię garnizonu żurawickiego⁸ i Tomasz Idzikowski, który od lat popularyzuje zagadnienia związane z Twierdzą Przemyśl⁹. Bardzo ważną rolę w popularyzacji historii parafii odgrywa ks. dr Marian Hofman,

¹ E. Sawuła, *Historia budowy oraz wyposażenia wnętrza kościoła parafialnego p. w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy* [dalej cyt. E. Sawuła, *Historia budowy...*], w: *Dzieje Żurawicy, Studia i materiały*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010 [dalej cyt. *Dzieje Żurawicy* 1], s. 107–126.

² I. Fac, *Fundacja szpitalna Rudolfa Horodyskiego*, w: *Dzieje Żurawicy, Studia i materiały*, t. 3, red. M. Hofman, Żurawica 2013, [dalej cyt. *Dzieje Żurawicy* 3], s. 111–123.

³ M. Hofman, *Kościół w Żurawicy, jego poświęcenie i związany z tym odpust*, w: *Dzieje Żurawicy, Studia i materiały*, t. 4, red. Marian Hofman, Żurawica 2023 [dalej cyt. *Dzieje Żurawicy* 4], s. 263–276.

⁴ M. Duda, *Losy żurawickich nekropolii. Dawne nekropolie w Żurawicy*, w: *Dzieje Żurawicy* 1, s. 127–163.

⁵ E. Dybek, *Kościół w Żurawicy w latach 1662–1744*, w: *Dzieje Żurawicy* 3, s. 105–109.

⁶ M. Hofman, *Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim ze szczególnym uwzględnieniem wizytacji biskupa Jerzego Albrechta Doenhoffa (1640–1702)*, w: *Dzieje Żurawicy* 4, s. 181–191.

⁷ T. Filozof, *Stosunki społeczno-gospodarcze w okręgu żurawickim w czasach nowożytnych w świetle dokumentów proveniencji podatkowej*, w: *Dzieje Żurawicy* 1, s. 75–92.

⁸ L. Fac, *Garnizon Żurawica. Zarys historii 1880–1939*, w: *Dzieje Żurawicy* 1, s. 127–233.

⁹ T. Idzikowski, *Twierdza Przemyśl. Powstanie, Rozwój, Technologie*, Krosno 2014.

który doprowadził do przetłumaczenia i wydania drukiem wizytacji rzymskokatolickiej parafii w Żurawicy w okresie przedrozbiorowym. Zostały one opublikowane w tomie 2, 3 i 4 *Dziejów Żurawicy*¹⁰.

Artykuł jest kontynuacją pracy księdza dr. Henryka Hazika, który w 2010 r. opublikował rozprawę *Proboszczowie żurawicki okresu staropolskiego*¹¹. Opisywanie proboszczów żurawickich zakończył na księdzu Antonim Troppie. Zmarł on w 1786 r., a jego następcą został ksiądz Tadeusz Chmielowski. Posługiwał on w Żurawicy już od 1782 r., stąd data początkowa artykułu. Zakres opracowania obejmuje kolejnych kapłanów posługujących w Żurawicy do księdza Teofila Dzierżyńskiego włącznie. Odszedł on z Żurawicy w 1899 r., a jego następcą został ksiądz Michał Miksiewicz, którego posługę opisują Elżbieta Dybek i Agata Wołk-Potoczna. Stąd autor przyjął datę krańcową dla swojego opracowania na rok 1899.

Najważniejszymi źródłami do powstania niniejszego artykułu były publikacje księdza dr. Andrzeja Motyki, w których publikuje on biogramy księży diecezji przemyskiej, ponadto schematyzmy rzymskokatolickiej diecezji przemyskiej¹² oraz księgi metrykalne parafii Żurawica z lat 1785–1899. Wspomniane księgi często podają, kto danego sakramentu udzielił. Podczas kwerend udało się także odnaleźć rękopis napisany prawdopodobnie przez księdza Teofila Dzierżyńskiego opisujący historię parafii Żurawica w latach 1804–1883¹³. Z tych wszystkich informacji au-

¹⁰ *Dzieje Żurawicy, Studia i materiały*, red. Marian Hofman, Tom 2, Żurawica 2013, s. 9–132; *Dzieje Żurawicy* 3, s. 5–104; *Dzieje Żurawicy* 4, s. 192–261.

¹¹ H. Hazik, *Proboszczowie żurawicki okresu staropolskiego* [dalej cyt. *Proboszczowie...*], w: *Dzieje Żurawicy* 1, s. 25–45.

¹² Diecezja przemyska obrządku łacińskiego od początku XIX w. zaczęła wydawać schematyzmy, czyli coroczne wydawnictwa ukazujące stan diecezji. Najstarsze zachowane wydanie pochodzi z 1805 r. Pełna nazwa wydawnictwa najczęściej brzmiała: *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos rit. lat. Premisliensis Anno Domini* (i rok na który był wydany). Tytuł ten możemy przetłumaczyć następująco: *Schematyzm (rocznik) Powszechnego Czcigodnego Duchowieństwa Świeckich i Regularnych rytu łacińskiego Diecezji Przemyskiej w R. Pańskim*. Na potrzeby tego artykułu autor przyjął zasadę podawania nazwy *schematyzm i rok*, którego on dotyczy. Trzeba zwrócić uwagę, że schematyzm za dany rok, najczęściej zawierał informacje zebrane od księży w roku go poprzedzającym. Niestety nie zachowały się wydania ze wszystkich lat. Znajdziemy w nich informacje o podziale terytorialnym na dekanaty i parafie, kapłanach i pełnionych przez nich funkcjach. Początkowo były to bardzo ogólne informacje, a pierwsze schematyzmy liczyły tylko kilkadziesiąt stron. Z czasem podawano coraz więcej informacji, a poszczególne wydania liczyły nawet ponad 300 stron tekstu. Od 1829 r. zaczęto podawać przy kapłanach rok urodzenia oraz wyświęcenia, natomiast w 1853 r. po raz pierwszy podano miejscowości wchodzące w skład parafii wraz z dokładną liczbą wiernych. W późniejszych latach schematyzmy podawały także dane dotyczące grup parafialnych oraz szkół na terenie parafii. Ponadto pojawiały się informacje o tym, gdzie znajduje się najbliższa poczta, stacja kolejowa, telegraficzna oraz w jakim obszarze administracyjnym i sądowym leży parafia.

¹³ Archiwum Parafii Żurawica [dalej cyt. APŻ], Historia parafii Żurawica w XIX wieku [dalej cyt. Historia parafii w XIX w.], spisana prawdopodobnie przez księdza Teofila Dzierżyńskiego. Dołączona została w postaci sześciu luźnych kart do księgi chrztów miejscowości Żurawica z lat 1864–1881. Zawiera informacje z lat 1804–1883.

tor podjął próbę stworzenia biogramów kapłanów posługujących w parafii Żurawica w latach 1782–1899.

Duchowni

Dane dotyczące kapłanów posługujących w Żurawicy w latach 1406–1786 ustalił w wyniku swoich badań ksiądz dr Henryk Hazik¹⁴.

Warto dodać, że zanim wydano drukiem pierwszy schematyzm, podjęto próbę zebrania informacji na temat stanu całej diecezji. W 1785 r. powstała księga, pisana odręcznie, która zawierała informacje o parafiach i dekanatach. Znajduje się ona w Archiwum Archidiecezji Przemyskiej pod nazwą *Consignatio generalis ecclesiae parochialum*. Nie została ona jednak wydana drukiem, stąd początek drukowanych schematyzmów to rok 1805. Według danych z 1785 r. parafia Żurawica należała do dekanatu przemyskiego. W rubryce, w której wpisywano proboszczów, dokonano skreśleń, co prawdopodobnie oznacza, że wraz ze zmianami kapłanów, dokonywano również w nim zmian, aktualizując wspomniany dokument. We wspomnianej rubryce najwyżej jest wpisany kapłan o nazwisku Jakubowski z dopiskiem karmelita, poniżej ksiądz Tropp, a poniżej Chmielowski. Dwa ostatnie nazwiska są jednak skreślone. W rubryce wikariusz (cooperator) również znajduje się nazwisko Chmielowski wraz ze skreśleniem¹⁵. Oznacza to, że według ostatniej zmiany w dokumencie, w Żurawicy proboszczem był ksiądz Jakubowski i nie miała ona wikariusza. Jednak nie wiemy z którego roku może pochodzić ta ostatnia informacja.

Antoni Trop 1753–1786

Ksiądz dr Henryk Hazik ustalił, że ksiądz **Antoni Tropp** był od 1 grudnia 1753 r. do 5 lipca 1786 r. proboszczem parafii Żurawica¹⁶. Zmarł on w Żurawicy w wieku 69 lat¹⁷.

Tadeusz Chmielowski 1787–1795

Od 1782 r. w Żurawicy posługiwał jako wikariusz ksiądz **Tadeusz Chmielowski**, który w latach 1785–1786 r. pełnił funkcję komendarza¹⁸. Urodził się w 1758 r. w Przemyśle, a święcenie kapłańskie przyjął

¹⁴ H. Hazik, *Proboszczowie...*, w: *Dzieje Żurawicy* 1, s. 45.

¹⁵ AAPrz, sygn. 224, *Consignatio generalis ecclesiae parochialum* z 1785 r., s. 7.

¹⁶ H. Hazik, *Proboszczowie...*, s. 44–45.; APŻ, *Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1785 usque an a. 1831*, Tomus I [dalej cyt. *Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831*], s. 2.

¹⁷ APŻ, *Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831*, s. 2.

¹⁸ APŻ, *Liber natorum aeque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1785 usque ad a. 1807*, Tomus II [dalej cyt. *Liber Natorum Żurawica 1785–1807*], s. 3–9.

w 1780 r.¹⁹ Od 1787 r. figuruje on w księgach jako proboszcz w Żurawicy²⁰. Tę funkcję pełnił do śmierci 6 marca 1795 r. Zmarł w Żurawicy w wieku 37 lat²¹. Za czasów jego proboszczowania, w Żurawicy posługiwali również księża wikariusze. Z wpisów w księgach metrykalnych można odczytać, że w kwietniu 1788 r. wikariuszem był ksiądz **Stefan Szymański**, który 9 maja 1788 r. zmarł w Żurawicy w wieku 49 lat²². Od stycznia 1789 r. do stycznia 1790 r. posługę wikariusza pełnił ksiądz **Feliks Chrzanowski**, który był bernardynem. Później był proboszczem w Dzikowcu od przed 1805 r. do 1811 r. Zmarł w 1811 r.²³

Od 1790 r. do lutego 1794 r. sakramentów udzielał ksiądz **Baltazar Jawłowicki**, który podpisywał się jako wikariusz²⁴. Urodził się około 1754 r., a około 1779/1780 r. studiował w Akademii Zamojskiej. Jako wikariusz posługiwał w parafii Dub 1789–1791, Grodzisko 1805–1807, Krzywca – 1810, Krakowiec – 1811, Rudki – 1811. Zmarł w 1811 r.²⁵

Od października 1794 r. do stycznia 1795 r. wikariuszem w Żurawicy był ksiądz **Michał Packiewicz**²⁶.

¹⁹ AAPrz, Teczka parafii Żurawica, sygn. 224, Visitati Beneficii in Pago Żurawica peracta die 19 Octobris 1783tis., s. 258.

²⁰ APŻ, Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Bolestraszyce ab anno 1785 usque ad a. 1858, Tomus II [dalej cyt. Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 1–2; Liber Natorum Żurawica 1785–1807, s. 10.

²¹ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 20.

²² APŻ, Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 3., Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 6.

²³ APŻ, Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 4., Liber Natorum Żurawica 1785–1807, s. 17–20; A. Motyka, *Duszpasterze Diecezji Przemyskiej Obrządku Łacińskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918), Szkice biograficzne*, cz. 1–4 (A–Chmura), Nadbitki ze „Zwiastowania” [dalej cyt. A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 A–C*], Przemysł–Rzeszów 2020, s. 219; Ordo Officii Divini pro Dioecesi Premisliensi Juxta Rubricas Breviarii & Missalis Romani tam Generales, quam Particulares, ac Decreta S. R. Congregationis. Ad Annum Domini MDCCCV [dalej cyt. Schematyzm 1805]; Ordo Officii Divini pro Dioecesi Premisliensi Juxta Rubricas Breviarii & Missalis Romani tam Generales, quam Particulares, ac Decreta S. R. Congregationis. Ad Annum Domini MDCCCVI [dalej cyt. Schematyzm 1806]; Ordo Officii Divini pro Dioecesi Premisliensi Juxta Rubricas Breviarii & Missalis Romani tam Generales, quam Particulares, ac Decreta S. R. Congregationis. Ad Annum Domini MDCCCVII [dalej cyt. Schematyzm 1807]; Ordo Officii Divini pro Dioecesi Premisliensi Juxta Rubricas Breviarii & Missalis Romani tam Generales, quam Particulares, ac Decreta S. R. Congregationis. Ad Annum Domini MDCCCIX [dalej cyt. Schematyzm 1809]; Schematyzm 1810 r.

²⁴ Liber Natorum Żurawica 1785–1807, s. 27–42; Liber Natorum aque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Bolestraszyce ab anno 1785 asque ad a. 1838, Tomus II [dalej cyt. Liber Natorum Bolestraszyce 1785–1838], s. 14; Archiwum Parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Małkowicach [dalej cyt. APM], Liber Natorum aque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Małkowie ab anno 1786 asque ad anoo, Tomus II.

²⁵ A. Motyka, *Duszpasterze Diecezji Przemyskiej Obrządku Łacińskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918), Szkice biograficzne*, cz. 9–12 (Glazer–Kasprzycki), Nadbitki ze „Zwiastowania” [dalej cyt. A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 G–K*], Przemysł–Rzeszów 2022, s. 173; Schematyzmy 1805–1810; Catalogus Cleri Dioecesis Premisliensis Anno 1811 Ecclesia Cathedralis [dalej cyt. Schematyzm 1811].

²⁶ APŻ, Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 8; Liber Natorum Żurawica 1785–1807, s. 45–47.

Gabriel Jakubowski 1795–1804

19 marca 1795 r. w księgach metrykalnych po raz pierwszy podpisał się ksiądz **Gabriel Jakubowski**. Pełnił on funkcję komendarza, a od października tego roku proboszcza. Jak wspomniano wyżej był on zakonnikiem – karmelitą bosym²⁷. Urodził się w 1760 r. prawdopodobnie w Sannikach koło Mościsk, a jego rodzicami byli Jan i Anna z podczaszych drohickich. W 1776 r. wstąpił do zakonu karmelitów bosych w Krakowie, gdzie otrzymał imię Gabriel od Opieki św. Józefa. 28 kwietnia 1777 r. złożył śluby zakonne. Studiował także teologię i dał się poznać jako dobry kaznodzieja. Z tego względu w latach 1787–1794 był kaznodzieją królewskim. Wcześniej posługiwał w Warszawie w kościele karmelitów na Krakowskim Przedmieściu. W styczniu 1795 r. przeniósł się do gubernium lwowskiego i jak wspomniano wyżej został proboszczem parafii Żurawica. Równocześnie był kaznodzieją katedry przemyskiej. 12 kwietnia 1795 r. rozpoczął on prowadzenie księgi zapowiedzi parafii Żurawica. Na pierwszej stronie napisał krótki wstęp, z którego dowiadujemy się, że w 1795 r. zmarł ksiądz proboszcz Tadeusz Chmielowski. Po jego śmierci, ksiądz Gabriel Jakubowski najpierw był komendarzem, a potem proboszczem w Żurawicy²⁸.

Posługę w Żurawicy pełnił do 1804 r., kiedy otrzymał urząd proboszcza w Mościskach. Pełnił także różne funkcje w kurii biskupiej. Od 1807 r. był referentem dla spraw diecezjalnych i egzaminatorem diecezjalnym. Od 1811 r. został Honorowym Kanonikiem Kapituły Przemyskiej, a w 1816 r. Dziekanem Dekanatu Mościskiego. Proboszczem w Mościskach pozostał do śmierci 20 maja 1819 r.²⁹

Podczas jego posługi od lutego 1796 r. do kwietnia 1798 r. wikariuszem w Żurawicy był ksiądz **Hilariusz Czaszyński** karmelita bosy³⁰. Co ciekawe w listopadzie tego roku znów prowadził pogrzeb w Żurawicy, ale podpisał się jako komendarz z Wyszatyc³¹. Urodził się on w 1750 r., a święcenia kapłańskie przyjął w 1785 r. Później w latach od przed 1804 r. do 1834 r. posługiwał jako proboszcz w parafii Myślatycze. Zmarł 17 września 1834 r.³²

²⁷ APŻ, Liber Natorum Żurawica 1785–1807, s. 47–49; Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 9; Zapowiedzi par. Żurawica obrz. rzym.–kat. od 12.04.1795 r. do 1831 r. [dalej cyt. Zapowiedzi 1795–1831], bez numeracji stron.

²⁸ T. Śliwa, *Gabriel Jakubowski*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich H–L*, red. Hieronim Wyczawski, Warszawa 1982, s. 124–125; APŻ, Zapowiedzi 1795–1831, bez numeracji stron; J. Federkiewicz, *Kapituła Przemyska ob. łac.* VI (11), „Kronika Diecezji Przemyskiej: pismo diecezjalne” [dalej cyt. KDP], R. 9, z. 11 (list. 1909), s. 593–594; Schematyzy z lat 1805–1818; A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 G–K*, s. 170–172.

²⁹ Tamże.

³⁰ APŻ, Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 9–11.

³¹ APŻ, Liber Copulatorum Ecclesia parochialis r.l. Zuravicensis pro pago Bolestraszyce ab anno 1785 usque ad a. 1872, Tomus II [dalej cyt. Liber Copulatorum Bolestraszyce 1785–1872], s. 11; Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 9–11; Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 23–27.

³² A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 A–C*, s. 243; Schematyzy z lat 1805–1835.

W kwietniu 1804 r. chrztów w Żurawicy udzielał wikariusz z Rokietnicy ksiądz Feliks Wędziński³³.

Walenty Kosielewicz 1804–1807

Od grudnia 1804 r. jako proboszcz widnieje w księgach metrykalnych ksiądz **Walenty Kosielewicz**³⁴. Funkcję proboszcza pełnił do swojej śmierci 21 kwietnia 1807 r. Zmarł w wieku 40 lat³⁵. Wcześniej posługiwał jako wikariusz w Jarosławiu oraz proboszcz i administrator w Ujkowicach w latach 1802–1805. Prawdopodobnie będąc już proboszczem w Żurawicy, w latach 1804–1805 pełnił również funkcję administratora parafii Ujkowice. Co ciekawe w kwietniu 1803 r. udzielił on chrztu w Żurawicy jeszcze jako proboszcz parafii Ujkowice³⁶.

W kwietniu 1807 r. wikarym był ksiądz **Ignacy Moczarowski**³⁷, który w 1806 r. był wikariuszem w Krzywczu³⁸. W tym samym czasie od kwietnia do maja 1807 r. funkcję administratora i komendarza pełnił franciszkanin ksiądz **Jan Chryzostom Jakubowicz**³⁹. Możliwe więc, że posługiwał on po śmierci proboszcza Kosielewicza, a jeszcze przed przyjściem kolejnego proboszcza. Urodził się w 1744 r., a święcenia kapłańskie przyjął w 1768 r. Posługiwał w klasztorach w Przemyślu i Lwowie. Często był przydzielany do parafii, gdzie pełnił funkcję administratora. Tak było w Żurawicy, a także w Wyszatycach 1813–1815 i Kaszycach 1816–1817. Następnie przebywał we lwowskim klasztorze franciszkanów. Tam zmarł 29 kwietnia 1822 r.⁴⁰

W maju 1807 r. chrztu w Żurawicy udzielił ksiądz Aureli⁴¹.

Michał Czyżewicz 1807–1811

W latach 1807–1811 proboszczem w Żurawicy był ksiądz **Michał Czyżewicz**. Prawdopodobnie w latach 1785–1807 był proboszczem w Tuligłowach. Przynajmniej od 1809 r. pełnił także funkcję dziekana pruchnickiego. 22 czerwca 1811 r. z nominacji cesarskiej otrzymał kanonię honorową w Kapitulie Przemyskiej⁴². Kolejne zachowane schematyzmy z lat: 1817, 1818,

³³ APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 1.

³⁴ APŻ, Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 15.

³⁵ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 51.

³⁶ APŻ, Liber Natorum Żurawica 1785–1807, s. 80; A. Motyka, *Duszpasterze Diecezji Przemyskiej Obrządku Łacińskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, *Szkice biograficzne*, „Zwiastowanie”, Przemyśl–Rzeszów 2023, nr 3, s. 163; Schematyzmy z lat 1805–1807. Archiwum Parafii pw. Matki Bożej Szkaplerznej w Ujkowicach [dalej cyt. APU], Liber memorabilium an anno 1874, s. 6.

³⁷ APŻ, Liber Natorum Żurawica 1785–1807, s. 94.

³⁸ Schematyzm 1807.

³⁹ APŻ, Liber Natorum Żurawica 1785–1807, s. 94–95.

⁴⁰ A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 G–K*, s. 168; Schematyzmy z lat 1814–1816.

⁴¹ APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 1.

⁴² AAPrz, sygn. 224, *Consignatio generalis ecclesiae parochialum* z 1785 r., s. 6; A. Motyka, *Duszpasterze Diecezji Przemyskiej Obrządku Łacińskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, *Szkice biograficzne*, cz. 5–8 (Chmurowicz–Glatzel), Nadbitki ze „Zwiastowania” [dalej cyt. A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 C–G*], Przemyśl–Rzeszów 2022, s. 178; Schematyzm 1809.

1820–1826 podają, że był proboszczem w Jodłowej. Tam zmarł 10 czerwca 1826 r.⁴³ Z innych źródeł wiemy, że po odejściu z Żurawicy został oskarżony przez właściciela Żurawicy Józefa Horodyskiego o naruszenie inwentarza kościelnego. Z zapisów „Kroniki Diecezji Przemyskiej” dowiadujemy się, że chodziło między innymi o zabranie świec woskowych wartych kilkaset złotych reńskich. Jednak wszystkie komisje powołane do prowadzenia dochodu nie udowodniły tych zarzutów wobec księdza Czyżewicza⁴⁴.

Z archiwaliów dowiadujemy się jeszcze jednej ciekawej rzeczy związanej z księdzem Michałem Czyżewiczem. W 1768 r. biskup przemyski Stanisław Młodziejowski, awansował na urząd biskupa poznańskiego. Na odchodne przekazał kapitule przemyskiej złoty kielich z pateną. Ponieważ wzbudzał on wielkie zainteresowanie, chciało go nabyć kilku kupców, a następnie na swoje potrzeby chciały go przeznaczyć władze austriackie. Sytuację uratował w 1810 r. proboszcz żurawicki Michał Czyżewicz. Wykupił on kielich za 210 dukatów, a następnie przekazał go przemyskiej katedrze⁴⁵.

W okresie posługi księdza Czyżewicza w Żurawicy, w czerwcu 1807 r. wikariuszem był franciszkanin ksiądz **Ksawery Mroczek**, a sakramenty sprawował również franciszkanin ksiądz **Michał Szkoździński**⁴⁶. Wspomniany Ksawery Mroczek był w latach 1810, 1816 oraz 1818–1827 administratorem w parafii Bukowsko w dekanacie sanockim. W 1817 r. administrował parafią Dydyńce również w powiecie sanockim⁴⁷.

Od listopada 1807 r. do lutego 1808 r. wikariuszem był ksiądz **Jakub Dzierżanowski**⁴⁸. Prawdopodobnie w tym czasie zarządzał parafią. Następnie w latach 1808–1809 był komendarzem w Nizankowicach. Później w latach 1809–1828 r. był proboszczem w parafii Milczyce w dekanacie jaworowskim. Zmarł 29 czerwca 1828 r.⁴⁹

W 1809 r. wikariuszem był ksiądz **Jan Rzeszowski**⁵⁰. Ponadto sakramentów udzielali w październiku 1809 r. ksiądz **Baltazar Jałowicki**⁵¹ i w październiku 1810 r. franciszkanin **Franciszek Kmirchowski**⁵². Pierwszy z nich prawdopodobnie był wikariuszem.

⁴³ Schematyzmy z lat 1805–1826.

⁴⁴ J. Federkiewicz, *Kapituła Przemyska ob. lac.* VI (11), „KDP”, R. 9, z. 11 (list. 1909), s. 593–594.

⁴⁵ J. Federkiewicz, *Kapituła Przemyska ob. lac.* VII (12), „KDP”, R. 11, z. 12 (grudz. 1911), s. 642–643.

⁴⁶ APŻ, Liber Natorum Żurawica 1785–1807, s. 95.

⁴⁷ Schematyzmy z lat 1810–1827.

⁴⁸ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 51–53; Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 17.

⁴⁹ Schematyzmy z lat 1809–1829; A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 C–G*, s. 254.

⁵⁰ Schematyzm z 1809 r.

⁵¹ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 55; Liber Copulatorum Bolestraszyce 1785–1872, s. 16.

⁵² APŻ, Liber Copulatorum Bolestraszyce 1785–1872, s. 22.

Stefan Dzianott 1811–1825

Kolejnym proboszczem w Żurawicy był ksiądz **Stefan Dzianott**. Urodził się on w 1783 r. Następnie uczęszczał do Gimnazjum w Przemyślu, a później studiował filozofię i teologię we Lwowie. W 1808 r. powrócił do diecezji przemyskiej i 3 kwietnia 1808 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Antoniego Gołaszewskiego⁵³. Następnie przez pół roku posługiwał jako wikariusz w Radymnie i Michałowce, a przez rok był wikariuszem w Przemyślu do 1809 r. Kolejną jego parafią były Niżankowice, gdzie przez dwa lata do 1811 r. był komendarzem. 21 września 1811 r. został proboszczem w Żurawicy⁵⁴ i funkcję tę pełnił do 1825 r. Co prawda schematyzmy z 1810 i 1827 r. podają go jako proboszcza żurawickiego, ale informacje te nie mają potwierdzenia w innych źródłach. Po raz pierwszy jako proboszcz ksiądz **Stefan Dzianott** podpisał się 24 października 1811 r. w księdze zmarłych miejscowości Żurawica⁵⁵. W księgach metrykalnych jego wpisy pojawiają się jedynie do maja 1825 r.⁵⁶ Od tej pory sakramentów w Żurawicy udzielał ksiądz Szymon Musiewicz proboszcz z Ujkowic, który podpisywał się jako administrator parafii Żurawica. Oznacza to, że w 1825 r. proboszczem przestał być ksiądz Stefan Dzianott. W 1827 r. przy jego nazwisku w schematyzmie pojawia się skrót łaciński susp., co oznacza, że został zawieszony w swojej funkcji. Wiemy, że został z Żurawicy odwołany i w 1828 r. rezydował w Przemyślu⁵⁷. Następnie w 1830 r. był wikariuszem w parafii Miechocin w dekanacie miechocińskim, a w latach 1832–1833 administratorem parafii Miejsce (od 1897 r. Miejsce Piastowe) w dekanacie rymanowskim oraz administratorem w Bruchnalu. Zmarł 14 czerwca 1833 r. w Bruchnalu⁵⁸.

W czasie posługi księdza Stefana Dzianotta wikariuszem parafii Żurawica był w grudniu 1813 r. i na początku 1814 r. ksiądz **Piotr Zych**. W tym samym roku występuje on również jako wikary w Korczynie, dekanat krośnieński. Urodził się w 1788 r., a wyświęcony został w 1813 r. przez biskupa Antoniego Gołaszewskiego. Co ciekawe już wcześniej w 1810 r. widnieje jako wikariusz w parafii Dynów, dekanat brzozowski, ale prawdopodobnie jest to pomyłka. W 1815 r. był wikariuszem w parafii Dębica, a w 1818 r. w Dynowie. W 1820 r. posługiwał ja-

⁵³ A. Motyka, *Duchowni wyświęceni w łacińskiej diecezji przemyskiej w latach 1788–1834* [dalej cyt. A. Motyka, *Duchowni 1788–1834*], Rzeszów 2015, s. 21.

⁵⁴ AAPrz, Teczka parafii Żurawica sygn. 1992, Wyszczególnienie tablicowe stanu benef., parafii jak też opis prob (prob. Stefan Dzianott) z 5 października 1816 r., s. 166.

⁵⁵ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 59.

⁵⁶ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 104; APŻ, Liber Copulatorum Bolestraszyce 1785–1872, s. 26.

⁵⁷ A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 C–G*, s. 249; Schematyzm 1809; A. Motyka, *Duchowni 1788–1834*, s. 21.

⁵⁸ Schematyzmy z lat 1809–1834.

ko wikariusz w parafii Bolesławiec w dekanacie Radomyśl (dziś Radomyśl Wielki), w latach 1821–1824 znów w Dynowie, a równocześnie w latach 1822–1824 widnieje jako komendarz w parafii Dylągowa, powiat brzozowski. W latach 1825–1838 w Dylągowej wymieniany był jako administrator. W latach 1839–1842 był wikariuszem w parafii Sokółów, dekanat leżajski, w 1845 r. w parafii Strzyżów, dekanat strzyżowski. W 1846 r. był rezydentem w Korczynie z zapewnionym utrzymaniem. W późniejszych schematyzmach już nie występuje⁵⁹.

Kolejnym wikariuszem od kwietnia do grudnia 1814 r. był ksiądz **Franciszek Dulski**. Świecenia kapłańskie przyjął w 1796 r. w Przemyślu, z rąk biskupa Antoniego Gołaszewskiego. Wcześniej studiował we Lwowie. W latach 1796–1797 był wikariuszem w Rzeszowie, następnie 1806–1811 w Krasiczynie i 1811–1814 w Przemyślu. W okresie od 1811 r. do 1812 r. był protokolantem w przemyskiej kurii. Następnie w latach 1814–1815 mieszkał jako rezydent w Przemyślu⁶⁰.

W styczniu 1815 r. wikariuszem w Żurawicy był ksiądz **Bazyli Kozłowski**, a w marcu 1815 r. kolejny kapłan, którego dane trudno odczytać⁶¹.

Od listopada 1815 r. do października 1816 r. wikariuszem był karmelita bosi **Honoriusz Stankiewicz**⁶². Według schematyzmów urodził się on w 1785 r. w Berdyczowie, a wyświęcony został w 1808 r. Przez 3 lata posługiwał w klasztorze w Berdyczowie, następnie przez 2 lata w Kamieńcu Podolskim i 1,5 roku był kapłanem w Taganrodzie nad Morzem Azowskim. Wszystkie te miasta znajdowały się w Cesarstwie Rosyjskim. Później wyemigrował do Galicji i objął posadę wikariusza w Żurawicy⁶³. W latach: 1818, 1820–1821 był administratorem parafii Polana w dekanacie leskim, a w latach 1822–1827 wikariuszem w parafii Haczów w dekanacie rymanowskim⁶⁴. W 1829 r. był wikariuszem w parafii Domaradz w dekanacie brzozowskim, w 1830 r. w Miechocinie, dekanat miechociński, a w latach 1831–1832 w Tarnawcu, dekanat leżajski⁶⁵. Następnie do 1841 r. rezydował w klasztorze w Są-

⁵⁹ Schematyzmy z lat 1810–1846; A. Motyka, *Duchowni 1788–1834*, s. 63.; *Catalogus Cleri Dioecesis Premisliensis Anno 1814* [dalej cyt. Schematyzm 1814].

⁶⁰ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 67–68; A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 C–G*, s. 223; Schematyzm 1814; A. Motyka, *Duchowni 1788–1834*, s. 20; Schematyzmy z lat 1807–1815.

⁶¹ APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 1–2.

⁶² APŻ, Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 21; Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 69–71.

⁶³ AAPrz, Teczka parafii Żurawica sygn. 1992, Wyszczególnienie tablicowe stanu benef., parafii jak też opis prob (prob. Stefan Dzianott) z 5 października 1816 r., s. 164.

⁶⁴ <https://archivecarmel.pl/wp-content/uploads/2019/01/BW16.pdf> [dostęp: 31.10.2023 r.]

⁶⁵ H. Borcz, *Parafia Tarnawiec koło Leżajska niezwykle początki (1812)*, „Premisla Christiana”, t. 15, 2012/2013, Przemyśl 2013, s. 121; <https://parafia.tarnawiec.pl/parafia/duszpasterze/> [dostęp: 31.10.2023 r.]

siadowicach, mając zapewnioną emeryturę. W kolejnych latach brakuje informacji o nim. Prawdopodobnie został przeniesiony do innej diecezji⁶⁶.

W 1817 r. sakramentu chrztu w Żurawicy udzielił ksiądz greckokatolicki z Ujkowic o nazwisku Ustianowski, a w listopadzie 1820 r. sakramenty udzielał ksiądz **Tadeusz Chmielewski**⁶⁷. W wielu latach sakramentów udzielał proboszcz greckokatolicki z Żurawicy ksiądz Jan Łukasiewicz. Związane było to z częstymi nieobecnościami proboszcza księdza Stefan Dzianotta. Należy jednak wspomnieć, że oprócz księdza Chmielewskiego, żaden z wymienionych wikariuszy nie występuje w zachowanych księgach metrykalnych, a informacje o ich posłudze pochodzą jedynie z rękopisu księdza Teofila Dzierżyńskiego, który zapewne pod koniec XIX w. miał dostęp do większej liczby źródeł⁶⁸.

Bardzo ciekawa informacja pochodzi z 1825 r. Wówczas w Żurawicy organistą był Jan Mumikowski⁶⁹.

Szymon Musiewicz 1825–1829 administrator

Jak wspomniano wyżej, na pewno do 1825 r. proboszczem w Żurawicy był ksiądz Stefan Dzianott. Od lipca 1825 r. do października 1829 r. ksiądz **Szymon Musiewicz** proboszcz parafii Ujkowice, podpisywał się jako administrator parafii Żurawica⁷⁰. Funkcję swoją objął zgodnie z Dekretem przemyskiej kurii z dnia 20 czerwca 1825 r., a swoje obowiązki przejął 11 lipca 1825 r.⁷¹ Potwierdza to schematyzm z 1829 r., który podaje, że funkcja proboszcza wakowała, a parafią administrował proboszcz z Ujkowic Szymon Musiewicz. Urodził się on 7 października 1791 r. w Odrzechowej, a święcenia kapłańskie przyjął 2 czerwca 1820 r. z rąk biskupa Antoniego Gołaszewskiego. Od 14 października tego roku był wikariuszem w Dubiecku w dekanacie brzozowskim. 10 kwietnia 1825 r. został proboszczem parafii Ujkowice i sprawował ten urząd aż do śmierci. Zmarł 28 marca 1867 r.⁷²

⁶⁶ A. Franczyk–Cegła, *Zarys dziejów klasztoru oo. karmelitów w Ssziadowicach*, „Nasza Przyszłość”, tom 125, 2016, s. 93; Schematyzmy z lat 1817–1841.

⁶⁷ APŻ, Liber Copulatorum Bolestraszyce 1785–1872, s. 22; Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 27.

⁶⁸ APŻ, APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 1–2.

⁶⁹ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Consignationes tabellaricae Super statu Beneficii et Ecclesiae Parochialis ritus latini in Pago Żurawica, Diocesis, Circuli et Decanatus Premisliensis. Nec non Descriptio characteristicum Administratoris Spiritualium penes eandem Ecclesiam. Pro Anno Militari 1825, s. 170.

⁷⁰ APŻ, Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 32–40; Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 105–123.

⁷¹ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Consignationes tabellaricae Super statu Beneficii et Ecclesiae Parochialis ritus latini in Pago Żurawica, Diocesis, Circuli et Decanatus Premisliensis. Nec non Descriptio characteristicum Administratoris Spiritualibus penes eandem Ecclesiam. Pro Anno Solari 1827, s. 181.

⁷² Schematyzmy z lat 1821–1868; A. Motyka, *Duchowni 1788–1834*, s. 40; APU, Liber memorabilium an anno 1874, s. 6.

Franciszek Adamowicz 1829–1830 administrator

Według ksiąg metrykalnych od października 1829 r. do lipca 1830 r. jako administrator wpisywał się **Franciszek Adamowicz**⁷³. Urodził się on w 1797 r. w Dębnej koło Mrzygłodu, a wyświęcony został w 1823 r. przez biskupa Antoniego Gołaszewskiego. Posługę kapłańską sprawował jako wikariusz w latach 1823–1824 r. w Samborze, dekanat samborski, a następnie w latach 1824–1826 w Boguchwale, dekanat rzeszowski, jako wikariusz i administrator. W latach 1827–1829 administrował parafią Trześń w dekanacie miechocińskim, a następnie parafią w Żurawicy w latach 1829–1830. W latach 1830–1853 był proboszczem w parafii Dydnia, dekanat sanocki, a od listopada 1854 do 1855 r. wikariuszem w parafii Medynia, dekanat leżajski. W latach 1855–1858 przebywał jako rezydent w Lisznej, parafia Mrzygłód, dekanat leski. Zmarł 9 maja 1858 r.⁷⁴

Cyprian Szewczek 1830–1831 administrator

Następnie księgi metrykalne podają, że od sierpnia 1830 r. do lipca 1831 r. parafią administrował ksiądz **Cyprian Szewczek**⁷⁵. Urodził się on w 1792 r., a święcenia kapłańskie przyjął w styczniu 1820 r. z rąk biskupa Antoniego Gołaszewskiego. Był on zakonnikiem, franciszkaninem reformata. W schematyzmach diecezji przemyskiej pojawia się dopiero w 1824 r., gdy był gwardianem klasztoru w Jarosławiu. Funkcję tę pełnił do 1830 r. W latach 1831–1832 był administratorem parafii Wyszatyce. Tam zmarł 12 marca 1832 r. Jego grób do dziś znajduje się na wyszatyckim cmentarzu⁷⁶.

Mimo ciągłych zmian duszpasterzy, parafia funkcjonowała o czym świadczą nie tylko wpisy w księgach metrykalnych, ale również wizytacje dekanalne. Wielokrotnie przeprowadzał je dziekan przemyski ksiądz Grzegorz Dąbkowski. Wiemy, że wizytował parafię Żurawica 11 lipca 1816 r., 2 października 1817 r., 22 września 1818 r., 8 października 1821 r., 7 października 1822 r., 1 października 1823 r., 11 października 1826 r., 28 lipca 1827 r., 15 września 1829 r., 16 lutego 1833 r., 11 lutego 1834 r. i 9 lutego 1835 r.⁷⁷

⁷³ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 127–131; Liber mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 41–42; Liber natorum aeque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1807 usque ad a. 1831, Tomus III [dalej cyt. Liber Natorum Żurawica 1807–1831], s. 151.

⁷⁴ Schematyzmy z lat 1824–1859; A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 A–C*, s. 233–234; A. Motyka, *Duchowni 1788–1834*, s. 13.

⁷⁵ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 131–135; Liber Mortuorum Ecclesia Parochialis Żurawicensis ab Anno 1831, Tom II [dalej cyt. Liber Mortuorum Żurawica 1831–1836], s. 1–3; APŻ, Liber mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 42–43.

⁷⁶ Schematyzmy z lat 1820–1832; J. Zubik, *Parafia pw. św. Mikołaja biskupa w Wyszatycach 1419–2019*, Wyszatyce 2019, s. 66; A. Motyka, *Duchowni 1788–1834*, s. 77.

⁷⁷ APŻ, APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 1–3.

Antoni Dobrzański 1830 administrator

W schematyzmie z 1831 r. pojawia się informacja, że administratorem parafii Żurawica był ksiądz **Antoni Dobrzański**. Jednak jego nazwisko nie występuje w żadnej z zachowanych ksiąg metrykalnych z tego okresu. Nie istnieje też żaden dokument podpisany przez niego jako administratora parafii Żurawica, stąd autor poddaje w wątpliwość, czy faktycznie pełnił on posługę w Żurawicy. Urodził się w 1802 r. lub 26 grudnia 1804 r. w Zahutyniu, a wyświęcony został w 1829 r. przez biskupa Jana Antoniego de Potoczkiego. W latach 1829–1830 był wikariuszem w Dydni, a następnie administratorem w Żurawicy. Następnie do 1834 administrował parafią Bączal, dekanat jasielski, a później do 1852 r. był jej proboszczem. Następnie od 2 grudnia 1852 r. objął funkcję proboszcza parafii Lipinki, dekanat żmigrodzki. Pozostał tam do śmierci. Zmarł 1 stycznia 1873 r.⁷⁸

Z biogramu księdza zamieszczonego na portalu internetowym Wikipedia dowiadujemy się więcej informacji. Ksiądz Antoni Dobrzański urodził się 26 grudnia 1804 r. w Zahutyniu jako syn miejscowego leśniczego. Pochodził z zubożałej rodziny szlacheckiej herbu Leliwa. Chrzest święty przyjął w parafii Przemienienia Pańskiego w Sanoku, do której należeli wierni obrządku rzymskokatolickiego mieszkający w Zahutyniu. Po ukończeniu Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyśle w 1829 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Jana Antoniego de Potoczki. Jeszcze tego samego roku jako wikariusz został skierowany do Dydni. W 1830 został ustanowiony wikariuszem w Żurawicy. Tam zastał go wybuch powstania listopadowego, w trakcie którego z ambony wygłaszał kazania patriotyczne⁷⁹.

W 1831 r. został mianowany administratorem, a w 1834 r. proboszczem parafii św. Mikołaja w Bączalu Dolnym. Brał aktywny udział w zabiegach mediacyjnych w trakcie rabacji galicyjskiej w Bączalu Dolnym i ziemiach sąsiednich, której rezultatem było złagodzenie stopnia zaognienia pomiędzy właścicielami miejscowych dworów i ziemiaństwem, a ludnością chłopską. Czynnie zaangażował się w ruch konspiracyjny przed wybuchem powstania krakowskiego z 1846 r. w okolicy Biecza i Jasła. W swoich kazaniach dążył do uświadamiania patriotycznego ludu i przygotowania do zainicjowania ogólnonarodowego powstania. Objął opieką duszpasterską uczestników tego powstania z oddziału Franciszka Wołańskiego oraz chłopów stacjonujących pod Jasłem. Jako duszpasterz w parafii bączalskiej wznosił nowy, drewniany budynek organistówki. W 1848 r.

⁷⁸ Schematyzm z lat 1831–1874; A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 C–G*, s. 200; A. Motyka, *Duchowni 1788–1834*, s. 20; *Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, „Nasza Przyszłość”, Tom XLIII, red. A. Schletz C.M., Kraków 975, s. 192.

⁷⁹ [https://pl.wikipedia.org/wiki/Antoni_Dobrzański_\(duchowny\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Antoni_Dobrzański_(duchowny)) [dostęp: 18.11.2023 r.]; <https://baczaldolny.weebly.com/informacje-i-og321oszenia-2018.html> [dostęp: 18.11.2023 r.]; <https://solectwa-baczal.weebly.com/zaduszkowe-wspominanie/zaduszkowe-wspominanie-ks-antoni-dobrzanski> [dostęp: 18.11.2023 r.]

dobudował do kościoła parafialnego – po jego południowej stronie mura-
waną kaplicę o powierzchni 30 m², w której został ustawiony ołtarz bocz-
ny z obrazem Matki Bożej Bączalskiej⁸⁰.

W 1853 r. (wcześniejsze źródło podawało 2 grudnia 1852 r.) został mia-
nowany proboszczem w Lipinkach. Przyczynił się do szerszego rozpropa-
gowania kultu słynącej łaskami figury Matki Bożej Lipińskiej z Sanktu-
arium Matki Bożej Wniebowziętej w Lipinkach. Jednocześnie został po-
wołany na funkcję zarządcy sąsiedniej parafii w Wójtowej. Zmarł 1 stycz-
nia 1873 r. i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Lipinkach
koło Gorlic⁸¹.

Michał Czerniawski 1831–1843

Parafia Żurawica otrzymała swojego proboszcza dopiero w lipcu 1831 r.
Został nim ksiądz **Michał Czerniawski**⁸². Urodził się w 1794 r., a świę-
cenia kapłańskie przyjął 22 września 1821 r. we Lwowie. Od 22 grudnia
1821 r. do 1831 r. posługiwał jako wikariusz przy lwowskiej archikate-
drze. Był równocześnie ceremoniarzem metropolitalnym. W 1831 r. prze-
niósł się do diecezji przemyskiej, stąd informacje o tym kapłanie pojawia-
ją się dopiero w schematyzmie z 1832 r., a we wcześniejszych nie występuje.
Proboszczem żurawickiej parafii był od lipca 1831 r. do 4 marca 1843 r.,
kiedy zmarł w wieku 49 lat i został pochowany na cmentarzu w Żurawi-
cy⁸³. Ostatni jego wpis w księdze metrykalnej pochodzi z początków lute-
go 1843 r.⁸⁴ W czasie posługi w Żurawicy, w 1837 r. awansował na urząd
dziekana dekanatu przemyskiego, został także okręgowym inspektorem
szkół ludowych. Warto zaznaczyć, że w 1842 r. utworzono dekanat prze-
myski zamiejski, obejmujący parafie poza miastem Przemyślem i ksiądz
Michał Czerniawski objął funkcję dziekana tego nowego dekanatu⁸⁵. Po-
nadto otrzymał odznaczenie RM, czyli rochetum et mantolletum⁸⁶, które
posiadał na pewno w 1842 r.⁸⁷

W czasie posługi księdza Czerniawskiego w 1838 r. chrztów udzielali
administrator parafii greckokatolickiej w Żurawicy ksiądz Bazyli Jabło-
nowski i administrator parafii rzymskokatolickiej w Wyszatycach ksiądz

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ Tamże.

⁸² APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1831–1836, s. 3.

⁸³ APŻ, Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis Żuravicensis ritus latini Tom III ab anno 1836–
1844 [dalej cyt. Liber Mortuorum Żurawica 1836–1844], s. 32.

⁸⁴ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1836–1844 s. 31.

⁸⁵ Schematyzm z lat 1832–1845.

⁸⁶ Rochetum et mantolletum – odznaczeni księża mają przywilej noszenia rakiety. To komża
podbita czerwonym materiałem u dołu i na rękawach oraz noszenia mantoletu – długa pelerynka
sięgająca do pasa, bez rękawów, przeważnie w kolorze fioletowym. Więcej w: Z. Głowacki, *Pra-
laci i kanonicy w archidiecezji przemyskiej*, „Niedziela, Edycja przemyska”, 5/2007. [https://www.
niedziela.pl/artikul/48963/nd/Pralaci-i-kanonicy-w-archidiecezji](https://www.niedziela.pl/artikul/48963/nd/Pralaci-i-kanonicy-w-archidiecezji) [dostęp: 31.10.2023 r.]

⁸⁷ A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 C–G*, s. 250; Schematyzm 1842, s. 17.

Piotr Kolanko, a w 1841 r. kolejny administrator parafii rzymskokatolickiej w Wyszatycach ksiądz Antoni Burzyński⁸⁸.

Erazm Piotrowski 1843 administrator

Od marca do czerwca 1843 r. w księgach metrykalnych jako administrator wpisywał się ksiądz **Erazm Piotrowski**⁸⁹. Urodził się on w Jabłonicy w 1812 r., a wyświęcony został w 1839 r. W 1840 r. był wikariuszem w parafii Dylągowa w dekanacie brzozowskim, w 1841 r. w Mościskach dekanat mościski, w 1842 r. w Krościenku, dekanat krośnieński oraz w 1843 r. w Krasiczynie. Następnie przeniósł się do diecezji tarnowskiej i 21 sierpnia 1843 r. został proboszczem parafii Przeclaw w dekanacie Radomyśl Wielki⁹⁰. W 1862 r. otrzymał odznaczenie EC⁹¹. W 1874 r. był notariuszem dekanalnym⁹². Zmarł 6 kwietnia 1881 r. w Przeclawiu⁹³.

Roman Stojalowski 1843–1867

W księgach metrykalnych w lipcu 1843 r. pojawiają się wpisy księdza **Romana Stojalowskiego**, który tytułował się jako proboszcz parafii Żurawica⁹⁴. Urodził się on w 1816 r., w Radomyślu, a święcenia kapłańskie przyjął 26 sierpnia 1839 r. z rąk arcybiskupa lwowskiego Franciszka de Paula Pisztko. Po wyświęceniu posługiwał jako wikariusz w parafii Dobrzechów, dekanat strzyżowski do marca 1840 r.⁹⁵ Następnie od marca do grudnia 1840 r. rozpoczął posługę w Jaśle jako katecheta. Od grudnia 1840 r. posługiwał w Laszkach, gdzie w latach 1841–1842 był komendantem ekspozytem. Laszki należały wówczas do parafii Jarosław i dekanatu jarosławskiego, ale nie miały wtedy statusu odrębnej parafii. 8 czerwca 1843 r. został proboszczem w Żurawicy i swoją funkcję sprawował do kwietnia 1867 r. W grudniu 1843 r. został wicedziekanem dekanatu przemyskiego zamiejskiego. Był również nadzorcą Okręgowych Szkół Ludowych. W 1859 r. tytułowany był już dziekanem dekanatu przemyskiego

⁸⁸ APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 1–2.

⁸⁹ APŻ, Liber Mortuorum Bolestraszyce 1785–1858, s. 61–62; Liber Mortuorum Żurawica 1836–1844, s. 32–33.

⁹⁰ Schematyzmy z lat 1840–1843; Schematismus Universi Vener. Cleri Dioeceseos Tarnoviensis Tam Saecularis Quam Regularis anno domini 1880, Tarnów, s. 53.

⁹¹ Schematismus Universi Vener. Cleri Dioeceseos Tarnoviensis Tam Saecularis Quam Regularis et Scholarum in eadem existentium anno domini 1863, Tarnów 1862, s. 53. Expositorium canonicale – prawo do noszenia purpurowego podbicia komży oraz pomponu purpurowego w birecie. Więcej w: Z. Głowacki, *Pralaci i kanonicy w archidiecezji przemyskiej*, w: „Niedziela, Edycja przemyska”, 5/2007. <https://www.niedziela.pl/artukul/48963/nd/Pralaci-i-kanonicy-w-archidiecezji> [dostęp: 31.10.2023 r.]

⁹² Schematismus Universi Vener. Cleri Dioeceseos Tarnoviensis Tam Saecularis Quam Regularis anno domini 1873, Tarnów, s. 45.

⁹³ Schematismus Universi Vener. Cleri Dioeceseos Tarnoviensis Tam Saecularis Quam Regularis anno domini 1882, Tarnów, s. 233.

⁹⁴ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1836–1844, s. 34.

⁹⁵ <http://www.dobrzechow.parafia.info.pl/?p=main&what=83> [dostęp: 31.10.2023 r.]

zamiejskiego oraz posiadał odznaczenie RM. Od 1860 r. był także sędzią zastępczym w sądzie diecezjalnym. W 1867 r. został proboszczem w Mościskach, dekanat mościski. Według schematyzmów objął równocześnie funkcję dziekana sąsiedniego dekanatu jaworowskiego, którą sprawował do 1877 r. Od 1878 r. jest wymieniany jako dziekan emeryt oraz emerytowany nadzorca szkolny. Cały czas pełnił funkcję sędziego zastępczego. Zmarł 8 lutego 1887 r.⁹⁶

Według opracowania księdza Dzierżyńskiego w październiku 1843 r. wikariuszem w Żurawicy był ksiądz **Antoni Dutkiewicz**, jednak w księgach metrykalnych nie ma jego wpisów⁹⁷. Urodził się on 3 lutego 1817 r. w Jaśle. Świecenia kapłańskie przyjął w 1842 r. w Przemyślu z rąk biskupa Franciszka Zachariasiewicza. Posługiwał jako wikariusz w Drohobyczce do 1843 r. i przemyskiej katedrze do 1847 r. W latach 1846–1847 był prokuratorem kolegium wikariuszy katedralnych. 26 sierpnia 1847 r. został proboszczem parafii Jedlicze, a w latach 1857–1866 był równocześnie dziekanem dekanatu jasielskiego. Został również okręgowym inspektorem szkół ludowych. W 1861 r. otrzymał odznaczenie EC, a w listopadzie 1873 r. RM. Zmarł 7 marca 1876 r.⁹⁸

Interesująca informacja znajduje się na okładce książki chrztów dla miejscowości Żurawica. Ksiądz Roman Stojałowski zapisał: *Pro memoria. – Dnia 29go listopada 1852. posadzone zostały na Cmentarzu koło Kościoła dziesięć sztuk dzikich kasztanów.*⁹⁹ Oznacza to, że cmentarz przykościelny nadal istniał, jednak nie ma pewności czy dokonywano na nim jeszcze jakichkolwiek pochówków.

W czasie posługi księdza Romana Stojałowskiego 10 marca 1858 r. wizytację dekanalną przeprowadził ksiądz Alojzy Kozaczyński, była ona przygotowaniem do wizytacji generalnej parafii. Przeprowadził ją 6 maja 1858 r. biskup przemyski Franciszek Ksawery Wierchlejski¹⁰⁰.

⁹⁶ APŻ, Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1858 usque 1877, Tomus V [dalej cyt. Liber Mortuorum Żurawica 1858–1877], s. 42; Liber Natorum aequae ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. latini Żuravicensis pro pago Żurawica ab a. 1864–1881, Tom VI [dalej cyt. Liber Natorum Żurawica 1864–1881], s. 17; APŻ, Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1858 usque 1877, Tomus V [dalej cyt. Liber Mortuorum Żurawica 1858–1877], s. 42; Liber Natorum aequae ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. latini Żuravicensis pro pago Żurawica ab a. 1864–1881, Tom VI [dalej cyt. Liber Natorum Żurawica 1864–1881], s. 17; Schematyzmy z lat 1839–1888; AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Consignationes tabellaricae super statu Beneficii et Ecclesiae Parochialis r. l. in pago Żurawica, Diocesis, Circuli Premisliensis Decanatus Premisliensis extra urban, nec non Descriptio characteristic Curati ejusdem Ecclesiae. Pro a. D. 1844, s. 192–193; <http://www.babica.czudec.pl/index.php?strona=lubienski> [dostęp: 19.11.2023 r.]

⁹⁷ APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 4.

⁹⁸ A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 C–G*, s. 224–225; Schematyzmy z lat 1842–1877.

⁹⁹ APŻ, Liber Copulatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1849 usque ad annum 1876, Tomus IV [dalej cyt. Liber Copulatorum Żurawica 1849–1876].

¹⁰⁰ APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 5.

W 1861 r. do kościoła sprawiono czerwony ornat za 35 zł. Zakupiono go ze składek mieszkańców Bolestraszczy¹⁰¹. Rok później księżna Jadwiga Sapieżyńska starsza podarowała ornat biały o wartości 30 zł¹⁰². W 1867 r. do wyposażenia kościoła włączono białą kapę za 25 zł, a pieniądze pochodziły ze składek¹⁰³.

W czasie proboszczowania księdza Romana Stojalskiego w Żurawicy sakramentów udzielali także inni kapłani. W 1845 r. chrztu udzielił ksiądz Alojzy Kozaczyński profesor teologii z przemyskiego seminarium, a w 1846 r. ksiądz Andrzej Stelmachiewicz. W 1852 r. chrztu udzielił ojciec Maksymilian Bobel – reformata, a w latach 1852–1855 kilkakrotnie ojciec Feliks Pogonowski, natomiast w 1855 r. karmelita ksiądz Aleksander Olbrotowski. W kolejnych latach chrztów udzielali księża: w 1864 r. Edward Schediwy, Tomasz Grodecki, Tomasz Szczerbiński, w 1866 r. Julian Baczyński, a w 1867 r. Emil Męciński administrator parafii greckokatolickiej w Żurawicy¹⁰⁴.

W 1864 r. organistą w Żurawicy był Józef Babiński¹⁰⁵.

Kasper Maksymowicz 1867–1868 administrator

Według księgi zmarłych miejscowości Żurawica ostatni wpis dokonany przez księdza Romana Stojalskiego dotyczy pogrzebu z 26 kwietnia 1867 r. Kolejny pogrzeb 10 maja prowadził już administrator ksiądz **Kasper Maksymowicz**. Jego posługa trwała do lutego 1868 r.¹⁰⁶ Schematyzm z 1868 r. podaje, że funkcja proboszcza wakowała, a parafią administrował wspomniany ksiądz Maksymowicz. Urodził się on w 1832 r., a wyświęcony został w 1857 r. Następnie posługiwał jako wikariusz w Miechocinie, dekanat miechociński w latach 1858–1859, w Przemyślu w latach 1860–1862, i w Mościskach w 1863 r. Następnie w tej ostatniej parafii został administratorem i tę funkcję pełnił w latach 1864–1867. Jak wspomniano wyżej w latach 1867–1868 był administratorem w parafii Żurawica. Później przynajmniej do 1875 r. posługiwał jako wikariusz w Sądowej Wiszni, dekanat jaworowski. Według danych z lat 1877–1879 posługiwał jako wikariusz w ekspozyturze Königsau, parafia Medenice, dekanat drohobycki. W 1879 r. został proboszczem w Kalinowie, dekanat Samborski. Funkcję tę sprawował do śmierci. W latach 1891–1893 pełnił nadzór nad nauką religii w szkołach ludowych: Kalinów, Babina, Brzegi, Piniany, Łanowice, Maksymowice, Pianowice, Mistkowice, Zarajsko – razem

¹⁰¹ Kurenda VII na Rok 1862, Przemyśl 1862 s. 3.

¹⁰² Curenda 4 na Rok 1863, Przemyśl 1863, bez numeracji stron.

¹⁰³ Kurrendy Przemyskiego Konsystorza Biskupiego obrz. łac., Rocznik 1867, Nr VII, Przemyśl 1867, s. 7.

¹⁰⁴ APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 4–5.

¹⁰⁵ Tamże, s. 5.

¹⁰⁶ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1858–1877, s. 42–44. Liber Natorum Żurawica 1864–1881, s. 18–22.

9 szkół. Od 1891 r. posiadał odznaczenie EC, czyli *expositorium canonica-*le. Zmarł 15 marca 1901 r.¹⁰⁷

Feliks Zagłoba Smoleński 1868–1878

W lutym 1868 r. proboszczem parafii Żurawica został ksiądz **Feliks Zagłoba Smoleński**¹⁰⁸. Urodził się w 1825 r. w Małkowie, a święcenia kapłańskie przyjął 25 września 1849 r. z rąk biskupa Franciszka Ksawerego Wierchleyskiego. Schematyzmy z lat 1851–1855 podają, że był wikariuszem, a w 1856 r. katechetą w parafii Jasło, dekanat jasielski. W 1857 r. rozpoczął studia pierwszego stopnia, a w 1860 drugiego stopnia w Wiedniu. Od 1862 r. pełnił funkcję Profesora Teologii Moralnej w Seminarium Duchownym w Przemyślu. W latach 1865–1869 był egzaminatorem synodalnym. W 1869 r. został dziekanem dekanatu przemyskiego zamiejskiego. W tym samym roku został nadzorcą Okręgowych Szkół Ludowych i obie funkcje sprawował do 1879 r. Schematyzm z 1874 r. podaje informacje, że posiadał on odznaczenie RM. Od 1875 r. przy jego nazwisku widnieje dopisek emerytowany Profesor Teologii Moralnej. W październiku 1878 r. przestał być proboszczem w Żurawicy¹⁰⁹, a przeniesiony został na probostwo w Samborze, dekanat samborski. Wówczas zaczęto go tytułować również dziekanem emerytem dekanatu przemyskiego zamiejskiego. Co ciekawe tuż po przejściu do Sambora udzielił jeszcze kilku sakramentów w Żurawicy, gdzie podpisał się jako proboszcz samborski¹¹⁰. Od 1886 r. działał w stowarzyszeniu Wincentego a Paulo. Zmarł 19 kwietnia 1887 r.¹¹¹

Już w drugim roku swojej posługi w Żurawicy, czyli w 1869 r., ksiądz proboszcz zlecił wyzłoczenie kielicha z patyną za 13 zł. Ponadto naprawiono lampnicę za 3 zł, kupiono albę z koronkami za 5 zł i drobną bieliznę do zakrystii za 6 zł. Księżna Adamowa Sapieżyna podarowała kościołowi w Żurawicy kielich grubo złocony z futerałem za 30 zł, dwa większe obrusy z koronkami i jeden mniejszy, jedną albę z koronką i kilkadziesiąt sztuk drobnej bielizny, jedną komżę szydełkowej roboty, bursę z aksamitu na wiyatyk, sukienkę ze srebrnym szychem na puszkę, dwa ornaty białe własnej roboty po 30 zł, jeden czerwony z adamaszku złotem wyszywany o wartości 60 zł. Natomiast księżna Leonowa Sapieżyna podarowała ornat czarny z aksamitu za 50 zł i fioletowy również za 50 zł. Pani Puchalska sprawiła firanki do wielkiego ołtarza, pani Nowakowska dwa welony, pani Słleyeyowa osiemnaście bukietów do świec i bursę własnej roboty. Ponadto w wyniku konkurencji (zbiórki) wyznaczono 1105 zł na budowę i restaurację budynków gospodarskich. Do tego przyczynił się ksiądz Feliks

¹⁰⁷ Schematyzmy z lat 1868–1902.

¹⁰⁸ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1858–1877, s. 44; Liber Natorum Żurawica 1864–1881, s. 22.

¹⁰⁹ APŻ, Liber Natorum Żurawica 1864–1881, s. 112.

¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹ Schematyzmy z lat 1850–1888; Władysław Kochowski, *Historia Seminarium Duchownego Diecezji Przemyskiej Obrządku Łacińskiego 1687–1895*, s. 297.

Zagłoba Smoleński datkiem 100 zł. Ponadto na budowę nowego kościoła składali parafianie dobrowolne ofiary¹¹². Powyższe informacje świadczą o tym, że nowy proboszcz od początku bardzo dbał o stan kościoła i budynków gospodarczych. Sam dokładał się do zakupów i napraw. Natomiast wzmianka o dobrowolnych składkach na budowę nowego kościoła, jest najstarszą informacją o planach budowy w Żurawicy nowej świątyni.

Kolejna informacja o wyposażaniu żurawickiej świątyni pochodzi z 1871 r. Książe Adam Sapieha ofiarował wówczas białą kapę wartości 100 zł i ornat zielony warty 50 zł, ksiądz Feliks Smoleński kupił mszał za 30 zł, a ksiądz Glazer (najpewniej Jakub) ofiarował żałobny mszał za 5 zł¹¹³.

W 1873 r. w dach kościoła w Żurawicy pokryto nowym gontem, co kosztowało 250 zł. Bractwo Różańcowe sprawiło chorągiew za 60 zł i feretron za 57 zł, Bractwo Wstrzemięźliwości chorągiew za 60 zł i feretron za 76 zł. Ze składek parafian kupiono 6 lichtarzy metalowych posrebrzanych za 75 zł. Paweł Radochoński ofiarował kadzielnicę za 9 zł, księżna Adamowa Sapieżyna puzderko ze wszelkimi przyborami do administrowania przy łożu chorych. Ponadto parafianie zakupili białe świece woskowe o wartości około 100 zł oraz wyzłocono jeden kielich za 10 zł¹¹⁴.

Dane z 1874 r. podają, że na terenie parafii rzymskokatolickiej Żurawica istniały Bractwo Różańcowe i Bractwo Wstrzemięźliwości. Jednak nie było podanej ich lokalizacji. Można się jedynie domyślać, że działały one w Żurawicy¹¹⁵.

W trakcie 1875 r. Paweł Radochoński z Bolestraszczyca ofiarował dwa metalowe krzyże na ołtarz warte 12 zł, łódkę na kadzidło za 3 zł i odnowił krzyż metalowy kosztem 3 zł. Klotylda Janiszewska ofiarowała poduszkę na ołtarz za 12 zł i parę komeszek dla ministrantów również za 12 zł. Ponadto do kościoła sprawiono krzyż procesyjny ozdobny za 24 zł. Z tej kwoty Bractwo Różańcowe przekazało 14 zł, a proboszcz 10 zł¹¹⁶.

W 1876 r. wspomniane Bractwo zakupiło sukno czerwone za 20 zł na stopnie przed dwa ołtarze i pajak sześcioramienny brązowy za 35 zł. Zakup wspomógł ksiądz Feliks Zagłoba Smoleński, ofiarując 5 zł. Ponadto proboszcz sprawił za 3 zł stulę do używania przy udzielaniu chrztu świętego¹¹⁷.

W czasie posługi księdza Smoleńskiego w Żurawicy kilkakrotnie sakramentów udzielał proboszcz parafii greckokatolickiej w Żurawicy ksiądz Konstanty Bierzecki¹¹⁸.

¹¹² Kurendy Przemyskiego Konsystorza Biskupiego Obrz. Łac. 1869, Nr VIII, R. 1869, Przemysł 1869, s. 9.

¹¹³ Kurenda Przemyskiego Konsystorza Biskupiego o. ł., Nr V, R. 1872, Przemysł 1872, s. 3.

¹¹⁴ Kurenda Przemyskiego Konsystorza Biskupiego o. ł., Nr I, R. 1874, Przemysł 1874, s. 13.

¹¹⁵ Schematyzm 1874, s. 36.

¹¹⁶ Kurenda Przemyskiego Konsystorza Biskupiego o. ł., Nr I, R. 1876, Przemysł 1876, s. 12.

¹¹⁷ Kurenda Konsystorza Biskupiego Przemyskiego o. ł., Nr II, R. 1877, Przemysł 1877, s. 9.

¹¹⁸ APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 6.

Teofil Dzierżyński 1878–1899

Kolejnym proboszczem parafii Żurawica w październiku 1878 r. został ksiądz **Teofil Dzierżyński**¹¹⁹. Urodził się w Lubomierzu w 1847 r. Od trzeciej klasy szkoły ludowej uczył się w Rzeszowie, gdzie następnie w latach 1860–1868 uczęszczał do Gimnazjum. W czasach młodości wakacje i święta spędzał w Leżajsku, gdzie narodziło się jego zamiłowanie do sztuk pięknych i architektury. Następnie wstąpił do przemyskiego Seminarium Duchownego. Jako student badał architekturę kościoła OO. Bernardynów w Leżajsku, w ten sposób jeszcze bardziej rozwijał swoje zainteresowanie sztuką. Świecenia kapłańskie przyjął 5 maja 1872 r. w Przemyśle z rąk biskupa Macieja Hirschlera. Na początku posługiwał jako wikariusz w Lesku do 3 października 1873 r. i w Przemyśle do kwietnia 1875 r. Później do października 1878 r. był kapłanem biskupa Macieja Hirschlera, a w latach 1876–1878 kapłanem w Seminarium Duchownym w Przemyśle. 3 października 1877 r. zdał egzamin na proboszcza, a w 1878 r. został proboszczem w Żurawicy. Od 1879 r. do 1884 r. był kapłanem wojskowym. W latach 1881–1888 był członkiem Królewskiego Towarzystwa Gospodarskiego we Lwowie, w którym działał w oddziale przemysko-mościsko-jaworowsko-bireckim¹²⁰.

Od 1880 r. posiadał odznaczenie EC, a od 1881 RM. W grudniu 1887 r. został administratorem parafii w Ujkowicach, funkcję tę pełnił do marca 1888 r. W latach 1891–1893 pełnił nadzór nad nauką religii w szkołach ludowych dekanatu przemyskiego zamiejskiego. W parafii Żurawica były to szkoły w miejscowościach: Żurawica, Bolestraszyce, Buszkowice i Małkowice; w parafii Ujkowice: Ujkowice i Wapowce; w parafii Wyszatyce: Wyszatyce, Dusowce i Walawa; w parafii Niżankowice: Niżankowice, Cyków, Darowice, Kłokowice, Kormanice, Podmojsce, Hermanowice, Sierakoście, Rożubowice, Truszwice. Razem kontrolował 19 szkół¹²¹.

Ksiądz Teofil Dzierżyński od początku posługi w Żurawicy napotykał wiele trudności. Stary kościół drewniany był w bardzo złym stanie i musiał podjąć się budowy nowej świątyni. Ponadto już w pierwszym roku pastrozowania budynki gospodarcze spłonęły. Ksiądz Dzierżyński odbudował je, a plebanię przebudował prawie własnym kosztem i doprowadził do znośnego stanu, gdyż poprzedni budynek miał bardzo małe okna. Tak stan żurawickiego kościoła przedstawiano w czasopiśmie przemyskim *San*

¹¹⁹ APŻ, Liber Natorum Żurawica 1864–1881, s. 22, s. 111; Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy [dalej cyt. USC Żurawica], Liber Copulatorum Ecclesia parochialis rit. lat. Zuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1876 usque ad annum 1954, Tom V [dalej cyt. Liber Copulatorum Żurawica 1876–1954], s. 12.

¹²⁰ Schematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielk. księstwem krakowskiem na rok 1881, Lwów 1881, s. 565; Schematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielk. księstwem krakowskiem na rok 1888, Lwów 1888, s. 552; Schematyzmy z lat 1872–1933; S. Momidłowski, *Śp. p. ks. Teofil Dzierżyński, Proboszcz w Lesku*, „KDP”, R. 32, z. 7–9 (lip./wrzes. 1932), s. 273–277; APU, „Liber memorabilium an anno” 1874, s. 6.

¹²¹ Tamże.

w 1879 r. Żurawica 23 października. Zatrzymując się tutaj przez kilka dni w interesach, oglądałem naturalnie wszystko co godne widzenia t.j. kościół łac. i cerkiew. Ta ostatnia tego roku dopiero poświęcona jest ładnym i wielkim gmachem, jak się dowiedziałem, wystawionym za staraniem Adama ks. Sapiehy, który wszędzie i zawsze przyczynia się hojnie do wszelkich datków mających piękne cele na oku. Piękna cerkiew – myślę sobie – to i kościół łaciński pięknym być musi. Lecz rozczarowałem się ogromnie. Drewniany kościółek widać od dawna chyli się do upadku, dziś wyszedł już z pionu i seryo grozi zawaleniem przy lada silniejszej burzy – lub nawet bez niej. Nie chcę obwiniać ks. Proboszcza, iż się nie stara o zapobieżenie temu, zbyt krótko on jest jeszcze tu, nie chcę również zarzucać obojętności na los domu Bożego księcia kolatora, bo on będąc chorym długo był nieobecny w swych dobrach, ot zbieg taki okoliczności. Jednak zapobiedz złemu trzeba, zwłaszcza iż nie ulega wątpliwości, że gdy się c.k. starostwo przekona o stanie budynku, to ze względu na bezpieczeństwo życia każe go zamknąć. Poruszam więc tę sprawę polecając ją opiece osób interesowanych i tych, którym nie jest obojętnem, czy służba Boża odbywa się lub nie – a to ostatnie może nastąpić gdy się kościółek zawali.¹²² Cytowany fragment pokazuje z jak trudnym zadaniem od początku mierzył się w Żurawicy ksiądz Dzierżyński.

Zabrał się ochoczo do pracy i zasłynął w Żurawicy jako budowniczy obecnego kościoła parafialnego, który powstał w 1889 r. Jednak niniejsze opracowanie nie porusza tej kwestii, gdyż temat ten wyczerpała w swoim artykule wspomniana już Elżbieta Sawuła¹²³. Natomiast warto przytoczyć tutaj opis kościoła autorstwa Marcelego Pileckiego, który był budowniczym nowej żurawickiej świątyni. Z babińca nad którym wznosiła się smukła wieżyca, wstępuje się do nawy głównej, której sklepienia opierają się na 4¹²⁴ filarach, oddzielających nawy boczne. Cała szerokość nawy środkowej wynosi 12 m, długość 18 m, a wysokość 12 m. Z nawy środkowej wstępuje się po stopniach do prezbiterium, a stąd na prawo do skarbcza, a na lewo do zakrystii. Dach pokryto dachówką, sprowadzoną niestety z Wiednia, gdyż w kraju, pomimo wybornej gliny w wielu miejscowościach nikt jeszcze felcowanej dachówki nie wyrabia. Część absydalną i wieżycę pokryto blachą żelazną cynkowaną. Prawdziwą ozdobą kościoła są 2 pinalne kamienie, osadzone na 2 narożnikach frontonu – wykonane w pracowni p. Ferdynanda Majerskiego. W dniach pogody widać wieżycę kościoła żurawickiego z mostu nad Sanem w Przemyśle¹²⁵.

Następne dane o parafii w czasie proboszczowania księdza Teofila Dzierżyńskiego pojawiają się w schematyzmie z 1891 r. Dowiadujemy się

¹²² Korespondencye, „San czasopismo społeczno-ekonomiczne”, nr 45, Przemyśl 1879, s. 3.

¹²³ E. Sawuła, *Historia budowy...*, s. 107–126.

¹²⁴ Prawdopodobnie pomyłka autora, gdyż sklepienie kościoła żurawickiego wspiera się nie na czterech, a na sześciu kolumnach.

¹²⁵ M. Pilecki, *Przemyśl budowniczy w Galicji*, „Przewodnik Przemyślowy”, nr 3, Przemyśl 1890, s. 19.

z niego, że w Bolestraszczykach znajdowała się kaplica publiczna, która została całkowicie odrestaurowana i wspaniale ozdobiona w 1890 r. przez Stanisława Michałowskiego. Natomiast Parafia miała zyski z posiadanego beneficjum w kwocie 680 florenów¹²⁶. W 1893 r. wzrosły one do 700 florenów¹²⁷, jednak w 1899 r. spadły do 360 florenów¹²⁸. W 1896 r. w parafii zaczęło działać Bractwo Świętej Rodziny¹²⁹.

Na początku posługi księdza Dzierżyńskiego w Żurawicy, 29 grudnia 1879 r. wizytację dekanalną przeprowadził ksiądz Jan Dornwald¹³⁰. W 1880 r. oprócz istniejących wcześniej grup parafialnych wymieniono także Apostolat Najświętszego Serca Pana Jezusa¹³¹, a w latach 1882–1888 Towarzystwo Najmłodszych Pod Opieką Anioła Stróża¹³².

Ksiądz Teofil Dzierżyński posługę proboszcza parafii Żurawica zakończył w 10 października 1899 r. Wówczas został proboszczem parafii Dobrzechów, dekanat strzyżowski. Funkcję tę pełnił do października 1903 r. W 1902 r. ponownie pełnił nadzór nad nauką religii w szkołach ludowych, tym razem dekanatu strzyżowskiego. Podczas posługi w Dobrzechowie kontynuował prace związane z wyposażaniem nowego kościoła parafialnego i zagospodarowaniem jego otoczenia. Wsparł też budowę szkoły w Kalembinie wchodzącej w skład parafii Dobrzechów¹³³.

W 1903 r. został proboszczem parafii Lesko¹³⁴. Objął także funkcję nadzorcy szkół z parafii Lesko w miejscowościach: Lesko, Monasterzec i Załuż; z parafii Baligród: szkoły w Baligrodzie oraz z parafii Uherce szkoły w: Uhercach, Olszanicy i Stefkowej. W 1906 r. przez rok pełnił funkcję wicedziekana dekanatu leskiego. 30 kwietnia 1915 r. poświęcił podczas otwarcia Cmentarz Wojenny w Lesku z okresu I wojny światowej¹³⁵. Podobnie jak w poprzednich parafiach dbał o wyposażenie świątyni i jej otoczenia. W czasie posługi w Lesku nie tylko prowadził działalność duszpasterską, ale także włączał się w przedsięwzięcia kulturalne, społeczne i polityczne. Był radnym Rady Gminnej, Rady Powiatowej, Wydziału Powiatowego, Rady Szkolnej Miejskowej, Rady Szkolnej Okręgowej, członkiem Komitetu Wojennego i prezesem Towarzystwa Zaliczkowego. Angażował się w wyposażanie leskiego kościoła. Własnym kosztem sprawił oł-

¹²⁶ Schematyzm z 1891 r., s. 57.

¹²⁷ Schematyzm z 1893 r., s. 52.

¹²⁸ Schematyzm z 1899 r., s. 51.

¹²⁹ Schematyzm z 1896 r., s. 51.

¹³⁰ APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 6.

¹³¹ Schematyzm z 1880 r., s. 38; Schematyzm z 1882 r., s. 38.

¹³² Schematyzmy z lat 1882–1888.

¹³³ Tamże; USC Żurawicy, Liber Copulatorum Żurawica 1876–1954, s. 123; <http://www.dobrzechów.parafia.info.pl/?p=main&what=82> [dostęp: 06.01.2024 r.]

¹³⁴ <http://lesko.przemyska.pl/duszpasterze/> [dostęp: 06.01.2024 r.]

¹³⁵ <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/52126,lesko-cmentarz-wojenny-w-lesku.html> [dostęp: 06.01.2024 r.]

tarz Niepokalanego Poczęcia NMP, przed którym potem często się modlił, rozmyślał i odprowadzał Mszę św.¹³⁶

Zmarł 29 maja 1932 r. w sześćdziesiątym roku kapłaństwa. Został pochowany w Lesku. W Żurawicy pamięć o nim nie zanikła, stąd na pogrzeb przyjechała delegacja parafian z Żurawicy i Dobrzechowa¹³⁷. Dzisiaj pamiątką po księdzu Teofilu Dzierżyńskim jest nie tylko obecny żurawicki kościół, ale także tablica epitafijna wmurowana wewnątrz świątyni.

Biogram pośmiertny o księdzu Teofilu Dzierżyńskim opracował ksiądz Stefan Momidłowski. Z jego tekstu warto zacytować kilka zdań o ks. Dzierżyńskim.

Bywają ludzie, których dusza, serca są, jak się to mówi, na dłoni, którzy w stosunkach z drugimi zawsze otwarci, łatwo dają się poznać, niczego przed bliźnimi nie ukrywają. Nie brak jednak ludzi w sobie zamkniętych, milczących, mówiących to tylko i wtedy, kiedy i co potrzeba, a w dodatku w ten sposób, że nawet bystry spostrzegawca nie łatwo pozna ich wnętrze, ich zapatrywania, przekonania. Do takich ludzi należał ś. p. ks. Prałat Dzierżyński, człowiek, jak wyraził się jeden z jego księży współpracowników, inny, niż inni ludzie, wielu przerastający rozumem, inteligencją; trzeba było z nim długo obcować, obserwować go, by można było wyrobić sobie o nim dokładne pojęcie¹³⁸.

W pracy parafialnej sumienny, punktualny tak, że, jak mówiono, można było zegarki regulować według jego czynności kościelnych. W życiu publicznym i społecznym brał żywy udział; przed wojną był zastępcą marszałka Rady powiatowej w Lesku, po wojnie członkiem rady gminnej, prezesem Towarzystwa zaliczkowego. Sprawami wszystkimi żywo się interesował. Ze zdaniem jego zawsze się liczone. Bywało, że na jakimś zebraniu, czy wiecu, wszyscy byli innego zdania, ś. p. ks. Dzierżyński tak umiał dowieść jasno i logicznie, że wszyscy szli za jego zdaniem. Dla nędzy ludzkiej pełen miłosierdzia, wspomagał wielu, niosąc nierzadko i większą pomoc. W stosunku do współpracowników był wymagającym, surowym, ale i sprawiedliwym¹³⁹.

Ksiądz Franciszek Wolski tak opisał ks. Teofila Dzierżyńskiego: *Zawsze poważny, stateczny, pracą i wytrwałością dobijał się do bliższych lokacji. Już jako gimnazjalista zdradzał swym zachowaniem się, że Pan Bóg powołuje go na swego sługę. Nie pamiętam, żeby kiedy brał udział w wycieczkach, jakieśmy zwyczajnie urządzali do Borku, Miłocina we środy i soboty po południu (wolne od nauki), nie widziałem go w zimie na ślizgawce na Wistoku, ale w kościele u OO. Bernardynów można go było widzieć. Takim był w Seminarjum, cichy, poważny, ze wszystkimi żył w zgo-*

¹³⁶ S. Momidłowski, *dz. cyt.*

¹³⁷ Schematyzmy z lat 1872–1933; S. Momidłowski, *dz. cyt.*; A. Motyka, *Duszpasterze 1772–1918 C–G*, s. 256.

¹³⁸ S. Momidłowski, *dz. cyt.*

¹³⁹ Tamże.

*dzie... Ktoby nie znał jego usposobienia, mógłby go z powierzchowności sądzić o dumę, pychę, tymczasem był pełen pokory, miłości. Że miał dobre serce, pokazał tem, iż za jego staraniem i zabiegami stanął nagrobek na mogile naszego kolegi ś. p. Ks. Henryka Jaklińskiego, wikarego w Jarosławiu*¹⁴⁰.

Zakończenie

W opisywanym okresie w parafii Żurawica posługiwało przynajmniej 27 duchownych. 9 z nich pełniło funkcje proboszcza, 7 było administratorami parafii, a 11 wikariuszami. Niektórzy pełnili dwie lub trzy funkcje w Żurawicy. Ponadto inni księża okazynie udzielali w Żurawicy sakramentów, a jako kapłani posługiwali najczęściej w sąsiednich parafiach. Zdarzało się, że sakramentów udzielali kapłani obrządku greckokatolickiego.

Ze wszystkich kapłanów najdłużej w Żurawicy posługiwali ksiądz Roman Stojałowski – 24 lata, Teofil Dzierżyński – 20 lat, Stefan Dzianott 14 lat, Michał Czerniawski – 12 lat i Feliks Zagłoba Smoleński 10 lat. Wszyscy oni byli proboszczami.

Bardzo często proboszczowie pełnili funkcje dziekanów: Gabriel Jakubowski (po odejściu z Żurawicy), Michał Czyżewicz, Michał Czerniawski, Roman Stojałowski, Feliks Zagłoba Smoleński i Teofil Dzierżyński (po odejściu z Żurawicy). Ponadto Gabriel Jakubowski i Michał Czyżewicz byli kanonikami w przemyskiej kapitule. Pierwszy z nich funkcję objął już po odejściu z Żurawicy, a drugi tuż przed odejściem. Od Michała Czerniawskiego wszyscy kolejni proboszczowie, czyli Roman Stojałowski, Feliks Zagłoba Smoleński i Teofil Dzierżyński pełnili także funkcje nadzorców Okręgowych Szkół Ludowych. Ponadto Roman Stojałowski był sędzią sądu diecezjalnego, Feliks Zagłoba Smoleński profesorem Teologii Moralnej w Seminarium Duchownym w Przemyśle, a Teofil Dzierżyński kapłanem biskupa Macieja Hirschlera, kapłanem w Seminarium Duchownym w Przemyśle i kapłanem wojskowym.

Ksiądz Tadeusz Chmielowski pełnił w Żurawicy aż trzy funkcje. Najpierw był wikariuszem, potem komendarzem, a na koniec proboszczem. Natomiast ksiądz Gabriel Jakubowski przed objęciem funkcji proboszcza był również komendarzem parafii Żurawica. Siedmiu kapłanów pełniło funkcję administratora parafii. Pierwszym był ksiądz Jan Chryzostom Jakubowicz, który był administratorem i komendarzem. Ponadto żurawicką parafią administrowali księża: Szymon Musiewicz, Franciszek Adamowicz, Cyprian Szeweczek, Antoni Dobrzański, Erazm Piotrowski i Kasper Maksymowicz. Szczególnie po odejściu z Żurawicy księdza Stefana Dzianotta, rozpoczął się trwający aż 6 lat okres, w którym parafia nie miała swojego proboszcza. Najdłużej funkcję administratora pełnił ksiądz Szymon Musiewicz – 4 lata.

¹⁴⁰ Tamże.

Tylko trzech proboszczów zmarło i zostało pochowanych w Żurawicy. Byli to księża: Tadeusz Chmielowski w 1795 r., Walenty Kosielewicz w 1807 r. i Michał Czerniawski w 1843 r. Ponadto w 1788 r. zmarł w Żurawicy wikariusz ksiądz Stefan Szymański. Jednak żaden z nagrobków nie dotrwał do naszych czasów. Możliwe, że pochówków dokonano na przykościelnym cmentarzu, który przestał istnieć po wybudowaniu obecnego kościoła parafialnego. Jednak w żadnym źródle nie udało się znaleźć informacji, aby groby byłych księży znajdowały się na żurawickich nekropo-

Grób księdza Teofila Dzierżyńskiego, na cmentarzu w Lesku. Fot. Edyta Szpojarowicz

liach. Inni kapłani po posłudze w Żurawicy, obejmowali inne placówki lub stanowiska, dlatego nie przebywali później w żurawickiej parafii.

Podsumowując Żurawica jako podmiejska parafia otrzymywała za zwyczaj księży, którzy pełnili także funkcje dekanalne, kurialne, sądowe i edukacyjne. Tylko trzech proboszczów Tadeusz Chmielowski, Walenty Kosielewicz i Stefan Dzianott nie pełniło innych wyższych funkcji kościelnych. Dwóch pierwszych zmarło bardzo młodo, mając odpowiednio 40 i 37 lat, natomiast ostatni z wymienionych, z nie do końca pewnych przyczyn, jako jedyny został odwołany ze stanowiska żurawickiego proboszcza i później sprawował jedynie funkcję administratora i wikariusza w innych parafiach.

Największym dziełem jaki pozostał po opisanych duszpasterzach jest obecny kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, zbudowany za czasów proboszcza ks. Teofila Dzierżyńskiego.

Całość pracy uzupełnia aneks, ukazujący kapłanów posługujących w Żurawicy jako proboszcz, administrator, komendarz, wikariusz lub rezydent, których dane w wyniku badań udało się dotychczas ustalić. Na liście jest 47 proboszczów i administratorów, 19 komendarzy i 126 wikariuszy lub rezydentów. Ponieważ niektórzy księża pełnili różne funkcje w parafii, z listy można wywnioskować, że do stycznia 2025 r. w Żurawicy posługiwało na wspomnianych stanowiskach łącznie 188 kapłanów.

Tablica pamiątkowa upamiętniająca budowę i konsekrację kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy. Fot. Maciej Duda

ANEKS 1 PROBOSZCZOWIE I ADMINISTRATORZY POSŁUGUJĄCY W ŁACIŃSKIEJ PARAFII ŻURAWICA W LATACH 1406–2024

(źródło: H. Hazik, *Proboszczowie...*, w: *Dzieje Żurawicy* 1, s. 25–45; opracowanie własne autora: *Duchowni Parafii Rzymskokatolickiej w Żurawicy w latach 1782–1899*; <https://zurawica.przemyska.pl/proboszczowie/> [dostęp dnia: 16.11.2024 r.]

1. Mateusz?	1406 r.? – 1430 r.?
2. Mikołaj?	1430 r.? – 1456 r.?
3. Florian Odrowąż (Chodrowąż)?	1456 r.? – 1461 r.?
4. Przecław	1461 r.? – przynajmniej – 1479 r.
5. Jan Bastowski	od? – 22 czerwca 1485 r.
6. Leonard ze Słupii	7 listopada 1485 r. – 1517 r.?
7. Jan Molenda	1517 r. – 1530 r.
8. Stanisław Orzechowski	3 września 1530 r. – 27 października 1549 r.
9. Mateusz Dunikowski	18 grudnia? 1549 r. – 5 września 1569 r.
10. Andrzej Dębski	23 września 1569 r. – 1589 r.?
11. Marcin Czarnkowski	1589 r.? – 20 lipca 1589 r.
12. Wacław Irzykowski	1589 r.? – 23 sierpnia 1596 r.
13. Maciej Jamiński	23 sierpnia 1596 r. – 21 marca 1597 r.
14. Andrzej Buski	1597 r.? – 4 kwietnia 1603 r.
15. Jan Sobocki	13 czerwca 1603 r. – 7 marca 1605 r.
16. Stanisław Zembrzusi	26 lipca 1605 r. – 17 czerwca 1615 r.?
17. Samuel Szczawiński	17 czerwca 1615 r. – 9 maja 1622 r.
18. Samuel Koziarowski	1615 r.? – 1622 r.?
19. Mikołaj Zółtowski	1622 r. – 1624 r.
20. Fryderyk Alembek	26 kwietnia 1624 r. – październik 1672 r.
21. Maciej Gładysz	2 lipca 1673 r. – 11 lutego 1678 r.
22. Jan Górnicki	lutego 1678 r. – październik 1705 r.
23. Zygmunt Drohojowski	26 października 1705 r. – 3 września 1746 r.
24. Andrzej Ściborski	1733 r.?
25. Ignacy Sędzimir	11 lutego 1747 r. – 1753 r.?
26. Antoni Tropp	1 grudnia 1753 r. – 5 lipca 1786 r.
27. Tadeusz Chmielowski	1785–1786 jako komendarz,
później proboszcz	1787 r. – 6 marca 1795 r.
28. Gabriel od Opieki św. Józefa, Michał Franciszek Hieronim Jakubowski,	
karmelita bosy (marzec–październik jako komendarz), później proboszcz	
październik 1795 r. – grudzień 1804 r.	
29. Walenty Kosielewicz	grudzień 1804 r. – 21 kwietnia 1807 r.
30. Jan Chryzostom Jakubowicz	kwiecień – maj 1807 r. franciszkanin (administrator)
31. Michał Czyżewicz	1807–1811
32. Stefan Dzianott	1 września 1811 r. – maj 1825 r.
33. Szymon Musiewicz	lipiec 1825 r. – październik 1829 r. (będąc probosz-
czem w Ujkowicach pełnił obowiązki administratora parafii w Żurawicy)	
34. Franciszek Adamowicz	październik 1829 r. – lipiec 1830 (administrator)

35. Cyprian Szeweczek, franciszkanin reformata sierpień 1830 r. – lipiec 1831 r.
(administrator)
36. Michał Czerniawski lipiec 1831 r. – 4 marca 1843 r.
37. Erazm Piotrowski marzec 1843 r. – czerwiec 1843 r. (administrator)
38. Roman Stojalowski 8 czerwca 1843 r. – kwiecień 1867 r.
39. Kasper Maksymowicz maj 1867 r. – luty 1868 (administrator)
40. Feliks Zagłoba Smoleński luty 1868 r. – październik 1878 r.
41. Teofil Dzierżyński październik 1878 r. – 10 października 1899 r.
42. Michał Miksiewicz (październik 1899 r. jako administrator),
proboszcz styczeń 1900 r. – 15 grudnia 1941 r.
43. Ludwik Dyszyński 20 grudnia 1941 r. – 1 maja 1942 r. (administrator)
44. Tadeusz Kostka 1 maja 1942 r. – 28 stycznia 1967 r.
45. Stanisław Burczyk 3 lutego 1967 r. – 16 sierpnia 1996 r.
46. Aleksander Zajac 17 sierpnia 1996 r. – 30 września 2006 r.
47. Marian Hofman od 1 października 2006 r.

ANEKS 2

KOMENDARZE POSŁUGUJĄCY W ŁACIŃSKIEJ PARAFII ŻURAWICA W LATACH 1406–2024

(Źródło: Dane udostępnione autorowi przez prof. Zdzisława Budzyńskiego na podstawie opracowania księdza Mieczysława Kociubińskiego, *Księża diecezji przemyskiej do r. 1772*, Tom II, Przemyśl 1989, mps.; opracowanie własne autora: *Duchowni Parafii Rzymskokatolickiej w Żurawicy w latach 1782–1899*)

1. Michał przed 20 kwietnia 1486 r.
2. Jan Król 1535 r. – 4 sierpnia 1537 r.
3. Marcin z Opatowa przed 27 czerwca 1537 r. – ok. 1549 r.
4. Michał 1539 r.
5. Gabriel, franciszkanin, opuścił komendę samowolnie 10 lipca 1542 r.
6. Stanisław z Kazimierza ok. 1540 r. – 1543 r.
7. Jan Adamowicz 1554 r.
8. Maciej 1569 r., zmarł przed 30 czerwca 1570 r.
9. Tomasz (zwany proboszczem) 1601 r.
10. Florian Zatorski, franciszkanin 1624 r.
11. Tomasz Dąbrowski, zastępca proboszcza od 30 kwietnia 1625 r.
12. Jan z Przeworska 1635 r.
13. Marcin Grzegorzowski 1648 r., zmarł w 1649 r.
14. Tomasz Kleczowski zmarł przed 30 stycznia 1668 r.
15. Mikołaj Żurawiński 1668 r.
16. Aleksander Wardyński 1703 r.
17. Tadeusz Chmielowski 1785–1786
18. Gabriel Jakubowski marzec 1795 r. – październik 1795 r.
19. Jan Chryzostom Jakubowicz, franciszkanin kwiecień – maj 1807 r.

ANEKS 3

WIKARIUSZE POSŁUGUJĄCY W ŁACIŃSKIEJ PARAFII ŻURAWICA W LATACH 1406–2024

(źródło: Dane udostępnione autorowi przez prof. Zdzisława Budzyńskiego na podstawie opracowania księdza Mieczysława Kociubińskiego, *Księża diecezji przemyskiej do r. 1772*, Tom II, Przemysł 1989, mps.; opracowanie własne autora: *Duchowni Parafii Rzymskokatolickiej w Żurawicy w latach 1782–1899*); <https://zurawica.przemyska.pl/wikariusze/> [dostęp dnia: 16.11.2024 r.]

1. Marcin	1472 r.
2. Józef	przed listopadem 1485 r.
3. Michał	przed 20 kwietnia 1486 r.
4. Maciej,	ekskomunikowany 8 października 1546 r.
5. Maciej	1546 r.
6. Albert Bołosowicz	1620 r.
7. Albert z Pilzna	1621 r.
8. Tomasz Wisiowicz OM prow.	23 marca 1639 r.
9. Benedykt Szymański	przed 1641 r.
10. Franciszek Płocie	24 października 1642 r.
11. Marcin Grzegorzowski OM prow.	29 stycznia 1644 r.
12. Wawrzyniec Lipowicz prow.	8 lutego 1647 r.
13. Tomasz Kleczowski	26 maja 1649 r.
14. Walenty Siekanowicz OM prow.	8 września 1655 r.
15. Marcin Bartmiński OM prow.	15 września 1656 r.
16. Stanisław Targowski OM prow.	15 września 1656 r.
17. Andrzej Ziebrowicz OM prow.	9 czerwca 1656 r.
18. Albert Kleszczewicz OM prow.	20 sierpnia 1657 r.
19. Tomasz Zawadowicz OM prow.	10 kwietnia 1658 r.
20. Maciej Gębalski OM prow.	16 września 1659 r.
21. Jan Masiowski prow.	2 marca 1671 r.
22. Albert Małaczyński OM prow.	7 czerwca 1686 r.
23. Zaborski Krzysztof OM prow.	10 marca 1692 r.
24. Aleksander Wardyński	1702 r.
25. Jan Mościcki OM prow.	31 marca 1714 r.
26. Józef Zajdlowicz	1723 r.
27. Walenty Romanowski	1728 r.
28. Wojciech Sławęcki	1744 r.
29. Antoni Jaroczyński	1748 r.
30. Józef Gargasiewicz	1753 r.
31. Kazimierz Madejowski OM prow.	22 grudnia 1758 r.
32. Antoni Wawrzekiewicz OM prow.	24 marca 1768 r.
33. Tadeusz Chmielowski	1782–1785
34. Stefan Szymański	kwiecień 1788 r.
35. Feliks Chrzanowski, bernardyn	styczeń 1789 r. – styczeń 1790 r.
36. Baltazar Jałowicki	1790 r. – luty 1794 r., październik 1809 r.

37. Michał Packiewicz
 38. Hilariusz Czaszyński, karmelita bosy
 39. Ignacy Moczarowski
 40. Ksawery Mroczek, franciszkanin
 41. Jakub Dzierżanowski
 42. Jan Rzeszowski
 43. Piotr Zych
 44. Franciszek Dulski
 45. Bazyli Kozłowski
 46. Honoriusz Stankiewicz, karmelita bosy
 47. Antoni Dutkiewicz
 48. Piotr Bajek
 49. Józef Świerż
 50. Józef Budowski
 51. Stanisław Dziadek
 52. Tomasz Murdza
 53. Ludwik Wasylewicz
 54. Antoni Szkodziński
 55. Jan Karnasiewicz
 56. Stanisław Rysz
 57. Julian Fiedziński
 58. Stanisław Szpytma
 59. Bronisław Jaklik
 60. Jan Dobrowolski
 61. Ludwik Dyszyński
 62. Dominik Bialic
 63. Władysław Piotr Porębski
 64. Jan Obara
 65. Józef Kluz
 66. Stanisław Matuła
 67. Michał Kozakiewicz
 68. Stanisław Król
 69. Jan Banaś
 70. Zygmunt Longawa
 71. Henryk Rykała
 72. Stanisław Wojnar
 73. Władysław Szular
 74. Jan Twardy
 75. Stanisław Adamiak
 76. Roman Adamik
 77. Antoni Drapała
 78. Władysław Uberman
 79. Wacław Rybka
 80. Stanisława Płaza
 81. Dominik Sołtys
 82. Julian Sołtys
- październik 1794 r. – styczeń 1795 r.
luty 1796 r. – kwiecień 1798 r.
kwiecień 1807 r.
czerwiec 1807 r.
listopad 1807 r. – luty 1808 r.
1809 r.
grudzień 1813 r. – styczeń 1814 r.
kwiecień – grudzień 1814 r.
styczeń 1815 r.
listopad 1815 r. – październik 1816 r.
październik 1843 r.
16 lipca 1914 r. – 31 marca 1915 r.
14 kwietnia 1916 r. – 30 czerwca 1918 r.
1 lipca 1918 r. – 6 marca 1919 r.
1 marca 1919 r. – 1 października 1919 r.
1 grudnia 1919 r. – 1 sierpnia 1920 r.
28 czerwca 1924 r. – 30 lipca 1926 r.
1 lipca 1926 r. – 31 lipca 1927 r.
1 sierpnia 1927 r. – 7 kwietnia 1932 r.
8 kwietnia 1932 r. – 13 lipca 1936 r.
sierpień 1935 r. – wrzesień 1936 r.
2 września 1936 r. – 28 sierpnia 1938 r.
2 września 1938 r. – 27 grudnia 1938 r.
27 grudnia 1938 r. – 18 kwietnia 1939 r.
27 kwietnia 1939 r. – 1 maja 1942 r.
1 września 1940 r. – 26 listopada 1944 r.
16 grudnia 1944 r. – 31 lipca 1945 r.
1 sierpnia 1945 r. – 15 stycznia 1962 r.
3 kwietnia 1958 r. – 31 lipca 1960 r.
1 sierpnia 1960 r. – 23 lipca 1961 r.
1961 r. – 1965 r.
1962 r. – 1964 r.
1964 r. – 1966 r.
1965 r. – 1967 r.
1 sierpnia 1966 – do 31 lipca 1967 r.
1 lipca 1967 – 15 lipca 1968 r.
1 lipca 1967 r. – 15 lipca 1968 r.
7 lipca 1968 r. – 10 lipca 1971 r.
7 lipca 1968 r. – 2 marca 1971 r.
1970 – 1972
1971 – 1973
1 lipca 1972 r. – 10 lipca 1974 r.
1973 – 1974 r.
12 sierpnia 1974 r. – 16 sierpnia 1976 r.
5 lipca 1974 r. – 27 listopada 1975 r.
1975 – 1976

83. Józef Niedźwiedź	1976 – 1980
84. Bolesław Majewski	1976 – 1978
85. Wojciech Cholewa	10 lipca 1978 r. – 20 lipca 1982 r.
86. Tadeusz Woźniak	1 lipca 1980 r. – 20 lipca 1982 r.
87. Franciszek Marciniak	1 lipca 1982 r. – 8 lipca 1984 r.
88. Tadeusz Drzymota	20 lipca 1982 – 30 czerwca 1985 r.
89. Kazimierz Siciak	9 lipca 1984 r. – 1 lipca 1986 r.
90. Andrzej Kluz	1 lipca 1985 r. – 30 czerwca 1987 r.
91. Leopold Kordas	1 lipca 1986 r. – 30 czerwca 1988 r.
92. Tadeusz Żyglowicz	1 lipca 1987 r. – 30 czerwca 1989 r.
93. Jan Dąbal	1 lipca 1988 r. – 30 czerwca 1989 r.
94. Zbigniew Góra	1 lipca 1989 r. – 5 lipca 1990 r.
95. Andrzej Szajnar	1 lipca 1989 r. – 5 lipca 1990 r.
96. Stanisław Śliwa	5 lipca 1990 r. – 3 sierpnia 1992 r.
97. Zenon Bieszczad	5 lipca 1990 r. – 26 sierpnia 1994 r.
98. Bogusław Grędyś	30 czerwca 1992 r. – 16 lipca 1993 r.
99. Wiesław Słysz	16 lipca 1993 r. – 19 sierpnia 1995 r.
100. Adam Dziadowicz	19 sierpnia 1994 r. – 19 sierpnia 1997 r.
101. Paweł Konieczny	19 sierpnia 1995 r. – 19 sierpnia 1997 r.
102. Panek Andrzej	10 sierpnia 1997 r. – 19 sierpnia 1998 r.
103. Edward Sobolak	10 sierpnia 1997 r. – 19 sierpnia 2001 r.
104. Paweł Pelc	20 sierpnia 1998 r. – 30 czerwca 2002 r.
105. Piotr Przeszkowski	24 sierpnia 2001 r. – 30 czerwca 2003 r.
106. Józef Gondek	1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.
107. Władysław Dubiel	30 czerwca 2003 r. – 16 września 2006 r.
108. Waldemar Murdzek	30 czerwca 2003 r. – 25 sierpnia 2007 r.
109. Adam Liwacz	25 sierpnia 2007 r. – 22 sierpnia 2008 r.
110. Piotr Zawadzki	25 sierpnia 2007 r. – 22 sierpnia 2009 r.
111. Leszek Gocek	22 sierpnia 2008 r. – 22 sierpnia 2009 r.
112. Andrzej Kopcza	22 sierpnia 2009 r. – 24 sierpnia 2010 r.
113. Maciej Gierula	22 sierpnia 2009 r. – 24 sierpnia 2010 r.
114. Zbigniew Mackiewicz	24 sierpnia 2010 r. – 23 sierpnia 2014 r.
115. Tomasz Hryniak	24 sierpnia 2010 r. – 23 sierpnia 2014 r.
116. Krzysztof Mierzejewski	24 sierpnia 2014 r. – 8 grudnia 2018 r.
117. Krzysztof Bieńczyk	24 sierpnia 2014 r. – 25 sierpnia 2015 r.
118. Jacek Wajda	25 sierpnia 2015 r. – 25 sierpnia 2016 r.
119. Paweł Ostafiński	25 sierpnia 2016 – 17 sierpnia 2018 r.
120. Piotr Bielówka	25 sierpnia 2018 r. – 24 sierpnia 2019 r.
121. Daniel Drążek	8 grudnia 2018 r. – 23 sierpnia 2024 r.
122. Mateusz Nowak	24 sierpnia 2019 r. – 24 sierpnia 2021 r.
123. Jakub Pomykała	25 sierpnia 2021 r. – 24 sierpnia 2023 r.
124. Marek Szczęsny	24 sierpnia 2023 r. – 23 sierpnia 2024 r.
125. Mateusz Kielar	od 24 sierpnia 2024 r.
126. Mariusz Michalski, jako rezydent	od 24 sierpnia 2024 r.

Liczba wiernych oraz życie sakramentalne w rzymskokatolickiej parafii Żurawica do roku 1945

Maciej Duda

Wstęp

Artykuł ma na celu opublikowanie danych źródłowych dotyczących liczby wiernych oraz udzielanych sakramentów w łacińskiej parafii Żurawica do 1945. Składa się zasadniczo z dwóch części. Pierwsza z nich prezentuje liczbę wiernych w parafii, a druga statystykę udzielanych sakramentów. Wśród nich wyróżniamy chrzty, bierzmowanie, śluby i pogrzeby. Uzupełnieniem jest liczba wygłoszonych zapowiedzi przedślubnych w poszczególnych latach.

Daty skrajne pierwszej części opracowania to rok 1646, z którego posiadamy najstarsze informacje o liczbie wiernych w parafii. Dla części drugiej to rok 1785, od którego dostępne są pierwsze dane źródłowe z ksiąg metrykalnych. Jako datę końcową przyjęto rok 1945, w którym obszar parafii Żurawica został zdecydowanie zmniejszony.

Od 1810 r. dostępne są schematyzmy rzymskokatolickiej diecezji przemyskiej, w których pojawiają się informacje o liczbie wiernych w parafiach. Natomiast bardziej szczegółowe dane w rozbiciu na miejscowości można znaleźć w przeprowadzanych wówczas wizytacjach dekanalnych i generalnych.

Do tej pory tematykę ludności Żurawicy w opisywanym okresie podjął częściowo jedynie Tomasz Filozof w opracowaniu *Stosunki społeczno-gospodarcze w okręgu żurawickim w czasach nowożytnych w świetle dokumentów proveniencji podatkowej* wydany w tomie 1 *Dziejów Żurawicy*¹. Ponadto Alina Żygała opublikowała artykuł *Księgi metrykalne Parafii pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Żurawicy*². Au-

¹ T. Filozof, *Stosunki społeczno-gospodarcze w okręgu żurawickim w czasach nowożytnych w świetle dokumentów proveniencji podatkowej*, w: *Dzieje Żurawicy, Studia i materiały*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 75–92.

² A. Żygała, *Księgi metrykalne Parafii pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Żurawicy*, w: *Dzieje Żurawicy, Studia i materiały*, Tom. 3 [dalej cyt. *Dzieje Żurawicy* 3], red. M. Hofman, Żurawica 2014, s. 125–130.

torka zestawiała w nim księgi metrykalne wspomnianej parafii, z uwzględnieniem jakich lat i miejscowości dotyczą. Podała także miejsce ich przechowywania.

Warto zaznaczyć, że dane dotyczące liczby wiernych w parafii Żurawica w latach wcześniejszych podawał w swoich badaniach profesor Zdzisław Budzyński³. Natomiast informacje o liczbie łacinników w żurawickiej parafii w czasie II wojny światowej dostarczają nam badania ks. dr. Marcina Kapłona⁴. Ponadto dzięki księdzu dr. Marianowi Hofmanowi zostały wydane drukiem wszystkie przedrozbiorowe wizytacje kanoniczne parafii Żurawica⁵.

Liczba wiernych na podstawie wizytacji generalnych i dekanalnych do 1858 r.

We wstępie podano, że najstarsze informacje o liczbie wiernych w parafii Żurawica zawarte są w wizytacjach kanonicznych. Możemy odczytać z nich następujące dane dotyczące liczby wierzących. W 1645 r. parafia Żurawica liczyła 650 wiernych, a księgi chrztów i ślubów prowadzone były od 1597 r.⁶ W 1662 r. według wizytacji księdza Fryderyka Alembeka, w parafii Żurawica było 562 wiernych. W poszczególnych miejscowościach liczba ta przedstawiała się następująco: Żurawica 373, Batycze 4, Bolestraszyce 29, Buszkowice Kanonickie 6, Buszkowice Żurawickie i Wielboryzy 8⁷, Duńkowiczki 9, Hnatkowice 28, Małkowice 32 i Orzechowce 73⁸ (tab. 1).

³ Z. Budzyński, *Statystyka ludności rzymskokatolickiej w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XVII i XVIII w.*, w: *Rocznik Przemyski*, t. 26, Przemyśl 1986 [dalej cyt. Z. Budzyński, *Statystyka ludności*], s. 238.

⁴ M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej* [dalej cyt. Parafia Żurawica 1939–1945], w: *Rocznik Przemyski*, t. 57, zeszyt historia 1 (20), Przemyśl 2017, s. 155–180.

⁵ *Status Ecclesiae Parochialis Żorawicensis In Anno Domini praesenti 1662* [dalej cyt. *Status Ecclesiae Parochialis Żorawicensis 1662*], w: *Dzieje Żurawicy – Studia i materiały*, Tom 2 [dalej cyt. *Dzieje Żurawicy 2*], red. M. Hofman, Żurawica 2013; *Wizytacja biskupa Sierakowskiego parafii Żurawica z roku 1744* w: *Dzieje Żurawicy 3*, s. 5–104; *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1645 za biskupa przemyskiego Pawła Piaseckiego* [dalej cyt. *Wizytacja 1645*], w: *Dzieje Żurawicy – Studia i materiały*, Tom 4 [dalej cyt. *Dzieje Żurawicy 4*], red. M. Hofman, Żurawica 2023, s. 197–200; *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry przeprowadzona przez księdza Jakuba Arakielowicza* [dalej cyt. *Wizytacja 1728*], w: *Dzieje Żurawicy 4*, s. 201–261; M. Hofman, *Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim ze szczególnym uwzględnieniem wizytacji biskupa Jerzego Albrechta Doenhoffa (1640–1702)* [dalej cyt. *Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim*], w: *Dzieje Żurawicy 4*, s. 181–196.

⁶ *Wizytacja 1645*, w: *Dzieje Żurawicy 4*, s. 199; Z. Budzyński, *Statystyka ludności*, s. 238.

⁷ Historię Wielboryz i ich powiązania z Buszkowiczkami szerzej rozwinął T. Filozof w artykule: *Buszkowice i Buszkowiczki – próba zarysu dziejów*, „Wiadomości Żurawickie”, nr 4 (15) 2007, s. 20–21.

⁸ *Status Ecclesiae Parochialis Żorawicensis 1662*, w: *Dzieje Żurawicy 2*, s. 33–34; Z. Budzyński, *Statystyka ludności*, s. 238.

Tab. 1. Liczba wiernych w parafii Żurawica według wizytacji księdza Fryderyka Alembeka. Objasnienia: (1) Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice Kanonickie, (4) Buszkowice Żurawickie i Wielboryzy, (5) Duńkowiczki, (6) Małkowice, (7) Orzechowce, (8) Batycze, (9) Hnatkowice

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	Razem
1662	373	29	6	8	9	32	73	4	28	562

Status Ecclesia Parochialis Żorawicensis 1662, w: *Dzieje Żurawicy* 2, s. 33–34; Z. Budzyński, *Statystyka ludności*, s. 238.

Następne dane mamy z 1699 r., kiedy wiernych w parafii było ponad 1000⁹. Kolejne informacje o liczbie wiernych znajdziemy w wizytacji parafii Żurawica z 1728 r. przeprowadzonej przez księdza Jakuba Arakielowicza. W tym dokumencie wspomniano o liczbie wiernych na podstawie spowiedzi wielkanocnej. Niestety przy poszczególnych miejscowościach nie wpisano ich liczby. Uczyniono to jedynie w Duńkowiczkach i Buszkowicach Kanonickich, gdzie zanotowano po 3 wiernych. Następnie zapisano, że ogólna liczba wiernych w parafii Żurawica wynosi 300¹⁰. Możliwe, że chodziło o osoby upoważnione do spowiedzi i Komunii Świętej bez dzieci, co wynikałoby z wcześniejszego zapisu o upoważnionych do spowiedzi wielkanocnej.

Wizytację parafii Żurawica przeprowadził także biskup Wacław Hieronim Sierakowski w 1744 r. Zapisano w niej, że do Komunii wielkanocnej zanotowano wówczas 830 wiernych¹¹.

Podsumowując należy zaznaczyć, że występują bardzo duże różnice w podawanej liczbie wiernych. Od 1645 r. do 1662 r. zanotowano spadek z 650 na 562. 37 lat później podano, że wiernych było ponad 1000, co wydaje się niemożliwe. Również Zdzisław Budzyński podawał w swoich opracowaniach tę liczbę ze znakiem zapytania¹². W 1728 r. podano najmniejszą notowaną liczbę, bo tylko 300 wiernych, w 1744 r. już 830. Taki wzrost również wydaje się niemożliwy.

W wyniku kwerendy archiwalnej udało się autorowi odnaleźć dokument z 1783 r., który jest najstarszym niepublikowanym jeszcze źródłem podającym liczbę wiernych w parafii Żurawica. Liczyła ona 212 rodzin, a w nich 1139 wiernych. W poszczególnych miejscowościach liczba rodzin i wiernych była następująca: Żurawica 133 i 693, Małkowice 5 i 50, Orzechowce 31 i 157, Bolestraszyce 36 i 208, Buszkowice 3 i 12, Duńkowiczki 4 i 19¹³.

⁹ M. Hofman, *Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim*, w: *Dzieje Żurawicy* 4, s. 189, 193.

¹⁰ *Wizytacja 1728*, w: *Dzieje Żurawicy* 4, s. 247–248; Z. Budzyński, *Statystyka ludności*, s. 238.

¹¹ *Wizytacja 1744*, w: *Dzieje Żurawicy* 3, s. 74; Z. Budzyński, *Statystyka ludności*, s. 238.

¹² Z. Budzyński, *Statystyka ludności*, s. 238.

¹³ Archiwum Archidiecezji Przemyskiej [dalej cyt. AAPrz], Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1993, Visitati Beneficii in Pago Żurawica peracta die 19 Octobris 1783tis [dalej cyt. *Wizytacja beneficjum Żurawica 1783*], s. 259.

Tab. 2. Liczba wiernych w parafii Żurawica według przedrozbiorowych wizytacji kano-
nicznych

Rok	Liczba wiernych	Uwagi
1645	650	
1662	562	
1699	1000	
1728	300	Liczba wiernych upoważnionych do spowiedzi wielkanocnej
1744	830	Liczba wiernych upoważnionych do spowiedzi wielkanocnej

W 1785 r. zebrano dane dotyczące diecezji przemyskiej, jednak nie wydano ich drukiem. Pozostał rękopis, z którego dowiadujemy się, że w skład parafii wchodziły oprócz Żurawicy: Buszkowice, Bolestraszyce, Małkowice, Orzechowce i Duńkowiczki. Przy każdej miejscowości podano liczbę wiernych ogółem oraz tych, którzy nie przystąpili jeszcze do pierwszej Komunii Świętej. Z informacji przekazanych przez Dyrektora Archiwum Archidiecezji Przemyskiej dr. Henryka Borcza, dane te wynikały ze spisów osób przystępujących do spowiedzi wielkanocnej. Na tej podstawie określano ilość wiernych upoważnionych do przyjmowania Komunii i tych, którzy jeszcze nie mieli takich uprawnień. Cała parafia Żurawica liczyła wtedy 1148 wiernych, w tym 897¹⁴ uprawionych do przyjmowania Komunii i 251 dzieci, które nie przyjęły jeszcze tego sakramentu. Najwięcej wiernych mieszkało w Żurawicy – 693. Było tam 547 osób uprawnionych do przyjmowania Komunii oraz 146 dzieci przedkomunijnych. W pozostałych miejscowościach liczby te przedstawiały się następująco: Buszkowice 12 (10 i 2), Bolestraszyce 208 (161 i 47), Małkowice 60 (41 i 19), Orzechowce 157 (122 i 35) oraz Duńkowiczki 18 (16 i 2)¹⁵.

Szczegółowe dane znajdziemy w wizytacji dekanalnej dokonanej przez ks. Grzegorza Dąbkowskiego 5 października 1816 r. Wówczas parafia Żurawica liczyła 1117 wiernych, w tym 792 osoby uprawnione do przyjmowania Komunii Świętej i 325 osób, które nie mogły jeszcze przyjmować Komunii. Najwięcej wiernych było oczywiście w Żurawicy – 621 (odpowiednio 461 uprawnionych do Komunii i 160 dzieci przedkomunijnych). W pozostałych miejscowościach przedstawiało się to następująco: Buszkowice i Buszkowiczki (dane podawane łącznie) 51 (36 i 15), Bolestraszyce 211 (136 i 75), Małkowice 78 (50 i 28), Duńkowiczki 15 (8 i 7), Orzechowce 141 (101 i 40)¹⁶.

¹⁴ W dokumencie prawdopodobnie błędnie podano liczbę 887, jednak po zsumowaniu danych ze wszystkich miejscowości wychodzi 897 wiernych.

¹⁵ AAPrz, sygn. 224, *Consignatio generalis ecclesiae parochialum* z 1785 roku [dalej cyt. *Consignatio* 1785], s. 7.

¹⁶ AAPrz, Teczka parafii Żurawica sygn. 1992, Wyszczególnienie tablicowe stanu benef., parafii jak też opis prob (prob. Stefan Dzianott) z 5 października 1816 r. [dalej cyt. *Tablice parafii* 1816], s. 159–166. (Oryginalny tytuł dokumentu jest trudny do odczytania ze względu na jego nadpalenie)

Podobne informacje posiadamy z 1825 r. Wówczas cała parafia Żurawica liczyła 1178 wiernych, w tym 870 upoważnionych do przyjmowania Komunii Świętej i 308 dzieci w wieku przedkomunijnym. W poszczególnych miejscowościach liczby te przedstawiały się następująco: Żurawica 747 (548 i 199), Małkowice 56 (48 i 8), Bolestraszyce 222 (171 i 51), Orzechowce 128 (86 i 42), Duńkowiczki – brak wpisów, Buszkowice 20 (12 i 8), Buszkowiczki 5 (5 i brak wpisu)¹⁷.

W 1827 r. zanotowano 1093 wiernych w parafii, choć gdy zsumujemy liczbę podawaną przy poszczególnych miejscowościach wychodzi 1120 wiernych. W tym 774 przyjmujących Komunię Świętą i 346 dzieci przed Komunią. W rozbiciu na miejscowości liczby te wyglądały następująco: Żurawica 680 (473 i 207), Małkowice 79 (73 i 6), Bolestraszyce 201 (130 i 71), Orzechowce 122 (72 i 50), Duńkowiczki – brak wpisów, Buszkowice 33 (21 i 12), Buszkowiczki 5 (5 i brak wpisu)¹⁸.

18 czerwca 1828 r. została przeprowadzona wizytacja generalna parafii Żurawica. Niestety podano w niej tylko ogólną liczbę wiernych, których stwierdzono 1093¹⁹.

Z 1844 r. posiadamy kolejne szczegółowe dane dotyczące liczby wiernych. W całej parafii Żurawica było ich 1248 w tym 977 przystępujących do Komunii i 271 dzieci przedkomunijnych. W poszczególnych miejscowościach liczby te były następujące: Żurawica 777 (610 i 167), Buszkowice 7 (6 i 1), Buszkowiczki 26 (17 i 9), Bolestraszyce 265 (200 i 65), Duńkowiczki 13 (11 i 2), Małkowice 33 (27 i 6) oraz Orzechowce 127 (106 i 21)²⁰.

5 maja 1858 r. przeprowadzona została przez biskupa Franciszka Ksawerego Wierzchlejskiego wizytacja generalna parafii Żurawica. Według niej w całej wspólnotie było 992 wiernych. Natomiast w poszczególnych miejscowościach ich liczba była następująca: Żurawica 670, Bolestraszyce 275, Buszkowice 12, Buszkowiczki 20, Duńkowiczki 3, Małkowice 12²¹.

¹⁷ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, *Consignationes tabellaricae Super statu Beneficii et Ecclesiae Parochialis ritus latini in Pago Żurawica, Diocesis, Circuli et Decanatus Premisliensis. Nec non Descriptio characteristica Administratoris Spiritualium penes eandem Ecclesiam. Pro Anno Militari 1825* [dalej cyt. *Tablice parafii 1825*], s. 167–173.

¹⁸ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, *Consignationes tabellaricae Super statu Beneficii et Ecclesiae Parochialis ritus latini in Pago Żurawica, Diocesis, Circuli et Decanatus Premisliensis. Nec non Descriptio characteristica Administratoris Spiritualibus penes eandem Ecclesiam. Pro Anno Solari 1827* [dalej cyt. *Tablice parafii 1827*], s. 175–181.

¹⁹ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, *Wizytacja kanoniczna z 18 czerwca 1828 r.* [dalej cyt. *Wizytacja 1828*], s. 93–96; 183–186.

²⁰ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, *Consignationes tabellaricae super statu Beneficii et Ecclesiae Parochialis r. I. in pago Żurawica, Diocesis, Circuli Premisliensis Decanatus Premisliensis extra urban, nec non Descriptio characteristica Curati ejusdem Ecclesiae. Pro a. D. 1844* [dalej cyt. *Tablice parafii 1844*], s. 187–194.

²¹ AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, *Quaestiones en occasione Visitationis canonica Paroco Żuravicensi propoisitae, ac pet eundem solutae, 6 maja 1858 r.* [dalej cyt. *Wizytacja 1858*], s. 195–205.

Tab. 3. Szczegółowa liczba wiernych w parafii Żurawica w latach 1783–1858 na podstawie wizytacji dekanalnych i generalnych. Objasnienia: (1) Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice, (4) Buszkowiczki, (5) Duńkowiczki, (6) Małkowice, (7) Orzechowce.

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem
1783	693	208	12	brak danych	19	50	157	1139
1785	693	208	12	brak danych	18	60	157	1148
1816	621	211		51	15	78	141	1117
1825	747	222	20	5	–	56	128	1178
1827	680	201	33	5	–	79	122	1120
1844	777	265	7	26	13	33	127	1248
1858	670	275	12	20	3	12		992

AAPrz, sygn. 224, Consignatio 1785, s. 7; Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1993, Wizytacja beneficjum Żurawica 1783; Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Tablice parafii 1816, s. 159–166, Tablice parafii 1825, s. 167–173, Tablice parafii 1827, s. 175–181, Wizytacja 1828, s. 93–96; 183–186; Tablice parafii 1844, s. 187–194; Wizytacja 1858, s. 195–205.

Powyższe dane pokazują, że liczba wyznawców religii rzymskokatolickich na przemian rosła i spadała osiągając apogeum w 1844 r. Najniższa wartość wystąpiła w ostatnim pomiarze z 1855 r., ale wówczas nie było już w parafii Orzechowiec, które od 1845 r. należały do parafii Ujkowice. W tabeli 3 zauważa się spadek liczby wiernych w Żurawicy na przełomie XVIII i XIX stulecia, a później naprzemienny wzrost i spadek. W Bolestraszcach spadek zanotowano jedynie w latach 1825–1827. W Duńkowiczkach w każdym kolejnym pomiarze wiernych było mniej. W Orzechowcach następował stały spadek liczby wiernych, ale w latach 1827–1844 zanotowano wzrost. Jeśli chodzi o Małkowice to początkowo notowano tam wahania liczby wyznawców religii rzymskokatolickiej, ale po 1827 r. nastąpił gwałtowny spadek. Trudności występują przy analizie Buszkowic i Buszkowiczek. W dwóch pierwszych źródłach nie ma danych z Buszkowiczek, a w kolejnym mamy dane łączne z tych wiosek. Wówczas zanotowano aż 51 wiernych co było najwyższą liczbą. W Buszkowicach mamy gwałtowny spadek w latach 1827–1844, a w tym samym czasie duży wzrost w Buszkowiczkach. Możliwe, że jest to związane ze zmianami granic tych miejscowości.

Tabela 4 pokazuje, że najwięcej osób uprawnionych do przyjmowania Komunii Świętej było w parafii Żurawica w 1844 r., a najmniej w 1827 r. W wyszczególnionych latach liczba ta na przemian spadała i wzrastała. W dwóch największych miejscowościach Żurawicy i Bolestraszcach widoczna była taka sama tendencja. Zupełnie odwrotnie było w Małkowicach, gdzie w 1827 r. wiernych było najwięcej, a w 1844 r., najmniej.

Tab. 4. Liczba wiernych w parafii Żurawica w latach 1783–1858 uprawnionych do przyjmowania Komunii Świętej, na podstawie wizytacji dekanalnych i generalnych. Objasnienia: (1) Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice, (4) Buszkowiczki, (5) Duńkowiczki, (6) Małkowice, (7) Orzechowce.

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem
1785	547	161	10		16	41	122	897
1816	461	136	36		8	50	101	792
1825	548	171	12	5	–	48	86	870
1827	473	130	21	5	–	73	72	774
1844	610	200	6	17	11	27	106	977

AAPrz, sygn. 224, Consignatio 1785, s. 7; Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1993, Wizytacja beneficjum Żurawica 1783; Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Tablice parafii 1816, s. 159–166, Tablice parafii 1825, s. 167–173, Tablice parafii 1827, s. 175–181, Wizytacja 1828, s. 93–96; 183–186; Tablice parafii 1844, s. 187–194; Wizytacja 1858, s. 195–205.

W Orzechowcach każde kolejne dane pokazywały mniejszą liczbę, dopiero ostatnie źródło z 1844 r. zanotowało wzrost. W Buszkowicach najwięcej wiernych stwierdzono w 1827 r., w Buszkowiczkach w 1844 r., a w Duńkowiczkach w 1785 r. W przypadku tych dwóch ostatnich miejscowości, nie mamy jednak pełnych danych. W 1816 r. dla Buszkowic i Buszkowiczek wykazano łącznie 36 wiernych.

Liczba dzieci, które nie mogły jeszcze przyjmować Komunii Świętej największa była w 1827 r., a najmniejsza w 1785 r. W Żurawicy i Orzechowcach do 1827 r. notowano wzrost, a następnie spadek liczby w tej grupie wiernych. Małkowice miały tendencję wzrostową do 1816 r., a póź-

Tab. 5. Liczba wiernych w parafii Żurawica w latach 1783–1858 nieuprawnionych do przyjmowania Komunii Świętej, na podstawie wizytacji dekanalnych i generalnych. Objasnienia: (1) Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice, (4) Buszkowiczki, (5) Duńkowiczki, (6) Małkowice, (7) Orzechowce

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem
1785	146	47	2		2	19	35	251
1816	160	75	15		7	28	40	325
1825	199	51	8	–	–	8	42	308
1827	207	71	12	–	–	6	50	346
1844	167	65	1	9	2	6	21	271

AAPrz, sygn. 224, Consignatio 1785, s. 7; Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1993, Wizytacja beneficjum Żurawica 1783; Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Tablice parafii 1816, s. 159–166, Tablice parafii 1825, s. 167–173, Tablice parafii 1827, s. 175–181, Wizytacja 1828, s. 93–96; 183–186; Tablice parafii 1844, s. 187–194; Wizytacja 1858, s. 195–205.

niej wiernych było coraz mniej. Jeśli chodzi o Bolestraszyce to dane pokazują naprzemienną tendencję wzrostu i spadku liczby dzieci. W Buszkowicach największą liczbę zanotowano w 1827 r., a najmniejszą w 1844 r. Skromnymi danymi dysponujemy z Buszkowiczek, tam 9 wiernych zanotowano w 1844 r., a poza tym w 1816 r. wspólnie z Buszkowicami było ich 15. W Duńkowickach najwięcej dzieci było w 1816 r., ale z niektórych lat brakuje danych.

***Wierni parafii Żurawica według schematyzmów
rzymskokatolickiej diecezji przemyskiej do 1938 r.
oraz w czasach II wojny światowej***

Poszczególne schematyzmy rzymskokatolickiej diecezji przemyskiej podawały liczbę wiernych w poszczególnych parafiach i dekanatach. Od 1810 r. do 1850 r. wskazywano tylko łączną liczbę wiernych. Jedynie w latach 1829–1830 podzielono dane na wiernych w miejscowości, gdzie był kościół w naszym przypadku w Żurawicy i wiernych z innych miejscowości wchodzących w skład parafii. Od 1851 r. podawano już szczegółowe dane z każdej miejscowości i w ten sposób publikowano do 1917 r. Po okresie I wojny światowej, kilka schematyzmów zawierało bardzo skromne informacje, a liczba wiernych początkowo w ogóle nie była podawana, a w latach 1923–1925 ponownie dotyczyła tylko całej parafii, bez rozbicia na miejscowości. Dopiero od wydania z 1925 r. mamy dokładne informacje o liczebności wiernych. Niestety w latach 1929–1934 w schematyzmach powielano te same liczby dotyczące parafii Żurawica. Zaktualizowane dane pojawiły się dopiero w trzech ostatnich wydaniach z lat 30. XX w., czyli z 1935, 1937 i 1938 r. Dodatkowo w niektórych wydaniach podawano liczbę niewierzących oraz wyznawców religii żydowskiej i greckokatolickiej na terenie parafii. Szczegółowe dane pokazują poniższe tabele.

Tab. 6. Liczba wiernych w parafii Żurawica w świetle schematyzmów z lat 1810–1850

Rok	Liczba wiernych w parafii	Inne informacje
1810	1220	
1818	1239	
1820	1214	
1821	1264	
1822	1131	
1823	1135	
1824	1138	

1825	1176	
1826	1184	
1827	981	
1828	1093	
1829	1117	695 w Żurawicy, 422 poza Żurawicą
1830	1147	708 w Żurawicy, 439 poza Żurawicą
1831	1158	7 Żydów
1832	1264	1 niewierzący, 9 Żydów
1833	1014	1 niewierzący, 25 Żydów
1834	1057	1 niewierzący, 39 Żydów
1835	1042	59 Żydów
1836	1033	2 niewierzących, 15 Żydów
1837	1089	80 Żydów
1838	1232	75 Żydów
1839	1170	69 Żydów
1840	1250	102 Żydów
1841	1295	150 Żydów
1842	1275	79 Żydów
1843	1282	69 Żydów
1844	1291	1 niewierzący, 80 Żydów
1845	1248	37 Żydów
1846	1206	3 niewierzących, 41 Żydów
1847	1089	2 niewierzących, 22 Żydów
1848	1078	2 niewierzących, 42 Żydów
1849	1088	2 niewierzących, 42 Żydów
1850	1068	1 niewierzących, 41 Żydów

Schematyzmy rzymskokatolickiej diecezji przemyskiej z lat 1810–1850; Dane z: AAPrz, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1992, Wizytacja kanoniczna z 18 czerwca 1828 r., s. 183.

Tab. 7. Liczba wiernych w parafii Żurawica w świetle schematyzmów z lat 1851–1938.
 Objasnienia: (1) Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice, (4) Buszkowiczki, (5) Duńkowiczki, (6) Małkowice

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	Razem	Inne
1851	740	290	12	16	6	18	1082	2 niewierzących, 50 Żydów
1853	752	299	16	14	4	21	1106	2 niewierzących, 49 Żydów
1854	760	305	17	15	5	23	1125	2 niewierzących, 50 Żydów
1855	760	305	17	15	5	23	1125	2 niewierzących, 50 Żydów
1856	684	280	16	18	5	12	1015	1 niewierzący, 68 Żydów
1857	650	267	12	20	3	12	964	1 niewierzący, 57 Żydów
1858	670	275	12	20	3	12	992	2 niewierzący, 62 Żydów
1859	678	274	10	20	0	12	994	1 niewierzący, 60 Żydów
1860	685	280	10	18	3	12	1008	1 niewierzący, 65 Żydów
1861	700	285	10	16	0	12	1023	60 Żydów
1862	700	285	10	16	0	12	1023	60 Żydów
1863	722	290	10	16	5	12	1055	70 Żydów
1864	760	300	10	16	8	10	1104	74 Żydów
1865	764	300	10	16	8	12	1110	76 Żydów
1866	770	300	10	16	8	12	1116	3 niewierzących, 78 Żydów
1867	765	300	10	16	8	12	1111	2 niewierzących, 74 Żydów
1868	789	310	10	16	7	13	1145	2 niewierzących, 73 Żydów
1869	789	310	10	16	7	13	1145	2 niewierzących, 73 Żydów
1870	789	310	10	16	7	13	1145	2 niewierzących, 73 Żydów
1871	909	401	20	21	7	16	1374	80 Żydów
1872	909	401	20	21	7	16	1374	80 Żydów
1874	909	401	20	21	7	16	1374	80 Żydów
1875	909	401	20	21	7	16	1374	80 Żydów
1876	909	401	20	21	8	18	1377	1 niewierzący, 100 Żydów
1877	909	401	20	21	8	18	1377	1 niewierzący, 100 Żydów
1878	909	401	20	21	8	18	1377	1 niewierzący, 100 Żydów
1879	909	406	26	22	8	18	1389	1 niewierzący, 100 Żydów
1880	1029	409	14	22	6	31	1511	2 niewierzących, 104 Żydów
1881	1030	414	13	20	6	32	1515	104 Żydów
1882	1052	418	13	20	7	32	1542	115 Żydów

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	Razem	Inne
1883	1060	424	12	19	10	34	1559 (1)	110 Żydów
1884	1082	430	10	23	6	38	1589	106 Żydów
1885	1087	420	8	29	4	44	1592	112 Żydów
1886	1080	424	10	30	8	44	1596	130 Żydów
1887	1170	430	11	30	8	50	1699	140 Żydów
1888	1182	426	10	30	6	54	1708	150 Żydów
1889	1172	428	12	36	7	52	1707	145 Żydów
1890	1200	420	42	37	8	35	1742	200 Żydów
1891	1230	420	64	32	10	30	1786(2)	215 Żydów
1892	1250	415	67	36	12	32	1812	250 Żydów
1893	1250	395	60	37	8	35	1785	230 Żydów
1894	1260	400	60	35	10	36	1801	300 Żydów, 500 żołnierzy
1895	1277	412	65	35	15	38	1842	340 Żydów, 1000 żołnierzy
1896	1300	425	70	38	18	52	1903	252 Żydów, 1000 żołnierzy
1897	1360	420	72	80	15	48	1995	282 Żydów, 1000 żołnierzy
1898	1405	450	70	85	14	50	2074	290 Żydów, 1000 żołnierzy
1899	1430	465	74	82	11	35	2097	305 Żydów, 1000 żołnierzy
1900	1466	471	80	85	10	40	2152	340 Żydów
1901	1466	471	80	85	10	40	2152	280 Żydów
1902	1482	473	81	87	10	41	2174	280 Żydów
1903	1502	480	70	65	10	38	2165	280 Żydów
1904	1518	486	71	65	11	38	2189	280 Żydów
1905	1524	490	30	67	11	38	2160(3)	280 Żydów
1906	1536	495	32	65	11	38	2177(4)	280 Żydów
1907	1550	495	44	63	10	38	2200	280 Żydów
1908	1580	500	47	60	10	38	2235	280 Żydów
1909	1590	506	47	50	10	38	2241	220 Żydów
1910	1598	509	47	50	10	38	2252	220 Żydów
1911	1662	519	27	20	6	20	2254	120 Żydów
1912	1682	529	27	20	6	20	2284	120 Żydów

Uwagi i źródło: (1) W schematyzmie z 1883 r. podano 1839 wiernych.

(2) W schematyzmie z 1891 r. podano 1778 wiernych.

(3) W schematyzmie z 1905 r. podano 2210 wiernych.

(4) W schematyzmie z 1906 r. podano 2221 wiernych.

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	Razem	Inne
1913	2074	487	120	44	19	39	2783	84 emigrantów, 283 Żydów, 800 wojskowych, 3590 grekokatolików
1914	2101	490 z Wołą	119	45	19	39	2813	96 emigrantów, 283 Żydów, 800 wojskowych, 3500 grekokatolików
1917	2141	509 z Wołą	120	43	10	29	2852	116 emigrantów, 283 Żydów, 5000 wojskowych, 3500 grekokatolików
1923							2800	
1924							3039	280 Żydów, 3500 grekokatolików
1925							3030	280 Żydów, 3500 grekokatolików
1927	2200	515 z Wołą	65	28	7	56(5)	2871 (6)	9 niewierzących, 175 Żydów, 3940 grekokatolików
1928	2200	515 z Wołą	65	28	7	56 (7)	2871 (8)	9 niewierzących, 175 Żydów, 3940 grekokatolików
1929– 1934 ⁽⁹⁾	2200	515 z Wołą	65	28	7	56 (10)	2871 (11)	9 niewierzących, 175 Żydów, 3940 grekokatolików
1935							2869	9 niewierzących, 175 Żydów, 3940 grekokatolików
1937	2460	709 z Wołą	93	34	7	96 (12)	3399	9 niewierzących, 140 Żydów, 3399 grekokatolików
1938	2970	825	125	34	34	173 (13)	4161	9 niewierzących, 140 Żydów, 3414 grekokatolików

(5) Małkowice wraz z Kolonią – chodzi o tzw. Kolonię Małkowską, czyli osadników, którzy wybudowali swoje gospodarstwa na parcelowanych dobrach ziemskich, na terenie dzisiejszej wsi Orły od strony Małkowic.

(6) W schematyzmie z 1883 r. podano 2691 wiernych.

(7) Małkowice wraz z Kolonią 40 oraz Orły część – 16. W 1927 r. powstała miejscowość Orły z tzw. Kolonii Małkowskiej, Hnatkowskiej i Drohojowskiej. Część wiernych należała do parafii Żurawica, reszta do parafii Waclawice. Więcej w: *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 27.06.1927 r.*, Dz. U. nr 64, poz. 565, s. 844; M. Duda, *Parafia Waclawice i Parafia Drohojów*, Waclawice 2023, s. 13.

(8) W schematyzmie z 1828 r. podano 2691 wiernych.

(9) Schematyzmy rzymskokatolickiej diecezji przemyskiej z lat 1929–1934 podają te same liczby wiernych we wszystkich miejscowościach parafii Żurawica.

(10) Małkowice wraz z Kolonią 40 oraz Orły część – 16.

(11) W schematyzmach z lat 1929–1934 podawano 2691 wiernych.

(12) Małkowice z Kolonią – 60, Orły (część) – 36.

(13) Małkowice z Kolonią 137, Orły (część) 36.

Tab. 8. Liczba wiernych w parafii Żurawica w latach 1939–1945 na podstawie badań ks. dr. Marcina Kapłona

Rok	Liczba parafian na dzień 1 stycznia danego roku
1939	4100
1940	4250
1941	4212
1942	4010
1943	4054
1944	4092
1945	4990 dane do 26 czerwca 1945 r.

M. Kapłon, *Parafia Żurawica 1939–1945*, s. 159.

Wybuch II wojny światowej spowodował, że nie wydawano wówczas schematyzmów. Natomiast tematykę liczby wiernych żurawickiej parafii w czasie II wojny światowej, poruszył w swoim opracowaniu ks. dr Marcin Kapłon. Zebrał on dane z poszczególnych lat, ale brakuje w nich rozbicia na poszczególne miejscowości²².

Najmniej wiernych 964, było w 1857 r. (tab. 8). W schematyzmie z 1810 r. podano 1210 osób, a w 1818 r. 1239, rok później wykazano spadek, a w kolejnych wzrost do 1264 wiernych. W pierwszej połowie XIX stulecia najwięcej zanotowano ich w 1841 r. – 1295. Natomiast najmniej w 1827 r. – 981. Trudno dziś ocenić skąd tak duże zmiany. Z dostępnych danych metrykalnych nie wynika, aby w ciągu roku doszło do aż takiego spadku. Możliwe, że po prostu podano błędne dane w schematyzmie. Szczególnie, że podają one często skokowe zmiany. Na przykład w latach 1826–1827 liczba wiernych spadła aż o 203 osoby, by w kolejnym wzrosnąć o 112. Ponownie w latach 1832–1833 mamy spadek aż o 250 osób, ale zapewne jest spowodowane panującą wówczas na ziemiach polskich cholerą. Duży wzrost zanotowano natomiast w latach 1837–1838 o 143 osoby.

Od lat 60. XIX w. notowano wzrosty liczby wiernych religii rzymskokatolickiej w parafii Żurawica. W 1880 było ich już 1511, a w 1917 r. 2852 wiernych. Największy przyrost był w latach 1912–1913, z 2284 do 2783 osób, czyli aż o 499 wiernych. W okresie dwudziestolecia międzywojennego najpierw był wzrost do 3039 wiernych w 1924 r., potem spadek do 2869 w 1935 r. i ponownie wzrost do 4161 w 1938 r. W czasie II wojny światowej liczba wiernych na przemian wzrastała i malała, osiągając największą wartość w 1945 r., gdy zanotowano 4990 wiernych. Największy skokowy wzrost był w latach 1937–1938 o 762 osoby i w latach 1944–1945 aż o 898 osób. W pierwszym przypadku świadczy to prawdopodobnie o tym,

²² M. Kapłon, *Parafia Żurawica 1939–1945*, s. 159.

że dane z poprzednich lat nie były aktualne, a w drugim związane są z dużą liczbą przesiedleńców i uchodźców.

Ponadto w niektórych latach podawano dane o liczbie niewierzących w parafii i ta wahała się od 1 do 9. Wyznawców religii żydowskiej notowano od 7 w 1831 r. do 340 w 1900 r. Później nastąpił spadek wyznawców tej religii i w 1938 r. było ich 140.

Od 1913 r. pojawiają się dane o liczbie wyznawców religii greckokatolickiej na terenie parafii. W tym roku było ich 3590, w kolejnych 3500, od 1927 r. 3940 wiernych, a w 1938 r. 3414.

W latach 1913–1914 i 1917 pojawia się też liczba emigrantów. Było ich odpowiednio 84, 96 i 116. Z tych samych lat pochodzą dane dotyczące liczby żołnierzy rzymskokatolickich stacjonujących na terenie parafii. Było ich w latach 1913–1914 – 800, a w 1917 r. aż 5000.

Od 1853 r. mamy dane z każdej miejscowości. Wcześniejsze dane dotyczące samej Żurawicy wskazywały od 621 wiernych w 1816 r. do 695 w 1829 r. i 708 w 1830 r. W 1851 r. było 740 wyznawców religii rzymskokatolickiej, a w 1857 r. tylko 650. Od tej pory notowany był jednak prawie ciągle wzrost liczby wiernych w Żurawicy. W 1880 r. było ich już 1029, a w 1914 r. tuż przed wybuchem walk o Twierdzę Przemyśl 2101. Wojna ta nie spowodowała jednak spadku, a wręcz wzrost liczby wiernych, gdyż w 1917 r. było ich 2141. W okresie dwudziestolecia międzywojennego nadal następował powolny wzrost, a największy zanotowano w latach 1937–1938, gdy wyznawców rzymskokatolickich przybyło aż 510 do łącznej liczby 2970 osób. Taki przyrost naturalny jest niemożliwy, więc prawdopodobnie jak podano wyżej, we wcześniejszych latach podano zaniżoną liczbę wiernych.

Drugą miejscowością pod względem liczby wiernych były Bolestrzyce, występujące w wydawnictwie od 1914 razem z Wola. Najniższą liczbę wiernych zanotowano wcześniej w tej wiosce w 1827 r. – 201. Od 1857 r., gdy wiernych było 267, zaczęto notować stopniowy wzrost, tak, że w 1912 r. było już 529 osób wyznania rzymskokatolickiego. W okresie dwudziestolecia międzywojennego ta tendencja została utrzymana, osiągając 825 w 1938 r. Największy wzrost zanotowano w latach 1929–1937 o 194 osoby.

Od 1853 r. liczba wiernych w Buszkowicach kształtowała się od 7 w 1844 r., 8 w 1885 r. i 10 w latach 1859–1870, 1884, 1888 do 125 w 1938 r. Jednak dwukrotnie zanotowano skokowy wzrost i spadek. W latach 1912–1913 liczba wiernych wzrosła z 27 do 120, żeby w latach 1917–1927 spaść do 65. Przed wybuchem II wojny światowej ponownie zanotowano wzrost do 125 wiernych w 1938 r.

W tym samym czasie sąsiednie Buszkowiczki najmniej wiernych miały w 1825 i 1827 r. gdy było ich 5. Następne lata to powolny wzrost tej liczby, aż do roku 1896, gdy było ich już 38. Później zanotowano skokowy wzrost i w 1897 r. było już 80 wyznawców religii rzymskokatolickiej. Był to po-

nad dwukrotny wzrost. Najwyższy wskaźnik był w roku 1902 – 87 wiernych. Później nastąpił duży spadek do 65 osób. Kolejny duży spadek był w latach 1910–1911 z 50 do 20 wiernych. Ostatecznie w 1938 r. było 34 wyznawców religii rzymskokatolickiej.

Do parafii Żurawica należały także Duńkowiczki, w których mieszkało najmniej wiernych. W 1825, 1827, 1859 i w latach 1861–1862 r. nie wykazano nawet żadnej osoby wyznania rzymskokatolickiego, natomiast generalnie liczba ta wahała się od 3 wiernych w latach 1857–1858 oraz 1860 do 19 w latach 1913–1914. W okresie dwudziestolecia zanotowano najpierw spadek do 7 osób, a w latach 1937–1938 duży wzrost z 7 do 34 wiernych.

Przez cały interesujący nas okres do parafii Żurawica należały Małkowice, które od 1927 r. były uwzględniane razem z Kolonią, czyli zabudowaniami powstałymi w wyniku parcelacji majątków ziemskich w latach 20. XX w. Najmniej wiernych – 10, było w 1864 r. Później notowano wzrost do 54 osób w 1888 r. Następne lata to na zmianę spadki i wzrosty. W XX stuleciu najmniej wiernych było w latach 1911–1912 – 20, a najwięcej 137 w 1938 r. Podobnie jak w przypadku innych miejscowości w latach 1937–1938 był skokowy wzrost z 60 do 137 osób.

W 1927 r. powstała nowa miejscowość – Orły. Domy leżące od strony Małkowic, czyli dawna Kolonia Małkowska zostały przydzielone do parafii Żurawica, a pozostałe do parafii Waclawice. W latach 1928–1934 do parafii Żurawica zaliczano 16 wiernych z Orłów, a w latach 1937–1938 – 36 osób.

Statystyka udzielanych sakramentów w parafii rzymskokatolickiej Żurawica w latach 1785–1945

Wyżej wspomniano, że parafia prowadziła księgi chrztów i małżeństw od 1597 r.²³ Podczas wizytacji parafii Żurawica przez biskupa Sierakowskiego w 1744 r. zapisano, że proboszcz przedstawił księgi metrykalne ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych od 1719 r. Były one złączone razem, a w ich prowadzeniu nie dostrzeżono zaniedbań²⁴. Na początku lat 30. XX stulecia trwały prace nad uporządkowaniem Archiwum Diecezji Przemyskiej. Z wydań Kroniki Diecezji Przemyskiej wiemy, że parafia Żurawica w 1931 r. zalegała z odesłaniem starych archiwaliów na potrzeby archiwum diecezjalnego. Informował o tym dyrektor archiwum ks. dr Jan Kwolek²⁵. Ponownie informacja o nieprzesłaniu archiwaliów ukazała się na początku 1932 r.²⁶ W ciągu tego roku parafia Żurawica w końcu wysłała część brakujących archiwaliów, o czym poinformowano

²³ Wizytacja 1645, w: *Dzieje Żurawicy* 4, s. 199.

²⁴ Wizytacja 1744, w: *Dzieje Żurawicy* 3, s. 73.

²⁵ J. Kwolek, *Archiwum Diecezjalne Przemyskie w roku 1930*, „Kronika Diecezji Przemyskiej: pismo diecezjalne” [dalej cyt. „KDP”], R. 31, z. 1 (stycz. 1931), s. 49.

²⁶ J. Kwolek, *Archiwum Diecezjalne Przemyskie w roku 1931*, „KDP”, R. 32, z. 1 (stycz. 1932), s. 32.

w pierwszym wydaniu w 1933 r. Wynika z niego, że z Żurawicy wpłynęło 6 ksiąg. Wśród nich były między innymi metryki od 1620 r. i opis Żurawicy sporządzony przez proboszcza Fryderyka Alembeka z 1662 r. Jednak dalej nie wysłano wszystkich ksiąg²⁷. Niestety później zaginęły one w wyniku II wojny światowej²⁸. Zachowała się również wzmianka z 1836 r. informująca, że w 1811 r. doszło do pożaru żurawickiej plebanii. Spłonęły wówczas księgi metrykalne urodzeń i chrztów z lat 1751–1775–1785²⁹.

Podczas kwerendy archiwalnej udało się uzyskać informacje z ksiąg metrykalnych przechowywanych w Archiwum Parafii Żurawica, Archiwum Parafii Małkowice, Archiwum Parafii Ujkowice, Archiwum Parafii Bolestraszyce, Archiwum Państwowym w Przemyśle, Urzędzie Stanu Cywilnego w Żurawicy i Urzędzie Stanu Cywilnego w Orlach. Za przygotowanie potrzebnych statystyk autor składa serdeczne podziękowania dla księdza dr Mariana Hofmana oraz kierowników wspomnianych urzędów, w Żurawicy Andrzeja Kaspera, a w Orlach Krzysztofa Jara.

Parafia rzymskokatolicka w Żurawicy w 1785 r. składała się z 7 miejscowości. Były nimi Żurawica, Bolestraszyce, Buszkowice, Buszkowiczki, Orzechowce, Małkowice i Duńkowiczki. W grudniu 1845 r. Orzechowce zostały włączone w skład parafii Ujkowice, wówczas zostało 6 miejscowości. Natomiast od 1921 r. do parafii Żurawica należeli osadnicy z Kolonii Małkowskiej, przekształconej w 1927 r. w Orły³⁰. Dane dotyczące Żurawicy i Bolestraszyce znajdują się w większości w Archiwum Parafii Żurawica, Archiwum Państwowym w Przemyśle oraz Urzędzie Stanu Cywilnego w Żurawicy, za wyjątkiem jednej księgi urodzeń z Bolestraszyce, która znajduje się w Archiwum Parafii Bolestraszyce. Informacje dotyczące udzielanych sakramentów z Buszkowic, Buszkowiczek i Orzechowic są w posiadaniu Urzędu Stanu Cywilnego w Żurawicy, a te z Małkowic, Duńkowiczek i Orlów znajdują się w Urzędzie Stanu Cywilnego w Orlach i Parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Małkowicach. Ponadto księga urodzeń Orzechowic znajduje się w archiwum Parafii w Ujkowicach.

Chrzty

Pierwszym sakramentem udzielanym przez kościół jest chrzest święty. W interesującym nas okresie miał on miejsce często 2–3 dni po urodzeniu, czyli znacznie szybciej niż obecnie. Związane to było z brakiem opieki okołoporodowej oraz niskim poziomem higieny i medycyny na wsi, co

²⁷ J. Kwolek, *Archiwum Diecezjalne Przemyśle w roku 1932*, "KDP", R. 33, z. 1 (stycz. 1933), s. 21–22.

²⁸ Z. Budzyński, *Ludność rzymskokatolicka diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XVII i XVIII w.*, w: *Rocznik Przemyski*, t. 26, Przemyśl 1986, s. 148.

²⁹ AAPr, Teczka Parafii Żurawica, sygn. 1993, s. 473–475.

³⁰ Temat ten rozszerza książdż dr Marian Hofman w artykule: *Granice jurysdykcji parafii Żurawica na przestrzeni wieków*.

Tab. 9. Liczba chrztów udzielonych w parafii Żurawica w latach 1785–1945. Objasnienia: (1) Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice, (4) Buszkowiczki, (5) Orzechowce, (6) Małkowice, (7) Duńkowiczki. Tabela na następnej stronie.

Źródło: Archiwum Parafii Żurawica [dalej cyt. APŻ], Liber natorum aeque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1785 usque ad a. 1807, Tomus II; Liber natorum aeque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1807 usque ad a. 1831, Tomus III Liber Natorum usque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis Żuravicensis ritus latini ab Anno 1831 asque 1844, Tom IV; Liber Natorum usque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. latini Żuravicensis pro pago Żurawica ab a. 1844–1864, Tomus V; Liber Natorum aeque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. latini Żuravicensis pro pago Żurawica ab a. 1864–1881, Tom VI, Archiwum Państwowe w Przemyślu [dalej AP Przemyśl], Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Żurawicy, Księga urodzeń Żurawica od 1881 do 1898 r. rzym. – kat. sygn. 56/1826/0/–/1; Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy [dalej cyt. USC Żurawica], Księga Urodzeń Parafii Żurawica 1898–1932; USC Żurawica i APŻ, Księga urodzeń parafii Żurawica 1932–1945; Liber Natorum aeque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis r. l. Żuravicensis pro pago Bolestraszyce 1785–1838, Tomus II; Liber Natorum aeque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis r. l. Żuravicensis pro pago Bolestraszyce 1838–1858, Tom III; Archiwum Parafii Bolestraszyce, Liber Natorum aeque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Bolestraszyce ab anno 1858 ad annum 1887, Tomus IV; USC Żurawica, Księga urodzeń Bolestraszyce 1887–1945; USC Żurawica, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów, Buszkowice, Buszkowiczki 1785–1945 Rzym–Kat. – dane przygotował kierownik USC w Żurawicy Andrzej Kasper; Urząd Stanu Cywilnego w Orłach [dalej cyt. USC Orły], Księga urodzeń małżeństw i zgonów Małkowice, Duńkowiczki, Orły – Kościół Żurawica – dane przygotował kierownik USC w Orłach Krzysztof Jara; Archiwum Parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Małkowicach [dalej cyt. APM], Liber Natorum aeque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Małkowice ab anno 1786 asque ad anno, Tomus II; APM, Księga urodzeń parafia Żurawica Duńkowiczki, Tom III, ab anno 1883–1966; APŻ, Liber Natorum aeque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Duńkowiczki ab anno 1785 asque ad a., Tomus II. Archiwum Parafii pw. Matki Bożej Szkaplerznej w Ujkowicach, Parochia Ritus Latini Ujkowice, Liber Baptisatorum pagi Orzechowce ab anno 1785 ad annum, Tomus IV; AAPrz], Ekstrakty metrykalne parafii Żurawica 1858–1889.

Objaśnienia: (1) Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice, (4) Buszkowiczki, (5) Orzechowce, (6) Małkowice, (7) Duńkowiczki

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem	Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem
1785	47	11	2		7		1	68	1831	26	6			5			37
1786	39	5	1		1	5	1	52	1832	31	8			4	2		45
1787	35	8			5	2		50	1833	35	10	1		7			53
1788	25	6	1		5		1	38	1834	46	9	2	4	2	1		64
1789	26	15			5	1	2	49	1835	32	14			2			48
1790	40	3			8	2		53	1836	29	10	1		3			43
1791	45	14	2		7		1	69	1837	42	8	3		4	1		58
1792	36	9			6	1	1	53	1838	39	16			2			57
1793	38	3			8			49	1839	41	10			3		1	55
1794	44	10			7	8		69	1840	30	11	2		2	1		46
1795	29	8			3	7		47	1841	42	12			5			59
1796	35	8			8	3		54	1842	43	17			4	1		65
1797	30	5			8			43	1843	37	10	2		6	1	1	57
1798	44	12			10		3	69	1844	39	15	2		7	2	1	66
1799	40	10			4	6		60	1845	36	12			7			55
1800	18	5			9	1		33	1846	32	13				1		46
1801	40	6			7	3		56	1847	30	9	2				1	42
1802	25	7			7	6		45	1848	23	18	4					45
1803	35	4			6	3		48	1849	36	17	1					54
1804	28	6			5	1		40	1850	30	21	1					52
1805	30	8	1		8			47	1851	35	19	1					55
1806	22	6	1		4	2	2	37	1852	35	10				1		46
1807	47	2	1		7	5		62	1853	26	12	1			1		40

1808	39	6	1	3		49	1854	31	9		40
1809	29	6		6	1	42	1855	37	7	1	45
1810	26	4	1	6		37	1856	27	15	1	43
1811	30	4	1	3	6	44	1857	44	11	1	59
1812	22	3		5	2	32	1858	29	16	1	47
1813	25	11		7	2	45	1859	56	22	2	80
1814	32	4	2	3	2	43	1860	43	29	1	76
1815	29	12		3	1	45	1861	43	30	1	74
1816	15	11		8	7	41	1862	55	22	1	78
1817	20	2	1	8	1	32	1863	52	23	2	77
1818	38	8	2	1	1	50	1864	41	20	1	64
1819	26	12		4	1	43	1865	50	24	1	77
1820	30	10	1	7	3	51	1866	56	16	1	77
1821	37	8		10		55	1867	57	19	1	79
1822	25	9		3		37	1868	46	17	1	70
1823	33	9		3	2	47	1869	45	29	1	77
1824	23	9		7	2	41	1870	65	20	1	89
1825	37	10		4		51	1871	50	200	2	73
1826	25	13		7		45	1872	47	23	1	74
1827	38	5		3		46	1873	73	19	1	96
1828	31	13	1	3		48	1874	41	22	1	63
1829	27	12		9		48	1875	59	18	1	81
1830	32	3		1		36	1876	54	19	1	76

Tab. 9a. Liczba chrztów udzielonych w parafii Żurawica w latach 1785–1945. Objasnie-
nia: (1) Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice, (4) Buszkowiczki, (5) Małkowice, (6)
Duńkowiczki, (7) Orły

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem	Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem
1877	67	17	3	1	1	1		89	1912	76	24	3					103
1878	54	23	3					80	1913	83	10	6			2		101
1879	67	14	1		2	1		85	1914	96	24	2	1				123
1880	55	16			2	1		73	1915	75	14	4	4	5	1		99
1881	53	21		1	2	3		79	1916	43	4	2					49
1882	71	15	3	3	2	2		94	1917	77	7	5					89
1883	55	23			1	1		80	1918	48	8	1					57
1884	56	16	1		5			78	1919	81	15	1					97
1885	56	18	3	1	2			80	1920	87	19	2					108
1886	62	17			3			82	1921	87	18	2	1	1	1		110
1887	59	22	1	1	2			85	1922	96	25	3	11	1	8		144
1888	80	24	1	4	1			110	1923	89	21		10	2	7		129
1889	64	21	1	1	1	1		89	1924	93	18		4	6	1		122
1890	63	27	7					97	1925	81	22	6	2	2	1		112
1891	66	26	3	2	3			100	1926	81	20	3	7	2			113
1892	81	21	3					105	1927	70	22	5	3	2	2		104
1893	70	25	4	1				100	1928	95	24	3	6	7	3		138
1894	77	27	2		1	2		109	1929	85	26	4	6	2			123
1895	95	28	3		1	1		128	1930	94	20	3	6	5	1		129
1896	72	28	6	4				110	1931	69	16	2	7	4	2		100

1897	71	26	5	2	1	105	1932	71	26	1	2	3	103
1898	81	18	9			108	1933	78	15	3	3	6	107
1899	90	25	2	2	2	121	1934	59	14	5	2	2	86
1900	92	30	5	5	3	135	1935	52	25	6	5	4	94
1901	86	21	2	2		111	1936	65	16	2	3		86
1902	98	22	2	1	4	129	1937	68	15	3	6	3	95
1903	78	22	6	2	2	110	1938	46	18	2	3	1	71
1904	103	26	6	2	1	138	1939	66	23		4	1	95
1905	80	22	5	3	3	116	1940	69	15	2	1	3	90
1906	97	28	2	1	2	132	1941	60	17	2	2	8	90
1907	92	21	2	1	2	118	1942	60	13	2	3	3	81
1908	99	26	1	1	2	130	1943	63	10	2	2	5	84
1909	89	18	9	1		117	1944	79	24	1	5	3	115
1910	82	23	4	1	2	112	1945	69	22		9	4	106
1911	92	20	5	1	1	119							

większa niż obecnie śmiertelnością niemowląt. Jeśli chodzi o księgi chrztów to wszystkie księgi zachowały się z miejscowości Żurawica, Bolestraszyce, Buszkowice, Buszkowiczki, Orzechowce, Małkowice, Duńkowiczki i Orły. Część danych udało się potwierdzić z ekstraktów metrykalnych znajdujących się w zbiorach Archiwum Archidiecezji Przemyskiej. Jeśli chodzi o dane z Buszkowic i Buszkowiczek to często kapłani nie zaznaczali z której konkretnie wioski był chrzest i zapisywano go do wspólnej księgi. Autor podjął jednak próbę oznaczenia z jakiej miejscowości pochodziło ochrzczone dziecko. Szczegółowe dane przedstawia tabela 9.

Biorąc pod uwagę zachowane księgi metrykalne możemy stwierdzić, że w latach 1785–1945 w parafii Żurawica udzielono 12109 chrztów. W rozbiu na poszczególne miejscowości wygląda to następująco: Żurawica – 8527, Bolestraszyce – 2476, Buszkowice i Buszkowiczki – 283 (w tym przynajmniej 40 w Buszkowicach i 32 w Buszkowiczkach), Orzechowce 324, Małkowice 302, Duńkowiczki 151, Orły – 46.

Najwięcej chrztów udzielono w parafii Żurawica w 1904 r., gdy było ich 138. Po raz pierwszy 100 urodzeń w roku przekroczone zostało w 1888 r. Później w latach 1891–1914 w każdym roku było ich ponad 100. Podobnie w latach 1920–1933 i 1944–1945. Najmniej chrztów było, w latach 1812 i 1817 – po 32 i w 1800 r. – 33. W XX w. najmniej urodzeń zanotowano w 1916 r. – 49. Było to zapewne związane z walkami o Twierdzę Przemysł, które były toczone do czerwca 1915 r.

Największą miejscowością w parafii zawsze była Żurawica, stąd z niej zawsze było najwięcej chrztów. Rekord ustanowiony został w 1904 r., gdy ochrzczone aż 103 dzieci. Również dużo chrztów zanotowano w latach: 1895 – 95, 1902 – 98, 1906 – 97, 1908 – 99, 1914 i 1922 – po 96 i 1928 – 95. Najmniej chrztów w latach: 1816 – 15, 1800 – 18, 1806, 1812 – po 22 i 1824, 1848 – 23.

Drugą miejscowością pod względem wiernych były Bolestraszyce. Z dostępnych danych można wyczytać, że najwięcej chrztów dzieciom z tej wioski udzielono w latach 1861, 1900 r. – po 30 oraz w latach 1860, 1869, 1895–1896 i 1906, gdy było ich po 28. Najmniej chrztów było w latach 1807 i 1817 – 2 oraz w latach 1790, 1793, 1812, 1830 – po 3.

Kolejne dwie miejscowości, które należały do parafii Żurawica do Buszkowice i Buszkowiczki. Dane z tych wiosek są najczęściej podane łącznie, tylko z niektórych lat są podane oddzielnie. Najwięcej chrztów łącznie zanotowano w 1900 r., gdy było ich 10 oraz w latach 1898 i 1909 – po 9. Natomiast było wiele lat, w których nie było ani jednego chrztu. Z Buszkowic najwięcej chrztów było w latach: 1897, 1900 i 1905 – po 5, a dla Buszkowiczek w 1900 r. również 5.

Do 1845 r. w parafii Żurawica były również Orzechowce. W tym okresie najwięcej chrztów zanotowano w 1798 r. i w 1821 r. – po 10, natomiast najmniej w latach: 1786, 1818, 1830 – po 1.

Do parafii Żurawica należały także Małkowice. Z dostępnych danych wiemy, że najwięcej chrztów udzielono pochodzącym stamtąd dzieciom w latach 1922 – 11, 1923 – 10 i 1945 – 9. Natomiast zdarzały się lata, gdy nie było żadnego chrztu z tej miejscowości.

Jeśli chodzi o Duńkowiczki to najwięcej chrztów zanotowano w 1941 r. – 8 i w 1928 r. – 7. Podobnie jak w przypadku Małkowic, często nie było ani jednego chrztu z tej wioski.

Najkrócej do parafii Żurawica należała część Orlów. Najwięcej chrztów z tej miejscowości było w 1922 r. – 8 i w 1923 r. – 7. Natomiast kilkakrotnie nie było ani jednego chrztu z tej części Orlów.

Podczas analiz ksiąg chrztów parafii rzymskokatolickiej Żurawica, autor natrafił na wiele ciekawych zapisów. W tym miejscu warto przedstawić trzy z nich.

Ksiądz Teofil Dzierżyński na podstawie analizy księgi chrztów zaznaczył, że 20 listopada 1833 r. odbyła się uroczystość uzupełnienia ceremonii chrztu Bronisławy Dominiki Józefy Marii Teodory Karoliny córki Józefa Horodyskiego właściciela Żurawicy i Martyny Siedliskiej, która miała już 23 lata, gdyż urodziła się 15 września 1810 r. Świadcami podczas chrztu byli książe Ignacy Komorowski i Pelagia Horodyska Wieniawska. Dzień później miała miejsce podobna uroczystość związana z jej ślubem³¹.

1 grudnia 1844 r. odbył się chrzest Andrzeja Zaręby, syna Stefana Zaręby i Teresy Maciejowskiej. Świadkiem był Cyprian Puchalski i Jadwiga Sapieżyna. Z dopisku dowiadujemy się, że wspomniany świadek był w latach 1848–1849 dzierżawcą dóbr żurawickich³².

Bardzo ciekawa informacja pochodzi z 8 września 1873 r. Wówczas chrztu w Żurawicy udzielił ówczesny wikariusz katedralny ksiądz Bronisław Markiewicz, od 2005 r. błogosławiony kościoła katolickiego³³.

Nawróceni

Bardzo specyficzną księgą prowadzoną w kościele jest księga nawróconych. Wpisywani są do niej ci, którzy w trakcie życia zmienili wyznanie na obrządek rzymskokatolicki. Każdy przypadek to inny powód, mogą to być planowanie małżeństwa, zmiana miejsca zamieszkania lub inne. W księgach tych zapisywano datę chrztu, imię nawróconego, imiona chrzestnych i datę zmiany wyznania. Co ciekawe większość osób zmieniła wyznanie w Przemyślu. W archiwum żurawickiej parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP zachowały się dane nawróconych od 1918 r. (tab. 10).

W tym okresie zanotowano 447 nawróconych. Najwięcej osób przeszło na wyznanie rzymskokatolickie w 1944 r., bo aż 182. Zapewne związane

³¹ APŻ, Liber Natorum usque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis Żuravicensis ritus latini ab Anno 1831 asque 1844, Tom IV [dalej cyt. Liber Natuorum Żurawica 1831–1844], s. 15; Historia parafii w XIX w., s. 3.

³² APŻ, Historia parafii w XIX w., s. 4.

³³ APŻ, Liber Natorum Żurawica 1864–1881, s. 66.

Tab. 10. Liczba nawróconych w parafii Żurawica w latach 1918–1945

Rok	Liczba nawróconych	Rok	Liczba nawróconych	Rok	Liczba nawróconych	Rok	Liczba nawróconych
1918	1	1925	5	1932	3	1939	28
1919	13	1926	4	1933	6	1940	26
1920	7	1927	3	1934	6	1941	8
1921	3	1928	7	1935	10	1942	12
1922	5	1929	12	1936	11	1943	32
1923	8	1930	7	1937	14	1944	182
1924	4	1931	7	1938	20	1945	3

APŻ, Księga Nawróconych 1918–1945.

to było z zakończeniem wojny i pierwszymi migracjami ludności, a być może strachem przed wysiedleniem wśród Ukraińców. W pozostałych latach liczba nawróconych wahała się od 1 do 32 w roku.

Bierzmowanie

Bierzmowanie to sakrament, w którym młodzież przyjmuje dar Ducha świętego. Udziela go zazwyczaj biskup. W archiwum żurawickiej parafii zachowała się księga bierzmowanych, w której są wpisy z lat 1905–1936. Zapisywano tam wiernych z całej parafii. Niestety nie podawano w niej wielu szczegółów. Jedynie trzykrotnie wpisano, że bierzmowanie w 1905 r., 1922 r. i 1936 r. miało miejsce podczas wizytacji kanonicznej prowadzonej przez biskupów przemyskich. Dokonali jej odpowiednio bp Józef Sebastian Pelczar, bp Karol Fischer i bp Franciszek Barda. W innych przypadkach nie zaznaczano, kto udzielał tego sakramentu ani gdzie był on udzielony. Nie zachowały się dane o bierzmowanych w parafii przed 1905 r. Natomiast w swoim opracowaniu ksiądz dr. Marcin Kapłon podaje, że w czasach II wojny światowej nie było udzielanego tego sakramentu w Żurawicy³⁴, a z czasów powojennej posługi księdza Tadeusza Kostki nie zachowały się żadne informacje³⁵. W parafii Żurawica znajduje się nowa księga bierzmowanych, ale jej wpisy zaczynają się dopiero od 1968 r.³⁶

Z zachowanego źródła dowiadujemy się, że bierzmowanie w latach 1905–1936 miało miejsce 26 razy, a sakrament ten przyjęło łącznie 1963 wiernych. Jak wspomniano wyżej trzykrotnie miało ono miejsce podczas

³⁴ M. Kapłon, *Parafia Żurawica 1939–1945*, s. 166.

³⁵ M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach 1945–1967* [dalej cyt. *Parafia Żurawica 1945–1967*], w: *Rocznik Przemyski*, t. 54, z. 1 (21) 2018, Przemyśl 2017, s. 240.

³⁶ Tamże.

Tab. 11. Liczba bierzmowanych w parafii Żurawica w latach 1905–1936

Data	Liczba bierzmowanych	Uwagi
13.05.1905	328	Bierzmował biskup Józef Sebastian Pelczar podczas wizytacji kanonicznej parafii Żurawica
1908	29	
1910	38	
1911	11	
1912	9	
1913	21	
1914	23	
1916	22	
1917	36	
1918	39	
1919	79	
1920	164	
1921	11	
18.06.1922	374	Bierzmował biskup Karol Fischer podczas wizytacji kanonicznej parafii Żurawica
1925	4	
23.05.1926	64	Bierzmowanie w Przemyślu
05.06.1927	8	
27.05.1928	69	Bierzmowanie w Przemyślu
1929	3	
1930	7	
1931	29	
1932	90	
1933	47	
1934	28	
1935	14	
14.06.1936	416	Bierzmował biskup Franciszek Barda podczas wizytacji kanonicznej parafii Żurawica

APŻ, Liber Confirmatorum Żurawica 1905–1936.

wizytacji parafii i wówczas sakrament ten przyjmowało najwięcej osób (tab. 11). W 1905 r. – 328, w 1922 r. 374 i w 1936 r. – 416, co daje razem 1198 osób, czyli ponad połowę. Pozostali przyjmowali ten sakrament w innych latach, a najwięcej w 1920 r. – 164 osoby. Dwa razy bierzmowanie odbyło się w Przemyślu, a przy innych latach nie podano żadnych szczegółów. Najmniej osób przyjęło ten sakrament w 1929 r. – 3 i w 1925 r. – 4.

Zapowiedzi przedślubne

Kolejną księgą analizowaną w niniejszym artykule, jest księga zapowiedzi parafialnych. Założył ją ksiądz Gabriel Jakubowski w 1795 r. Była prowadzona do 1831 r. Kolejne księgi zawierają wpisy od 1850 r. do 1945 r. Dokumenty były prowadzone łącznie dla całej parafii bez rozdzielania na poszczególne miejscowości. Zapisywano dane narzeczonych ich wiek, stan cywilny, wyznanie, imiona rodziców oraz daty ogłoszenia zapowiedzi. W interesującym nas okresie zapowiedzi były czytane trzykrotnie. Sam fakt ich odczytania nie oznaczał ślubu udzielanego w Żurawicy, gdyż część małżeństw była zawierana poza parafią, gdyż jeden z małżonków pochodził z innej miejscowości (tab. 12). Analizując tabelę można zauważyć, że wszystkich zapowiedzi było 3514. Ponieważ wygłaszano je trzykrotnie, to łącznie wyczytywano je 10542 razy. Najwięcej zapowiedzi było w 1945 r. – 97, 1919 r. – 77, 1921 r. – 62 i w 1938 r. – 58. Dwie pierwsze daty związane są z zakończeniem I i II wojny światowej, stąd z powodu większego poczucia bezpieczeństwa i powrotu mężczyzn z wojny, planowano więcej ślubów. Najmniej wpisów pochodzi z 1817 r. – 2 i 1915 r. – 4. W tym ostatnim roku było w parafii tyle samo ślubów co zapowiedzi. W innych latach ślubów było mniej niż zapowiedzi. Zapewne było to związane w przyjmowaniem sakramentu małżeństwa w innej parafii, gdyż w przypadku narzeczonych z różnych parafii, zapowiedzi są odczytywane w obu parafiach, a ślub odbywa się tylko w jednej z nich lub nawet poza nimi.

Śluby

Kolejnym sakramentem, którego statystykami dysponujemy jest małżeństwo. Z miejscowości Żurawica, Bolestraszyce, Buszkowice, Buszkowiczki i Duńkowiczki zachowały się kompletne księgi metrykalne z lat 1785–1945. Podobnie jak w przypadku chrztów dwie ostatnie miejscowości zapisywane były wspólnie. Kompletne dane mamy także z Orzechowic z lat 1785–1845, czyli z okresu, gdy miejscowość ta należała do parafii Żurawica. Z Małkowic dane dostępne są z okresu 1857–1945. Niestety, nie zachowały się księgi dotyczące ślubów z części Orlów, należących do parafii Żurawica lub nie było w tym czasie żadnego ślubu z tego rejonu miejscowości (tab. 13).

Z zachowanych ksiąg metrykalnych wiemy, że w latach 1785–1945 w parafii Żurawica udzielono 2800 sakramentów małżeństwa. Najwięcej

Tab. 12. Liczba zapowiedzi (L.z.) w parafii Żurawica w latach 1795–1945

Rok	L.z.	Rok	L.z.	Rok	L.z.	Rok	L.z.	Rok	L.z.
1795	18	1826	19	1857	18	1888	36	1919	77
1796	20	1827	18	1858	15	1889	20	1920	42
1797	14	1828	14	1859	16	1890	29	1921	62
1798	22	1829	21	1860	27	1891	38	1922	47
1799	15	1830	14	1861	9	1892	25	1923	39
1800	11	1831	12	1862	31	1893	31	1924	34
1801	12	1832		1863	19	1894	35	1925	31
1802	17	1833		1864	19	1895	40	1926	40
1803	10	1834		1865	14	1896	31	1927	42
1804	10	1835		1866	20	1897	27	1928	43
1805	11	1836		1867	19	1898	27	1929	47
1806	43	1837		1868	27	1899	31	1930	45
1807	14	1838		1869	33	1900	27	1931	34
1808	17	1839		1870	20	1901	26	1932	47
1809	10	1840		1871	24	1902	26	1933	39
1810	15	1841		1872	20	1903	39	1934	46
1811	18	1842		1873	17	1904	29	1935	51
1812	10	1843		1874	21	1905	33	1936	40
1813	21	1844		1875	18	1906	33	1937	53
1814	10	1845		1876	21	1907	21	1938	58
1815	21	1846		1877	17	1908	30	1939	36
1816	6	1847		1878	26	1909	27	1940	53
1817	2	1848		1879	26	1910	30	1941	36
1818	15	1849		1880	14	1911	26	1942	44
1819	14	1850	28	1881	28	1912	32	1943	52
1820	22	1851	15	1882	43	1913	20	1944	49
1821	6	1852	15	1883	25	1914	21	1945	97
1822	8	1853	22	1884	24	1915	4		
1823	15	1854	10	1885	16	1916	11		
1824	17	1855	18	1886	20	1917	17		
1825	14	1856	39	1887	28	1918	30		

Źródło: APŻ, Zapowiedzi par. Żurawica obrz. rzym. – kat. od 12.04.1795 r. do 1831 r.; Księga Zapowiedzi Kościoła parafialnego Żurawickiego o. ł. Tom III, od r. P. 1850 do r. 1860; Księga zapowiedzi Kościoła parafialnego obrz. łac. Żurawickiego Tom IV, od roku P. 1861 do roku 1874; Książka Zapowiedzi parafii Żurawickiej obrz. łac. od 15 kwietnia 1874 do 1889, Tom V; Księga Zapowiedzi Parafii Żurawickiej 1889–1899, Tom VI; Księga Zapowiedzi 1899–1926, Tom VII; Księga zapowiedzi 1926–1945, Tom VIII.

Tab. 13. Liczba ślubów udzielonych w parafii Żurawica w latach 1785–1876. Objasnie-
nia: (1) Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice, (4) Buszkowiczki, (5) Orzechowce,
(6) Małkowice, (7) Duńkowiczki

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem	Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem
1785	3	3			2			8	1831	8				2			10
1786	10	5						15	1832	14	1	1					16
1787	7	3			3			13	1833	5	5						10
1788	1	4			1	1		7	1834	11	7	1			1		20
1789	15	4	1					20	1835	13	3	1	1	1			18
1790	8	2			1			11	1836	18	3	1	2	2	1		25
1791	4	2			1			7	1837	11	3			1			15
1792	8	2			3			13	1838	2	1	1	1	1			5
1793	7	2			1			10	1839	6	2	1					9
1794	8	1			1			10	1840	10	3						13
1795	6	3			5			14	1841	11	2			2			15
1796	12	3			1			15	1842	8	3			1	1		13
1797	7							7	1843	9	2						11
1798	8	4			1			13	1844	4	2	1	2				9
1799	13	1			1			15	1845	9	3			2			14
1800	1				1			2	1846	7	2	2					11
1801	9	3			1			13	1847	6	2						8
1802	9	2						11	1848	10	7						17
1803	3	2			1			6	1849	16	6						22
1804	8	1	1		4			14	1850	15	6						21
1805	1	3						4	1851	10	2						12
1806	27	4			2			33	1852	8	2						10
1807	4	1			1			6	1853	9	5						14

1808	7	4		11	1854	4	2		6
1809	3	1	1	5	1855	6	4		10
1810	13	2	1	16	1856	16	10	1	27
1811	4	4	2	6	1857	7	4		11
1812	6		1	7	1858	7	2	1	10
1813	3	1	1	5	1859	7	5	2	14
1814	4	2		6	1860	17	3	1	22
1815	11	3	2	16	1861	5	2		7
1816	2	2		4	1862	20	7	1	29
1817	2		1	3	1863	13	3		17
1818	5	3	1	9	1864	10	1		11
1819	11		1	12	1865	1	5		6
1820	5	3	1	12	1866	11	3		14
1821	2	3	1	6	1867	12	4		16
1822	5	3		8	1868	10	6	2	19
1823	8	2		102	1869	14	10	1	25
1824	3	2	3	8	1870	12	4		16
1825	4	2		6	1871	8	6		14
1826	11	1	3	15	1872	10	6	1	17
1827	8	3	1	12	1873	6	6		12
1828	10	1	1	12	1874	8	6	1	15
1829	11		4	15	1875	9	1	2	13
1830	5		1	6	1876	16	1	1	18

Tab. 13a. Liczba ślubów udzielonych w parafii Żurawica w latach 1877–1945. Objaśnienia: (1) Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice, (4) Buszkowiczki, (5) Małkowice, (6) Duńkowiczki

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	Razem	Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	Razem
1877	7	2	2			1	12	1912	18	4					22
1878	13	4			1	1	19	1913	13	2					15
1879	13	5					18	1914	14	1					15
1880	5	3					8	1915	1	2			1		4
1881	8	2					10	1916	8						8
1882	18	5				1	24	1917	8		2				10
1883	15	1	2		2		20	1918	15	9	2				26
1884	11	6					17	1919	50	9	2				61
1885	10	1					11	1920	12	6	2				20
1886	7	5				1	13	1921	30	8	3				41
1887	14	4			1		19	1922	17	6	1		1		25
1888	20	5		1			26	1923	25	4					29
1889	5	6		1	1	1	14	1924	21	6					27
1890	18	3	1			1	23	1925	14	5	2				21
1891	20	5	2		1	1	29	1926	20	8	3		3		34
1892	12	5			1		18	1927	17	6				1	24
1893	17	4	1	1	1		24	1928	20	4			2		26
1894	14	6	1	1	1	1	24	1929	24	5			3		32
1895	13	7	2		1		23	1930	22	10			1		33
1896	13	5	1		1		20	1931	19	5			1		25
1897	15	5	1				21	1932	18	4					22
1898	9	4	2		1		16	1933	15	3			1		19
1899	18	2		1			21	1934	21	5	2		2		30
1900	19	2		1	1		23	1935	21	11			2	1	35
1901	9	6		1			16	1936	25	4	2				31
1902	13	3	2		1		19	1937	26	3	3		1		33
1903	19	5	1		1		26	1938	28	7	3		1		39
1904	14	2	1		1		18	1939	24	2	1				27
1905	15	1	1	1	1		19	1940	33	9			2		44
1906	14	3		1	1		19	1941	26	3	4		1		34
1907	11	1		1	2		15	1942	19	7	1		6		33
1908	16	3	2		1		22	1943	21	5			6		32
1909	13	2	1				16	1944	26	9			2		37
1910	12	7					19	1945	52	15	1		13		81
1911	15	3					18								

źródło: APŻ, Liber Copulatorum Ecclesia parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1785 usque ad a. 1836, Tomus II; Liber Copulatorum Ecclesia parochialis Żuravicensis ritus latini a. 1836 ad 1849, Tom III; Liber Copulatorum Ecclesia parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1849 usque ad annum 1876, Tomus IV; APŻ, Liber Copulatorum Ecclesia parochialis r. l. Żuravicensis pro pago Bolestraszyce ab anno 1785 usque ad a. 1872, Tomus II; USC Żurawica, Księga małżeństw Żurawica 1876–1945; Księga małżeństw Bolestraszyce 1872–1945; USC Żurawica. Księga urodzeń, małżeństw i zgonów, Buszkowice, Buszkowiczki 1785–1945 Rzym–Kat.; USC Żurawica, Księga małżeństw Orzechowce 1785–1945. Dane przygotował kierownik USC w Żurawicy Andrzej Kasper; USC Orły, Księga urodzeń małżeństw i zgonów Małkowice, Duńkowiczki, Orły – Kościół Żurawica. Dane przygotował kierownik USC w Orłach Krzysztof Jara; APM, Księga Małżeństw Duńkowiczki 1785–1890; AAP, Ekstrakty metrykalne parafii Żurawica 1858–1889.

ślubów było z Żurawicy – 1953 i Bolestraszyce – 592. Osoby z Buszkowic i Buszkowiczek zawarły łącznie 93 związki małżeńskie, w tym przynajmniej 24 z Buszkowic i 10 z Buszkowiczek, z Orzechowic – 72, Małkowic – 73 i Duńkowiczek – 17. Najwięcej ślubów udzielono w parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy w 1945, gdy było ich aż 81 i w 1919 r., wówczas zawarto 61 małżeństw. Tak duże liczby wynikają zapewne z zakończenia odpowiednio II i I wojny światowej. Koniec działań wojennych spowodował wzrost poczucia bezpieczeństwa oraz powrót do domu wielu zmobilizowanych mężczyzn. Oprócz tych dwóch lat najwięcej ślubów było w latach: 1940 – 44 i 1921 – 41. Natomiast w żadnym innym roku nie zanotowano już powyżej 40 ślubów rocznie. Najmniej, bo tylko 2 śluby, były w 1800 r. i 3 małżeństwa w 1817 r. Natomiast po 4 zanotowano w latach: 1805, 1816 i 1915.

W rozbiciu na poszczególne miejscowości najwięcej ślubów w Żurawicy było w 1945 r. – 52 i w 1919 – 50. W 1811 r. i w 1817 r. w Żurawicy nie zawarto żadnego małżeństwa, a w latach 1788, 1800, 1805, 1865 i 1915 po 1 ślubie. W Bolestraszycach najwięcej małżeństw zawarto w 1945 r. – 15, w 1935 r. – 11 oraz w latach: 1856, 1869 i 1930 – po 10. Zdarzały się jednak lata, gdy ślubów w ogóle nie było: 1797, 1800, 1812, 1819, 1829–1831, 1916–1917. W przypadku Buszkowic i Buszkowiczek najwięcej małżeństw zawarto w 1941 r. – 4, a w latach 1921, 1926, 1937–1938 – po 3. W innych latach liczba ślubów wahała się od 0 do 2. Orzechowce były w parafii Żurawica w okresie od 1785 r. do 1845 r. Wówczas najwięcej ślubów zanotowano w 1795 r. – 5 i w latach 1804 i 1829 – po 4. Kilkanaście razy nie było jednak żadnego małżeństwa z tej wioski w ciągu roku. Jeśli chodzi o Małkowice to najwięcej zanotowano ich w 1945 r. – 13 i w latach 1942–1943 – 6, często nie notowano tam żadnego sakramentu małżeństwa. W Duńkowiczkach tylko 17 razy odnotowano ślub i było to w latach: 1788,

Tab. 14. Liczba odwiedzonych chorych w parafii Żurawica w latach 1826–1830; 1843. L.o.c. – liczba odwiedzanych chorych, S. – tylko spowiedź, S.K. – spowiedź z Komunią, S.n.o. – Spowiedź z namaszczeniem olejami, K. – tylko Komunia, K.n.o. – Komunia z namaszczeniem olejami, N. – namaszczenie olejami.

Rok	L.o.c.	Rodzaj udzielonej posługi						Wszystkie
		S.	S.K.	S.n.o.	K.	K.n.o.	N.	
1826	10	0	0	0	0	0	0	10
1827	36	4	1	3	1	0	1	26
1828	56	9	9	1	1	2	2	32
1829	28	3	2	2	1	0	0	20
1830	11	0	0	0	0	0	1	10
1843	3	0	0	0	0	0	0	3

Źródło: AP Przemyśl, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Żurawicy, Liber infirmorum visitandorum et visitorum parochiae r. l. Żurawicensis, sygn. 56/1826/0–/4.

1834, 1836, 1842, 1862–1863, 1875, 1877–1878, 1882, 1886, 1889–1891, 1894, 1927 i 1935.

Odwiedziny chorych

Ksiądz Szymon Musiewicz założył w 1826 r. Księgę Odwiedzin Chorych Parafii Rzymskokatolickiej w Żurawicy. Wpisy w tym dokumencie zaczynają się od 1 lipca 1826 r. Zapisywana była data, imię i nazwisko chorego, jego zajęcie i miejsce, gdzie przebywał. Przy każdym z nich ksiądz zaznaczał czy podczas odwiedzin chory przyjął wszystkie sakramenty. Obok były rubryki, w których zaznaczono, jeżeli udzielono tylko konkretnego sakramentu. Były tam wymienione spowiedź, Komunia Święta i namaszczenie olejami. Zdarzało się, że przy wizycie odwiedzano kilku chorych w jednym domu.

Odwiedziny chorych odbywały się inaczej niż dzisiaj, gdy kapłani najczęściej robią to w konkretny dzień np. pierwszy piątek miesiąca. Wówczas robiono zazwyczaj jedną wizytę dziennie. Trudno dziś stwierdzić, o ile dni wcześniej trzeba było poprosić o taką wizytę. Pamiętać musimy, że odwiedzin dokonywał administrator parafii, na co dzień urzędujący w Ujkowicach (tab. 14).

Jak wspomniano pierwsza wizyta zapisana w księdze była 1 lipca, a kolejne 30 września, 12, 27, 28 listopada, 1, 3, 7, 9 i 13 grudnia 1826 r. Razem w tym roku było 10 wizyt u chorych, przy nich zaznaczono, że przyjęli wszystkie sakramenty.

W 1827 r. odwiedziny miały miejsce: 11, 15, 22 stycznia, 14, 19 lutego, 1, 3, 7, 10 (dwukrotnie), 11, 14, 18, 28, 31 marca, 2, 3, 29 kwietnia, 30 maja, 4, 28 czerwca, 28 lipca, 5, 9, 10 sierpnia, 21 września, 7, 21 października, 10, 15 i 17 (dwukrotnie), 20, 29 (dwukrotnie) listopada i 2 grud-

nia. Łącznie było 36 odwiedzin w ciągu roku. Przy 4 zaznaczono spowiedź, 3 razy spowiedź z namaszczeniem olejami, po razie spowiedź z Komunią, samą Komunię i namaszczenie olejami. Przy pozostałych zaznaczono wszystkie sakramenty.

Odwiedziny w 1828 r. odbyły się: 24 stycznia, 10, 12, 21, 25 lutego, 9 (dwukrotnie), 10 (dwukrotnie), 16 (trzy wizyty), 19, 24, 28, 31 marca, 3 kwietnia (dwukrotnie), 11 kwietnia, 2 (dwukrotnie), 11, 18 maja (dwukrotnie), 16 czerwca (dwukrotnie), 29 sierpnia, 30 października, 3, 23, 25 listopada, 4, 8, 16, 27 (13 odwiedzin), 28, 29 (8 odwiedzin) grudnia. Łącznie odwiedzono 56 chorych, w tym 22 pod koniec roku. 27 grudnia ksiądz Szymon Musiewicz odwiedził 13 chorych, a w dwóch kolejnych dniach odpowiednio 1 i 8. Przy 9 wizytach zaznaczono spowiedź, 9 razy spowiedź z Komunią, po 2 razy Komunię z namaszczeniem olejami i namaszczenie olejami i po razie Komunię i spowiedź z namaszczeniem olejami. W pozostałych 32 przypadkach zaznaczono wszystkie sakramenty.

W 1829 r. odwiedziny były: 8, 11, 12 (dwukrotnie), 18, 19, 21 (pięć wizyt), 24 (dwukrotnie) stycznia, 6, 22, 28 lutego, 5, 17 (trzy wizyty) marca, 12 kwietnia, 21, 27, 28 maja, 2 (dwukrotnie), 13 września, 6 października. Łącznie w ciągu roku było 28 wizyt u chorych. Przy 3 zaznaczono spowiedź, po 2 razy spowiedź z Komunią i spowiedź z namaszczeniem olejami, raz samą Komunię, a przy reszcie wszystkie sakramenty.

Po odejściu księdza Musiewicza, prawdopodobnie kolejni administratorzy uzupełniali księgę. W 1830 r. wizyty odbyły się: 24 stycznia, raz w lutym, 31 marca, 1 kwietnia, 2 sierpnia, 3 września, 8 października, 12 i 13 listopada. Co istotne przed styczniowymi wizytami podane są daty 13 listopada i 18 grudnia, możliwe, że dotyczyły one jeszcze 1829 r., ale wpisano przy nich datę 1830 r. Łącznie było 11 wizyt, podczas jednej miało miejsce namaszczenie olejami, a przy pozostałych zaznaczono wszystkie sakramenty. Daty wizyt przypadają na posługę księży administratorów Franciszka Adamowicza i Cypriana Szeweczka. Jednak wszystkie zostały wpisane jedynym charakterem pisma, które raczej należy do tego drugiego kapłana.

Następnie nie prowadzono księgi i wpisy pojawiają się dopiero w 1843 r. Wówczas 3 wizyty 19, 21 i 22 marca odbył administrator parafii ksiądz Erasmus Piotrowski. Chorzy przyjęli wszystkie sakramenty. Dalej księgi już nie prowadzono.

Pogrzeby

Księgi zmarłych to kolejne dokumenty tworzone przez urzędy parafialne. Zapisywano w nich imię i nazwisko zmarłego, datę śmierci i pogrzebu oraz przyczynę zgonu. Z parafii Żurawica zachowała się większość tych ksiąg. Dane dotyczące Żurawicy, Bolestraszczyk, Buszkowic i Buszkowiczek zapisywanych łącznie oraz Duńkowiczek dostępne są z lat 1785–1945. Kompletne są także księgi z Orzechowic z lat 1785–1845. Księgi z Małkowic obejmują lata 1858–1945. Pierwszy zgon z Orłów odnotowano

Tab. 15. Liczba pogrzebów w parafii Żurawica w latach 1785–1876. Objasnienia: Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice, (4) Buszkowiczki, (5) Orzechowce, (6) Małkowice, (7) Duńkowiczki

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem
1785	26	6		3				35		1831	77	15		18			110
1786	50	11		5				66		1832	20	5	1	4			30
1787	31	9		7		1		48		1833	43	11	1	8			63
1788	66	9		14		1		90		1834	29	14	2	4			49
1789	30	8		4		2		44		1835	24	6	6	2			38
1790	42	9		6				57		1836	24	4		4			32
1791	45	9	1	9		1		65		1837	33	4	2	1			40
1792	20	9		6				35		1838	26	4	1	2		1	34
1793	34	2		7		1		44		1839	30	8	3	2			43
1794	28	5		5				38		1840	36	5		6			47
1795	42	7	1	6				56		1841	32	2		1			35
1796	31	6		5				42		1842	39	18		5			62
1797	30	8		2				40		1843	38	7		4		1	50
1798	27	13		2				42		1844	36	10	1	6			53
1799	35	4	1	4		1		45		1845	31	11	4	1	6	1	54
1800	22	2		3				27		1846	45	15					60
1801	22	6		8		1		37		1847	52	14	3				69
1802	10	6		5				21		1848	67	16					83
1803	31	8		6				45		1849	43	20	1				64
1804	14	6		3		1		24		1850	33	12	2	1			48
1805	24	3	1	5				33		1851	21	14	2				37
1806	98	9		10				117		1852	34	19		1			54
1807	24	5	2	8		1		40		1853	53	27	1	1			82
1808	28	6		7				41		1854	55	16	3	1			75

1809	15	3	1	6	25	1855	90	32	2	2	126
1810	43	7	1		3 54	1856	45	17	1		63
1811	19	5		10	34	1857	18	6			24
1812	24	10		4	38	1858	32	11	1	2	46
1813	15	5	1	8	29	1859	37	10	1	3	52
1814	34	6		6	46	1860	45	10	1	1	57
1815	13	3		3	19	1861	40	23	3	2	69
1816	9	8	2	1	20	1862	35	11			46
1817	38	4		4	48	1863	34	14	3	1	52
1818	18	1		2	21	1864	33	8	1		42
1819	20	7	1	5	33	1865	33	20	1	1	55
1820	17	8		3	29	1866	54	11		1	66
1821	8	4	1	2	15	1867	31	12	3	1	48
1822	20	5		4	29	1868	24	14	1		39
1823	31	3		6	40	1869	41	15	2		58
1824	13	4	2	2	21	1870	25	19	2		46
1825	14	6		8	28	1871	46	20	1	4	72
1826	37	10		2	49	1872	37	22	2	3	64
1827	39	9		3	51	1873	57	34	2	3	97
1828	33	9			42	1874	54	20	2		76
1829	39	11		3	53	1875	33	14	2	2	51
1830	11	2		4	17	1876	42	13	1	1	58

cd. tab. 15a. Liczba pogrzebów w parafii Żurawica w latach 1877–1945. Objasnienia:
 (1) Żurawica, (2) Bolestraszyce, (3) Buszkowice, (4) Buszkowiczki, (5) Małkowice, (6) Duń-
 kowiczki, (7) Orły

Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem	Rok	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	Razem
1877	55	12	2		1			70	1912	52	8	1	2		3		66
1878	45	10	1	1	1			58	1913	52	10	3					65
1879	50	8		1	1			60	1914	98	8	2		1			109
1880	44	10	1		4			59	1915	83	7	1	1				92
1881	49	9			1			59	1916	48	7	3					58
1882	66	21		1		2		90	1917	56	15		2				73
1883	44	15		1	1			61	1918	57	7				1		65
1884	40	27	2	1	1	1		72	1919	34	9	2	1				46
1885	54	16	1		1	2		74	1920	58	11						69
1886	53	23		1	1	4		82	1921	33	14		2				49
1887	55	13		1	6	1		76	1922	51	4		1		1		57
1888	60	9	1		5			75	1923	41	8	1					50
1889	52	13	3					68	1924	63	12	1					76
1890	44	11	3	1	1			60	1925	42	10						52
1891	51	16	4	1	1	1		74	1926	44	9	2					55
1892	56	13			1			70	1927	48	12	2					62
1893	53	13	1	2	3			72	1928	47	10	1			1		59
1894	64	19	1	1	1			86	1929	32	9			2			43
1895	56	9	3		2			70	1930	37	6						43
1896	36	13	1		4	2		56	1931	28	8	1		4			41
1897	47	16	5	1	1			70	1932	32	17						49
1898	37	18		4	1	1		61	1933	37	6	1		4	1	1	50
1899	55	16		1				72	1934	25	11	1		6	1	1	45

1900	68	12	1	1	1	1	83	1935	31	8	2	41
1901	38	7	1	2	1		49	1936	32	14	1	49
1902	68	11	2		1		82	1937	30	5	1	37
1903	59	9	1	1	2		72	1938	25	8	3	39
1904	89	16	1	1	3		110	1939	35	10		45
1905	55	13	2	2	2		74	1940	37	13	6	57
1906	57	15	1	1	3		77	1941	40	8	1	51
1907	48	15	1	2			66	1942	58	12	2	76
1908	43	13	3	1			60	1943	43	12	5	63
1909	42	20	3	2			67	1944	74	12	1	98
1910	44	18	4	2			68	1945	65	13	3	96
1911	42	8	2		1	1	54					

Źródło. APŻ, Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1785 usque an a. 1831, Tomus I; Liber Mortuorum Ecclesiae Parochialis Żurawicensis ab Anno 1831, Tom II; Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis Żuravicensis ritus latini Tom III ab anno 1836–1844; Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1844–1858, Tomus IV; Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1858 usque 1877, Tomus V; Księga zgonów Żurawica 1934–1949; AP Przemysł, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Żurawicy, Liber mortuorum ecclesiae parochiae r. l. Żuravicensis pro Żurawica 1877 – 1933 [dalej cyt. Liber mortuorum Żurawica 1877–1933], sygn. 56/1826/0–/6; APŻ, Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Bolestraszycze ab anno 1785 usque ad a. 1858, Tomus II; AP Przemysł, Liber mortuorum parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Bolestraszycze ab anno 1859 ad annum 1899, Tomus III; USC Żurawica, Księga zgonów Bolestraszycze 1899–1949; USC Żurawica, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów, Buszkowice, Buszkowiczki 1785–1945 Rzym–Kat.; USC Żurawica, Księga zgonów Orzechowce 1785–1945. Dane przygotował kierownik USC w Żurawicy Andrzej Kasper; USC Orły, Księga urodzeń małżeństw i zgonów Małkowice, Duńkowiczki, Orły – Kościół Żurawica. Dane przygotował kierownik USC w Orłach Krzysztof Jara; APŻ, Liber mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Duńkowiczki ab anno 1790 usque ad a., Tomus II; AAPrż, Ekstrakty metrykalne parafii Żurawica 1857–1889.

dopiero w 1933 r., więc prawdopodobnie tutaj także dysponujemy kompletem danych (tab. 15).

Analizując wszystkie zachowane księgi zgonów rzymskokatolickiej parafii Żurawica, można stwierdzić, że w latach 1785–1945 zanotowano 8975 pogrzebów. W rozbiciu na poszczególne miejscowości wygląda to następująco: Żurawica – 6514, Bolestraszyce – 1749, Buszkowice i Buszkowiczki – 220, w tym z Buszkowic przynajmniej 150, a z Buszkowiczek 50, Orzechowce – 299, Małkowice 129, Duńkowiczki 56, Orły – 8.

Najwięcej pogrzebów zanotowano w 1855 r., gdy zmarło 126 osób. Było to związane z panującą wówczas epidemią cholery. Co ważne nie zachowały się żadne informacje o istnieniu na terenie parafii cmentarza cholearycznego, co mogłoby świadczyć, że zmarłych chowano na zwykłym cmentarzu. W 1806 r. zmarło 117 osób, a w księgach metrykalnych jako przyczynę śmierci zapisano najczęściej epidemię, ale bez podania jej rodzaju i nazwy choroby. W latach 1831 i 1904 zmarło po 110 osób. W pierwszym przypadku winna była epidemia cholery³⁷, a w drugim przyczyny śmierci były różne. W 1914 – pochowano 109 osób, wówczas wśród przyczyn wpiśywano, szczególnie jesienią, cholere. Było to związane z bardzo ciężkimi warunkami, spowodowanymi walkami o Twierdzę Przemyśl. Najmniej pogrzebów było w 1821 r. – 15, 1830 r. – 17 oraz w 1815 r. – 19.

19 maja 1890 r. zmarł w Przemyśle Narcyz Puchalski, weteran powstania listopadowego. Po powstaniu uciekł do zaboru austriackiego. Był także dzierżawcą majątku Sapiehów w Żurawicy i Prezesem Rady Powiatowej. Jego pogrzeb odbył się w Żurawicy 22 maja i wpis o tym widnieje w księdze zmarłych. Wiadomo, że został pochowany w Żurawicy w rodzinnym grobowcu, ale dziś jego grób nie istnieje³⁸. Powyższa informacja świadczy o tym, że w Żurawicy mieszkała jego rodzina, a miejscowość stała się ostoją dla zasłużonego powstańca.

W rozbiciu na miejscowości liczba zgonów wygląda następująco. W Żurawicy najwięcej wpisów w księdze zmarłych jest z 1806 i 1914 r., gdy zanotowano ich po 98 oraz w 1855 r. – 90. Nigdy więcej nie było ich powyżej 90. Najmniej pogrzebów odnotowano w 1821 r. – 8 i w 1816 r. – 9. W Bolestraszycach najwięcej zgonów było w 1873 r. – 34. Jako przyczynę śmierci często wpiśywano cholere i szkarlatynę. Ponadto w 1855 r. zanotowano 32 pogrzeby. Najmniej zgonów było w 1818 r., gdy zmarła tylko 1 osoba. W Buszkowicach najwięcej pogrzebów było w 1835 r. – 6 i w 1897 r. – 5, a w Buszkowiczkach w żadnym roku nie zmarło więcej niż 2 osoby. Z lat, w których nie udało się ustalić skąd pochodził zmarły najwięcej, bo 4 pogrzeby z obu miejscowości były w 1898 r. Najwięcej zgonów w Orze-

³⁷ M. Jasińska, *Cholera Morus – obrazki z Żurawicy*, „More Maiorum”, nr 2 (49)/2017, Luty 2017, s. 56–57.

³⁸ AP Przemyśl, dalej cyt. Liber mortuorum Żurawica 1877–1933, sygn. 56/1826/0/–/6, s. 92; *Kronika*, „Gazeta Przemyska”, Rok 1890, nr 41, s. 3; *Kronika*, „Gazeta Przemyska”, Rok 1890, nr 42, s. 3.

Tab. 16. Przyrost naturalny w parafii Żurawica w latach 1785–1945

	Żurawica	Bolestraszyce	Buszkowice i Buszkowiczki	Orzechowce	Małkowice	Duńkowiczki	Orły	Razem
Liczba urodzeń	8527	2476	283	324	302	151	46	12109
Liczba zgonów	6514	1749	220	299	129	56	8	8929
Przyrost naturalny	2013	727	63	25	173	95	38	3134

Do pełnych danych brakuje liczby zgonów z Małkowic z okresu 1785–1857.

chowcach było w 1831 r. – 18, w 1788 r. – 14 oraz w latach 1806 i 1811 – po 10. Dwukrotnie w 1810 r. i 1828 r. nie było stamtąd żadnego pogrzebu. W Małkowicach najwięcej osób zmarło w 1945 r. – 10 i w 1944 r. – 8, w Duńkowiczkach w 1886 r. – 4 oraz w 1810 r. i 1912 r. – po 3, a w Orłach w 1945 r. – 3. W wielu latach nie było ani jednego pogrzebu w Buszkowicach, Buszkowiczkach, Małkowicach, Duńkowiczkach i Orłach.

Jako ciekawostkę warto podać, że 6 marca 1810 r. zmarł właściciel Żurawicy i kolator kościoła żurawickiego Wojciech Rudolf Horodyski³⁹. Jego grób znajduje się – dziś obok kościoła parafialnego. Jest na nim umieszczona tablica z piękną inskrypcją: *Katarzyna Józefa z Hrabów Jaworskich Pierwszych Szlubów Hrabina Komorowska a powtórnych Horodyska nayukochańszemu Mężowi swemu Wojciechowi Rudolfowi Horodyskiemu Chorążemu Przemyskiemu w 68 R. Życia na dniu 6go Marca 1810go zmarłemu Pomnik ten postawiła.*

Przyrost naturalny na podstawie dostępnych ksiąg metrykalnych

Porównując powyższe liczby do zanotowanych urodzeń można wykonać zestawienie, które pokazuje czy przyrost naturalny w danym okresie był dodatni czy ujemny. Jednak trzeba zaznaczyć, że o ile dane dotyczące urodzeń są kompletne, to w przypadku zgonów brakuje danych z Małkowic z lat 1785–1857 (tab. 16).

Analizując powyższe dane widzimy, że we wszystkich miejscowościach przyrost naturalny był dodatni. W przypadku Małkowic brakuje jed-

³⁹ APŻ, Liber Mortuorum Żurawica 1785–1831, s. 56.

Tab. 17. Brakujące księgi metrykalne w parafii Żurawica z lat 1785–1945

Miejscowość	Rodzaj księgi	Lata
Małkowice	Śluby	1785–1856
	Zgony	1785–1856
Orły (Kolonja Małkowska)	Śluby	1921–1945
Cała parafia	Bierzmowania	Do 1904 r.
Cała parafia	Zapowiedzi	1832–1849

nej księgi zmarłych. Jeżeli udałooby się kiedyś odnaleźć brakującą księgę zmarłych z Małkowic, to przyrost naturalny ogólny i w samych Małkowicach zmniejszyłby się. Zapewne trzeba byłoby doliczyć około 30–40 zgonów, co nie zaburzy uzyskanych przez autora wyników. Ogółem w tym czasie liczba wiernych zwiększyła się o 3134 osoby.

Zakończenie

Autor opracowania podjął szereg działań w celu zdobycia pełnych informacji na temat liczby wiernych i statystyk udzielanych sakramentów w parafii Żurawica. Biorąc pod uwagę, że statystyki udzielanych sakramentów w latach 1945–2006 zostały już opublikowane przez Marcina Kapłona, Mariana Hofmana i Macieja Dudę⁴⁰. Parafia dysponuje wydanymi drukiem prawie kompletnymi statystykami z lat 1785–2006. Informacje przedstawione w opracowaniu przedstawiają stan badań na 2024 r. Gdyby w przyszłości badacze zamierzali rozszerzyć ten temat, to warto podjąć działania w celu odnalezienia brakujących ksiąg metrykalnych parafii rzymskokatolickiej Żurawica z lat 1785–1945 (tab. 17).

Jak wspomniano we wstępie Alina Żygala w swojej rozprawie⁴¹ zebrała księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej Żurawica. Ponieważ w wyniku kwerendy, autor dotarł do nieznanych wówczas archiwaliów, poniższa tabela przedstawia istniejące księgi metrykalne żurawickiej parafii z podaniem miejsca ich przechowywania.

⁴⁰ M. Kapłon, *Parafia Żurawica 1939–1945*, s. 155–180; M. Kapłon, *Parafia Żurawica 1945–1967*, s. 229–265; M. Hofman, *Życie sakramentalne w Parafii Żurawica w okresie proboszczowania ks. prałata Stanisława Burczyka (1967–1996)*, w: *Ksiądz Prałat Stanisław Burczyk 1921–2007*, red. M. Duda, Żurawica 2019, s. 41–51; M. Duda, *Parafia Rzymskokatolicka pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy w czasie posługi księdza proboszcza Aleksandra Zająca 1996–2006*, w: *Dzieje Żurawicy* 4, s. 277–304.

⁴¹ A. Żygala, *Księgi metrykalne Parafii pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Żurawicy*, w: *Dzieje Żurawicy, Studia i materiały*, Tom. 3 [dalej cyt. *Dzieje Żurawicy* 3], red. M. Hofman, Żurawica 2014, s. 125–130.

Tab. 18 Istniejące księgi metrykalne żurawickiej parafii

Rodzaj księgi	Pełny tytuł	Miejscowość i lata, których dotyczy	Miejsce przechowywania
Księgi urodzeń i chrztów			
	Liber natorum aequae ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1785 usque ad a. 1807, Tomus II	Żurawica 1785–1807	Archiwum Parafii Żurawica
	Liber natorum aequae ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1807 usque ad a. 1831, Tomus III	Żurawica 1807–1831	Archiwum Parafii Żurawica
	Liber Natorum usque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis Żuravicensis ritus latini ab Anno 1831 asque 1844, Tom IV	Żurawica 1831–1844	Archiwum Parafii Żurawica
	Liber Natorum usque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. latini Żuravicensis pro pago Żurawica ab a. 1844–1864, Tomus V	Żurawica 1844–1864	Archiwum Parafii Żurawica
	Liber Natorum aequae ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. latini Żuravicensis pro pago Żurawica ab a. 1864–1881, Tom VI	Żurawica 1864–1881	Archiwum Parafii Żurawica
	Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Żurawicy, Księga urodzeń Żurawica od 1881 do 1898 r. rzym. – kat. sygn. 56/1826/0/–/1	Żurawica 1881–1898	Archiwum Państwowe w Przemyśle
	Księga urodzeń parafii Żurawica 1898–1932	Żurawica 1898–1932	Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy
	Księga urodzeń parafii Żurawica 1932–1945	Żurawica 1932–1945	Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy
	Liber Natorum aequae ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis r. l. Żuravicensis pro pago Bolestraszyce 1785–1838, Tomus II	Bolestraszyce 1785–1838	Archiwum Parafii Żurawica
	Liber Natorum aequae ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis r. l. Żuravicensis pro pago Bolestraszyce 1838–1858, Tom III	Bolestraszyce 1838–1858	Archiwum Parafii Żurawica
	Liber Natorum aequae ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Bolestraszyce ab anno 1858 ad annum 1887, Tomus IV	Bolestraszyce 1858–1887	Archiwum Parafii Bolestraszyce
	Księga urodzeń Bolestraszyce 1887–1945	Bolestraszyce 1887–1945	Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy

Rodzaj księgi	Pełny tytuł	Miejscowość i lata, których dotyczy	Miejsce przechowywania
	Księga urodzeń, małżeństw i zgonów, Buszkowice, Buszkowiczki 1785–1945	Buszkowice, Buszkowiczki 1785–1945	Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy
	Liber Natorum aque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Małkowie ab anno 1786 asque ad anno, Tomus II	Małkowie 1786–1924	Archiwum Parafii Małkowice
	APŻ, Liber Natorum aque ac Baptisatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Duńkowiczki ab anno 1785 asque ad a., Tomus II	Duńkowiczki 1785–1882	Archiwum Parafii Żurawica
	Księga urodzeń małżeństw i zgonów Małkowice, Duńkowiczki, Orły – Kościół Żurawica	Małkowice, Duńkowiczki, Orły 1883–1945	Urząd Stanu Cywilnego w Orłach
	Księga urodzeń parafia Żurawica Duńkowiczki, Tom III, ab anno 1883–1966	Duńkowiczki 1883–1945	Archiwum Parafii Małkowice
Księga Nawróconych	Parochia Ritus Latini Ujkowice, Liber Baptisatorum pagi Orzechowce ab anno 1785 ad annum, Tomus IV	Orzechowce 1785–1844	Archiwum Parafii Ujkowice
	Księga Nawróconych 1918–1945	1918–1945 cała parafia	Archiwum Parafii Żurawica
Księga Bierzmowanych	Liber Confirmatorum Żurawica 1905–1936	1905–1936 cała parafia	Archiwum Parafii Żurawica

	Zapowiedzi par. Żurawica obrz. rzym. – kat. od 12.04.1795 r. do 1831 r.	cała parafia 1795–1831	Archiwum Parafii Żurawica
	Księga Zapowiedzi Kościoła parafialnego Żurawickiego o. ł. Tom III, od r. P. 1850 do r. 1860	cała parafia 1850–1860	Archiwum Parafii Żurawica
Księgi Zapowiedzi	Księga zapowiedzi Kościoła parafialnego obrz. łac. Żurawickiego Tom IV, od roku P. 1861 do roku 1874	cała parafia 1861–1874	Archiwum Parafii Żurawica
	Książka Zapowiedzi parafii Żurawickiej obrz. łac. od 15 kwietnia 1874 do 1889, Tom V	cała parafia 1974–1889	Archiwum Parafii Żurawica
	Księga Zapowiedzi Parafii Żurawickiej 1889–1899, Tom VI	cała parafia 1889–1899	Archiwum Parafii Żurawica
	Księga Zapowiedzi 1899–1926, Tom VII	cała parafia 1899–1926	Archiwum Parafii Żurawica
	Księga zapowiedzi 1926–1945, Tom VIII	cała parafia 1926–1945	Archiwum Parafii Żurawica
Księgi małżeństw	APŻ, Liber Copulatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Zuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1785 usque ad a. 1836, Tomus I;	Żurawica 1785–1836	Archiwum Parafii Żurawica
	Liber Copulatorum Ecclesiae parochialis Zuravicensis ritus latini a. 1836 ad 1849, Tom III	Żurawica 1836–1849	Archiwum Parafii Żurawica
	Liber Copulatorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Zuravicensis pro pago Żurawica ab anno 1849 usque ad annum 1876, Tomus IV	Żurawica 1849– 1876	Archiwum Parafii Żurawica
	USC Żurawica, Księga małżeństw Żurawica 1876–1945	Żurawica 1876– 1945	Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy
	Liber Copulatorum Ecclesiae parochialis r. l. Zuravicensis pro pago Bolestraszyce ab anno 1785 usque ad a. 1872, Tomus II	Bolestraszyce 1785–1872	Archiwum Parafii Żurawica

Rodzaj księgi	Pełny tytuł	Miejscowość i lata, których dotyczy	Miejsce przechowywania
Księga Odwie- dzin Chorych	Księga małżeństw Bolestraszyce 1872–1945	Bolestraszyce 1872–1945	Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy
	Księga urodzeń, małżeństw i zgonów, Buszkowice, Buszkowiczki 1785–1945 Rzym–Kat.	Buszkowice, Buszkowiczki 1785–1945	Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy
	Księga małżeństw Orzechowce 1785–1945	Orzechowce 1785–1945	Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy
	Księga Małżeństw Duńkowiczki 1785–1890	Duńkowiczki 1785–1890	Archiwum Parafii Małkowice
	Księga urodzeń małżeństw i zgonów Małkowice, Duńkowiczki, Orły – Kościół Żurawica	Małkowice, Duń- kowiczki, Orły 1883–1945	Urząd Stanu Cywilnego w Orłach
Księgi zmar- łych	Ekstrakty metrykalne parafii Żurawica	Cała parafia 1858–1889	Archiwum Archidiecezji Przemyskiej
	Liber infirmorum visitandorum et visitatorum parochiae r. l. Żurawicensis, sygn. 56/1826/0/-/4.	Cała parafia 1826–1830; 1843	Archiwum Państwowe w Przemyslu
	Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żurawicensis pro pago Żurawica ab anno 1785 usque an a. 1831, Tomus I	Żurawica 1785–1831	Archiwum Parafii Żurawica
	Liber Mortuorum Ecclesiae Parochialis Żurawicensis ab Anno 1831, Tom II	Żurawica 1831–1836	Archiwum Parafii Żurawica
	Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis Żurawicensis ritus latini Tom III ab anno 1836–1844	Żurawica 1836–1844	Archiwum Parafii Żurawica 1836–1844
	Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit.lat. Żurawicensis pro pago Żurawica ab anno 1844–1858, Tomus IV	Żurawica 1844–1858	Archiwum Parafii Żurawica 1836–1844
	Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit.lat. Żurawicensis pro pago Żurawica ab anno 1858 usque 1877, Tomus V	Żurawica 1858–1877	Archiwum Parafii Żurawica

Liber mortuorum ecclesiae parochiae r. l. Żurawicensis pro Żurawica 1877 – 1933, sygn. 56/1826/0/-/6	Żurawica 1877–1933	Archiwum Państwowe w Przemyślu
Księga zgonów Żurawica 1934–1949	Żurawica 1934–1945	Archiwum Parafii Żurawica
Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Bolestraszyce ab anno 1785 usque ad a. 1858, Tomus II	Bolestraszyce 1785–1858	Archiwum Parafii Żurawica
, Liber mortuorum parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Bolestraszyce ab anno 1859 ad annum 1899, Tomus III	Bolestraszyce 1859–1899	Archiwum Państwowe w Przemyślu
Księga zgonów Bolestraszyce 1899–1949	Bolestraszyce 1899–1949	Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy
Księga urodzeń, małżeństw i zgonów, Buszkowice, Buszkowiczki 1785–1945	Buszkowice, Buszkowiczki 1785–1945	Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy
Księga zgonów Orzechowce 1785–1945	Orzechowce 1785–1945	Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy
Księga urodzeń małżeństw i zgonów Małkowice, Duńkowiczki, Orły – Kościół Żurawica	Małkowice, Duńkowiczki, Orły 1883–1945	Urząd Stanu Cywilnego w Orłach
APŻ, Liber mortuorum Ecclesiae parochialis rit. lat. Żuravicensis pro pago Duńkowiczki ab anno 1790 usque ad a., Tomus II	Duńkowiczki 1790–1882	Archiwum Parafii Żurawica
Ekstrakty metrykalne parafii Żurawica	1857–1889	Archiwum Archidiecezji Przemyskiej

Wnętrze kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy. Widok od chóru.
Fot. RAVA Studio Rafał Czepiński

Powstanie dekanatu przemyskiego zamiejskiego, przynależne parafie oraz jego dziekani

ks. Marian Hofman

Wstęp

W XVI w. odnowiono struktury dekanalne w diecezji przemyskiej. W tym czasie została ona podzielona na siedem dekanatów. W XVII w. była już podzielona na dziewięć dekanatów. Taki podział diecezji na dekanaty przetrwał do 1746 r. Wówczas biskup Hieronim Wacław Sierakowski zniósł dekanat przemyski i utworzył cztery nowe: brzozowski, nowomiejski, pruchnicki i tarnogrodzki. Poza jurysdykcją dziekana terytorialnego pozostawała parafia katedralna w Przemyśle. W ten sposób w diecezji przemyskiej było dwanaście dekanatów¹.

Po pierwszym rozbiórze Polski tereny diecezji przemyskiej weszły w skład monarchii austriackiej. Od końca XVIII w. do 1821 r. dochodziło w diecezji przemyskiej do licznych zmian zarówno w jej granicach terytorialnych, jak również w ilości dekanatów. Dopiero po włączeniu dekanatów: zamojskiego, hrubieszowskiego, tyszowieckiego i tarnogrodzkiego do diecezji lubelskiej oraz włączeniu dekanatów: Pilzno, Mielec, Radomyśl i Ropczyce do utworzonej diecezji tynieckiej, sytuacja w tym względzie się ustabilizowała. W tym czasie diecezja przemyska była podzielona na 23 dekanaty: Rzeszów, Biecz, Strzyżów, Brzozów, Jasło, Przeworsk, Sarnok, Żmigród, Leżajsk, Sambor, Rymanów, Miechocin, Mościska, Droho-

¹ H.E. Wyczawski, *Diecezja przemyska w 600 rocznicę bulli Grzegorza XI „Debitum pastoralis officii”*, STV 12 (1974), nr 2, s. 177; H. Borcz, *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 79 (2003), s. 70–71; H. Borcz, *Kongregacje dekanalne w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego u schyłku okresu staropolskiego*, „Premisla Chistiana” 13 (2008/2009), s. 110–111; G. Klebowicz, *Diecezja przemyska do końca XVIII wieku*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej (Archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko-lubaczowska ok. 1340–2018*, red. H. Gapski, Lublin 2019, s. 26–27; G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji przemyskiej XIV–XXI w.*, Przemyśl 2020, s. 92–94 oraz s. 119; J. Rąb, *Sześć wieków rozwoju sieci dekanalnej w diecezji przemyskiej (1385–1984)*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 71 (1985), z. 5–6, s. 133; W. Muller, *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej w okresie przedrozbiorowym (1375–1772)*, „Nasza Przyszłość” 46 (1976), s. 42–43.

bycz, Głogów, Krosno, Lesko, Pruchnik, Przemyśl, Rudnik, Dobromil, Jarorów i Jarosław².

Do pierwszej zmiany w strukturze dekanalnej doszło dopiero po dwudziestu latach, kiedy został powołany do istnienia dekanat przemyski zamiejski. O historii tego dekanatu nie ma zbyt wiele opracowań. Pisał o tym ks. Marcin Kapłon, omawiając działalność charytatywną rzymskokatolickiego duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego w czasie II wojny światowej³ oraz opisując dekanaty przemyskie (miejski i zamiejski) w latach II wojny światowej (1939–1945)⁴. Powyższe opracowania zajmowały się tylko niewielkim odcinkiem czasowym jakim był okres II wojny światowej. W nieznacznym stopniu o dekanacie przemyskim zamiejskim mówi artykuł: *Powołanie do istnienia dekanatu żurawickiego i parafie do niego należące na przestrzeni historii oraz dziekani tego dekanatu*⁵. W przywołanym artykule jest mowa o przekształceniu dekanatu przemyskiego zamiejskiego na dekanat żurawicki. Można w nim znaleźć również prezentacje niektórych kapłanów, którzy pełnili funkcje profesorów w Seminarium Duchownym w Przemyśle⁶, czy przedstawienie ich sylwetek przy okazji omawiania parafii, w której byli proboszczami⁷, a równocześnie dziekanami dekanatu przemyskiego zamiejskiego. Ks. A. Motyka opracował biogramy kapłanów i zamieszcza je w czasopiśmie diecezji rzeszowskiej „Zwiastowanie” w artykule *Duszpasterze diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*⁸. W tym opracowaniu można również znaleźć krótkie notki o niektórych kapłanach, którzy byli dziekanami dekanatu przemyskiego zamiejskiego. Interesującym nas tematem tj. powołanie do istnienia dekanatu przemyskiego zamiejskiego oraz para-

² J. Kumor-Mielnik, *Diecezja przemyska w XIX wieku*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej (Archidiecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko-lubaczowska ok. 1340–2018)*, red. H. Gapski, Lublin 2019, brw, s. 29–33; *Diecezja przemyska o. ł. granice i zmiana ich. Podział na dekanaty dawny i obecny*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 14 (1914), z. 5, 191–198.

³ M. Kapłon, *Działalność charytatywna rzymskokatolickiego duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego na obszarze dekanatów przemyskich (miejskiego i zamiejskiego) w czasie II wojny światowej*, w: *Super omnia veritas. Księga dedykowana księdzu profesorowi Tadeuszowi Śliwie w 90. Rocznice urodzin i 50-lecie pracy naukowej*, red. J. Wołczański, Lwów–Kraków 2015, s. 347–372.

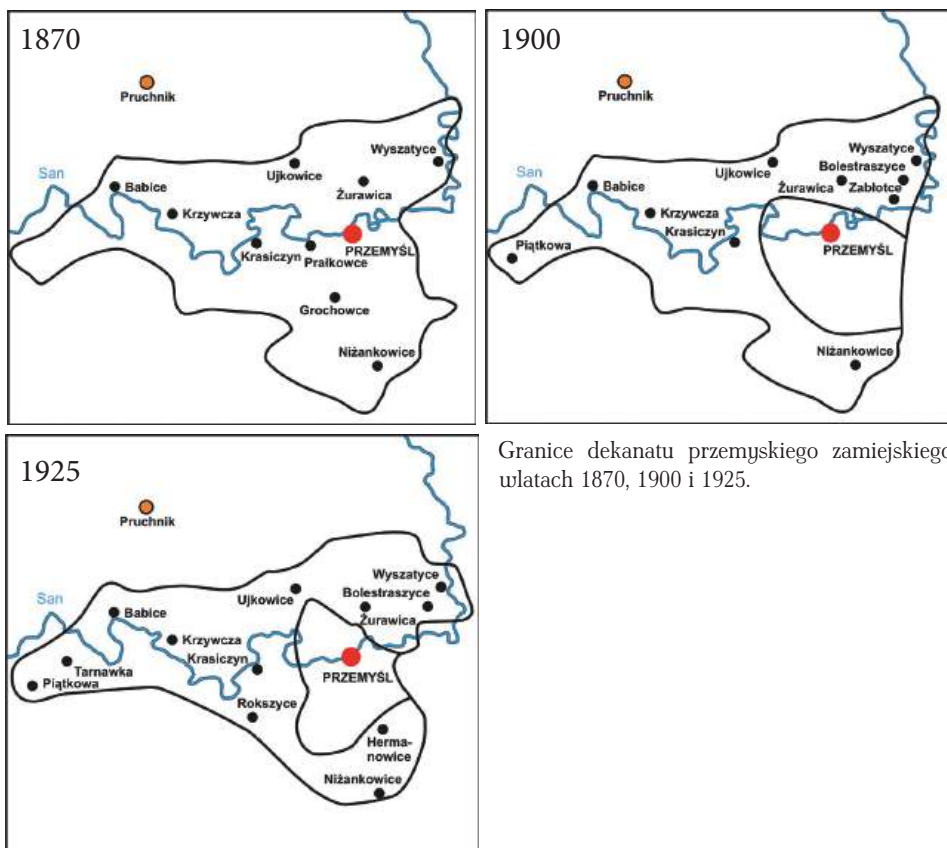
⁴ M. Kapłon, *Dekanaty przemyskie (miejski i zamiejski) w latach II wojny światowej (1939–1945)*, Przemyśl 2006, [mps w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyśle].

⁵ M. Hofman, *Powołanie do istnienia dekanatu żurawickiego i parafie do niego należące na przestrzeni historii oraz dziekani tego dekanatu* (artykuł w niniejszym numerze).

⁶ W. Kochowski, *Historia Seminarium Duchownego Diecezji Przemyskiej obrządku łacińskiego 1687–1895*, Lwów–Kraków 2011. Przedstawia krótkie biogramy ks. Alojzego Kozaczyńskiego, ks. Feliksa Zagłobę Smoleńskiego. H. E. Wyczawski, *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 2, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1982, podaje opis ks. Alojzego Kozaczyńskiego; Śliwa T., *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 6, 1918–1981, red. ks. L. Grzebień, Warszawa 1983, podaje opis ks. Jana Łaska.

⁷ S. Bartmiński, *Krasiczyn. Dzieje parafii i społeczności naszkicowane przez starego proboszcza*, t. 2, Krasiczyn 2010. Prezentuje krótkie biogramy ks. Alojzego Kozaczyńskiego i ks. Jana Łaska.

⁸ A. Motyka, *Duszpasterze diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918). Szkice biograficzne*. Opisuje m.in. ks. Michała Czerniawskiego, ks. Jana Donrwalda, ks. Antoniego Biegańskiego, ks. Józefa Karpińskiego.

Granice dekanatu przemyskiego zamiejskiego w latach 1870, 1900 i 1925.

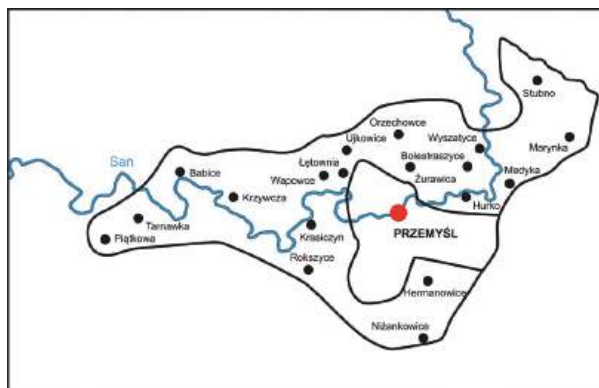
fiami wchodzącymi w jego skład na przestrzeni istnienia oraz jego dziekanami, nikt do tej pory się nie zajmował.

Powstanie dekanatu przemyskiego zamiejskiego

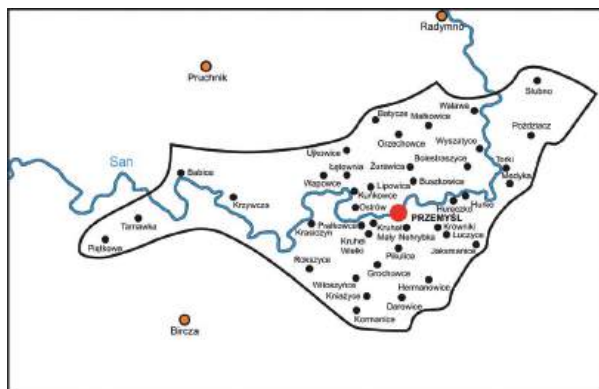
Do wspomnianej, interesującej nas zmiany w strukturze dekanalnej doszło w 1841 r. decyzją ks. bpa Franciszka Ksawerego Zachariasiewicza (1840–1845), który podzielił dekanat przemyski na Przemyśl – miasto z jedną parafią katedralną i Przemyśl zamiejski – w skład którego weszły pozostałe parafie dotychczasowego dekanatu przemyskiego⁹. W nowopowstałym dekanacie przemyskim zamiejskim były następujące parafie: Żurawica, Babice, Krzywczyna, Krasieczyn, Ujkowice, Wyszatycy, Niżankowice, razem siedem parafii¹⁰. Pierwszym dziekanem tego dekanatu został

⁹ J. Kumor–Mielnik, *Diecezja przemyska w XIX wieku*, dz., cyt., s. 31; W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrządku łacińskiego 1624–1900*, Przemyśl 1900, s. 533–538; B. Kumor, *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej 1772–1850*, „Nasza Przyszłość” 43 (1975), s.153; H. Borcz, *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*, ABMK 79 (2003) s. 72.

¹⁰ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1842, s. 21–22.

Granice dekanatu przemyskiego
zamiejskiego tuż po zakończeniu II
wojny światowej

Granice dekanatu przemyskiego
w 1966 r.

ks. Michał Czerniawski¹¹, proboszcz Żurawicy, który wcześniej był dziekanem jednego, niepodzielnego dekanatu przemyskiego¹².

Przez wiele lat skład parafii dekanatu przemyskiego nie zmieniał się. Dopiero w 1914 r. w skład dekanatu weszła nowa parafia – Tarnawka. Od tej pory dekanat liczył osiem następujących parafii: Babice, Krasieczyn, Krzywcz, Nizankowice, Tarnawka, Ujkowice, Wyszatyce i Żurawica¹³.

Do kolejnej zmiany w składzie dekanatu przemyskiego zamiejskiego doszło w 1932 r. Wtedy do dekanatu dołączono dwie kolejne parafie Stubno i Medykę. Stąd w skład dekanatu przemyskiego zamiejskiego wchodziły następujące parafie: Babice, Krasieczyn, Krzywcz, Nizankowice, Medyka, Stubno, Tarnawka, Ujkowice, Wyszatyce i Żurawica¹⁴, razem dziesięć.

Po wybuchu II wojny światowej i ustaleniu granicy na Sanie w 1939 r. doszło do kolejnych zmian. Granica podzieliła parafię Krzywcz i miejsco-

¹¹ Tamże, s. 17.

¹² Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1841, s. 14.

¹³ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1917, s. 35–40.

¹⁴ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1932, s. 36–40

wości: Chyrzyna, Hołowice i Kupna, które znalazły się po sowieckiej stronie, sama zaś Krzywca po stronie niemieckiej. Dlatego duszpasterstwem dla sowieckiej części parafii Krzywca zajęli się księża z Krasieczyna. Z kolei 15 V 1940 r. doszło do powstania prowizorycznej parafii Kuńkowce – Korytniki. Dołączono do niej też Ostrów, wydzielony z parafii Przemyśl–Zasanie, której Kuńkowce były ekspozyturą. Natomiast w 1943 r., gdy Niemcy zajęli całą diecezję przemyską, doszło do wydzielenia z parafii Ujkowice i przyłączenia do parafii Przemyśl–Zasanie przemyskiej dzielnicy Lipowica¹⁵.

Czasy po II wojnie światowej przyniosły duże zmiany w dekanacie przemyskim zamiejskim. Najpierw wypada zaznaczyć, że parafie z dekanatu przemyskiego zamiejskiego Medyka i Niżankowice pozostały za granicą Polski¹⁶. Następnie w wyniku zmiany granic państwowych z dniem 17 XI 1945 r. parafię Kalników, która należała wcześniej do dekanatu jaworowskiego, który pozostał za granicą Polski, włączono do dekanatu przemyskiego zamiejskiego¹⁷, ale gdy tworzone w 1949 r. dekanat radymieński włączono go do nowo powstałego dekanatu¹⁸. W tym samym czasie utworzono w Bolestraszczykach ekspozyturę z Żurawicy¹⁹. Do kolejnych zmian doszło 8 VI 1946 r., kiedy do parafii Stubno przyłączono Poździacz, który pozostał w Polsce, jako pozostałość z parafii Medyka. Także w Torkach powstała ekspozytura z Medyki i uczyniono ją filią Wyszatyc²⁰. Dla pełności obrazu należy dodać, że w dniu 21 II 1948 r. po wyłączeniu gromady Walawa z parafii Wyszatyce, powstała parafia Walawa²¹. Stąd, gdy w roku 1949 dekanat przemyski zamiejski został przemianowany na żurawicki²², w skład dekanatu żurawickiego weszły wtedy następujące parafie: Babice n/Sanem, Bolestraszyce, Krasieczyn (przy tej parafii występuje ekspozytura w Olszanach, Mielnowie i Rokszycach), Krzywca, Stubno (przy tej parafii występuje ekspozytura w Poździaczu), Tarnawka, Ujkowice, Walawa, Wyszatyce, Żurawica²³.

¹⁵ M. Kapłon, *Dekanaty przemyskie (miejski i zamiejski) w latach II wojny światowej (1939–1945)*, dz. cyt., s. 51–52.

¹⁶ Zmiany terytorialne w diecezji przemyskiej od wydania ostatniego schematyzmu 1938 r., KDP 40 (1947), z. 1–4, s. 32.

¹⁷ Tamże, s. 32.

¹⁸ *Zmiany w diecezji*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 42 (1949), z. 5–9, s. 107–108.

¹⁹ Zmiany terytorialne w diecezji przemyskiej od wydania ostatniego schematyzmu 1938 r., KDP 40 (1947), z. 1–4, s. 33.

²⁰ Tamże, s. 33 i 34; M. Kapłon, *Dekanaty przemyskie (miejski i zamiejski) w latach II wojny światowej (1939–1945)*, dz. cyt., s. 64.

²¹ Archiwum Archidiecezji Przemyskiej (dalej AAPrz), b. sygn., Teczka dekanat przemyski 1948–7 IX 1989, Dekret z dnia 1 X 1949 r.; *Zmiany w diecezji*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 41 (1948), z. 4–5, s. 145.

²² *Zmiany w diecezji*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 42(1949), z. 5–9, s. 108.

²³ *Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1952*, Przemyśl 1952, s. 132–135.

Jak więc wynika z powyższego przedstawienia, dekanat przemyski zamiejski przez ponad siedemdziesiąt lat nie zmieniał parafii, które wchodziły jego skład, czyli siedmiu. W 1914 r. do dekanatu dołączono kolejną ósmą parafię Tarnawka. Po kolejnych osiemnastu latach dołączono do dekanatu kolejne dwie parafie Stubno i Medykę. W trakcie II wojny światowej i tuż po jej zakończeniu nastąpiły duże zmiany w dekanacie.

Dziekani dekanatu przemyskiego zamiejskiego

Jak to było już wyżej wspomniane pierwszym dziekanem dekanatu przemyskiego zamiejskiego został **ks. Michał Czerniawski**, który urodził się w 1794 r. Studia i przygotowanie do kapłaństwa odbył we Lwowie. Świecenia kapłańskie przyjął 22 XI 1821 r. Po ich przyjęciu do 1831 r. pełnił funkcję wikariusza przy kościele archikatedralnym we Lwowie. Pracując tam, pod koniec swojego posługiwania, łączył tę posługę z obowiązkami ceremoniarza metropolitalnego. W roku 1831 przeniósł się do diecezji przemyskiej. Tu zostało mu powierzone w 1831 r. probostwo w Żurawicy²⁴. Od 1837 r. pełnił urząd dziekana dekanatu przemyskiego, został także powiatowym inspektorem szkolnym²⁵, a po podziale tego dekanatu na miejski i zamiejski został dziekanem przemyskiego zamiejskiego²⁶. Otrzymał odznaczenie RM²⁷. Zmarł 4 III 1843 r. w Żurawicy²⁸, a 7 III został pochowany na tutejszym cmentarzu²⁹.

Po śmierci ks. Michała Czerniawskiego dziekanem dekanatu przemyskiego zamiejskiego został **ks. Jan Ładoś**, proboszcz parafii w Babiach³⁰. Ks. Jan urodził się 1804 r. Szkołę normalną i gimnazjum ukończył w Rzeszowie, a studia filozoficzne i teologiczne w Przemyślu. Świecenia otrzymał 1832 r. w Lwowie. Na wikariat trafił do Jarosławia, gdzie

²⁴ Catalogus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis Tum Saecularis Tum Regularis Ritus Latini Anno Salutis 1832, s. 10.

²⁵ Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Premisiensis Ritus Latini in Annum 1838, s. 8–9.

²⁶ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1842, s. 17.

²⁷ Tamże. Rochettum et mantolletum – odznaczeni księża mają przywilej noszenia rakiety – to taka komża podbita czerwonym materiałem u dołu i na rękawach oraz noszenia mantoletu – długa pelerynka sięgająca do pasa, bez rękawów, przeważnie w kolorze fioletowym. Więcej w: Zbigniew Głowacki, Prałaci i kanonicy w archidiecezji przemyskiej, w: „Niedziela”, Edycja przemyska, 5/2007. <https://www.niedziela.pl/artukul/48963/nd/Pralaci-i-kanonicy-w-archidiecezji> [dostęp: 31.10.2023 r.]

²⁸ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1844, Premisliae 1843, s. 84; A. Motyka, *Duszpasterze diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918). Szkice biograficzne*. Cz. 5–8 (Chmurowicz–Glatzel), Premisliae–Ressoviae 2022, s. 250.

²⁹ Archiwum Parafii Żurawica (dalej APŻ), b. sygn. Liber Mortuorum Ecclesiae parochialis Zuravicensis ritus latini, Tom III ab anno 1836–1844, s. 32, nr aktu 8.

³⁰ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1844, Premisliae 1843, s. 17.

przebywał w latach 1832–1837³¹. Następnie został w 1837 r. proboszczem w Babicach, gdzie duszpasterzował do 1873 r.³² Otrzymał odznaczenie RM³³. Zmarł 26 X 1873 r.³⁴ Jednak jeśli chodzi o dziekanstwo, to ks. Jan nie sprawował tej funkcji długo, bo w schematyzmie z roku 1844 zawarta jest informacja, że zostaje zwolniony z urzędu dziekana³⁵. W tym samym schematyzmie odnotowano, że obowiązki wicedziekana dekanatu przemyskiego zamiejskiego obejmuje **ks. Roman Stojałowski**³⁶, który był również następcą ks. Michała na probostwie w Żurawicy. O tym, że obowiązki dziekana przemyskiego zamiejskiego pełnił wicedziekan ks. Roman Stojałowski, wskazują także schematyzmy do 1847 r. Natomiast schematyzmy te, jak i z następnych lat, nie określają ks. Jana Ładosia mianem dziekana emeryta dekanatu przemyskiego zamiejskiego, i nie umieszczają go wśród dziekanów emerytów, mimo że w kolejnych latach pełnił obowiązki proboszcza parafii w Babicach³⁷. Taki stan prawdopodobnie utrzymywał się do 1848 r.

W roku 1848 dziekanem dekanatu przemyskiego zamiejskiego został mianowany **ks. Alojzy Kozaczyński**, proboszcz parafii Krasiczyn³⁸. Obowiązki dziekańskie spełniał do 1858 r. Ks. Alojzy urodził się 19 VI 1805 r. w Przemyślu. Studia teologiczne ukończył w Wiedniu. Święcenia kapłańskie przyjął w 1830 r. Po otrzymaniu święceń został wikariuszem w Mościskach, gdzie pracował do 1832 r.³⁹ Później został prefektem w Seminarium Duchownym w Przemyślu⁴⁰. W latach 1833–1834 studiował teologię moralną w Wiedniu⁴¹. Po powrocie był profesorem teologii w przemyskim

³¹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1833, s. 11 oraz 1837, s. 17.

³² Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1838, s. 14.

³³ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1868, s. 33.

³⁴ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1874, Jasło 1873, s. 200; <http://www.babicenadsanem.parafia.info.pl/?p=main&what=27> [dostęp: 6.02.2024r.]

³⁵ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1844, Premislae 1843, s. 98.

³⁶ Tamże.

³⁷ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini z lat 1845, s. 19–22 oraz 1846, s. 21–24; 1847, s. 22–24.

³⁸ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini z lat 1848, s. 22.

³⁹ Catalogus Universi Cleri Dioecisiani Premisliensis Tum Saecularis Tum Raegularis Ritus Latini Anno Salutis 1832, s. 13.

⁴⁰ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioecceseos Premisliensis Tum Saecularis Tum Regularis Ritus Latini Anno Salutis 1833, s. 6.

⁴¹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Tum Saecularis Tum Regularis Dioecesis Premisliensis Ritus Latini in Anno Salutis 1834, s. 10; Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Premisliensis Ritus Latini Anno 1835, s. 13.

Seminarium Duchownym w latach 1836–1847⁴². W 1847 r. został proboszczem w Krasieczynie, gdzie pracował do śmierci do 29 XI 1874 r.⁴³. Był odznaczony przywilejem RM⁴⁴.

Od 1859 r. dziekanem został mianowany **ks. Roman Stojalowski**, a ks. Alojzy Kozaczyński został dziekanem emerytem. Ks. Roman urodził się w 1816 r., a święcenia kapłańskie przyjął w 1839 r. W latach 1839–1840 posługiwał jako wikariusz w parafii Dobrzechów⁴⁵, a w latach 1841–1842 był komendarzem–ekspozytem w Laszkach, które należały wówczas do parafii Jarosław. Laszki nie miały w tym okresie statusu odrębnej parafii⁴⁶. W 1843 r. został proboszczem w Żurawicy i swoją funkcję sprawował do 1867 r.⁴⁷ Równocześnie, jak to było wspomniane wcześniej, został wicedziekanem dekanatu przemyskiego zamiejskiego i nadzorcą okręgowym szkół ludowych⁴⁸. Od 1859 r. pełnił funkcję dziekana dekanatu przemyskiego zamiejskiego oraz posiadał odznaczenie RM⁴⁹. Od 1860 r. był także sędzią zastępczym w sądzie diecezjalnym⁵⁰. Z probostwa żurawickiego został przeniesiony na probostwo w Mościskach⁵¹. Wtedy również objął funkcję dziekana sąsiedniego dekanatu jaworowskiego, którą sprawował do 1877 r.⁵² Od 1878 r. tytułowany jest dzieka-

⁴² Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Premisiensis Ritus Latini in Annum 1836, s. 9; Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisiensis Ritus Latini Anno Domini 1846, s. 16.

⁴³ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisiensis Pro Anno Domini 1875, Jasło 1874, s. 203; H. E. Wyczawski, ks. *Alojzy Kozaczyński, Słownik polskich teologów katolickich*, t. 2, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1982, s. 380–381; W. Kochowski, *Historia Seminarium Duchownego Diecezji Przemyskiej obrządku łacińskiego 1687–1895*, Lwów–Kraków 2011, s. 296.

⁴⁴ S. Bartmiński, *Krasieczyn. Dzieje parafii i społeczności naszkicowane przez starego proboszcza*, t. 2, Krasieczyn 2010, s. 52–54.

⁴⁵ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisiensis Rit. Lat. Anno Domini 1840, s. 51; <http://www.dobrzechow.parafia.info.pl/?p=main&what=83> [dostęp: 31.10.2023 r.]

⁴⁶ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisiensis Rit. Lat. Anno Domini 1841, s. 19 oraz 1842, s. 23.

⁴⁷ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisiensis Ritus Latini Anno Domini 1844, s. 23; Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisiensis Pro Anno Domini 1867, s. 33.

⁴⁸ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisiensis Ritus Latini Anno Domini 1845, s. 19.

⁴⁹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisiensis Rit. Lat. Anno Domini 1859, s. 13.

⁵⁰ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisiensis Rit. Lat. Anno Domini 1860, s. 10.

⁵¹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisiensis Pro Anno Domini 1868, s. 21, 44.

⁵² Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisiensis Pro Anno Domini 1869, s. 24; Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisiensis Pro Anno Domini 1877, s. 25.

nem emerytem oraz emerytowanym nadzorcą szkolnym. Przez cały ten okres pełnił również funkcję sędziego zastępczego⁵³. Zmarł 8 II 1887 r.⁵⁴

Po odejściu ks. Romana Stojalowskiego z Żurawicy jego następcą został **ks. Feliks Zagłoba Smoleński**. On także objął funkcję dziekana przemyskiego zamiejskiego⁵⁵. Ks. Feliks urodził się w Małkowie w 1825 r., a święcenia kapłańskie przyjął w 1849 r. i został skierowany jako wikariusz do parafii Głogów⁵⁶, a następnie do parafii Jasło⁵⁷, gdzie pracował do 1856 r. W latach 1856–1861 podjął studia w Augustineum w Wiedniu⁵⁸. Po uzyskaniu doktoratu pełnił funkcję profesora teologii moralnej w Seminarium Duchownym w Przemyślu⁵⁹. W latach 1866–1869 był egzaminatorem synodalnym⁶⁰. W 1868 r. został proboszczem żurawickim⁶¹. W tym samym roku został nadzorcą Okręgowych Szkół Ludowych⁶² i te funkcje sprawował do 1879 r. Za gorliwą pracę dla Kościoła przemyskiego otrzymał odznaczenie RM⁶³. W 1879 r. został proboszczem w Samborze⁶⁴, wówczas zaczęto go tytułować również dziekanem emerytem dekanatu przemyskiego zamiejskiego. Od 1886 r. działał w stowarzyszeniu Wincen- tego a Paulo. Zmarł 19 kwietnia 1887 r.⁶⁵

Po odejściu ks. Feliksa Zagłoby Smoleńskiego z Żurawicy, dziekanem dekanatu przemyskiego zamiejskiego został w dniu 17 IX 1878 r.

⁵³ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1887, s. 24.

⁵⁴ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1888, s. 268.

⁵⁵ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1869, Jasło 1868, s. 24.

⁵⁶ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1850, Ressoviae 1850, s. 114.

⁵⁷ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1852, Premisliae 1852, s. 74.

⁵⁸ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1857, Premisliae 1857, s. 83.

⁵⁹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1862, Jasło 1861, s. 12.

⁶⁰ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1867, Jasło 1866, s. 19.

⁶¹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1869, Jasło 1868, s. 36; W. Kochowski, *Historia Seminarium Duchownego Diecezji Przemyskiej obrządku łacińskiego 1687–1895*, s. 297.

⁶² Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1869, Jasło 1868, s. 23.

⁶³ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1874, Jasło 1873, s. 24.

⁶⁴ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1879, Jasło 1878, s. 235.

⁶⁵ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1888, s. 269; A. Kuczera, *Samborszczyzna: ilustrowana monografia miasta Sambor i ekonomii samborskiej*, t. 1, Sambor 1935, s. 351.

ks. Jan Dornwald, proboszcz z Ujkowic. Ks. Jan urodził się 30 XI 1818 r. w Pilchowie. Był synem Antoniego i Zofii Góreckiej. Gimnazjum ukończył w Samborze. Świecenia kapłańskie przyjął w 14 IX 1843 r. z rąk bpa Zachariasiewicza⁶⁶. Po święceniach kapłańskich został mianowany wikariuszem w Golcowej⁶⁷, a następnie w Korczyni⁶⁸, Moszczenicy⁶⁹, Komarnie⁷⁰, Grodzisku⁷¹, Tarnawcu⁷². Kolejno został mianowany komendarzem—ekspozytem w Laszkach, które w owym czasie były filią parafii Jarosław⁷³. Od 25 IV 1867 r. był proboszczem w Ujkowicach, w których duszpasterzował do 1887 r., kiedy został mianowany proboszczem w Samborze⁷⁴. 30 VII 1893 r. otrzymał godność tajnego podkomorzego Jego świątobliwości Leona XII⁷⁵. Natomiast 15 XI 1887 r. został mianowany komisarzem biskupim w sprawach małżeńskich. Zmarł 30 XI 1909 r. w Samborze⁷⁶. Pochowany dnia 2 XII 1909 r. przez ks. bpa Józefa Sebastian Pelczara, którego był katechetą. W opinii ks. Antoniego Kosteckiego (następca na probostwie w Ujkowicach) był kapłanem niezwyklej energii dla tutejszej parafii. Ks. Antoni wdzięczny za tę gorliwą pracę wziął udział w pogrzebie, a w dniu 7 XII urządził i odprawił nabożeństwo w Ujkowicach za spokój duszy w obecności licznej rzeszy parafian⁷⁷.

Od dnia 22 XII 1887 r. dziekanem dekanatu przemyskiego zamiejskiego został **ks. Antoni Biegański**, proboszcz w Krzywczy⁷⁸. Ks. Antoni urodził się w 1828 r. w Samborze. Nauki pobierał najpierw w Gimnazjum w Samborze, a następnie w Czerniowcach. Od 1850 r. podjął studia w In-

⁶⁶ A. Motyka, *Duszpasterze diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918). Szkice biograficzne*. Cz. 5–8 (Chmurowicz–Glatzel), Premislae–Ressoviae 2022, s. 206–207.

⁶⁷ *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisliensis Ritus Latini Anno Domini 1845*, s. 43.

⁶⁸ *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1846*, s. 72.

⁶⁹ Tamże, s. 72.

⁷⁰ *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Premisliensis Rit. Lat. Anno Domini 1848*, s. 107.

⁷¹ *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1853*, s. 63.

⁷² Tamże, s. 65.

⁷³ *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1857*, s. 21.

⁷⁴ *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1888*, s. 286; A. Kuczera, *Samborszczyzna: ilustrowana monografia miasta Sambor i ekonomii samborskiej*, t. 1, Sambor 1935, s. 351.

⁷⁵ A. Watulewicz, *Wspomnienie pośmiertne. (śp. ks. Jan Dornwald)*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 10, (1910), z. 1. s. 43.

⁷⁶ *Elenchus mortuorum a die 15 decembris 1908 ad diem 15 dec. 1909*, w: *Schematyzma z roku 1910*, s. 341.

⁷⁷ Archiwum Parafii Ujkowice, b. sygn. Liber memorabilium ob. anno 1876, s. 6.

⁷⁸ *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1888*, s. 286–287.

stytucie Teologicznym w Przemyśle wraz z nimi formację w tamtejszym Seminarium Duchownym. Świecenia kapłańskie przyjął z rąk bpa F.K. Wierchlejskiego w dniu 30 VII 1854 r. Najpierw posługiwał jako wikariusz w Dobromilu do 20 XI 1856⁷⁹, a następnie w Mościskach do 30 XII 1861 r.⁸⁰, w Rzeszowie do 28 I 1864 r.⁸¹ i w Przemyśle do 20 X 1866 r.⁸² Następnie od 1866 r. został proboszczem w Krzywczy⁸³, skąd po 31 X 1892 r. został przeniesiony na probostwo do Brzostka⁸⁴. Obowiązki proboszcza tej parafii pełnił do śmierci do dnia 18 VI 1897 r.⁸⁵ Funkcję dziekana przemyskiego zamiejskiego pełnił do 1892 r., kiedy został przeniesiony do Brzostka. Będąc proboszczem tej parafii był tytułowany jako dziekan emeryt dekanatu przemyskiego zamiejskiego. Otrzymał odznaczenie RM⁸⁶.

W 1892 r. dziekanem przemyskim zamiejskim został **ks. Józef Karpiński**, proboszcz parafii Babice⁸⁷. Ks. Józef urodził się w 1823 r. w Łańcucie. Do gimnazjum uczęszczał w Rzeszowie. Później studiował filozofię i teologię w Przemyśle, równocześnie odbył formację seminaryjną przygotowującą do kapłaństwa. Świecenia kapłańskie otrzymał z rąk bpa F. K. Wierchlejskiego 25 XI 1849 r. Jako wikariusz został skierowany na pierwszą placówkę do Jawornika Polskiego⁸⁸, gdzie przebywał do 8 VII 1852 r.⁸⁹ Później do 27 VIII 1862 r. pracował w Dubiecku⁹⁰. Następnie został proboszczem w Miejsu [Piastrym] pełniąc te obowiązki do 8 I 1874 r.⁹¹ Od tego czasu pełnił

⁷⁹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1855, s. 47.

⁸⁰ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1862, s. 23.

⁸¹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1864, s. 112.

⁸² Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1868, s. 34.

⁸³ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1867, s. 27.

⁸⁴ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1893, s. 63; <http://parafiabrzostek.pl/index.php>.

⁸⁵ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1898, s. 283; A. Motyka, *Duszpasterze diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918). Szkice biograficzne*. Cz. 1–4 (A – Chmura), Premislae–Ressoviae 2020, s. 299.

⁸⁶ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1893, s. 63.

⁸⁷ Tamże, s. 47.

⁸⁸ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1850, Ressoviae 1850, s. 114.

⁸⁹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1853, s. 121.

⁹⁰ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1853, s. 45 oraz 1862, s. 44.

⁹¹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1866, s. 78 oraz 1874, s. 83.

urząd proboszcza w Babicach. Został odznaczony RM⁹². Od XI 1892 r. do śmierci obowiązki parafialne łączył z pełnieniem funkcji dziekana dekanatu przemyskiego zamiejskiego. Zmarł 10 II 1900 r.⁹³

Po śmierci ks. Józefa Karpińskiego w 1901 r. dziekanem dekanatu przemyskiego zamiejskiego został **ks. Andrzej Solecki**, proboszcz w Krzywcy i funkcję tę pełnił do 1910 r.⁹⁴ Ks. Andrzej urodził się w 1859 r. w Rymanowie. Świecenia kapłańskie przyjął w 1884 r. i od lipca 1884 r. podjął posługę wikariusza w parafii Rokietnica⁹⁵, stąd został przeniesiony na wikariat do Jarosławia⁹⁶, gdzie pracował do 1891 r.⁹⁷, kiedy został mianowany administratorem parafii Krzywca.⁹⁸ Proboszczem tej parafii został mianowany w 1893 r. i w wykazie diecezjalnym z 1894 r. jest już tak tytułowany⁹⁹. Stąd w 1910 r. został przeniesiony na probostwo do Biecza¹⁰⁰. Za swoją pracę duszpasterską został odznaczony EC¹⁰¹ oraz RM¹⁰². W 1925 r. objął funkcję dziekana w Bieczu¹⁰³. W ramach nowego podziału diecezji polskich, którego dokonano w 1925 r., dekanat biecki wszedł w skład diecezji tarnowskiej¹⁰⁴. Ks. Andrzej Solecki zmarł jako kapłan diecezji tarnowskiej dnia 3 II 1926 r.¹⁰⁵

⁹² Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1875, s. 33.

⁹³ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1901, s. 291; A. Motyka, *Duszpasterze diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918). Szkice biograficzne*. Cz. 9–12 (Glazer–Kasprzycki), Premislae–Ressoviae 2022, s. 276; <http://www.babicenadsanem.parafia.info.pl/?p=main&what=27>.

⁹⁴ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1901, s. 49; Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1910, s. 49.

⁹⁵ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1885, s. 153 oraz s. 266.

⁹⁶ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1886, s. 97 oraz s. 267.

⁹⁷ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1892, s. 115.

⁹⁸ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1893, s. 49.

⁹⁹ Tamże, s. 49.

¹⁰⁰ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1911, s. 56.

¹⁰¹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1902, s. 49.

¹⁰² Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1906, s. 51; <https://www.krzywca.eu/duszpasterze-parafii-krzywca.html>.

¹⁰³ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1925, s. 31.

¹⁰⁴ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Tarnoviensis Pro Anno Domini 1926, s. 30–31.

¹⁰⁵ Currenda. Pismo urzędowe tarnowskiej kurii diecezjalnej. A.D. 1926, nr 3, s. 34.

Po przeniesieniu ks. Andrzeja Soleckiego do Biecza, w 1910 r. dziekanem dekanatu przemyskiego zamiejskiego został dotychczasowy wicedziekan tego dekanatu **ks. Michał Miksiewicz**, proboszcz w Żurawicy¹⁰⁶. Ks. Michał urodził się 18 IX 1864 r. w Brzozowie. Najpierw nauki pobierał w gimnazjum w Rzeszowie w latach 1876–1884. Następnie podjął studia w Seminarium Duchownym w Przemyśle w latach 1884–1888. Formację seminaryjną uwieńczył święceniami kapłańskimi, które otrzymał 22 VII 1888 r.¹⁰⁷ Na pierwszy wikariat został skierowany do Tarnowca¹⁰⁸. Stąd został przeniesiony do Krasiczyna, gdzie był wikariuszem dirigensem¹⁰⁹. W październiku 1899 r. został przeniesiony do Żurawicy. Początkowo jako administrator, a następnie otrzymał nominację na proboszcza parafii¹¹⁰. Tu pełnił posługę proboszczowską do swojej śmierci w dniu 15 XII 1941 r.¹¹¹

W 1941 r. dziekanem dekanatu przemyskiego zamiejskiego został **ks. Jan Lasek**, proboszcz z Krasiczyna¹¹². Ks. Jan urodził się 6 VIII 1886 r. w Gniewczynie. Był synem Wojciecha. Gimnazjum ukończył w Jarosławiu w 1904 r. Naukę kontynuował w Seminarium Duchownym w Przemyśle¹¹³. Święcenia kapłańskie otrzymał 8 grudnia 1908 r. Po święceniach został skierowany na wikariat w Jeżowie¹¹⁴. Kolejno po niespełna roku, został

¹⁰⁶ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1911, s. 35 oraz s. 49 i 54; Kronika Diecezji Przemyskiej 10 (1910), z. 10, s. 562.

¹⁰⁷ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1889, s. 292.

¹⁰⁸ Tamże, s. 293 oraz 122.

¹⁰⁹ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1894, s. 294.

¹¹⁰ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Ritus Latini Premisliensis Pro Anno Domini 1901, s. 51.

¹¹¹ S. Bartmiński, dz. cyt., s. 55–56; S. Momidłowski, *Wspomnienia pośmiertne o przemyskich kapłanach*, Przemyśl 2019, s. 233–234; A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, Kraków 2002 (mps), s. 60–61; M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, „Rocznik Przemyski”, t. 53, z. 1 (20) 2017, s. 160–162; M. Kapłon, *Dekanaty przemyskie (miejski i zamiejski) w latach II wojny światowej (1939–1945)*, dz. cyt., s. 79.

¹¹² Nie odnaleziono dekretu nominacyjnego ani żadnej adnotacji, która określałaby kiedy ks. Jan Lasek został mianowany dziekanem. Działo się to w czasie wojny. Dekanat i diecezja była podzielona na część radziecką i niemiecką. Nie wychodziły w tym okresie roczniki diecezjalne oraz kronika diecezji. Jedną z nielicznych informacji na ten temat można znaleźć w roczniku kurialnym, w którym naniesiono wpis, że dziekanem został ks. Lasek. Zob. AAPrz, *Schematyzm Diecezji Przemyskiej ob. łac. na rok 1938*, Przemyśl 1938, s. 34; Zob. również AAPrz, b. sygn., Teczka dekanatu przemyskiego zamiejskiego, *Sprawozdanie z kongregacji dekanalnej z dnia 18 II 1949 r.*; AAPrz, b. sygn., *Tabela służbowa ks. Jan Lasek*; M. Kapłon, *Dekanaty przemyskie (miejski i zamiejski) w latach II wojny światowej (1939–1945)*, dz. cyt. s. 67.

¹¹³ AAPrz, b. sygn., *Tabela służbowa ks. Jan Lasek*.

¹¹⁴ *Zmiany na stanowiskach i urządach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 8 (1908), z. 11–12, s. 396.

przeniesiony na wikariat do parafii Dobromil¹¹⁵. Następnie został mianowany wikariuszem ekspozytem w Łomnej¹¹⁶. Stąd został skierowany na studia teologiczne w zakładzie św. Augustyna w Wiedniu¹¹⁷. Po dwóch latach studiów, w 1914 r. uzyskał doktorat z teologii¹¹⁸. Po powrocie do diecezji był katechetą. Następnie został powołany w 1915 r. na kapelana dla wojska. W czasie wojny został wzięty do niewoli rosyjskiej. Więziony był w Symbirsku i Samarze. Z niewoli wrócił 1918 r.¹¹⁹ i wtedy został mianowany ojcem duchownym w Seminarium Duchownym w Przemyśle¹²⁰, tu także był wykładowcą ascetyki i liturgiki¹²¹. W latach 1921–1925 pełnił obowiązki katechety gimnazjalnego w Samborze¹²². W 1925 r. podjął obowiązki profesora historii Kościoła w Instytucie Teologicznym w Przemyśle¹²³. Ordynariusz diecezji zlecił mu również obowiązek czuwania nad zachowaniem karności w seminarium¹²⁴. Był także radcą w kurii biskupiej, referentem i sędzią prosynodalnym w sądzie biskupim¹²⁵. Obowiązki te wykonywał do 1937 r., kiedy został mianowany proboszczem w Krasiczynie¹²⁶. Zmarł w Gniewczynie Łańcuckiej 21 I 1952 r.¹²⁷

¹¹⁵ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 9 (1909), z. 5, s. 284; *Schematismus universi venerabiles cleri saecularis et regularis dioeceseos ritu latini premisliensis pro anno Domini 1909*, Przemyśl 1909, s. 204.

¹¹⁶ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 10 (1910), z. 12, s. 705.

¹¹⁷ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 12 (1912), z. 10, s. 353.

¹¹⁸ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, *Stopień doktora teologii*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 14 (1914), z. 5, s. 217.

¹¹⁹ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 15 (1915), z. 3, s. 34 oraz z. 4, s. 57; z. 6, s. 97.

¹²⁰ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 18 (1918), z. 9, s. 179.

¹²¹ *Elenchus cleri dioeceseos rit. lat. Premisliensis iuxta statum de mense aprilis a.d. 1919*, Przemyśl 1919, s. 11 oraz z 1921, s. 11.

¹²² *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 21 (1921), z. 10–11, s. 178; *Elenchus cleri dioeceseos rit. lat. pro a.d. 1923*, Przemyśl 1923, s. 58 oraz z 1924, s. 69; *Schematismus universi venerabiles cleri saecularis et regularis dioeceseos ritu latini premisliensis pro anno Domini 1925*, Przemyśl 1925, s. 108.

¹²³ A. Szal, *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. ł. w latach 1918–1939*, Przemyśl 2005, s. 80, 123.

¹²⁴ A. Szal, dz. cyt., s. 80, 195.

¹²⁵ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 26 (1926), z. 6, s. 152; *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 27 (1927), z. 3, s. 104; A. Szal, dz. cyt., s. 191.

¹²⁶ *Rocznik diecezji przemyskiej ob. lac. 1938*, Przemyśl 1938, s. 35.

¹²⁷ Śliwa T., *Słownik polskich teologów katolickich*, dz. cyt., s. 300–301; T. Śliwa, *Sylwetki wybranych duchownych przemyskich. Słownik biograficzny*, dz. cyt., s. 124; T. Śliwa, *Lasek Jan (1886–1952)*, dz. cyt.; S. Bartmiński, dz. cyt., t. 1, s. 92, 162–163 oraz t. 2, s. 32, 61–69; M. Kapłon, *Dełkanaty przemyskie (miejski i zamiejski) w latach II wojny światowej (1939–1945)*, dz. cyt., s. 73–74.

Zakończenie

Jak widać z powyższego przedstawienia w okresie ponad stu lat funkcjonowania dekanatu przemyskiego zamiejskiego było jedenastu dziekanów: ks. Michał Czerniawski – proboszcz w Żurawicy, ks. Jan Ładoś – proboszcz w Babicach, ks. Alojzy Kozaczyński – proboszcz w Krasiczynie, ks. Roman Stojalowski – proboszcz w Żurawicy, ks. Feliks Zagłoba Smoleński – proboszcz w Żurawicy, ks. Jan Dornwald – proboszcz w Ujkowicach, ks. Antoni Biegański – proboszcz w Krzywczy, ks. Józef Karpiński – proboszcz w Babicach, ks. Andrzej Solecki – proboszcz w Krzywczy, ks. Michał Miksiewicz – proboszcz w Żurawicy i ks. Jan Lasek – proboszcz w Krasiczynie. Na jedenastu dziekanów czterech to proboszczowie w Żurawicy, po dwóch to proboszczowie Krasiczyna, Babic i Krzywczy oraz jeden to proboszcz Ujkowic. Jeśli weźmie się pod uwagę czas pełnienia urzędu dziekańskiego to najdłużej dziekanem był ks. Michał Miksiewicz, bo od 1910 do 1941 r. Natomiast najkrócej ks. Jan Ładoś. W tym wypadku trudno jest nawet określić długość czasu, ale może to być około roku.

Obraz św. Anny w kościele pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy. Fot. RAVA Studio Rafał Czepiński

Powołanie do istnienia dekanatu żurawickiego i parafie do niego należące na przestrzeni historii oraz dziekani tego dekanatu

ks. Marian Hofman

Wstęp

Niniejszy artykuł na początku przedstawia czym jest instytucja dekanatu oraz urząd dziekana, który stoi na jej czele, choć nie to jest głównym celem artykułu. Te zagadnienia zostały już opracowane i mają dość obszerną literaturę przedmiotu¹. W tym artykule są jedynie wprowadzeniem do tematu przewodniego jakim jest prezentacja historii dekanatu żurawickiego oraz sylwetek dziekanów żurawickich. Wskazany temat nie doczekał się jeszcze omówienia. Można co prawda znaleźć opracowania, które przedstawiają parafie oraz przy tej okazji sylwetki duchownych, prezentując w tym kontekście niektórych żurawickich dziekanów², jednak nie ma opracowania na temat początków i kolejnych lat funkcjonowania dekanatu żurawickiego.

¹ Zob. Przypis 14. Na temat dziekana i dekanatu literatura przedmiotu zawarta jest m.in. w bibliografii P. Łowicki, *Geneza i historia urzędu dziekana*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 27 (2020) s. 559–560.

² T. Śliwa, *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 6: 1918–1981, red. ks. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 300–301; T. Śliwa, *Lasek Jan (1886–1952)*, w: *Tekstowa kartoteka osobowa przemysłan*, red. Anna Siciak, na stronie Przemyskiej Biblioteki Publicznej Lasek Jan (1886–1952); T. Śliwa, *Sylwetki wybranych duchownych przemyskich. Słownik biograficzny*, Przemysł 2021; *Ksiądz prałat Stanisław Burczyk 1921–2007*, red. M. Duda, Żurawica 2019; J. Zubik, *Parafia o. ł. pw. Św. Mikołaja Biskupa w Wyszatycach 1419–2019*, Wyszatyce 2019; Tenże, *Wieś i parafia Wyszatyce na przestrzeni wieków*, Przemysł 2010; M. Duda, *Parafia Rzymskokatolicka pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy w czasie posługi księdza proboszcza Aleksandra Zajęca 1996–2006*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023, s.277–304; S. Bartmiński, *Krasiczyn. Dzieje parafii i społeczności naszkicowany przez starego proboszcza*, t. 1–2, Krasiczyn 2010.

Instytucja dekanatu

Dekanat jest jednostką terytorialną w obrębie diecezji, która obejmuje zazwyczaj kilka parafii, pozostających pod kierownictwem dziekana³. Obecnie obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., w kan. 374 §2 stwierdza, że *celem wsparcia pasterzowania przez wspólne działanie, kilka sąsiednich parafii może być połączonych w specjalne zespoły, jakimi są wikariaty rejonowe – dekanaty*. Warto podkreślić, że w stosunku do prawodawstwa z 1917 r. zmienił się sposób postrzegania dekanatu w kodyfikacji z 1983 r. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. zobowiązywał biskupa diecezjalnego do podzielenia diecezji na dekanaty. Gdyby zaś utworzenie dekanatów nie było możliwe, to biskup w takim przypadku powinien był skonsultować tę sprawę ze Stolicą Apostolską⁴. Natomiast kodeks z 1983 r. przejmuje instytucję dekanatu i urząd dziekana, ale nie zobowiązuje biskupa diecezjalnego do podziału diecezji na dekanaty, pozostawiając mu tym samym swobodę wyboru innych rozwiązań, które wyraźnie proponują różne dokumenty apostolskie okresu posoborowego⁵. Jednakże zarówno prawo partykularne, jak i praktyka duszpasterska dość powszechnie podtrzymują podział diecezji na dekanaty, w celu łatwiejszego sprawowania opieki duszpasterskiej poprzez wspólne działanie kilku sąsiednich parafii⁶.

Wydaje się, że taki cel przyświecał tworzeniu dekanatów od początku ich istnienia. Choć w wiekach wcześniejszych bardziej kładziono akcent na względy administracyjne i dyscyplinarne. Dekanaty jako okręgi diecezji pojawiły się około VII w. na terenach dzisiejszej Francji. Ostatecznie na zachodzie Europy uformowały się w IX–XI w. W Polsce podział diecezji na dekanaty pojawił się w pierwszej połowie XIII stulecia⁷. W diecezji przemyskiej wzmianki o dziekanach, co za tym idzie, jak niektórzy twierdzą także i dekanatach, mamy już w drugiej połowie XIV stulecia⁸. Nato-

³ T. Pawluk, *Dekanat*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, s. 1114.

⁴ Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. kan. 216–217; F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. 1, Opole 1957, s. 430.

⁵ E. Szafronowski, *Ponadparafialni współpracownicy biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne” 35 (1992) nr 3–4, s. 25

⁶ Tamże; J. Krukowski, *Hierarchiczny ustrój Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, T.II/1*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 229.

⁷ T. Pawluk, *Dekanat*, dz. cyt., k. 1114.

⁸ J. Rąb, *Sześć wieków rozwoju sieci dekanalnej w diecezji przemyskiej (1385–1984)*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 71 (1985), z. 5–6, s. 133; H. Borcz, *Archidiecezja przemyska. Zarys dziejów i organizacji*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 79 (2003), s. 70; H. Borcz, *Kongregacje dekanalne w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego u schyłku okresu staropolskiego*, „Premisla Christiana”, 13 (2008/2009), s. 110; J. Kwolek, *Początki biskupstwa przemyskiego*, „*Nasza Przyszłość*” 43(1975), s. 20; S. Wojnar, *Urząd dziekański w świetle ustaw józefińskich na przykładzie diecezji przemyskiej w latach 1786–1824*, „*Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*” 2 (1993), s. 169–184. Inne stanowisko w tej kwestii zajmuje G. Klebowicz, który twierdzi, że wymieniani diekani diecezji przemyskiej z XIV w. nie działali w dekanatach jako jednostce administracji diecezjalnej, ale byli powoływani z racji potrzeby przeprowadzenia kolekty dziesięcin na rzecz przemyskiej kapituły, dlatego nie można mówić o podziale diecezji przemyskiej w XIV w. na dekanaty. Zob.

miast wszyscy autorzy opracowań na ten temat zgadzają się co do faktu, że podział diecezji przemyskiej na dekanaty został dokonany, względnie odnowiony w roku 1594 przez biskupa Wawrzyńca Goślickiego. To on podzielił diecezję na 7 dekanatów. Były to dekanaty: dynowski, jarosławski, krośnieński, przemyski, rzeszowski, samborski i sanocki. Poza jurysdykcją dziekana terytorialnego pozostawała parafia katedralna⁹. W późniejszych wiekach sieć dekanalna w diecezji się rozwijała¹⁰.

Urząd dziekana

Z dekanatem nierozłącznie związany jest urząd dziekana. Dla doprecyzowania o jakiego dziekana tu chodzi, należy wskazać, że o wikariusza rejonowego, który jest również określany jako vicarius foraneus. Pełnił on funkcję administracyjną i duszpasterską o charakterze ponadparafialnym¹¹. Ponieważ dziekan jest reprezentantem biskupa, to też przez niego jest nominowany¹². Na urząd dziekana powinien biskup wybierać kapłana godnego, zwłaszcza spośród proboszczów. Biskup może usunąć dziekana według własnego uznania¹³. Pewne prawa i obowiązki dziekanowi przekazuje powszechne prawo Kościoła (kodeks), ale w wielu kwestiach odsyła do prawa partykularnego. Etymologię słowa „dziekan” oraz historyczny rozwój tego urzędu omawia bardzo szeroko M. Przybyłko¹⁴.

G. Klebowicz, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XVI wieku*, Lublin 2013, s. 133–137; G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne(archi)diecezji przemyskiej XIV–XXI w.*, Przemysł 2020, s. 29–30; S. Zych, *Diecezja przemyska obrządku łacińskiego w warunkach okupacji niemieckiej i sowieckiej w latach 1939–1944/45*, Przemysł 2011, s. 148–152.

⁹ H. Borcz, *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*, dz. cyt., s. 70; G. Klebowicz, *Diecezja przemyska do końca XVIII wieku*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej (archi) diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko–lubaczowska ok. 1340–2018*, red. H. Gapski, Lublin, 2019, s. 26; G. Klebowicz, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XVI wieku*, dz. cyt., s. 137–139; J. Rąb, *Sześć wieków rozwoju sieci dekanalnej w diecezji przemyskiej*, dz. cyt., s. 133; W. Muller, *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej w okresie przedrozbiorowym (1375–1772)*, „*Nasza Przyszłość*” 46 (1976), 42–48; B. Kumor, *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej 1772–1850*, „*Nasza Przyszłość*” 43 (1975), s. 147–155; I. Homola, *Organizacja terytorialna i duszpasterska diecezji przemyskiej rzymskokatolickiej w latach 1867–1914*, „*Nasza Przyszłość*” 43 (1975), s. 241–246; A. Potocki, *Diecezja przemyska w swe 600–lecie, t. 1*, Przemysł 1986, s. 106–113; Tenże, *Diecezja przemyska w swe 600–lecie, t. 2*, Przemysł 1986, s. 374–380.

¹⁰ Zob. G. Klebowicz, *Diecezja przemyska do końca XVIII wieku*, dz. cyt., s. 26–28; J. Kumor–Mielnik, *Diecezja przemyska w XIX wieku*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej (archi) diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko–lubaczowska ok. 1340–2018*, red. H. Gapski, Lublin, 2019, s. 30–34; E. Chomentowska, *(Archi)diecezja przemyska w latach 1900–2018*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej (archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko–lubaczowska ok. 1340–2018*, red. H. Gapski, Lublin, 2019, s. 38–43.

¹¹ T. Pawluk, *Dziekan*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 4, s. 586.

¹² A.S., *Dziekan*, w: *Encyklopedia kościelna*, T. 4, red. M. Nowodworski, Warszawa 1874, s. 453.

¹³ F. Bączkowicz, *Prawo kanoniczne*, dz. cyt., s. 571.

¹⁴ M. Przybyłko, *Urząd dziekana w rozwoju historycznym*, „*Prawo Kanoniczne*” 3 (1960), z. 3–4, s. 195–272; Zob. również J. Adamczyk, *Dekanat i urzędy dekanalne*, „*Prawo Kanoniczne*”

W historii urząd dziekana nie był nadawany kadencyjnie, jak to wyżej było zaznaczone, biskup w sposób wolny mógł powoływać i odwoływać dziekana bez określenia czasowego. Także dziekan sam mógł złożyć rezygnację, albo swoją funkcję pełnić do śmierci. W diecezji przemyskiej kadencyjność urzędu dziekańskiego wprowadził synod z 1955 r. wyznaczając długość kadencji na sześć lat¹⁵. Gdy biskup Ignacy Tokarczuk wydawał statuty dotyczące dziekanów, określił ich kadencję zgodnie z synodem z 1955 r. na sześć lat¹⁶. Natomiast kolejny synod przemyski odbyty w latach 1995–2000 określił długość kadencji dziekańskiej na pięć lat¹⁷. Według prawa diecezjalnego biskup oczywiście może temu samemu kapłanowi urząd dziekana przekazywać na kolejne kadencje.

Powstanie dekanatu Żurawica

Parafia w Żurawicy jest jedną ze starszych w diecezji przemyskiej. Została erygowana w 1406 r. Ze względu na sąsiedztwo ze stolicą diecezji, Przemyślem była przez wiele lat bezpośrednio z nim związana. Dlatego na początku swojego istnienia, a z pewnością od 1594 r., parafia Żurawica należała do dekanatu przemyskiego¹⁸. Dopiero gdy biskup Wacław Hieronim Sierakowski w 1746 r. zniósł dekanat przemyski i ustanowił cztery nowe dekanaty: nowomiejski, pruchnicki, brzozowski i tarnogrodzki, parafia żurawicka została włączona do nowo powstałego dekanatu pruchnickiego¹⁹. Taki stan utrzymywał się przez prawie pół wieku, kiedy po pierwszym rozbiórce Polski, diecezja przemyska znalazła się pod panowaniem austriackim. Wówczas biskup Antoni Betański na wniosek władz dokonał reorganizacji sieci dekanalnej w diecezji. W 1785 r. zniesiono dekanat pruchnicki, a parafia Żurawica ponownie została włączona do dekanatu przemyskiego²⁰. Kolejną zmianą, która miała wpływ na przynależność dekanalną parafii Żurawica, było podzielenie przez biskupa Franciszka Zachariasiewicza w 1841 r. dekanatu przemyskiego na dekanat Przemyśl – miasto z jedną parafią katedralną i Przemyśl zamiejski, w skład którego weszły pozostałe parafie z dotychczasowego dekanatu przemyskiego,

61 (2018), nr 1, s. 33–39; P. Łowicki, dz. cyt., s. 545–560; J. Gręzlikowski, *Dziekani w ustawodawstwie synodalnym diecezji wrocławskiej*, „Prawo Kanoniczne” 52 (2009), nr 1–2, s. 255–319.

¹⁵ *Synod diecezji przemyskiej z 1955 r.*, statut 39.

¹⁶ Archiwum Urzędu Dziekańskiego w Żurawicy (dalej AUDzŻ), b. sygn., Akty dotyczące dziekana, I. Tokarczuk, *Statuty dziekańskie diecezji przemyskiej z dnia 14 I 1984 r.*, (mps), s. 1.

¹⁷ *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995–2000. Statuty i Aneksy*, statut 221.

¹⁸ G. Klebowicz, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XVI wieku*, dz. cyt., s. 142, 144; G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji przemyskiej XIV–XXI w.*, dz. cyt., s. 93.

¹⁹ *Diecezja przemyska ob. łac.*, „Kronika Diecezji Przemyskiej 14 (1914), z. 5, s. 195; G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji przemyskiej XIV–XXI w.*, dz. cyt., s. 126.

²⁰ Archiwum Archidiecezji Przemyskiej (dalej AAPrz), sygn. 224, *Consignatio generalis ecclesiae parochialium z 1785 roku*.

wśród których znalazła się Żurawica²¹. W późniejszym czasie mimo reorganizacji sieci dekanalnej w diecezji, przynależność dekanalna parafii Żurawica nie zmieniała się. Wypada tu zaznaczyć, że w czasie II wojny światowej, kiedy doszło do wytyczenia granicy między III Rzeszą a ZSRR na rzece San, w diecezji wprowadzono chwilowe rozwiązania, które dotyczyły również obu dekanatów przemyskich, ale po ataku Niemiec na ZSRR wszystko wróciło do stanu wcześniejszego²².

Ważną datą dla parafii Żurawica jest rok 1949. Wtedy bowiem dekanat przemyski zamiejski został przemianowany na żurawicki²³. W skład dekanatu żurawickiego weszły wtedy następujące parafie: Babice n/Sanem, Bolestraszyce, Krasiczyn (przy tej parafii występuje eksp. w Olszanych, Mielnowie i Rokszycach), Krzywca, Małkowice, Medyka, Stubno (przy tej parafii występuje eksp. w Poździaczu), Tarnawka, Ujkowice, Walawa²⁴, Wyszatyce, Żurawica²⁵. Te same parafie są wymienione w dekanacie żurawickim w roczniku z 1958/1959, choć w tym przypadku Poździacz jest już wskazany jako samodzielna jednostka duszpasterska²⁶.

Dekanat ten funkcjonował dość krótko, bo już w 1 stycznia 1962 r.²⁷ został zlikwidowany, a parafie wchodzące w jego skład zostały włączone do dekanatu przemyskiego, ale tylko czasowo, ponieważ w 1968 r. na powrót został utworzony i funkcjonuje do obecnego czasu.

Parafie należące do dekanatu żurawickiego po jego ponownym utworzeniu

W 1967 r. powstał projekt podziału dekanatu przemyskiego na trzy, jednym z nich był dekanat żurawicki. Gdy ponownie powołano go do istnienia, w jego skład zaliczono następujące parafie: Bolestraszyce, Drohojów (wyłączony z dekanatu pruchnickiego), Kosienice (wyłączone z dekanatu pruchnickiego), Małkowice, Ujkowice, Waclawice (wyłączone z dekanatu pruchnickiego), Walawa, Wyszatyce i Żurawica²⁸.

²¹ *Diecezja przemyska ob. łac.*, „Kronika Diecezji Przemyskiej 14 (1914), z. 5, s. 197; *Schematicus universi venerabiles cleri saecularis et regularis dioeceseos ritu latini premisliensis pro anno Domini 1842*, Przemyśl 1842, s. 21.

²² S. Zych, dz. cyt., s. 151.

²³ *Zmiany w diecezji*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 42 (1949), z. 5–9, s. 108.

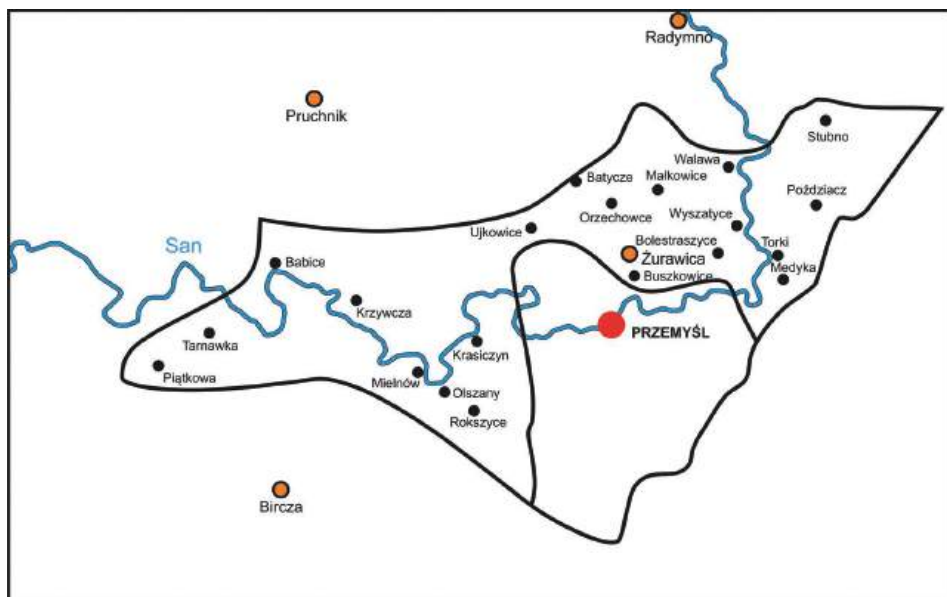
²⁴ Parafia ta powstała w dniu 21 II 1948 r. po wyłączeniu gromady Walawa z parafii Wyszatyce. Zob. *Zmiany w diecezji*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 41 (1948), z. 4–5, s. 145.

²⁵ *Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1952*, Przemyśl 1952, s. 132–135.

²⁶ *Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1958/9*, Przemyśl 1959, s. 149–152.

²⁷ *Zmiany w diecezji*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 48 (1962), z. 1, s. 29.

²⁸ AUDzŻ, Akta dotyczące dziekana, b. sygn., *Dekret ks. bp. I. Tokarczuka o ustanowieniu nowego dekanatu żurawickiego z dnia 15.12.1967 r.*; Tamże, *Projekt podziału dekanatu przemyskiego*; AAPrz, b. sygn., *Teczka dekanatu żurawickiego, Dekret ks. bp. I. Tokarczuka o ustanowieniu nowego dekanatu żurawickiego z dnia 15.12.1967 r.*; Tamże, *Projekt podziału dekanatu przemyskiego*; *Zmiany w diecezji. Zmiany*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 54 (1968), z. 1–2, s. 51; A. Potocki, *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*, t. 2, Przemyśl 1986, s. 375–376.

Granice Dekanatu Żurawica w 1952 r.

Należy podkreślić, że okres pasterskiej posługi księdza biskupa Ignacego Tokarczuka w diecezji przemyskiej charakteryzował się dużym dynamizmem. W pierwszej kolejności biskup starał się przejmować cerkwie greckokatolickie oraz łączyć funkcje parafialne ze świątyniami filialnymi czy zakonnymi. Od końcówki lat sześćdziesiątych XX w. na szeroką skalę zaczęto budować nowe obiekty sakralne, a w konsekwencji powoływano do istnienia nowe parafie. Nie tylko została rozbudowana sieć parafialna w diecezji, ale zwiększyła się ilość parafii w poszczególnych dekanatach, to zaś przyczyniło się do tworzenia nowych dekanatów, a co za tym idzie przechodzenia konkretnych parafii z jednego dekanatu do innego²⁹.

Takie też zmiany można dostrzec w dekanacie żurawickim. Najpierw z parafii Ujkowice wydzielono Orzechowce³⁰. Następna zaś była parafia Maćkowice³¹, która została utworzona przez wyłączenie z parafii Kosieni-

²⁹ A. Potocki, dz. cyt., s. 380–403; A. Potocki, *Posoborowa organizacja Kościoła lokalnego, w: Księga jubileuszowa. 25 lat pasterskiego posługiwania ks. biskupa Ignacego Tokarczuka*, Brzozów–Stalowa Wola 1991, s. 63–67; G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne(archi)diecezji przemyskiej XIV–XXI*, dz. cyt., s. 244–253.

³⁰ *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1997. Album*, Przemyśl 1997, s. 520; J. Bar, A. Szal, *Nowe kościoły diecezji przemyskiej*, Przemyśl 1993, s. 240; *50-lecie parafii pw. Matki Bożej Różańcowej w Orzechowcach*, s. 1; Archiwum Parafii Ujkowice, b. sygn., *Liber memorabilium ab anno 1874*, s. 31.

³¹ *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1997*, dz. cyt., s. 518; J. Bar, A. Szal, *Nowe kościoły diecezji przemyskiej*, dz. cyt., s. 200; E. Sabat, *Wieś i parafia Maćkowice*, s. 16, (mps dostępny w AUDzŻ). Można tam przeczytać „Po wakacjach 1970 r. przyjechał długo oczekiwany „nasz” ksiądz, który będzie z nimi nie dorywcz, ale razem. Był nim Ks. Antoni Smoluk ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy. 30 sierpnia 1970 r. Ksiądz Biskup Ordynariusz w trosce o zaspokojenie duchowych potrzeb wiernych

ce. W taki sposób do dekanatu żurawickiego od 1970 r. należało dwanaście parafii: Bolestraszyce, Buszkowice, Drohojów, Kosienice, Maćkowice, Małkowice, Orzechowce, Ujkowice, Waclawice, Walawa, Wyszatyce, Żurawica. Taki też wykaz parafii dekanatu żurawickiego podaje rocznik diecezji przemyskiej z 1979 r.³²

Na początku lat osiemdziesiątych XX w. dokonano nowego podziału dekanatów Przemyśl I Przemyśl II tworząc w ten sposób nowy dekanat Przemyśl III. Dla zrealizowania tego przedsięwzięcia z dekanatu żurawickiego wyłączono parafie Bolestraszyce i Buszkowice i włączono je do dekanatu Przemyśl II³³.

W dniu 13 listopada 1983 r. została erygowana parafia Orły–Zadąbrowie³⁴. Parafia ta została wydzielona z parafii Waclawice, Małkowice i Radymno. Ordynariusz diecezji włączył ją do dekanatu żurawickiego. Decyzją księdza biskupa Tokarczuka z dniem 21 listopada 1983 r., również parafia Kaszyce została wyłączona z dekanatu pruchnickiego, a przyłączona do dekanatu żurawickiego³⁵. Rocznik diecezjalny w 1984 r. wśród parafii dekanatu żurawickiego wymienia: Drohojów, Kaszyce, Kosienice, Maćkowice, Małkowice, Orły–Zadąbrowie, Orzechowce, Ujkowice, Waclawice, Walawa, Wyszatyce i Żurawica³⁶.

Taki stan dekanatu żurawickiego utrzymał się do 1992 r., kiedy doszło do podziału parafii Żurawica pw. Niepokalanego Poczęcia NMP. Wy-

wyodrębnił Maćkowice z parafii Kosienice ustanawiając je, jako samodzielną placówkę duszpasterską. W myśl postanowienia Kurii Biskupiej w Przemyślu z dnia 25 sierpnia 1970 r. /L.2975/70/ zostały przekazane dnia 12 października br. z parafii Kosienice do Maćkowic następujące księgi metrykalne: Liber baptisatorum T. VIII. Maćkowice od 1955 r., Liber copulatorum od 1955 r., Liber mortuorum od 1955 r. Przekazanie powyższych ksiąg metrykalnych przez ks. E. Moskała proboszcza z Kosienic, ks. A. Smolukowi dokonane zostało w obecności dziekana S. Burczyka z Żurawicy”.

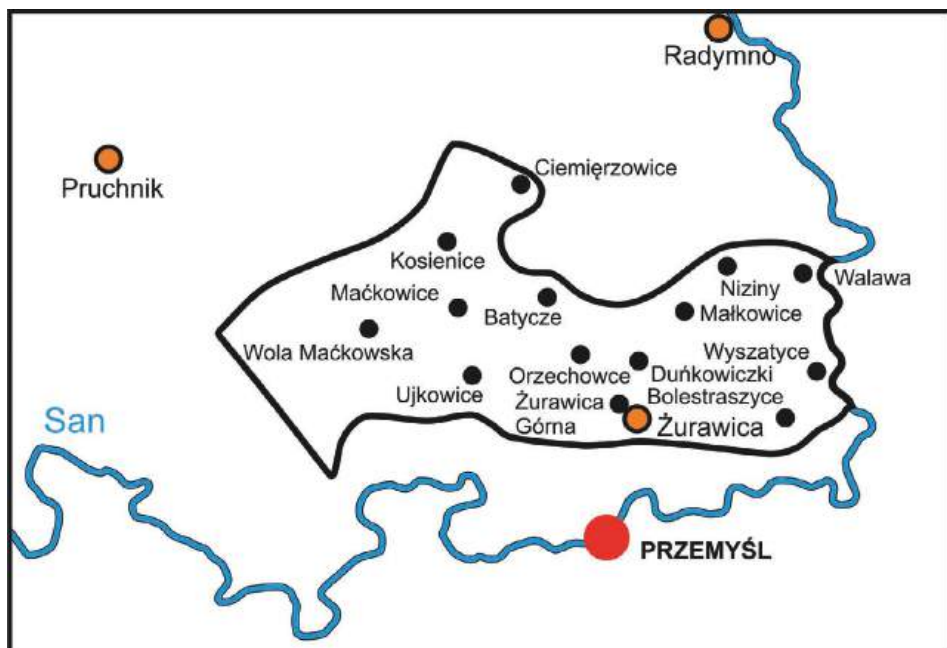
³² *Rocznik diecezji przemyskiej 1979*. Przemyśl 1979, s. 224–227. Na początku publikacji jest zamieszczona notka, że informacje zawarte w roczniku przedstawiają stan diecezji z września 1979 r.

³³ AAPrz, b. sygn., Teczka dekanatu żurawickiego, Dekret bp. Ignacego Tokarczuka z dnia 9 VIII 1982 r., o wyłączeniu parafii Buszkowice i Bolestraszyce z dekanatu żurawickiego, a przyłączeniu z dniem 1 IX br. do dekanatu Przemyskiego II; *Zmiany w diecezji. Zmiany terytorialne*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 68 (1982), z. 5–6, s. 142.

³⁴ *Rocznik Archidiecezji przemyskiej 1997*, dz. cyt., s. 386; J. Bar, A. Szal, *Nowe kościoły diecezji przemyskiej*, dz. cyt., s. 239; M. Duda, *Parafia Waclawice i parafia Drohojów wczoraj i dziś*, Waclawice 2023, s. 43; Wypada zaznaczyć, że jest rozbieżność co do daty erygowania parafii Orły–Zadąbrowie. J. Dyrda w swoim artykule pisze „13 VII 1983 roku Kuria Biskupia w Przemyślu przesłała na ręce Przewodniczącego Budowy Kościoła w Orlach Dekret o erygowaniu nowej parafii Orły–Zadąbrowie. Proboszczem parafii został mianowany ks. Edward Stępień, który 17 VII 1983 roku odprawił pierwszą Mszę św. w kaplicy cmentarnej, podczas której Przewodniczący Komitetu Budowy Andrzej Mazur wręczył proboszczowi dekret o erygowaniu parafii, który następnie odczytano wiernym”. Zob. J. Dyrda, *40 lat parafii Orły–Zadąbrowie*, „Orły moja gmina” 2023, nr 12, s. 27.

³⁵ AAPrz, b. sygn., Teczka dekanatu żurawickiego, Dekret bp. I. Tokarczuka z dnia 21 I 1983 r., o wyłączeniu parafii Kaszyce z dekanatu pruchnickiego przyłączeniu do dekanatu żurawickiego; M. Hofman, *Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Piotra i Pawła w Kaszycach w okresie proboszczowania ks. Tadeusza Kulaka w latach 1971–2002*, „Premisia Christiana”, 20 (2022/2023), s. 124.

³⁶ *Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1984*, brw, s. 497–504.

Granice Dekanatu Żurawica w roku 1992

dzielono z niej parafię pw. Św. Andrzeja Boboli³⁷. W tym samym roku, 15 grudnia ksiądz abp Ignacy Tokarczuk podzielił dekanat Radymno na dekanaty Radymno I i Radymno II. Do utworzonego dekanatu Radymno I włączył cztery parafie, które należały do dekanatu Żurawica. Były to: Kaszyce, Waclawice, Drohojów i Orły–Zadąbrowie. Natomiast do dekanatu żurawickiego dołączył parafię Bolestraszyce³⁸. Od 15 grudnia 1992 r. w skład dekanatu żurawickiego wchodziły następujące parafie: Bolestraszyce, Kosienice, Maćkowice, Małkowice, Orzechowce, Ujkowice, Walawa, Wyszatycze, Żurawica pw. Niepokalanego Poczęcia NMP oraz Żurawica pw. św. Andrzeja Boboli. Gdy w 1993 r. w diecezji przemyskiej rozpoczął swoje pasterzowanie ksiądz arcybiskup Józef Michalik diecezja była podzielona na 35 dekanatów, w tym żurawicki, w skład którego wchodziło 10 wcześniej wymienionych parafii³⁹.

³⁷ Archiwum Parafii Żurawica (dalej APŻ), b. sygn., *Teczka parafii Żurawica, Dekret Arcybiskupa Metropolity Przemyskiego z dnia 4 VIII 1992r.*; *Rocznik Archidiecezji przemyskiej 1997*, dz. cyt., s. 525; J. Bar, A. Szal, *Nowe kościoły diecezji przemyskiej*, dz. cyt., s. 415; E. Dybek, *Ksiądz pralat Stanisław Burczyk budowniczy kościoła w Żurawicy Górnej*, w: *Ksiądz pralat Stanisław Burczyk 1921–2007*, red. M. Duda, Żurawica 2019, s. 58.

³⁸ Archiwum Parafii Waclawice, b. sygn., *Dekret arcybiskupa I. Tokarczuka z dnia 11 XII 1992 r.*; AUDzŻ, *Akta luźne*. Z notatki ks. dziekana Stanisława Burczyka datowanej na dzień 21 XII 1992 r. wynika, że cztery parafie odeszły do dekanatu Radymno I, a do dekanatu żurawickiego przyłączono jedną – Bolestraszyce.

³⁹ *Rocznik archidiecezji przemyskiej 1993*, Przemyśl 1993, s. 121–122. Dane zawarte w roczniku przedstawiają stan z dnia 17 IV 1993 r.

Po zmianach dokonanych w 1992 r. sytuacja ustabilizowała się do 2005 r. 16 czerwca tego roku ustanowiono rektorat przy kościele pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Nizinach, parafii Walawa⁴⁰, a następnie z dniem 8 kwietnia 2007 r. rektorat w Nizinach został z parafii Walawa wyłączony i utworzono z niego samodzielny parafię⁴¹. Od tego momentu w skład dekanatu żurawickiego wchodziły następujące parafie: Bolestraszyce, Kosienice, Maćkowice, Małkowice, Niziny, Orzechowce, Ujkowice, Walawa, Wyszatyce, Żurawica pw. Niepokalanego Poczęcia NMP oraz Żurawica pw. Św. Andrzeja Boboli⁴².

Od tego czasu sytuacja unormowała się i nie było zmian przynależności parafialnej w dekanacie żurawickim⁴³. Dla pełności obrazu można dodać, że dekanat żurawicki w obecnym kształcie swoim zasięgiem obejmuje następujące gminy: Żurawica – prawie w całości. W skład dekanatu nie wchodzi z tej gminy jedynie miejscowości Buszkowice i Buszkowiczki. Oprócz tego z Gminy Orły do dekanatu należą miejscowości: Duńkowiczki i Małkowice, które wspólnie tworzą parafię, Walawa, Niziny oraz Ciemięrzowice, które wchodzi w skład parafii Kosienice. Do Gminy Przemyśl należy parafia Ujkowice, natomiast miejscowość Chałupki Dusowskie, które wchodzi w skład parafii Niziny należą do Gminy Stubno.

Dziekani dekanatu żurawickiego

W momencie przemianowania dekanatu przemyskiego zamiejskiego na żurawicki, funkcję dziekana pełnił ks. dr Jan Lasek, proboszcz z Krasiczyna, który po śmierci ks. Michała Miksiewicza w 1941 r., został mianowany dziekanem przemyskim zamiejskim⁴⁴. Jan Lasek urodził się 6 sierpnia 1886 r. w Gniewczynie, w powiecie przeworskim. Był synem Wojciecha. Po ukończeniu w 1904 r. gimnazjum w Jarosławiu, wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu⁴⁵. Kończąc seminarium otrzymał święcenia kapłańskie, ale nie razem ze wszystkimi kolegami seminaryjnymi, lecz dopiero 8 grudnia 1908 r. Po święceniach został skierowany

⁴⁰ AUDzŻ, Teczka parafii Niziny, b. sygn., *Dekret w sprawie ustanowienia rektoratu przy kościele pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Nizinach*.

⁴¹ AUDzŻ, Teczka parafii Niziny, b. sygn., Dekret w sprawie ustanowienia parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Nizinach; Dekret w sprawie ustanowienia parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Nizinach, „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 92 (2007), nr 1, s. 51–53.

⁴² *Rocznik archidiecezji przemyskiej 2008*, b.m.w., s. 336–342. Rocznik przedstawia stan na dzień 14 XI 2007 r.

⁴³ *Rocznik archidiecezji przemyskiej 2023*, Przemyśl 2023, s. 387–395.

⁴⁴ Nie odnaleziono dekretu nominacyjnego. Odnalezienie informacji na ten temat utrudnia fakt, że był to czas wojny, nie wychodziły w tym okresie roczniki diecezjalne oraz kronika diecezji. Jedną z licznych informacji na ten temat można znaleźć w roczniku kurialnym (na stronach wcześniej wydane go rocznika z 1938 r. zostały naniesione kolejne dane, które go uaktualniały). Zob. AAPrz, *Schematyzm Diecezji Przemyskiej ob. iac. na rok 1938*, Przemyśl 1938, s. 34; Zob. również AAPrz, b. sygn., Teczka dekanatu przemyskiego zamiejskiego, *Sprawozdanie z kongregacji dekanalnej z dnia 18 II 1949 r.*

⁴⁵ AAPrz, b. sygn., *Tabela służbowa ks. Jan Lasek*.

na posadę wikarego w Jeżowie⁴⁶. Tu wraz z drugim wikariuszem wypełniał obowiązki duszpasterskie. Następnie po niespełna roku, został przeniesiony na wikariat do parafii Dobromil⁴⁷. W tej parafii ks. Jan był jedynym wikariuszem⁴⁸. Z kolei został mianowany wikariuszem ekspozytem w Łomnej⁴⁹. Po pracy duszpasterskiej na tych placówkach otrzymał skierowanie na studia teologiczne w zakładzie św. Augustyna w Wiedniu⁵⁰, które uwieńczył w ciągu dwóch lat, a w roku 1914 uzyskał doktorat z teologii⁵¹ na podstawie pracy o witrykusach kościelnych, przygotowanej na parafii w Dobromilu⁵². Po powrocie do diecezji był katechetą w żeńskiej szkole wydziałowej, skąd został powołany w 1915 r. na kapelana dla wojska w trakcie trwającej wojny. Pełniąc tę posługę został wzięty do niewoli rosyjskiej, w czasie której przebywał w Symbirsku i Samarze. Powrócił z niej w roku 1918⁵³. Następnie został mianowany ojcem duchownym w Seminarium Duchownym w Przemyślu⁵⁴, gdzie wykładał ascetykę i liturgikę⁵⁵. Kolejno w latach 1921–1925 pełnił obowiązki katechety w gimnazjum oraz w gimnazjum żeńskim w Samborze⁵⁶. W 1925 r. skierowany przez biskupa do Przemyśla, podjął obowiązki profesora historii Kościoła w Instytucie Teologicznym złączonym z Seminarium Duchownym⁵⁷. Ordynariusz diecezji zlecił mu również zadanie czuwania nad zachowaniem karności w seminarium⁵⁸. W czasie pobytu w Przemyślu wykonywał także obowiązki radcy w kurii biskupiej, referenta i sędziego prosynodalne-

⁴⁶ *Zmiany na stanowiskach i urządach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 8 (1908), z. 11–12, s. 396.

⁴⁷ *Zmiany na stanowiskach i urządach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 9 (1909), z. 5, s. 284; *Schematismus universi venerabiles cleri saecularis et regularis dioeceseos ritu latini premisliensis pro anno Domini 1909*, Przemyśl 1909, s. 204.

⁴⁸ *Schematismus universi venerabiles cleri saecularis et regularis dioeceseos ritu latini premisliensis pro anno Domini 1910*, Przemyśl 1910, s. 80.

⁴⁹ *Zmiany na stanowiskach i urządach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 10 (1910), z. 12, s. 705.

⁵⁰ *Zmiany na stanowiskach i urządach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 12 (1912), z. 10, s. 353.

⁵¹ *Zmiany na stanowiskach i urządach duchownych*, *Stopień doktora teologii*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 14 (1914), z. 5, s. 217.

⁵² T. Śliwa, *Sylwetki wybranych duchownych przemyskich. Słownik biograficzny*, dz. cyt., s. 124; T. Śliwa, *Słownik polskich teologów katolickich*, dz. cyt., s. 300–301; T. Śliwa, *Lasek Jan (1886–1952)*, dz. cyt.

⁵³ *Zmiany na stanowiskach i urządach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 15 (1915), z. 3, s. 34 oraz z. 4, s. 57; z. 6, s. 97.

⁵⁴ *Zmiany na stanowiskach i urządach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 18 (1918), z. 9, s. 179.

⁵⁵ *Elenchus cleri dioeceseos rit. lat. Premisliensis iuxta statum de mense aprilis a.d. 1919*, Przemyśl 1919, s. 11 oraz z 1921, s. 11.

⁵⁶ *Zmiany na stanowiskach i urządach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 21 (1921), z. 10–11, s. 178; *Elenchus cleri dioeceseos rit. lat. pro a.d. 1923*, Przemyśl 1923, s. 58 oraz z 1924, s. 69; *Schematismus universi venerabiles cleri saecularis et regularis dioeceseos ritu latini premisliensis pro anno Domini 1925*, Przemyśl 1925, s. 108.

⁵⁷ A. Szal, *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. ł. w latach 1918–1939*, Przemyśl 2005, s. 80, 123.

⁵⁸ A. Szal, dz. cyt., s. 80, 195,

go w sądzie biskupim⁵⁹. Funkcje te pełnił do 1937 r., kiedy został przeniesiony na probostwo w Krasiczynie⁶⁰. Tu owocnie pracował w trudnych czasach wojennych i powojennych aż do swojej śmierci. Ks. Jan Lasek zmarł w Gniewczynie Łańcuckiej 21 I 1952 r.⁶¹

Po śmierci ks. Jana Laska biskup Franciszek Barda, 23 stycznia 1952 r. dziekanem żurawickim mianował ks. Stanisława Prycia, proboszcza w Wyszatycach⁶². Ks. Stanisław urodził się 2 sierpnia 1897 r. w Wojaszówce k/Jasła. Uczęszczał do gimnazjum w Jasle w latach 1908–1916. Następnie kształcił się w Seminarium Duchownym w Przemyśle w latach 1919–1923⁶³. Studia seminaryjne uwieńczył święceniami kapłańskimi, które przyjął 27 maja 1923 r. z rąk księdza biskupa Józefa Sebastiana Pelczara, późniejszego świętego. Jako wikariusz posługiwał w Niewodnej (w latach 1923–1925)⁶⁴, Korczynie (1925–1926)⁶⁵, Brzostku (1926–1929)⁶⁶, Lubeni (1929–1930, a od 1930 do 1932 jako dirigens)⁶⁷, w Tryńcy (1932–1933)⁶⁸. Z dniem 27 czerwca 1933 r. został przeniesiony z Tryńcy na probostwo w Wyszatycach⁶⁹, które pełnił do śmierci. W swojej pracy duszpasterskiej wykazał się wielką gorliwością. Dbał również o sprawy gospodarcze. Doprowadził do poświęcenia kościoła, odnowił ochronkę dla dzieci, dzięki czemu siostry służebniczki mogły wrócić do Wyszatyc oraz wybudował nową plebanię⁷⁰. Był zaangażowany w prace społeczne m.in. w budowę szkoły. Za gorliwą pracę duszpasterską został odznaczony EC. Zmarł 22 maja 1955 r. i został pochowany na cmentarzu w Wyszatycach⁷¹.

⁵⁹ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 26 (1926), z. 6, s. 152; *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 27 (1927), z. 3, s. 104; A. Szal, dz. cyt., s. 191.

⁶⁰ *Rocznik diecezji przemyskiej ob. łac. 1938*, Przemyśl 1938, s. 35.

⁶¹ Śliwa T., *Słownik polskich teologów katolickich*, dz. cyt., s. 300–301; T. Śliwa, *Lasek Jan (1886–1952)*, dz. cyt.; S. Bartmiński, dz. cyt., t. 1, s. 92, 162–163 oraz t. 2, s. 32, 61–69.

⁶² AAPrz, b. sygn., *Teczka dekanatu żurawickiego, Dekret z dnia 23 I 1952 r. mianujący ks. Stanisława Prycia na dziekana żurawickiego*; J. Zubik, *Parafia o. ł. pw. św. Mikołaja Biskupa w Wyszatycach 1419–2019*, Wyszatyce 2019, s. 103.

⁶³ AAPrz, b. sygn., Tabela służbowa ks. Stanisław Pryć.

⁶⁴ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 25 (1925), z. 2–4, s. 49.

⁶⁵ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 26 (1926), z. 1, s. 57.

⁶⁶ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 29 (1929), z. 12, s. 227.

⁶⁷ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 30 (1930), z. 12, s. 414.

⁶⁸ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 32 (1932), z. 1, s. 29.

⁶⁹ *Zmiany na stanowiskach*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 33 (1933), z. 6–8, s. 271.

⁷⁰ J. Zubik, *Parafia o. ł. pw. Św. Mikołaja Biskupa w Wyszatycach 1419–2019*, dz. cyt., s. 96–104; Tenże, *Wieś i parafia Wyszatyce na przestrzeni wieków*, dz. cyt., s. 86–104.

⁷¹ AAPrz, Tabela służbowa ks. Stanisława Prycia. O działalności duszpasterskiej ks. Stanisława Prycia w parafii Wyszatyce zob. J. Zubik, *Parafia o. ł. pw. Św. Mikołaja Biskupa w Wyszatycach 1419–2019*. Dz. cyt.; Tenże, *Wieś i parafia Wyszatyce na przestrzeni wieków*, dz. cyt.

Po śmierci ks. Stanisława Prycia ordynariusz diecezji mianował dziekanem żurawickim ks. Ludwika Kudłę, proboszcza parafii Stubno⁷². Zanim to jednak nastąpiło ks. Ludwik otrzymał pismo z Kurii z poleceniem, aby do czasu zamianowania dziekana, zwoływał i przewodniczył kongregacjom księży dekanatu żurawickiego⁷³. Ks. Kudła urodził się w 1900 r. w Przemyślu, został wyświęcony na kapłana w Przemyślu, 29 czerwca 1925 r.⁷⁴ Najpierw był wikariuszem w Drohobyczu⁷⁵. Po dwóch latach został przeniesiony do Markowej⁷⁶. Po roku otrzymał skierowanie do Bukowska⁷⁷, ale prawdopodobnie na tym wikariacie był krótko, bo jak zaznacza następna nominacja, po skończonym urlopie został skierowany do Rymanowa⁷⁸. Zdrowie ks. Ludwika musiało być nadwyżężone, ponieważ otrzymał urlop zdrowotny⁷⁹. Po jego zakończeniu został wikariuszem w Dubiecku⁸⁰. Następnie otrzymał nominację na administratora w Wołoszczy⁸¹, gdzie 15 lutego 1932 r. został proboszczem⁸². Po dobrowolnej rezygnacji z probostwa w Wołoszczy, został administratorem w Stubnie⁸³. 24 listopada 1933 r. otrzymał instytucję kanoniczną na proboszcza w Stubnie⁸⁴. Proboszczem w Stubnie był do swojej śmierci. Zmarł 16 maja 1974 r. w Przemyślu, a pogrzeb odbył się w Stubnie⁸⁵. Za gorliwą pracę dla Kościoła przemyskiego otrzymał odznaczenia EC i RM⁸⁶. Obowiązki dziekana żurawickiego pełnił w latach 1957–1961, do momentu kiedy dekanat w całości został włączony do dekanatu przemyskiego na kilka lat⁸⁷.

⁷² AAPrz, b. sygn., Teczka dekanatu żurawickiego, Dekret z dnia 4 I 1957 r. mianujący ks. Ludwika Kudłę dziekanem żurawickim.

⁷³ AAPrz, b. sygn., Teczka dekanatu żurawickiego, Pismo z dnia 13 VI 1955, l. dz. 2276/55.

⁷⁴ AAPrz, Tabela służbowa ks. Ludwik Kudła.

⁷⁵ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 25 (1925), z. 9–10, s. 132.

⁷⁶ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 27 (1927), z. 6–7, s. 169.

⁷⁷ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 28 (1928), z. 6–7, s. 139.

⁷⁸ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 28 (1928), z. 10–11, s. 230.

⁷⁹ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 29 (1929), z. 1–2, s. 38.

⁸⁰ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 29 (1929), z. 3–4, s. 65.

⁸¹ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 31 (1931), z. 10–11, s. 420.

⁸² *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 32 (1932), z. 2, s. 83.

⁸³ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 33 (1933), z. 10–11, s. 385.

⁸⁴ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 33 (1933), z. 12, s. 429.

⁸⁵ *Kapłani zmarli*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 60 (1974), z. 4, s. 100.

⁸⁶ AAPrz, Tabela służbowa ks. Ludwik Kudła.

⁸⁷ *Zmiany w diecezji*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 48 (1962), z. 1, s. 29.

Po ponownym powołaniu do istnienia dekanatu żurawickiego jego dziekanem został proboszcz żurawicki, ks. Stanisław Burczyk, który tę funkcję pełnił przez wiele kadencji do 1996 r.⁸⁸ Ksiądz Stanisław urodził się 30 listopada 1921 r. w miejscowości Długie koło Zarszyna. Był synem Jana i Marceli. Po zdaniu matury w 1939 roku w Sanoku, złożył podanie do Seminarium Duchownego w Przemyśle. Po problemach związanych z wybuchem wojny, młody Stanisław rozpoczął naukę i formację seminaryjną w tzw. „leśnym” Seminarium Duchownym w Brzozowie. Uwieńczył je święceniami kapłańskimi, których udzielił mu ksiądz biskup Franciszek Barda 30 grudnia 1944 r., w Bazylice Ojców Jezuitów w Starej Wsi⁸⁹. Na pierwszą parafię wikariuszowską trafił do Kołaczyc, gdzie pracował w latach 1945–1948. Później został skierowany do Krosna, do parafii farniej, na kolejne trzy lata. W 1951 r. został przeniesiony do parafii Dydnia, a następnie, w tym samym roku, do Przemyśla, do parafii katedralnej. Tutaj najpierw pełnił obowiązki wikariusza do 1957 r., a po zwolnieniu z obowiązków wikariusza został mianowany katechetą przy tej parafii. Funkcję tę pełnił do 1960 r.⁹⁰ 30 czerwca tego roku został skierowany na specjalistyczne studia z muzyki do Instytutu Muzyczno-Liturgicznego „Musica Sarca” im. św. Piusa X w Warszawie, które ukończył w 1963 r. Dzięki temu od 1963 r. prowadził wykłady z muzyki i śpiewu w Seminarium Duchownym do roku 1990. Także dzięki temu wykształceniu został Dyrektorem Studium dla Organistów w Przemyśle. Funkcję tę wypełniał do września 1986 r., kiedy została przyjęta jego rezygnacja⁹¹. W dniu 3 marca 1967 r. został mianowany administratorem, a po miesiącu proboszczem parafii Żurawica pw. Niepokalanego Poczęcia NMP. Obowiązki proboszcza wypełniał do 17 sierpnia 1996 r., kiedy przeszedł na kapłańską emeryturę. W okresie proboszczowania nie tylko dbał o sprawy duchowe, ale również o gospodarcze. Zadbął o wygląd świątyni przez wykonanie nowej polichromii i wystroju dostosowując je do wymogów liturgicznych po reformie soborowej. Otynkował kościół na zewnątrz, wybudował nową plebanię, zakupił nowe organy do kościoła, wybudował dom katechetyczny i metalową dzwonnice⁹², wreszcie wybudował kościół na Górnej Żurawicy, który

⁸⁸ AUDzŻ, Akta dotyczące dziekana, b. sygn., *Dekret ks. bp. I. Tokarczuka o ustanowieniu nowego dekanatu żurawickiego z dnia 15 XII 1967 r.*; *Zmiany w diecezji. Nominacje, odznaczenia, zmiany personalne*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 54 (1968), z. 1–2, s. 52; *Rocznik diecezji przemyskiej 1979*, dz. cyt., s. 70 oraz 224; *Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1984*, brw, s. 70 oraz 497–504; *Rocznik archidiecezji przemyskiej 1993*, s. 121.

⁸⁹ M. Duda, *Biografia księdza Stanisława Burczyka*, w: *Ksiądz prałat Stanisław Burczyk 1921–2007*, red. M. Duda, Żurawica 2019, s. 7–8; T. Śliwa, *Sylwetki wybranych duchownych przemyskich*, Przemyśl 2021, s. 45–46; *Kapłani zmarli. Ks. prał. Stanisław Burczyk*, „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 92 (2007), nr 2, s. 347.

⁹⁰ AAPrz, Tabela służbowa ks. Stanisław Burczyk.

⁹¹ M. Duda, *Biografia księdza Stanisława Burczyka*, dz. cyt., s. 13; *Kapłani zmarli*, „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 92 (2007), z. 2, s. 347.

⁹² M. Duda, *Biografia księdza Stanisława Burczyka*, dz. cyt., s. 17–35; T. Śliwa, *Sylwetki wybranych duchownych przemyskich*, dz. cyt., s. 48–48.

na początku był punktem filialnym, a później utworzono przy nim samodzielną parafię⁹³. Za gorliwą pracę duszpasterską oraz za zasługi dla Kościoła przemyskiego został odznaczony godnościami EC w 1960, RM 1967, a w roku 1979 został Honorowym Kanonikiem Kapituły Katedralnej⁹⁴. Zmarł 9 kwietnia 2007 r. Został pochowany na cmentarzu w Żurawicy⁹⁵.

Kolejnym dziekanem żurawickim został następca ks. Stanisława Burczyka na probostwie w Żurawicy, ks. Aleksander Zajac⁹⁶. Obowiązki dziekana żurawickiego pełnił od momentu objęcia parafii żurawickiej w 1996 r. do końca września 2006 r., kiedy to przeszedł na kapłańską emeryturę⁹⁷. Ks. Aleksander Zajac urodził się w dniu 28 lutego 1936 r. w Siedleczce. Był synem Antoniego i Magdaleny z d. Chmura. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Przemyśle, w dniu 7 czerwca 1959 r. przyjął w przemyskiej katedrze święcenia kapłańskie z rąk biskupa Franciszka Bardy. Na pierwszą placówkę kapłańską został skierowany do parafii Szebnie, gdzie pracował w okresie od 1 sierpnia 1959 do 30 lipca 1961 r. Następnie jako wikariusz podjął obowiązki w Rudniku, które pełnił od 31 lipca 1961 do 31 lipca 1965 r. Stąd został skierowany do Rzeszowa, gdzie w parafii farnej posługiwał od 1 sierpnia 1965 do 10 lipca 1971 r. Po pracy duszpasterskiej w Rzeszowie ponownie wrócił do Rudnika, gdzie tym razem wykonywał obowiązki katechety od 10 lipca 1971 do 30 grudnia 1974 r. Z dniem 30 grudnia 1974 r. został mianowany proboszczem parafii Jaćmierz⁹⁸. W okresie pracy w Jaćmierzu pełnił także funkcję dziekana dekanatu jaćmierskiego. Tu pełnił obowiązki duszpasterskie do 17 sierpnia 1996 r. kiedy został przeniesiony na probostwo w Żurawicy. Od 17 sierpnia 1996 r. na mocy dekretu arcybiskupa Józefa Michalika z dnia 2 sierpnia 1996 r. zastąpił na probostwie żurawickim księdza prałata Stanisława Burczyka. Objął również funkcję dziekana dekanatu żurawickiego. W czasie swojego duszpasterzowania odnowił kościół parafialny oraz wybudował dom na mieszkanie dla księży emerytów z salą przeznaczoną na spotkania duszpasterskie⁹⁹. Obowiązki proboszcza pełnił do 30 września 2006 r., kiedy przeszedł na kapłańską emeryturę.

⁹³ E. Dybek, *Ksiądz prałat Stanisław Burczyk budowniczy kościoła w Żurawicy Górnej*, w: *Ksiądz prałat Stanisław Burczyk 1921–200*, red. M. Duda, Żurawica 2019, s. 52–62.

⁹⁴ T. Śliwa, *Sylwetki wybranych duchownych przemyskich*, dz. cyt., s. 54.

⁹⁵ M. Duda, *Biografia księdza Stanisława Burczyka*, dz. cyt., s. 39; *Kapłani zmarli*, dz. cyt., s. 347.

⁹⁶ APŻ, *Teczka zmiany personalne w parafii*, b. sygn., *Dekret ks. abpa Józefa Michalika z dnia 2 VIII 1996 r. mianujący ks. Aleksandra Zajacę proboszczem parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy*.

⁹⁷ APŻ, *Teczka zmiany personalne w parafii*, b. sygn., *Dekret ks. abpa Józefa Michalika z dnia 28 IX 2000 r. mianujący ks. Aleksandra Zajacę dziekanem dekanatu Żurawica*; Tamże, *Dekret ks. abpa Józefa Michalika z dnia 21 XII 2005 r. mianujący ks. Aleksandra Zajacę dziekanem dekanatu Żurawica*.

⁹⁸ S. Bartmiński, *Kronika kursu kapłanów diecezji przemyskiej wyświęcanych w roku 1959*, Kraszczyn 1999 (w szczególności s. 47, 68, 75).

⁹⁹ M. Duda, *Parafia Rzymskokatolicka pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy w czasie posługi księdza proboszcza Aleksandra Zajacę 1996–2006*, dz. cyt. s. 282–291.

Przez kolejne pięć lat mieszkał jako emeryt w Żurawicy. Później ze względu na stan zdrowia najpierw zamieszkał w Domu Księży Emerytów w Korczynie, a następnie w Hospicjum w Krośnie¹⁰⁰. Za gorliwą pracę duszpasterską otrzymał odznaczenia EC, RM oraz w dniu 22 lutego 2002 r. został mianowany Kanonikiem Gremialnym Jarosławskiej Kapituły Kolegiackiej¹⁰¹. Zmarł 29 kwietnia 2016 r. w Hospicjum w Krośnie. Został pochowany w Żurawicy na miejscowym cmentarzu¹⁰².

Także jego następca na parafii w Żurawicy pw. Niepokalanego Poczęcia NMP ks. Marian Hofman został mianowany równocześnie dziekanem żurawickim¹⁰³. Ks. Marian Hofman urodził się 6 września 1967 r. w Olszynie. Jest synem Karola i Eleonory z domu Murchan. Po złożeniu egzaminów dojrzałości w 1986 r. rozpoczął studia w WSD w Przemyśle. Uwieńczył je święczeniami kapłańskimi, które przyjął w dniu 11 czerwca 1992 r. w katedrze przemyskiej z rąk arcybiskupa Ignacego Tokarczuka. Na pierwszy wikariat został skierowany na parafię pw. Wniebowstąpienia Pańskiego w Sanoku, gdzie pracował od 1 lipca 1992 do 16 sierpnia 1995 r. Stąd został przeniesiony do Krosna, do parafii pw. Świętej Trójcy. Tu pełnił posługę wikariusza od 17 sierpnia 1995 do 23 sierpnia 1999 r. Kolejną placówką wikariuszowską była parafia w Jarosławiu, pw. NMP Królowej Polski, w której przebywał od 24 sierpnia 1999 do 5 sierpnia 2000 r. Od 6 sierpnia 2000 r. był proboszczem w parafii pw. MB Wspomożenia Wiernych w Hucisku Jawornickim. Wraz z tą nominacją otrzymał skierowanie na studia specjalistyczne z prawa kanonicznego w Instytucie Prawa Kanonicznego w Krakowie. Studia te uwieńczył licencjatem z prawa kanonicznego. Z dniem 1 lipca 2003 r. został przeniesiony na probostwo w Bolestraszcach. Będąc proboszczem w Bolestraszcach pełnił obowiązki obrońcy węzła małżeńskiego w Sądzie Metropolitalnym w Przemyśle. W Bolestraszcach posługiwał do 30 września 2006 r. Następnie, 1 października 2006 r. został mianowany proboszczem parafii Żurawica pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i dziekanem dekanatu żurawickiego. Od roku 2010 podjął obowiązki sędziego Sądu Metropolitalnego w Przemyśle. W dniu 4 listopada 2014 r. uzyskał stopień naukowy doktora nauk prawnych w dyscyplinie prawo kanoniczne, w UKSW w Warszawie, na podstawie rozprawy doktorskiej *Kancelaria parafialna w służbie ewangelizacji w świetle uchwał*

¹⁰⁰ Tamże, s. 296.

¹⁰¹ AAPrz, *Tabela służbowa ks. Aleksander Zajac*.

¹⁰² Zmarli, „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 101 (2016), nr 1–4, s. 218.

¹⁰³ APŻ, *Teczka zmiany personalne w parafii*, b. sygn., *Dekret ks. abpa Józefa Michalika z dnia 14 IX 2006 r. mianujący ks. Mariana Hofmana dziekanem dekanatu Żurawica*; Tamże, *Dekret ks. abpa Józefa Michalika z dnia 16 XII 2010 r. mianujący ks. Mariana Hofmana dziekanem dekanatu Żurawica*; *Dekret ks. abpa Adama Szala z dnia 29 XII 2016 r. mianujący ks. Mariana Hofmana dziekanem dekanatu Żurawica*; *Dekret ks. abpa Adama Szala z dnia 4 I 2022 r. mianujący ks. Mariana Hofmana dziekanem dekanatu Żurawica*; *Rocznik archidiecezji przemyskiej 2023*, Przemyśl 2023, s. 393; *Rocznik archidiecezji przemyskiej 2008*, dz. cyt., s. 341.

synodów polskich w latach 1983–2010. 21 grudnia 2018 r. został mianowany Honorowym Kanonikiem Przemyskiej Kapituły Metropolitalnej¹⁰⁴.

W historii istnienia dekanatu żurawickiego funkcje dziekana pełniło sześciu kapłanów: ks. Jan Lasek, ks. Stanisław Pryć, ks. Ludwik Kudła, ks. Stanisław Burczyk, ks. Aleksander Zając i ks. Marian Hofman. Trzech pierwszych księży dziekanów pełniło swą funkcję w okresie od przemianowania dekanatu przemyskiego zamiejskiego na żurawicki do jego czasowej likwidacji. Kolejnych trzech księży dziekanów pełniło urząd dziekański od czasu ponownego powołania dekanatu żurawickiego aż po dzień dzisiejszy. Najdłużej, bo około 28 lat pełnił funkcję dziekana ks. Stanisław Burczyk.

¹⁰⁴ AAPrz, *Tabela służbowa ks. Marian Hofman*.

Ksiądz Michał Miksiewicz proboszcz parafii Żurawica w latach 1900–1941

Elżbieta Dybek Agata Wołk–Potoczna

Ksiądz Michał Miksiewicz urodził się 18 września 1864 r. w Brzozowie. Wykształcenie w zakresie szkoły średniej zdobył w latach 1876–1884 w rzeszowskim gimnazjum. Następnie w latach 1884–1888 odbył studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Przemyślu. W dniu 22 lipca 1888 r. w katedrze przemyskiej przyjął sakrament kapłaństwa¹. Po święceniach kapłańskich otrzymał nominację na stanowisko wikariusza w Tarnowcu, którą pełnił od 28 sierpnia 1888 r. do 30 czerwca 1893 r.² Od 1 grudnia 1893 r. do 29 lutego 1899 r. był wikariuszem dirigensem w Krasieczynie³. W dniu 12 października 1899 r. zdał egzamin konkursowy na proboszcza. W tymże miesiącu, po przejściu do Dobrzechowa ówczesnego proboszcza żurawickiego ks. Teofila Dzierżyńskiego⁴, został mianowany przez biskupa Józefa Sebastiana Pelczara administratorem parafii Żurawica a w styczniu 1900 r. jej proboszczem. Funkcję tę sprawował przez 41 lat do śmierci tj. do 15 grudnia 1941 r.⁵ W ślad za nominacją proboszczow-

¹ Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu (dalej AAPrz), Akta Personalne Księży (dalej APK), Tabela służbowa ks. Michała Miksiewicza; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis ritus latini premisliensis pro Anno Domini 1889*, Przemyśl 1888, s. 292; M. Hofman, Powstanie dekanatu przemyskiego zamiejskiego, parafie wchodzące do niego oraz jego dziekani, mps w posiadaniu autora.

² *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis ritus latini premisliensis pro Anno Domini 1889*, Przemyśl 1888, s. 293, 122; M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, „Rocznik Przemyski”, 53 (2017), z. 1, s. 160.

³ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis ritus latini premisliensis pro Anno Domini 1894*, Przemyśl 1894, s. 294; M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, s. 161.

⁴ Ks. Teofil Dzierżyński – urodził się 5 czerwca 1847 r. w Żołyni, zmarł 29 maja 1932 r. w Lesku. Był proboszczem żurawickim w latach 1878–1899 – AAPrz, APK, Tabela służbowa Ks. Teofila Dzierżyńskiego.

⁵ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Michała Miksiewicza; S. Momidłowski, *Wspomnienia pośmiertne o przemyskich kapłanach*, Przemyśl 2019, s. 233–234; A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, mps, Biblioteka Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2002, s. 60–61; M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, s. 161; M. Kapłon, *Dekanaty przemyskie (miejski i zamiejski) w latach II wojny światowej (1939–1945)*, Przemyśl 2006, mps, Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyślu, s. 79.

ską nastąpiły kolejne, 28 marca 1901 r. otrzymał tytuł wicedziekana dekanatu przemyskiego zamiejskiego⁶, 1 września 1910 r. zaś został dziekanem tegoż dekanatu⁷.

Ks. Miksiewicz w 1924 r. administrował *ex cerrendo* (w zastępstwie) parafią w Ujkowicach⁸.

Granice parafii

Objęta przez ks. Michała Miksiewicza parafia przynależała do dekanatu przemyskiego zamiejskiego⁹ wchodzącego w skład diecezji przemyskiej, która była sufraganią metropolii lwowskiej¹⁰. W jej skład oprócz Żurawicy wchodziły następujące miejscowości: Bolestraszyce, Buszkowice, Buszkowiczki, Duńkowiczki i Małkowice¹¹. Od 1914 r. nastąpiła zmiana w przynależności do parafii Żurawica, gdzie do miejscowości Bolestraszyce dodano jeszcze Wolę, zatem oprócz Żurawicy, Buszkowic, Buszkowiczek, Duńkowiczek, Małkowic i Bolestraszyce pojawiała się Wola, która była połączona z Bolestraszcami¹². W latach dwudziestych XX w. (od roku 1924) nastąpiła kolejna zmiana przy wykazie miejscowości należących do parafii Żurawica, tym razem dotyczyła ona miejscowości Małkowice z Kolonią. Odtąd mamy więc Żurawicę, Bolestraszyce z Wolą, Buszkowice, Buszkowiczki, Duńkowiczki i Małkowice z Kolonią¹³. W latach trzydziestych XX w. do parafii Żurawica należały oprócz samej Żurawicy, Bolestraszyce z Wolą, Buszkowiczki, Buszkowice, Duńkowiczki, Małkowice z Kolonią¹⁴ i część Orlów¹⁵.

Cała parafia Żurawica pod względem geograficznym położona była na pograniczu Doliny Dolnego Sanu i wschodniej części Podgórza Rzeszow-

⁶ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis ritus latini premisliensis pro Anno Domini 1902*, Przemyśl 1901, s. 34.

⁷ Zmiany na stanowiskach duchownych. Ks. Michał Miksiewicz proboszcz w Żurawicy, dziekanem przemyskim zamiejskim, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 10 (1910), z. 10, s. 562; M. Hofman, Powstanie dekanatu przemyskiego zamiejskiego, parafie wchodzące do niego oraz jego dziekani.

⁸ M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, s. 161.

⁹ M. Hofman, Powstanie dekanatu przemyskiego zamiejskiego, parafie wchodzące do niego oraz jego dziekani.

¹⁰ J. Ataman, *Zarys dziejów diecezji przemyskiej o[brządku] ł[acińskiego]*, Przemyśl 1985, s. 35; J. Kłoczowski, J. Skarbek, *Zarys dziejów Kościoła Katolickiego w Polsce*, Kraków 1986, s. 310–311; A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 20.

¹¹ *Schematismus universi venerabiles cleri saecularis et regularis dioecesis ritu latini premisliensis pro Anno Domini 1914*, Przemyśl 1913, s. 45; M. Hofman, *Granice jurysdykcji parafii Żurawica na przestrzeni wieków*, „Rocznik Przemyski”, 60 (2024), z. 1, s. 375.

¹² M. Hofman, *Granice jurysdykcji parafii Żurawica*, s. 375.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ *Rocznik diecezji przemyskiej ob. łac. na rok 1938*, Przemyśl 1938, s. 38; M. Hofman, *Granice jurysdykcji parafii Żurawica*, s. 375; A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 17 oraz 29–32; A. Wołk–Potoczna, *Żurawica w latach 1867–1939*, mps, Archiwum Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Przemyśle, Przemyśl 2014, s. 16–18.

skiego, zwanego też Wysoczyzną Kańczucką bądź Działem Kańczuckim¹⁶. Jednak większość jej terytorium znajdowała się na obszarze Doliny Dolnego Sanu, gdzie występują najbardziej urodzajne gleby napływowe – małe pyłowe lekkie i średnie¹⁷.

Ludność parafii

W 1899 r. cała parafia rzymsko-katolicka liczyła 2152 dusz, z czego w Żurawicy mieszkało najwięcej bo 1466 osób, w Buszkowicach – 80, w Buszkowiczkach – 85, w Bolestraszczykach – 471, w Małkowicach – 40 i Duńkowiczkach – 10¹⁸. Z kolei w 1938 r. pod koniec proboszczowania księdza Miksiewicza parafia obrządku łacińskiego w Żurawicy liczyła 4161 katolików, prawie dwukrotnie więcej w porównaniu do czasu przejścia parafii przez omawianego proboszcza. W Żurawicy mieszkało 2970 wiernych, w Buszkowicach – 125, w Buszkowiczkach – 34, w Bolestraszczykach i Woli – 825, w Małkowicach i Kolonii – 137, w Orlach (część) – 36 i Duńkowiczkach – 34¹⁹. Należy jednak zaznaczyć, że w czasie wojny dużo parafian zginęło, zostało wysiedlonych i wyemigrowało. W 1913 r. parafia liczyła 2813 katolików, a dziesięć lat później w 1924 – 3039²⁰, czyli tylko o 226 osób więcej. W okresie międzywojennym odliczając migracje sezonowe, emigracja objęła 850 tys. osób z terenu diecezji²¹. W tej liczbie mogą się również mieścić parafianie Żurawicy. Z danych wynika, że w roku 1914 na emigracji było 96 parafian²², a w 1916 – 116²³. Część ludności z powodu działań wojennych na terenie wsi została wysiedlona na tereny Śląska Cieszyńskiego²⁴.

Głównym zajęciem żurawickich mieszkańców była uprawa roli. W przybliżeniu na 100 mieszkańców w 1920 r., 60 do 75 osób pracowało w rolnictwie. Praca w rolnictwie należała do zajęć sezonowych. Często zależna była od organizacji i warunków ekonomicznych. W gospodarstwie chłopskim istniała stałość w wykonywaniu prac, tzn. pracowali wszyscy, również dzieci. Spotyka się także podział poszczególnych zajęć pomiędzy gospodarza i członków rodziny. Organizacja pracy i prowadzenie gospodarstwa należało do gospodarza. Kobieta zajmowała się gospodarstwem domowym, pomagała w pilnych pracach polowych oraz wychowywała dzieci.

¹⁶ P. Wład, *Zarys geograficzny województwa przemyskiego*, Przemyśl 1996, s. 228.

¹⁷ Tamże, s. 61–62.

¹⁸ *Schematismus universi venerabiles cleri saecularis et regularis dioecesis ritu latini premisliensis pro Anno Domini 1900*, Przemyśl 1899, s. 51–52; Schematyzm ten zawiera dane z dnia 15 listopada 1899 r.

¹⁹ *Rocznik Diecezji Przemyskiej ob. łac. na rok 1938*, s. 38.

²⁰ *Elenchus cleri dioecesis rit. lat. premisliensis pro Anno Domini 1924*, Przemyśl 1924, s. 15.

²¹ H. Janowska, *Emigracja z ziem polskich*, Warszawa 1984, s. 365.

²² *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro Anno Domini 1914*, Przemyśl 1913, s. 45. Schematyzm zawiera dane z 15 listopada 1913 r.

²³ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. premisliensis pro Anno Domini 1917*, Przemyśl 1916, s. 39–40. Schematyzm zawiera dane z 1916 r.

²⁴ L. Fac, *Garnizon Żurawica. Zarys Historii 1880–1939*, w: *Dzieje Żurawicy*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 173.

Obowiązkiem dzieci chłopskich było pasienie bydła, zbieranie drewna w lesie na opał, pomoc w polu i opieka nad młodszym rodzeństwem, gdy rodzice byli zajęci ważną pracą. Dorastająca młodzież, a często i dzieci chodziły na służbę do dworu. Na służbę chodzili chłopcy i dziewczęta, chłopcy do pomocy w gospodarstwie, młodsi jako pastuchy, a dziewczęta jako pomoc domowa oraz piastunki do dzieci. Za służbę otrzymywali wyżywienie, nocleg, odzież i pieniądze. Praca wykonywana na wsi była ciężka i niemal całkowicie wykonywana ręcznie. Od wiosny do jesieni pracowano przy uprawie roli. Jesienią i przez część zimy młócono zboże cepami. Obok zajęć rolniczych przez cały rok pracowano w przemyśle drobnym tj.: rzemiosło, kowalstwo, ślusarstwo, stolarstwo, garncarstwo, krawiectwo i szewstwo. Rzemieślnicy posiadali również rolę, którą uprawiali, można powiedzieć, że był to ich drugi zawód. Głównym zajęciem dla kobiet było tkactwo, hafciarstwo, a wśród mężczyzn bednarstwo, kołodziejstwo, garbarstwo oraz wyplatanie koszy²⁵.

Kościół parafialny

Do obowiązków proboszcza należało odprowadzanie Mszy Świętej w intencji swoich wiernych, udzielanie sakramentów, prowadzenie ksiąg parafialnych i dbanie o czystość nauki Kościoła w parafii. Niektóre usługi parafialne były zastrzeżone tylko i wyłącznie proboszczowi, należały do nich m.in.: udzielanie chrztu świętego, zanoszenie wiatyku, głoszenie zapowiedzi, asystowanie przy zawieraniu małżeństw i błogosławienie ich. To proboszcz odpowiadał za całokształt pracy duszpasterskiej w parafii, troszczył się o potrzeby religijne powierzonych mu wiernych oraz dbał o prawidłowość pracy wikarych i innych współpracowników²⁶.

W celu spełnienia powyższych powinności nieodzowny był kościół parafialny. Był on najważniejszym obiektem sakralnym, w którym skupiało się życie religijne wiernych. Tam też sprawowana była liturgia oraz podstawowe sakramenty i praktyki religijne. Podobnie było w parafii – Żurawica, która została utworzona 30 lipca 1406 r.²⁷ Pierwszy żurawicki kościół parafialny pod wezwaniem św. Mateusza i św. Katarzyny został uposażony w 1406 r. przez ówczesnych właścicieli Żurawicy – Dobiesława i jego rodzonego brata Piotra²⁸, a także w tymże roku został wybudowany. Niestety spłonął pod koniec XV w.²⁹ Po nim został zbudowany drugi kościół,

²⁵ A. Wołk–Potoczna, *Żurawica w latach 1867–1939*, s. 20.

²⁶ F. Bączkowicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 578.

²⁷ *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska–Kurasiowa, cz. V, Wrocław 1970, nr 1196, s. 59.

²⁸ E. Dybek, *Lokacja Żurawicy na prawie niemieckim*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 21.

²⁹ Elżbieta Sawuła podaje, że kościół spłonął w 1480 r. – zob. E. Sawuła, *Historia budowy kościoła parafialnego w Żurawicy*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 108, natomiast ks. Fryderyk Alembek, że został zniszczony wraz z całą wsią w 1498 r.

którego fundatorami byli jeszcze Sprowscy albo już Kościeleccy. Kościół ten przestał istnieć przed 1580 r.³⁰, bowiem w tymże roku wybudowano kolejny kościół staraniem Sebastiana Lubomirskiego, kasztelana wojnickiego³¹, a w 1797 r. odnowiono go dzięki pomocy Rudolfa Horodyskiego. Była to budowla zapewne drewniana i mimo renowacji, nadgryziona zębem czasu uległa zniszczeniu. W czerwcu 1887 r. rozebrano stary kościół, na wiosnę 1888 r. zaś przystąpiono do budowy nowego³², który ukończono w 1891 r. 24 grudnia 1889 r. kościół ten został pobłogosławiony i otrzymał nowy tytuł Niepokalanego Poczęcia NMP, św. Józefa Oblubieńca oraz św. Mateusza Ewangelisty. Tych patronów wymienia również Dyplom Odpustowy papieża Leona XIII. Ponownie ten tytuł potwierdzono podczas uroczystej konsekracji w 1905 r.³³

Obecną świątynię w stylu neogotyckim wybudował ks. proboszcz Teofil Dzierżyński, który także rozpoczął prace nad jego wystrojem, kontynuował je zaś ks. proboszcz Michał Miksiewicz³⁴.

Ważnym wydarzeniem dla każdego nowo wybudowanego kościoła jest jego konsekracja, w świątyni żurawickiej odbyła się ona podczas kadencji ks. Miksiewicza w dniu 13 maja 1905 r., w sobotę. Dokonał jej ks. biskup Józef Sebastian Pelczar podczas trzydniowej wizytacji parafii w dniach 12, 13 i 14 maja³⁵. W dniu 12 maja o godz. 16:00 odbyło się powitanie księdza biskupa, w tym celu parafianie przygotowali dwie bramy triumfalne, jedną z nich wystawiono przy wjeździe do wsi, drugą zaś przed kościołem. Na znakomitego gościa przy pierwszej bramie czekała grupa parafian ubrana w stroje ludowe, którą prowadził jej organizator, dzierżawca p. Miodowicz. Tu też powitał księdza biskupa opiekun kościoła książe Władysław Sapieha i przedstawiciele gminy. Przy drugiej bramie z kolei stała następna procesja z duchowieństwem polskim i ruskim na czele. Środek jej zajmował zastęp dziewcząt w białych sukniach, które Arcypasterza i kapłanów otoczyły olbrzymim wieńcem z gałązek świerkowych i kwiatów, i tak prowadziły ich do kościoła. Podczas tych uroczystości odbyło się również

przez Stefana Wielkiego – zob. *Status Ecclesiae Parochialis Żorauicensis in Anno Domini praesenti 1662*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 2, red. M. Hofman, Żurawica 2013, s. 71.

³⁰ *Status Ecclesiae Parochialis Żorauicensis in Anno Domini praesenti 1662*, s. 71.

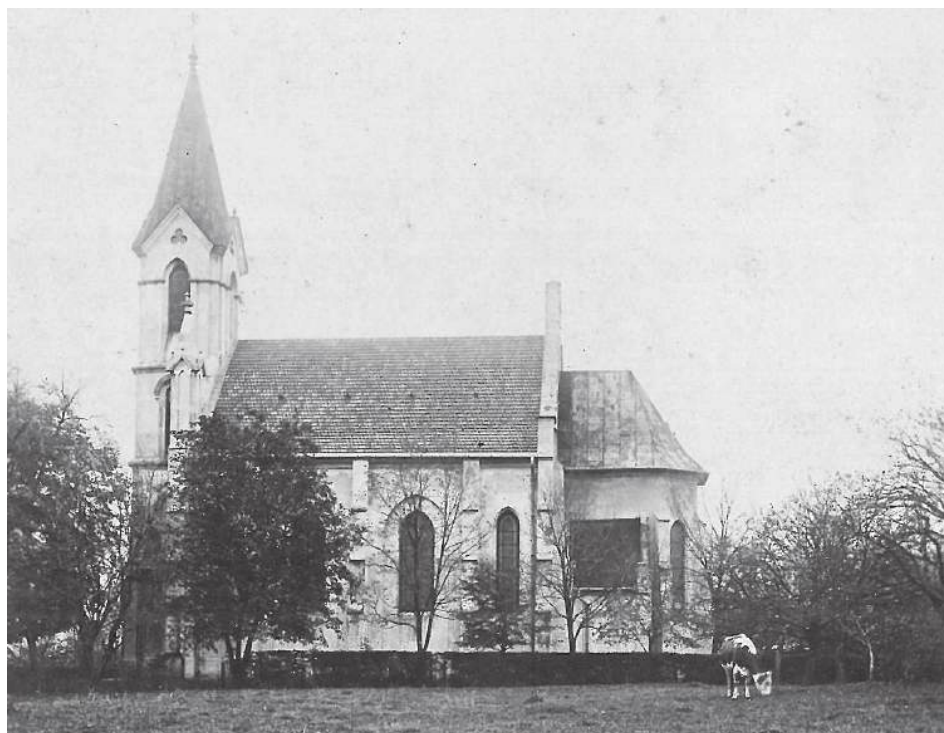
³¹ Tamże.

³² Zob. szerzej E. Sawuła, dz. cyt., s. 107–126.

³³ Ten też tytuł nosił kościół żurawicki do reformy liturgicznej, przeprowadzonej przez Sobór Watykański II. Po tej reformie tytuł kościoła został ograniczony do Niepokalanego Poczęcia NMP. Na zasadzie tradycji zachowano również tytuł Św. Józefa Oblubieńca NMP, zob. szerzej M. Hofman, *Kościół w Żurawicy, jego poświęcenie oraz związany z tym odpust*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023, s. 266–268.

³⁴ E. Sawuła, dz. cyt., s. 107–126.

³⁵ *Schematismus universi venerabiles cleri et regularis dioecesis ritu latini premisliensis pro Anno Domini 1906*, Przemyśl 1905, s. 53–54.

Widok na kościół w Żurawicy od strony południowej sprzed I wojny światowej. Na zdjęciu dach kryty dachówką oraz oryginalny kształt wieży kościelnej, wysadzonej w 1914 r., przed oblężeniem Twierdzy Przemysł (APŻ)

całonocne czuwanie i procesja na cmentarz, gdzie z okazji tych uroczystości urządzono kaplicę³⁶.

Następnego dnia o godz. 8:00 odbył się obrzęd konsekracji kościoła, który trwał trzy godziny. Sumę odprawił ks. Żegleń, proboszcz z Tuligłów. Po sumie homilię wygłosił biskup Pelczar, podczas której wytłumaczył wiernym znaczenie odprawianych obrzędów i zachęcał ich do dalszej ofiarności na rzecz kościoła. Po zakończonej liturgii ksiądz proboszcz zaprosił zebranych gości na plebanię na obiad. Po południu biskup Pelczar udzielił młodzieży sakramentu bierzmowania, w którym wzięło udział 310 osób. Z kolei w niedzielę po rannej Mszy Świętej odbyła się katecheza dla dzieci, a po sumie ks. biskup wygłosił homilię i udzielił odpustu zupełnego z błogosławieństwem apostołskim, po obiedzie zaś udał się z wizytą do parafii greckokatolickiej³⁷.

³⁶ Wizytacja dekanatu przemyskiego zamiejskiego dokonana przez ks. Biskupa Józefa Sebastiana Pelczara, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 5 (1905), z. 7 i 8, s. 254–256; A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 84.

³⁷ Wizytacja dekanatu przemyskiego zamiejskiego dokonana przez ks. Biskupa Józefa Sebastiana Pelczara, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 5 (1905), z. 7 i 8; s. 255–256; A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 84.

Konsekracja kościoła została poprzedzona misjami parafialnymi, które odbyły się staraniem księdza Miksiewicza w kwietniu 1905 r. Były one prowadzone przez Jezuitów i trwały 6 dni. Program misji został ogłoszony z tygodniowym wyprzedzeniem i wywieszony na drzwiach kościoła. Głoszone wówczas kazania misyjne stanowiły zwarty cykl nauk, w ramach których przedstawiono ważniejsze prawdy dogmatyczne i moralne. Celem tych nauk było przygotowanie parafian do godnego uczestnictwa w konsekracji kościoła. Ukoronowaniem misji była parafialna spowiedź trwająca dwa dni, osobna dla osób obu płci. W ostatni dzień trwania misji postawiono na dziedzińcu kościoła krzyż misyjny, który został poświęcony przez misjonarzy prowadzących misje. Podczas misji, w której uczestniczyła cała parafia, panowała religijna atmosfera, ustawała praca, a wszyscy brali udział w naukach, przystępowali do Komunii i spowiedzi świętej³⁸.

Po konsekracji kościoła ksiądz proboszcz kontynuował wraz z parafianami akcję zbierania funduszy na jego malowanie. Koszt polichromii wykonanej w latach 1907–1913 wyniósł 10 000 koron. Autorem jej szkiców był krakowski artysta Tadeusz Popiel. W latach 1913–1914 ks. Miksiewicz kontynuował wyposażanie kościoła w potrzebny sprzęt, w wyniku czego zakupił dwie dębowe komody do zakrystii, osiem ławek do nawy, pięć małych konfesjonałów oraz szafę do archiwum³⁹.

Kościół budowany i wyposażany wysiłkiem parafian i dwóch proboszczów został podczas I wojny światowej w latach 1914–1918 znacznie zniszczony. Działania wojenne prowadzone na terenie parafii zniszczyły wieżę, dach, organy, witraże oraz naruszyły mury kościoła, wewnątrz ocalało⁴⁰. Zachował się tylko witraż nad wielkim ołtarzem z wizerunkiem Matki Boskiej Kodeńskiej. Po wojnie ksiądz Miksiewicz stanął przed koniecznością odbudowy kościoła i zbierania na ten cel funduszy, który był bardzo mozolny. Wszelkie konieczne remonty do funkcjonowania kościoła rozpoczęto zaraz po zakończeniu I wojny światowej, ale na remont wieży brakowało pieniędzy. Jej remontem zajęto się dopiero w roku 1921, od zrobienia kosztorysu przez Stanisława Majerskiego. Prace przy wieży rozpoczęły się w lipcu 1922 r. a zakończyły 1 listopada 1922 r. Wieża została wybudowana o jedną kondygnację niższą niż pierwotnie, a powodem tego był brak funduszy. Do wieży zakupiono dzwon w przemyskiej firmie Braci Felczyńskich, ważący 106 kg⁴¹. Fundatorami dzwonu byli Michał i Maria Mazurkiewiczowie⁴².

Następnie z inicjatywy kolejarzy a staraniem całej parafii przystąpiono do restauracji organów. Kolejną sprawą, która spędzała sen z oczu ks. proboszczowi była rekonstrukcja zniszczonych witraży, czego dokonano

³⁸ A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 95–96.

³⁹ E. Sawuła, dz. cyt., s. 117–118.

⁴⁰ „Ziemia Przemyska”, z dnia 24.11.1914, s. 2; „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 17 (1917), z. 2; s. 44.

⁴¹ APŻ, Rachunek za dzwon z 22 czerwca 1922 r.

⁴² APŻ, Inwentarz parafii rzymsko-katolickiej w Żurawicy w dekanacie zamiejskim diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego, s. 4.

w części 6 grudnia 1924 r., bowiem zamontowano je wówczas w tylko trzech oknach, pozostałe zamierzano wykonać w późniejszym okresie, czego niestety nie udało się dokonać. Staraniem księdza proboszcza wokół kościoła udało się jeszcze wykonać w 1931 r. ogrodzenie. W latach 1935–1936 doprowadzono do świątyni elektryczność oraz przed kolejną zawieruchą wojenną udało się dokonać zmiany pokrycia dachu na kościele z dachówki na blachę⁴³.

Śłużba Boża

W tym też kościele skupiało się życie religijne wiernych. Najważniejszą i podstawową jego formą była Msza Święta. Służbę Bożą w kościele parafialnym w niedzielę i święta rozpoczynano o godz. 7:00, czyli na godzinę przed pierwszą Mszą, w tym czasie śpiewano Godzinki ku czci Niepokalanie Poczętej NMP lub odmawiano Różaniec bądź Litanie. Pierwszą Mszę Świętą tzw. Prymarię odprawiano przeważnie o godz. 8:00. Najbardziej uroczystą Mszą Świętą była Suma, odprawiana była z reguły o godz. 10:30. Z kolei w dni powszednie w lecie Mszę Świętą odprawiano wcześniej rano o godz. 6:00 lub 6:30, zimą zaś o godzinę później. W zasadzie w całym dekanacie Msze Święte odbywały się o jednakowych godzinach⁴⁴.

Ważnym elementem liturgii parafialnej były niedzielne nieszpory. Zimą odbywały się one bezpośrednio po sumie, w niedzielę zaś kiedy wypadała zmiana tajemnic różańcowych lub zebranie Akcji Katolickiej przenoszono je na godzinę 14:00. Z kolei latem odprawiano nieszpory o godzinie 15:00. W ostatnią niedzielę miesiąca urządzano po sumie adorację Najświętszego Sakramentu, w pierwszą zaś zmianę tajemnic różańcowych. Uroczyste nieszpory odbywały się także przed odpustami parafialnymi⁴⁵.

Ks. Michał Miksiewicz czuwał nad praktykami religijnymi swoich parafian. Rok liturgiczny rozpoczynał się Adwentem, który obejmował cztery niedziele przed Bożym Narodzeniem. Miał on charakter pokutny, dlatego przez ten okres obowiązywał post, a także łączył się z nim zakaz urządzania wesel i zabaw. Charakterystyczną cechą adwentu była Msza Święta Roratnia, połączona z wystawieniem Najświętszego Sakramentu. W czasie tej Mszy paliła się przy głównym ołtarzu świeca tzw. roratka. Dużo osób w tym czasie przystępowało do spowiedzi. Bardzo uroczyście obchodzono w dniu 8 grudnia święto NMP Niepokalanie Poczętej. Po trzeciej niedzieli adwentu w środę, piątek i sobotę były suche dni, w czasie których obowiązywał post ścisły⁴⁶.

Bardzo uroczyście obchodzono święta Bożego Narodzenia, rozpoczynające się w kościele parafialnym Pasterką. W dzień Bożego Narodzenia wierni ponownie szli do kościoła na Mszę Świętą, podobnie było

⁴³ E. Sawuła, dz. cyt., s. 118–122.

⁴⁴ A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 73–74.

⁴⁵ Tamże, s. 75.

⁴⁶ Tamże, s. 76.

w święto Świętego Szczepana, w tym dniu na Sumie święcono owies. Z kolei w święto Świętego Jana na Mszy Świętej o godzinie 8:00 święcono wino i podawano wiernym do picia⁴⁷. Na zakończenie starego roku odprawiono uroczyste nieszpory z wystawieniem Najświętszego Sakramentu, z kazaniem oraz podsumowaniem działalności parafii w kończącym się roku. Na Trzech Króli święcono złoto, kadzidło, mirę i kredę⁴⁸.

Kolejnym okresem roku liturgicznego był Wielki Post, na rozpoczęcie którego biskup zazwyczaj kierował do wiernych swojej diecezji list pasterski, w którym wyjaśniał znaczenie postu, omawiał dokładniej sakrament pokuty oraz wzywał wiernych do uczestnictwa w nabożeństwach wielkopostnych – Gorzkich Żalach i Drodze Krzyżowej⁴⁹.

Wielki Post rozpoczynał się w Środę Popielcową rannym nabożeństwem pokutnym i posypaniem głów popiołem, po czym następowało odczytanie przepisów postnych. W tym postnym czasie popularnymi nabożeństwami były Gorzkie Żale i Droga Krzyżowa. Gorzkie Żale odprawiano w niedzielę o godzinie 10:00, śpiewane były wszystkie trzy części, po nich wierni wysłuchali kazania pasyjnego, wygłoszonego przez księdza proboszcza bądź księży wikarych. Na zakończenie tego nabożeństwa odprawiano Drogę Krzyżową. Ponadto wierni uczestniczyli w Drodze Krzyżowej również w piątek po rannej Mszy Świętej. Stałą praktyką tego okresu były rekolekcje wielkopostne dla dorosłych i młodzieży szkolnej, które trwały trzy dni i kończyły się spowiedzią i Komunią Świętą. Dopełnieniem Wielkiego Postu był udział wiernych w Triduum Paschalnym. W Wielki Czwartek odprawiano nabożeństwo na pamiątkę wprowadzenia Pana Jezusa do ciemnicy, tzw. ciemna jutrznia. Adoracja Pana Jezusa w ciemnicy trwała do północy. Uroczystości Wielkiego Piątku rozpoczynano rano Drogą Krzyżową i złożeniem Pana Jezusa do grobu, z kolei po południu śpiewano Gorzkie Żale i kapłan głosił kazanie pasyjne. Wierni w tym dniu adorowali Pana Jezusa złożonego w grobie i całowali Krzyż. Adoracja trwała do późnych godzin nocnych, prowadzili ją przewodnicy śpiewu⁵⁰. W Wielką Sobotę wcześniej rano święcono ogień i wodę. Po tym odprawiana była Msza Święta. Około godziny 10:00 ksiądz proboszcz oraz księża wikarzy jeździli furmankami do wszystkich miejscowości parafii święcić pokarmy wielkanocne. Święcono je także obok kościoła parafialnego. Wierni uczestniczyli w czuwaniu adoracyjnym przy Grobie Pana zazwyczaj aż do rezurekcyjnej Mszy Świętej. Ukoronowaniem Triduum Paschalnego była Msza Święta rezurekcyjna odprawiana w niedzielę zmartwychwstania o wschodzie słońca

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ J.S. Pelczar, List pasterski na Wielki Post, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 22 (1922), z. 1, s. 2–5.

⁵⁰ J. Boryło, R. Boryło, Dzieje i tradycje wsi Żurawica, Żurawica 1994, mps, Archiwum Parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy, s. 35, A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 77.

Ksiądz Michał Miksiewicz podczas nieznanych uroczystości. Fot. ze zbiorów rodziny Kotulów i Andradzkich

około godziny 6:00. Poprzedzała ją procesja wokół kościoła, w czasie której żołnierze z pobliskiej jednostki wojskowej strzelali z moździerzy. Natomiast w Poniedziałek Wielkanocny po sumie odbywała się procesja na cmentarz tzw. Emaus⁵¹.

Boże Narodzenie i Wielkanoc należały do najważniejszych świąt obchodzonych przez wiernych w parafii Żurawica. Z pozostałych świąt roku liturgicznego również uroczystości obchodzono: Zielone Świątki, Święto Matki Boskiej Królowej Korony Polskiej, Boże Ciało, Święto Najświętszego Serca Pana Jezusa, Św. Piotra i Pawła, Święto Wniebowzięcia NMP, Matki Bożej Siewnej, Św. Stanisława Kostki – patrona młodzieży, Chrystusa Króla, uroczystości Wszystkich Świętych. W te dni ksiądz proboszcz odprawiał uroczyste Msze Święte z wystawieniem Najświętszego Sakramentu oraz uczestniczył w procesji z chorągwiami i sztandarami brackimi⁵².

Ksiądz proboszcz organizował dla swoich wiernych tzw. nabożeństwa miesięczne, czyli nabożeństwa majowe, czerwcowe, październikowe i w listopadzie wypominki. Wymienione nabożeństwa cieszyły się dużą popularnością wśród parafian. Nabożeństwa majowe były bardzo popularne, jako jedyne z wcześniej wymienionych były odprawiane po południu, zazwyczaj o godz. 17:00 w kościele parafialnym oraz przez wiernych przy kapliczkach. Podczas sprawowania funkcji proboszcza w parafii Żurawica ks. Miksiewicza popularnymi stawały się nabożeństwa czerwcowe poświęcone czci Najświętszemu Sercu Pana Jezusa⁵³. Inspiracją do ich urządzania było uroczyste poświęcenie się całego narodu Sercu Bożemu, dokonane przez Episkopat Polski pod przewodnictwem Prymasa Kardynała Edmunda Dalbora w dniu 27 listopada 1920 r. na Jasnej Górze⁵⁴, do ich zaś ożywienia w naszej parafii przyczynił się Kongres Eucharystyczny, który

⁵¹ J. Boryło, R. Boryło, dz. cyt. s. 35–36; A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 78.

⁵² A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 78.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ W. Schenk, *Śłużba Boża*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor, Z. Obertyński, t. 2, cz. 1, Poznań–Warszawa 1979, s. 689.

odbył się w Przemyśle i ksiądz proboszcz dokonał na nim uroczystego poświęcenia parafii Sercu Bożemu. Litanię do Serca Pana Jezusa odmawiano w żurawickiej świątyni po Mszy Świętej⁵⁵.

Od 1926 r. ks. Miksiewicz organizował w podległej mu parafii obchody Dnia Modlitw na rzecz Misji. Obchodzono go w przedostatnią niedzielę października. Msze Święte odprawiane w tym dniu i modlitwę ofiarowano w intencji misji⁵⁶.

Do służby Bożej ks. Miksiewicza należy zaliczyć również jubileusze, odpusty i wizytacje.

W okresie od 8 września do 8 grudnia 1904 r. obchodzony był w diecezji i parafii Jubileusz NMP Niepokalanie Poczętej⁵⁷. Wierni w parafiach mogli w tym czasie uzyskać odpust zupełny, gdy przystąpili do spowiedzi i Komunii świętej, a uprzednio zorganizowali sobie post ścisły w jakimkolwiek dniu, na który nie przypadał post wyznaczony przez Kościół. Wierni parafii Żurawica mieli dodatkowo odwiedzić trzy razy kościół katedralny w Przemyśle a jeśli to było niemożliwe to kościół parafialny. Podczas odwiedzin kościoła należało pomodlić się według intencji nakazanych przez Ojca Świętego: za wolność Kościoła i Stolicy Apostolskiej, o nawrócenie błądzących, za pokój i jedność ludu katolickiego. Odpust można było uzyskać tylko raz dla siebie, kolejne zaś za dusze w czyśćcu cierpiące. Podczas tego Jubileuszu kapłani mieli zorganizować pielgrzymki do sąsiednich kościołów, przed którą miały się odbyć tridua z kazaniem i wystawieniem Najświętszego Sakramentu oraz spowiedź dla wiernych⁵⁸. Przez dziewięć dni przed świętem Niepokalanego Poczęcia powinna być odprawiana Msza Święta śpiewana z odmówieniem Litanii Loretańskiej i modlitwy do Niepokalanej Dziewicy⁵⁹.

Samo święto Niepokalanego Poczęcia było obchodzone w parafii żurawickiej bardzo uroczyście, ponieważ w tym dniu świętowano odpust parafialny. Tego dnia na wszystkich mszach był wystawiony Najświętszy Sakrament i głoszone były kazania. Po zakończeniu Mszy odbyła się procesja i odśpiewano „Te Deum”. Jeszcze przed tą uroczystością odbyły się w parafii odczyty, dla których przeprowadzenia zorganizowano specjalny komitet, a cześć parafian została wybrana do reprezentowania parafii w wiecach maryjnych we Lwowie w dniach 28–29 września 1904 r.⁶⁰

W okresie dwudziestolecia międzywojennego Kościół katolicki również przeżywał Wielkie Jubileusze. W 1925 r. odbył się jubileusz, który co 25

⁵⁵ A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 79.

⁵⁶ Dzień modlitwy i propagandy na rzecz Misji, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 30 (1930), z. 7–8, s. 279–280.

⁵⁷ Wskazówki dotyczące przeprowadzania jubileuszu ku czci NMP Niepokalanie Poczętej, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 4 (1904), z. 7–8, s. 251.

⁵⁸ Tamże, s. 252.

⁵⁹ Tamże, s. 253.

⁶⁰ A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 81.

Ksiądz Michał Miksiewicz w latach 30. XX w.
Fot. ze zbiorów rodziny Kotulów i Andradzkich

lat obchodzony był w Rzymie. W 1926 r. papież Pius XI rozszerzył go na cały kościół katolicki. W czasie tego jubileuszu modlono się o rozszerzenie wiary katolickiej na cały świat, o pokój i zgodę między narodami, o uszanowanie przez innowierców Ziemi Świętej. Biskup przemyski Anatol Wincenty Nowak zalecił z tej okazji dodatkowe modlitwy o nawrócenie tych, którzy w naszej Ojczyźnie i diecezji odeszli od Kościoła⁶¹.

W 1933 r. obchodzono w Rzymie nadzwyczajny jubileusz tysiąc dziewięćsetnej rocznicy śmierci Pana Jezusa. Na cały Kościół został rozciągnięty w 1934 r. i trwał do 25 kwietnia 1935 r. Ojciec Święty wymienił pięć intencji, które wierni w tym czasie powinni polecać, a mianowicie: wolność dla Kościoła, pokój, zgodę i pomyślność wśród narodów, stały rozwój działalności misyjnej Kościoła oraz powrót do Kościoła innowierców⁶². Biskup Anatol Wincenty Nowak dodatkowo nakazał, aby w każdej parafii w ciągu roku jubileuszowego odbyły się pod przewodnictwem proboszcza co najmniej dwie procesje do sąsiednich parafii, których celem było uzyskanie odpustu⁶³.

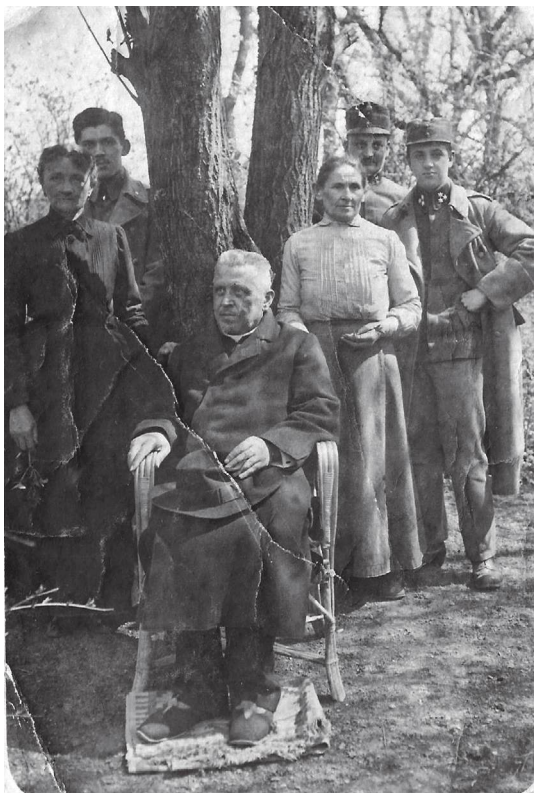
Przygotowania do roku jubileuszowego w żurawickiej parafii były czynione przez dłuższy czas. Składały się na nie zapowiedzi jubileuszu ogłoszone przez księży w czasie kazań i ogłoszeń parafialnych, odczyty i referaty dotyczące męki i śmierci Pana Jezusa, dyskusje nad projektami obchodów Roku Jubileuszowego na zebraniach członków Stowarzyszeń Akcji Katolickiej. Ksiądz proboszcz pouczał wiernych o warunkach uzyskania odpustów i zachęcał do wzięcia udziału w obchodach jubileuszowych, wysuwając konkretne propozycje, wcześniej przedyskutowane na zebraniach bractw i stowarzyszeń. Ksiądz Miksiewicz we wrześniu 1934 r. zorganizował w święto Podwyższenia Krzyża procesję jubileuszową do ka-

⁶¹ O przedłużeniu i rozszerzeniu na cały świat Wielkiego Jubileuszu na rok 1926, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 26 (1926), z. 1, s. 22–29.

⁶² Pius XI, Konstytucja Apostolska, którą Jubileusz roku 1933–1934 obchodzony w Rzymie rozszerza na cały świat, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 34 (1934), z. 5, s. 143–153.

⁶³ Wskazówki dla duchowieństwa z powodu rozszerzenia na cały świat jubileuszu w 1900 rocznicę śmierci Pana Jezusa, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 34 (1934), z. 5, s. 158–160.

Ksiądz Michał Miksiewicz. Fot. ze zbiorów rodziny Kotulów i Andradzkich

tedry przemyskiej oraz wzywał do szczególnej czci dla Krzyża Chrystusowego. Omawianą pielgrzymkę poprzedziła parafialna spowiedź⁶⁴.

Większość parafian w Roku Jubileuszowym w Święto Chrystusa Króla dokonała poświęcenia specjalnych krzyży jubileuszowych. W tym dniu odbyła się procesja parafian, podczas której czterech chłopców otoczonych ministrantami niosło duży krzyż jubileuszowy. Poświęcenia krzyża dokonał ks. proboszcz Miksiewicz. On też wygłosił pod nim kazanie do wiernych, w którym zwrócił ich uwagę na znaczenie krzyża w życiu każdego człowieka. Dzieci, uczestniczące w procesji deklamowały wiersze. Uroczystość zakończono odśpiewaniem hymnu *Idziesz przez wieki*. Z kolei w ostatnim dniu Jubileuszu, w Niedzielę Męki Pańskiej urządzono całodzienną wystawienie Najświętszego Sakramentu. Dla poszczególnych bractw wyznaczono godziny adoracji. Nadzwyczajny Rok Jubileuszowy zakończono uroczystymi nieszporami wraz z procesją pod Krzyż Jubileuszowy⁶⁵.

Innym ważnym wydarzeniem religijnym były odpusty parafialne. Każdy kościół miał jednego lub kilku patronów, pod którego wezwaniem był konsekrowany. Liturgiczne wspomnienie tego patrona było w parafii

⁶⁴ A. Wołk-Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 82.

⁶⁵ Tamże, s. 83.

dniem odpustu. Patronami kościoła parafialnego w Żurawicy byli: Matka Boska w tajemnicy Niepokalanego Poczęcia i św. Józef. W związku z powyższym w parafii Żurawica odpust odbywał się dwa razy w roku: w uroczystość św. Józefa (19 marca) i w uroczystość NMP Niepokalanie Poczętej (8 grudnia). Te odpusty obchodzono bardzo uroczyście. W dzień poprzedzający to święto ksiądz proboszcz organizował w parafii spowiedź świętą, na którą proszono z reguły księży z dekanatu, przeważnie spowiadano po południu w godzinach od 15:00 do 18:00, w tym też czasie odprawiano uroczyste nieszpory. Na uroczystości odpustowe zapraszani byli kapłani z dekanatu i kapłani pochodzący z parafii. Sumistę i kaznodzieję zapraszał ksiądz proboszcz. Suma była bardzo uroczysta z wystawieniem Najświętszego Sakramentu, po niej zaś odbyła się procesja eucharystyczna wokół kościoła z udziałem chorągwi i sztandarów brackich w asyście bractw i stowarzyszeń. Po zakończeniu uroczystości odpustowych duchowieństwo i zaproszeni goście udawali się na plebanie na obiad, na który był również zapraszany dziedzic Sapieha (Władysław lub Andrzej) albo ktoś z jego rodziny. Odpusty i misje organizowane przez księdza proboszcza były dla parafian żurawickich wielkim przeżyciem i odgrywały bardzo ważną rolę na płaszczyźnie religijnej i kulturalnej⁶⁶.

Sakramenty święte

Sakramenty mają wielkie znaczenie dla Kościoła i dla jego wiernych, którzy w wierze i miłości spotykają się z Chrystusem. Są one widzialnymi znakami łaski i miłości Boga, ale i znakami miłości człowieka do Boga. W nich wierni spotykają się ze zbawiającym Bogiem podczas liturgii. Sakramenty są znakami zbawienia. Chrzest daje nowe życie, bierzmowanie umacnia wiarę i gwarantuje jej stały rozwój przez Ducha Świętego, Eucharystia stanowi pokarm duchowy, pokuta, czyli pojednanie daje przebaczenie grzechów, namaszczenie chorych wspomaga w czasie choroby Duchem Świętym, małżeństwo łączy i błogosławi miłość młodych ludzi⁶⁷.

Pierwszym z sakramentów jest chrzest. Jest on wielkim darem dla człowieka, dzięki chrzcielnemu obmyciu wodą zostaje on uwolniony od grzechu pierwotnego i jego skutków. Przez ten sakrament następuje włączenie do wspólnoty Kościoła ludu Bożego Nowego Przymierza. Wszyscy ochrzczeni stają się członkami Ciała Chrystusa.

Chrzest święty w parafii Żurawica udzielany był w kościele parafialnym, wyjątkiem były nagłe przypadki, wtedy chrzczono w domu. Chrzest odbywał się tuż po urodzeniu dziecka. Dzieciom nadawano przeważnie jedno a czasem dwa imiona. Popularnymi były wówczas imiona: Józef, Franciszek, Antoni, Stanisław, Zofia, Anna, Maria, Katarzyna, Apolina. W dniu wyznaczonym przez księdza proboszcza cała rodzina z nowonarodzonym

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Cz. Krakowiak, *Życie sakramentalne chrześcijanina*, w: *Być chrześcijaninem dziś*, red. M. Rusecki, Lublin 1994, s. 438–439.

dzieckiem udawała się do kościoła, rodzice chrzestni przynosili białe płótno i świecę. Po błogosławieństwie przy drzwiach kościoła przechodzono do chrzcielnicy, gdzie odmawiano przyrzeczenia chrzcielne, odmawiano „Wierzę w Boga Ojca”, następnie udzielano sakramentu chrztu dziecka⁶⁸.

Ks. Michał Miksiewicz w latach 1899–1938 ochrzcił 4214 dzieci⁶⁹. Natomiast w latach 1939–1941 w parafii Żurawica ochrzczono 254 dzieci⁷⁰.

Drugim sakramentem jest bierzmowanie, które należy do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego i ma ścisły związek z chrztem i Eucharystią. Sakramenty te włączają człowieka w tajemnicę paschalną Chrystusa i tworzą Kościół, nadając mu określoną strukturę. Głównym skutkiem sakramentu bierzmowania jest dar Ducha Świętego, którego otrzymują ochrzczeni, podobnie jak Apostołowie otrzymali go w dzień Pięćdziesiątnicy. Przez bierzmowanie ochrzczony staje się w doskonalszy sposób członkiem Kościoła, w którym jest obecny i działa Duch Święty. Sakrament ten wyciska także na duszy niezniszczalny znak, zwany charyzmatem sakramentalnym. Otrzymany w bierzmowaniu Duch Święty jest Duchem Mocy⁷¹.

Szafarzem tego sakramentu był biskup konsekrowany. Niezależnie od tego, ilu wiernych przystępowało do sakramentu bierzmowania, udzielał go sam biskup, do pomocy w ceremoniach miał kapłanów. W diecezji przemyskiej stało się tradycją, że okazją do udzielenia sakramentu bierzmowania była konsekracja kościoła lub wizytacja parafii. Zazwyczaj do sakramentu bierzmowania przystępowało wiele osób, ponieważ okres dzielący kolejne wizytacje był kilkuletni⁷².

W parafii Żurawica podczas konsekracji kościoła w 1905 r. przystąpiło 310 osób. Poza tym istniała dodatkowa możliwość przystąpienia do tego sakramentu poza okresem wizytacyjnym w niektórych miejscach odpustowych. Do tradycyjnych ośrodków tego typu należały: Kalwaria Pałacowska, Leżajsk, Stara Wieś, Dukla, Jarosław, Rzeszów. Bardzo często sakrament bierzmowania był udzielany w większych parafiach miejskich, w których znajdowały się szkoły średnie. Proboszczowie zapraszali tam księdza biskupa w celu udzielenia sakramentu bierzmowania. Po I wojnie liczba bierzmowanych w diecezji przemyskiej przekroczyła 20 000 osób rocznie. W 1921 r. do sakramentu bierzmowania w Przemyśle przystąpiło 4000 osób. Bierzmowanie wiernych rozciągnięte było na cztery dni. Dokonał go wówczas biskup Józef Sebastian Pelczar, przystępowali do niego mieszkańcy spod przemyskich miejscowości, głównie mieszkańcy dekanatu Przemyśl zamiejski⁷³.

⁶⁸ A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 85–86.

⁶⁹ AAprz, APK, Tabela służbowa ks. Michała Miksiewicza (dane z okazji złotego jubileuszu kapłaństwa).

⁷⁰ M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, s. 166–169.

⁷¹ A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 86–87.

⁷² Tamże.

⁷³ Tamże.

W dniu 8 czerwca 1922 r. parafię wizytował biskup pomocniczy Józef Fischer, który przy tej okazji bierzmował 374 osoby oraz konsekrował nowy dzwon⁷⁴. Z kolei 12 czerwca 1936 r. również podczas wizytacji biskupa Franciszka Bardy zostało bierzmowanych 413 osób⁷⁵.

Trzecim sakramentem jest sakrament Eucharystii, który znajduje się w centrum życia chrześcijańskiego. Był on i jest obecnie otaczany przez katolików wielkim szacunkiem i odgrywa i ich życiu wielką rolę. Według nauczania Kościoła Eucharystia jest rzeczywistą obecnością Chrystusa pod postacią chleba i wina. Podczas Eucharystii Chrystus ofiarowuje się i służy jako pokarm dla dusz wiernych. Sakrament ten mogą sprawować biskupi i kapłani. Do tego sakramentu mogły przystępować tylko osoby ochrzczone posiadające stan łaski uświęcającej, innym wymogiem było zachowanie postu eucharystycznego obowiązującego od północy do momentu przyjęcia Najświętszego Sakramentu⁷⁶.

W parafii Żurawica dzieci przystępowały do pierwszej Komunii w klasie drugiej szkoły podstawowej. Przygotowania do tego sakramentu były prowadzone podczas katechezy szkolnej, natomiast dzieci nie uczestniczące do szkoły miały organizowane pouczenia w kościele parafialnym. Uroczystość pierwszej Komunii świętej odbywała się zwykle w okresie wielkanocnym w maju. W żurawickiej parafii w 1937 r. do pierwszej Komunii świętej przystąpiło 76 dzieci⁷⁷.

Kult Eucharystii propagowały różne bractwa i stowarzyszenia poprzez częste przystępowanie do Komunii św. oraz adorację Najświętszego Sakramentu. W parafii żurawickiej w każdą ostatnią niedzielę miesiąca była urządzana adoracja Najświętszego Sakramentu dla dzieci z Krucjaty Eucharystycznej. Całodobowe adoracje urządzano w parafii w dzień odpustu parafialnego. Ponadto w Wielki Piątek i Wielką Sobotę były w parafii wyznaczone godziny adoracji Najświętszego Sakramentu dla członków bractw i stowarzyszeń. Adoracja trwała jedną godzinę dla danego bractwa czy stowarzyszenia⁷⁸.

Od 1921 r. ks. Miksiewicz należał do Związku Mszałnego, co zobowiązywało go do odprawiania w ciągu roku Mszy św. w intencji członków tej organizacji⁷⁹.

Czwartym sakramentem jest sakrament pokuty. Do tego sakramentu przystępowali niemal wszyscy parafianie przed Wielkanocą, z okazji misji świętych i odpustów parafialnych. Prawo kanoniczne bardzo rygorystycznie podchodziło do szafowania i przyjmowania tego sakramentu. Normy do szafowania tego sakramentu wydawał biskup ordynariusz. Niebezpieczeństwa wojenne skłoniły biskupa Józefa Sebastiana do udzielenia duchowieństwu szerokich uprawnień w tym zakresie. Osobny problem te-

⁷⁴ „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 22 (1922), z. 3–4, s. 75; 23 (1923), z. 1–2, s. 46.

⁷⁵ Tamże, 36 (1936), z. 11–12, s. 299.

⁷⁶ A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 88.

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ Tamże, s. 88–89.

⁷⁹ „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 21 (1921), z. 1/3, s. 30; 27 (1927), z. 1, s. 26; 36 (1936) z. 1, s. 59.

go okresu stanowiły rezerваты zastrzeżone ordynariuszowi i cenzury. W omawianym okresie rezerwatów było cztery: zabójstwo, kazirodztwo w pierwszym stopniu pokrewieństwa i powinowactwa, krzywoprzysięstwo w sądzie, czynna zniewaga rodziców lub dziadków. Obok duchownych wyposażonych na mocy prawa do uwalniania od tych rezerwatów, biskupi ordynariusze udzielali tej władzy niektórym księżom, najczęściej byli to dziekani i wicedziekani, przełożeni konwentów zakonnych, spowiednicy w czasie misji i rekolekcji. W normalnych warunkach istotnym wymogiem do spełniania tego sakramentu było posiadanie przez duchownego ważnej władzy spowiadania, czyli jurysdykcji. Udzielanie jej następowało po święceniach kapłańskich, bardzo często wraz z otrzymaniem przydziału pracy duszpasterskiej⁸⁰.

Duchowni zaangażowani w pracę duszpasterską dokładali wiele starań stwarzając dla wiernych wiele okazji do skorzystania z sakramentu pokuty. W czasie misji świętych w Żurawicy w 1905 r. wyspiewano około 1586 osób. W spowiedzi uczestniczyło 18 księży i trwała ona dwa dni. W pierwszym dniu spowiadano kobiety i dzieci, w drugim zaś mężczyzn⁸¹.

Ks. Michał Miksiewicz każdego dnia przed Mszą św. pełnił dyżur w konfesjonale przez 30 minut. Z opowiadań starszych osób można stwierdzić, że był bardzo dobrym spowiednikiem, zawsze przed konfesjonalem stało kilka osób⁸².

Kolejnym sakramentem jest sakrament namaszczenia chorych, który miał pomóc choremu w cierpieniu i przygotować go do nowego życia z Bogiem, miał za zadanie uświadomić, że Bóg nie chce choroby człowieka, lecz pragnie go od niej uwolnić, jeśli chory w niego wierzy. Był on udzielany w domu chorego w otoczeniu rodziny lub w szpitalu⁸³.

Ks. Miksiewicz, niezależnie od pory w jakiej rodzina przyszła na plebanie i prosiła o ten sakrament, zawsze chętnie jechał do domu chorego w celu jego udzielenia. Sakrament chorych był zazwyczaj udzielany osobom bardzo chorym i umierającym. Niemal wszyscy, którzy zmarli podczas proboszczowania ks. Michała Miksiewicza otrzymali sakrament namaszczenia chorych⁸⁴. Tenże ksiądz proboszcz w latach 1899–1938 uczestniczył w 2345 pogrzebach⁸⁵.

Szóstym sakramentem jest sakrament kapłaństwa, przez które wypełnia się posłannictwo dane apostołom przez Chrystusa. Jest to sakrament posługi apostoelskiej. Nauka katolicka określa sakrament kapłaństwa jako zawierający w sobie różne stopnie. Sakramentalny charakter posiadały trzy wyższe święcenia: biskupstwo, kapłaństwo i diakonat. Świę-

⁸⁰ A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 89–90.

⁸¹ AAPrz, AP, sygn. 330/4, M. Miksiewicz, Protokół z Misji z 1905 r.

⁸² A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 90.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ J. Boryło, R. Boryło, dz. cyt., s. 100.

⁸⁵ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Michała Miksiewicza (dane z okazji złotego jubileuszu kapłaństwa).

ceń kapłańskich udzielali biskupi ordynariusze oraz biskupi pomocniczy. W okresie międzywojennym biskupi przemyscy wyświęcili 383 księży⁸⁶.

Z parafii Żurawica w omawianym okresie stan kapłański wybrało trzech mężczyzn: Władysław Wardęga, Józef Ryczan i Jan Radochoński.

Władysław Wardęga urodził się 11 lipca 1904 r. w Żurawicy. Edukację na poziomie szkoły średniej odbył w gimnazjum przemyskim w latach 1917–1925. Po maturze, w 1926 r. podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Przemyśle, które ukończył w 1931 r. Sakrament kapłaństwa otrzymał 30 maja 1931 r. w Przemyśle. Po święceniach otrzymał nominację na stanowisko wikariusza w parafii Bircza. Następnie pracował w Przeworsku i Gniewczynie. Od 23 października 1936 r. był administratorem w Ropiance. Po latach pracy w tej miejscowości podupadł na zdrowiu i od 15 października 1954 do 27 marca 1957 r. przebywał na urlopie zdrowotnym. Po urlopie zaś sprawował funkcję administratora w parafii Frysztak, którą pełnił do 20 grudnia 1970 r. Tam też zmarł 22 grudnia 1970 r. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 26 grudnia we Frysztaku⁸⁷.

Kolejnym kapłanem wywodzącym się z Żurawicy był ks. Józef Ryczan. Urodził się on 16 lutego 1907 r. w Żurawicy. Naukę na poziomie szkoły średniej odbył w latach 1919–1927 w gimnazjum w Przemyśle. W latach 1927–1932 studiował teologię w przemyskim Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie przyjął 19 czerwca 1932 r. w Przemyśle. W dniach 19–20 maja 1942 r. złożył egzamin proboszczowski. Poświęceniach pracował w następujących parafiach: w Zgłobieniu do 9 kwietnia 1934 r., w Pantalowicach do 1 sierpnia 1937 r. jako wikariusz a następnie jako administrator do 4 marca 1943 r. Później był wikariuszem w Chyrowie do 11 października 1944 r. oraz administratorem w Nowosielcach Kozickich i Ropience a także w Hadlach Szklarskich do 25 maja 1963 r. Tu też otrzymał od diecezjalnych władz kościelnych odznaczenie Expositorio Canonicali. Następnie do września 1963 r. był administratorem parafii w Stalach. Od 1963 do 1971 r. przebywał na urlopie zdrowotnym w Żurawicy. Po jego upływie przeszedł na rentę i zamieszkał w Jarosławiu. Zmarł 7 września 1981 r. w jarosławskim szpitalu. Pogrzeb odbył się 10 września 1981 r. w parafii rodzinnej księdza w Żurawicy, w którym uczestniczył ks. bp Tadeusz Błaszczewicz⁸⁸.

Ksiądz Jan Radochoński był trzecim kapłanem, wywodzącym się z parafii żurawickiej. Urodził się on 29 stycznia 1912 r. w Bolestraszcach. Po ukończeniu gimnazjum w Przemyśle rozpoczął studia w Seminarium Duchownym w Przemyśle. W 1937 r. przyjął sakrament kapłaństwa. Po święceniach pracował jako wikariusz w następujących parafiach: Albigo-wa, Przeworsk, Mirocin i Wierzbną. W tej ostatniej od 1 stycznia 1946 r.

⁸⁶ A. Szal, *Duchowieństwo diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w latach 1918–1939*, Lublin 1990, mps, Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyśle, s. 216.

⁸⁷ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Władysława Wardęgi.

⁸⁸ Tamże, Tabela służbowa ks. Józefa Ryczana.

do 2 września 1980 r. pełnił funkcję administratora. Z powodu problemów zdrowotnych 3 września 1980 r. przeszedł na rentę chorobową. Zmarł 7 lipca 1989 r. w szpitalu w Jarosławiu. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 10 lipca 1989 r. w Wierzbnej⁸⁹.

Ostatnim sakramentem był sakrament małżeństwa. Człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boga i powołany do miłości (por. Rdz 1,27). Według św. Pawła miłość męża do żony ma się wzorować na miłości Chrystusa do Kościoła. Ta miłość ma polegać na zaufaniu i wzajemnym poddaniu w bojaźni Chrystusowej, ma być wyrazem miłości Chrystusa do Kościoła (por. Kol. 3, 18–19). Na podstawie tego cytatu można wywnioskować, że małżeństwo chrześcijańskie staje się znakiem widzialnym Przyjemierza zawartego we Krwi Chrystusa.

Obrzęd małżeństwa i samo przygotowanie do niego poprzedzało wiele czynności. Mężczyzna, aby przystąpić do sakramentu małżeństwa musiał mieć uregulowaną sytuację prawną w stosunku do służby wojskowej oraz zgodę rodziców. To rodzice decydowali po wspólnych naradach o wyborze przyszłej synowej. Najważniejszą sprawą była jej sytuacja majątkowa. Zanim ustalono datę ślubu, podpisano umowę majątkową. Następnie młodzi udawali się do księdza proboszcza zamówić zapowiedzi. Błogosławienie małżeństw odbywało się we wtorki lub środy. Najczęściej były to tzw. śluby rzymskie połączone z Mszą św. W zależności od zamożności rodziców pary młodej, były to śluby z udziałem organisty lub ciche bez organisty⁹⁰.

Ks. Michał Miksiewicz w latach 1899–1938 pobłogosławił 851 parom małżeńskim⁹¹. Natomiast w latach 1939–1941 w parafii Żurawica zawarło 120 małżeństw⁹².

Podstawy materialne

Głównym warunkiem prawidłowego funkcjonowania parafii i utrzymania duchowieństwa były dochody płynące ze stałego majątku parafii. Stały majątek parafii mógł być uszczuplany jedynie w wyjątkowych przypadkach po uzyskaniu uprzedniej zgody biskupa ordynariusza. Zgodnie z postanowieniem kościelnym i państwowym majątek kościołów rozgraniczono od beneficjum⁹³ proboszczowskiego. Beneficjum było stałą posadą kościelną ustanowioną przez ordynariusza, z którą związany był obowiązek posługi duszpasterskiej i prawo pobierania uposażenia z nią związanego⁹⁴.

⁸⁹ Tamże, Tabela służbowa ks. Jana Radochońskiego.

⁹⁰ A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 92–94.

⁹¹ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Michała Miksiewicza (dane z okazji złotego jubileuszu kapłaństwa).

⁹² M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, s. 166–169.

⁹³ Beneficjum (łac. beneficium dobrodziejstwo), w prawie kanonicznym urząd kościelny z własnym uposażeniem, zob. J. Rybczyk, Beneficjum, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1985, kol. 262.

⁹⁴ F. Bączkowski, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957, s. 335–336.

Podczas pełnienia funkcji proboszcza w Żurawicy przez ks. Michała Miksiewicza w areale gruntów żurawickich beneficjum stanowiło 24 ha. Część tych gruntów w wymiarze 5 ha było wydierżawione chłopom, którzy płacili za nie podatek w naturze. Jeden hektar gruntu zajmował sad owocowy, pozostała część była przeznaczona pod uprawy. Ksiądz proboszcz często osobiście zajmował się prowadzeniem gospodarstwa rolnego. W czasie zbiorów przy ciężkich pracach polowych pomagali mu parafianie. W roku 1938 ks. proboszcz przy ich pomocy zasiał 6 ha pszenicy, 8 ha żyta i 3 ha koniczyny⁹⁵.

Do beneficjum należały również plebania i wybudowane w jej pobliżu budynki gospodarcze taki jak: stodoła o słupach murowanych, obijana deskami, stajnia murowana o wymiarach 30 na 10 m, spichlerz drewniany o wymiarach 30 na 10 m. Wszystkie te budynki były pokryte dachówką. W gospodarstwie znajdowały się wszystkie potrzebne narzędzia do pracy na roli takie jak: pługi, brony, wozy, młynek do zboża, sieczkarnia itp. W inwentarzu z 1935 r. napisano, że w majątku beneficjum znajdowały się 2 krowy, 3 konie i 30 sztuk drobiu⁹⁶.

Plebania była w dobrym stanie. Był to budynek murowany, pokryty blachą o wymiarach 15 na 10 m, z dużą werandą. Wewnątrz znajdowało się 6 pomieszczeń: kancelaria parafialna, jadalnia, kuchnia, spiżarnia i dwa pokoje mieszkalne. W budynku znajdował się też duży strych⁹⁷.

W 1915 r. w wyniku działań wojennych plebania została uszkodzona. W kwietniu 1915 r. ksiądz Michał Miksiewicz mieszkał w budynku szpitalnym. Razem z nim przebywał tam ksiądz Antoni Witkowski z Wyszatyc, ponieważ miejscowość ta została spalona a kościół wysadzony. Kapłani zajmowali wspólnie jeden pokój, a żywili się tym, co przynieśli im mieszkańcy. Ksiądz Miksiewicz bardzo ubolewał nad zniszczonym również w Żurawicy kościołem i plebanią. W tym wszystkim bardzo podnosił go na duchu i dodawał nadziei wspomniany ksiądz Witkowski. Po odejściu wojsk rosyjskich rozpoczęła się budowa tymczasowego drewnianego kościoła w Wyszatycach. Ksiądz Witkowski nadal mieszkał w Żurawicy i stamtąd codziennie chodził do Wyszatyc doglądać odbudowy⁹⁸.

Mówiąc o beneficjum należy również wspomnieć o źródłach utrzymania duchowieństwa pracującego w parafii. Sytuacja materialna duchowieństwa często była związana z sytuacją gospodarczą kraju. Powojenna bieda, gwałtowna inflacja trwająca do 1924 r. i kryzys gospodarczy lat trzydziestych odbiły się niekorzystnie na położeniu materialnym duchowieństwa⁹⁹.

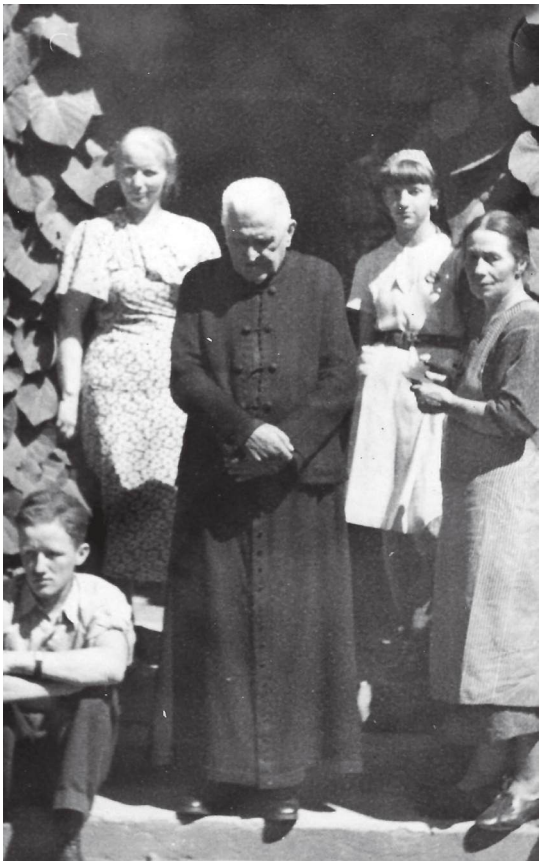
⁹⁵ A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 41–42.

⁹⁶ Tamże, s. 42.

⁹⁷ Tamże.

⁹⁸ Wspomnienia pośmiertne śp. ks. Antoni Witkowski, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 33 (1933), z. 6–8, s. 268; J. Zubik, *Parafia o. ł. pw. św. Mikołaja biskupa w Wyszatycach 1419–2019*, Wyszatyce 2019, s. 90–91.

⁹⁹ A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 42.

Ksiądz Michał Miksiewicz. Fot. ze zbiorów rodziny Kotulów i Andradzkich

Za fundamentalne źródło utrzymania księży uważano ziemię. Proboszcz z Żurawicy pobierał pensję proboszczowską z ryczałtu, wypłacanego przez państwo na mocy Konkordatu ze Stolicą Apostolską, zawartego w 1925 r. Pensja proboszczowska wynosiła około 100 zł. W 1932 r. została ona zmniejszona do 10 zł w związku ze wzrostem wartości polskiego złotego¹⁰⁰.

Kolejnym źródłem dochodów była tzw. opłata stuły np. za ślub, pogrzeb. Biskup Franciszek Barda w 1937 r. ustalił tabelę maksymalnych opłat za śluby i pogrzeby. Opłata za ślub wynosiła od 2 do 15 zł, za pogrzeb zaś od 7 do 27 zł¹⁰¹.

Proboszcz pobierał również pensję za naukę w szkole. Ponadto proboszczowie korzystali z ofiar składanych przez wiernych z okazji wizyty duszpasterskiej, tzw. kolędy. Część tych pieniędzy proboszcz przeznaczał na cele kościelne np. remonty, odnowienie szat liturgicznych, itp.¹⁰²

Podobnie jak w przypadku proboszczów sytuacja materialna wikariuszy w diecezji nie była jednolita. Ważną rolę w położeniu materialnym wi-

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ J. Ataman, dz. cyt., s. 35.

¹⁰² J. Boryło, R. Boryło, dz. cyt., s. 3–4.

karych odegrał Konkordat z 1925 r. Na jego podstawie Kuria Biskupia wypłaciła wikarym z ryczałtu państwowego pensję w wysokości 90 zł. Było to zasadnicze źródło dochodu wikariusza. Otrzymywał on także wynagrodzenie za naukę w szkole¹⁰³. Wikariusz miał zapewnione mieszkanie i bezpłatne wyżywienie u proboszcza. Dochodem wikariusza były również ofiary składane przez wiernych z okazji odprawiania Mszy św. tzw. stypendium mszalne. Miał on także prawo do tzw. kołedy, tj. ofiar wiernych składanych z okazji odwiedzin ich domów w okresie Bożego Narodzenia¹⁰⁴.

W parafii był zwyczaj tzw. petyty dla wikarego, które polegało na tym, że wierni mający gospodarstwa rolne ofiarowywali wikaremu wedle swojego uznania jeden lub więcej snopów zboża. Jednakże ten zwyczaj bardzo szybko zanikł, do czego przyczyniła rezygnacja wikarych z tych ofiar¹⁰⁵.

Figury, kapliczki i krzyże przydrożne

Kolejnym przedsięwzięciem omawianego księdza proboszcza była fundacja figury Matki Bożej Niepokalanego Poczęcia¹⁰⁶. Należy ona do najbardziej rozpoznawalnych obiektów znajdujących się na terenie Żurawicy. Budowa tej figury łączy się z rocznicą koronacji Matki Bożej na Królową Korony Polskiej i świadczy o wielkim zaangażowaniu księdza Miksiewicza i miejscowej ludności, a szczególnie kolejarzy, w oddawaniu hołdu i czci Patronce Polski i wyrażaniu wdzięczności za odzyskanie niepodległej i zjednoczonej Ojczyzny¹⁰⁷. W Akcie fundacyjnym czytamy: *My, obywatele wolnej, niepodległej i zjednoczonej Ojczyzny [...] jako czciciele Najświętszej Maryi Panny i Królowej Korony Polskiej ofiarowaliśmy czas, pracę, myśl i ducha naszego jako też grosz ofiarowany ku czci i chwale Matki Bożej i po wieczne czasy Królowej Polskiej*¹⁰⁸.

Pierwszymi inicjatorami powstania tego dzieła byli ks. dziekan Michał Miksiewicz i naczelnik miejscowej stacji PKP Mieczysław Piszczek. Następnie do nich dołączyli: dyżurny ruchu Antoni Politowski i kierownik pociągów Jan Boryło. Wyżej wymienieni w czasie wspólnego opłatka, który odbywał się w miejscowej szkole w dniu 11 stycznia 1925 r., wraz z Edwardem Cichobłazińskim i Józefem Ederem powołali Tymczasowy Komitet Budowy Figury, na czele którego stanął naczelnik stacji Mieczysław Piszczek. On to wykonał projekt oraz zamówił figurę u znanego przemyskiego architekta inż. Stanisława Majerskiego w Przemyśle. Pierwsze pomiary i prace zaczęły się 14 stycznia 1925 r. Dzięki wysiłkowi kolejarzy, prace przy budowie postumentu postępowały bardzo szybko. Jak za-

¹⁰³ J. Ataman, dz. cyt., s. 34–38.

¹⁰⁴ Tamże, s. 38–40.

¹⁰⁵ A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 44.

¹⁰⁶ Zob. szerzej *Krzyże, kapliczki i pomniki przydrożne w Żurawicy*, oprac. E. Dybek, red. M. Hofman, Żurawica 2014, s. 31–32.

¹⁰⁷ APŻ, *Akt fundacyjny i budowy figury Najświętszej Panny Maryi Niepokalanego Poczęcia w Żurawicy*.

¹⁰⁸ Tamże.

3 maja 1925 r. Uroczystości poświęcenia figury Matki Bożej na dzisiejszym rondzie im. ks. Stanisława Burczyka. Fot. ze zbiorów rodziny Kotulów i Andradzkich

znaczono w Akcie fundacyjnym, 86% kolejarzy deklaroowało pracę, składki pieniężne, jak również materiały w naturze¹⁰⁹. Należy zaznaczyć, że oprócz kolejarzy wkład w budowę figury mieli także inni mieszkańcy Żurawicy oraz Bolestraszyce¹¹⁰.

W dniu 1 lutego 1925 r. odbyło się pierwsze zgromadzenie kolejarzy, którzy deklarowali ofiary. Wtedy to również powołano stały Komitet w składzie: Mieczysław Piszczek – przewodniczący, Józef Karut, Piotr Boryło, Ignacy Krzyk, Stanisław Głowacz, Piotr Wardęga, Michał Partyka, Szymon Mech, Edward Cichobłaziński, Antoni Politowski, Józef Mikosz, Piotr Majcher, Jan Boryło. Do komisji rewizyjnej wybrano: ks. Ludwika Wasylewicz, Michała Wardęgę i Władysława Juchę. Wszyscy wyżej wymienieni podjęli trud kierowania pracami przy budowie postumentu¹¹¹.

Dzięki wysiłkowi kolejarzy i mieszkańców Żurawicy główne prace ukończono 4 kwietnia 1925 r. Osadzenia figury, która liczyła 230 cm wysokości, dokonano w dniu 1 maja 1925 r. Na postumencie, zgodnie z decyzją Walnego Zgromadzenia, umieszczono napis: *Pod Twoją obronę ucie-*

¹⁰⁹ Tamże.

¹¹⁰ Krzyże, kapliczki i pomniki przydrożne w Żurawicy, s. 31–32.

¹¹¹ M. Hofman, *85 rocznica poświęcenia figury Matki Bożej na rondzie w Żurawicy*, „Wiadomości Żurawickie” (2010), s. 25.

kamy się, zaś na podstawie obelisku: *Za duszpasterstwa ks. Miksiewicza – staraniem kolejarzy 1925*. W dniu 3 maja 1925 r. poświęcono figurę¹¹².

Podczas sprawowania funkcji proboszcza w parafii Żurawica ks. Miksiewicz nadzorował proces fundowania przez parafian krzyży i kapliczek, bowiem w tym czasie był zwyczaj, że bez zezwolenia swojego duszpasterza nie można było wybudować żadnej kapliczki. On też, dając zezwolenie na budowę kapliczki czy krzyża badał dogłębnie powód ich stawiania oraz intencje fundatora. Proboszcz miał również prawo wskazać styl, w jakim należało zbudować daną kapliczkę¹¹³.

Ufundowano wówczas wiele kapliczek i krzyży. W 1906 r. Anna i Jakub Urbanowie na terenie Żurawicy Górnej – Bażantarnia, pod lasem ufundowali kapliczkę przedstawiającą figurę Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej. Postawili ją na chwałę Boga, bowiem taki napis widnieje na tabliczce umieszczonej na kapliczce¹¹⁴.

W 1910 r. ufundowano kapliczkę w Żurawicy Dolnej przy głównej ulicy biegnącej w kierunku stacji kolejowej w odległości około 500 m od kościoła parafialnego poświęconą św. Florianowi¹¹⁵. Kolejną kapliczkę przedstawiającą Matkę Bożą Niepokalanie Poczętą, postawiono przed I wojną światową w Żurawicy Górnej przy drodze biegnącej do Maćkowic, ale nie wiadomo w jakiej intencji. Jej fundatorem był Mateusz Mazurek¹¹⁶.

W 1918 r. również w Żurawicy Górnej, po prawej stronie szosy Kraków–Przemyśl, przy tzw. drodze Zagumiennej została wybudowana przez Państwa Grędów kapliczka w podziękowaniu za otrzymane łaski, została ona poświęcona Matce Bożej Niepokalanie Poczętej. Prawdopodobnie było to uzdrowienie z ciężkiej choroby lub szczęśliwy powrót w rodzinne strony z wojny¹¹⁷.

Przy tej samej ulicy Kazimierz Szeliga jako wotum wdzięczności za szczęśliwy powrót z I wojny światowej postawił w 1917 r. krzyż¹¹⁸, a w 1923 r. kapliczkę poświęconą Matce Bożej Leżajskiej¹¹⁹.

Na przeciw Jednostki Wojskowej postawiony został przez mieszkańców Żurawicy krzyż, w celu utwierdzenia żołnierzy w wierze. Przez dłuższy czas budowniczowie nie mogli dostać zezwolenia, ponieważ krzyż miał stać na parceli należącej do koszar wojskowych. Zgodę wyraził ks. Michał Miksiewicz, ale nie wyraził jej komendant koszar. Chłopi znani z przebiegłości postawili krzyż nocą, czym wprawili komendanta w ogromne zdziwienie. Krzyż jednak pozostał, bowiem w jego obronie sta-

¹¹² Tamże.

¹¹³ A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 52.

¹¹⁴ *Krzyże, kapliczki i pomniki przydrożne w Żurawicy*, s. 36.

¹¹⁵ Tamże, s. 16.

¹¹⁶ Tamże, s. 34.

¹¹⁷ Tamże, s. 42.

¹¹⁸ Tamże, s. 43.

¹¹⁹ Tamże, s. 41.

nęło wojsko. Z przekazów, które nie są jednoznaczne można wnioskować, że było to 1931 r.¹²⁰

W odległości około 200 metrów od przejazdu kolejowego, przy skrzyżowaniu drogi wiodącej z Żurawicy do Bolestraszczyk pan Kukurski, kolejarz z Bolestraszczyk postawił przed II wojną światową krzyż w miejscu, w którym miał doznać wizji¹²¹.

Na posesji należącej do rodziny Matusiewiczów jeszcze przed II wojną światową a nawet prawdopodobnie na zakończenie I wojny światowej została ufundowana kapliczka, poświęcona NMP Niepokalanie Poczętej¹²².

Z kolei w ogrodzie, należącym ongiś do Włodzimierza Kopki, przed II wojną światową został postawiony krzyż. Jednak nikt dzisiaj nie pamięta, kiedy to dokładnie nastąpiło i na jaką intencję¹²³.

W miejscowości Bolestraszczyce ufundowano dwie kapliczki. Jedną z nich była kapliczka drewniana o wymiarach 50 na 60 cm, w której czczono obraz Matki Boskiej Częstochowskiej. Umieszczona ona była na słupie o wysokości dwóch metrów, przy drodze głównej z Przemyśla do Wyszatyc. Jej fundatorem był R. Radochoński, mieszkaniec Bolestraszczyk. Druga z kolei kapliczka o wymiarach 30 na 40 cm, wykonana z drewna z figurą św. Antoniego, została umiejscowiona na dużym dębie przy drodze polnej, biegnącej w stronę rzeki San. Jej fundatorem byli parafianie¹²⁴.

Stowarzyszenie Polski Dom Katolicki

Z inicjatywy ks. Miksiewicza założono w parafii Żurawica Stowarzyszenie Polski Dom Katolicki, którego celem była budowa Polskiego Domu Katolickiego¹²⁵. Wspomniane Stowarzyszenie powstało 4 sierpnia 1929 r.¹²⁶ W tymże dniu u księdza dziekana Michała Miksiewicza odbyło zebranie członków wspierających i honorowych Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej

¹²⁰ Tamże, s. 23.

¹²¹ Tamże, s. 10.

¹²² Tamże, s. 19.

¹²³ Tamże, s. 40.

¹²⁴ K. Ryczan, Inwentarz kapliczek i krzyży parafii Żurawica, Przemyśl 1962, rkps, Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyśle, s. 5–6.

¹²⁵ Zob. szerzej, E. Dybek, *Stowarzyszenie Polski Dom Katolicki w Żurawicy w latach 1929–1939*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, red. L. Fac, Żurawica 2010, t. 1, s. 93–106; E. Dybek, *Polski Dom Katolicki w Żurawicy*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, red. M. Hofman, Żurawica 2023, t. 4, s. 165–180.

¹²⁶ APŻ, Księga Pamiątkowa „Polskiego Domu Katolickiego” w Żurawicy; Księga protokołów z posiedzeń Stowarzyszenia Budowy Polskiego Domu Katolickiego (dalej Księga protokołów), Protokół nr 1 z dnia 4 sierpnia 1929 r. (wymienione dokumenty zostały wydane drukiem: *Księga Pamiątkowa „Polskiego Domu Katolickiego” w Żurawicy*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, red. M. Hofman, Żurawica 2023, t. 4, s. 10–22; *Księga protokołów z posiedzeń stowarzyszenia budowy Polskiego Domu Katolickiego w Żurawicy*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, red. M. Hofman, Żurawica 2023, t. 4, s. 23–164.

Męskiej¹²⁷. Na wspomnianym wyżej zebraniu zapadła ostatecznie decyzja wybudowania Domu Katolickiego¹²⁸.

Założycielami Stowarzyszenia¹²⁹ Polski Dom Katolicki byli: ksiądz Michał Miksiewicz – proboszcz i dziekan w Żurawicy, Bolesław Drozd – dyrektor Banku Spółdzielczego Rzemieślników i Rolników w Przemyśle, ksiądz Jan Karnasiewicz – katecheta w Żurawicy, Mieczysław Piszczek – naczelnik stacji w Żurawicy, Antoni Politowski – urzędnik kolejowy, Jan Boryło – kierownik pociągów PKP, Franciszek Włoch, Jan Partyka, Tomasz Gałuszka, Andrzej Bartnicki, Michał Jaremko, Szczepan Fac, Franciszek Jasiński, Michał Fac, Maciej Głowacz, Piotr Majcher, Franciszek Bartnicki, Edward Cichobłaziński, Walerian Kochański, Szymon Mech, Józef Wardega, Michał Maksym, Władysław Bartnicki, Franciszek Chuchra, Wojciech Jasiński, Wojciech Partyka, Wojciech Mazurek, Marcin Jasiński¹³⁰.

Dom Katolicki miał powstać na gruncie przekazanym przez księdza dziekana o powierzchni 800 sążni. Opiekę nad nim miał sprawować każdorazowy proboszcz rzymskokatolicki. Omawiany budynek miał być piętrowy o mocnej konstrukcji. Zebrana na początku suma wynosiła 3000 zł i przeznaczono ją na wybudowanie fundamentów¹³¹.

26 października 1929 r. nastąpiło uroczyste poświęcenie kamienia węgielnego pod przyszły budynek Polskiego Domu Katolickiego i wmurowanie aktu fundacyjnego¹³².

We wrześniu 1931 r. Polski Dom Katolicki był już wybudowany, ale brakowało funduszy na pokrycie zobowiązań wobec firm (Langsam, Korner, Bien, Mandel i Bystrzycki) na sumę 1500 zł. Ponadto na wykończenie dużej sali i toalet potrzebowano jeszcze 1200 zł. Ostatecznie zaciągnięto pożyczkę u księdza dziekana Miksiewicza na kwotę 2700 zł, z funduszy przeznaczonych na witraże do kościoła. Z uzyskanych pieniędzy najpierw spłacono zadłużenie wobec wykonawców a z pozostałą kwotą przystąpiono do tynkowania sal i położenia podłóg¹³³.

Do 17 lutego 1933 r. koszt budowy Polskiego Domu Katolickiego wyniósł 46 257 zł 84 gr. Dzięki staraniom pana Bolesława Drozda wpłynęło 19 971 zł 11 gr. Komitet Budowy zebrał zaś 21 364 zł 64 gr., które pochodziły z różnych składek, festynów, zabaw i imprez. Do tej kwoty należy jeszcze wliczyć koszt parceli, którą Komitet otrzymał bezpłatnie od księdza dziekana i pracę wykonaną przez mieszkańców. Koszt ten szacuje się na około 6000 zł. Pozostała jeszcze do spłaty pożyczka, zaciągnięta u księdza dziekana – 2700 zł

¹²⁷ APŻ, Księga protokołów, Protokół nr 1 z dnia 4 sierpnia 1929 r.

¹²⁸ Tamże.

¹²⁹ W dokumentach występują zamiennie dwie nazwy: „Stowarzyszenie” i „Towarzystwo”.

¹³⁰ APŻ, Księga Pamiątkowa „Polskiego Domu Katolickiego” w Żurawicy.

¹³¹ Tamże.

¹³² APŻ, Księga protokołów, Protokół nr 3 z dnia 19 stycznia 1930 r.; Księga Pamiątkowa „Polskiego Domu Katolickiego” w Żurawicy; „Ziemia Przemyska”, 1929, nr 44, s. 4.

¹³³ APŻ, Księga protokołów, Protokół nr 5 z dnia 27 września 1931 r.

i należność Bolesławowi Bystrzyckiemu za wykonanie stolarki w wysokości 1700 zł¹³⁴.

Do całkowitego wykończenia domu potrzebne było jeszcze 10 000 złotych, które Komitet chciał pozyskać poprzez zaciągnięcie długoterminowej pożyczki z Państwowego Banku Rolnego. W celu uzyskania tych pieniędzy konieczne było przeprowadzenie intabulacji¹³⁵ domu i placu na własność Stowarzyszenia¹³⁶. Do tego czasu Stowarzyszenie miało tylko podpisaną z księdzem dziekanem umowę najmu z dnia 10 stycznia 1932 r.¹³⁷

W dniu 14 czerwca 1936 r. nastąpiło uroczyste poświęcenie Polskiego Domu Katolickiego przez biskupa Franciszka Bardę¹³⁸. Uroczystość rozpoczęła się o godzinie 11.00 Mszą Świętą celebrowaną przez Jego Ekscelencję. Następnie uformował się pochód z kościoła pod Polski Dom Katolicki. Na jego czele stanęła orkiestra wojskowa z 38 Pułku Piechoty z Przemyśla, za nimi zaś wszystkie miejscowe organizacje, czyli: młodzież szkolna, Związek Strzelecki, Związek Rezerwistów, Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Żeńskiej ze sztandarem, Straż Pożarna, Rada Gminna, Rada Gromadzka, Oddział bandery pieszej i konnej. Byli również obecni przedstawiciele władz politycznych, liczne duchowieństwo, reprezentanci władz wojskowych, cywilnych i przedstawiciele ziemiaństwa. Na tę uroczystość przybyli także reprezentanci miejscowej ludności ruskiej¹³⁹.

Aktu poświęcenia Polskiego Domu Katolickiego dokonał biskup Franciszek Barda, po czym wygłosił do zebranych przemówienie, zwracając uwagę na doniosłe znaczenie powstania i funkcjonowania polskiej placówki tego typu¹⁴⁰.

Związki pobożnościowe i tercjarstwo

W parafii Żurawica dzięki staraniom i pomocy księdza proboszcza powstawały i działały różne organizacje i bractwa religijne.

Ks. Miksiewicz sam był członkiem Bractwa „Boni Pastoris”. 20 września 1901 r. został powołany do komisji mającej kontrolować rachunki tej wspólnoty¹⁴¹. Ponownie na tę sześcioletnią funkcję został wybrany 25 września 1907 r.¹⁴² 11 września 1913 r. zaś został członkiem komisji rewizyjnej.

¹³⁴ APŻ, Księga protokołów, Protokół nr 6 z dnia 17 lutego 1933 r.

¹³⁵ Intabulacja – (łac. intabulatio) wpisanie do księgi wieczystej (hipotecznej) lub gruntowej.

¹³⁶ APŻ, Księga protokołów, Protokół nr 6 z dnia 17 lutego 1933 r.

¹³⁷ APŻ, Umowa najmu spisana w Żurawicy dnia 10 stycznia 1932 r. między Towarzystwem Polski Dom Katolicki a proboszczem rzym.-kat. działającym przez księdza Michała Miksiewicza.

¹³⁸ APŻ, Księga Pamiątkowa „Polskiego Domu Katolickiego” w Żurawicy; Księga protokołów, Historia powstania Polskiego Domu Katolickiego w Żurawicy i jego poświęcenie w niedzielę dnia 14 czerwca 1936 r.

¹³⁹ APŻ, Księga protokołów, Historia powstania Polskiego Domu Katolickiego w Żurawicy i jego poświęcenie w niedzielę dnia 14 czerwca 1936 r.

¹⁴⁰ Tamże.

¹⁴¹ „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 1 (1901), z. 10, s. 360.

¹⁴² „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 7 (1907), z. 10, s. 442–443.

zyjnej Zgromadzenia Bractwa „Boni Pastoris”¹⁴³. Ponownie na tę funkcję został wybrany w 1928 r.¹⁴⁴

W parafii Żurawica dzięki staraniom księdza proboszcza już na początku XX w. rozpowszechniona była modlitwa różańcowa. Odmawiano ją zarówno w Bractwie Różańcowym jak i przez przynależność do Róż Żywego Różańca¹⁴⁵. Bractwo Żywego Różańca było jednym z najczęściej rozpowszechnionych związków dewocyjnych, a jego popularność wynikała z modlitwy różańcowej wśród ludzi. Podlegało ono bezpośrednio proboszczowi. Podstawową jego jednostką organizacyjną było kółko różańcowe zwane różą, liczące 15 osób, tyle ile było wówczas tajemnic. Głównym zadaniem Żywego Różańca było przeciwdziałanie złu i wszelkiemu zgorszeniu. Członkowie bractwa mieli obowiązek żyć zgodnie z prawem moralnym, pomagać potrzebującym i modlić się. Róże różańcowe zakładano wśród dorosłych, dzieci i młodzieży. Osoby, które do niej należały trwały w danej róży aż do śmierci. Z kolei po śmierci jej członka przyjmowano na jego miejsce nową osobę, by zawsze róża liczyła piętnaście osób. Dzięki temu róże nadal trwały i nigdy nie zanikały. Każda róża posiadała swoje tajemnice, które wymieniane były w pierwszej niedzielę miesiąca po sumie przez proboszcza lub wikarego¹⁴⁶.

Schematyzmy diecezjalne potwierdzają istnienie tych organizacji modlitewnych, ale nie podają ich liczby¹⁴⁷. Pierwsze informacje dotyczące ich liczebności pochodzą z 1927 r., ze sprawozdania ks. Miksiewicza. Na terenie parafii Żurawica było wówczas jedenaście róż kobiet, sześć róż mężczyzn, szesnaście róż dzieci, dziewięć róż dziewcząt i siedem róż chłopców¹⁴⁸. W 1935 r. zaś w omawianej parafii z Żurawicy było piętnaście róż matek, dwanaście róż panien, sześć róż mężów, w tym jedna kolejarzy oraz dwie róże młodzieńców, z kolei z Bolestraszczyk było pięć róż matek, trzy róże panien i jedna róża mężów¹⁴⁹.

Kolejną organizacją działającą w parafii Żurawica od 1934 r. była Krucjata Eucharystyczna. Skupiała ona głównie dzieci szkolne i działała przy szkołach podstawowych. Nad jej rozwojem i działalnością czuwał ksiądz proboszcz. Zadaniem krucjaty było uświadomienie dzieciom, że Jezus Chrystus ze swoją łaską, prawdą i życzliwością, obecnością w Eucharystii żyje wśród nas w swoim Kościele. Celem zaś było przekonanie, że

¹⁴³ „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 13 (1913), z. 9, s. 218.

¹⁴⁴ „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 28 (1928), z. 10–11, s. 214, 224.

¹⁴⁵ M. Hofman, *Róże żywego różańca w archidiecezji przemyskiej na przykładzie parafii rzymskokatolickiej pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy*, w: *Z ludu wzięty, dla ludu postawiony. Księga pamiątkowa dedykowana Metropolice Przemyskiemu Księdzu Arcybiskupowi Józefowi Michalikowi w 50. Rocznice święceń kapłańskich*, red. ks. bp A. Szal, Przemysł 2014, s. 566.

¹⁴⁶ A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 100–101.

¹⁴⁷ M. Hofman, *Róże żywego różańca w archidiecezji przemyskiej na przykładzie parafii rzymskokatolickiej pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy*, s. 566.

¹⁴⁸ AAPrz, AP, sygn. 300/4, Sprawozdanie ks. M. Miksiewicza ze stanu religijnego parafii.

¹⁴⁹ Zob. szerzej, M. Hofman, *Róże żywego różańca w archidiecezji przemyskiej na przykładzie parafii rzymskokatolickiej pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy*, s. 566–567.

Pan Jezus jest dla dzieci od najmłodszych lat źródłem życia i świętości. W każdą ostatnią niedzielę odprawiana była adoracja Najświętszego Sakramentu w monstrancji dla dzieci z Krucjaty¹⁵⁰. Obok wymienionej wyżej organizacji religijnej dla dzieci szkolnych przeznaczone było również Bractwo Aniołów Stróżów. Jego celem było przygotowanie dzieci do późniejszej abstynencji lub przynajmniej ograniczonego spożywania alkoholu oraz dostarczanie wiedzy na temat zgubnych skutków palenia tytoniu i używania alkoholu. Do obowiązków członków bractwa należało wstrzymanie się od używania tytoniu i alkoholu wszelkiego rodzaju do 18 roku życia, odmawianie codziennie rano i wieczorem modlitwy do Anioła Stróża. Do bractwa należeli chłopcy i dziewczęta. Bractwo Aniołów Stróżów było praktycznym przygotowaniem do członkostwa w Bractwie Wstrzeмиężliwości, którego celem było wyzwolenie narodu z nałogu alkoholizmu. Wspomniane bractwo było również w parafii Żurawica, ale w dokumentach parafialnych poza informacją, że takowe istniało, nie ma żadnych dokładniejszych wiadomości o liczbie członków i jego działalności¹⁵¹.

W parafii Żurawica działało również tzw. tercjarstwo nazywane Trzecim Zakonem św. Franciszka. Była to jedna z najstarszych organizacji kościelnych skupiających katolików świeckich, powstało już w 1221 r., jako trzecia gałąź zakonu franciszkańskiego. Tercjarze potocznie byli zwani braćmi i siostrami, zobowiązani do czystości obyczajów i pokuty. Ich życie kształtowała opracowana przez św. Franciszka i zatwierdzona w 1289 r. przez papieża Mikołaja IV, reguła tercjarska, zawarte w niej przepisy przetrwały kilka wieków, unowocześnienia jej dokonał w 1883 r. papież Leon XIII¹⁵².

III. Zakon św. Franciszka powstał również w 1927 r. parafii żurawickiej. Pozwolenie na jego zaprowadzenie wydał biskup przemyski Anatol Wincenty Nowak 20 października 1927 r., odpowiadając na prośbę proboszcza ks. Miksiewicza z dnia 18 października 1927 r. Dyrektorem tej organizacji został ks. proboszcz. Ksiądz Dyrektor oraz wszyscy bracia i siostry otrzymali pasterskie błogosławieństwo od biskupa Nowaka¹⁵³.

Za probostwa w Żurawicy ks. Miksiewicza do III. Zakonu św. Franciszka zostało przyjętych 11 osób¹⁵⁴.

Na pierwszy plan działalności tej organizacji wysuwało się własne uświęcenie jej członków poprzez pogłębienie życia religijnego i dzięki temu dążenie do doskonałości. W świątyni członkowie trzeciego zakonu uczestniczyli w praktykach religijnych takich jak: sakramenty święte, modlitwy, adoracje, nabożeństwa, Msze św. i comiesięczna spowiedź. Spotkania i nauki formacyjno–tercjarskie odbywały się

¹⁵⁰ A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 101.

¹⁵¹ Tamże, s. 102.

¹⁵² Tamże, s. 102–103.

¹⁵³ APŻ, Księga braci i siostr III–go Zakonu św. Franciszka w parafii Żurawica.

¹⁵⁴ Tamże. (Księga zawiera 62 nazwiska, ale pozostałe osoby zostały przyjęte do tej organizacji wcześniej w innym miejscu lub w Żurawicy w późniejszym czasie).

w trzecią niedzielę miesiąca zazwyczaj po sumie. W trakcie konferencji omawiane były tematy związane z tercjarstwem i pobożnością. Formacja ta miała duży wpływ na postawę religijną i moralną jej członków oraz ich rodzin¹⁵⁵.

Organizacje katolicko–społeczne

Okres, w jakim przyszło proboszczować ks. Miksiewiczowi, charakteryzował się bogatą działalnością Kościoła w dziedzinie katolicko–społecznej. Zaangażowanie to szło w następujących kierunkach: pogłębianie życia religijnego katolików, kształtowanie ich postaw wobec grup o wrogim światopoglądzie, rozwiązywanie kwestii społecznej, podniesienie poziomu kultury i oświaty, wychowanie obywatelsko–patriotyczne. Organizacje katolickie uważane były za szczególną formę apostołstwa w Kościele. Ich dynamika i różnorodność działania zmierzały do poszerzania wpływu Kościoła na społeczeństwo. Obejmowały one swym zasięgiem jak największą liczbę parafian, w ich szeregach pracowała inteligencja, ziemianie i chłopci¹⁵⁶.

30 grudnia 1906 r. założono w Żurawicy Związek Katolicko–Społeczny¹⁵⁷. Założycielem i głównym inicjatorem powstania tej katolickiej organizacji w diecezji był biskup Józef Sebastian Pelczar. Na Wielki Post 1906 r. napisał on list pasterski, który został przesłany do każdej parafii diecezji „O obowiązkach katolików w naszych czasach i o potrzebie organizacji katolickiej”. Do listu dołączył statut organizacji zatwierdzony 29 stycznia 1906 r., której dał nazwę „Związek Katolicko–Społeczny diecezji przemyskiej pod opieką Najświętszej Marii Panny Królowej Korony Polskiej”¹⁵⁸. Celem Związku było krzewienie i umacnianie zasad katolickich w życiu codziennym, naprawa stosunków społecznych w duchu sprawiedliwości i miłości chrześcijańskiej, obrona praw i interesów narodowych, ściślejsze zjednoczenie katolików pracujących dla dobra społecznego¹⁵⁹.

Do Związku Katolicko–Społecznego w Żurawicy zapisało się 320 osób. Równocześnie wybrano Radę Parafialną Związku liczącą 24 członków, której przewodniczącym został ks. Michał Miksiewicz. Staraniem rady 13 stycznia 1907 r. założono spółkę oszczędności i pożyczek pod protektorem Wydziału Krajowego i urządzono dwie pogadanki w duchu działań związku. Józef Miodowicz zarządca dóbr w Żurawicy został wybrany mężem zaufania dekanatu przemyskiego zamiejskiego¹⁶⁰. Według sprawozdania z 1911 r. organizacja liczyła w Żurawicy 810 członków. W radzie parafialnej zasiadało 26 członków, a posiedzenia odbywały się 3–4 razy w r. Z inicjatywy Związku powstały następujące instytucje w parafii: Kółko Rolnicze w Żurawicy, kółko gospodyń

¹⁵⁵ A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 103.

¹⁵⁶ Tamże, s. 104.

¹⁵⁷ „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 7 (1907), z. 5, s. 181–182.

¹⁵⁸ J.S. Pelczar, List pasterski na Wielki Post 1906 r., „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 6 (1906), z. 1, s. 1–10.

¹⁵⁹ Statut Związku Katolicko–Społecznego diecezji przemyskiej, tamże, s. 14.

¹⁶⁰ „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 7 (1907), z. 5, s. 181–182.

oraz kółko rolnicze w Bolestraszcach. W Żurawicy i Bolestraszcach stworzone zostały czytelnie Towarzystwa Szkół Ludowych, w których od czasu do czasu odbywały się różne odczyty. Przy szkole w Żurawicy funkcjonowała również biblioteka dla dzieci szkolnych. Ponadto w Żurawicy i Bolestraszcach działała Kasa Raiffeisena, a w Żurawicy Ochotnicza Straż Pożarna. Związek Katolicko Społeczny posiadał lokal, w którym odbywały się jasełka, sztuki ludowe i patriotyczne¹⁶¹.

Instruktorem Związku Katolicko-Społecznego w dekanacie przemyskim zamiejskim w 1909 r. został ks. Miksiewicz¹⁶².

Pożyteczną ze wszech miar działalność Związku Katolicko-Społecznego przerwała I wojna światowa. Próby jego uaktywnienia po jej zakończeniu nie powiodły się. Później cele i zadania Związku przejęła Liga Katolicka, powstała w diecezji przemyskiej 22 września 1927 r. z inicjatywy biskupa Anatola Nowaka¹⁶³.

W parafii żurawickiej Liga Katolicka została założona w 1933 r. i liczyła wówczas 23 osoby. Mimo małej liczby jej członkowie starali się co miesiąc organizować odczyty lub akademie z okazji różnych rocznic wydarzeń kościelnych lub patriotycznych. W tych odczytach i akademiach brali udział nie tylko członkowie Ligi, ale również parafianie, którzy do niej nie należeli¹⁶⁴. Dzięki temu Liga miała wpływ na lokalną społeczność i mogła zwiększyć ich wiedzę i kulturę.

Poza organizacjami katolickimi zrzeszającymi osoby dorosłe w parafii w 1924 r. założono organizację młodzieżową pod nazwą Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej. Wyrosła ona z potrzeb społecznych tj. opieki nad młodzieżą poza szkolną, z którą kontakt Kościoła był ograniczony. W diecezji przemyskiej to Stowarzyszenie powstało w 1919 r. a jego celem było uzupełnić braki wychowania młodzieży i przygotować ją do życia zarówno pod względem religijnym jak i praktycznym. Członkami Stowarzyszenia była młodzież w wieku od 14 do 24 roku życia, a nawet i starsza. Patronem tej organizacji był św. Stanisław Kostka. W związku ze wspomnieniami o nim organizowano corocznie tzw. Święto Młodzieży, które zarządzeniem biskupa Józefa Sebastiana Pelczara obchodzono w najbliższą niedzielę po wspomnieniu św. Stanisława Kostki. Święto to obchodzono bardzo uroczystość co roku pod innym hasłem, aktualnym na dane czasy¹⁶⁵.

Stowarzyszenie w diecezji przemyskiej miało swoje pismo „Doniesienia Związku Młodzieży Polskiej w Przemyśle”, którego pierwszy numer ukazał się w czerwcu 1925 r. Redaktorem pisma został ks. Józef Matusz¹⁶⁶.

¹⁶¹ „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 11 (1911), z. 7–8, s. 344.

¹⁶² „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 9 (1909), z. 4, s. 209.

¹⁶³ Sprawozdanie z Kongregacji XX Dziekanów odbytej w Przemyśle w dniach 22, 23 września 1927 r., „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 27 (1927), z. 8–9, s. 162–163.

¹⁶⁴ J. Boryło, R. Boryło, dz. cyt., s. 14.

¹⁶⁵ A. Wołk-Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 108–109.

¹⁶⁶ „Doniesienia Związku Młodzieży Polskiej w Przemyśle”, 1 (1925), nr 1, (pismo wychodziło do 1934 r.).

Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej w Żurawicy rozwijało się zgodnie z zaleceniami biskupa i celami organizacji. Młodzież należąca do tej organizacji organizowała akademie przed świętem młodzieży, uczestniczyła w rekolekcjach zamkniętych, często brała udział w różnego rodzaju zawodach sportowych¹⁶⁷.

Fundacja szpitala im. Wojciecha Rudolfa Horodyskiego

Od 1926 r. ks. Michał Miksiewicz zarządzał Fundacją szpitala im. Wojciecha Rudolfa Horodyskiego. 24 czerwca 1926 r. ksiądz proboszcz, Michał Głowacz i Andrzej Bartnicki sygnowali Statut fundacji. Na mocy tego statutu zarząd fundacją miał należeć do proboszczów obrządku rzymskokatolickiego oraz dwóch członków wybranych przez Radę Gminy na wniosek proboszcza. Przewodniczącym Zarządu był proboszcz Żurawicy. Do zadań Zarządu należało utrzymanie szpitala w odpowiednim stanie, uzyskiwanie jak największych dochodów, które po opłaceniu podatków powinny być przeznaczone wyłącznie na zaspokojenie potrzeb ubogich. W październiku 1926 r. ówczesny ksiądz proboszcz przejął zarząd nad majątkiem fundacyjnym w swoim imieniu i swoich następców oraz zobowiązał się tym majątkiem jak najlepiej i najsumienniejszym zarządzać¹⁶⁸.

Cmentarz parafialny

Pod opieką parafii a zarazem księdza proboszcza był również żurawicki cmentarz, który był otaczany wielką troską. Na jego terenie porosłym przez topole, akacje i krzewy ozdobne chowano wiernych z całej parafii. W 1907 r. ogrodzono cmentarz drutem kolczastym. Nowe ogrodzenie wykonano w 1929 r. W tymże roku powiększono żurawicką nekropolię o 10 akrów, dzięki parceli przekazanej przez księcia Adama Sapiechę. Przez środek cmentarza przechodziła jedna główna alejka, która nie była utwardzana, od niej zaś na boki rozchodziły się ścieżki udeptane przez ludzi¹⁶⁹. Na omawianym cmentarzu, w jego zachodniej części wyznaczono miejsce, gdzie chowano zmarłych żołnierzy z pobliskiej jednostki wojskowej oraz otoczono je niewielkim murkiem z trzema przejściami. Na jego środku w 1915 r. postawiono przez Austriaków pomnik ku czci poległych obrońców przemyskiej twierdzy¹⁷⁰. W latach 1905–1908 za staraniem rodziny Jaxa–Rožen, de Keczer i Fisherów wybudowano kaplicę. Stanęła ona po lewej stronie alejki i była murowana, w 1908 r. została poświęcona przez ks. proboszcza¹⁷¹. Wspomniana kaplica o wymiarach 8 m na 4,5 m zosta-

¹⁶⁷ A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 109–110.

¹⁶⁸ Zob. szerzej, I. Fac, *Fundacja szpitalna Rudolfa Horodyskiego*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, red. M. Hofman, Żurawica 2014, t. 3, s. 111–123.

¹⁶⁹ A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 56–58.

¹⁷⁰ Tamże; M. Duda, *Losy żurawickich nekropolii. Dawne nekropolie w Żurawicy*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, red. L. Fac, Żurawica 2010, t. 1, s. 134.

¹⁷¹ A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 56–58.

ła wybudowana w stylu neogotyckim i swym wyglądem przypomina kościół parafialny¹⁷².

W 1929 r. ks. Michał Miksiewicz, wykazując troskę o parafialne miejsce wiecznego spoczynku ogłosił zbiórkę funduszy i materiałów na remont cmentarza. Za złożone przez wiernych pieniądze i sprzedaż drzewa wyrąbanego z cmentarza wstawiono masywną bramę do wejścia głównego, a za pozostałe pieniądze przeprowadzono małe remonty kaplicy i wyrównano teren dołączony do cmentarza¹⁷³. W tym samym roku na cmentarzu postawiono krzyż betonowy, pod którym wybudowano cztery grobowce, krzyż poświęcił proboszcz ks. Michał Miksiewicz¹⁷⁴.

Księża wikariusze

Wielkość i rozległość parafii oraz szeroka i wielokierunkowa praca duszpasterska wymagały dużego zaangażowania duchownych. W tego typu parafiach oprócz księdza proboszcza często pracowali wikariusze. Na początku proboszczowania w parafii Żurawica ks. Miksiewicz przez 15 lat sam wypełniał posługi duszpasterskie, dopiero w 1914 r. otrzymał współpracownika. Był nim ks. Piotr Bajek.

Ks. Piotr Bajek urodził się 5 maja 1880 r. w Przewrotnem. Do Gimnazjum uczęszczał w Rzeszowie. W 1892 r. zdał maturę. Studia teologiczne w przemyskim Seminarium duchownym podjął w 1900 r. Świecenia kapłańskie otrzymał 26 czerwca 1904 r. w Przemyślu. Jego pierwszą placówką duszpasterską była parafia w Pruchniku, do której przybył 1 sierpnia 1904 r. Później posługiwał w następujących parafiach: Zaleszany, Boguchwała, Domaradz, Dylągowa, Żurawica, Świlcza, Łowce, Krzemienica, Konigrau oraz Dydyńce. Do parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy przybył od 16 lipca 1914 r, gdzie pracował jako wikariusz do 31 marca 1915 r. W tymże roku został tymczasowym administratorem w Świlczy na czas nieobecności ks. proboszcza. Proboszczem został 12 stycznia 1922 r. w Dydyńcach. Zmarł 25 kwietnia 1973 r. w Pielni¹⁷⁵.

Następcą ks. Bajka w parafii Żurawica był ks. Józef Świerz. Urodził się on 16 marca 1877 r. we wsi Dominikowice parafia Kobylanka. Wykształcenie w zakresie szkoły średniej zdobył w gimnazjum jasielskim, gdzie w 1898 r. złożył egzamin dojrzałości. W latach 1898–1902 odbył studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Przemyślu. Dnia 29 czerwca 1902 r. przyjął sakrament kapłaństwa. Po święceniach kapłańskich otrzymał nominację na stanowisko wikariusza w parafii Mościska. Pracował tam od 1 sierpnia 1902 r. do 30 czerwca 1906 r. Następnie posługiwał jako wikariusz w Pantalowicach, Trześni, Birczy Pniowie, Lubeni, Ranizowie, Żura-

¹⁷² M. Duda, dz. cyt., s. 132.

¹⁷³ A. Wołk-Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 56–58.

¹⁷⁴ J. Boryło, R. Boryło, dz. cyt., s. 74.

¹⁷⁵ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Piotra Bajka; A. Wołk-Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 62; „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 15 (1915), z. 3, s. 33.

wicy, Nienaszowie oraz Samoklęskach. Dnia 14 kwietnia 1916 r. podjął obowiązki wikariusza w parafii Żurawica, w której pracował do 30 czerwca 1918 r. Był proboszczem w parafii Samokłęski, tam też zmarł 1 maja 1942 r.¹⁷⁶

Kolejnym wikariuszem w omawianej parafii podczas proboszczowania ks. Miksiewicza był ks. Józef Budowski, który urodził się 9 lutego 1880 roku w Świlczy. Święcenia kapłańskie otrzymał 26 czerwca 1904 r. w Przemyślu. Posługiwał w następujących parafiach: Zarszyn, Jasło, Ochodnica, Żurawica, Nowe Miasto, Świlcza. W parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy przebywał jako wikariusz od 1 lipca 1918 r. do 6 marca 1919 r. Zmarł 19 lipca 1956 r. w Świlczy¹⁷⁷.

Wikarym, który przybył do parafii Żurawica 1 marca 1919 r. był ks. Stanisław Dziadek. Urodził się on 10 grudnia 1889 r. w Dobrzechowie. W latach 1903–1911 uczęszczał do gimnazjum w Jaśle. Po ukończeniu szkoły średniej podjął studia teologiczne w przemyskim Seminarium Duchownym. Przerwał je na krótko w 1914 r., po wybuchu I wojny światowej. Święcenia kapłańskie przyjął 30 kwietnia 1916 r. w Przemyślu. Pierwszą placówką duszpasterską, w której rozpoczął pracę 1 czerwca 1916 r. jako wikariusz, była parafia Szymbark. Przebywał tam do 28 lutego 1919 r. Następnie powierzono mu obowiązki wikariusza w Żurawicy, które pełnił do 1 października 1919 r. 2 października 1919 r. został mianowany kapłanem wojskowym, funkcję tę sprawował do 1 stycznia 1923 r. Po zakończeniu służby wojskowej był najpierw wikariuszem 1923–1928, a następnie proboszczem 1928–1958 w parafii Babice. W 1958 r. poważnie zachorował i przez długi czas leczył się w szpitalu w Jarosławiu. Tam też zmarł 21 grudnia 1958 r. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 23 grudnia 1958 r. w rodzinnej miejscowości w Dobrzechowie¹⁷⁸.

Następcą ks. Dziadka był ks. Tomasz Murdza. Urodził się on 1 listopada 1886 w Sokołowie Małopolskim. W latach 1900–1909 uczęszczał do gimnazjum w Rzeszowie i Samborze. W 1912 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu. Po wybuchu I wojny przerwał formację seminaryjną wstępując do Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego. Następnie wrócił do studiów i 6 maja 1917 r. otrzymał w Przemyślu święcenia kapłańskie. Pierwszą jego parafią, w której pracował jako wikariusz był Jasionów, później posługiwał w Dydni. W parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy przybywał jako wikariusz od 1 grudnia 1919 r. do 1 sierpnia 1920 r. Następnie zgłosił się ochotniczo do Wojska Polskiego, gdzie przez

¹⁷⁶ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Józefa Świerza; A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 62–63.

¹⁷⁷ <https://zurawica.przemyska.pl/wikariusze> (dostęp 3.12.2024); „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 18 (1918), z. 6/7, s. 123.

¹⁷⁸ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Stanisława Dziadka; A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 63; B. Walicki, *Kapłani Diecezji Przemyskiej obrządku łacińskiego. Leksykon Biograficzny*, Przemysł 1923, s. 118–120; „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 19 (1919), z. 3–4, s. 79.

piętnaście miesięcy pełnił funkcję kapelana. 1 listopada 1921 r. otrzymał nominację na wikariat w Pysznicy. Posługiwał również w następujących parafiach: Leżajsk, Nart Nowy. W dniach 18–19 kwietnia 1928 r. zdał egzamin konkursowy na proboszcza, dzięki czemu 5 czerwca tegoż r. został proboszczem w Nowotańcu. W 1932 r. otrzymał funkcję administratora, 24 kwietnia 1934 r. zaś proboszcza w Strzałkowicach. Następnie 1 sierpnia 1937 r. został administratorem, a 13 października tegoż roku proboszczem w Wielkich Oczach. Ostatnią placówką księdza Tomasza był Królik Polski, w której był administratorem w latach 1952–1956, do przejścia na emeryturę. Ostatnie lata życia spędził w rodzinnym mieście – w Sokółwie, gdzie zmarł 23 września 1958 r., tam też został pochowany¹⁷⁹.

Po odejściu ks. Murdzy od 2 sierpnia 1920 r. do 27 czerwca 1924 r. w parafii Żurawica nie było księdza wikariusza, obowiązki duszpasterskie sprawował sam ksiądz proboszcz.

Kolejnym wikarym, który przybył do parafii Żurawica po prawie czteroletniej przerwie był ks. Ludwik Wasylewicz. Urodził się on 12 listopada 1898 r. w Jasionowie. Edukację w zakresie szkoły średniej odbył w latach 1910–1917 w gimnazjum w Brzozowie oraz w latach 1917–1920 w gimnazjum w Sanoku. Po uzyskaniu dyplomu dojrzałości wstąpił do przemyskiego Seminarium Duchownego. Świecenia kapłańskie przyjął 1 czerwca 1924 r. Pierwszą parafią, na którą został skierowany dnia 28 czerwca 1924 r. była właśnie Żurawica. Pracował tu do 30 lipca 1926 r. Kolejnymi parafiami, gdzie sprawował urząd wikarego były Krosno i Łańcut. Zmarł 10 października 1974 r. w Łańcucie. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 12 października 1974 r. w Jasionowie¹⁸⁰.

Po księdzu Wasylewiczu godność wikarego w parafii żurawickiej objął ks. Antoni Szkodziński. Urodził się on 19 kwietnia 1864 r. w Wojutyczach. Wykształcenie w zakresie szkoły średniej zdobył w Samborze w latach 1884–1890. Po maturze odbył studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Przemyślu. Świecenia kapłańskie przyjął 15 lipca 1894 r. Pierwszą pracę na stanowisku wikarego podjął 1 września 1894 r. w parafii Harta, która trwała do 1 sierpnia 1895 r. Następnie posługiwał kolejno w parafiach: Moszczenica, Biecz, Raniżów, Pysznica, Dylągowa, Bukowsko, Rzepnik, Żurawa, Michałówka, Jarosław, Żurawica, Krasne, Przewrotne oraz Laszki. W parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy przybywał jako wikariusz od 1 lipca 1926 r. do 31 lipca 1927 r. W 1935 r. został proboszczem w Moszczanach, tam też zmarł w 6 sierpnia 1949 r.¹⁸¹

¹⁷⁹ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Tomasza Murdzy; „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 19 (1919), z. 8/12, s. 202–203; B. Walicki, dz. cyt., s. 264–267.

¹⁸⁰ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Ludwika Wasylewicza; A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 63.

¹⁸¹ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Antoniego Szkodzińskiego; A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 64.

Kolejnym wikariuszem pracującym w parafii Żurawica podczas proboszczowania ks. Miksiewicza był ks. Jan Karnasiewicz. Urodził się on 29 sierpnia 1901 r. w Gwoźnicy Górnej. W latach 1915–1923 uczęszczał do gimnazjum w Przemyśle. Studia teologiczne odbył w przemyskim Seminarium Duchownym w latach 1923–1927. Świecenia kapłańskie otrzymał 29 czerwca 1927 r. w Przemyśle. Pierwszą parafią, do której został skierowany była parafia w Żurawicy. Pracował tu od 1 sierpnia 1927 r. do 7 kwietnia 1932 r. Kolejnymi parafiami, w których pełnił posługę wikariusza były: Miżyniec, Łąka, Grochowce, Majdan Królewski, Kańczuga, Czudec, Hyżne, Gwoźnica. W tej ostatniej od 9 listopada 1938 r. był rezydentem, tam też zmarł 24 kwietnia 1951 r. Uroczystości pogrzebowe odbyły 26 kwietnia 1951 r. w Gwoźnicy¹⁸².

Następcą księdza Karnasiewicza w parafii żurawickiej został ks. Stanisław Rysz. Urodził się on 29 października 1904 r. w Haczowie. Wykształcenie w zakresie szkoły średniej uzyskał w gimnazjum w Brzozowie, w którym w 1926 r. złożył egzamin dojrzałości. W latach 1926–1931 odbył studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Przemyśle. Świecenia kapłańskie otrzymał 30 maja 1931 r. Pierwszą parafią, w której pracował od 4 sierpnia 1931 r. do 6 kwietnia 1932 r. była Lubenia. Następnie został skierowany do parafii Żurawica, w której przybywał od 8 kwietnia 1932 r. do 13 lipca 1936 r. Szczególnie poświęcił się pracy z miejscową młodzieżą. Organizował w Polskim Domu Katolickim różnego rodzaju inscenizacje teatralne, które miały na celu umocnić wśród dzieci i młodzieży wiarę i pożytecznie zagospodarować ich wolny czas. Zapisał się w pamięci mieszkańców jako radosny i lubiący młodzież kapłan. Następnymi parafiami, w których pracował były: Pruchnik, Załęże, Futoma, Krasiczyn, Rudolowice, Zarzecze, Manasterz, Łąka, Frysztak, Lecka. Zmarł 2 listopada 1977 r. w Haczowie. Tam też na miejscowym cmentarzu został pochowany¹⁸³.

Równocześnie z księdzem Ryszem posługę wikarego sprawował również ks. Julian Fiedień. Urodził się on 5 listopada 1910 r. w Turzym Polu. Świecenia kapłańskie otrzymał 23 czerwca 1935 r. w Przemyśle. W parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy przybywał jako wikariusz od sierpnia 1935 r. do września 1936 r. Posługiwał w następujących parafiach: Łączki Jagiellońskie, Bratkowicach i Osobnicy. W dniu 25 lutego 1970 r. rozpoczął nowicjat w Dębowcu u księży saletynów. U saletynów przebywał na następujących placówkach: Dębowiec, Resk, Trzcianka, Kuźnica Czarnkowska. Zmarł 9 listopada 1996 r. w Dębowcu¹⁸⁴.

¹⁸² AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Jana Karnasiewicza; A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 64.

¹⁸³ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Stanisława Rysza; A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 64–65.

¹⁸⁴ <https://zurawica.przemyska.pl/wikariusze> (dostęp 3.12.2024); „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 36 (1936), z. 7/9, s. 243.

W dniu 2 września 1936 r. do parafii żurawickiej przybył ks. Stanisław Szpytma następca dwóch poprzednich wikarych. Urodził się on 24 marca 1909 r. w Markowej. Edukację w zakresie szkoły średniej odbył w latach 1922–1929 w Przemyślu. Po maturze rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Przemyślu. Świecenia kapłańskie otrzymał 24 czerwca 1934 r. w również Przemyślu. Po święceniach otrzymał nominację na stanowisko wikarego w parafii Żgłobień. Ponadto posługiwał m.in. w następujących parafiach: Nozdrzec, Żurawica, Radymno, Łowce, Wrocanka, Jedlicze. W parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy przybywał od 2 września 1936 r. do 28 sierpnia 1938 r. Z dniem 29 sierpnia 1938 r. otrzymał nominację na administratora Radymna, funkcję tę pełnił do 2 stycznia 1939 r. 20 kwietnia 1939 r. zdał egzamin konkursowy na proboszcza i 10 marca tegoż r. został nominowany na stanowisko proboszcza w parafii Wrocanka, funkcję tę pełnił do 5 maja 1949 r. Od tego dnia sprawował obowiązki administratora, a od 1950 r. proboszcza parafii w Jedliczu. Funkcję tę pełnił do 5 sierpnia 1982 r. Zmarł 10 sierpnia 1982 r. w Jedliczu. Tam też 12 sierpnia odbyły się uroczystości pogrzebowe¹⁸⁵.

Następcą księdza Szpytmy został ks. Bronisław Jaklik. Urodził się on 24 czerwca 1914 r. w Dąbrowce Polskiej. Edukację w zakresie szkoły średniej odbył w sanockim gimnazjum, gdzie w 1932 r. zdał egzamin maturalny. Rok później tj. w 1933 r. rozpoczął studia teologiczne w przemyskim Seminarium Duchownym. Dnia 26 czerwca 1938 r. przyjął sakrament kapłaństwa. Po święceniach kapłańskich został nominowany na stanowisko wikariusza w Sądowej Wiszni, gdzie pracował tylko przez miesiąc, od 1 sierpnia do 1 września 1938 r. Kolejną parafią, w której sprawował posługę duszpasterską była Żurawica. Tu pracował jako wikariusz od 2 września 1938 r. do 27 grudnia 1938 r. W tej parafii również pracował krótko, ponieważ miał problemy zdrowotne i 27 grudnia 1938 r. udał się na urlop zdrowotny. Zmarł 16 stycznia 1939 r. we lwowskim szpitalu¹⁸⁶.

Kapłanem, który objął stanowisko wikarego po ks. Jakliku był ks. Jan Dobrowolski. Urodził się on 28 października 1909 r. w Siedleczce. Do gimnazjum uczęszczał od 1921 r. w Przemyślu, które ukończył w 1929 r. egzaminem dojrzałości. W tym samym roku podjął studia teologiczne w przemyskim Seminarium Duchownym. Sakrament kapłaństwa otrzymał 24 czerwca 1934 r. w Przemyślu. Pierwszą parafią, do której 20 lipca 1934 r. otrzymał nominację na stanowisko wikariusza, była Dylągowa. Pracował tam do 21 stycznia 1936 r. Po półtorarocznej pracy w tej parafii rozpoczął posługę kapłańską w parafii Krasne koło Rzeszowa. Stąd to 27 grudnia 1938 r. przyjechał do Żurawicy, gdzie pracował do 18 kwietnia 1939 r. Wszystkie zadania ka-

¹⁸⁵ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Stanisława Szpytmy; A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 65–66.

¹⁸⁶ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Bronisława Jaklika; A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 66.

pląskie wypełniał bardzo sumiennie, prowadził chóry dziecięce, przygotowywał dzieci do pierwszej komunii świętej. Posługiwał również w Siedliskach, Tarnawie Górnej oraz Ostrowie, gdzie 23 września 1944 r. został administratorem tej parafii. W dniu 31 stycznia 1948 r. zdał egzamin konkursowy na proboszcza, dzięki czemu 7 czerwca 1948 r. został proboszczem parafii Ostrów. Zmarł w szpitalu w Jarosławiu 6 maja 1974 r.¹⁸⁷

Po zakończeniu posługi wikarego w parafii Żurawica przez ks. Jana Dobrowolskiego, 27 kwietnia 1939 r. przybył tu jego następca ks. Ludwik Dyszyński. Urodził się on 5 czerwca 1908 r. w Tuligłowach. W latach 1926–1931 uczęszczał do gimnazjum w Rzeszowie i Jarosławiu. W 1932 r. rozpoczął studia teologiczne w przemyskim Seminarium Duchownym. Sakrament kapłaństwa otrzymał 20 czerwca 1937 r. w Przemyśle. Pierwszą parafią, do której został nominowany 1 sierpnia 1937 r. była Dylągowa. Pracował w niej do 27 kwietnia 1939 r. w tym też dniu został przeniesiony do parafii Żurawica. Tu też po śmierci proboszcza ks. Michała Miksiewicza pełnił obowiązki administratora do 1 maja 1942 r. Posługiwał również dwukrotnie w Tarnawie Górnej jako administrator a później proboszcz, w Zagórzu jako katecheta, w Sanoku jako wikariusz. W latach 1959–1988 był proboszczem w Radymnie. Tam też mieszkał jako rezydent po przejściu na emeryturę. Pracując w Tarnawie pełnił funkcję wicedziekana dekanatu leskiego, w Radymnie zaś wicedziekana i dziekana dekanatu radymniańskiego. Był kanonikiem Kapituły Kolegiackiej w Jarosławiu. Zmarł 10 lipca 2004 r. w Jarosławiu. Został pochowany w Radymnie¹⁸⁸.

Obok księdza Dyszyńskiego ostatnim wikariuszem w parafii żurawickiej podczas proboszczowania ks. Miksiewicza był ks. Dominik Białic. Urodził się on 31 lipca 1912 r. w Błażowej Dolnej koło Rzeszowa. Edukację w zakresie szkoły średniej realizował w latach 1923–1931 w I Gimnazjum im. ks. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, zakończoną egzaminem dojrzałości, złożonym 19 maja 1931 r. Studia teologiczne odbył w Seminarium Duchownym w Przemyśle, a następnie w latach 1935–1938 kontynuował je na uniwersytecie w Innsbrucku. Święcenia kapłańskie otrzymał w 9 sierpnia 1936 r. w kościele Jezuitów w Starej Wsi. Studia specjalistyczne w Innsbrucku uwieńczył doktoratem z teologii w 1938 r. Po powrocie ze studiów był kapelanem księdza biskupa ordynariusza Franciszka Bardy. Posługiwał również jako wikariusz w parafii Strzyżów. Od 1 września 1940 r. do 1 września 1944 r. pełnił również funkcję wikariusza w parafii Żurawica, a od 1 września 1944 r. zaś do 26 listopada 1944 r. pracował jako katecheta etatowy w Żurawicy, a następnie w Przemyśle do 1 września 1950 r. W latach 1949–1985 był wykładowcą w Seminarium Duchownym w Prze-

¹⁸⁷ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Jana Dobrowolskiego; A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 66–67.

¹⁸⁸ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Ludwika Dyszyńskiego; M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, s. 162; B. Walicki, dz. cyt., s. 116–118.

myślu. Od 1952 r. był notariuszem w Sądzie Biskupim w Przemyślu a później obrońcą węzła małżeńskiego. 13 kwietnia 1955 r. został mianowany egzaminatorem a 20 października tegoż roku sędzią synodalnym. Od listopada 1955 r. był kustoszem Muzeum Diecezjalnego, zadania te wykonywał do czerwca 1976 r. W 1959 r. został kanonikiem kapituły katedralnej. Zmarł 1 sierpnia 1987 r. w Przemyślu. Mszę św. żałobną odprawił w katedrze przemyskiej biskup ordynariusz Ignacy Tokarczuk, on też wygłosił kazanie. Ks. Dominik Bialic został pochowany w rodzinnej parafii w Błażowej¹⁸⁹.

W zachowanych dokumentach i sprawozdaniach do Kurii Biskupiej ks. dziekan Michał Miksiewicz wyrażał się o życiu, kwalifikacjach i posłudze księży wikarych pracujących w podległej mu parafii w sposób pozytywny, uważając ich za gorliwych i pracowitych kapłanów¹⁹⁰.

Siostry zakonne

Ks. Michał Miksiewicz w pracy duszpasterskiej współpracował z siostrami służebniczkami Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej w Bolestraszcach. Zgromadzenie to zostało założone 3 maja 1850 r. w Podrzeczu (woj. poznańskie) przez człowieka świeckiego Edmunda Bojanowskiego. W myśl założeń swego twórcy, siostry służebniczki były zgromadzeniem zakonnym habitowym, którego celem była działalność apostolska i dobroczynna. Siostry poświęciły się pracy nad polskim ludem, gnębionym przez zaborców, a szczególnie jego moralnym odrodzeniem poprzez wpływ na dzieci i młodzież żeńską. Służebniczki prowadziły ochronki, katechizowały, organizowały tzw. wieczornice i spotkania, pielęgnowały chorych, pozbawionych wszelkiej pomocy fachowej, opiekowały się opuszczonymi i biednymi w parafii.

W 1863 r. zgromadzenie to zostało przeszczepione na teren Galicji. Z powodu utrudnionego kontaktu z przełożonymi, czego przyczyną były rozbiory, zgromadzenie zostało podzielone na cztery samodzielne rodziny zakonne: służebniczki starowiejskie, dębickie, śląskie i wielkopolskie. Służebniczki starowiejskie, bo ta gałąź zakonna pracowała w Bolestraszcach, swoją nazwę wzięły od miejscowości Starej Wsi koło Brzozowa¹⁹¹.

Siostry służebniczki przybyły do Bolestraszc 18 października 1917 r. W dniu 22 października 1917 r. została poświęcona prowadzona przez nie ochronka przez ks. kanonika Konstantego Biedę z Przemyśla. W tej uroczystości uczestniczył ks. dziekan Michał Miksiewicz i liczni parafianie. Zebra-

¹⁸⁹ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Dominika Bialica; M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, s. 164; Ks. T. Śliwa, *Sylwetki wybranych duchownych przemyskich. Słownik Biograficzny*, Przemyśl 2021, s. 27–33.

¹⁹⁰ AAPrz, Akta Parafialne, sygn. 330/4, Sprawozdanie ks. M. Miksiewicza do Kurii Biskupiej w Przemyślu.

¹⁹¹ A. Wołk–Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, s. 67–68.

Wykaz sióstr Służebniczek Starowiejskich pracujących w Bolestraszcach w latach 1919–1941

Lata pracy	Siostra przełożona	Siostry współpracujące
1919	Julia Nasiatówna	Zofia Trzeciak
1922	Julia Nasiatówna	Floriania Żrebcówna
1924	Julia Nasiatówna	Floriania Żrebcówna
1925	Julia Nasiatówna	Rozalia Cichoń, Alojza Sokołowska
1927	Julia Nasiatówna	Melania Popkówna, Zyta Krupnik
1929	Zyta Krupnik	Zygmunta Czaplińska, Pelagia Kozłowska
1930	Zyta Krupnik	Aleksandra Kośmider, Pelagia Kozłowska
1931	Zyta Krupnik	Aleksandra Kośmider, Magdalena Kolman
1933	Akwilina Jaśkowiec	Maurycja Lech, Alberta Olszówka
1934	Akwilina Jaśkowiec	Maurycja Lech, Hiacynta Trybianka
1935	Maurycja Lech	Hiacynta Trybianka, Magdalena Łacka
1936	Maurycja Lech	Hiacynta Trybianka, Magdalena Łacka
1938	Maurycja Lech	Jadwiga Armatys, Borgia Plonetówna
1939	Julia Nasiatówna	Karolina Mastalerz
1940	Helena Rogala	Karolina Mastalerz, Anna Kozieł, Antonina Orlikowska
1941	Helena Rogala	Anna Kozieł, Antonina Orlikowska, Maria Lewicka

ni księży odprowadzili Mszę Świętą za duszę fundatorki Marii Łepickiej oraz w intencji ochronki prosząc Boga o błogosławieństwo dla tego dzieła¹⁹².

Siostry utrzymywały ochronkę głównie z datków parafian. Już w pierwszą niedzielę po poświęceniu wierni złożyli na ochronkę ofiarę w wysokości 200 koron. Od księdza Miksiewicza otrzymały one po 50 kg pszenicy i żyta, od państwa Królikowskich węgiel, kaszę i mąkę. Z Tapina siostry dostały krowę a z Grochowiec cielę, które mogły wypasać na dworskim pastwisku¹⁹³.

Ks. proboszcz M. Miksiewicz oddał siostrom pod opiekę kaplicę¹⁹⁴, wybudowaną w drugiej połowie XIX w. na szczątkach murów obronnych zamku. W niej to księży z Żurawicy odprowadzali nabożeństwa dla mieszkańców dworu i tamtejszych wiernych. Stanisław Michałowski wyremontował ją w 1890 r., jego następcy zaś przekazali ją parafii żurawickiej¹⁹⁵. W tejże kaplicy siostry uczestniczyły w nabożeństwach majowych i październikowych, codziennie zaś prowadziły nieszpory, a raz w tygodniu była odprawiana Msza św. Siostry pracowały bardzo ciężko, zazwyczaj wstawiały o godz.

¹⁹² Tamże, s. 69.

¹⁹³ Archiwum Główne Sióstr Służebniczek w Starej Wsi (dalej AGSS), Akta Prowincji Przemyskiej Służebniczek (dalej APPS), Kronika domu SS Służebniczek NMP w Bolestraszcach (1917–1951), s. 3–10.

¹⁹⁴ Tamże.

¹⁹⁵ M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, s. 176–177.

4:30, swój dzień rozpoczynały modlitwą, a po niej udawały się do swoich zajęć. Pod opieką miały dużo chorych, których sumiennie pielęgnowały. Pracowały w ochronce i na roli. Przy ochronce siostry wspólnie ze świecką nauczycielką prowadziły również szkołę. W 1918 r. dzięki ofiarności ks. Miksiewicza siostry kupiły sieczkarnię, co znacznie ułatwiło im pracę w gospodarstwie¹⁹⁶.

Podczas sprawowania funkcji proboszcza w Żurawicy ks. Miksiewicza na placówce w Bolestraszczykach jednocześnie przebywały dwie lub trzy siostry. Trudno jest ustalić personalia sióstr pracujących w latach 1917–1919, dopiero dla kolejnych lat takie informacje są dostępne. Wykaz sióstr przedstawia poniższa tabela¹⁹⁷.

Ogółem w Bolestraszczykach podczas proboszczowania w parafii Żurawica ks. Miksiewicza, czyli w latach 1919–1941 pracowało 24 siostry. Przeciętny okres ich pobytu na placówce wynosił dwa lata. Siostry bardzo dobrze wywiązywały się z powierzonych im obowiązków, służyły pomocą wszystkim, którzy jej potrzebowali. Ludzie, którzy mieli kontakt z siostrami lub korzystali z ich pomocy wyrażali się o ich pracy bardzo pozytywnie z ogromnych podziwem i szacunkiem.

Działalność kulturalna

W 1908 r. ks. proboszcz Michał Miksiewicz doprowadził do otwarcia w parafii czytelní, na co przeznaczył bezpłatnie lokal¹⁹⁸.

Obowiązki dziekańskie

Wśród wielu zadań realizowanych przez ks. Miksiewicza na szczególną uwagę zasługuje zarząd dekanatem, do których należało: przynajmniej raz w roku odbywać z duszpasterstwem kongregacje dekanalne, raz w roku wizytować dekanat i akta wizyt przesłać biskupowi, czuwać nad obyczajami duchowieństwa i zachowaniem prawa kościelnego, ponadto dziekan miał prowadzić księgę dziekańską¹⁹⁹. Dziekan zobowiązany był uczestniczyć w kongregacjach dziekanów w Przemyśle pod przewodnictwem biskupa ordynariusza. Sprawozdania z nich zamieszczano w Kronice Diecezji Przemyskiej. Tematem tych spotkań były zazwyczaj aktualne problemy duszpasterskie w diecezji. Głównym tematem kongregacji, która odbyła się w dniu 25 października 1923 r. było udzielanie sakramentu małżeństwa i omówienie porządku nabożeństw²⁰⁰, w 1933 r. zaś była poruszana sprawa zakładania Akcji Katolickiej w parafiach diecezji przemyskiej²⁰¹.

¹⁹⁶ AGSS, APPS, Kronika domu SS Służebniczek NMP w Bolestraszczykach, (1917–1951), s. 3–10.

¹⁹⁷ Opracowanie na podstawie: A. Wołk–Potoczna, Parafia Żurawica w latach 1900–1939, s. 69–70; M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, s. 170–171.

¹⁹⁸ „Gazeta Przemyska”, z dnia 25.12.1908 r.

¹⁹⁹ „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 22 (1922), z. 1–2, s. 25–26.

²⁰⁰ AAPrz, Akta Parafialne, sygn. 330/4, Protokół ks. M. Miksiewicza z kongregacji dziekańskiej w Przemyśle, 25 października 1923 r.

²⁰¹ Tamże, Protokół ks. M. Miksiewicza z kongregacji dziekańskiej w Przemyśle, 19 stycznia 1933 r.

Obok kongregacji dziekańskich regularnie odbywały się też kongregacje dekanalne, w których uczestniczyli wszyscy kapłani z dekanatu. Tematy tam poruszane dotyczyły zawsze czterech dyscyplin naukowych: teologii dogmatycznej, teologii moralnej, teologii pastoralnej i prawa kanonicznego. Oprócz wykładów na kongregacjach omawiano wspólne akcje duszpasterskie, wysuwano propozycje nowych rodzajów duszpasterstwa, dostosowanych do aktualnych problemów i potrzeb. Odbywały się one najczęściej w parafii dziekana²⁰².

Odznaczenia

Wszystkie podejmowane przez księdza proboszcza ks. Miksiewicza inicjatywy i zaangażowanie w misję Kościoła zjednały mu przychyłność parafian, kapłanów, a zwłaszcza przełożonych kościelnych. W uznaniu tych zasług przyznano mu 4 stycznia 1902 r. wyróżnienie „Expositorio Canonicali”²⁰³. Ponadto za działalność charytatywną, społeczną i oświatową otrzymał Krzyż „Polonia Restituta”²⁰⁴. W 1911 r. otrzymał prawo noszenia rokiety i mantoletu²⁰⁵. Ks. Michał Miksiewicz w 1938 r. świętował złoty jubileusz kapłaństwa.

²⁰² „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 22 (1922), z. 1–2, s. 25.

²⁰³ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Michała Miksiewicza; Schematismus universi venerabiles cleri et regularis dioecesis ritu latini premisliensis pro Anno Domini 1903, Przemyśl 1902, s. 51.

²⁰⁴ AAPrz, APK, Tabela służbowa ks. Michała Miksiewicza.

²⁰⁵ Tamże.

Ksiądz Michał Miksiewicz, na portrecie widoczne odznaczenie Polonia Restituta i odznaka 2. Batalionu Pancernego. Fot. ze zbiorów rodziny Kotulów i Andradzkich

Ksiądz Michał Miksiewicz wieloletni proboszcz parafii Żurawica zmarł 15 grudnia 1941 roku. Uroczystości pogrzebowe, którym przewodniczył ks. biskup Franciszek Barda, odbyły się 18 grudnia 1941 roku na żurawickim cmentarzu.

18 grudnia 1941 r., pogrzeb księdza Michała Miksiewicza na żurawickim cmentarzu. Ceremonii przewodniczył biskup przemyski Franciszek Barda. Fot. ze zbiorów rodziny Kotulów i Andrzejkich

Pogrzeb ks. Miksiewicza na cmentarzu w Żurawicy. Fot. ze zbiorów Anny Chrostowskiej

Krzyż nagrobny na cmentarzu w Żurawicy. Fot. Krzysztof Duda

Adolf Ebenberger (1840–1910). Powstaniec, patriota, społecznik, gospodarz

Maciej Duda

Wstęp

Artykuł ma na celu przedstawienie szerszemu gronu odbiorców informacji na temat życia i działalności Adolfa Ebenbergera, który żył w latach 1840–1910. Był on powstańcem styczniowym, działaczem społecznym, nowatorskim gospodarzem i zarządcą dóbr. Do niedawna był postacią całkowicie zapomnianą. Autor w wyniku kilkuletnich poszukiwań, dotarł do licznych informacji z jego życia. Adolf Ebenberger walczył o Polskę w powstaniu styczniowym, a resztę życia poświęcił na pracę gospodarczą i podnoszenie poziomu gospodarowania chłopów. Dla nich organizował wystawy sprzętów rolniczych, szkolenia i kursy. Był inicjatorem powstania wielu organizacji społecznych i ich aktywnym członkiem. Kilkakrotnie był wybierany na funkcję radnego powiatowego. Przemawiał przez niego patriotyzm i troska o dobro wspólne. Wspierał weteranów powstania listopadowego i Polaków poddanych germanizacji w zaborze niemieckim. Nie szczędził również środków na wsparcie kościoła katolickiego. Po analizie zebranych materiałów powstał obraz wielkiego lokalnego patrioty i człowieka troszczącego się o innych.

Powstaniec styczniowy

Adolf Ebenberger urodził się 24 października 1840 r. w Kosienicach. Był synem Feliksa i Karoliny z domu Orzechowska. Chrzest święty przyjął 8 listopada w kosienickim kościele, a udzielił mu go ksiądz proboszcz Aleksander Bylina. Ojciec Adolfa w księdze chrztów został wpisany jako reprezentant dworu Kosienice. Możliwe, że był jego dzierżawcą lub pełnił w nim inne ważne funkcje. Młody Adolf Ebenberger był praktykan-

tem gospodarczym w dworze Stadnickich w Kosienicach. W nocy z 22 na 23 stycznia 1863 r. w zaborze rosyjskim wybuchło powstanie styczniowe. Oprócz Polaków z tego zaboru jako ochotnicy do walk z Rosjanami ruszyli także mieszkańcy ziemi przemyskiej. Wśród nich był również Adolf Ebenberger związany z Żurawicą¹ i Kosienicami, który jako ochotnik ruszył by wziąć udział w walkach o ojczyznę. W czasie powstania służył jako szeregowy, w oddziale Mikołaja Nieczaja (lekarz z Dubienki) i Kazimierza Bogdanowicza (obaj dowódcy zostali w marcu 1863 r. rozstrzelani przez Rosjan). W potyczce pod Rudką 17 lutego 1863 r. został ranny. Następnie ze względu na stan zdrowia, skierowany został do rekwizycji żywności i ogłaszania odezw Rządu Narodowego. Niestety wkrótce został złapany przez Rosjan i aresztowany. Był więziony w Krasnymstawie i Zamościu, jednak z braku dowodów został wypuszczony na wolność².

Działalność społeczna

Po powrocie w rodzinne strony, przez lata był dzierżawcą dóbr w Żurawicy i od 1896 r. w Kosienicach³. Od 1866 r. należał do Cesarsko-Królewskiego Towarzystwa Gospodarskiego we Lwowie. Celem towarzystwa było podniesienie krajowego gospodarstwa wiejskiego, a w szczególności chowu bydła, ogrodnictwa, pszczelnictwa, leśnictwa itp. W 1869 r. wchodził w skład oddziału buczacko-czortkowsko-zaleszczyckiego⁴. Przynajmniej od 1870 r. do 1875 r. był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie⁵. W latach 1871–1874 był członkiem Rady Powiatowej w Zaleszczykach jako członek z grupy większych posiadłości⁶. W okresie od 1871 do 1873 r. był członkiem Cesarsko-Królewskiej Powiatowej Komisji Szacunkowej w Zaleszczykach⁷. Natomiast w latach 1874–1875 był członkiem oddziału kołomyjsko-horodeńskiego i przemyskiego Towarzystwa Gospodarskiego we Lwowie⁸, a od 1876 r. do 1877 r. działał

¹ R. Tłuczek, *Ziemia przemyska w powstaniu styczniowym*, „Niedziela Przemyska”, 4/2006, więcej w: <https://www.niedziela.pl/artukul/45371/nd/Ziemia-przemyska-w-powstaniu-styczniowym> [dostęp: 14.01.2024 r.]

² J. Białynia-Chołodecki, *Pamiętnik powstania styczniowego w pięćdziesiątą rocznicę wypadków*, Lwów 1913, s. 207; J. Hordowski, J. Hordowska, *Kosienice, ludzie, historia, zabytki*, Kosienice 2020, s. 38; Archiwum Archidiecezji Przemyskiej Obrządku Łacińskiego, *Extractus Libris Natorum, Copulatorum, Mortuorum Ecclesia Parochialis ritus latini Kossienicensis a anno 1840*.

³ J. Białynia-Chołodecki, *Pamiętnik powstania styczniowego w pięćdziesiątą rocznicę wypadków*, Lwów 1913, s. 207; J. Hordowski, J. Hordowska, *Kosienice, ludzie, historia, zabytki*, Kosienice 2020, s. 38.

⁴ Tamże.

⁵ *Sprawozdanie Dyrekcji Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie, O czynnościach i stanie Towarzystwa za rok 1870 – 1871*, s. 17.

⁶ *Szematyzm Królestwa Galicyi 1871*, Lwów 1871, s. 292.

⁷ Tamże, s. 219.

⁸ *Sprawozdanie Komitetu c. k. Towarzystwa Gospodarskiego Galic.: za rok 1874* [dalej cyt. *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego i rok, którego dotyczy*], Lwów, s. 6, 8; *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1875*, Lwów 1876, s. 6, 8.

zebrania 22 maja 1885 r. w Przemyśle miał złożyć sprawozdanie z walnego zgromadzenia rady ogólnej towarzystwa¹⁶. Dwa lata wcześniej brał udział w dyskusji na temat założenia cukrowni w Medyce¹⁷. W późniejszych latach zachęcał do organizacji wycieczek krajowych i zagranicznych, aby poznać funkcjonowanie gospodarstw wzorowych.

W 1885 r. w rejon powiatu przemyskiego przybywali polscy uchodźcy z zaboru niemieckiego. Były to osoby wysiedlone z Niemiec podczas zmasowanej germanizacji i różnych akcji antypolskich. W Przemyśle działał Komitet dla wydalonych z Prus. Fundusze na jego działalność wpłacił również Adolf Ebenberger. Ponadto przyjął do swojego majątku w Żurawicy jedną polską rodzinę z Niemiec¹⁸. Trzy lata później wsparł finansowo weteranów powstania listopadowego¹⁹. Świadczy to o jego wielkim poczuciu patriotyzmu. Sam zapewne pamiętał z czasów powstańczych jakiej pomocy udzielano mu, więc teraz odwdzięczał się takim samym zachowaniem, wobec potrzebujących rodaków.

W okresie od 1887 r. do 1893 r. zasiadał w Radzie Powiatowej w Przemyśle jako członek z grupy posiadaczy większych majątków²⁰. Od 1889 r. aż do śmierci pełnił funkcję zaprzysiężonego rzeczoznawcy i szacownika na teren powiatu przemyskiego. Funkcję tę wykonywał dla Sądu Obwodowego w Przemyśle. Właśnie od 1889 r. pojawia się przy nim miejscowość Żurawica²¹. W grudniu tego roku przemyski oddział Towarzystwa Gospodarskiego dyskutował o potrzebie budowy fabryki krochmalu. Głos wówczas zabrał Adolf Ebenberger, który był obeznany w temacie, gdyż już wcześniej próbował założyć taką fabrykę w Żurawicy²². W 1891 r. Towarzystwo wybrało go do komitetu organizującego wystawę koni w Przemyśle²³. Do przeglądu koni wystawił także swojego 6-letniego szpakowatego ogiera. Koń został nagrodzony dyplomem honorowym, a furman otrzymał nagrodę 5 zł²⁴. Należał też do Galicyjskiego Towarzystwa Łowieckiego, gdyż jest wymieniany jako jego delegat w 1890 r.²⁵

30 grudnia 1889 r. zmarła na szkarlatynę córka Adolfa Ebenbergera – Jadwiga. Pogrzeb odbył się 1 stycznia 1890 r. w Żurawicy, a jej grób do dzisiaj znajduje się na żurawickim cmentarzu. Przy okazji wpisu w księ-

¹⁶ *Gospodarstwo, przemysł i handel*, „Echo z nad Sanu”, Rok 1885, nr 3, s. 4.

¹⁷ *Przemysł i handel*, „San: czasopismo społeczno-ekonomiczne”, R. 6, 1883, nr 25, s. 3

¹⁸ *Kronika*, „Echo z nad Sanu”, Rok 1885, nr 24, s. 2; *Kronika*, „Echo z nad Sanu”, Rok 1885, nr 25, s. 2.

¹⁹ *Kronika*, „Gazeta Przemyska”, Rok 1888, nr 1, s. 3.

²⁰ Szematyzm Królestwa Galicji 1887, Lwów 1887, s. 241; Szematyzm Królestwa Galicji 1893, Lwów 1893, s. 267.

²¹ Szematyzm Królestwa Galicji 1889, Lwów 1889, s. 63.

²² *Ruch Stowarzyszeń*, „Gazeta Przemyska”, Rok 1889, nr 80, s. 3.

²³ *Sprawy Stowarzyszeń*, „Gazeta Przemyska”, Rok 1891, nr 25, s. 3.

²⁴ „Rolnik: organ urzędowy c. k. galicyjskiego Towarzystwa gospodarskiego”, R. 24, T. 48, Nr 15, Lwów 10 października 1891 r., s. 121.

²⁵ *Lowca: kalendarz myśliwski, rybacki i leśny na rok 1890*, Lwów 1890, s. 105

dze zmarłych dowiadujemy się, że jego żona miała na imię Julia z domu Różańska²⁶.

Gdy w parafii Żurawica trwała budowa kościoła, organizowane były zbiórki pieniędzy na ten cel Adolf Ebenberger ofiarował wówczas 300 złotych na wykonanie okna w prezbiterium kościoła, w którym miał być zamontowany witraż. Niestety nie wiemy o który witraż chodziło, ale biorąc pod uwagę, że dwa pozostałe witraże w prezbiterium ufundowali Adam i Jadwiga Sapiehowie, można przypuszczać, że wśród tych dwóch na pewno był środkowy witraż z Matką Boską Kodeńską. Stąd dla Ebenbergera został witraż świętego Józefa lub Mateusza. W czasie I wojny światowej zostały one jednak uszkodzone i dzisiejsza wersja to ich rekonstrukcja wykonana w 1924 r.²⁷

W dniach 1–31 lipca 1897 r. był delegatem na praktyczny i teoretyczny kurs nauki pszczelnictwa dla pięciu nauczycieli szkół ludowych, który odbył się w Ostrowie koło Przemyśla²⁸.

W 1897 r. w Przemyśle odbyło się zebranie założycielskie Towarzystwa Katolickich Dzierżawców. Jednym z inicjatorów był Adolf Ebenberger. Został on również wybrany jako delegat na zjazd we Lwowie i osoba odpowiedzialna za przygotowanie statutu organizacji²⁹. 28 stycznia 1898 r. odbył się wiec rolników z okolic Przemyśla, mający na celu przedstawienie problemów rolników i wypracowanie sposobów poprawy ich sytuacji. Również tutaj w Komitecie organizacyjnym był Adolf Ebenberger³⁰.

7 lutego 1898 r. został powołany na stanowisko sędziego przysięgłego podczas pierwszej kadencji Sądu przysięgłych przy C. K. Sądzie Obwodowym w Przemyśle³¹. W 1899 r. był członkiem komisji mającej urządzić konkurs maszyn rolniczych połączony z wystawą. Niestety z braku funduszy cel nie został zrealizowany³². Konkurs udało się zorganizować w mniejszym zakresie w dniach 25–26 lipca 1900 r. w Żurawicy, a Adolf Ebenberger był członkiem jury, oceniającym maszyny. Klasyfikację zniwiarów wygrała amerykańska maszyna o nazwie „Ideal”. Musiała zrobić

²⁶ Archiwum Państwowe w Przemyśle, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Żurawicy, Liber mortuorum ecclesiae parochiae r. l. Żurawicensis pro Żurawica, s. 89, sygn. 56/1826/0/–/6.

²⁷ Archiwum Parafii Żurawica, Księga... [nieczytelny tytuł], bez numeracji stron. Wspomniana księga zawiera między innymi protokoły z zebrań komitetu budowy kościoła, informacje o umowach zawartych na wykonywane prace, listy ofiar składanych na budowę świątyni i inne informacje. Elżbieta Sawuła, *Historia budowy oraz wyposażenia wnętrza kościoła parafialnego p. w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy*, w: *Dzieje Żurawicy, Studia i materiały*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 114–121.

²⁸ *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1897*, Lwów 1898, s. 65.

²⁹ M. Jaxa Rożen, *Sprawa zawiązania Towarzystwa katolickich dzierżawców*, „Echo Przemyskie”, Rok 1897, nr 24, s. 3.

³⁰ *Wiec rolników powiatu przemyskiego*, „Echo Przemyskie”, Rok 1898, nr 9, s. 2.

³¹ *Z izby sądowej*, „Echo Przemyskie”, Rok 1898, nr 6, s. 3.

³² *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1899*, Lwów 1900, s. 64.

na nim bardzo dobre wrażenie, gdyż po zakończeniu konkursu postanowił ją zakupić³³.

Adolf Ebenberger działał również w Towarzystwie Wzajemnej Pomocy Dzierżawców Ziemskich. Według Statutu z dnia 18 stycznia 1899 r., zarejestrowanego uchwałą Sądu Krajowego we Lwowie z dnia 12 kwietnia 1899 r. wchodził w skład trzyosobowej dyrekcji³⁴.

9 września 1902 r. rozpoczął swoim przemówieniem 10-dniowy kurs weterynaryjny w Przemyśle, zorganizowany dla 45 włościan z różnych miejscowości powiatów przemyskiego, dobromilskiego i mościskiego³⁵.

W czerwcu 1903 r. Oddział Przemyski Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego do którego należał Adolf Ebenberger, zorganizował wystawę przeglądową koni roboczych w Żurawicy. Można było wówczas obejrzeć 132 konie, które pochodziły z 25 gmin³⁶.

W ramach wsparcia dla biednych i potrzebujących wspierał Przytulisko brata Alberta. Wpłacił środki na jego funkcjonowanie w 1903 i 1904 r.³⁷

W 1904 r. aktywnie wspierał komitet ratunkowy Kółek Rolniczych, który zbierał pieniądze na pomoc dla chłopów dotkniętych w 1903 r. klęskami elementarnymi. Wpłacił na ten cel 16 koron³⁸. W tym samym roku odbyła się w Przemyśle Wystawa Przeglądowa Wyrobów Krajowych. Członkiem jury przydzielającego nagrody dla wystawców był Adolf Ebenberger³⁹. Rok później aktywnie popierał pomysł utworzenia w Przemyśle składu nawozów dla chłopów⁴⁰. W 1905 r. został wybrany wiceprezesem Rady Gospodarczej przy oddziale przemyskim Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego⁴¹. W 1906 r. był członkiem Koła Towarzystwa Szkół Ludowych im. Henryka Sienkiewicza w Przemyśle⁴².

³³ *Konkurs machin rolniczych w Żurawicy dolnej*, „Rolnik: organ urzędowy c. k. galicyjskiego Towarzystwa gospodarskiego”, R. 33, T. 63, nr 50, Lwów 15 grudnia 1900, s. 1–3.

³⁴ *Związek, Organ Związku stowarzyszeń zarobkowych i gospodarczych*, R. XXVI, nr 11, Lwów 10 czerwca 1899 r. s. 86.

³⁵ *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1902*, Lwów 1903, s. 6, 41.

³⁶ *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1903*, Lwów 1904, s. 18, Tablica II.

³⁷ *Słowo Polskie (wydanie poranne)*, nr 12, Lwów 8 stycznia 1903 r., s. 3; *Słowo Polskie (wydanie popołudniowe)*, nr 14, Lwów 9 stycznia 1904 r., s. 7.

³⁸ *Kronika*, „Echo Przemyskie”, Rok 1904, nr 46, s. 3.

³⁹ *Wystawa przeglądowa wyrobów krajowych w Przemyśle*, „Echo Przemyskie”, Rok 1904, nr 57, s. 2.

⁴⁰ *Sprawozdanie z zebrania członków tut. Oddziału Towarz. gospodarskiego z dnia 11. lipca b. r.*, „Echo Przemyskie”, Rok 1905, nr 65, s. 3.

⁴¹ *Szematyzm Królestwa Galicyi 1897*, Lwów 1897, s. 646; *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1906*, Lwów 1907, s. 100; *Kronika*, „Echo Przemyskie: organ Stronnictwa Katolicko-Narodowego” [dalej cyt. *Echo Przemyskie*], Rok 1905, nr 37, s. 3.

⁴² *Kronika*, „Echo Przemyskie”, Rok 1906, nr 94, s. 3.

Gospodarz i zarządca dóbr

W 1867 r. był zarządcą dóbr w Kozłowie, a w 1869 r. prawdopodobnie w Zaleszczykach⁴³. Ze sprawozdań tej instytucji wiemy, że w latach 1870–1873 był rządcą dóbr w Bilczu⁴⁴. Od 1874 r. został zarządcą dóbr w Krasiczynie⁴⁵.

Przynajmniej od 1883 r. posiadał w Żurawicy oborę zarodową subwencjonowaną krów rasy Ayrshire. Krowy hodował już wcześniej, gdyż w 1883 r. stwierdzono, że *posiadał już w swej oborze miejscowej dostateczną do utworzenia obory zarodowej subwencyjonowanej liczbę krów rasy Ayrshire pełnej krwi, pochodzących z obory Krasiczyńskiej, tudzież umyślnie w tym celu sprowadzonego świeżo ze Szkocji oryginalnego buhaja*⁴⁶.

W momencie jej założenia były w nim dwa buhaje i osiem krów. W latach 1882–1884 sprzedał 3 buhajki i przechowywał dwa cielaczki. W 1885 r. urodziły się w niej 3 buhajki i 3 cielaczki. Ogólnie w podsumowaniu z czterech lat podano, że posiadał 3 buhajki i 5 cielaczek. W tym samym czasie miał jednego buhaja i 10 krów. Ważyły one od 398 do 485 kg. Regularnie doiło się 8 z nich. Dało to w roku 16 341 litrów mleka łącznie, a od jednej krowy średnio 2042 litry rocznie i 5,59 litra dziennie. Inne dane podają, że posiadany przez niego buhaj był rasy 1/2 Fiburs⁴⁷.

2 września 1885 r. w Przemyśle miała miejsce wystawa przeglądowa i premiowanie koni przeważnie pochodzenia ardeńskiego. Adolf Ebenberger otrzymał wówczas subwencję w wysokości 30 złotych na ogiera tej rasy. Określono go jako dzierżawcę dóbr w Żurawicy⁴⁸.

W 1890 r. posiadał jednego buhaja i osiem krów. Łącznie w latach 1882–1889 sprzedał na chów 14 buhajków, przechowywał 5 buhajków i 13 cielaczek, a do obory zarodowej włączył jednego buhajka. Nie wiemy jak dalej rozwijała się jego hodowla, gdyż Adolf Ebenberger nie przesłał sprawozdania za 1890 i 1891 r.⁴⁹ W 1893 r. jego obora zarodowa subwencjonowana w Żurawicy nie funkcjonowała, gdyż nie otrzymał buhaja⁵⁰.

1 lutego 1895 r. złożył oświadczenie o przystąpieniu do „Towarzystwa wzajemnej pomocy uczestników powstania polskiego z roku 1863/1864”. W formularzu jako miejsce zamieszkania podał Żurawicę. Znaczył, że

⁴³ Handbuch 1868, Lwów bez daty wydania, s. 815; „Rolnik: czasopismo rolniczo-przemysłowe: organ c. k. galicyjskiego Towarzystwa gospodarskiego”, T. 4, Zeszyt 10, 15 maja 1869 r., s. 269–270; *Rozprawy C. K. Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego*, T. 32, Lwów 1867, s. 161.

⁴⁴ *Sprawozdanie Dyrekcji Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie, O czynnościach i stanie Towarzystwa za rok 1870–1871*, s. 17.

⁴⁵ *Sprawozdanie Dyrekcji Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie, o czynnościach i stanie Towarzystwa za rok 1874–1875*, s. 16.

⁴⁶ *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1883*, Lwów 1884, s. 11.

⁴⁷ *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1885*, Lwów 1886, Tablica I, Tablica III.

⁴⁸ *Gospodarstwo, przemysł i handel*, „Echo z nad Sanu”, Rok 1885, nr 21, s. 3.

⁴⁹ *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1890*, Lwów 1891, Tablica I; *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1891*, Lwów 1892, Tablica I.

⁵⁰ *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1893*, Lwów 1894, s. 57.

w momencie wypełniania pisma był już wdowcem i miał jednego syna Adama. Dodał także, że tuż przed wybuchem powstania styczniowego był praktykantem gospodarczym u Hipolita Bohdana, właściciela dóbr Zadzówrze. Do powstania wyprawił go Kazimierz Zbyszewski. Jako świadków, którzy potwierdzą jego udział w walkach podał Hipolita Bohdana i księcia Adama Sapiechę⁵¹.

W 1896 r. istniała u Adolfa Ebenbergera w Żurawicy stacja tryków subwencyjnych utworzonych przez Komitet Towarzystwa Gospodarskiego Galicyjskiego. Otrzymał wówczas jednego tryka rasy Cotswold. Miał też subwencyjnego buhaja rasy 1/2 Simentals w 1897 i 1899 r.⁵² Możliwe, że przeniósł, kupił lub założył nową oborę zarodową w Kosienicach, gdzie w 1902 r. miał subwencyjnego buhaja rasy 1/2 Simentals. Natomiast nie miał już obory w Żurawicy⁵³. Oborę w Kosienicach posiadał także w 1903 r.⁵⁴

W 1907 r. zakupił w Pelkiniach od księcia Czartoryskiego trzyletniego konia rasy orientальной za 1200 koron i rozpoczął hodowlę ogierów w Kosienicach. W tym samym roku u Adolfa Ebenbergera w Kosienicach została założona przez Galicyjskie Towarzystwo Gospodarskie owczarnia zarodowa składająca się z 10 owiec i 1 tryka rasy Oxfordshirre⁵⁵. Jeszcze w sprawozdaniu z 1911 r. wykazano, że posiadał w Kosienicach ogiera maści szpak o nazwie Sojusz⁵⁶.

Upamiętnienie

Adolf Ebenberger zmarł 13 grudnia 1910 r. i został pochowany na cmentarzu w Kosienicach. Zachowała się informacja, że Towarzystwo Zaliczkowe Rolne zamiast na wieniec na trumnę zmarłego, ofiarowało 50 koron na cele społeczne, a dokładnie na dzieci z ochronki Koła Panien⁵⁷.

O tym jak wielką był postacią świadczy tekst opublikowany w „Gazecie Przemyskiej”. Określono go mianem tego, który *niósł życie w ofierze za wolność Ojczyzny w roku 1863. Najpierwsze hasło do broni stawiał się w szeregach obrońców Ojczyzny, aby stoczyć krwawy bój z ciemieźcą Polski. Wzięty do niewoli, dłuższy czas przebywał w kazamatach Zamościa.*

⁵¹ Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie, fond 195, opis 1, sprawa 79, strona 82, wniosek Adolfa Ebenbergera o przyjęcie do Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania Polskiego 1863-1864 r. we Lwowie. Materiał udostępniony przez instytucję: Pamięć Bliskich, za co autor składa serdeczne podziękowania.

⁵² *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1896*, Lwów 1897, Tablica XIII; *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1897*, Lwów 1898, Tablica III, Tablica XIV; *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1899*, Lwów 1900, s. Tablica IV.

⁵³ *Sprawozdanie Komitetu c. k. Towarzystwa Gospodarskiego 1902*, Lwów 1903, s. Tablica IV.

⁵⁴ *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1903*, Lwów 1904, s. Tablica VII.

⁵⁵ *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1907*, Lwów 1908, s. 28, 125.

⁵⁶ *Sprawozdanie Towarzystwa Gospodarskiego 1911*, Lwów 1912, Tablica III.

⁵⁷ *Kronika*, „Echo Przemyskie”, Rok 1911, nr 2, s. 3.

OŚWIADCZENIE

przystępując do „Towarzystwa wzajemnej pomocy uczestników powstania polskiego z roku 1863/4”

w charakterze członka

Imię i Nazwisko Adolf Homburger
 Zatrudnienie dzielnianca dóbr
 Miejsce stałego zamieszkania i adres Lwów, p. 100
 Data i miejsce urodzenia 1840 Kosienice
 Stan, wyznanie religijne i stosunki rodzinne wdowiec - w. kat. ojciec
jeździący synem Adama

Jakie stanowisko zajmował:

- a) przed powstaniem? Pracownik na przemyśle gospodarczym w H.
Współwłaściciel dóbr Ławnowe
 b) w powstaniu? w szeregu

W jakich był oddziałach i w których bitwach lub potyczkach brał udział?

Występowałem za oddziałem Czarnych - rozminąwszy się
wstąpiłem do oddziału Kucyja w Kuchieszynie, pod
Kuchianin oddział Kucyja i uciekł oddział Bogdanowicza
razem walcząc - wzięty przez moskali - wzięty - tam byłam
lekko ranny i łamy kolanek w udo, ora w udo łopka -
przez gospodarstwo w którym mieszkaliśmy byliśmy
Wziętyśmy z kucyja i kucyja i oddziałem z Kucyja
 Czy i gdzie był ranny? i gotowości do wojny Centralnego
po wzięciu oddziału - H. Dubienice i domu Kucyja
Kucyja - przegrany przez moskali - wzięty w Kuchieszynie
 Jakże posiada dokumenta (należy je dołożyć; po sprawdzeniu zostaną zwrócone).

lub na jego się powołuje?

Dokumenty, papieru wszelkie przy asystowaniu zmiennym -
Kuchianin Kuchieszynie wyprawy do oddziału - H. Kucyja
lit. oddział do oddziału wzięty po wzięciu i wzięciu -
i H. Kuchianin Kuchieszynie, przegrany przez moskali -

Ile zapłaci wpisowego?

Z jaką wkładką roczną przystępuje do Towarzystwa?

20 zł. 50 gr.

Zobowiązanie.

Przystępując do „Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczestników powstania polskiego z r. 1863/4”, przyjmuję na siebie wszelkie obowiązki ze statutu tegoż Towarzystwa i powyższego oświadczenia wynikające, co własnoręcznie stwierdzam podpisem.

Lwów dnia 1. Lutego 1865

Adolf Homburger

Oświadczenie o przystąpieniu do „Towarzystwa wzajemnej pomocy uczestników powstania polskiego z roku 1863/1864”. źródło: Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie, fond 195, opis 1, sprawa 79, strona 82. Materiał udostępniony przez instytucję: Pamięć Bliskich

Po nieszczęśliwym skończeniu walki i uwolnieniu z kazamat, oddaje się rolnictwu. Pracą cichą a uczciwą, wywalcza sobie byt niezależny. Jako wzorowy gospodarz przyświecał innym przykładem. Zawsze chętny i ofiarny brat żywy udział w życiu publicznym. Obdarzony zaufaniem sąsiadów i wybrany przez nich zastępcą przewodniczącego w towarzystwie gospodarzem, pracuje dodatnio nad rozwojem tego towarzystwa. Na miejsce wiecznego spoczynku odprowadziło go liczne grono sąsiadów towarzyszków broni i ludu wiejskiego. Smutek wyryty na twarzach obecnych i łzy spływające, najlepiej świadczyły o wartości zmarłego⁵⁸.

W 2021 r. dzięki działaniom pasjonatów i miłośników historii, nagrobek Adolfa Ebenbergera został wpisany przez Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa Instytutu Pamięci Narodowej do ewidencji grobów weteranów, pod numerem 1321⁵⁹. Dało to możliwość ubiegania się o dofinansowanie na jego remont. Wniosek do IPN został złożony przez Urząd Gminy Żurawica w kwietniu 2021 r. Po jego pozytywnej ocenie zostało przyznane dofinansowanie i podpisana stosowna umowa. Prace przy renowacji nagrobka trwały w listopadzie i grudniu 2021 r.

Całość prac polegała na oczyszczeniu powierzchni nagrobka, uzupełnieniu ubytków i pęknięć, a następnie zabezpieczeniu powierzchni. Ponadto oczyszczone zostały fundamenty nagrobka, które zaizolowano przeciwko działaniom wilgoci. Wykonana została także renowacja tablicy nagrobnej, na której znajduje się inskrypcja. Wokół nagrobka wykonano płytę odbojową i postawiono tablicę informacyjną. Treść tablicy informacyjnej opracowali Maciej Duda i Józef Hordowski. Od 2022 r. opiekę nad nagrobkiem przejęła społeczność Szkoły Podstawowej im. bł. ks. Bronisława Markiewicza w Kosienicach.

Uroczyste poświęcenie nagrobka miało miejsce 8 maja 2023 r., a dokonał go dziekan żurawicki ksiądz dr Marian Hofman.⁶⁰ Z tej okazji do Kosienic przybyli dyrektor rzeszowskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej dr Dariusz Iwaneczko, wicemarszałek województwa podkarpackiego Piotr Pilch i Wójt Gminy Żurawica Tomasz Szeleszczuk. Uroczystość poprzedziła Msza święta w kościele Świętej Trójcy w Kosienicach, którą koncelebrowali ksiądz Marian Hofman i proboszcz kosienicki ksiądz Andrzej Ryznar.

Zakończenie

Artykuł jest pierwszą próbą przedstawienia biografii Adolfa Ebenbergera. Wiele postaci w naszej lokalnej historii ma status zapomnianych. Jedną z nich do niedawna był Adolf Ebenberger. Niniejszy tekst ma za zadanie zachowania dla przyszłych pokoleń wiedzy o tym bohaterze, patrioto-

⁵⁸ Kronika, „Gazeta Przemyska”, Rok 1910, nr 76, s. 2.

⁵⁹ <https://bip.ipn.gov.pl/bip/form/r23998,Ebenberger.html> [dostęp: 14.01.2024 r.]

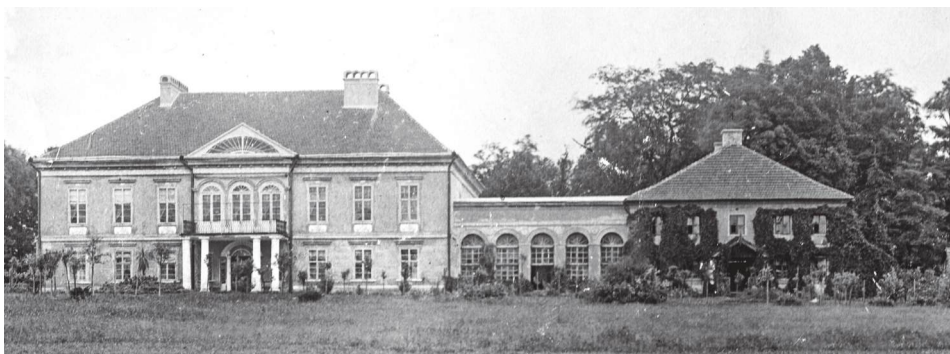
⁶⁰ <https://rzeszow.ipn.gov.pl/pl8/aktualnosci/184581,Przekazanie-pod-opieke-uczniom-na-grobka-powstancz-styczniowego-Adolfa-Ebenberger.html> [dostęp: 14.01.2024 r.]

cie i społeczniku. Autor przedstawił wyniki swoich badań w formie powyższego artykułu, a jedyne czego brakuje to informacji o wczesnych latach życia Adolfa Ebenbergera oraz jego fotografii. Możliwe, że w przyszłości ze względu na działalność bohatera tekstu w różnych towarzystwach i stowarzyszeniach, uda się odnaleźć go na jakimś podpisanym zbiorowym zdjęciu.

Od kilku lat na jego grobie, szczególnie w okresie Wszystkich Świętych i rocznicy wybuchu powstania styczniowego, pojawiają się znicze i kwiaty. Nagrobek porządkują uczniowie Szkoły Podstawowej im. bł. ks. Bronisława Markiewicza w Kosienicach. Daje to nadzieję, że pamięć o nim przetrwa kolejne długie lata.

Podsumowując nasuwa się taka refleksja, że gdyby władze Gminy Żurawica zamierzały kiedyś przyznać pośmiertnie tytuł Honorowego Obywatela Gminy Żurawica, to Adolf Ebenberger jest godnym kandydatem do takiego odznaczenia.

Autor składa serdeczne podziękowania wszystkim życzliwym osobom z którymi miał przyjemność współpracować przy odnowieniu nagrobka Adolfa Ebenbergera i rozpowszechnieniu wiedzy o nim. Słowa uznania należą się w pierwszej kolejności państwu Józefowi i Jadwidze Hordowski, którzy przez lata dbali o grób bohatera. Informacje o powstańcu rozpowszechniał i utrzymywał także historyk Jacek Bazak. Renowacji, poświęcenia i obecnej opieki nad grobem nie byłoby, gdyby nie życzliwość księży Andrzeja Ryznara i Mariana Hofmana, Wójta Gminy Żurawica Tomasza Szeleszczuka oraz dyrektorów szkoły w Kosienicach Małgorzaty Wróbel-Makuchowskiej i Mateusza Wojnarowicza.

Pałac w parku w Kosienicach. fot. Archiwum Rodziny Kasprzyckich

Nagrobek Adolfa Ebenbergera, u góry przed pracami renowacyjnymi (2019), u dołu – widok współczesny. Fot. Maciej Duda

Nagrobek Adolfa Ebenbergera u góry – wygląd po renowacji; w głębi widoczna tablica informacyjna a na nagrobku tabliczka grobu weterana walk o niepodległość Polski; po lewej odrestaurowana tablica epitafijna na nagrobku. Fot. Maciej Duda

Przedłożona mi do recenzji publikacja składa się z 9 artykułów, tematycznie dotyczącą wydarzeń i osób związanych z historią miejscowości i parafii Żurawica. Prezentują one kolejne dziedziny życia kościelnego i społecznego. [...]

Recenzowana publikacja jest kolejnym, piątym, tomem poświęconym dziejom miejscowości i parafii rzymskokatolickiej w Żurawicy. Niniejszy tom został wzbogacony także o znajdującą się na tym samym terenie parafię greckokatolicką. Podobnie jak w poprzednich tomach teksty tego tomu napisane zostały poprawnie merytorycznie, zaopatrzone w aparat krytyczny, ubogacone aneksami, materiałem fotograficznym oraz tabelami i zestawieniami. Język tekstów jest poprawny i wskazuje na dużą znajomość podejmowanych problemów i tematów, a także na dobre opanowanie warsztatu historycznego i językowego. [...]

Recenzowana publikacja jest wartościowa merytorycznie i zasługuje jak najbardziej na wydanie jej w formie książkowej.

Rzeszów, dnia 14 lutego 2025 r.

Ks. prof. dr hab. Stanisław Nabywaniec

ISBN: 978-83-67108-21-8

9 788367 108218